STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02585

ALE VERK

Sholem Aleichem

*Permanent preservation of this book was made possible
by David Bern
in memory of
Israel Bernbaum*

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום עליכם

איקוף פאַרלאַג
בוענאָס איירעס

1952

OBRAS COMPLETAS DE

SCHOLEM ALEIJEM

TOMO III

PRINTED IN ARGENTINE
IMPRESO EN LA ARGENTINA
Editorial "ICUF"
BUENOS AIRES, 1952

Queda hecho el depósito que marca la ley.

Copyright by the
Estate of Olga Rabinowitz
New York

אַלע ווערק
פון
שלום עליכם

•

באַנד III

מנחם־מענדל
גאַנץ טביה דער מילכיקער

מנחם־מענדל

אינהאַלט:

צו דער צווייטער אויפלאַגע — — — — — — — 11

לאָנדאָן — — — — — — — — — — — — 13

פּאַפּירלעך — — — — — — — — — — — 41

מיליאָנען — — — — — — — — — — — — 73

אַ בכבודע פּרנסה — — — — — — — — — 129

עס פידלט ניט — — — — — — — — — — 149

שלים־שלים־מזל — — — — — — — — — 169

צו דער צווייטער אויפלאַגע

מנחם־מענדל איז נישט קיין העלד פון אַ ראָמאַן, און איבערהויפּט נישט קיין אויסגעקלערטע פיגור. דאָס איז נעבעך אַ ייִד פון אַ גאַנץ יאָר, מיט וועלכן דער פּאַרפאַסער איז פּערזענלעך און נאָענט באַקענט. ער איז דורכגעגאַנגען מיט אים אַ שטיק לעבן פון כמעט צוואַנציק יאָר. באַגעגנט זיך אינעם יאָר 1892 אַף דער אַדעסער „קליינער בערזע", האָבן מיר נאָכדעם דורכגעמאַכט האַנט באַ האַנט אַלע שבעה מדורי גיהנום, אין יעהופּעץ אַף דער בערזע, „געגאַנגען" מיט אים קיין פּעטערבורג און קיין וואַרשע, אויסגעשטאַנען אַ סך קריזיסן, זיך געוואָרפן מיט אים פון איין פּרנסה אַף דער אַנדערער, און — אוי ווי! — נישט געפונען קיין גליק אין ערגעץ, געמוזט סוף־כּל־סוף טאָן דאָס, וואָס אַלע ייִדן טוען — עמיגרירן קיין אַמעריקע. דאָרט, זאָגט מען, מאַכן ייִדן ניט שלעכט... דאָס וועלן מיר זען פון זײַנע שפּעטערדיקע בריוו פון אַמעריקע.

דערווײַל, ביז עפּעס וואָס, האָב איך צונויפגעזאַמלט אַלע זײַנע בריוו, וואָס ער האָט אין פאַרלויף פון די אַכצן יאָר געשריבן אין פאַרשיידענע צײַטן, און געדרוקט אין פאַרשיידענע ערטער, צו זײַן ווײַב שיינע־שיינדל, ווי אויך די בריוו פון זײַן ווײַב צו אים, און געמאַכט פון זיי אַ בוך, כמעט אַ בריוונשטעלער.

טאַקע אַ בריוונשטעלער, אײַנגעטיילט אין זעקס באַזונדערע אָפּטיילונגען, און דערבײַ געהאַט אַ מיין: אַ ייִד אַ סוחר, אַז ער וועט וועלן שרײַבן אַ בריוו צו זײַן ווײַב, למשל, פון אַדעס — זאָל ער זוכן אינעם ערשטן בוך „לאָנדאָן". אַ שפּעקולאַנט אַף דער בערזע פון יקנה"ז, פון אַקציעס וכדומה אַזעלכע סחורות — וועט געפינען אַ מוסטער אינעם צווייטן בוך „פּאַפּירלעך", אָדער אינעם דריטן בוך „מיליאָנען". אַ ייִד אַ מעקלער, אַ שדכן, אָדער אַן אַגענט — לאָז זוכן ווײַטער. מיט איינעם וואָרט — יעדער וועט זיך געפינען זײַנס. און אַזוי ווי ייִדישע געשעפטן זײַנען, ברוך השם, אומעטום אַלץ איינס, דאָס הייסט, הייבן הייבן זיי זיך

אָן, דאַכט זיך, גאַנץ נישקשהדיק, מיט אַזוי פיל במחון און גלענצנדע האָפענונגען, און אויסלאָזן לאָזן זיי זיך אוים, צום מיינסטן, מיט שלים־שלים־מזל, ווי בא מײַן מנחם־מענדלען, לכן באַדאַרף מען לאַנג ניט האָרעווען באַם צונויפשטעלן אַ בריוו. מע קאָן אים נעמען גלײַך, ווי ער שטייט און גייט. און טאָמער וועט זיך געפינען איינער פון טויזנט, וואָס די געשעפטן זײַנע גייען אים דערווײַל גוט, קאָן ער זיכער זײַן, אַז ס'איז ניט אַף לאַנג. אַלץ, וואָס איז געבויט אַף לופט און אַף ווינט, מוז סוף־כל־סוף פאַלן. שטאַרק אָנגעלייגט איז דאָס ניט. דערפאַר איז דאָס אָבער אמת, און דעם אמת האָבן דאָך אַלע מענטשן ליב...

באַם צונויפשטעלן די בריוו צו דער צווייטער אויפלאַגע, האָב איך אַ סך בריוולעך שטאַרק פאַרקירצט און אַ סך בריוולעך גאָר אַרויסגעוואָרפן. אָנגעוואָרן דערבײַ האָבן נאָר די זעצערס, ווײַטער קיינער נישט. דער מחבר פון דעם בוך גייט מיט דעם גאַנג, אַז אַ ווערק, וואָס ס'איז קירצער, איז דאָס אַלץ בעסער. די וואָס וועלן געפינען, אַז ס'איז נאָך אַ ביסל צו לאַנג, קאָנען זיכער זײַן, אַז, אם ירצה השם, בא די ווײַטערדיקע אויפלאַגעס זאָל דאָס ווערן אַלע מאָל קירצער און קירצער, ביז עס וועט קומען צום רעכטן אידעאַל: „צ ו נ י ט ז אָ ג ן ק ו מ ט ד אָ ס נ י ט“...

ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם.

נערווי (איטאַליע), ערב חנוכה תר"ע.

לאָנדאָן

(אַ דעסער בעריזע)

געשריבן אין יאָר 1892.

לאָנדאָן

(אַדעסער בערזע)

I.

מנחם־מענדל פון אַדעס צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שײנע־שײנדל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד האָרכן אײנס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז איך בין גאָר ניט אימשטאַנד דיר צו באַשרײַבן די שטאָט אַדעס, װי גרױס און שײן זי איז, און די מענטשן די היגע מיט זײערע גוטע כאַראַקטערן, און די גאָלדענע געשעפטן, װאָס מען קאָן דאָ מאַכן. שטעל דיר פאָר, איך גײ מיר אַרױס מיטן שטעקל אין ג ר ע צ ק אַרײַן, אַזױ הײסט דאָ אין אַדעס די גאַס, װוּ ייִדן האַנדלען, האָב איך צװאַנציק טױזנט געשעפטלעך: װיל איך װײץ — איז װײץ, קלײַען — איז קלײַען, װאָל — איז װאָל, מעל, זאַלץ, פעדערן, ראָזינקעס, זעק, הערינג — הכלל, װאָס אַ מױל קאָן אױסרײדן געפינסטו דאָ אין דעם אַדעס. איך האָב לכתחילה אַפילו אָנגעשמעקט אַ צװײ־דרײַ גוטע געשעפטלעך, נאָר עס איז מיר אַלץ ניט געװען צום האַרצן. האָב איך מיך אַזױ לאַנג אַרומגעדרײט אין ג ר ע צ ק, ביז איך האָב מיך פאָרט צוגעשלאָגן צו עפּעס רעכטס, הײַנו: איך האַנדל מיט „לאָנדאָן“ און פאַרדין דערבײַ גאָר נישקשהדיק! מע כאַפּט אַמאָל אַ כה־האער, אַמאָל אַ פופציקער, און אַמאָל, אַז עס גערעט, אַ הונדערטער אױך. הכלל, דאָס „לאָנדאָן“ איז אַזאַ מסחר, װאָס מע קאָן דערבײַ גליקלעך װערן אין אײן טאָג. אָט איז ניט לאַנג אַרױסגעקומען אַהער אײנער, עפּעס אַ שמש, און האָט געכאַפּט אין אײן שמע־ישראל דרײַסיק טױזנט,

און האָרכט זיי הײַנט אַלעמען מיטן קאָטער. איך זאָג דיר, זוגתי היקרה, ממש עס וואַלגערט זיך דאָ גאָלד אין די גאַסן! איך האָב, ברוך השם, קיין חרטה ניט, וואָס איך בין אַראָפּגעפאָרן אהער קיין אדעס. וועסטו דאָך פרעגן: ווי קום איך קיין אדעס, אַז געפאָרן בין איך גאָר קיין קע־שענעוו? אַפּנים, אַז ס'איז מיר באַשערט פון גאָט, איך זאָל פאַרדינען גראָבע עטלעכע קערבלעך! אָט וועסטו הערן, ווי אַזוי דער אייבערשטער פירט מיט אַ מענטשן.

אַז איך בין געקומען קיין קעשענעוו צום פעטער מנשה אָפּנעמען דאָס נדן, פרעגט ער מיך: וואָס באַדאַרף איך דאָס נדן? זאָג איך: מסתמא דאַרף איך; איך זאָל ניט דאַרפן, וואָלט איך ניט קומען. זאָגט ער, אַז קיין מזומן געלט האָט ער איצט ניט, ער קאָן מיר, זאָגט ער, געבן אַן אַנווײַזונג צו בראָצקין קיין יעהופּעץ. זאָג איך: לאָז זײַן קיין יעהופּעץ, אַבי געלט. זאָגט ער: ער ווייס ניט, צי אין יעהופּעץ איז איצטער דאָ געלט. ער קאָן מיר געבן, זאָגט ער, אַן אַנווײַזונג צו באָכ־ראַכן קיין וואַרשע. זאָג איך: לאָז זײַן קיין וואַרשע, אַבי געלט. זאָגט ער: וואָס טויג דיר וואַרשע? וואַרשע איז ווײַט. אויב איך וויל, קאָן ער מיר געבן, זאָגט ער, אַן אַנווײַזונג צו באַרבאַשן קיין אדעס. זאָג איך: לאָז זײַן אדעס, אַבי געלט. זאָגט ער מיר נאָך אַמאָל: אויף וואָס דאַרפסטו געלט? זאָג איך אים: מסתמא דאַרף איך; איך זאָל ניט דאַרפן, וואָלט איך ניט קומען. בקיצור, ער דרייט זיך אַהין־אַהער, עס האָט אים אָבער געהאָלפן, ווי אַ טויטן באַנקעס; איך, אַז איך זאָג געלט, איז געלט! גייט ער און נעמט אַרויס צוויי וועקסעלעך צו ת"ק קערבלעך אויף סך־הכל פינף חדשים, און אויף שי"ן קערבלעך גיט ער מיר אַן אַנ־ווײַזונג צו באַרבאַשן קיין אדעס. און דאָס איבעריקע גיט ער מיר מזומן, — וועט מיר זײַן, זאָגט ער, צו־שטײַער אויף דער הוצאה. און מחמת איך האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנ־דערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באריכות. זײַ געזונט און לאָז גריסן שווער און שוויגער און די קינדערלעך זאָלן לעבן, איט־לעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך **מ נ ח ם - מ ע נ ד ל.**

ע י ק ר ש כ ח ת י. אַז איך בין געקומען מיט דער אַנווײַזונג צו באַרבאַשן, זאָגט מען מיר, אַז די אַנווײַזונג איז גאָרניט קיין אַנווײַ־

זונג. וואָס דען איז דאָס? ס'איז גאָר אַ סוכה־שער! לאָז פֿריִער אָנקומען, זאָגן זיי, פֿון אײַער פּעטער מנשה דער וואַגאָן ווייץ, און לאָז מען אָקאָרשט די ווייץ פֿאַרקויפֿן, וועט מען אײַך דעמאָלט געבן געלט. אַ שיינע מעשה, נאָר אַ קורצע! האָב איך באַלד אָוועקגעשריבן קיין קעשענעוו אַן אָטקריטקע, און האָב אים געשריבן, אַז טאָמער שיקט ער ניט אַרויס תיכּף ומיד די ווייץ, וועל איך אים קלאַפּן אַ דעפּעש. בקיצור, אַ שרײַב אַהער, אַ שרײַב אַהין — איך בין אַרומגעגאַנגען אין איינע יסורים. און ערשט נעכטן איז מיר אָנגעקומען פֿון קעשענעוו אַ מזומענער הונדערטער און אַף רי"ש קערבלעך אַ וועקסעלע. אַצינד פֿאַרשטייסטו שוין, פֿאַר וואָס איך האָב דיר די גאַנצע צײַט ניט געשריבן? איך האָב גערעכנט, אַז די שי"ן קערבלעך זײַנען לעזאָזל. דערפֿון זעט מען אַרויס, אַז אַ מענטש טאָר ניט איבערטראַכטן אַפֿן ערגסטן. ס'איז דאָ אַ גאָט אַף דער וועלט, וואָס פֿירט אויס. איך האָב דאָס גאַנצע ביסל מזומנים אַרײַנגעבראַכט אין „לאָנדאָן" אַרײַן, אײַנגעהאַנדלט אַ רעמל סחורה, „האָסלעך" און „בעסלעך", און דאַנקען השם יתברך — מע זאָגט, אַז ס'איז שוין דאָ ריווח!

ה נ " ל.

.II

שיינע־שיינדל פֿון כּתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין אָדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פֿון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צ ו ויי ט נ ס שרײַב איך דיר, אַז עס האָט זיך מיר ווידער אָנגערופֿן די אַמאָלעדיקע ספּאַזמע, אַף דײַן פּעטער מנשה געזאָגט געוואָרן,

וואָס האָט דיר געמאַכט אַזאַ שיינעם מחק פון די פּופּצן־הונדערט קרעפּלעך נדן, אַזאַ יאָר, אַזאַ מזל! ווי זאָגט די מאַמע מײַנע זאָל לעבן: „געשיקט דורך דער קאַץ שלח־מנות"... וועקסעלעך וואָלט איך בײַ אים נעמען! קרענק וואָלט איך בײַ אים נעמען! קדחת אַף פּינף חדשים! הערסטו, הלוואַי איך זאָל ליגן זאָגן, נאָר כ'האָב מורא, דו וועסט די איבעריקע קערבלעך נישט אָנקוקן, ווי דו קוקסט ניט אָן די אויערן דײַנע, וואָס דו האָסט זיי פאַרטראָגן אַזש אַהין קיין אַדעס. דײַן גליק, וואָס די מאַמע ווייס ניט פון קיין וועקסעלעך; עס וואָלט זיך געטאָן חושך! און דאָס, מענדל, וואָס דו שרײַבסט, אַז דו פאַרדינסט, דאַנקען גאָט, געלט, איז בײַ אונדז אַלעמען אַוודאי זייער אָנגעלייגט. נאָר וואָס דען? האָב דיר אַכציק שוואַרצע יאָר, מײַנע שונאים, אַז דו שרײַבסט שוין יאָ, שרײַב זשע ווי אַ מענטש! פאַרוואָס זאָלסטו ניט אַרויסשרײַבן אַקוראַט, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה אָט דאָס, וואָס דו האַנדלסט מיט דעם? ווי טײַער לייזט מען דאָס אָן אַרשין? צי אפשר פאַרקויפט זיך עס אַף דער וואָג? פרעג מיך בחרם וואָס דאָס איז, און מיט וואָס מע עסט דאָס! הײַנט פאַרשטיי איך ניט, דו זאָגסט, אַז אָט האָסטו אײַנגעקויפט סחורה, און אָט איז שוין דאָ ריוח. וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה, וואָס וואַקסט בײַ דיר אַזוי געשמעיהדיק? „פעטשעריצעס, זאָגט די מאַמע, באַדאַרפן אויך אַ רעגן!"... און אַז ס'איז דאָ ריווח, פאַרוואָס פאַרקויפסטו ניט? אַף וואָס וואַרטסטו? אַף אַ יקרות? און פאַרוואָס שרײַבסטו ניט, ווו דו שטייסט אײַן און וואָס עסטו? עפּעס גלײַך, ווי איך וואָלט דיר זײַן אַ פרעמדע, ניט קיין ווײַב ביז הונדערט צוואַנציק יאָר, נאָר עפּעס אַ פּאָליובאָווניצע, להבדיל, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „אַז אַ קו גייט אַוועק אין טשערעדע, פאַרגעסט זי דעם זײַ־געזונט". מיר דאַכט, דו זאָלסט מיך וועלן פאָלגן, וואָלסטו געזען אויסהאַנדלען זיך וואָס גיכער און קומען בעסער אַהיים מיטן ביסל מזומנס, וועסטו דיר געפינען שענערע געשעפטן, ווי אָט דאָס דאָזיקע... איך זאָל אַזוי וויסן פון קדחת, ווי איך ווייס ווי מע רופט עס! און זײַ געזונט, ווי עס ווינטשט דיר פון טיפן האַרצן

דײַן באמת געטרײַע פרוי ש יי נ ע ־ ש יי נ ד ל.

.III

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כּתרילעװקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שײנע־שײנדל שתחי׳.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תּמיד הערן אײנס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז עס איז מיר קײן חידוש ניט, װאָס דו פֿאַרשטײסט ניט דעם שׂכל פֿון „לאָנדאָן", װאָרעם אַז װי באַלד ייִדן סוחרים, ייִדן מיט בערד, װײסן ניט װער עס האָט זײ געשלײערט, הײַנט לא כּל־שכּן אַ ייִדענע! על כּן װעל איך דיר קלאָר מאַכן, זאָלסט פֿאַרשטײן דאָס געשעפֿט אַקוראַט. הנה זײַ װיסן, אַז דאָס „לאָנדאָן" גופֿא איז אַן אײדעלע מאַטעריע. פֿאַרקױפֿן פֿאַרקױפֿט זיך עס אָפּן װאָרט, און זען זעט מען דאָס ניט. אַלע מינוט בײַט זיך עס: אַט איז דאָס טײַער, אַט איז דאָס װאָלװל. אַט איז „האָס", אַט איז „בעס", דאָס הײסט, דאָס קערבל דאָרט אין בערלין אָדער עס הײבט זיך, אָדער עס פֿאַלט, עס װענדט זיך אין בערלין; װיאַזױ בערלין זאָגט, אַזױ איז דאָס. עס לױפֿן די קורסן אױף און אָפּ משוגענערװײַז, עס פֿליִען דעפּעשן אַהין און צוריק, און ייִדן לױפֿן אַרום װי אױף אַ יריד, מאַכן געשעפֿטן און װערן גליקלעך, און איך אױך בתוכם. עס איז אַ טומל, אַ בהלה, מע קאָן דאָ פֿאַרדולט װערן. אַט, למשל, האָב איך נעכטן געמאַכט אַ „סטאַ־לאַזש", מיך געקאָסט אַ פּופּציקער, איז ער הײַנט אינדערפֿרי, פּונקט זײגער צװעלף, אױסגערונען געװאָרן. נאָר דו װײסט דאָך ניט מסתמא, װאָס הײסט „מאַכן אַ סטאַלאַזש", — באַדאַרף מען דיר געבן צו פֿאַר־שטײן. למשל, מען גיט אַװעק אַ פּופּציקער פֿאַר אַ טאָג, און יענער „שטעלט אַ קורס", קאָנסטו דיר מאַכן פֿונעם „סטאַלאַזש" „צװײ זײַטן", הײַנו: צװײ „בעסן", אָדער צװײ „האָסן", אָדער גאָר בלײַבן שטײן און פֿאַרקױפֿן יענעם אַ „בלינדערעכט" ביז נאָך „שלום" („שלום" הײסט

באַ אונדז אין אַדעס פֿאַרנאַכט, ווי באַ אײַך בין מנחה למעריב). איז ווי באַלד דער קורס „שטייט אָפּ“, איז כפּרה דער גאַנצער פּופּציקער — הייסט דאָס געמאַכט אַ „סטאַלאַזש“. זאָלסט אָבער גאָר קיין יסורים ניט האָבן, זוגתי היקרה! דערלייגן אַ פּופּציקער איז דאָ פֿון די קלייניקייטן. השם יתברך וועט העלפֿן, עס וועט „אַוועקגיין די רעכטע צײַט“, וועל איך, אם ירצה השם, פֿאַרדינען געלט, און אַ סך! און וואָס דו זאָגסט מכח דעם פֿעטער מנשהס וועקסעלעך, האָסטו אַ גרויסן טעות. דער גוטער יאָר האָט אים ניט גענומען, ער איז נאָך אַ שיינער בטוח! לאָם איך נאָר וועלן אַראָפּגעבן אַ „סקידקעלע“, קאָן איך זיי פֿאַרצוקערן. נאָר איך וויל נישט. איך זאָל דאַרפֿן געלט, האָב איך גענוג: איך קאָן פֿאַרהאַנדלען אַ פּאָר „האָסלעך“, אָדער אַ פּאָר „בעסלעך“. נאָר איך בין קיין בעלן ניט דערויף. איך קאָן באַשטיין בעסער צו קויפֿן נאָך אַ „סטאַלאַזש“. וואָס מער „סטאַלאַזשן“ איז אַלץ בעסער. אַז מע לייגט זיך שלאָפֿן מיט אַ „סטאַלאַזש“, שלאָפֿט זיך גאָר אַנדערש! און מחמת איך האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו פֿרעגסט מיך, ווו איך שטיי אײַן און וואָס איך עס, שרײַב איך דיר, זוגתי היקרה, איך ווייס אַליין ניט אַף וואָס פֿאַר אַ וועלט איך בין. די שטאָט אַדעס איז אומגעהײַער גרויס, און אַלצדינג קאָסט דאָ טײַער, און די הײַזער זײַנען דאָ הויך ביזן הימל, מע דאַרף קלעטערן אַף אײַזערנע טרעפּ אַ האַלבע שעה, ביז מע קומט אַהיים, אַזש אונטערן הימל, און אַ פֿענצטערל איז אַ קליינס, ווי אין אַ טורמע. איך בין זיך מחיה, אַז ס'ווערט טאָג און איך קאָן מיך אַרויסכאַפּן פֿון דער טורמע אַהין אין ג ר ע צ ק אַרײַן, און דאָרטן טאַקע עס איך שטייענדיק, דאָס הייסט, מע כאַפּט איבער וואָס גאָט גיט, וואָרעם ווער האָט צײַט זיך אַוועקזעצן עסן, אַז מע דאַרף אַלע מינוט געוואָר ווערן די קורסן פֿון בערלין? דערפֿאַר איז דאָ פּרוכטן בזיל הזול. ווײַנטרויבן עסט מען דאָ נישט ווי באַ אײַך אין כתרילעווקע ראש־השנה אַף שהחיינו, — דאָ עסט מען ווײַנטרויבן אַלע טאָג, און אין מיטן גאַס, מע שעמט זיך גאָרניט.

ה נ " ל.

.IV

שײנע־שײנדל פֿון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין אַדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פֿון דיר צו הערן אַף װײַטער ניט ערגער.

צ װ ײ ט נ ס שרײַב איך דיר, אַז איך האָב דיך אָנגעקוקט טאַקע נאָר װי אַ משוגענעם! לאָם איך אַזױ װיסן, אַף אַ פֿולער װאָך ניט אױסגערעדט זאָל זײַן, פֿון דער שטאָט אַדעס, װי איך הײב אַפּילו אָן צו װיסן, װאָס דו פּלאַפּלסט מיר אין דעם בריװ „העס" און „באָס" און „דעלעזשאַנס", דער שװאַרצער יאָר װײס אײַך דאָרטן! עס פֿליִען באַ דיר פּופּציקערס, װי האַלעשקעס, עפּעס איז באַ דיר דאָרטן געלט — שמעלט, הפקר ציבעלעס! אװדאי קאָן מען גײן אין גאָלד באַ אַזעלכע פּרנסות! איך פֿאַרשטײ ניט, כאָטש נעם מיר אַראָפּ דעם קאָפּ, װאָס איז דאָס פֿאַר אַ מין סחורה, װאָס מע זעט זי ניט? אַ קאַץ אין אַ זאַק!?... הערסטו, מענדל? מיר געפֿעלט דאָס ניט. איך בין באַ מײַן טאַטן נישט געפּרוּװט געװאָרן צו אַזעלכע לופֿטיקע פּרנסות, לאָז מיך גאָט היטן אַף װײַטער אױך. װי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „פֿון לופֿט כאַפּט מען אַ פֿאַרקי־לונג"... דו שרײַבסט: „אַז מע לײגט זיך שלאָפֿן מיט אַ דעלעזשאַנס, שלאָפֿט זיך גאָר בעסער"... װער לײגט זיך עס שלאָפֿן מיט אַ דעלע־זשאַנס? עפּעס מאָדנע דבורים, טערקיש לשון! און װאָס דו שרײַבסט מיר, אַז דו קאָנסט פֿאַרצוקערן דעם פֿעטער מנשהס װעקסלעך, איז טאָמער װעל איך אין דעם נ י ט גלײבן, װעל איך אױך ניט זײַן קײן אַפּי־קורסטע, װי די מאַמע זאָגט: „גלײב נישט ביז דו צײלסט ניט איבער"... װײסטו װאָס, מענדל? פֿאָלג מיך, אַ װײַב, טו אַ שפּײַ אַף דעם אַדעס, און קום בעסער צו פֿאָרן אַהײם, קײן כתרילעװקע. פּופּצן הונדערט קערב־לעך האָסטו. אַ דירה גיט אונדז דער טאַטע זאָל לעבן, קלײטן פֿאַרדינגען זיך, הײַנט װאָס פֿעלט דיר נאָך? צו װאָס באַדאַרף איך ליגן באַ יענעם אין מױל, און שונאים זאָלן מורמלען, אַז דו האָסט זיך אַװעקגעלאָזט קײן אַדעס און מיך האָסטו אַװעקגעװאָרפֿן, ניט דערלעבן זאָלסטו דאָס! דער־

ווײַל מעג נאָך דײַן אַדעם זײַן די כפרה פֿאַר אונדזער כתרילעווקע מיט אַלע דײַנע הויכע מויערן מיט די אײַזערנע טרעפּ, וואָס מע דאַרף זיך דראַפּען אַף זיי משוגענערווײַז! טאַקע כדאַי צוליב דעם זיך קאַליע מאַכן דעם מאָגן. — וואָס איז? ס'איז אַ זול אַף ווײַנטרויבן! ווײַנטרויבן דאַרף מען פרעסן, פֿלוימען איז ביטער? ס'איז באַ אונדז הײַנט אַ גערעט אַף פֿלוימען, אַ גילדן אַן עמער! נאָר עס גייט דיר שטאַרק אָן וואָס באַ אונדז אין דער היים טוט זיך. דו פֿרעגסט אַפֿילו ניט אַף די קינדער, וואָס זיי מאַכן. האָסט שוין גאָר פֿאַרגעסן, אַז דו ביסט אַ טאַטע פֿון דרײַ קינדערלעך זאָלן געזונט זײַן, ווי זאָגט די מאַמע: „דאַלי אָטשע, דאַלי סערדצע"... אַזאַ מכה זאָל זיך דיר זעצן, ווי זי איז גערעכט! דערווײַל בלײַב געזונט און פֿיל גליקלעך, ווי עס ווינטשט דיר

דײַן באמת געטרײַע פֿרוי שיינע־שיינדל.

.V

מנחם־מענדל פון אדעס צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתריליעװקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שײנע־שײנדל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד הערכן אײנס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אז עס גײט אַצינד אַ מוראדיקער „בעס", האָב איך מיך אָנגעקויפט מיט „לאָנדאָן" װי אַ פּויק, און איך האָב מיך באַװאָרנט מיט זיבעצן „בעסן" און מיט אַכט „סטאַלאַזשן". הײַנט באַדאַרף איך אָפּנעמען „דיפערענצן" עטלעכע הונדערט קערבלעך, װעל איך, אם ירצה השם, װײַטער מאַכן „בעסן". זאָלסט אָנקוקן, זוגתי היקרה, װי־אַזוי עס װערן דאָ געמאַכט געשעפטן אַפן װאָרט, װאָלסטו פאַרשטאַנען, װאָס הײסט אַדעס; אַ שאָקל מיטן קאָפּ איז דאָ פּונקט װי געמאַכט אַ קאָנטראַקט. איך גײ מיר אַרױס אין ג ר ע צ ק, קום אַרײַן אין אַ „קאַפּײ", זעץ מיך אַנידער בײַ אַ טישל און שאַף מיר אַ גלעזל טײ, צי קאַװע, צי עפּעס אַנדערש; קומט צו גײן אײן מעקלער, דער אַנדערער, דער דריטער; מען דאַרף נישט האָבן נישט קײן קאָנטראַקט, נישט קײן קװיטל, קײן אײַנגעטּונקענע פּען אַפילו! יעדער מעקלער האָט בײַ זיך אַ ביכעלע מיט אַ שטיפטל, נעמט ער אַרױס דאָס ביכעלע און פאַרשרײַבט, אַז איך האָב בײַ אים צװײ „בעסן", און איך נעם אַרױס און צאָל אים אָפּ די עטלעכע קערבלעך — מחיה! און שפּעטער מיט אַ פּאָר שעה, אַז גאָט הײסט, מע װערט געװאָר דאָס „טאַקסירעכץ" פון בערלין, קומט צו לױפן טאַקע דער אײגענער מעקלער און גיט שױן אַ פינף־און־צװאַנציקער פון אױבן, און נאָך שפּעטער, אַז מע װײסט שױן „אָנפאַנג" אױך, שטופּט ער אַ פופציקער, און אַז גאָט װיל צו „שלום", װאַקסט אָן אַ גאַנצער הונדערטער, און אַמאָל קאָן געמאָלט זײַן, אַז טאַקע צװײ הונדערט, און אַמאָל דרײַ הונדערט אױך, פאַרװאָס ניט? דערױף איז

דאָך עס אַ בערזע! אַ בערזע איז אַ שפּיל, אַ גליק־זאַך. און וואָס דו שרײַבסט מיר, אַז דו גלייבסט נישט אינעם פעטער מנשהם וועקסעלעך, קאָן איך דיר אָנזאָגן אַ בשורה, אַז איך האָב זיי שוין פאַרצוקערט. אַ סימן האָסטו: ווי האָב איך גענומען געלט אויף אַזויפיל „בעסן" מיט אַזויפיל „סטאַלאַזשן"? „סטאַלאַזשן" איז ניט, ווי דו רופסט עס אָן, „דרעלע־זשאַנסן". דעלעזשאַנסן איז דאָס, וואָס מע פאָרט אויף דעם קיין ראַדאָ־מישל און קיין זשיטאָמיר, און „סטאַלאַזש" איז אַ שטיקל פּאַפּיר, וואָס יענער שרײַבט אָן און חתמעט זיך אונטער, אַז ס'וועט קומען „אולטימאָ", דאָס הייסט סוף חודש, איז ער מחויב אַזויפיל פונטן צו דעם און דעם קורס דיר געבן און באַ דיר נעמען. די ברירה, הייסט עס, איז באַ דיר, וואָס דו ווילסט — דאָס טוסטו: ווילסטו, גיסטו, ווילסטו, נעמסטו. הײַנט פאַרשטייסטו שוין דעם שכל פון „סטאַ־לאַזש"? ווען גאָט העלפט רעכטע „וואַריאַציעס" אויף „לאָנדאָן", און מע טוט, למשל, אַ שמועס אויף די בלעטער מכח מלחמה, פאַלט דאָס רוסישע קערבל אַראָפּ אין דער ערד אַרײַן, און דאָס „לאָנדאָן" טוט זיך מיט אַמאָל אַ רוק, אַז מע דערקענט נישט דעם פּלאַץ. אָט האָט מען געשמועסט יענע וואָך פון דער ענגלישער מלכה, אַז זי איז עפּעס נישט אין בעסטן געזונט, איז באַלד געפאַלן דאָס רוסישע קערבל, און „סטאַלאַזשן" האָבן זיך געגעבן אַ הייב־אויף העכער הײַזער! איצט שרײַבן די גאַזעטן, אַז ס'איז איר בעסער, האָט זיך דאָס רוסישע קערבל אויפגעהויבן, און מע קאָן שוין קויפן „סטאַלאַזשן" וויפל מע וויל. הכלל, זאָלסט גאָרניט זאָרגן, זוגתי היקרה, עס וועט, אם ירצה השם, אײַן אַלצדינג, ווי מע זאָגט באַ אונדז אין אָדעס „אין בעסטן אָרדענונג"! און מחמת איך האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אין די שפּעטערדיקע בריוו וועל איך דיר אָרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. און לאָז גריסן די קינ־דערלעך זאָלן לעבן און אַלעמען גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. באַ אונדז אין אָדעס זײַנען די היצן אַזוי גרויס, אַז מע ווערט פאַרברענט, און באַנאַכט ווערט מען צעגאַנגען, אַזוי ווי וואַקס. דעריבער אַז סע קומט פאַרנאַכט, ווערט די שטאָט פּוסט. דער עולם צעפאָרט זיך אויף די פאָנטאַנען, אויפן גרויסן פאָנטאַן, אָדער אויפן

קליינעם פּאַנטאָן, אָדער גאָר אַפּן „לאַנדזשעראָן״. דאָרטן קריגסטו וואָס דו ווילסט, וואָס דײַן האַרץ גלוסט, און קאָנסט זיך באָדן אין ים, און קאָנסט הערן מוזיק, און דווקא אומזיסט, אָן אַ גראָשן געלט!

ה נ ״ ל.

VI.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדל נ״י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטנס שרײַב איך דיר, אַז איך האָב שוין ווידער צו טאָן מיט די ציין, אַף דײַנע אַדעסער „דראַנזשיקעס״ געזאָגט געוואָרן. איך דאַרף זיך רײַסן דאָ אַף די ציין און מוטשען מיט די קינדער זײַנע, און ער — גאָרניט, לעבט זיך אָפּ, ווי גאָט אין אַדעס, פאָרט אַרום רײַטנדיק אַף „דראַנזשיקעס״, באָדט זיך אין „קאַראַטקי וויק״ און כלי־זמר שפּילן אים צו. וואָס פעלט אים אַ שטייגער? ווי זאָגט די מאַמע: „רײַטנדיק וואָלט ער געפאָרן באַ מיר אַף אַ בעזעם, ניט אַף קיין דראַנזשיקעס!״... ממה נפשך, ביסטו אַ סוחר און האַנדלסט מיט דער שיינער סחורה דאָרטן, וואָס מע רופט זי „לאָנדאָן״, טאָ האָב אין זינען מסחר, ניט די ענגלי־שע מלכה. האָב בעסער אין זינען דײַן ווײַב, האָסט אַ ווײַב ביז הונדערט צוואָנציק יאָר מיט קינדערלעך דרײַ, זאָלן געזונט זײַן, ווי זאָגט די מאַ־מע: „האָב אין זינען זיך, וועסטו פאַרגעסן אין יענעם״... און וואָס דו שרײַבסט מיר פון דײַנע גליקן, זאָג איך דיר דעם אמת, עס דרייט זיך מיר אַזש דער קאָפּ! עס גלייבט זיך מיר עפּעס ניט, כאָטש קוילע

מיך, אַז אַט אַזוי פֿליִען דאָס הונדערטערס גלײַך אין די הענט אַרײַן!
וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מין כּשוף דאָרטן, אַ פֿאַרבלענדעניש, צי וואָס?
זע נאָר, אַז פֿון די אַלע גדולות זאָלסטו חלילה דאָס נדן־געלט נישט אָנ־
רירן, וואָרעם טאָמער ווערט געמינערט אַ גראָשן פֿונעם נדן, וועט דיר
דעמאָלט מער נישט אָפּגיין פֿון דער מאַמען זאָל לעבן!... ער זאָל זיך
עס אַפֿילו דערמאָנען, מיר דאַכט, דו ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך באַדאַרף
האָבן אַ זײַדן מענטעלע ווי אין לעבן אַרײַן, און וואָלנס אויף אַ קלייד, און
אַ צוויי שטיקלעך מאַראָזעוועס זאָנע. אַ מינדסטע נאַרישקייט באַדאַרף
איך אים אָנזאָגן, אַליין ווייס ער נעבעך ניט, דער מוח איז אים אויס־
געדאַרט געוואָרן, ווי די מאַמע זאָגט: „ווער סע שטויסט זיך ניט אַליין,
דעם גיט מען אין זײַט אַרײַן”... ווי עס ווינטשט דיר פֿון טיפֿן האַרצן

דײַן באמת געטרײַע פֿרוי שיינע־שיינדל.

VII.

מנחם־מענדל פון אדעס צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתריליעװקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שײנע־שײנדל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד הערן אײנס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז איך האַלט שױן װײַט, הײנו, איך האָב מיך גוט אַרײַנגעכאַפּט אין „בעס" אַרײַן און גײ שױן אַצינד מיט „פּעסט־לאָנדאָן", דאָס הײסט, איך טו שױן אַ גיב אָדער אַ נעם מיטאָמאָל צען טױזנט פֿונט, צװאַנציק טױזנט פֿונט, נאַטירלעך, מיט אַ „דעפּאָ". איך האָב שױן גרױס קענטשאַפֿט אין די קאָנטאָרן, און עס קאָמפּאַנירט מיר שױן זיצן בײַ פ אַ נ ק אָ נ י ן אין דער קאַפֿע גלײַך מיט אַלע גרױסע שפּעגעלאַנטן בײַ װײַסע טישלעך פֿון מירמלשטײן, און הײס זיך געבן אַ פּאָרציע מאָראָזשענע, מחמת בײַ אונדז אין אָדעס איז אַ מנהג, װי באַלד מע זעצט זיך נאָר אַנידער, אַזױ קומט צו אַ מענטש מיט אַ פֿראַק און ה ײ ס ט, מע זאָ ל ה ײ ס ן געבן מאָראָזשענע. קאָן מען ניט זײַן קײן דבר־אַחר און מע מוז הײסן געבן; און אַז מע עסט אױף די פּאָרציע מאָראָזשענע, ה ײ ס ט ער, מע זאָל ה ײ ס ן געבן נאָך אַ פּאָרציע, און אַז ניט, טאָר מען ניט זיצן און מע באַדאַרף זיך אַרומדרײען אױף דער גאַס, איז עפּעס ניט שײן פֿאַר אַ שפּעגעלאַנט, און אַגב שטײט דאָרט אַ גאָראָדאָװאָי און לאָקערט, מע זאָל זיך ניט אַרומדרײען אױף דער גאַס... ייִדן באַדאַרפֿן דאָך אָבער זיך יאָ אַרומדרײען, קלינגען זײ זיך מיט אים, נאַרן אים אָפּ, אַנטלױפֿן, באַהאַלטן זיך אױס װי װײַט מעגלעך, און אַז ער כאַפּט אײנעם, טראָגט ער אים אָפּ, װי אַן אבן־טוב, גלײַך אין אוטשאַסטאָק אַרײַן, װי אײנער רעדט: „אָט האָב איך אײַך געבראַכט אַ ייִדן"... און װאָס דו שרײַבסט מיר, אַז דו גלײבסט ניט אין גרױסע „װאַריאַציעס" מיט „דיפֿערענצן", איז אַ סימן, אַז דו ביסט שװאַך אין

פּאָליטיקע. אָט, למשל, זיצט איינער באַ אונדז אין קאַפּיי, באַ פאַנקאָנין, רופט מען אים „גאַמבעטע", טאָג ווי נאַכט רעדט ער פון פּאָליטיקע און נאָר פון פּאָליטיקע! ער באַווייַזט אויס מיט טויזנט ראיות, אַז סע שמעקט מיט מלחמה. ער הערט, זאָגט ער, אַלע נאַכט האַרמאַטן שיסן — ניט דאָ, דאָרטן, באַ די פראַנצויזן. די פראַנצויזן, זאָגט ער, ווילן נישט פאַר־געסן אָט דעם ביסמאַרקן ווייַל זיי ווילן לעבן! עס מוז, עס מוז, זאָגט ער, אַרויסשפּרינגען אין גיכן אַ מלחמה, עס קאָן גאָר אַנדערש ניט זייַן! האָרכן גאַמבעטן דרשענען, באַדאַרף מען פאַרקויפן וואָס מע האָט, די קאַפּאָטע אויסטאָן און קויפן „סטאַלאַזשן" און „בעסן", „בעסן" — אָן אַ שיעור „בעסן"! און וואָס דו שרייַבסט מיר מכח אַ מענטעלע, אַז איך זאָל דיר קויפן, האָב איך פון דייַנעטוועגן, זוגתי היקרה, בעסער אויס־געקוקט אַ שענערע זאַך, דהייַנו: אַ זייגערל אַ גילדנס מיט מענדעליאָן און מיט אַ גילדן קייטל מיט אַ בראָש, און בראַנזעליעטן האָב איך געזען אין פענצטער, טאַקע ניט ווייַט פון פאַנקאָנין — זאָג איך דיר: פּרימאַ שבפּרימאַ! און מחמת איך האָב קיין צייַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרייַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. די שפע איז דאָ, קיין עין־הרע, גרויס און ייִדן זייַנען דאָ אַזוי פאַרטאָן אין פרנסה, אַז מע פאַרגעסט פון שבת און פון יום־טוב. פאַרשטייט זיך, אַז באַ מיר איז שבת — שבת. עס מעגן פאַלן שטיינער פונעם הימל, מוז איך מיך שבת דורכגיין אין שול אַרייַן. די אַדעסער שול מעג מען גיין אָנקוקן. ערשטנס, רופט מען דאָס „באָר־שול", מחמת אויבן גייט זי מיט אַ קאָלפּעק, און קיין מזרח איז ניטאָ. אַלע זיצן מיטן פּנים אַהין. און דער חזן (פּיניע הייסט ער, שוין איינ־מאָל אַ חזן!) גייט דווקא געגאָלט די באָרד, נאָר עברי קען ער אַביסל בעסער פון אייַער אַלטן דראַנג משה־דוד! זאָלסט זען, אַז סע קומט צו „בריך־שמיה־דמרא עלמא", נעמט ער אייַן אַ מיתה־משונה! זייַן „מזמור־שיר־ליום־השבת" מעג מען האָרכן אַף בילעטן. אַלע זינגערלעך שטייען אויסגעשטעלט אַרום אים, אָנגעטאָן אין קליינע טליתימלעך — מחיה! עס זאָל זייַן צוויי מאָל אין וואָך שבת, וואָלט איך צוויי מאָל אין וואָך געגאַנגען הערן פּיניען דאַווענען. איך פאַרשטיי ניט די היגע ייִדן, פאַר־וואָס זיי גייען ניט דאַווענען. און אַפילו די, וואָס גייען דאַווענען, דאַווע־

נען אויך ניט; זיי זיצן ווי די טאָקן אין די צילינדערס, מיט די פעטע אויסגעפּאַשעטע פּנימער, מיט די קליינע טליתמלעך, און — שאַ! טאָמער וויל אַ ייִד אַ דאַוון טאָן אַביסל העכער, קומט־צו צו אים דער שמש מיט די קנעפּ, און זאָגט, ס׳זאָל זײַן שטיל. — מאָדנע ייִדן אין דעם אַדעס.

ה נ ״ ל.

VIII.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין אַדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדל נ״י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צ ו ו יי ט נ ס שרײַב איך דיר, בעלי היקר, אַז איך פאַרשטיי ניט, וואָס איז די גדולה, וואָס מע דאַרף זיצן באַ פראַנקאָנין, ברענען זאָל זי, באַ מירמלשטיינערנע טישלעך און פרעסן פון אינדערפרי ביז אַף דער נאַכט דער רוח ווייסט וואָס? אַבי אויסברענגען געלט? און וואָס איז דאָס פאַר אַ משוגענער דאָרטן באַ אײַך אין אַדעס, וואָס סע חלומט זיך אים, אַז מע שיסט, געשאָסן זאָל ער ווערן פון גאָט? מלחמות גלוסט זיך אים! ווי זאָגט די מאַמע: „יענעמס בלוט איז באַ אים וואַסער״... גילדענע זייגערלעך מיט בראַנזעליעטן האָסטו דערזען אין די פענצטער אין אַדעס? אַ גדולה אַף דער באָבע! וואָס טויגן מיר דײַנע מתנות, מענדל, וואָס דו זעסט זיי דורכן פענצטער? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „קרעפּלעך אין חלום איז ניט קיין קרעפּלעך, נאָר אַ חלום״... דו כאַפּ זיך אַרײַן בעסער אין אַ קלייט אַרײַן און קויף מיר אַ שטיקל וועבל אַף וועש, און מאַדעפּאַלאַן אַף ציכלעך, און אַ פּאָר בײַענע קאָלדרעס, און

ביסל זילבער אין שטוב אריַין, און עפּעס נאָך. מאָל דיר, אַז בּליומע־זלאַטע באַדאַרף זיך שוין אָקעגן מיר בלאָזן (אויפבלאָזן זאָל עס זי, ווי אַ פּאָכיר!). וואָס איז? זי טראָגט אַ האַלדז פּערל, זאָל עס איר טאַקע נאָר פאַרשטערט ווערן! זי האָט דאָס אַ דאָלי באַ איר מאַן! לײַט האָבן גליק צו אַלצדינג; נאָר איך איינע בין עפּעס אין אַזאַ פינצטערער, וויס־טער שעה געבאָרן געוואָרן, אַז אַ מינדסטע זאַך באַדאַרף איך אים דער־מאָנען! לאָז זיך דיר דאַכטן, עלעהיי דו האָסט געקויפט נאָך אַ „העמ" מיט נאָך אַ „באָס" מיט נאָך אַ דער שווארץ־יאָר ווייסט אײַך דאָרט, ווי דו רופסט עס אָן. איך זאָג אים: פאַרקויף דאָס, וואָס דו האָסט, און צייל געלט, גייט ער און קויפט נאָך! וואָס האָסטו מורא? וועסט ניט קריגן די סחורה נאָכדעם? איך זע שוין ארויס, וואָס דאָס איז פאַרא מסחרים און וואָס דאָס איז פאַר אַ שטאָט אַדעס, אַז שבת איז קיין שבת ניט און יום־טוב איז קיין יום־טוב ניט, און דער חזן איז מיט אַ געגאָלטער מאָרדע, מײַנע ווייטיקן אַף זײַן קאָפּ! מיר דאַכט, אַז פון אַזאַ שטאָט און פון אַזעלכע מענטשן דאַרף מען לויפן, ווי פון אַן עפּוש, צום סוף ליגט ער דאָרט און וויל ניט אַרויסקריכן, ווי זאָגט די מאַמע: „דער וואָרעם ליגט אין כריין און מיינט, אַז ס'איז גאָר קיין זיסערס נישטאָ"... לכן שרײַב איך דיר, בעלי היקר, זאָלסט זיך גוט באַרעכענען וואָס דו טוסט און אויפהערן הוליען אין דעם זיסן אַדעס, ס'זאָל אַף דעם קומען אַ שרפה, ווי עס ווינטשט דיר

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינע־שיינדל.

יאָ! זאָג נאָר, מענדל, ווער איז אָט די „פראַנקאָני", וואָס דו שרײַבסט מיר אַלץ, אַז איר זיצט דאָרטן טאָג ווי נאַכט? עס איז אַן „ער", צי אַ „זי"?...

IX.

מנחם־מענדל פון אדעס צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינע־שיינדל שתחי׳.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד האָרכן איינס פונעם אנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן אַז עס שמעקט שוין מיט גראָבע טויזנטער! אַז גאָט װעט העלפֿן און דאָס „אולטימאָ״ װעט אָפּלויפֿן גלאַט, װעל איך מאַכן אַ הױפּט־טרעפֿער. איך װעל אײַנקאַסירן מײַנע אַלע „דיפֿערענצן״ און װעל זיך דורכפֿאָרן אַהיים און װעל דיך, אם ירצה השם, אַרויסנעמען אַהער, קיין אַדעס. אַ דירה װעלן מיר דינגען אױף דער „רישעליי״, אײַנקויפֿן שיין מעבל און װעלן לעבן, װי מע לעבט דאָ בײַ אונדז אין אַדעס. דערװײַל האָב איך צו טאָן, ניט פֿאַר דיר געדאַכט, מיטן מאָגן; אַפּנים, דאָס מאַראָזשענע האָט מיר פֿאַרשאַדט... אַז איך קום צו פֿאַנקאָנין, עס איך שוין ניט קיין מאַראָזשענע. װאָס דען? איך הײס מיר געבן אַזאַ געטראַנק, װאָס מע ציט דאָס דורך אַ שטרוי; ס׳איז אי זיס, אי ביטערלעך, אַזױ װי אַ מין סאַלץ מיט לאַקריץ, און מע קאָן דאָס מער ניט פֿאַרדײַען װי צװײ, העכסטנס — דרײַ גלעזער. מוז מען זיך די איבעריקע צײַט אַרומדרייען אױף דער גאַס און האָבן צו טאָן מיטן גאַראַדאָװאָי, און דאָס איז זײער נישט אַנגענעם! ער קוקט שוין אױף מיר פֿון אַ צײַט, נאָר מיט חסד, גאָט האָט מיך ביז אַהער אױסגעפֿירט, איך אַנטלױף פֿון אים אַלע מאָל און באַהאַלט זיך אױס. װאָס טוט דען ניט אַ ייִד צוליב פּרנסה? דער אײבערשטער זאָל העלפֿן, אַז די „ראַליזאַציע״ זאָל אָפּלויפֿן בשלום, װעל איך דיר, אם ירצה השם, אַלצדינג קױפֿן בכפֿל־כפֿלים, אַ סך מער װי דו קאָנסט זיך גאָר פֿאָרשטעלן. און װאָס דו זאָגסט, אַז דער גאַמבעטע איז אַ משוגענער, האָסטו אַ טעות; ער איז נאָר אַביסל אַ „ספּילשלעװער״. גאָט זאָל היטן, עמעצער זאָל אים אַ זאָג

טאָן אין פּאָליטיקע ניט אַזוי, ווי ער וויל! ער איז דעמאָלט קאַפּאַבל יענעם צערײַסן אַף שטיקלעך! ער דרינגגט, אַז הײַנט־מאָרגן מוז עפּעס אַרויסשפּרינגען, און דאָס, זאָגט ער, וואָס ס׳איז איצטער מיטאַמאָל שטיל געוואָרן, איז ערשט אַ באַווײַז, זאָגט ער, אַף מלחמה. „פּאַר אַ בורע איז תּמיד, זאָגט ער, שטיל״... איך האָב נעכטן געקאָנט פאַרקויפן עטלעכע „בעסלעך״ מיט אַ צוויי־דרײַ „סטאַלאַזשן״ און פאַרדינען שיין געלט, האָט מיך גאַמבעטע נישט דערלאָזט. „איך וועל אײַך, זאָגט ער, דעם קאָפּ צע־שלאָגן, טאָמער לאָזט איר אַרויס אין אַזאַ צײַט אַ שטיקל סחורה פון דער האַנט!״ עס גייט, זאָגט ער, אַ צײַט, וואָס אַ „סטאַלאַזש״ פון אַ פּופּציקער וועט ווערט זײַן רי״ש קאָרבן, און שי״ן, און ת״ק, און טויזנט, און פאַרוואָס ניט קיין צוויי טויזנט?... עס זאָל זײַן ווי גאַמ־בעטע זאָגט, כאָטש האַלב ווי ער זאָגט, — ווער איך נתעשר! איך האָף, אַז איך וועל, אם ירצה השם, תּיכף נאָך דער „ראַליזאַציע״ זיך געבן אַ קער־איבער צוריק אַפן „האָס״ און וועל אָנהייבן קויפן קערבלעך און געבן „לאָנדאָן״ אַף וואָס די וועלט שטייט! איך וועל זיי באַווײַזן, וואָס הייסט „לאָנדאָן״ און וואָס הייסט קערבלעך! און מחמת איך האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אים ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתּה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אַף פאַנקאָנין (ניט ווי דו רופסט דאָס אָן „פראַנקאָני״), איז דאָס ניט קיין „ער״ און ניט קיין „זי״. ס׳איז אַזאַ קאַפּיי, וואָס מע טרינקט דאָרט קאַווע און מע עסט מאַראָזשענע און מע מאַכט געשעפטן אַף „לאָנדאָן״. לאָם איך דאָס פאַרמאָגן כאָטש האַלב, וואָס דאָרט ווערט געמאַכט אין איין טאָג!

הנ״ל.

X.

שיינע־שיינדל פון כתריל̇עווקע צו איר מאן מנחם־מענדל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אז מיר זײַנען אלע גאָט צו דאנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטנס שרײַב איך דיר, אז די קינדער מאַזלען אלע דרײַ, און איך שלאָף נישט קײן נעכט, און ער טרינקט דאָרטן קובעבע מיט לאקריץ! וואָס גייט אים אָפּ, איך בעט אײַך, קאַפּ־ווייטיק? ער האָט זיך עס אביסל צעהעצקעט! קײן אדעס וויל ער מיך ארויסנעמען! ער מיינט, אז ער וועט מיר זאָגן אדעס, פלי איך באלד! הערסטו, מענדל, זאָלסט דיר ארויסשלאָגן פון קאָפּ, מענדל, וועסט מיך אהינצו ניט פארנארן. זײַ רויק! מײַן באבעס באבע איז דאָרטן קײנמאָל ניט געווען און האָט זיך באגאנגען אָן דעם, וועל איך זיך מסתמא אויך אָן דעם באגײן. דו וועסט מיך ניט אײַנריידן, מענדל, אז איך זאָל דיר אוועקווארפן מײַן טאטע־מאמע מיט אלע ליבע פרײַנט און זיך אוועקלאָזן אין דעם וויסטן אדעס, ברענען זאָל עס דיר אָפּן פײַער! מעגסט זיך זאָגן, מענדל, וואָס דו ווילסט, דײַן אדעס הייבט מיר נישט אָן צו געפעלן. איך האָב עס פײַנט, איך ווייס ניט פארוואָס. נאָך מײַן שכל נאָך קומט אויס, אז דו באדארפסט די סחורה דײַנע ביסלעכווײַז אויספאר־קויפן און מאכן דערפון געלט, ווי זאָגט די מאמע זאָל לעבן: „פון אלע מילכיקע מאכלים איז דאָס בעסטע — א שטיקל פלייש"... אײַ, וואָס? טאָמער האָסטו זיך געטאָרט? פאר יענעם דאָס גליק! און וואָס דײַן משוגענער גאמבעט (איך זאָג דיר פאָרט, אז ער איז א משוגענער!) לאָזט דיר ניט פארקויפן, פארשטײ איך ניט, וואָס גייט עס אים אָן? וואָס איז זײַן באבעס דאגה? שפּײַ אים אָן א פולן פּנים, וואָס ער וועט דיר דערציילן מלחמות! פאָלג מיך, מענדל, שנײַד־אָפּ, פארקויף אוים, ווי גאָט איז דיר ליב! האָסט פארדינט עטלעכע קערבלעך? גענוג! ביז וואנעט איז דער שיעור צו כאָליען דאָרטן? נאָר גאָרניט, משטיינס גע־זאָגט, איך האָב דען עפּעס אויך א ווערט? איך בין דאָך שיינע־

ש יי נ ד ל ניט ב ל י ו מ ע ־ ז ל א ט ע ; ב ל י ו מ ע ־ ז ל א ט ע, אַז זי טוט נאָר אַ פּיפּס דעם מאַן אירן, וואַרפט דאָס מיט אים דאָס נײַניע־ריקע קדחת! למען השם, מענדל סערדצע, פּאַרקויף און פּאַק זיך אײַן וועג אַרײַן. פּאַרגעס נאָר נישט אַ טוץ געשטיקטע העמדער פון מײַנעט־וועגן, סאַמעט אַף אַ מלבוש פון דער מאַמעס וועגן — לאָז זי אויך געדענקען, ווען דער אײדעם אירער איז געווען אין אדעס און געהאַנדלט מיט משוגעים, — ציִץ אַ שטיקל פון הײַנטיקע מוסטערן, און, אַז עס וועט קריכן אין טשעמאָדאַן אַרײַן, אַ ביסל גלאָזוואַרג, און דאָס איבעריקע דאָרטן, ווי דו פאַרשטייסט, און קום צו פאָרן אַהיים, לאָז אויפהערן די וועלט מיר שטעכן די אויגן און שוואַרצן דאָס פּנים, און לאָם איך זען, אַז דו זאָלסט מיך ניט פאָלגן, אַזאַ מכה מײַנע שונאים, ווי דו וועסט מיך פאָלגן, ווי עס ווינטשט דיר פון טיפן האַרצן

דײַן באמת געטרײַע פרוי ש יי נ ע ־ ש יי נ ד ל.

XI.

מנחם־מענדל פון אדעס צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שײנע־שײנדל שתחי'.

ראשית באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד האָרכן אײנס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זײַ װיסן, אַז דאָס „אולטימאָ" איז אָנגעקומען, און ס'איז געװאָרן אַן איבערקערעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זײַן! פֿון דער גרױסער „װאַריאַציע", װאָס איך האָב אױף איר אַרױסגעקוקט װי אױף משיחן, האָט זיך אױסגעלאָזט אַ בױדעם. ביסמאַרק, שמועסט מען, האָט זיך צוגעקילט, באַקומען דעם קאַטער, — איז אין דער פּאָליטיקע געװאָרן אַ מהומה, מע װײס ניט װאָס סע טוט זיך. „לאָנדאָן" איז טאַקע געװאָרן מיט גאָלד גלײַך, און דאָס קערבל איז טאַקע געפֿאַלן אין שאול תחתיה אַרײַן, און ס'איז אַװעק אַ מוראדיקער „בעס"! װעסטו דאָך פֿרעגן: װוּ זײַנען מײַנע „בעסן" מיט מײַנע „סטאַלאַזשן"? איז דער תירוץ: די „בעסן" זײַנען ניט קײן „בעסן", די „סטאַלאַזשן" זײַנען ניט קײן „סטאַלאַזשן", קײנער װיל ניט נעמען, קײנער װיל ניט געבן — און רוף מיך קנאַקניסל! און װי אױף־צו־להכעיס, האָב איך געשטעקט מיט מײַן סחורה אַלץ באַ אַזעלכע מענטשלעך, װאָס מיט אײן קװעטש זײַנען זײ דערשטיקט געװאָרן. הכלל, עס איז אַ שׂרפֿה, אַ מגפֿה, גאָר נישט צו דער־קענען דעם פּלאַץ! אױ, װען איך קער זיך איבער מיט אײן טאָג פֿריִער! נו גײ, זײַ אַ נביא! אַלע לױפֿן אַרום, װי די פֿאַרסמטע מײַז; עפּעס אַ מהומה אױף איטלעכן באַזונדער! אַלע שרײַען „לאָנדאָן"! װוּ איז מײַן „לאָנדאָן"? גיב מיר דאָס „לאָנדאָן"! „לאָנדאָן", „לאָנדאָן"! נאָר װער מיר „לאָנדאָן"? װאָס מיר „לאָנדאָן"? עס פֿליִען פּעטש, פֿײַגן, אין טאַטנס טאַטן, און איך אױך בתוכם... דער שפּיץ — ס'איז, אַפּנים, גאָר נישטאָ קײן „לאָנדאָן" אין ערגעץ ניט! — הכלל, זוגתי היקרה, ס'איז ביטער

און פינצטער, איך האָב אוועקגעגעבן דאָס גאַנצע פּאַרדינסט, מיטן קערן, מיטן צירונג, וואָס איך האָב דיר אײַנגעקויפט, אַפילו די קאַפּאָטע די שבתדיקע אויסגעטאָן און פאַרזעצט — און דאָס איז אַלצדינג אַרײַן אַהין... און איך געפין זיך איצט אין אַזאַ טרויעריקער לאַגע, וואָס איז אין לשער, און אַהיים בענק איך אַזוי, אַז ממש עס גייט מיר אויס דאָס חיות! איך פאַרשילט מיר דאָס געביין הונדערט מאָל אַ טאָג. בעסער וואָלט איך זיך אויסגעבראָכן אַ פוס, איידער איך בין געקומען אַהער אין אָדעס, וווּ אַ מענטש האָט קיין שום ווערט נישט; אַ מענטש קאָן דאָ גייענדיק שטאַרבן אין מיטן גאַס, און קיינער וועט זיך אַפילו ניט אָפּ־שטעלן אַ קוק טאָן. וויפל מעקלערס האָבן געלעבט אַרום מיר, אָפּגעלעקט אַ ביינדל, און הײַנט דערקענען זיי מיך שוין גאָר ניט! פריִער האָב איך דאָ געהאַט אַ נאָמען „דער כתרילעווקער בלײַכרעדער", און הײַנט מאַכן זיי פון מיר חוזק, טאַקע די מעקלערס אַליין. זיי זאָגן, באשר איך פאַרשטיי ניט דאָס געשעפט. „לאָנדאָן, זאָגן זיי, באַדאַרף מען פאַרשטיין". ווּ זײַנען זיי געווען פריִער, די חכמים? — מע רעדט שוין גאָר קיינער ניט פון מיר, גלײַך ווי איך וואָלט גאָר געווען אַ גע־שטאָרבענער! הלוואי וואָלט איך טאַקע געשטאָרבן, איידער אַזעלכעס דערלעבן! און ווי אף־צו־להכעיס, זיצט אָט דער גאַמבעטע, ימח שמו זאָל ער ווערן, און הערט ניט אויף צו גראַגערן אין די אויערן מיט זײַן פּאָלי־טיקע: „האַ, זאָגט ער, האָב איך אײַך געזאָגט אַ בעס?" — „וואָס קומט מיר אַרויס, זאָג איך, פון אײַער בעס, אַז מע גיט מיר ניט, זאָג איך, קיין לאָנדאָן?" לאַכט ער און זאָגט מיר: „ווער איז אײַך שולדיק? די בערזע, זאָגט ער, דאַרף מען פאַרשטיין, און אַז מע קאָן ניט האַנדלען מיט „לאָנ־דאָן", דאַרף מען, זאָגט ער, האַנדלען מיט אתרוגים"... איך זאָג דיר, זוגתי היקרה, ס'איז מיר אַזוי נמאס אָט דאָס אָדעס, מיט דער היגער בערזע, מיט דעם פּאַנקאָני, מיט די אַלע מענטשלעך! איך וואָלט געלאָפן אין דער וועלט אַרײַן! און מחמת איך האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אין די ווײַטערע בריוו וועל איך דיר אַרויס־שרײַבן אַלצדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. און גריס די קינדערלעך אַלע און שווער און שוויגער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. דאָ אין דעם אדעס איז אַ מנהג, אַז עמעצער דאַרף אַ גמילות־חסד, גייט ער נישט צו אַ שכן, צו אַ קרוב אָדער צו אַ באַקאַנטן, ווי, למשל, באַ אונדז אין כתרילעווקע; נישט מחמת מע פוילט זיך גיין, נאָר פשוט, מע ווייס פריִער, אַז יענער וועט ניט שטעקן; מע נתנט ניט — און שוין! וואָס זשע טוט מען פאָרט, אַז מע דאַרף? איז געמאַכט געוואָרן אַ „לאָמבאַרד", וואָס גיט אַרויס געלט וויפל דו ווילסט, אַבי נאָר דו ברענגסט אַ רעכטן משכון: גאָלד איז גאָלד, זילבער איז זילבער, מעש איז מעש, און אַ מלבוש, און אַ סאַמאָוואַר, און אַ בענקל, און אַפילו אַ בהמה, אַז דו ברענגסט צו פירן, גיט מען דיר אויך אַרויס אַף איר געלט. דער חסרון איז נאָר, וואָס זיי שאַצן אַלצדינג זייער וואָלוול, בחצי חנם! דערפאַר האָבן זיי אַ מעלה: פּריצענט נעמען זיי געשמאַקע, בייִסנדיקע, אַזוי, אַז דאָס פּריצענט עסט אויף דאָס קערן; מוז מען אַלע צוויי וואָכן מאַכן דאָרט אַ „לעסיטאַציע", דאָס הייסט, מע פאַרקויפט אוים די איבערגעבליבענע משכונות, און מענטשן האַנדלען מציאות, מאַכן דערפון אַ שיין קערבל. ווען איך בין איצטער באַ געלט, וואָלט איך גע־קאָנט אַ האַנדל טאָן אַפן לאָמבאַרד און אומקערן מייַן היזק אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק... נאָר גיי מאַך! אָן געלט זאָל מען גאָרניט געבאָרן ווערן אַף דער וועלט, און טאָמער איז מען געבאָרן געוואָרן, זאָל מען בע־סער שטאַרבן... איך קאָן מער ניט שרייַבן. שרייַב מיר פון דייַן געזונט, און וואָס מאַכן די קינדערלעך זאָלן לעבן, און גרים שווער און שוויגער און אַלעמען באַזונדער גאָר פריינטלעך.

ה נ "ל.

***

XII.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זייַנען אַלע גאָט צו

דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פֿון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטנס שרײַב איך דיר, נאַרישער לעקיש, זע וואָס דו האָסט געטאָן! וועלכער רוח האָט דיך גאָר געטראָגן קיין אַדעס? וואָס האָסטו דאָרטן אָנגעשמעקט אַזעלכעס? געבראָטענע פֿייגעלעך האָט זיך אים פֿאַרגלוסט! „לאָנדאָן"! מאַראָזשנעווע! קובעבע מיט לאַקריץ! האָסט דערהערט, אַז מע זעצט דיר אָן אינעם „לאָנדאָן" אַרײַן, פֿאַרוואָס זשע האָסטו ניט געזען באַצײַטנס אָפּצועקן אַף פּריצענטן, דו בהמה, ווי עס פֿירט זיך צווישן סוחרים? ווּ איז מענטשן? ווּ איז אַ רב? אין גאָטעס ווילן, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ תירוץ אולטימאָ־שמולטימאָ? האָסט געקויפֿט סחורה, ווּ איז די סחורה?! אוי, אַזאַ־נ־אומגליק! דאָס האַרץ האָט מיר אָבער געזאָגט, אַז פֿונעם אַדעס, ברענען זאָל דאָס, וועט קיין גוטס ניט אַרויס! איך שרײַב אים: פֿאָר אַוועק, מענדל, טו אַ שפּײַ אַף זיי מיט זייער „לאָנדאָן", עס זאָל אַף דעם קומען חלירע, רבונו של עולם! אַנטלויף, זאָג איך אים, אַנטלויף, מענדל, ווי זאָגט די מאַמע: „אָרעמער דאַך, וואָס קנאַקסטו?"... ניין, הערט ער מיך ניט, וואָרעם איך בין דאָך *שיינע־שיינדל*, אַז אָך און וויי איז מיר, ניט *בלומע־זלאַטע*. אוי, די מאַמע מײַנע איז טאַקע אַ חכמה! זי טענהט מיט מיר כסדר, אַז אַ מאַן טאָר מען נישט נאָכגעבן די שמד, אַז מע באַדאַרף אַ מאַן האַלטן אין די הענט אַזוי, אַז ער זאָל *פֿילן*, אַז ער האָט אַ ווײַב! נאָר גיי, אַז ס'איז בא מיר אַזאַ טבע, איך קאָן ניט זײַן אַזוי גראָב, ווי בלומע־זלאַטע; איך קאָן זיך ניט שעלטן, אַרײַנלייגן אַ מאַן אין דער ערד אַרײַן, אַזוי ווי זי, איך קאָן ניט! זאָלסט האָבן בלומע־זלאַטען, ניט דערהאַרן זאָל זי, פֿאַר אַ ווײַב, וואָלסטו שוין געוווּסט וואָס פֿאַר אַ גאָט מיר האָבן! און וואָס דו זאָגסט מכוח שטאַרבן, חכם איינער, ביסטו אַ גרויסער נאַר: אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין דאָס לעבן, אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין דעם טויט. און אַז מע ווערט אָן דאָס נדן, באַדאַרף מען זיך שוין טאַקע אַ מעשה אָנטאָן? דו נאַר איינער, ווּ שטייט דאָס דען אָנגעצייכנט, אַז מנחם־מענדל באַדאַרף האָבן געלט? און מיט געלט איז מנחם־מענדל דען ניט דער אייגענער מנחם־מענדל, וואָס אָן געלט? שוטה! דו ווילסט גיין קעגן גאָט? זעסט דאָך, אַז *ער* הייסט ניט, הײַנט וואָס פֿילדערסטו? אַ שיינע ריינע כּפּרה! לאָז זיך דיר דאַכטן,

עלעהיי גזלנים האָבן דיך באַפאַלן אין מיטן וואַלד, אָדער ביסט קראַנק געלעגן און חלילה פאַרקרענקט דאָס נדן צו אַלדי שוואַרצע יאָר! דער עיקר, זאָלסט ניט זײַן קיין ייִדענע, מענדל! פאַרלאָז דיך אַף דעם וואָס לעבט אייביק. ער איז אַ זן ומפרנס. קום צו פאָרן אַ היים, וועסטו זײַן, אם ירצה השם, אַ גאַסט באַ די קינדער... איך שיק דיר אַף דער הוצאה עטלעכע קערבלעך, און זע, מענדל, זאָלסט נישט גיין אַף קיין „לעסטאַ־ציעס" און נישט האַנדלען מיט קיין אַלטע שמאַטעס. — נאָך דאָס גייט דיר אָפּ! למען השם, באַלד ווי דו וועסט באַקומען מײַן בריוו מיטן געלט, זאָלסטו זיך אויפזעצן און אָפּגעזעגענען זיך מיט אַדעס, און וויבאַלד דו וועסט נאָר אַרויספאָרן פון שטאָט, אַזוי זאָל עס זיך אָנצינדן פון אַלע פיר זײַטן, און עס זאָל ברענען און פלאַקערן, שרפהנען און פאַרשרפהט ווערן, ס'זאָל פון דעם ניט בלײַבן קיין שריד ופליט, ווי עס ווינטשט דיר פון טיפן האַרצן

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינע־שיינדל.

סוף פונעם ערשטן בוך.

פּאַפּירלעך

יעהופּעצער בערזיע)

געשריבן אין יאָר 1896.

פּאַפּירלעך

(יעהופּעצער בערזע)

I.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד האָרכן אײנס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז איך בין שױן ניט אין אָדעס, איך בין אין יעהופּעץ (אױך אַ שײנע שטאָט, לאָם איך האָבן אַזאַ יאָר!), און האַנדל שױן מער נישט מיט קײן װײנט, מיט קײן לופט, מיט קײן „לאָנ־דאָן" — איך האָב שױן הײַנט, ברוך השם, אַביסל אַ לײַטישער געשעפט אין האַנט, אַ קאַראַנטנע געשעפט, אַ פּאַפּיר־געשעפט, דאָס הײסט, איך האַנדל מיט „פּאַפּירלעך" האַנדל איך. װעסטו דאָך מיך פרעגן, װי קום אים קײן יעהופּעץ? דאַרף איך דיר דערצײלן, זוגתי היקרה, אַ גאַנצע מעשה, און בעטן דיך, זאָלסט קײן פּאַראיבל ניט האָבן, װאָס איך האָב דיר אַזאַ צײַט קײן בריװ ניט געשריבן. ס'איז פּשוט ניט געװען װ אָ ס צו שרײַבן. און חוץ לזה האָב איך גערעכנט, אָט־אָט פאָר איך אַהײם, און גאָט איז יודע דעם אמת, װי װײַט עס האָט מיך געצױגן אַהײם, נאָר ס'איז, אַפּנים, מן השמים מיר אָנגעצײכנט געװאָרן, אַז איך זאָל מגולגל װערן קײן יעהופּעץ און זאָל האַנדלען מיט „פּאַפּירלעך". איך שװער דיר, זוגתי היקרה, בײַ מײַן לעבן, אַז איך בין שױן געזעסן אין װאַגאָן צו פאָרן קײן כתרילעװקע, באַדאַרף איך מיך באַגעגענען מיט אײנעם אַן אָדעסער שפּעגעלאַנט, װאָס פאָרט קײן יעהופּעץ. װאָס טוט ער, פרעג איך אים, אין יעהופּעץ? זאָגט ער מיר: ער האַנדלט מיט פּאַפּירלעך. װאָס הײסט

דאָס פּאַפּירלעך? גיט ער מיר צו פאַרשטיין, אַז „פּאַפּירלעך" איז ניט קיין „לאָנדאָן", וואָס הענגט אָפּ פון בערלין און פון ביסמאַרקן און פון דער ענגלישער מלכה. פּאַפּירלעך — דאָס איז אַזאַ מין געשעפט, וואָס ווענדט זיך נאָר אין פּיטערבאַרג און אין וואַרשאַ. הײַנט האָט דאָס נאָך אַ מעלה: ס'איז אַ זאַך, וואָס מע קאָן דאָס זען, אָנטאַפּן מיט די הענט, נישט אַזוי ווי „לאָנדאָן", וואָס ס'איז נאָר אַ דמיון, אַ מין חלום. הײַנט האָט ער מיר גענומען אָפּלויבן די שטאָט יעהופּעץ מיט די יעהופּעצער שפּעגעלאַנטן אין טאָג אַרײַן: ס'איז גאָר לא זו הדרך, זאָגט ער, איי־דעלע מענטשן! ער וועט ניט אַוועקגעבן, זאָגט ער, קיין צען אויסגעפּאַ־שעטע אַדעסיטן פאַר איין יעהופּעצער שפּעגעלאַנט! הקיצור, דער פאַר־שוין האָט מיך אַזוי צענומען, אַז איך בין אַ בעלן געווען, איך פאָר דאָך במילא פאַרבײַ פאַסטאָוו, וועל איך מיך אַראָפּכאַפּן שוין קיין יעהופּעץ אָף אַ טשיקאַוועסט, אָנקוקן די היגע בערזע מיט די היגע שפּעגעלאַנטן. און, ווי גאָט פירט, באַדאַרף איך אָנטרעפן אַקוראַט אָף אַזאַ צײַט, וואָס עס גייט אַ מוראַדיקער בעם אָף פּאַפּירלעך, און „פּרעמיעס" פאַרקויפן זיך בחצי חנם. קיין סך געלט אַרײַנלייגן דאַרף מען נישט, האָב איך מיך מיישב געווען, איך וועל מיך אַ שפּיל טאָן, אולי ירחם, אַ קשיא אָף אַ מעשה, טאָמער וועל איך כאַפּן פון אויבן, וועל איך האָבן צושטײַער אָף הוצאות. און דער אייבערשטער האָט רחמנות געהאַט, „פּאַפּירלעך" האָבן זיך אַ הייב געטאָן, און איך האָב מײַן פּרעמיע פאַרקויפט מיט רווחים און געקויפט אַ פּאָר פרישע פּרעמיעס, און האָב ווידער געכאַפּט פון אויבן און האָב מיך אַרויפגעשלאָגן אָף שיינע עטלעכע הונדערט קערב־לעך, און דווקא מזומנע. האָב איך מיך מיישב געווען: דאַרף איך צאָלן יענעם „פּרעמיעס", אַמער איך וועל מיר אַליין „אײַנגאַזשירן" מזומנע „פּאַפּירלעך"! און בין אַוועק דורך אַ קאָנטאָר קיין פּיטערבאַרג און האָב מיר צונויפגעשטעלט אַ „פּאָרטעפעל" פון כל מאמינים שהוא: „פּוטיוויל" מיט „טראַנספּאָרט", מיט „וואָלגע", מיט „מאַלצעווער", וכדומה אַזעלכע אַקציעס, וואָס הייבן זיך, און דאַנקען השם יתברך, איך וואַקס! און מחמת איך האָב קיין צײַט נישט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. לאָז גריסן די קינדער־לעך אַלע און שווער און שוויגער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ל.

עיקר שכחתי. אז דו וועסט מיר שרײַבן, זאָלסטו מיר שרײַבן אַף מײַן נאָמען קיין בויבעריק, מחמת אין יעהופּעץ טאָר איך ניט זײַן... דריי איך מיך אַרום דעם גאַנצן טאָג אַף „קרעשטשאַ־טעק" בא דער בערזע, און קומט באַנאַכט, כאַפּ איך מיך אַראָפּ קיין בויבעריק. דאָרט זיצט די גאַנצע חברה „שפּעגעלאַנטן" אַף די דאַטשעס און מע שפּילט אַ גאַנצע נאַכט אין קאָרטן (זכרים מיט נקבות אינאיינעם — אַזוי איז דאָ דער מנהג...), און גאַנץ פּרי לויפן אַלע קיין יעהופּעץ, און איך בתוכם.

ח נ " ל.

***

II.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטנס שרײַב איך דיר, בעלי היקר, מײַנע שונאים זאָלן אַזוי כוח האָבן צו לעבן, רבונו של עולם, ווי איך האָב כוח שוין צו שרײַבן דיר אַפילו אַ בריוול, אַז קוים־קוים וואָס איך פּלאָנטע מיט די פיס; ס'איז גאָר אַ סברא, אַז איך וועל דאַרפן אַ „רעפּאַראַציע", אַזוי זאָגט דער נײַער דאָקטער, געזאָגט זאָל אים ווערן צרות מיט פּרעהם שלעק! ער מיינט, ער וועט בא מיר צאַפּן קערבלעך! און פון וואָס, מיינסטו, איז דאָס מיר געקומען? נאָר פון גריזאָטע, נאָר פון האַרצווייטיק. סטײַטש, איך שיק דיר אַרויס אַף הוצאות און זאָג דיר אָן, זאָלסט קומען אַהיים, נעמסטו און פאָרסט אַראָפּ קיין יעהעפּעץ — ביסטו ניט ווערט, מע זאָל דיך באַגראָבן אַ לעבעדיקן? הײַנט דער בזיון! די חרפה פאַר דער וועלט!

ווי זאָגט די מאַמע: „שנייץ די נאָז, שמיר דאָס פּנים"... מסחרים! געשעפטן! איך האָב אַלץ געמיינט, אַז דאָס שיינע „לאָנדאָן" האָט שוין יאָ איינגענומען אַ מיתה משונה, וועל איך אויך שוין אויפגעריכט ווערן, און ער וועט קומען אַהיים כאָטש מיטן לעבן, דער זיסער ברויטגעבער מיינער. וואָס לאָזט זיך אויס דער סוף? אַ נייער חלום, אַ וויסטער, אַ פינצטערער „יעהופּעץ"! „פּאַפּירלעך"! נאַ דיר אַזאַ משא־ומתן! יידן זאָלן גאָר האַנדלען דער שוואַרץ־יאָר ווייס מיט וואָס, מיט שטיקלעך פּאַפּיר!... איך לייען דיין בריוול, בעלי היקר, און קלער מיר בשעת מעשה: ליבער פאָטער, האַרציקער געטרייער! צי דו ביסט חלילה משוגע, צי איך בין ניט בײַ אַלע געדאַנקען? עפּעס רעדסטו מיט מיר טאַטעריש: „פּאַפּירלעך"... „פּייטערבאַרג"... „קרעשטשאַטעק"... „פּאַרטעפּעל"... עפּעס אַ קליפּה, אַ ניט־גוטער האָט זיך אין אים אַריינגעכאַפּט! באַטאָג איז ער אין יעהופּעץ, און באַנאַכט איז ער אין בויבעריק, מיט די מאַנצבילן און מיט ווייבער אינאיינעם... וואָס טוסטו באַנאַכט אין בויבעריק? וואָס טראַכסטו זיך? ממה נפשך, ווילסט מיך ניט, קום צו פאָרן און גט מיך אָפּ; אַלאַ ניט, פאָר שוין בעסער אַוועק צו אַלדי שוואַרצע יאָר קיין אַמעריקע, ווי יאָסל לייב־אַהרנס, און לאָז איך כאָטש ניט וויסן וווּ דיין געביין איז אַהינגעקומען, אויב ס'איז מיר שוין יאָ באַשערט צו בלייבן אַן אייביקע עגונה מיט קליינע קינדער פּיסקליאַטעס! נאָר אַזוי לאַנג קרענקען מיינע שונאים! דיין טריפהנע הצלחה, וואָס איך קאָן אַצינד צו דיר ניט פאָרן; איך בין, משטיינס געזאָגט, אַזוי געשטראָפט, אַז איך מוז גאָר ליגן צום בעט, ווי זאָגט די מאַמע מיינע זאָל געזונט זיין: „אַז מע האָט ניט קיין פינגער, קאָן מען קיין פייג ניט שטעלן"... אַניט, וואָלט איך באַלד נאָך דיין שיינעם בריוו אַראָפּגעפאָרן צו דיר קיין יעהופּעץ און וואָלט דיך שוין אַראָפּגעבראַכט אַהיים! איך וואָלט דיר געוויזן, אַז אַ ווייב איז אַ ווייב! אַי וואָס, איך כאַפּ זיך אַרויס אַמאָל מיט אַ האַרב וואָרט? איז דאָס נאָר מחמת גרייזאָטע, און ניט אַף לאַנג. ווי זאָגט די מאַמע: „אַ שוועבעלע צינדט זיך אָן און ווערט באַלד פאַרלאָשן"... ווי עס ווינטשט דיר

דיין באמת געטרייע פרוי שיינע־שיינדל.

III.

מנחם־מענדל פון יעהופעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד הערכן אײנס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז דער ענין פון פּאַפּירלעך איז ניט, װי דו מײנסט, טאַקע פּאַפּיר ממש. עס רעדט זיך נאָר אַזױ פּאַפּיר, מײנען מײנט מען גאָר אַקציעס, פּיטערבאָרגער אַקציעס, למשל: „פּוטיװיל", „טראַנספּאָרט", „װאָלגע", „מאַלצעװער" וכדומה. דאָס זײַנען אַזעלכע פּאַבריקעס, װאָס עס אַרבעטן זיך דאָרטן אײַזנבאַנען אױף אַקציעס, דאָס הײסט, מע לאָזט אַרױס אַקציעס אױף אַ הונדערטער און מע צאָלט פֿאַר זײ דרײַ, װאָרעם מע גיט „דעװעדענט"; װאָס מער „דעװעדענט", איז אַלץ בעסער. נאָר כּפי אַזױ װי עס װײס קײנער נישט פֿאַרן יאָר, װאָס פֿאַר אַ „דעװעדענט" מע װעט אַרױסגעבן, לכן גײט מען בלינד און מע קױפֿט און מע קױפֿט; און דערפֿון װערט אַ „האָס", דאָס הײסט, פּאַפּיר שטײַגט, און ייִדן פֿאַרדינען געלט, און איך אױך בתוכם. זאָלסט אָנקוקן, זוגתי היקרה, װיאַזױ קלײנע מענטשעלעך, מעקלערס, אָרעמע לײַט זײַנען פּלוצים מיטאַמאָל אױסגעװאַקסן, געװאָרן גבירים אדירים! מע זיצט שױן אױף דאַטשעס אין בױבעריק, מע פֿאָרט זיך באָדן קײן אױסלאַמד, זײערע דאַמעס גײען אײַנגעטונקען אין גאָלד און אין סאַמעט, די קינדער פֿאָרן אַרום אױף לעספּעדן, אין שטוב האַלט מען גובערנאַנטקעס, מע רעדט אױף פֿראַנצײזיש און מע שפּילט פּיאַנע, מע עסט אײַנגעמאַכטס און מע טרינקט װישניק, אַ קערבל איז אַ ממזר, ס'איז חי געלעבט און אַן עק, און אַלץ פֿון די „פּאַפּירלעך"! אַז עס קומט דער טאָג, זאָלסטו זען װאָס עס טוט זיך אױף „קרעשטשאַטעק": פֿול און פֿיל מיט ייִדן! נאָר װאָס איז דאָס חידוש? אַז פֿון די קאַנטאָרן טרײַבט מען, און אױף דער

גאָס לאָזט מען ניט שטיין. ווילט זיך איטלעכן וויסן וואָס פּריִער — איז חושך! אָט איז היינט אָנגעקומען פון פּייטערבאָרג „פּוטי־וויל" הונדערט אַכט און זיבעציק, — נו, ווי אַזוי קויפט מען נישט קיין „פּוטיוויל"? צי, למשל, „מאַלצעוור", זאָגט מען, זיינען אָנגעקומען שוין דרייצן הונדערט פופציק, — זאָל מען ניט קויפן קיין „מאַלצעוור"? אַז אַלע טאָג, אַלע טאָג שפּרינגט עס אַרויף! אַף מיין „פּוטיוויל", ברוך השם, שטייט מיר איצטער צו פאַרדינען שיינע עטלעכע הונדערטער! נאָר אַזוי לאַנג שמייסט מען זיי, ווי לאַנג איך וועל זיי פאַרקויפן! אַדרבה, איך רעכן נאָך צוקויפן אַ ק"ן שטיקלעך „פּוטיוויל" מיט אַ פּינף „מאַלצעוור" מיט נאָך אַביסל „וואָלגע", און אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבן — צו קויפן אַביסל „טראַנספּאָרט", מחמת מע שרייבט פון פּיי־טערבאָרג, מע זאָל למען השם קויפן „טראַנספּאָרט"! אַלע האָבן דאָ טראַנספּאָרט: ייִדן, ווייבער, דאָקטוירים, מלמדים, משרתים, בעלי־מלאכות — ווער האָט ניט קיין „טראַנספּאָרט"? דאָ, אַז אַ ייִד באַגעגנט זיך מיט אַ ייִדן, איז דער ערשטער ברוך־הבא: „וויאַזוי איז היינט „טראַנס־פּאָרט"?" קומסט אַריין אין אַ רעסטאָראַציע, באַגעגנט דיך די בעל־הביתטע: „ווי טייער איז היינט „טראַנספּאָרט"?" גייסטו קויפן אַ פּעקל שוועבעלעך, פרעגט דיך דער קרעמער: „ווי טייער איז היינט „טראַנס־פּאָרט"?" הכלל, יעהופּעץ איז טאַקע אַ מקום פּרנסה. אַלע שפּעגעלירן, אַלע וואַקסן, אַלע פאַרדינען געלט, און איך אויך בתוכם! נאָר מחמת איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אָרויסשרייבן אַלצדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גרים אַלעמען באַזונדער גאָר פריינטלעך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואָס דו פרעגסט, וואָס טו איך באַנאַכט אין בויבעריק, האָב איך דאָך דיר שוין געזאָגט, אַז יעהופּעץ איז אַ שטאָט, וואָס אַ ייִד טאָר דאָרט ניט זיין, סיידן אַ „פּערוועגעלדיע". אַז איך וועל זיך אָפּוויקלען מיט מיין „פּאָרטעפּעל" און וועל זען די אונטערשטע שורה, וועל איך אַריינטראָגן „געלדיע", וועל איך מעגן זיין אין יעהופּעץ גלייך מיט אַלע. לעת־עתה מוז מען זיך אויסבאַהאַלטן, און קיין בעסערע באַ־העלטעניש, ווי בויבעריק, איז ניטאָ. ס'איז אַן ערטל פון דאַטשעס. פאַראַן

א סך דאטשניקעס. די דאטשניקעס לויפן, לויף איך אויך — הײַנט פאַר־שטייסטו שוין?

ה נ" ל.

IV.

שײנע־שײנדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטנס שרײַב איך דיר, בעלי היקר, אַז בײַ אונדז האָט זיך געטראָפן אַן אומגליק מיט אַ גליק אינאײנעם. אונדזער משה־הערשעלע האָט אײַנגעשלונגען אַ קאָפּיקע! איך בין געקומען פונעם מאַרק, פרײַטיק איז דאָס געווען, געקויפט פיש, פרישע, צאַפּלדיקע, זיך נאָך געוואָרפן, און דאָס קינד שרײַט, ווערט צעריסן! איך שלאָג דאָס, איך הרגע דאָס — עס האַלט אין איין שרײַען! „וואָס ווילסטו? שלים־מזל! באַשעפּע־ניש! נאַ דיר צרות מײַנע! נאַ דיר אַ קאָפּיקע! נאַ דיר בויכווייטיק!" קוים מיט צרות אַנשוויגן געוואָרן. אין עטלעכע מינוט אַרום, איך טו מיך אַ כאַפּ: „משה־הערשעלע! וווּ איז די קאָפּיקע?" „ניטאָ טאַפּעטע!" — מאַכט ער צו מיר און ווײַזט מיטן הענטל אין מויל אַרײַן. אײַנגע־שלונגען? אַ צרה איז מיר! אַ שלאַק איז מיר! איך נעם דאָס קינד, איך קוק דעם אין מויל אַרײַן, ווײ און ווינד איז מיר! „משה־הערשעניו! נשמה מײַנע! מיר זאָל זײַן פאַר דײַנע ביינדעלעך! זאָג, וווּ האָסטו אַהינגעטאָן די קאָפּיקע?" איך טרייסל אים, איך שלאָג אים, קנײַפּ אים, מאַך אים ברוין און בלוי — ער שרײַט אין איין קול: „ניטאָ, האָם טאַ־פּעטע, האָם!" בקיצור, איך האָב אים געבראַכט צום דאָקטער, האָט ער

געהייסן מע זאָל אים געבן קאַרטאָפליעס. צוויי טאָג האָט מען דאָס קינד נעבעך געמוטשעט, געשטאָפּט מיט גוואַלד, נישט קיין מילך, נישט קיין טרונק וואַסער, נאָר קאַרטאָפליעס, נאָר קאַרטאָפליעס, — איך האָב געמיינט, ס'איז אַן עק פון מײַן קינד! ערשט אױפן דריטן טאָג, איך נעם אויפראַמען די שטוב, איך טו אַ קוק אין בעט אונטערן קישן — ליגט ניט די קאָפּיקע? דאָקטוירים זאָלן אַזוי וויסן פון זייער געזונט, ווי זיי וויסן, ווער עס האָט זיי געשלייערט! נאַ דיר נאָך, טאָמער איז קאַרג, ווי זאָגט די מאַמע: „אַ רעשטל צו די צרות!"... איך דאַרף האָבן צו טאָן מיט זײַנע קינדער, מיט דאָקטוירים, מיט רוחות און מיט שדים, און ער, דער גאָלדשפּינער, גאַרנישט, פּליט אַרום פון אַדעס קיין יעהופּעץ, פון יעהופּעץ קיין בויבעריק! וואָס איז? אַ גדולה אַף אים, אַ היץ: „פּאַפּיר־לעך!" „טראַנספּאָרטן"! „פּאָרטעפעלן"! האָט זיך אײַנגערעדט, אַז מע קאָן ווערן אין איין שמע־ישראל אַ נגיד! „אַן אײַנרייִדעניש, זאָגט די מאַמע, איז ערגער פון אַ קרענק"... נאַרעלע, וואָס וועסטו מיר דער־ציילן גליקן, פּזמונות: „אַקציעס, שמאַקציעס, דעוועגדענט, מעדעווענט" — ס'איז ווערט אַן אויסגעבלאָזן איי! מיט פינף פינגער ווערט מען ניט רײַך. „אַז מע לייגט אַרײַן, זאָגט די מאַמע, קדחת, נעמט מען אַרויס אַ קרענק"... פאַרשרײַב דיר, מענדל, וואָס איך זאָג דיר, אַז אַלע דײַנע יעהופּעצער לײַט, וואָס דו שרײַבסט, אַז זיי זײַנען מיטאַמאָל באַגליקט געוואָרן, וועלן אַם ירצה השם אין גיכן ווערן צוריק די אייגענע קבצנים, וואָס פריִער, נאָך מיט מער פרישקייט. וואָרעם איך גלייב אַזוי אין דײַנע „טראַנספּאָרטן" מיט דײַנע „שמאַלצוואַר", ווי אין דעם אַדעסער „לאָנ־דאָן; אין כישוף און אין שרעטעלעך גלייב איך שוין אַ סך מער, ווי אין אַלע דײַנע יעהופּעצער „פּאָרטעפּעלן". אוי, אַ הונט זאָל אויפעסן מײַן האַרץ, וואָלט ער משוגע געוואָרן, אַז איך זע באַ לײַטן ווײַבער האָבן אויך אַ שטיקל דעה באַ זייערע מאַנען, מישן זיך אַרײַן אַמאָל מיט אַ וואָרט, טוען אַ געשריי, אַ הוק, אַז עס וואַרפט מיטן מאַן דאָס נײַניעריקע, נישט אַזוי ווי איך דאַרף מיט אים גיין מיט ווייכע ריידעלעך, נישט דערוועגן זיך חלילה אַ קרום וואָרט, צי אויסשעלטן אַמאָל פאַר די בזיונות, וואָס איך טראָג דאָ איבער פאַר דיר, אַז איך דאַרף נאָך פאַר איטלעכן באַזונדער מאַכן אַ פרייליך פּנים, ווי זאָגט די מאַמע: „אַ קניפּ אין באַק, די פאַרב זאָל שטיין"... נאָר גוואַלד, מה אָנו מה חיינו? איך וועל אַזוי לאַנג צאַנקען און צאַנקען שטילערהייט, ביז איך וועל,

שונאי ציון, אויסגיין, ווי אַ ליכט מיינע שונאים, אָדער אַזוי חלילה צע־זעצט ווערן פון גריזאָטע, צעזעצט און צעשפּרונגען זאָלן ווערן אַלע דיי־נע יעהופּעצער קנאַקערס, ווי עס ווינטשט דיר היינט און אַלע מאָל פּו־נעם טיפן הארצן

דיין באמת געטרייע פרוי שיינע־שיינדל.

שאַ, בערל דעם פּעטער מנשהס האָט שוין אויך זיך אַ נייעם אומגליק: ער איז יענע וואָך אָפּגעברענט געוואָרן, אַרוים ווי די מאַמע האָט אים געהאַט. און איצט האָט ער נאָך דאָס לויפּעניש — שונאים האָבן אים געמסרט: אַזוי ווי ס'איז בײַ אים געווען „געסטרעכעוועט" אַלצדינג דריי מאָל אַזוי פיל, האָט ער דאָך מסתמא אַליין געמאַכט „בורא מאורי האש". האָט מען אים גערופן צום סליעדאָוואַטעל. בערל איז אָבער אויך ניט פון די וואָס צען אַ דרייער; שטעלט ער עדות, וואָס גייען שווערן, אַז ער איז יענע נאַכט גאָר ניט געווען הי. דערווייל האָט מען אים איינ־געזעצט, און זלאַטקע איז פאַר שרעק געלעגן געוואָרן און געהאַט אַ זי־בעלע. מזל־טוב!

.V

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל ישתחי׳.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד האָרכן אײנס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז איך גײ שױן קײן װאַרשע. װעסט דאָך מיך װעלן פרעגן מסתמא, אַז װיבאַלד אַז איך זיץ אין יעהופּעץ און האַנדל מיט פּײטערבאַרג, הײַנט װי קום איך קײן װאַרשע? זאָלסטו גאָר קײן יסורים ניט האָבן: װאַרשע איז אױך אַ שטאָט! װאַרשע האָט אױך פּאַפּירלעך, און נאָך װאָסערע פּאַפּירלעך! אַף װאַרשע זײַנען שפּע־געלאַנטן גליקלעך געװאָרן! װאַרשע איז ניט פּײטערבאַרג; װאַרשע שמײַסט מיט הונדערטערס! װאַרשע איז זיך מיישב ערשט יענע װאָך און הײבט־אױף „לילעפּוטן" פון צװעלף הונדערט אַף צװײ טױזנט! נו, פרעג איך דיך, גײ זעץ זיך אַנידער און קױף ניט אַזאַ פּאַפּירל! צי, למשל, „װעגעלעך". געשטאַנען אָט ערשט, פריִער מיט אַ װאָך דרײַ, פערצן הונדערט. װיפל, מײנסטו, שטײען זײ הײַנט? צװײ טױזנט. און דװקא אָן דעם קאַפּאָן!! מע דאַרף דאָך זײַן, דאַכט מיר, אַ רוצח, מע זאָל ניט אַװעקגײן קױפן קײן „װעגעלעך"! הײַנט האָט דיר װאַרשע גלאַט אַ מעלה: זי פאָדערט נישט קײן געלט; זי װיל נישט װיסן פון קײן „דעפּאָ". דו װילסט האָבן „לילעפּוטן", „װעגעלעך"? צאָל איבער אַ פּאָר הונדערט רובל אַפן קורס און מאַך דיר אַ „פּרעמיע" אַף „אול־טימאָ": אַף אונדזער לשון הײסט דאָס ביז ראָש־חודש. עס װעט קומען ראָש־חודש, װעסטו דעמאָלט האָבן די ברירה: צי נעמען די פּאַפּירלעך, צי נײן. נאָר װער װעט דיך לאָזן װאַרטן אַף ראָש־חודש? דערױף האָט דאָך גאָט באַשאַפן מעקלערס אַף דער װעלט, זײ זאָלן נישט לאָזן דורכ־גײן די גאַס: „אפשר האָט איר „לילעפּוטן"? אפשר האָט איר „װעגע־

לעך״? אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז זיי גיבן דיר עפעס „פון אויבן״ און נארן אוים בא דיר דיינע פאפירלעך. אט האבן זיך ערשט נעכטן צוגעטשעפעט צו מיר צוויי אדעסער מעקלערם; איין מאל פאר אלע מאל זיי האבן זיך נאסיאדעט, איך זאל זיי אפגעבן מיינע „לילעפוטן״ מיט מיינע „וועגעלעך״. געפונען דעם ארט, ווו אויסצונארן סחורה! „ברידערלעך, — טענה איך צו זיי — איך האב ניט. איך זאל אזוי ריין זיין פון שלעכטס!״ הקיצור, איך האב מיך מיט זיי אזוי לאנג גע־ראנגלט, ביז זיי האבן פארט אויסגענארט בא מיר מיינע פינף „לילע־פוטן״ מיט די פינף „וועגעלעך״. נאר וואס דען? איך האב זיי אבער אויך גוט אפגעטאן. איך האב מיך באלד „אפגעדעקט״, איך האב „ארי־בערגעשמיסן״, און צו גאט א האפענונג, איך וועל, אם ירצה השם, כאפן א פון־אויבן, ווארעם עס גייט מיר, קיין עין־הרע, די לעצטע צייט אזוי, אז וואס איך קויף היינט, ווערט מארגן טייערער; אלע זאגן, אז איך בין א מוצלח! לאז גאט געבן, דאס „אולטימא״ אין ווארשע זאל אפלויפן גלאט, ווערט בא מיר פריי דער גאנצער „פארטעפעל״, דעמאלט טראג איך מיך איבער אין אן אנדער קאנטאר, ווארעם אין דער קאנ־טאר, וואס איך ארבעט אצינד, איז פאראן, קיין עין־הרע, אזוי פיל יידן, אז מע וויים ניט ווו מע איז אין דער וועלט. יענע וואך איז שיער ארוים א גאנצער שקאנדאל: עס האט שוין געהאלטן כמעט בא פעטש, דאס הייסט, איינער פון אונדז האט געכאפט א פאטש... נאר מחמת איך האב קיין צייט ניט, מאך איך דאס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אנדערן בריוו וועל איך דיר ארויסשרייבן אלצדינג באריכות. לעת־עתה זאל גאט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גרים אלעמען באזונדער גאר פריינטלעך.

ממני בעלך מ נ ח ם - מ ע נ ד ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. וואס דו שרייבסט מיר מכוח בערל דעם פעטער מנשהס, איז בא מיר זייער צו גלייבן: בא אייערע כתרילעווקער פרנסות קאן זיך קיין סוחר אנדערש נישט אויסהאנדלען. זעסטו, בא אונדז אין יעהופעץ קאן זיך שוין אזא מעשה נישט טרעפן. ראשית, איז דא איטלעכן באזונדער, קיין עין־הרע, זייער גוט; והשנית, אז עס מאכט זיך דא חלילה א שרפה, לעשט מען דא גאר אנדערש, היינו: נאך איי־דער עס הייבט אן צו נעצן, לויפט שוין די קאמאנדע מיט די מעשענע

קיווערס, שפרינגען אין פייער ארײַן און שפריצן מיט דער קישקע. דו וואלסט געמעגט זיך פארגינען אנקוקן אין יעהופעץ א שרפה!

הנ"ל.

VI.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאן מנחם־מענדל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אז מיר זיינען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאט דאס נעמלעכע פון דיר צו הערן אף ווייטער ניט ערגער.

צווייטנס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז איך האלט, אז דו ביסט שוין הלילה פארמאלנע משוגע, מעגסט שוין באלד אנהייבן לויפן אין די גאסן. קארג פאר אים וואס מע קען אים אין אדעס, אין יעהופעץ, אין בויבעריק, באדארף ער נאך האבן, אז אין ווארשע זאל מען אויך וויסן, אז ס'איז דא אף דער וועלט א מנחם־מענדל, וואס פארנעמט זיך מיט הענדל; אמאל האט ער געהאנדלט מיט „לאנדאן", און היינט האנדלט ער מיט אלטע פידקאוועס, אפגעשלאגענע הושענות, עפעס „פאפירלעך", „פארטעפעלן", „וועגעלעך", „פיפערנאטערס", וואס מע דארף נאך גיין זוכן עס אזש אין ווארשע, און זיך נאך שלאגן איבער דעם. הלוואי, רבונו של עולם, זאל זיך געפינען א חכם, וואס זאל דיר ארויסשלאגן דעם נאר דיינעם, זאלסט ניט אין זינען האבן דארטן דער שווארץ יאר וויים וואס, בעת דא אין דער היים האסטו א ווייב ביז הונדערט און צוואנציק יאר, וואס האט צו טאן מיט די קינדער זיינע טאג ווי נאכט, טא דאס, טא דאס! ערשט נעכטן שיער אפגעקאכט א קינד מיט זודיק וואסער פון א דורכשלאג. א גליק, וואס ניט אפן גאנצן קעפל, ווי זאגט די מאמע: „צום שלים־מזל דארף מען אויך

האָבן מזל!״... און ער — גאָרניט, שפּאַצירט דאָרט אַרום אַף שרפות,
אַ גדולה אַף אים: יעהופּעץ ברענט, פּאַרברענט און פּאַרשרפהט זאָל
דאָס דיר ווערן מיט וואַרשע און מיט פּייטערבאָרג אינאיינעם, ליבער
גאָט! ווער עס האָט נאָר גאָר אין האַרצן, דער באָדט זיך אין מײַן בלוט.
איך קאָן דען דורכבגיין די גאַס אפילו? יעדער טײַט אַף מיר מיט די
פינגער: „אָט גייט זי, מנחם־מענדלס פּלוניתטע פון יעהופּעץ!״ אַ שיי־
נער נאָמען, אַז אָך און ווי איז מיר! לעבן זאָל טאַקע די מאַמע מײַנע.
זי טענהט איינס: „אַ מאַן, זאָגט זי, טאָר מען ניט אָפּלאָזן אַף קיין
מינוט, דען, זאָגט זי, אַז דער טעסער זיצט אַף די שפּענער, זײַנען די
שפּענער — שפּענער... איך האָב, זאָגט זי, פריִער געוווּסט, אַז קיין
גוטער סוף וועט דערפון נישט אַרויס; אַ געלט־שידוך, זאָגט זי, האָט
זיך מיר פאַרגלוסט, ווי זאָגט מען: חזיר, האָסט געלט? זײַ מײַן מחותן!...
אַ שמאַלץ־גרוב, זאָגט זי, די שמאַלץ רינט אויס, די גרוב בלײַבט אי־
בער. בריוולעך, זאָגט זי, וואָלט איך אים געשריבן? פון קדחת וואָלט
איך אים געשריבן! ווער עס פאַרשטייט ניט אַפן ווונק, זאָגט זי, דעם
גיט מען מיטן שטעקן... איך וואָלט אים, זאָגט זי, אַף אַ בעזעם אַראָפּ־
געבראַכט אהיים! אַף אַ קאָטשערע!״... זאָג אפשר, אַז זי איז אומ־
גערעכט? נאָר וואָס זאָל איך טאָן, אַז איך בין משטיינס געזאָגט, אַזאַ
ציג, אַז וואָס מע זאָגט מיר איז רעכט, און וואָס מע וויל פועלט מען
בא מיר! אַן אַנדערע אַף מײַן אָרט, למשל, ב ל י ו מ ע ־ ז ל א ט ע,
וואָלט שוין לאַנג געווען אין יעהופּעץ בא אַלע רבנים און דיינים, דיך
אָנגעפאַלן אין גאַס און געגעבן דיר אַ וויסטן, אַ פינצטערן סוף, אַז דו
וואָלסט פאַרגעסן אפילו, צי דו הייסט מנחם־מענדל, און צי דו האַנדלסט
מיט פּיפּערנאָטערס... מאָל דיר, דײַנע גילדערנע געשעפטן מיט די
גליקן, וואָס דו כאַפּסט דאָרטן, זעט מען שוין אַרויס פון די מתנות,
וואָס דו שיקסט מיר איבער פון יעהופּעץ; די דימענטן מיט די באַר־
ליאַנטן, מיט די געשטיקטע העמדער, מיט די געשטעפּטע קאָלדרעס,
אַ קלייניקייט? איך זאָג דיר מיט גוטן, בעלי היקר, איך קאָן דאָס שוין
מער ניט אויסהאַלטן! איינס פון די ביידע: אָדער קום צופאָרן וואָס
גיכער אהיים און זײַ אַ מענטש גלײַך מיט אַלעמען, אָדער לאָז קומען
אַ מיתה משונה אַף מײַנע שונאים, און לאָז דאָס האָבן אַן עק, ווי עס
ווינטשט דיר הײַנט און אַלע מאָל

דײַן באמת געטרײַע פרוי ש יי נ ע ־ ש יי נ ד ל.

VII.

מנחם־מענדל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפן, מע זאל תמיד הארכן איינס פונעם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסן, אז איך קנאק און פלי, איך ברען, איך שפרינג אין פייער, איך וואקס, איך וואקס! א סך זיינען מיר מקנא, ווארעם וואס איך קויף היינט, ווערט מארגן טייער. „וועגעלעך" האבן זיך א רוק געטאן נאך אף צוויי הונדערט רובל, און מיינע „לילעפוטן" שטייען שוין, ברוך השם, אף יענער זייט דריטהאלבנטויזנט; נאר מיר לוינט נאך נישט צו פארקויפן, ווייל אלע זאגן, אז עס וועט נאך גיין און גיין. ס'איז גאר א סברא, אז „אויסלאמד" האט זיך אווארף געטאן אף אונדזערע פאפירלעך. מע מאכט א „סענדעקאט", דאס הייסט, א יד־אחת, מע וויל זיי אויסקויפן עד לפ"ק, נישט איבערלאזן אפילו אף א רפואה! וועסטו דאך מסתמא פרעגן: פאר וואס? גאנץ פשוט! געלט, פארשטייסטו מיך, איז היינט פאראן בא דער וועלט אן א שיעור; עס וואלגערט זיך אין די גאסן; פריצענט איז בזיל הזול — פיר־פינף לשנה איז פאר אונדז איבערגענוג; היינט אז עס טראגט גאר צען־פופצן, איז דאך דאס טאקע א גליק! און וואס דו זאגסט „לילעפוטן" (נישט, ווי דו רופסט עס אן, „פיפערנאטערס"), האב איך דיר שוין געשריבן, אז דאס איז אזא מין פאפירל פון א פאבריקע, וואס מע ארבעט דארטן אייזנבאנען און מע גיט דערויף „דעווענדענט". די אייזנבאנען זיינען אין סימביר, די פאפירלעך זיינען אין ווארשע, און די קונים זיינען אין יעהופעץ, — היינט פארשטייסטו שוין? דאס אייגענע איז מיט די „וועגעלעך", מיט „פוטיווויל" און מיט „טראנספארט". נאר דו קערסט מיינען, אז מע קויפט פאפירלעך, קוקט זיי עמעצער אן אין די אויגן? האסטו

ווידער א טעות. מע מוז דיר קלאָר מאַכן אַקוראַט, זאָלסט פאַרשטיין דאָס געשעפט. למשל, עס פאַרגלוסט זיך דיר קויפן „טראַנספּאָרט״; גייסטו אַרײַן אין אַ קאַנטאָר, טראָגסט אַרײַן אין קאַסע עטלעכע קערב־לעך אַ „דעפּאָ״, און דו הייסט דיר פאַרשרײַבן אַביסל סחורה, און מע גיט דיר אַרויס אַ בריוול, אַז מע האָט אײַנגעקויפט פון דײַנעטוועגן אַזוי פיל און אַזוי פיל „טראַנספּאָרט״, אַף אַזאַ און אַזאַ מקח מיט אַזאַ און אַזאַ „דעפּאָ״, און באָם חלילה עס פאַלט אַראָפּ, ביסטו מחויב צו־טראָגן נאָך געלט; — נאָר ס'איז בלאָטע, ניט אַזוי גיך פאַלט דאָס אַראָפּ, און מע באַדאַרף ניט צוטראָגן קיין געלט; אדרבה, עס הייבט זיך גאָר אויף! אָט אַזוי אַרבעט איך כסדר און מאַך, ברוך השם, הלוואי ווײַטער ניט ערגער. גאָט זאָל העלפן, איך זאָל מיר קאָנען אָפּרײַסן אַף אַ פּאָר טעג, וואָלט איך זיך אַראָפּגעכאַפּט קיין וואַסילקאָוו און וואָלט אַרײַנגעטראָגן „געלדיע״; דעמאָלט וואָלט איך פאַרשפּאָרט זײַן נע־ונד, באַטאָג אַ יעהופּעצער און באַנאַכט אַ בויבעריקער. אַלע מעקלערס זײַ־נען הײַנט געוואָרן „קופּצעס״. זאָלסט זען ווי מע לעבט, ווי מע עסט! הײַנט די דאַמעס זייערע מיט די דימענטן און בארליאַנטן — איך האָב מיך צעפּרעגט, ווו קויפט מען דאָ באַרליאַנטן, און האָב באַטראַכט פון דײַנעטוועגן דאַרטן אַ פּאָר זאַכן, זאָג איך דיר, אַז ניט נאָר בײַ אײַך אין כתרילעווקע, אַפילו בײַ אונדז אין יעהופּעץ וועט דאָס אויך אָנמאַכן אַ רעש! און מחמת איך האָב קיין צײַט ניט, מאַך איז דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס איטלעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. דו מיינסט, אַפּנים, זוגתי היקרה, אַז איך בין איינער אַפן יריד, וואָס איך האַנדל מיט פּאַפּירלעך? בראָצקי האַנדלט אויך דערמיט. דער חילוק איז: איך, אַז איך גיי קויפן פּאַפּירלעך, באַ־דאַרף איך פריִער אויסרעכענען וויפל מײַן מאָגן קאָן פאַרדייען, און בראָצ־קי, אַז ער טוט אַ קויף פּאַפּירלעך, קויפט ער מיט אַמאָל טויזנט שטיק, פינף טויזנט שטיק, צען טויזנט שטיק. דו שפּילסט זיך מיט בראָצקין? יענער, אַז ער פאָרט דורך אין דער קאַרעטע, ציטערט דער „קרעשטשאַ־טעק״, און אַלע ייִדן נעמען אַראָפּ די היטלען, און איך אויך בתוכם.

שיין וואָלט זײַן, ווען איך ווער אַמאָל אַ בראָצקי!... אַז גאָט וויל, נאַרעלע...

הנ״ל.

VIII.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדל נ״י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטנס שרײַב איך דיר, בעלי היקר, „אַז פון אַ חזירשן עק, זאָגט די מאַמע, קאָן מען קיין שטרײַמל ניט מאַכן״... איך שמועס עס קעגן דײַן שיינער שוועגערן, קעגן דײַן יענטלען טאַקע, ברענען זאָל זי דיר אַפן פײַער! זי איז זיך מיישב יענע וואָך און לאָזט אַרויס אַ קלאַנג איבער דער גאַנצער שטאָט, אַז דו ביסט אַוועק קיין אַמעריקע און מיך האָסטו, ניט דערלעבן וועט זי דאָס, אַוועקגעוואָרפן אַן אַלמנה חיה. פון וואַנען, זאָגט זי, האָט זי דאָס גענומען? שרה־נחמה האָט געהערט פון לייזי־הערשקע־אַברהמס מויל, אַז ברוך־בן־ציונס האָט אַליין געזען בײַ משה־שמואלן אַ בריוול, וואָס מאיר־מאָטל שרײַבט אים פון אַמעריקע. לויף איך דאָך אַוועק צו משה־שמואלן: ווו איז דאָס בריוול? פרעגט ער מיך: וואָסער בריוול? זאָג איך: וואָס מאיר־מאָטל שרײַבט אײַך פון אַמעריקע. זאָגט ער: ווער האָט אײַך געזאָגט? זאָג איך: ברוך־בן־ציונס. זאָגט ער: ווי האָט אײַך געקאָנט זאָגן אָט דער שקרן, אָט דער כזבן אַזאַ מעשה, אַז איך רייד ניט מיט אים שוין העכער אַ יאָר? לויף איך דאָך אַוועק פון דאָרטן צו ברוך־בן־ציונס מיט אַ צעיושעטן קאָפּ. לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז ער איז גאָר נישטאָ אין כתרילעווקע שוין די דריטע וואָך. פלי איך דאָך פון דאָרטן אַוועק מסתמא צו לייזי־הערש־

קע־אברהמס און גיב אים אַוועק אַ פּאָרציע, ווי עס געהער צו זײַן, לםאַי האָט ער דערציילט שרה־נחמהן אַזאַ פּזמון מיט אַ בריוול, וואָס ניט געשטויגן, ניט געפֿלויגן? קוקט ער מיך אָן, ווי אַ משוגענע: וואָסערע פּלוימען? לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז דאָס האָט זי טאַקע אַליין, דײַן יענטל הייסט עס, די כפּרה זאָל זי זײַן פֿאַר אונדז ביידן, אויסגעטראַכט פֿונעם קאָפּ. אַ הולטײַקע קאָן! נאָר עס קריכט דיר שטאַרק אין קאָפּ אַרײַן אַוודאַי וואָס איך שרײַב דיר, אַז דיר ליגן גאָר אין זינען מסתּמא דײַנע יעהופּעצער דאַמעס, צעדמט און צעבלוטיקט זאָלן זיי דיר ווערן מיט זייערע באַרליאַנטן! הערסטו, מענדל! איך קאָן ניט הערן זייער נאָמען אַפֿילו, אַזוי פֿײַנט האָב איך זיי! עס איז מיר שוין נמאס אַפֿילו די מתּנה דײַנע, וואָס דו ווילסט מיר דאָרטן קויפֿן! איך זאָג דיר פֿריִער, בעלי היקר, אויב דו ווילסט מיר עפּעס קויפֿן, זאָלסטו מיר קויפֿן אַזעלכעס, וואָס מע טראָגט דאָרט ניט; איך דאַרף ניט, דו זאָלסט מיך פֿאַרגלײַכן מיט עמעצן, לאָזן זיי דיר זײַן די כפּרה הײַנטיקן טאָג! נאָר לאָמיך שוין דערלעבן זען טאַקע עפּעס פֿון דיר אַף דער רעכטער אמת, ניט אַף פּאַפּיר, ווי זאָגט די מאַמע: „ווינציקער מיט אַ וואָרט, מער מיט אַ ביסן“... וואָס טויג דיר אָפּלייגן אַף מאָרגן, נאַרעלע? באַ אַזאַ געשעפֿט, אַז מע רײַסט נישט אָפּ מיט גוואַלד, האָט מען ניט! נאָר מעגסט דיר זאָגן וואָס דו ווילסט, ביז איך וועל נישט זען אַליין מיט מײַנע אויגן, וועל איך דיר נישט גלייבן; נישט מחמת איך האַלט דיך חלילה פֿאַר אַ ליגנער, נאָר דערפֿאַר ווײַל אַלצדינג, וואָס די יעהופּעצער פֿײַנע מענטשלעך דערציילן דיר, מיינסטו, אַז כ׳איז תּורת לאָקש. וואָס גלײַכסטו זיך צו בראָצקין? האָסט מיט זיי אינאיינעם חזירים געפּאַשעט? מע גיט דיר פֿאַר דײַנע פּאַפּירלעך עפּעס געלט — נעם! וואָס מאַכסטו אָנשטעלן? די אַדעסער שאַרלאַטאַנעם האָבן געטראָפֿן צו דיר קיין בוּיבעריק אַזש, געוואָלט אויסנאַרן באַ דיר דעם טײַערן אַנטיק? — מיט מזל ברכה! פֿאַר זיי די מציאה! ווי זאָגט די מאַמע מײַנע: „כאַפּ אויס די יאַרמעלקע מיט ניס און אַנטלויף“... נאָר גיי רייד מיט אַ משוגענעם! אָט האָט זיך אים פּלוצים פֿאַרוואָלט ווערן אַ קופּעץ, און נאָך אַ וואַסילקאָווער דערצו! ער ווייסט שוין גאָרניט וואָס אויסצוטראַכטן פֿאַר גרויס ראָסקאָש! וואָס איז דיר עפּעס געפֿעלן געוואָרן וואַסילקאָוו? נאָר וואָס איז דאָס חידוש: אַז באַטאָג איז מען אַ יעהופּעצער, באַנאַכט אַ בויבעריקער, און גיין גייט מען קיין פּיטערבאָרג און קיין וואַרשע,

מעג מען שוין זײַן נישט נאָר אַ וואַסילקאָווער נכתב — אפילו פון האָצעַ־פּלאַץ. מענדל, זע נאָר, אַז פון אַלע גליקן זאָל איך דיר נישט דאַרפן חלילה אַרויסשיקן פון דאַנען נאָך אַמאָל אויף דער הוצאה, ווי עס ווינטשט דיר הײַנט און אַלע מאָל

דײַן באמת געטרײַע פרוי שײנע־שײנדל.

איך דאַרף דיר, בעלי היקר, אָנזאָגן אַ בשורה, און נישט קיין פרייליכע: דײַן ברודער בערל־בנימין איז געבליבן אַן אַלמן... שוין אַז דער בריוו איז געוועזן פאַרחתמעט איז מען געקומען און מע האָט אונדז געזאָגט, אַז יענטל איז געשטאָרבן. פון אַ קימפּעט איז דאָס איר געקומען, זי האָט געהאַט אַ צווילינג. דאָס צווילינג לעבט, און זי איז געשטאָרבן. דאַכט מיר, עס וואָלט געמעגט זײַן דאָס אייגענע קאַפּויר? ווי זאָגט די מאַמע: „גאָט איז אַ גרויסער צו־להכעיסניק"... לאָז זי זײַן ווײַט אָפּגעשיידט פון מיר. דײַן שוועגערן איז תמיד געוועזן מיט מיר קידער־ווידער, לאָז זי מיר מוחל זײַן, נאָר אויף מײַן ערד איז זיך דאָך ניט געגאַנגען. וואָס וואָלט מיך אַרן, אַז זי זאָל לעבן נאָך הונדערט יאָר און ניט איבערלאָזן קיין זיבן יתומימלעך, איינס קלענער פונעם אַנדערן? בײַ דער לוויה בין איך דווקא געוועזן און האָב מיך דווקא אַזוי אָנגעוויינט, אַז איך בין קוים געקומען אַ לעבעדיקע אהיים. ווי זאָגט די מאַמע: „אַז מע דערמאָנט זיך אינעם טויט, איז מען ניט זיכער מיטן לעבן"...

IX.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתריעלװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד האָרכן אײנס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובֿות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז איך בין אַ גאַנצע װאָך געלעגן אין בױבעריק, דאָס הײסט, חלילה נישט מסוכן, נאָר אַ פּאַסקודנע שלאַפֿקײט: איך בין געפֿאַלן אַפֿן רוקן, קאָן זיך נישט איבערקערן אַף דער אַנדערער זײַט. איצט איז מיר שױן אַביסל גרינגער. איך האָב געמײנט די גאַנצע װאָך, אַז איך װעל אַראָפּ פֿון זינען: אַ קלײניקײט, אַכט טאָג כּסדר זײַן אָפּגעריסן פֿון דער בערזע, נישט װיסן פֿון קײן קורסן? עס האָט זיך מיר נאָר אױסגעװיזן, אַז דאָרט קערט זיך איבער די װעלט! אם ירצה השם, מאָרגן־איבערמאָרגן פֿאָר איך שױן געװיס אין שטאָט אַרײַן. דערװײַל שרײַב איך דיר אַ בריװל, עס װילט זיך מיר אַביסל דורכשמועסן מיט דיר, און אגב דיר געבן אַ ריכטיקן חשבון, װוּ איך האַלט, זאָלסט נישט מײנען, אַז איך „פּלוטעװוע", אַז איך בין חלילה פֿאַרדרײט אָדער איך בין גענאַרט. מײַן „פּאָרטעפּעל" באַשטײט אצינד סך־הכּל פֿון הונדערט פֿופֿציק שטיקלעך „פּוטיװויל", הונדערט שטיקלעך „טראַנספּאָרט", פֿינף „מאַלצעװער", פֿינף „לילעפּוטלעך" און פֿינף „װועגעלעך", אַ חוץ „פּרעמיעס". מילא, „פּוטיװויל" און „טראַנספּאָרט" איז באַ מיר פֿאַרקױפֿט אַף שפּעטער (מיט אַ דרײַערל האַנטגעלט); װײַבאַלד מע קױפֿט זײ באַ מיר אױס צום זמן, — און אױסקױפֿן װעט מען זײ דאָך געװיס — בלײַבט מיר איבער אַף זײ רײַן פֿאַרדינסט נאָך אַלע הוצאות אַ רובל פֿיר־פֿינף טױזנט. חוץ לזה, האָב איך אַ פּאָר צענדליק „האָסלעך" אַף „פּוטיװויל" און אַף „מאַלצעװער", פּרימאַ בריװועלעך, — רעכן איך כאַפּן אַף זײ אױך אַ רובל זיבעצן־אַכצן הונדערט. האָסטו שױן כּמעט גוטע

זיבן טויזנט רובל. אַף די פינף „מאַלצעווער" מזומן רעכן איך אַף טרפות פיר טויזנט רובל, וואָרעם עס וועט דאָך זײַן אַ חרפה, אַ בזיון, אויב זיי וועלן ניט שטיין אין גיכן, צום ווייניקסטן, צוויי טויזנט רובל אַ שטיק, כאָטש אפילו זיי האָבן זיך די לעצטע טעג אַ קאַפּעלע אָראָפּגערוקט; נאָר דאָס איז נישט מער ווי אַ מאַניפּאָרגעלע פון די פּיטערבאָרגער „בלאַנקיסטן", בכדי זיי זאָלן זיך קאָנען „אָפּדעקן"! בלײַבט איבער דער רעכטער שפּיגל: איך מיין די „ליליפּוטלעך" מיט די „וועגעלעך"; דאָ איז אַ ריינער חשבון, ווי גאָלד: ביז „אולטימאָ" האָבן מיר נאָך אַזוי גרוים ווי אַכצן טאָג, און אַזוי ווי די „ליליפּוטלעך" הייבן זיך אַף הונ־דערט רובל אַ טאָג, האָסטו אַ קיימא־לן פון אַכצן מאָל הונדערט געכפּלט אַף פינף, באַטרעפט דאָס פונקט נײַן טויזנט רובל. און די „וועגעלעך"? זיי שפּרינגען דאָך אַף ק"ן רובל אַ טאָג, — האָסטו אַכצן מאָל ק"ן גע־כפּלט אַף פינף, — באַטרעפט דאָס ניט קיין דרײַצן טויזנט פינף הונ־דערט רובל? הײַנט ווו איז עפּעס „וואָלגע"? „דניעפּר"? „דאָן"? און שאר ירקות? הכלל, גאָר קיין גרויסן בײַטל ניי איך מיר נישט, נאָר איך רעכן אַלצדינג, שוין נאָך אַלע הוצאות: „קאַרטאַזש", „גנבהזש" אַרום און אַרום, — קרוב צו פערציק־פופציק טויזנט! השם יתברך זאָל העלפן, דאָס „אולטימאָ" זאָל נאָר אָפּלויפן גלאַט, וועל איך, אם ירצה השם, „ראַליזירן" אַלע מײַנע פּאַפּירלעך און וועל מיך „איבערקערן אַף דער אַנדערער זײַט", דאָס הייסט, איך וועל גיין „אַ־לאַ־בעס", ווערן אַ מוכר אַף אַלצדינג, און וועל פאַרדינען געלט אַף דער „לינקער זײַט"; נאָכדעם וועל איך מיך אַ וואָרף טאָן צוריק „אַ־לאַ־האָס" און ווידער אַמאָל כאַפּן אַ גראָבס. אַזוי אַז דער אייבערשטער זאָל נאָר וועלן, קאָן פון די פופציק טויזנט ווערן מאה אלף, פון די מאה אלף — רי"ש אלפים, פון די רי"ש אלפים — ת"ק, און אַזוי ווײַטער, ביז אַ מיליאָן. וויַאַזוי זשע דען, נאַרעלע, ווערט מען אַ מיליאָנטשיק, אַ בראָצקי? און וואָס מיינסטו, איז בראָצקי? אַ בשר־ודם, וואָס עסט און טרינקט און שלאָפט. איך האָב אים אַליין געזען, איך זאָל אַזוי זען אַלדאָס גוטס!...

הכלל, זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבן, זוגתי היקרה, איך האָב מיך גוט צוגעקוקט צו דער שפּעגולאַציע און בין געוואָרן אַף דער בערזע אַזאַ חריף, אַז מע קומט שוין אַמאָל צו מיר, נישקשה, מיט אַן עצה; מיט גאָטס הילף, איך פאַרשטיי דאָס שפּיל! און וואָס דו גלייבסט נישט און הייסט מיר אָפּשנײַדן, איז באַ מיר קיין חידוש ניט. למאי כינקים?

פאַראַן בא אונדז אַ שפּעגעלאַנט, בינקים רופט מען אים, זייער אַ הייך סער שפּעגעלאַנט און אַ מוראדיקער קאָרטן־שפּילער; באַטאָג שפּילט ער אַף דער בערזע, און באַנאַכט שפּילט ער אין קאָרטן. האָט זיך געטראָפן מיט אים אַ מעשה ערשט יענע וואָך. עס האָט זיך אים באַנאַכט געחלומט אַ שלעכטע קאָרט, — אַ סימן אַף אַ „בעס״ — איז ער אוועק קיין פּיטערבאָרג און קיין וואַרשע און האָט אָפּגעשניטן אין איין טאָג דעם גאַנצן „פּאָרטפעל״; אוודאי רײַסט ער איצט נעבעך אַף זיך די האָר! אַ מצווה אַף אים! לאָז ער ניט גלייבן אין חלומות! איך קוק שוין אַרויס אַף מאָרגנדיקן טאָג, געוואַר ווערן די קורסן. איך האָב מיך באַשלאָסן, תיכף ווי באַלד איך קום אין שטאָט אַרײַן, זײַן באַם יובעלירער נאָך דײַן „בראַש״ מיט די בריליאַנטענע אויערינגלעך, און אַז איך וועל נאָר האָבן צײַט, כאַפּ איך מיך אַראָפּ אַף „פּאָדאָל״ אײַנקויפן דיר אַביסל וועש, טישטעכער, האַנטעכער, און די קינדער אַף העמדלעך, און נאָך עפּעס אין בעל־הבתישקייט אַרײַן, נישט ווי דו זאָגסט, אַז איך האָב דיך חלילה פאַרגעסן. און מחמת איך האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. קוש די קינדער און גריס שווער און שוויגער און אַלעמען באַזונדער גאָר פרײַנטלעך. און בערל־בנימינען זאָלסטו זאָגן פון מײַנעטוועגן, אַז ער זאָל זיך אַזוי ניט נעמען צום האַרצן, אַ ווײַב איז אַ גאָטס זאַך: ה׳ נתן וה׳ לקח.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. וואָס דו שרײַבסט מיר מכוח וואַסילקאָוו, האָסטו, אַפּנים, גאָרנישט פאַרשטאַנען, וואָס איך מיין. אַזוי ווי מחמת איך טאָר דאָ ניט זײַן, וויל איך ווערן אַ היגער קופּעץ, קאָן מען אַנדערש נישט ווערן, סײַדן מען איז פריִער כאָטש אַ האַלב יאָר אַ וואַסילקאָוווער נכתב. און קוים ווער איך אַ היגער, דינג איך, אם ירצה השם, אַ דירה אַף פּאָדאָל און נעם דיך אַרויס אַהערצו מיט די קינדער אין אַ גוטער שעה. און וואָס דו ביסט אַזוי אויפגעטראָגן אַף יעהופּעץ, איז נאָר דערפאַר, ווײַל דו קענסט נאָך נישט די שטאָט מיט די היגע מענטשן; מילא די שטאָט אַליין, שמועסט מען נישט — ס׳איז אַ צאַצקעלע, און די מענטשן די היגע זײַנען ממש גאָלד און זילבער; ווייס איך, ווי קומט

דאָס צו אַדעס? די היגע מענטשן זיינען אַלע אַזוי מילד, אַזוי צוגעלאָזט, סיי די מאַנצבילן, סיי די נקבות... איין שטיקל חסרון האָבן זיי דאָ, וואָס זיי האָבן ליב אַ קערטל; קומט די נאַכט — נעמט מען זיך צו דער אַרבעט און מע זיצט אַוועק ביז טאָג און מע שרייט: „פּאַס!" די גרויסע שפּילן אין אַזאַ שפּיל, וואָס הייסט „פּרעפּעראַנץ", און די קליינע שפּילן אין „סטוקעלקע", אין „אָקע" אָדער גאָר אין „טערטל מערטל".

הנ"ל.

X.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זיינען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווייטער ניט ערגער.

צ ו וי ט נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאָלסט גאָר נישט אי־בערטראַכטן חלילה קיין שלעכטס, עס קומט דיר מזל־טוב: דער בראַ־טשיק דיינער, בערל־בנימין, האָט שוין התונה געהאַט, אין אַ גוטער שעה, אַ מזלדיקער! ער האָט קיין צייט ניט געהאַט צו וואַרטן אַפילו גאַנצע צוויי חדשים: ער איז אַוועקגעפאָרן קיין באַרדיטשעוו, פון וואַנען מע באַציט אַף דער גאַנצער וועלט שטיפּמאַמעס, און האָט אַראָפּגעבראַכט פאַר זיינע קינדער אַ מאַמע, און דווקא אַ מיידל פון אַ יאָר ניינצן! אַזאַ יאָר, אַזאַ מזל אַף אַלע מאַנצבילן, וואָס פאַר אַ פּנים דאָס האָט! ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „בעסער זאָלן מיר בלייבן נאָך אייך אַלמנות, איידער איר זאָלט מאַכן אונדזערע קינדער פאַר יתומים!"... איך שטעל מיר פאָר דיינע טרערן, מענדל, ווען דו זאָלסט מיך, אַ שטייגער, חלילה איבערלעבן, ניט דערלעבן זאָלן דאָס די יעהופּעצער דאַמעס! זיי וואָלטן

דיך באַפּאַלן, ווי די בינען, אַן אויסכאַפּעניש וואָלט אַף דיר געקומען נאָך פּאַר שלושים! עס וואָלט געווען באַ דיר, ווי די מאַמע זאָגט: „אַ כשרער טאָפּ מיט אַ כשרן לעפל״ וואָלסט שוין דעמאָלט געקאָנט בלײַבן אַ יעהופּעצער אַף אייביק! דו קנאַקסט, זאָגסטו, מענדל? קנאַק! פּלי! שפּרינג אין פֿײַער! איך וועל צו דיר נישט פֿאָרן, איך זאָל וויסן, אַז דו ליגסט דאָרטן אַפֿן טויטן בעט! און דײַנע פּופּציק טויזנט שרעקן מיך אויך קאָרג וואָס. ערשטנס, ביסטו מײַנער מיט די פּופּציק טויזנט, אַזוי ווי אָן די פּופּציק טויזנט. און צווייטנס, האָבן באַ מיר דײַנע פּופּציק טויזנט אַ ממש, פּונקט ווי אַ שמעק טאַבעקע, ווי זאָגט די מאַמע: „כל זמן דאָס געלט איז אַפֿן פּאַפּיר, איז דאָס פּאַפּיר״... איך וועל דיר זאָגן דעם אמת, בעלי היקר, אַז דו האָסט איצט ביד איבערצוציילן עט־לעכע קערבלעך און ווילסט וואַרטן ביז עס וועט ווערן דווקא פּופּציק טויזנט, ביסטו אָדער אַ משוגענער, אָדער אַ גזלן, אַ רוצח, האָסט קיין רחמנות נישט אַף דײַן ווײַב ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר און אַף דײַנע קינדער. עס געפֿעלט מיר, ווי ער האָדעוועט מיך מיט „זאַווטריק־לעך״: מ אָ ר ג ן וועט ער זײַן באַם גאָלדוואַרגער, מ אָ ר ג ן וועט ער מיר קויפֿן וועש — אַלץ אַף מאָרגן. נאַר איינער! פֿאַר מאָרגן לאָז זיך גאָט זאָרגן! דו קויף בעסער הײַנט. רײַס אָפּ, כאַפּ אַרײַן, עס וועט זײַן גלײַך ווי געפֿונען! די מאַמע מײַנע, זאָל לעבן און געזונט זײַן, זאָגט גאַנץ קלוג. זי זאָגט: „וואָס טויג דיר, טאָכטער, מתנות, טישטעכער, האַנטעכער? געלט, זאָגט זי, לאָז ער דיר שיקן! דער מלאך־המות, זאָגט זי, פֿרעגט נישט, צי דער מת האָט תכריכים״... איך וועל וואַרטן נאָך אַ פּאָר וואָכן, ביז איך וועל מיך פֿילן אין גאַנצן געזונט, דעמאָלט זעץ איך מיך אויף און פֿאָר, אם ירצה השם. אַראָפּ צו דיר אַהינצו, און דע־מאָלט בין איך דיר ניט מקנא! איך וועל דיר דאָרטן נאָכגיין פּיס־טריט, איך וועל דאָרטן זײַן אומעטום. איך בין דיר ערב, אַז דו וועסט אַנט־לויפֿן פֿון דאָרטן אין מיטן האַלבע נאַכט, ווי עס ווינטשט דיר פֿון טיפֿן האַרצן

דײַן באמת געטרײַע פֿרוי ש ײ נ ע ־ ש ײ נ ד ל.

XI.

מנחם-מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע-שײנדל אין כתריליעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע-שײנדל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד הערן איינס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז עס טוט זיך חושך! הײַנו, עס איז אָנגעקומען פון פּײטערבאַרג אַזעלכע קורסן, אַז ס'איז אונדז אַלעמען פינצטער געװאָרן אין די אױגן! װי אַ דונער האָט דאָס אונדז דערשלאָגן, װי אַ באָמבע! עס איז געװאָרן פינצטער אין אַלע קאָנטאָרן, ערד-ציטערניש אױף „קרעשטשאַטעק"! און תיכף נאָך פּײטערבאַרג האָט אױך װאַרשע געגעבן אַ זעץ אירע קורסן! ס'איז געװאָרן אַ לױפערײַ, אַ בהלה, אַ פּחד, אַ מהומה! די שפּעגעלאַנטן זײַנען זיך צעלאָפן, אױסגעטריקנט געװאָרן, און איך אױך בתוכם. אױס בערזע! די קאָנטאָרן זײַנען געבליבן פּוסט, די באַנקירן פאַרזאָרגט, ס'איז חורבן בית-המקדש! שטעל דיר פאָר, זוגתי היקרה, אַז די „מאַלצעװער", װאָס איך האָב זײ גערעכנט אױף טרפות צװײ טױזנט קערבלעך, האָבן זיך מיישב געװען און האָבן זיך אַראָפּגערוקט ביז נײַנהונדערט פּופּציק! צ. ל. משל, „פּוטיװיל": גיכער װאָלט איך זיך גערעכנט אױף זײ אַ מפּלה, איידער זײ זאָלן װערן פון הונדערט אַכציק צוריק זיבן און זעכציק! פון „טראַנספּאָרט" שמועסט מען נישט; „טראַנספּאָרט" איז גאָר אין דער ערד, קיינער נעמט דאָס נישט אין די הענט אַרײַן! דאָס אייגענע איז מיט „װאָלגע", מיט „דאָן" און מיט אַלע אַנדערע פּאַפּירלעך. נאָר דאָס אַלצדינג איז נאָך גאָלד קעגן װאַרשע. אין װאַרשע איז גאָר אַן אומגליק! זינט די װעלט שטײט איז נאָך אַזאַ שחיטה נישט געשען, װי אין װאַרשע. װאַרשע איז זיך מיישב און טוט אַ שמיץ די „ליליעפּוטן" פון צװײ טױזנט פיר הונדערט פּופּציק גאָר אױף זעקס הונדערט צװאַנציק! הײַנט „װעגעלעך"! די זײַנען שױן געשטאַנען

אזוי שיין, אזוי פײַן; מיר האָבן געמיינט, אָט־אָט זײַנען זיי דרײַ טויזנט קאַרבן! וויפל, מיינסטו, שטייען זיי הײַנט? וועסט גאָר נישט טרעפן: פירהונדערט שמאַרדאָוועןצעם! ווי געפעלט דיר אַ קורס? ס'איז עק וועלט! אַז אָך און וויי איז וואַרשע, זיך שיין אויסגעפײַנט: געטריבן, געטריבן, און פּלוצים אין מיטן דרינען — נאַ דיר אַ חתונה! פון וואַנען נעמט זיך דאָס איבערקערעניש — ווייסט קיינער נישט. דער זאָגט דאָס, דער זאָגט דאָס. עס וואַקסט פון געלט, דאָס הייסט, פון דעם, וואָס עס איז נישטאָ קיין געלט. אַף דײַטש רופן זיי דאָס אָן: „געלט־מאַנגל", און אַף אונדזער לשון הייסט דאָס פּשוט: „נישטאָ אַ פּרוטה". וועסטו דאָך מסתמא פרעגן: סטײַטש, עס האָט זיך דאָך ערשט נעכטן געוואַל־גערט אין אַלע גאַסן? תּיקו, בלײַבט אַ קשיא! נאָר ווי־אַזוי די מעשה איז, שפּעגעלאַנטן זײַנען געוואָרן אָפּגעקאַכט. און איך אויך בתוכם. איך וועל דיר זאָגן דעם אמת, אַף פּייטערבאַרג פּאַרדריסט מיך ניט אַזוי, ווי אַף וואַרשע. מילא פּייטערבאַרג — גאַרנישט, גייט זיך פּאַוואָלינקע, אַלע טאָג פאַלט דאָרטן צוואַנציק־דרײַסיק רובל און גענוג; ס'איז כאַטש, ווי זאָגט ער, מעשה סוחר. וואַרשע — קיין גוטער ייִד זאָל דאָס ניט קענען! דאָס איז עפּעס אַ מין סדום, רחמנא לצלן! נישטאָ דער טאָג וואַרשע זאָל ניט געבן אַ רים מיט ק"ן, מיט רי"ש, מיט שי"ן קערבלעך נידעריקער, אַ פּאַטש נאָך אַ פּאַטש, אַזוי, אַז מיר זײַנען דאָ אַלע גע־בליבן פּרילישעט, גאָר קיין צײַט נישט געהאַט אַפילו זיך אַרומצוקוקן! מיליאָנען קאָסט אונדז אָפּ אָט דאָס וואַרשע, מיליאָנען! גוואַלד, וווּ איז געוועזן אונדזער שכל? הלוואי וואָלט איך דיך געפאָלגט, זוגתי היקרה, וואָלט איך איצט אַרויסגעשטעלט דער וועלט דרײַ פײַגן; בראַצקי וואָלט צו מיר נישט געווען גלײַך! נאָר מסתמא הייסט גאָט אַזוי; ס'איז, אַפּנים, נאָך נישט געקומען די רעכטע צײַט... אַ שטיקל גליק, וואָס מײַן באַנקיר, לאַנג לעבן זאָל ער, מאָגט מיך כאַטש נישט די עטלעכע קערבלעך, וואָס איך בין אים געבליבן שטיין אין קאָנטאָר. אדרבה, ער האָט אַף מיר רחמנות. ער זאָגט צו מיר, אַז עס וועט זיך אַביסל פאַר־בעסערן די צײַט, וועט ער אפשר זען מיר „צושאַרן", איך זאָל אַרום אים קאָנען אַמאָל פאַרדינען אַ קערבל... נאָר דערווײַלע איז נישטאָ וואָס צו טאָן. עס גייען אַרום אַף דער בערזע מתים, נישט קיין שפּעגע־לאַנטן. מעקלערס דרייען זיך אַרום פּוסט און פּאַס. ס'איז ביטער און פינצטער אַרום און אַרום. די שפּעגולאַציע, זאָגט מען, איז אָפּגעשטאָרבן,

קאָן שוין תחית־המתים נישט אויפשטיין. נישטאָ צו וואָס זיך צו נעמען. איך זאָל האָבן מיט וואָס, וואָלט איך מיך נאָך פאָרט יאָקאָש דורכגעשלאָגן, איבערגעוואָרט די שלעכטע צײַט. דער הימל, ווי זאָגט ער, איז נאָך צו דער ערד נישט געפאַלן. נאַרישקייטן! דאָס הארץ זאָגט מיר, אַז עס וועט נאָך זײַן וואָס צו טאָן, גאָט לעבט און יעהופּעץ איז אַ שטאָט; אַז נישט דאָס, איז דאָס... נאָר ווו נעמט מען קלינגערס? ווי זאָגט די מאַמע דײַנע: „אַז מע האָט נישט קיין פינגער, קאָן מען נישט שטעלן קיין פײַג"... איך האָב מיך געפּרוּווט אָנמוטן אַ פּאָר מענטשלעך מכוח אַ גמילות־חסדל אױף אַ קלײנער צײַט, האָבן זײ מיר געשוואָרן, אַז אין שטאָט איז איצט ענג אין געלט, אפילו גאָר באַ די גרויסע איז ענג, ממש מע פאַלט מיטן פּנים צו דער ערד, מע ציט זיך אויס פאַר אַ גראָשן... השם יתברך זאָל עפּעס אַ נס טאָן מיט מיר: גזלנים זאָלן אױף מיר אָנפאַלן און מיך הרגענען, אָדער איך זאָל אַזוי שטאַרבן גײענדיק אין גאַס, וואָרעם, זוגתי היקרה, איך קאָן דאָס שוין מער ניט איבערטראָגן! סטײַטש, סטײַטש! אַזוי פײַן, אַזוי שיין געשטאַנען אַפן פּלאַץ! געהאַט, ווי מע זאָגט, אַ פולע היטל — און פּלוצים נאַ דיר! און מחמת איך בין זייער דערשלאָגן, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. שרײַב מיר וואָס מאַכן די קינדערלעך זאָלן לעבן, און ווי גייט דיר אין געזונט, און גריס שווער און שוויגער און איטלעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. די וועלט זאָגט אַ ווערטל, אַז נאָך אַ שרפה ווערט מען רײַך. איך מיין, אַז נאָך אַזאַ מפּלה, ווי מיר האָבן דאָ אַצינד, קאָן מען ערשט מאַכן גאָלדענע געשעפטן. וואָרעם ס'איז אַלצדינג געוואָרן בחצי חינם. מע קאָן הײַנט מאַכן „האָסלעך" מיט „פּרעמיעס" אױף די בעסטע „פּאַפּירלעך" כמעט אָן געלט. איך זאָג נביאות, און קאָן דיר גיין שווערן, אַז ווער עס וועט איצט אוועקגיין קיין פּיטערבאָרג אָדער קיין וואַרשע עפּעס קויפן, וועט ער גליקלעך ווערן! וואָרעם נאָך אַלע מעשות קאָן איך מיך באַרימען, אַז איך פאַרשטיי דאָס שפּיל אין תוך אַרײַן. צו דער שפּעגעלאַציע באַדאַרף מען האָבן נאָר דרײַ זאַכן: ש כ ל,

מזל און געלט. שכל איז, ברוך השם, פאַראַן בײַ מיר אַזוי פיל, וויפל בײַ אַלע היגע שפּעגעלאַנטן. מזל איז בײַ גאָט. און געלט? — געלט איז בײַ די בראָצקים.

הנ״ל

XII.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדל נ״י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטנס שרײַב איך דיר, בעלי היקר, אַז, אייגנטלעך, וואָלט איך דיר באַדאַרפט שרײַבן גאָר אַ סך, נאָר איך האָב דיר נישט וואָס צו שרײַבן, עס האָט זיך שוין אויסגעלאָזט בײַ מיר שטאָף. וואָרעם וואָס וועט מיר אַרויסקומען, אַז איך וועל דיך שוין אַרײַנלייגן אין דער ערד אַרײַן, חלילה, לעבעדיקערהייט, עס וועט מיר דען עפּעס העלפן? איך בין דאָך ניט בליומע־זלאַטע, וואָס האָט ליב „עסן מאַן״; איך וועל דיך נישט עסן, איך וועל דיר ניט זאָגן קיין קרום וואָרט, נישט אי־בערקערן די צונג אַפילו. נאָר איין זאַך וועל איך בײַ דיר פרעגן, אַ שלאָק זאָל אַרײַן אין מײַנע שונאימס ביינער אַרײַן: זאָג, צי האָב איך דיר נישט געזאָגט פריִער, אַז עס וועט אַזוי זײַן דער סוף? זאָג, צי האָב איך דיר נישט געשריבן די גאַנצע צײַט: אַנטלויף, זאָג איך, מענדל, ווי פאַר פײַער! וואָס טויג דיר, זאָג איך, שמאַטעס, פּאַפּירלעך? ווי די

מאמע זאָגט: „זיץ אין דערהיים, וועסטו נישט רײַסן קיין שטיוול"... פֿאָלגט ער מיך נישט! עס האָט אים צוגעקאָוועט צו יעהופּעץ! ער איז נאָר די כּפּרה נאָך די דאָרטיקע פֿײַנע מענטשעלעך, די כּפּרה מעגן זיי שוין זײַן פֿאַר דיר און פֿאַר מיר און פֿאַר אונדז אַלע און פֿאַר כּל ישׂראל, נישט איך זאָל מיך פֿאַר זיי אויסציִען אַ גמילות־חסד, געבן זאָל זיי גאָט גרינגע קרענק מיט מאַיאָווע קדחת אַף אַ גאַנץ יאָר! ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „בעסער אָנקומען צו עלינו, איידער צום בעסטן מענטשן"... אַף דיר איז מיר אַ חידוש, מענדל. דו ווייסט דאָך יאָ, וואָס אין די הייליקע ספֿרים שטייט געשריבן: „מיט גוואַלד טוט לעבן דער מענטש און מיט גוואַלד טוט ער שטאַרבן", — הײַנט וואָס רעדסטו נאַרישקייטן? ס'איז אַלצדינג פֿון גאָט. דו זעסט דאָך, ווי דער רבונו־של־עולם פֿירט מיט דיר, עס זאָל זיך דיר נישט גלוסטן קיין גרינגע פֿייגעלעך אין יעהופּעץ! אַ ייִד באַדאַרף האָרעווען, פֿאַרשוואַרצט ווערן און געבן אַ ווײַב ברויט! אָט איז נחמיה אויך אַ לײַטישער יונגערמאַן, אַ יודע־ספֿר — לאָם איך האָבן אַזאַ יאָר! פֿונדעסטוועגן טו אַ קוק, ווי־אַזוי ער ווערט אויסגעריסן, פֿאָרט אַף אַלע ירידים, גייט צופֿוס, קריכט אין דער ערד אַרײַן, האָרעוועט ווי אַן אייזל. עס קאָן זײַן, ער וואָלט אפֿשר אויך געוואָלט, אַזוי ווי דו, אַרומגיין מיטן שטעקעלע איבער יע־הופּעץ, אויך נישט טאָן קיין האַנט אין קאַלט וואַסער, אויך האַנדלען מיט שמות, אויך שליטלען זיך קיין בויבעריק און אויך קוקן, ווי די יעהופּעצער דאַמעס שפּילן דאָרטן אין דער גוטער שפּיל „פּערדל־מערדל". האָט ער אָבער זײַן אייגנס אַ ווײַב, וואָס זי הייסט בלימע־זלאַטע. בלימע־זלאַטע, אַז זי טוט נאָר איין קוק אַף נחמיהן, נעמט אים שוין אָפּ דאָס לשון: ער פֿאַרשטייט זי שוין אָפּן ווונק. אַנו, לאָז אים גאָט געבן אַזאַ זין, ער זאָל קומען, למשל, פֿון יאַרמעלינעץ און נישט ברענגען איר קיין מענטעלע, קיין היטעלע, קיין זאַנטיקל, מיט צרות, מיט שלעק איר אין האַרצן?! וואָס זשע? אַזוי ווי איך קום אָפּ נאָר דערמיט, וואָס דו שרײַבסט מיר אַלע מאָל: אָט קויפֿסטו מיר דאָס, אָט קויפֿסטו מיר דאָס, און ביז עפּעס וואָס — לאָזט זיך אויס אַ בוידעם! נאָר דו מיינסט אוודאי, אַז איך גיי אויס נאָך דײַנע מתּנות? איך דאַרף זיי אַף כּפּרות, דײַנע בראָשן מיט דײַנע בארליאַנטן! אַבי לאָם איך

דערלעבן זען דיך געזונטערהייט! עס גלייבט זיך מיר גאָר ניט, אַז דו לעבסט! היינטיקע נאַכט האָט זיך מיר געחלומט די באָבע צייטל, עליה השלום, פונקט אַזוי ווי זי איז געווען, נישט געמינערט. דעריבער וואָלט איך שוין געוואָלט דערלעבן זען דיך געזונטערהייט, און וואָס פריִער, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייַע פרוי שיינע־שיינדל.

סוף פונעם צווייטן בוך.

מיליאָנען

(סוחרים, מעקלער און „שפּעגעלאַנטן")

געשריבן אין די יאָרן 1899—1900

מיליאָנען

(סוחרים, מעקלערס און „שפּעגעלאַנטן")

I.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד האָרכן אײנס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז איך בין שױן אױס שפּעגעלאַנט. כ'האָב אַ שפּײַ געטאָן אַף דער שפּעגעלאַציע, קײן ייִד זאָל זי ניט קענען! זי האָט מיך אױסגעמוטשעט װי אַ קדחת, מיך געמאַכט גרוי און אַלט! אַ װערטעלע אױסצורײדן, װאָס מיר האָבן דאָ איבערגעטראָגן! עס איז געװאָרן אַ תל פון יעהופּעץ, אַן איבערקערעניש אַף דער בערזע, חושך אין אַלע װינקעלעך, װי נאָך אַ מלחמה, נאָך ערגער װי, ניט הײַנט געדאַכט, אין אַדעס! עס איז געקומען אַף אַלעמען אַ מפּלה, אַ בהלה. דער עולם האָט אָנגעהױבן שטאַרק צו באַנקראָטירן, און איך אױך בתוכם. אַלע טאָג האָט זיך געלאָזט הערן אַ נײַער אָנזעץ. אָנזעצן — איז גאָר אַרײַן אין דער מאָדע! װאָס דאַרפסטו מער? גרױסע באַנקירן, בערן, האָבן אָנגעהױבן צו מאַכן פּליטה. דעם ערשטן פּעטשאַטעק האָט געמאַכט יענער באַנקיר, װאָס דורך אים פּלעגן מיר אַלע גײן מיט אונדזערע „פּאַפּירלעך" קײן פּיטערבאַרג און קײן װאַרשע. אין אַ שײנעם פרימאָרגן קום איך אַרײַן אין קאַנטאָר, איך האָב געהאַט באַ אים צו שטעקן מיט אַ פּאָר „מאַלצעװער" און מיט עטלעכע „פּוטילעװער" אַקציעס, װאָס ס'איז א י ם אַרױסגעקומען פון מ י ר אַ קלײנע דיפערענץ.

איך הייב מיך אָן נאָכצופרעגן, ווּ איז ערגעץ, דער פּריץ? זאָגט מען מיר: הלך לעולמו — ער איז שוין לאַנג אין אַמעריקע! הקיצור, ס'איז געוואָרן אַ גוואַלד! מע האָט זיך באַלד אַ נעם געטאָן צו דער אײַזערנער קאַסע און מע האָט געפונען דאָרט אַ פלעשל טינט מיט אַן אַלטן אָפּגע־ריבענעם גילדן, און נאָך מיט אַ לעבל דערצו. דער אַנדערער האָט אײַ־בערגעלאָזט אין דער אײַזערנער שאַפע אַ גאַנצן פּאַק מיט אַלטע לוחות אַף עברי־טײַטש פון שנת ת ר ל"ג ביז הײַנטיקס יאָר, און איז אַוועק קיין ארץ־ישראל. דער דריטער, גאָר אַ גרויסער באַנקיר, האָט נישט באַנקראָטירט, נאָר גלאַט ניזוק ונהרג געוואָרן מיט עטלעכע מיליאָן אין איין וואָך און איז געבליבן באָם נאָמען. נאָר די בראַצקים זײַנען עפּעס מיט ניסים אַרויסגעשפּרונגען גליקלעך. איין מאָל פאַר אַלע מאָל — איך האָב אַרויסגעזען, אַז ס'איז ניט באַשערט, העלפט נישט קיין חכמות! אַ שטיקל גליק, וואָס איך האָב מיך באַצײַטנס אַרומגעקוקט און האָב מיך אַ וואָרף געטאָן אַף אַן אַנדער פּרנסה, אַ בכבודע פּרנסה, הײַנו: איך בין איצט געוואָרן אַ מעקלער, פּשוט אַ מעקלער, טאַקע דאָ אין יעהופּעץ אַף דער בערזע. פאַראַן אין יעהופּעץ מעקלערס, קיין עין־הרע, אַזויפיל, ווי שטערן אין הימל. מיט וואָס בין איך ערגער פון זיי? דאַכט זיך, איך האָב אויך הענט און פיס און אַ נאָז מיט אויגן גלײַך מיט אַלע ייִדן, און אַזעלכע מיוחסים ווי איך איז דאָ אַ סך, — פונדעסטוועגן שטייט זיי אָן נעמען דאָס שטעקל און גיין מעקלערן. די גרויסע תורה, וואָס מע באַדאַרף דאָ האָבן? אַבי מע קאָן זאָגן אַ ליגן, און דערצו, אַז מע איז נאָך אַ שטיקל עזות־פּנים אויך, קאָן מען שוין זײַן אַ מעקלער; און אדרבה, וואָס מער ליגנער און וואָס מער עזות־פּנים, איז אַלץ מער מעקלער! מעגסט מיר גלייבן. פאַראַן דאָ אין יעהופּעץ מעקלערס, וואָס קאַטאָרי באַ אײַך אין כתרילעווקע וואָלט זיי אַנגעשטאַנען זײַן באַהעל־פערס אָדער בעלי־עגלות, זיי קאָנען זיך קוים חתמנען, און פונדעסטוועגן — זעסט דאָך, ווי זאָגט די מאַמע דײַנע „אַז גאָט וויל, שיסט אַ בע־זעם"... מע באַדאַרף נאָר אָנטאָן אַ ווײַס העמד מיט אַ שײנעם קאַפּע־ליוש, קריכן, שמעקן, כאַפּן אַ וואָרט, אַ לויף אַהער, אַ שפּרונג אַהין — „פּאַזשאַלעטי קאַרטאַזש!" „קאַרטאַזש" הייסט מעקלערײַ, „שחיטה־געלט". אײַ איז דאָס אַ זיסער גראַשן, אָט דאָס „קאַרטאַזש"! אָן קאָפּ־דרייעניש, אָן בויכווייטיק! אָט האָב איך געכאַפּט ערשט נעכטן אַ פּופ־ציקער „קאַרטאַזש" — זאָל מיך אַזוי ווּסן אַ בייזע וועטשערע מיט דיר

אינאיינעם, ווי איך ווייס פאַר וואָס! איך האָב געמאַכט צען טויזנט פּוד צוקער גרינג, נאָך גרינגער ווי אויסרייכערן אַ פּאַפּיראָס. דאָס הייסט, געמאַכט האָבן אַנדערע, נאָר איך בין אַרײַנגעשפּרונגען אין מיטן. הקיצור, איך האָב מיט גאָטס הילף געכאַפּט אַ פּופּציקער! אַז גאָט העלפט, עס גייט אַוועק אַזוי אַ האַלב יאָר, שטעל איך מיך צוריק אויף די פיס און ווער דער אייגענער ווי פריִער, וואָרעם באַ אונדז אין יעהופּעץ שפּילט דאָס געלט די גרעסטע ראָלע! דער מענטש אַליין איז בלאָטע, יחוס וויל מען דאָ נישט וויסן. מעגסט זיך זײַן ווער דו ווילסט און וואָס אין דער קאָרט — אַבי געלט! און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאָלן לעבן, און שווער און שוויגער, און איטלעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. שרײַב מיר, איך בעט דיך, וואָס האָרכט זיך עפּעס באַ אײַך, צי גייען רעגנס, און וואָס מאַכן די בורעקעס, און צי ס'איז פאַראַן עפּעס אַ סך זשוקלעך? איך באַדאַרף דאָס זייער נייטיק וויסן, און וואָס גיכער!

ה נ " ל.

II.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אויף ווײַטער ניט ערגער.

צ ו ו יי ט נ ס שרײַב איך דיר, מײַן זיס לעבן, אַ מיתה־משונה,

אַ כאָליערע אַף מײַנע שונאים! דו רוצח, דו טיטוס, דו גזלן אײנער! דו ווײסט, אַז דײַן ווײַב איז געלעגן טויט־קראַנק, נאָך דער רעפּעראַציע, וואָס דער שײנער דאָקטער האָט מיר געמאַכט, אַף דײַנע יעהופּעצער בעלי־ביתטעס געזאָגט געוואָרן, אַז קוים וואָס איך פּלאָנטע מיט די פיס, און די קינדער דײַנע האָב איך צו טאָן מיט זיי, צײנדלעך, העלדזלעך, בײַכלעך, דיפּטעריט, מיט שלעק, מיט צרות אַף מײַנע שונאימס קעפּ! וואָזוי שווײַגט מען אָפּ אַזאַ צײַט און מע שרײַבט נישט אַרײַן קײן בריוול? ממה נפשך: ביסטו געשטאָרבן — שרײַב, אלא דו לעבסט נאָך, באַדאַרפסטו דאָך אַוודאי שרײַבן! נאָר גײ טענה זיך אויס מיט אַ חושים, ווי זאָגט די מאַמע מײַנע, זאָל טאַקע לעבן און געזונט זײַן: „גיכער ווערט זיך אַ שיכור אויסניכטערן, אײדער אַ נאַר ווערט קליגער ווערן"... מאָל דיר, אַז אָך און ווײ, אַז שײנע־שײנדל־ברוך־הערש־לאה־דוואָסים באַדאַרף האָבן אַ מאַן אַ מעקלער, אַ בײגל־טרעגער, אַ הונט־שלעגער — אַבי אין יעהופּעץ, אײַנגעזונקען זאָל דאָס ווערן! הײַנט שרײַבסטו מיר, אַז דו האָסט געכאַפּט אַ פּופּציקער בײַ דער איצטיקער שײנער פּרנסה דײַנער, און דו האָפסט, אַז דאָס כאַפּסטו אַלע טאָג אַ פּופּציקער. נישט אַלע מאָנטיק איז פּורים. דו מײנסט, ס'איז דיר דאָס אַמאָליקע אַדעסער „לאָנדאָן", מיט די „פּאַפּירלעך", מיט די „פּיפּערנאָטערס", מיט די אַלע איבעריקע גליקן דײַנע, וואָס ליגן מיר נאָך עד היום אין טעם? נאַר אײנער, עס ווערט דיר פּופּציק מאָל אַרויס די אויגן פונעם קאָפּ, אײדער דו ווערסט דערלעבן זען דעם אַנדערן פּופּציקער! און אויסערדעם גלײב איך עפּעס גלאַט ניט אין די יעהופּעצער פּאַרדינסטן, וואָס הײבן זיך אָן תמיד מיט אַ גליק און לאָזן זיך אויס מיט אַ בוידעם. און וואָס דו שרײַבסט מיר, אַז דו ביסט גליקלעך, וואָס דו ביסט ניט אַראָפּ פונעם זינען, זאָג איך דיר, אַז פון דײַנע דיבורים זע איך דאָס ניט אַרויס; עפּעס רעדסטו מיר ניט צו דער זאַך. דו פרעגסט זיך נאָך אַף בורעקעס, און צי עס גײען בײַ אונדז רעגנס? וואָס דען האָסטו געוואָלט — עס זאָל זומער־לעבן שיטן אַ שנײ? און וואָס געהער זיך אָן מיט אַ מאַנצביל בורעקעס? און ווו האָסטו הײַנט בורעקעס? בײַ אונדז קאָכט מען אַ באָרשט פון ראָסל, אָדער פון שטשאַוועל; בורעקעס איז ערשט העט־העט אַרום סוכות! הײַנט פרעגסטו זיך עפּעס נאָך אַף זשוקלעך? וואָס פאַר אַ זשוקלעך אַף דיר? נאַ דיר גאָר זשוקלעך! קאַרג האָט מען פון די וואַנצן, דאַרפן מיר נאָך זשוקלעך! נו, פרעג איך דיך אַלײן: אין יעהופּעץ

זיצסטו, צוקער מאַכסטו, פּופּציקערס כאַפּסטו, — פּעלט דיר נאָר בורעקעס, רעגן און זשוקלעך! ביסט עפּעס אַ מבין דערויף? נאָר די מאַמע, זאָל טאַקע לעבן און געזונט זײַן, זאָגט זייער גלײַך: „אַ משוגע־נער שלאָגט פ ר ע מ ד ע פענצטער, נישט קיין א י י ג ע נ ע"... לכן פאָלג מיך, מענדל, וואַרף אַוועק די נאַרישע וועלט, און אויב דו האָסט נאָך עפּעס פונעם פּופּציקער, נעם און קום צו פאָרן אַהיים, און אויב ניט, וועל איך דיר אַרויסשיקן אַף הוצאות. דערמאָן דיך, אַז דו האָסט אַ ווײַב ביז הונדערט צוואַנציק יאָר און קליינע קינדער, וואָס קוקן אַרויס אַף דיר אַלע טאָג, און לאָז די וועלט אויפהערן צו טאָן מיט מיר, און לאָז מיר אויפהערן ברענען מײַן פּנים, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דײַן באמת געטרײַע פרוי ש י י נ ע ־ ש י י נ ד ל.

יאָ, פאַר וואָס פרעגסטו ניט, וואָס הערט זיך עפּעס אין דער היים? אַפּנים, עס אַרט דיך ווינציק וואָס, וואָס די מאַמע מײַנע האָט אָפּגעלאָזט דעם שידוך מיט מײַן שוועסטערל? דו מיינסט, איבער געלט האָט זיך דאָס צעגאַנגען? געלט איז אַ חוץ אַ מעשה. נאָר גענומען האָט זיך דאָס דערפון, וואָס דער מחותן איז דאָ געווען אַף שבת, האָט זיך מיט אים די מאַמע צעווערטלט, אים געגעבן אָנצוהערעניש, אַז ער שטאַמט פון קצבים, געזאָגט אַ ווערטל, אַז פון אַן אָקס קאָן מען מער ווי אָקסנפלייש נישט פאַרלאַנגען, וכדומה אַזעלכע שטעכווערטלעך; איז ער געקומען אַהיים, אַ מכה אים, און האָט אָפּגעשיקט די תנאים, און דערווײַלע איז נעבעך נחמה־ברײַנדל דאָס דריטע מאָל „אויס כלה און ווידער אַ מויד".

III.

מנחם־מענדל פון יעהופעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד האָרכן אײנס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זאָלסט װיסן, אַז דו האָסט ניט רעכט צעקײַט װאָס איך האָב דיר געשריבן. זאָלסט גאָר קײן יסורים ניט האָבן, װאָס איך בין געװאָרן פֿון אַ שפּעגעלאַנט אַ מעקלער — ס'איז גם זו לטובה. איך בין נישט אײנער אין יעהופּעץ. פֿאַראַן באַ אונדז, קײן עין־הרע, אַ סך מעקלערס, מעקלערס פֿון צוקער, מעקלערס פֿון אַקציעס, מעקלערס פֿון ברויט, מעקלערס פֿון געלט, פֿון הײַזער, פֿון אימעניעס, פֿון װעלדער, פֿון מאַשינעס, פֿון בערלינעס, פֿון קלעצער, פֿון פֿאַבריקעס, פֿון זאַװאָדן, פֿון באַנען, און װאָס אַ מויל קאָן אויסרײדן און װאָס דאָס האַרץ פֿאַרגלוסט — איז דערױף דאָ אַ מעקלער... עס װערט דאָ נישט געמאַכט קײן שום געשעפֿט אָן אַ מעקלער. און יעדער מעקלער קומט אָן צום אַנדערן מעקלער, װאָרעם ד ע ר מעקלער האָט אַ קונה, און י ע נ ע ר מעקלער האָט אַ מוכר, קומט דאָס אינאײנעם אַ זיװוג; הײַנט מאַכט זיך אָפּט, אַז צו איטלעכן מעקלער טשעפּען זיך צו נאָך צװײ־דרײַ מעקלערס, טײלן זײ זיך אַלע מיטן „קאַרטאַזש" חלק כחלק, און אַז מע קאָן זיך ניט אײַנטײלן מיט די חלקים, איז אָדער מע פֿאַרלאָזט זיך אַף מענטשן, אָדער מע טוט, װי מע פּלעגט טאָן אין אַדעס. דאָס הײסט, מע „קאָמפּעזירט" מיט פּעטש... הײַנט פֿאַרשטײסטו שױן דעם ענין המעקלערײַ? נאָר די גרעסטע מעקלערס פֿון אַלע זײַנען די צוקער־מעקלערס, װאָרעם אַלע צוקערן גײען דורך זײערע הענט, זײַנען זײ מאסף ממון, פֿאָרן מיט אײגענע קאַרעטעס, זיצן אין בױבעריק אַף דאַטשעס, שפּילן אין קאָרטן און

האָבן „סאָדערזשאַנקעס מיט שאַנשענעטקעס”... הכלל, איך האָב אַרויס־געזען, אַז מעקלעריי איז דאָס בעסטע געשעפט, וואָרעם וואָס האָט אַ מעק־לער איינצושטעלן? ממה נפשך: האָב איך געטראָפן, וועט יענער פאַר־דינען געלט, אלא ניט — וועלן מיר ביידע ליגן אין דער ערד! אמת, דו ביסט געדענקט, נישט אַלע טאָג כאַפּט מען פּופּציקערס. איך האָב פון דעם ערשטן געשעפט אָן לעת־עתה מער ניט געמאַכט גאָרנישט, און דער פּופּציקער איז צעקראָכן געוואָרן אין איין כהרף־עין, וואָרעם אַ בעל־חוב בין איך געווען, אַז די האָר זיינען נישט מיינע, און פאַר קערבלעך האָב איך צעטיילט גמילות־חסדים, און איך זיץ שוין ווידער אָן אַ גראָשן. נאָר וואָס דען? איך האָף, אַז איך וועל, אם ירצה השם, מיטן אייבערשטנס הילף, מאַכן אַ געשעפט אין גיכן, און דעמאָלט וועל איך דיר צושיקן עטלעכע קערבלעך דורך אַן אָנווייזונג. און וואָס איך פרעג דיך מכוח רעגנס, איז אַ פּשוטער שכל: ווייל צוקער, פאַרשטייסטו, מאַכט מען דאָך פון בורעקעס, און בורעקעס באַדאַרפן האָבן רעגן, אַנדערש קאָנען זיי ניט וואַקסן. לכן פרעג איך דיך, צי עס גייען בא אייך אָפטער רעגנס. נאָר הלוואי זאָל גאָט געבן, אַז קיין רעגן זאָל בעסער נישט גיין, און די זשוק־לעך זאָלן עסן די בורעקעס אף וואָס די וועלט שטייט, וואָרעם וויבאַלד אַז עס וועט ניט זיין קיין בורעקעס, וועט דאָך ניט זיין קיין צוקער, און אַז עס וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט צוקער זיין מיט גאָלד גלייך, וועלן די שפּעגעלאַנטן מאַכן געשעפטן, די מעקלערס וועלן פאַרדינען געלט, און איך אויך בתוכם. און מחמת איך בין פאַרנומען און איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. לעת־עתה זאָל גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און איטלעכן באַזונדער גאָר פריינט־לעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. וואָס דו שרייבסט מכוח דיין שוועסטערל, איז אויב זי איז נאָך נישט קיין כלה, האָב איך פון אירטוועגן אַ חתן, אַן אַנטיקל, טאַקע פון הי, און דווקא אַ בחור, כאָטש אפילו נישט קיין יונגער, טאַקע רעכט אין די יאָרן, שוין מיט אַ גרווילעך בערדל. קיין גביר איז ער נישט. נאָר אַ מלאכה אין דער האַנט האָט ער, היינו: ער איז אַ מעקלער און רייבט זיך אַרום צוקער. אָט דער שידוך איז פאַר איר

אַנגעמאַסטן, ווײַל דער בחור איז זייער אַ שטילער בחור. אויב עס ליגט זיך דיר אַפּן מוח, קלאַפּ מיר אַ דעפּעש, אָדער שרײַב מיר אַרײַן אַן אָט־קריטקע, וועל איך מאַכן, מע זאָל זיך צונויפפאָרן.

הנ"ל.

.IV

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטנס שרײַב איך דיר, וואָס עס האָט זיך מיר געחלומט יענע נאַכט און הײַנטיקע נאַכט און אַ גאַנץ יאָר — זאָל אויסגיין צו מײַנע שונאימס קעפּ! אַ גדולה אַף דער באָבע — אַז עס וועט ניט גיין קיין רעגן, וועט ניט זײַן קיין בורעקעס, און אַז עס וועט ניט זײַן קיין בורעקעס, וועט ניט זײַן קיין צוקער, און אַז עס וועט ניט זײַן קיין צוקער, וועט ער דעמאָלט פאַרדינען געלט! פּונקט די מעשה מיטן צי־גײַנער און מיטן בער! און וואָס וועט זײַן, מענדל, אַז איך וועל דיר אָנזאָגן אַ בשורה, אַז בײַ אונדז גיסן אַלע טאָג שלאַקס רעגנס, און די בורעקעס וואַקסן מיט רוחות, און קיין זשוקלעך איז בײַ אונדז נישטאָ, חוץ וואַנצן מיט טאַראַקאַנעס — וועט דיר שוין זײַן גרינגער? גאָט זאָל מיר טאָקע אַזוי העלפן, ווי איך האָב דאָס געוווּסט פריִער, אַז פּונעם פּופּציקער האָסטו שוין אַ גוט־אויג, נישט קיין געלט. איך האָב געוווּסט פריִער, אַז דו וועסט גיכער צעטרענצלען די עטלעכע קערבלעך אַף גמילות־חסדים, איידער נעמען אַפּן קאָפּ, אַז דו האָסט אַ ווײַב ביז הונדערט צוואַנ־ציק יאָר. גמילות־חסדים? קרענק וואָלט איך זיי געגעבן מיט צרות מײַ־נע, וואָרעם אַז דו וועסט באַדאַרפן צו זיי אָנקומען מיט אַ גמילות־חסד, וועסטו זען, אַז קיינער וועט ניט זײַן אין דער היים, ווי זאָגט די מאַמע:

„אַ נעמעראָווער איז ניט קיין געבעראָווער, און אַ גוטער ברודער איז נאָר ביז צו דער קעשענע”... נאָר ווער איז שולדיק, ווען ניט איך אַליין? אַ קלייניקייט, מע גיט אַזוי נאָך אַ מאַן! ער ווייס דען וואָס צו טאָן פאַר גרויס ראַסקאַש? ער דרייט זיך דאָרט אַרום אין יעהופּעץ, ווי אַ גראַף, עס פעלט אים נאָר רעגנס מיט זשוקלעך, און איך ליג דאָ ווי אַ הונט באַגראָבן, שלים־שלים־מזל אַף יעדן טריט! גייט אַ קינד, משה הערשעלע, ברענען זאָל ער, פּאַלט דאָס און האַקט זיך איבער אַ ליפּ; האָב איך אַ פינגערל מיט שפּריצלעך, גנבהט דאָס אוועק באַ מיר די דינסט — עס גייט, קיין עין־הרע, פון אַלע זײַטן, ווי זאָגט די מאַמע: „קומט אָן דאָס גליק, גיס אויס די פּאָמעניצע”... נו, בין איך נישט גערעכט געווען, וואָס איך האָב דיר געזאָגט, אַז ניט אַלע מאָנטיק איז פּורים, און אַז קיין פּופּציקערס וואַלגערן זיך נישט? און מכוח דעם שיינעם שידוך, וואָס דו לייגסט־פיר פאַר מײַן נחמה־ברײַנד־לען, מעג ער זיצן דאָרטן אין געהאַקטע ווונדן, דער אַלטער בחור דײַנער מיט דער גרויער באָרד; ניט דערלעבן וועט יעהופּעץ, אַז מיר זאָלן פון דאָרטן אַ שידוך טאָן! מע רעדט איר, ווייסטו, ווען? טאַקע דעם ערשטן חתן אירן; ער האָט זיך מיטן ערשטן ווײַב געגט, און איצט שדכנט ער זיך ווידער אַמאָל צו מײַן שוועסטערל. זי איז אים, אַפּנים, שטאַרק געפעלן, דעם שאַרלאַטאַן! נאָר, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „גלײַכער מיט אַ היימישן גנב, איידער מיט אַ פרעמדן רב”... און ווי באַלד דער שידוך וועט ווערן, אַזוי שטעלט מען באַלד אַ חופּה, און לאָם איך זען, אַז דו וועסט ניט קומען צו נחמה־ברײַנדלען אַף דער חתונה, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינע־שיינדל.

אונדזער קאַפּל האָט זיך ווידער אַמאָל געזאָגט דעם פּסוק, אָנגעזעצט אפשר דרײַ הונדערט קערבלעך און איז שוין ווידער אַ בטוח אין שטעטל. און בערל דעם פעטער מנשהס האָט ווידער אַמאָל געטראָפן אַן אומגליק — ער איז אָפּגעברענט געוואָרן אפשר אַף אַ הונדערטער און נעמען נעמט ער דריטהאַלבן הונדערט קאַרבן. נאָר מיר דאַכט, אַז דאָס איז שוין באַ אונדז די לעצטע שרפה אין שטאָט, וואָרעם ס'איז אַ סברה, אַז די חברה „יאַקער” האָט שוין אויפגעהערט סטריכירן יידישע הײַזער

מיט יידישע קלייטן אין כתרילעווקע. און מרים־ביילע האָט זיך מיישב געווען: וואָס טויג איר אַ פֿאַבריק? אַ מער וועט זי גיין פֿאַרמאַלנע מיט די האָר! גלײַכט זיך צו אונדזער גבירס שנור, אַ מכה זיי, וואָס שפּילן מיט יונגעלײַט אין קאָרטן. נאָר איך האָב פֿײַנט יענעם צו באַריידן, ווי זאָגט די מאַמע: „האָב אין זינען זיך, וועסטו פֿאַרגעסן אין יענעם"... און שרײַב מיר, למען השם, וואָס הייסט דאָס „שאַרעזאַנקעס" און „שענ־זעשעטקעס"? וואָס איז דאָס און אַף וואָס דאַרף מען דאָס?

V.

מנחם־מענדל פון יעהופעץ צו זײַן ווײַב שיינע־שיינדל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד האָרכן איינס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ וויסן, אַז דו האָסט געטראָפן. דאָס צוקער־געשעפט איז פאַר מיר טאַקע קיין געשעפט נישט: ערשטנס, איז פון די גרויסע צוקער־מעקלערס נישט אויסצושטיין; איידער מע טוט זיך אַ ריר, פליט אונטער דער גרעסטער פון אַלע צוקער־מעקלערס און כאַפּט אויס פון אונטער די הענט, כאָטש ער איז אַ גרויסער גביר, און גיי לאָד אים צום „ונתנה תוקף"! ווערסטו דאָך פרעגן: היתכן? ווו איז יושר? זאָלסטו וויסן, אַז אַזעלכע קשיות אין יעהופּעץ פרעגט מען נישט; יושר איז דאָ נישט קיין מטבע; קיין „צוליב" מיט קיין „רחמנות" איז דאָ נישטאָ. דאָס איז איין מאָל אַוועק. צווייטנס, פרעג איך דיך, וואָס איז דאָס פאַר אַן עסק, אַט דאָס צוקער־געשעפט, אַז טאָג ווי נאַכט באַדאַרפסטו קוקן אַפן הימל און בעטן גאָט, אַז אַ טאָג זאָל גיין אַ רעגן, און אַ טאָג זאָל ניט גיין קיין רעגן? הכלל, איך האָב אַרויסגעזען, אַז דער עסק איז ניט פאַר מיר; מע באַדאַרף זײַן אַ גרויסער עזות־פּנים, דעם לוח מאַכן מיט דער בלאָטע, און דעם שפּעגעלאַנט אײַנדרינגען, אַז ער פאַרשטייט ניט פון דאַנען אַהין, און אַזוי לאַנג ריידן, ביז עס זאָל אים נמאס ווערן הערנ־דיק, און עס זאָל אים באַשלאָגן אַ קאַלטער שוויס... איין גאָט איז אָבער יודע דעם אמת, אַז איך קאָן דאָס נישט; איך האָב ליב צו פאַר־דינען אַ קערבל בכבוד. מיט גאָטס הילף, איך האָב איצט אַ געשעפט אין די הענט, וויים איך, אַז ס'איז אַ געשעפט; הײַנו: איך גיי אַרום

געלט, איך מאַך הלוואות, שקאָנטע, דאָס הייסט, איך ליַי און פאַרליַי געלט אַף וועקסעלעך, דאָס הייסט, איך שקאָנטיר דער וועלטס וועקסלען, און דווקא אַף בעלי־בתישע פּריצענטן, ווי זאָגט ער, ווינציקער פּאַרדינט, אַבי געשלאָפן רויק. דאָס איז אַזאַ מין עסק, וואָס מע גיט דיר אָפּ כבוד פון אַלע זיַיטן, וואָרעם מע באַדאַרף האָבן די קלינגערס, ווערט מען ווייך ווי טייג, מע קריכט אין דער ערד אַריַין און מע זאָגט צו דעם מעקלער גילדענע בערג... אַט האָט מיר גאָט צוגעשיקט איינעם אַ געוועזענער פון באַרדיטשעוו, איך האָב מיך מיט אים באַקענט אַף דער אכסניא, ווו איך שטיי — אַ זעלטענער יונגערמאַן מיט אַ גילדענעם כאַראַקטער. ער זאָגט מיר צו, אַז אויב איך מאַך אים הי אַ קרעדיט פון אַ צען־פופצן טויזנט קערבלעך, וועט ער מיך אַזוי שיין באַפרידיקן, אַז איך וועל פאַר־שפּאָרן זיַין אַ מעקלער... און הגם איך האָב אים ביז אַהער קיין געלט נאָך נישט געקריגן, נאָר צו גאָט אַ האָפענונג, אַז איך וועל, אם ירצה השם, מיט גאָטס הילף געווים קריגן... אַלע מעקלערס, וואָס דרייען זיך דאָ אַרום, ווערן גליקלעך, פאָרן אַרויס מיט אייגענע פערדלעך. אַן אייגן פערד־און־וועגעלע, זאָלסטו וויסן, איז אַ סגולה צו פרנסה, וואָרעם דאָ, אין יעהופּעץ, האָט מען פאַר אַ שיין פערד־און־וועגעלע אַ סך מער דרך ארץ, ווי פאַר אַ מענטשן... און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין ציַיט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנ־דערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשריַיבן אַלצדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גרים די קינדערלעך, און שווער און שוויגער, און איטלעכן באַזונדער גאָר פריַינטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. וואָס דו שריַיבסט מכוח קאַפּלס אַנזעץ, האָט דאָס באַ מיר אַ שיינעם פּנים קעגן די היגע אַנזעצן! אַ סוחר, וואָס האָט נאָך ניט אָנגעזעצט דריַי מאָל, הייסט דאָ גאָר קיין סוחר ניט. אַמאָל פלעגט דאָ זיַין אַ מאָדע, אַז אַן אָנזעצער האָט געמוזט מאַכן אַן אָפּטריט; היַינט איז שוין געוואָרן אויס מאָדע אַנטלויפן. דאָ הייסט דאָס גאָרניט „אַנזעץ"; דאָ הייסט דאָס „ער צאָלט ניט", דאָס הייסט, ער וויל ניט צאָלן — און רוף מיך קנאַקניסל! — און וואָס דו פרעגסט זיך נאָך, וואָס באַדיַיט „סאָדערזשאַנקעס און שאַנשענעטקעס"? אַף לשון־קודש

הייסט דאָס „פּלגשים״, און בלשון אשכנז רופט מען דאָס „קעפּסווײַ־בער״. נאָר מעגסט מיר גלייבן בנאמנות, אַז עס קריכט מיר אין דער לינקער פּאה...

הנ״ל.

VI.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדל נ״י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צ ווי י ט נ ס שרײַב איך דיר, אַז פון דײַנע זיסע בריוולעך האָב איך שוין, כ'לעבן, אַ געשוואָלן האַרץ, געשוואָלן זאָלן ווערן די שונאים, ווי אַ באַרג. אָט ערשט ביסטו, דאַכט זיך, געוואָרן אַ צוקערמאַכער, פּלוצים — גאָר אַ בעל־הלוואה! ווו האָסטו גענומען געלט? און אַז גאָט האָט דיר שוין יאָ אַמאָל געהאָלפן עטלעכע קערבלעך, באַדאַרפסטו זיי טאַקע צעפּלעכטן אין דער גיך? האָסט דאָך מיר אַליין ערשט ניט לאַנג געשריבן, אַז ווײַבאַלד עס פאַלט דיר אַרײַן אַביסל געלט, אַזוי כאַפּסטו און שיקסט מיר אַרויס דורך אַן אַנווײַזונג. ווו זײַנען דײַנע ווערטער? נאָר די מאַמע זאָל לעבן און געזונט זײַן איז טאַקע גערעכט; זי זאָגט מיר: „טאָכטער מײַנע, פון דאָרט קיין געלט זאָלסטו גאָר נישט וואַרטן, וואָרעם פונעם בית־עולם צוריק טראָגט מען נישט, ובפרט, זאָגט זי, פון דער שיינער לײַטישער שטאָט יעהופּעץ, ברענען זאָל זי! איך האָב דיר שוין, זאָגט זי, לאַנג געזאָגט דאָס ווערטל: „היט מיך, גאָט, פון באַרדי־טשעווער נגידים, פון אומעניער חסידים, פון קאָנסטאַנטינער משרתים, פון מאָהליווער אפּיקורסים, פון קאַמעניצער כאַדאַטאַיעס, פון יעהופּעצער הולטײַעס״... זאָג אפשר, אַז זי איז אומגערעכט? נאָר וואָס גייט אים אָן אַ ווײַב, וואָס גייט אים אָן קינדער? טאָג ווי נאַכט — טאָ דאָס, טאָ דאָס! קאַרג האָט מען געהאַט צו טאָן פאַראַיאָרן, ניט הײַנט געדאַכט,

מיט דער קאָפּיקע, וואָס מיר האָבן געמיינט, אַז משה־הערשעלע האָט אײַנגעשלונגען, איז ער זיך מיישב יענע וואָך (נאָר אַ רוח, ניט קיין קינד!) און טראָגט זיך שיער נישט אָפּ אַף יענער וועלט. געוועזן געזונט און שטאַרק. פּלוצים — איך זע, מײַן קינד איז אוים קינד; האַלט דאָס קעפּל אַף אַ זײַט און שרײַט נישט מיט זײַן קול. „וואָס איז דיר, זונעניו, גאָלד מײַנער, זאָג, וואָס טוט דיר ווי?" ווײַזט ער מיטן הענטל אָפּן לינקן אויער און שרײַט. איך שטיק אים, איך קוש אים, איך קנײַפּ אים, איך האָלדז אים — ער האַלט אין איין שרײַען. ערשט אָפּן דריטן טאָג האָב איך געבראַכט דעם דאָקטער. פרעגט ער מיך, דער חכם, צי האָב איך געקוקט דעם קינד אין אויער אַרײַן? זאָג איך: נישט נאָר געקוקט, איך האָב שוין אַפילו געדרילעוועט מיט אַ שפּיזל, און מע זעט נישט גאָרנישט! פרעגט ער מיך: וואָס האָבן מיר געגעסן הײַנטיקן שבת? זאָג איך: וואָס עסט מען בײַ ייִדן שבת — רעטעך, ציבעלקעס, פּעטשײַ, קוגל — וואָס ווילט איר נאָך? זאָגט ער צו מיר: אפשר האָט איר געקאָכט פּאַסאָליעס, אָדער אַרבעס, אָדער אַן אַנדער מין אויבסט? זאָג איך: ס'אַ משל! אַז מיר האָבן געגעסן אַרבעס, דעריבער באַדאַרף דאָס קינד האַלטן דאָס קעפּל אַף אַ זײַט און שרײַען? מאַכט ער צו מיר: ווי באַלד איר האָט געהאַט אין שטוב אַרבעס, האָט זיך אײַער קינד מסתמא געשפּילט מיטן אַרבעס רוּיערהייט אַזוי לאַנג, ביז ער האָט אַף קאַטאָוועס אַרײַנגעלייגט זיך אַן אַרבעסל אין אויער אַרײַן, האָט דאָס אַרבעסל אָנגעהויבן באַם קינד אין אויער צו שפּראָצן און צו וואַקסן... בקיצור, ער האָט געבראַכט צו טראָגן אַ גאַנצע מאַשין, אָפּגעמוטשעט דאָס קינד נעבעך אַ האַלבע שעה און האָט אַרויסגענומען פונעם אויער אַ גאַנצע זשמעניע מיט אַרבעס! נאַ דיר נאָך, טאָמער איז קאַרג! די גאַנצע וועלט פרעסט אַרבעס צוזעצטערהייט — און גאָר ניט, און בײַ מיר באַדאַרף זײַן מיט ניסים, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „אַ שלים־מזל פאַלט אַף גראָז און צעשלאָגט זיך די נאָז"... לכן, בעלי היקר, וואָס טויג דיר די הלוואות, האָבן צו טאָן מיט באַרדיטשעווער שווינדלערס, אַנזעצערס, — נעם צונויף בעסער די עטלעכע קערבלעך און קום צו פאָרן אַהיים, וועסט געפינען דאָ אויך אַ געשעפט, ווי זאָגט די מאַמע: „פאַר געלט קריגט מען אַלץ, חוץ קדחת"... ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינע־שיינדל.

ווייסטו, וואָס איך וועל דיך בעטן, מענדל? שרײַב מיר נישט פֿון דײַנע יעהופּעצער שאַרלאַטאַנעס מיט זייערע קעפּסוויײַבער — איך וויל נישט האָרכן זייער טרפֿהנעס נאָמען אַפֿילו. לאָזן זיי דיר דאָרטן ברענען אַפֿן פֿײַער! הער בעסער, וואָס בײַ אונדז האָט זיך פֿאַרלאָפֿן פֿאַר אַ מעשׂה: לוי משה־מענדים זונדעלע, „באַריש" רופֿט מען אים, נאָכן זיידן רב בערישל עליו השלום, אַ טײַערער שייגעץ, ער מעג זײַן די כּפּרה פֿאַר אונדזער משה־הערשעלען אַלע מינוט, איז זיך מיישב יענע וואָך און קומט אַרײַן מיט צוויי שמשים צו ליבע משה־מרדכים אין קלייט אַרײַן און רופֿט זיך אָן צו ליבעס טעכטערל פֿייגעלען („פֿאַניטשקע" האָט זי זיך גאָר אַ נאָמען געגעבן!): „פֿאַניטשקע, נשמה מײַנע, ווײַז נאָר אַהער אַ פֿינגער!" גייט פֿאַניטשקע און ווײַזט אַ פֿינגער. נעמט ער און טוט איר אָן אַ פֿינגערל און רופֿט זיך אָן צו די שמשים: „זײַט עדות, רבותים, אַז איך האָב זי מקדש געווען כּדת משה וישראל!" איז געוואָרן אַ גוואַלד, אַ ליאַרעם, אַ געפּילדער. ליבע איז געפֿאַלן חלשות, די גאַנצע שטאָט איז זיך צונויפֿגעלאָפֿן אױף זייער בייז ווונדער. עס האָבן זיך אַרײַנ־געמישט מענטשן, מע איז געלאָפֿן צום רב. זאָגט דער רב, ער מוז איר געבן אַ גט! זאָגט אָבער פֿאַניטשקע, אַז זי וויל ניט קיין גט, זי איז אין אים פֿאַרקאָכט שוין פֿון לאַנג, אַ בייז פֿאַרליאַפּעניש בײַ זיי, אָן אָפּגערעדטע זאַך נאָך פֿון אַמאָל — וואָס זאָגסטו אױף איר טאַטן? זאָל ניט זײַן מײַנע צרות אױף זייער קאָפּ?

VII.

מנחם־מענדל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפן, מע זאל תמיד הארכן איינס פונעם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי ווּיסן, אז דאס געלט־געשעפט איז א קבצנישער עסק. הלוואה איז אפילו נישקשה, נאר וואס דען? אז גאט העלפט מיט אייגן געלט, נישט מיט פרעמדס; מע ליפט און מע לויפט — און ס'איז ארויסגעווארפן! אז אך און וויי איז שוין דעם, וואס באדארף אנקומען צו דער לאסקע פון די היגע בעלי־הלוואות, די אלע באַרדיטשעווער, די וויניצער און די שפאלער פריצענטניקעס, וואס וואקסן אן רעגן, ווי קראַפּעווע... און אפילו די גרויסע שוין, כלומרשט די באנקירן, — איידער אנקומען צו זיי, איז אויך גלייכער שוין זיצן אינדערהיים און שניידן „קאמפאנעס"... הכלל, איך האב א שפיי געטאן אף דעם געלט־געשעפט און האב מיך גענומען צו הייזער. וואס עפעס צו הייזער? ווייל דא, אין יעהופעץ, איז היינט געווארן א נייע שפעגלאציע — הייזער. דו קערסט אוודאי מיינען, אז אין יעהופעץ קויפט מען א שטוב, אזוי ווי בא אייך אין כתרילעווקע? האסטו א טעות. דא אין יעהופעץ, אז מע קויפט א שטוב, טראגט מען זי באלד אוועק אין באנק און מע נעמט אף איר געלט; נאכדעם פארזעצט מען זי און מע נעמט נאך אמאל געלט; נאכדעם פארדינגט מען די דירות און מע נעמט ווידעראמאל געלט. הכלל, מע קויפט א שטוב אן א גראשן געלט און מע ווערט למזל א בעל־הבית. ווּעסטו דאך פרעגן: וויבאלד אזוי, קאן דאך איטלעכער האבן א שטוב? איז דער תירוץ: ווּ נעמט מען אן אדערויף?... אוודאי ווען גאט העלפט מיר, איך פיר אויס דאס געשעפט. וואס איך דריי מיך אצינד

(איך האַלט איצט באַ מאַכן אַ פּאָר הײַזלעך), קויף איך מיר דעמאָלט אַליין אַ הײַזל (אַף דײַן נאָמען) פאַר אַ קערבל צוואַנציק טויזנט, און וועל נישט אַרײַנלייגן קיין דרײַ צעבראָכענע גראָשנס, וואָרעם אָט האָסטו דעם חשבון אויבן־אויף: פופצן טויזנט גיט מיר אַרויס די באַנק, זעקס טויזנט נעם איך אַרויס פון דער צווייטער זאַקלאַדנע, בלײַבט מיר נישט איבער קיין טויזנט קערבלעך אין קעשענע? האָב איך שוין צושטײַער אַף הוצאות אויך! הײַנט ווו איז דירה־געלט און שאר ירקות? פון וואַנען דען, מיינסטו, וואַקסט מען אויס אַ גביר אין יעהופּעץ? און מחמת איך בין פאַרנומען און איך האָב קיין צײַט נית, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדער־לעך און איטלעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. וואָס דו שרײַבסט מיר די מעשה מיט לוי משה־מענדים זונדל, וואָס ער האָט מקדש געווען ליבעס טאָכטער, איז דאָס באַ מיר פון די קליינע חידושים. דאָ אין יעהופּעץ איז מען זיך נוהג נאָר מיט פאַרליבעניש; חתן־כלה מוזן פריִער אַ פאַרליבעניש, אַנדערש איז דער שידוך קיין שידוך נית. דאָ טרעפט זיך אָפטמאָל, אַז אַ מאַן וואַרפט אַוועק אַ ווײַב און פאַרליבט זיך אין יענעמס ווײַב, אָדער אַ ווײַב וואַרפט אַוועק איר מאַן און פאַרליבט זיך אין יענערס מאַן, און דאָס ווײַב פון יענעם מאַן פאַרליבט זיך אין יענערס ווײַבס מאַנס ווײַב, איך מיין, אין יענעמס ווײַבס מאַן — מע פאַרבײַט זיך מיט די יוצרות, שלי שלך ושלך שלי... ס׳איז נית כתרילעווקע, ס׳איז יעהופּעץ...

הנ״ל.

VIII.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צ ווי י ט נ ס שרײַב איך דיר, וווּ איז דאָס געהערט געוואָרן אַף דער וועלט, אַז אַ יונגערמאַן זאָל נעמען און אַוועקוואַרפן ווײַב און קינדער, שווער און שוויגער, און אַוועקלאָזן זיך אין אַ פרעמדער שטאָט און פאַרנעמען זיך אַלע מאָל מיט אַן אַנדער געשעפט: אָט איז ער אַ צוקערמאַכער, אָט איז ער אַ בעל־הלוואה. און אָט ווערט ער גאָר אַ בעל־הבית פון אַן אייגענעם מויער אין יעהופּעץ אָן אַ גראָשן געלט! ? ס'איז טאַקע כדאַי, כ'לעבן! איידער צו האָבן אַ שטוב און זײַן אַף איר שולדיק מער וויפל זי איז ווערט, איז גלײַכער זי זאָל פריִער פאַרברענט און פאַרשרפהט ווערן אינאיינעם מיט אַלע הײַזער אין יעהופּעץ. אַ גליק וועט מיך טרעפן, אַז ער וועט מאַכן אַ געשעפט און וועט פאַרדינען געלט, וועט ער מיר קויפן אַ הײַזל אַף מײַן נאָמען. וואָס טויג מיר הײַזלעך? דו שיק מיר בעסער געלט, וועל איך מיר שוין געפינען וואָס צו קויפן, ווי זאָגט די מאַמע זאָל געזונט זײַן: „גיב מיר נאָר אַהער דאָס ברויט, אַ מעסער וועל איך מיר אַליין געפינען"... עס איז נאָר אַן אָנשיקעניש, אַ גוט אויג אַף מיר — און גענוג! דאַכט זיך, איך ווייס, איך בין אויך אַזאַ ייִדישע טאָכטער, ווי בליומע־זלאַטע, און אַזוי שיין אויך ווי זי, אַזוי קלוג און ציקאַווע ווי זי אַוודאי, — פאַר וואָס זשע, גוואַלד, פאַר וואָס קומט דאָס מיר, אַז איך זאָל האָבן אַזאַ וויסט פינצטער מזל, און בליומע־זלאַטע זאָל ווערן וואָס אַ טאָג גרעבער ווי לענגער, אײַנגעדאַרט און אויסגעדיווערט זאָל זי ווערן, ליבער גאָט! נאָר צוריק שמועסנדיק, וואָס האָב איך, אייגנטלעך, צו בליומע־זלאַטען? אַף מײַן ערד גייט זי נישט אַרום? לאָז זי זײַן געזונט און שטאַרק און זיך עלטערן מיט איר נחמיהן, און מיר לאָז גאָט העלפן אין מײַן שטייגער. ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער זיך געווונטשן, איידער יענעם געשאָלטן"... נישמער, ס'איז

מיר נאָר אַ ווייטיק צו זען באַ לײַטן, ווי מע לעבט און ווי מע טוט זיך אָן, און איך באַדאַרף זיצן אַן אַלמנה חיה און אַרויסקוקן אַף מײַן שיינעם ברויטגעבער, טאָמער וועט אים דאָרט טרעפן דאָס גליק: אַ גלח וועט פאַרלירן און ער וועט געפינען, וועט ער מיר מויערן אַ מויער אין יעהופעץ! נישט דערהאָרן וועט דאָס נאָך יעהופעץ, איך זאָל מיך צוליב דײַנע שיינע לײַט, וואָס בײַטן זיך מיט די ווײַבער, מפקיר זײַן און אָוועקלאָזן זיך צו דיר אַהינצוצו, אַראָפּוואַרפן פון זיך דעם פאַריק און ווערן באַ דיר אַ קעפּסווײַב, — דעם קאָפּ זאָלן זיי ברעכן, רבונו של עולם, אָפּן גלײַכן וועג, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דײַן באמת געטרײַע פרוי ש י י נ ע - ש י י נ ד ל.

„מע באַדאַרף ניט זײַן שיין, זאָגט די מאַמע, מע באַדאַרף ניט זײַן קלוג, מע באַדאַרף נאָר האָבן מזל”. נעם, אַ שטייגער, מײַן נחמה־ברײַנדלען און נעם רחל דער מומע דבורהס. די איז שיין, ווי די זון אום תמוז, און יענע איז זויער, ווי עסיג. זיצט נחמה־ברײַנדל נעבעך אַ מיידל, און רחל האָט התונה און נעמט אַ חתן, עפּעס אַ שלים־מזל פון יאַמפּעלע, און דווקא אַ פײַנעם, אַן ערלעכן, אַ שטילן, דאָס הייסט, נאַרעשעוואַטע, נאָר פון אַ גרויסן יחוס. ער האָט, זאָגט מען, אַ שוועסטער אַ משומדת. דער חסרון, וואָס ער איז אַביסל נישט קיין געזונטער, האָט ער אָבער קיין מורא ניט פאַרן פריזיוו. אַ פאַרגעניגן אָנצוקוקן אָט דאָס פּאָרל! זי מיינט, ס'איז נישטאָ קיין קליגערס, און ער מיינט, אַז ס'איז נישטאָ קיין שענערס, ווי זאָגט די מאַמע: „נישט דאָס איז ליב וואָס ס'איז שיין, נאָר דאָס איז שיין וואָס ס'איז ליב”...

IX.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי׳ עכבב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד האָרכן איינס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז דאָס געשעפט פון הײַזער איז בלאָטע. איך האָב מיך באַצײַטנס אַ נעם געטאָן צו אַנדערע מסחרים, צו „אימע־ניעס״ (גיטער). אימעניעס — דאָס איז גאָר אַן אַנדער מין מסחר! ראשית, באַדאַרף מען דערצו נישט רײַסן קיין שטיװל; מע שרײַבט אַרײַן אַ בריװל, מע שיקט אַװעק אַן „אָפּיס״, יענער פאָרט זיך דורך, קוקט אָן די ערד — און עס װערט מיט גאָטס הילף אַ געשעפט. און והשנית האַנדלט מען ניט מיט קיין זלידנים, מיט קיין קבצנים; מע האָט צו טאָן מיט פּריצים, פּאָמעשטשיקעס, פירשטן, גראַפן. װעסטו דאָך מיך פרעגן: װי קום איך צו גראַפן? איז דרינען אַ גאַנצע מעשה! אַזױ װי דו װײסט דאָך, אַז איך טאָר ניט זײַן הי... און עס טרעפט זיך, אַז פּאָליציע קומט אַמאָל באַנאַכט אױף דער אַכסניא בודק חמץ זײַן, גיט אונדז די בעלי־הביתטע פריִער אַ ידיעה, בכדי מיר זאָלן זיך באַצײַטנס צעגיין, װי זאָלט אין װאַסער, דער קיין בױבעריק, דער אױף דער דעמעיעװקע, און דער אױף דער סלאָבאָדקע... נאָר אַמאָל טרעפט זיך, אַז די בעל־הביתטע אַליין װײס אױך ניט, װען עס װעט זײַן די בהלה, איז דעמאָלט זײער ניט גוט! יענע װאָך ליגן מיר אַזױ אַלע אורחים און שלאָפן, דערװײַל האָרכן מיר, מע קלאַפּט. שפּרינגט אַראָפּ די בעל־הביתטע אין איין ציטערניש און רופט זיך אָן צו אונדז: „יהודים בלאַ, קריכט אין שטרױ!״ — איז גע־װאָרן אַ שפּרינגערײַ מיט אַ באַהאַלטערײַ: װער אין קעלער, און איך — אױף מײַן אַלט אָרט, אױפן בױדעם, און באַלד נאָך מיר נאָך איינער, אַ ייִדל

פון קאַמעניעץ. ליגנדיק אַזוי אין געהאַקטע וואָגנדן אַפן בוידעם, הער איך, ווי דאָס ייִדל נעבעך קרעכצט. — וואָס קרעכצט איר? — פרעג איך אים שטילערהייט. „אַז אָך און ווײ איז צו מיר, זאָגט ער, מײַנע פּאַפּירן האָב איך געלאָזט צוקאַפּנס! איך האָב מורא פאַר מײַנע פּאַפּירן!" — וואָס פאַרא פּאַפּירן? — מאַך איך צו אים. „אוי, מאַכט ער, זייער נייטיקע פּאַפּירן! טרעפן אָן בלי גוזמא אפשר אַ האַלבן מיליאָן!" איך האָב דערהערט אַ האַלבן מיליאָן, האָב איך מיך שטילערהייט צוגערוקט צו מײַן ייִדל און פרעג אים: ווי קומט צו אײַך אַזוי פיל פּאַפּירן און וואָס איז דאָס פאַר אַ מין פּאַפּירן? „ס'איז אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, איך האָב אימעניעס אין וואָלינער גובערניע, גרויסע אימעניעס, מיט די בעסטע רעמאַנענטן, פערד און אָקסן און שאָף אָן אַ שיעור, מיט וואַסער־מילן, מיט גוראַלניעס, מיט הויפן שאַרפע, אויסגעצייכנטע גערטנער, מיט אַלדאָס גוטס!" דערהערט אַזעלכע דיבורים, רוק איך מיך צו מײַן ייִדל נאָך נענטער: ווי קומט צו אײַך אַזוי פיל אימעניעס מיט אַזאַ גוטס? „די אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, זײַנען נישט אַף מײַן מיסט געוואַקסן געוואָרן; די אימעניעס זײַנען פּריצישע אימעניעס, נאָר איך האָב זיי אַף דער האַנט, דאָס הייסט, איך בין פון זיי דער פאַרקויפער, דערויף טאַקע בין איך געקומען אַהער צו פאָרן, געבראַכט מיט זיך אַלע פּאַפּירן, די אָפּיסן פון זיי. ווי מיינט איר, איך וועל חלילה ניט האָבן קיין שאָדן?" — חס ושלום, זאָג איך, ווער דאַרף דאָס פּרעמדם? דער אייבערשטער זאָל העלפן, מע זאָל חלילה ניט פאַרקריכן, זאָג איך, אַהער צו אונדז אַפן בוידעם. און דערווײַל טו איך אים אַ טאַפּ פון יענער זײַט: — נו, האָט איר עפּעס געמאַכט הי מיט אײַערע אימעניעס? „ניין, מאַכט ער, לעת־עתה נאָך גאָרניט. איך האָב מורא פאַר די היגע מעקלערס. זיי זײַנען, זאָגט מען, גרויסע ליגנערס, האָבן ניט אין זיך קיין וואָר וואָרט! אפשר ווייסט איר אַ מעקלער פון אימעניעס, נאָר אַ רעכטער מעקלער זאָל זײַן, דער עיקר אַן ערלעכער, ניט קיין ליגנער?" — אָך, זאָג איך, מיטן גרעסטן כבוד! איך אַליין, זאָג איך, בין אַ מעקלער פון אימעניעס, דאָס הייסט, זאָג איך, קיין אימעניעס האָב איך נאָך אַף מײַן לעבן ניט אויס־געמעקלט, נאָר גאָרניט, זאָג איך, הלוואי זאָל גאָט צושיקן אַ קונה, איז קיין מלאכה ניט צו מאַכן אַן אימעניע אויך. „איך זע, מאַכט ער צו מיר, אַז איך האָב צו טאָן מיט אַן אמתן מענטשן און מיט אַן ערלעכן מאַן, גיט זשע מיר די האַנט תקיעת־כּף, אַז צווישן אונדז וועט דאָס בלײַבן,

וועל איך אײַך איבערגעבן אַלצדינג, ווי די אימעניעס מײַנע ליגן, און וואָס באַ מיר געפינט זיך". הקיצור, מיר האָבן מיט גאָטס הילף געמאַכט אַ געשעפט, דאָס הייסט, מיר האָבן געשלאָסן שותפות אַף אַלע געשעפטן: ער לייגט אַרײַן אין שותפות אַלע זײַנע אימעניעס, און איך לייג אַרײַן מײַנע קונים. נאָר מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גרים די קינדער זאָלן לעבן און איטלעכן באַזונדער גאַר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. די בהלה, וואָס ס'איז געווען אַף דער אַכסניא, איז געווען אַן אומזיסטע בהלה. דאָס האָט איינער עפּעס אַ שכן על־פּי טעות געקלאַפּט צו אונדז אין פענצטער, און מיר זײַנען זיך אומזיסט צעלאָפן. נאָר דאַ זעט מען אַרויס, וויאַזוי דער אייבערשטער פירט, אַזוי איז גוט. למשל, ווען דער שכן זאָל ניט געווען קלאַפּן אין פענצטער, וואָלט ניט געווען קיין בהלה, און איך וואָלט ניט געווען אַפן בוידעם, און וואָלט מיך ניט באַקענט מיט דעם קאַמעניצער ייִד, און וואָלט ניט געוווּסט פון קיין אימעניעס און פון קיין גראַפן. עס פעלט איצט נאָר איין שטיקעלע הצלחה!

הנ"ל.

X.

שיינע־שיינדל פון כתריעלעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צוויטנס שרײַב איך דיר, אַז איך האָב באַקומען אַ הוסט, אַף דײַנע יעהופּעצער „מאַדאַמען" געזאָגט געוואָרן. איך טרינק שוין ציגן־מילך, איך בין שוין געווען באַם דאָקטער אויך. אין די פּאָר יאָר האָבן די דאָקטוירים באַ מיר אויסגעצאַפּט געלט זיי מעגן דאָס אויס־קרענקען מיט דער אַפּטייק אינאיינעם! אַ שטיקל גליק, וואָס עס האָט זיך געעפנט באַ אונדז נאָך אַן אַפּטייק, און מען קאָן זיך דינגען! מזל־טוב דיר מיט דײַן נײַעם מסחר, מיט די אימעניעס און מיט די גראַפן! בראָש וואַרפט ער זיך מיט געשעפטן, אַלע טאָג אַ נײַס. גענוג וואָס ער איז אַזאַ בריה און אַזאַ גרויסער מוצלח, פּערעבענדיוועט ער נאָך און זוכט חסרונות, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז דאָס מיידל קאָן ניט טאַנצן, זאָגט זי — די כלי־זמר קאָנען ניט שפּילן"... איך האָב מורא, מענדל, דו וועסט אַזוי לאַנג פּרוּוון מיט געשעפטן, ביז דו וועסט אָנהייבן אַרומ־טראָגן שוועבעלעך צו פּאַרקויפן, אַזוי ווי געצל דער מומע סאָסיס, וואָס האָט זיך אַוועקגעלאָזט קיין אַמעריקע, געמיינט אַז דאָרט כאַפּט מען דעם קאָטער, צום סוף שרײַבט ער הײַנט אַזעלכע בריוולעך, אַז אַפילו אַ שטיין קאָן דאָס רירן. ער שרײַבט, אַז דאָרט, אין אַמעריקע, מוז יעדער איינציקער אַרבעטן מיט דער נשמה, אלא ניט — מעג ער געשוואָלן ווערן פאַר הונגער, וועט אים קיינער ניט געבן קיין שטיקל ברויט. אַ שיין לאַנד, ברענען זאָל דאָס מיט דײַן יעהופּעץ אַף איין פײַער! אַ מצווה אַף אײַך אַ גרויסע, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז מע האָט ברויט, זאָל זיך ניט גלוסטן קיין צוקערלעקעך"... הלוואי זאָל גאָט אַ נעם טאָן, איך זאָל כאָטש ניט הערן פון דיר אין גיכן וואָס מע הערט פון געצל דער מומע סאָסיס, און נאָך מיט מער פרישקייט, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דײַן באמת געטרײַע פרוי שײנע־שײנדל.

„הימל און ערד, זאָגט די מאַמע, האָבן געשוואָרן, אַז קיין פּאַרפּאַ־לענע זאַך זאָל ניט מער זײַן אַף דער וועלט"! ס'איז אַראָפּגעקומען צו אונדז אַ טשינאָווניק פון דער גובערניע און זוכט און נישטערט, ער וויל זיך דערגרונטעווען, ווו איז אַהינגעקומען דאָס געלט, וואָס משה־מרדכי האָט אָפּגעזאָגט אַף עולמות? שקצים האָבן געמסרט, אַז דאָס געלט איז געבליבן באַם גביר, און דער גביר ווײַזט אַ חשבון, אַז ס'איז אַוועק! וווהין איז דאָס אַוועק? מיטן ווינט און מיטן רויך... הלוואי ער זאָל כאָטש האָבן אַף זיך ריסטאַנסקי ראָטע, ליבער גאָט!...

XI.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתריל‌עװקע.

לזוגתי היקרה ההכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד האָרכן איינס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז איך האָב אימעניעס אַף אַריבער אַ מי־ליאָן. איך האָב אַזעלכע אימעניעס, װאָס זײַנען אַ חריפות, מע זעט דאָס גאָרניט! װעסטו דאָך מיך פרעגן: װי קומט צו מיר אַזאַ גוטס? װעסטו הערן: אַז איך בין אַרויסגעקומען אַף דער בערזע מיט מײַן שותף פון קאָמעניעץ און האָב איויסגעפּויקט, אַז איך האָב צו פאַרקויפן אימעניעס, האָבן זיך אַ שאָט געטאָן מעקלערס, װאָס האָבן אויך אימעניעס צו פאַר־קויפן, און מיר האָבן געמאַכט אַ געשעפט, הײַנו: מיר האָבן געביטן אימעניעס אַף אימעניעס, דאָס הייסט, מיר האָבן זיי געגעבן „אָפּיסן" פון א ו נ ד ז ע ר ע אימעניעס, און זיי האָבן אונדז געגעבן „אָפּיסן" פון ז י י ע ר ע אימעניעס. איז דאָך ממה־נפשך: װעלן מ י ר מאַכן ז י י ע ר ע אימעניעס, װעלן מיר דאָך א װ ד א י פאַרדינען געלט; װעלן זיי מאַכן א ו נ ד ז ע ר ע אימעניעס, װעלן מיר װ י ד ע ר פאַרדינען געלט, — סײַ װי סײַ דערלייגן װעלן מיר שוין ניט! הכלל, איך האָב מיך אַרײַנגעכאַפּט אין דער חברה מעקלערס און בין געװאָרן מיט גאָטס הילף אַ מעקלער צװישן די גרויסע און איך זיץ שוין אינעװייניק באַ „סעמעדעניִן", װי אַלע, אַרום די װײַסע מירמלשטיינערנע טישלעך, װי אין אָדעס, און איך טרינק קאַװע מיט פּוטערגעבעקס, אַזוי װי דאָ איז דער מנהג, אַלא ניט, גייט צו אַ מענטש און טרײַבט אַרויס. דאָ באַ „סעמעדעניִן" איז די רעכטע בערזע. עס קומען זיך צונויף אַהער די גאַנצע װעלט מיט מעקלערס. עס איז דאָ שטענדיק אַ געשריי, אַ טומל, אַ הו־האַ, װי להבדיל אין שול: אַלע ריידן, לאַכן, מאַכן מיט די הענט.

אמאָל קריגט מען זיך, מע אמפּערט זיך און נאָכדעם לאָדט מען זיך, מחמת באַם טיילן זיך מיטן „קאַרטאַזש" איז תמיד פאַראַן טענות מיט פּרעטענציעס, מיט פאַרלאָזענישן מיט קללות, מיט פּייגן, מיט פּעטש, און איך בין אויך בתוכם. און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרייבן אַלצדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גרים די קינדער זאָלן געזונט זיין, און שווער און שוויגער, איטלעכן באַזונדער גאָר פריינטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. איין אימעניע האָב איך אין וואָלינער גובער־ניע מיט אַ פּאַלאַץ. איז דאָרטן פאַראַן זעקס און זעכציק חדרים, וואָס די ווענט מיט דער סטעליע מיט די בריקן זיינען בסך־הכל דורכויס פון שפּיגל־גלאָז, מיט אַ גאָרטן, וואָס ווערט אָנגערופן „האַנדזשירעי", און וואָס זומער און ווינטער וואַקסן דאָרטן לימענעס מיט פּאָמעראַנצן, היינט די פערד מיט די קאַרעטעס, וואָס דאָרט געפינט זיך, נעמט אָפּ אַן אויג, — און דאָס אַלצדינג פאַרקויפט זיך בחצי חינם! ווען גאָט ברוך־הוא שיקט מיר צו דעם רעכטן קונה, ווער וואָלט צו מיר דעמאָלט געווען גלייך? ס'איז נאָר אַ שטיקל חסרון, וואָס די מעקלערס פון אימעניעס זיינען, צום מיינסטן, געבאַפּט אָף דער צונג, דאָס הייסט, זיי האָבן ליב אמאָל מגזם זיין דעם עסק. נאָר וואָס זאָל מען טאָן? פון פּרנסה וועגן מוז מען אַ מאָל זאָגן אַ ליגן אויך!...

הנ"ל.

XII.

שיינע־שיינדל פון כתריל־עווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זיינען אַלע גאָט צו

דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פֿון דיר צו הערן אַף ווייַטער ניט ערגער.

צוויטנס שרייַב איך דיר, אַז איך שפּיַי שוין מיט בלוט פֿון דייַנע שיינע בריוועלעך! ס'איז מיר אַ חרפּה און אַ בושה צו ווייַזן אַפֿילו עמעצן וואָס דו שרייַבסט מיר, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „דער גרעסטער ווייטיק איז דער, וואָס מע קאָן אים נישט אַרויסריידן"... וואָס איז דאָס פֿאַר אַן עובדא פֿרעג איך דיך, זיצן גאַנצע טעג באַ סימע־דינהן (ווער איז זי אָט די סימע דינה, צו אַלדי שוואַרצע יאָר? באַ אונדז איז געווען אַמאָל סימע־דינה די רופֿאטע, איז זי שוין לאַנג אַף דער אמתער וועלט!) און טרינקען קאַווע מיט פּוטערגעבעקסלעך און מיטן מיטוואָך שבת־צו־נאַכטס? אַ גדולה אַף אים, ער האָט „זשעמעניעס" אַף צו פֿאַרקויפֿן מיט זעקס און זעכציק חדרים, זעקס און זעכציק מכות זאָל זיך זעצן מייַנע שונאים אַף דער צונג! וואָרעם וואָס גייט אים אָן, אַ שטייגער, דאָרטן אין יעהופּעץ, וואָס איך האָב דאָ צו טאָן טאָג ווי נאַכט מיט זייַנע קינדער? אָט האָט זיך ערשט נעכטן לאַהניו, מיר זאָל זייַן פֿאַר איר, צעשלאָגן מיט משה־הערשעלען, לעבן זאָל ער, האָט זי אים דערלאַנגט מיט אַ גאָפּל אין פּנים אַרייַן, אַ גליק וואָס ניט אין אויג! נאָר וואָס העלפֿט מיר דאָס ריידן מייַנס, אַז ס'איז אין איין אויער אַרייַן, פֿונעם אַנדערן אַרויס? אַזאַ רציחה! איך שרייַב און שרייַב, איך ווער צעזעצט שרייַבנדיק, און ער זיצט זיך אין געהאַקטע ווענדן אין יעהופּעץ און טרינקט קאַווע און קוקט ווי מעקלערס פּאַטשן זיך אַף דער בערזע! הלוואַי זאָל טאַקע עמעצן גאָט געבן אַ זינען, ער זאָל זיך מיט דיר אָפּ־רעכענען, ווי דו ביסט ווערט, וואָלסטו אפשר קליגער געוואָרן, ווי עס ווינטשט דיר פֿיל גוטס און אימער גליק

דייַן באמת געטרייַע פֿרוי שיינע־שיינדל.

מעגסט זיך איבערנעמען, מענדל, מיט דייַנע „סטעקראַטן", אַזאַ יאָר אַף זיי! זאָלסט הערן, וואָס סע טוט זיך באַ אונדז אין שטאָט מיט אונדזערע צוויי דאָקטוירימלעך, דאָקטער קובעבע און דאָקטער לאַקריץ. זיי רייַסן זיך ווי די קעץ. דער דאָקטער קובעבע האָט זיך מיישב געווען און האָט איינגעגעבן אַפֿן דאָקטער לאַקריץ, אַז דער דאָקטער לאַקריץ האָט געסמט אַ קינד... איז געגאַנגען דער דאָקטער לאַקריץ און האָט אָנגע־

געגעבן אפֿן דאָקטער קובעבע אַז דער דאָקטער קובעבע האָט אינאיינעם מיט פּיִוול דעם אַגענט פֿאַרסטרעכירט אַ טויטן אין דער חברה „יאַ־קער"... איז געגאַנגען דער דאָקטער קובעבע און האָט איַינגעגעבן אפֿן דאָקטער לאַקריץ, אַז דער דאָקטער לאַקריץ — — — נאָר לאָזן זיי דיר זיַין ביידע די כּפּרה פֿאַר מיר און פֿאַר מיַין משפּחה און פֿאַר אַלע מיַינע ליבע און פֿאַר כּל ישראל!

XIII.

מנחם־מענדל פון וועג צו זײַן װײַב שיינע־שיינדל אין כתריל[עוו]קע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד האָרכן איינס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז איך האַנדל שוין אַצינד נאָר מיט װאַלד, װאָרעם אַן אימעניע אַליין אָן אַ װאַלד איז װי אַ שטוב אָן אַ קוימען. דער גאַנצער אַנטיק פֿון יעדער אימעניע איז דער װאַלד. פֿון װעלדער זײַנען ייִדן גליקלעך געװאָרן, געמאַכט מיליאָנען! װעסטו דאָך מיך גע־װיס פֿרעגן: װי קום איך צו װאַלד? הער װי גאָט פֿירט: אַז איך בין דאָ געװאָרן אַ מעקלער פֿון אימעניעס און האָב מיך אָנגעהויבן רײַבן אַרום מעקלערס, האָב איך אָנגעטראָפֿן גראַדע צו איינעם פֿון די גרויסע מעקלערס. פֿרעגט ער מיך: „װאָס האָט איר פֿאַראַ סחורה, אנו װײַזט?" גיי איך און נעם אַרויס מײַן פּעקל מיט „אָפּיסן" פֿון אימעניעס אױף אַ מיליאָן מיט זיבן־הונדערט טויזנט. רופֿט ער זיך אָן צו מיר: „האָט קיין פֿאַריבל ניט, װאָס איך װעל אײַך זאָגן, אַלע אײַערע אימעניעס זײַ־נען ניט װערט קיין דרײַ שמעקטאַבעקע". פֿרעג איך אים מסתמא — פֿאַר װאָס? מאַכט ער צו מיר: „דערפֿאַר, װײַל בײַ אײַך זײַנען אַלע אימעניעס נאַקעטע אימעניעס, ערד און הימל, און װידעראַמאָל ערד און הימל, און אָבעראַמאָל ערד און הימל! װוּ איז עפּעס װאַלד? װאָס טויג מיר אַן אימעניע, אַז זי האָט ניט קיין װאַלד? װאָס שװײַגט איר? װאַלד גיט מיר אַהער, װאַלד!"!" בקיצור, איך האָב געמאַכט אַ שװײַג, װאָרעם ס'איז מיר געװען אַ חרפּה אַ בושה פֿאַר זיך אַליין, װאָס איך טראָג מיך אַרום מיט אַזאַ מין סחורה, װאָס איז גאָר קיין סחורה ניט! — אַז ס'איז יאָ אַזוי, רוף איך מיך אָן צו אים, גיט זשע מיר עפּעס אַ רעכטע אימעניע מיט אַ װאַלד, איך האָב קונים. „אָך, מאַכט ער צו

מיר, מיטן גרעסטן כבוד! איך האָב, זאָגט ער, פון אײַערטוועגן אַ וואַלד — קיין בן־אָדם, זאָגט ער, איז דאָרט נאָך נישט געוועזן; ס'איז דאָרטן, זאָגט ער, פאַראַןביימער משׁשׁת ימי בראשׁית, פון זינט די וועלט שטייט, דעמבעמס הויכע ביז דער כמארע, ארזי לבנון, פון איין זײַט אַ באַן, פון דער אַנדערער זײַט אַ טײַך. נאָר וויאַזוי מיינט איר, זאָגט ער, אַ טײַך? אַט איז דער וואַלד און אַט איז דער טײַך. אַ האַק אַ בוים, אַ פּליוך אין וואַסער!" — — — דערהערט אַזעלכע דיבורים, בין איך באַלד אַוועק נאָכשמעקן אַ קונה אויף דעם דאָזיקן וואַלד, און גאָט האָט מיר געהאָלפן, איך האָב געפּאַקט אַ קונה. אָנגעשמעקט האָב איך אים, געוויינלעך, דורך אַ מעקלער, און דער מעקלער — דורך נאָך אַ מעקלער; נאָר עס מאַכט נישט אויס, לאָז גאָט געבן, דאָס געשעפט זאָל זײַן אַ געשעפט, וועט זײַן גענוג פאַר אַלעמען. אַז איך בין געקומען צום קונה און האָב אים פאַרגעלייגט, אַז איך האָב אַזאַ און אַזאַ וואַלד משׁשׁת ימי בראשׁית, פון איין זײַט אַ באַן, פון דער אַנדערער זײַט אַ טײַך, אַ האַק אַ בוים, אַ פּליוך אין וואַסער, — איז אים דאָס געשעפט באַלד געפעלן געוואָרן; האָט ער מיך באַלד אַ נעם געטאָן אויפן צימבל און האָט מיך אָנגעהויבן צו פאַרהערן אין הלכות וואַלד: וויאַזוי הייסט דער וואַלד, און ווו שטייט ער, און וואָסערע ביימער וואַקסן דאָרט, וויפל אַרשין זײַנען זיי פון דער ערד, וויפל האַלטן זיי די הייך און וויפל די ברייט, פון וואַנען הייבן זיך אָן די צווײַגן, וואָס פאַר אַ קאָרע איז אויף זיי, און וויאַזוי גייען די סלאָיעס אינעווייניק, און וויאַזוי פאָרט מען אַהין, און וויאַזוי איז דער וועג, און צי ס'איז דאָרטן ווינטער שנייען?... הכלל, ער האָט מיך באַשאָטן מיט רייד און מיך נישט געלאָזט אויסריידן אַ וואָרט. ערשט אויפן סוף רופט ער זיך אָן צו מיר: „וואָס טויג אונדז פוסטע דיבורים? איר ברענגט מיר בעסער אָן אויפּים פונעם וואַלד, וועלן מיר נאָכדעם ריידן". — צו וואָס טויג אײַך, זאָג איך, אויפּיסן? אמער, אָט טו איך אַ שפּרונג אויף איין פוס און ברענג אײַך אַהער צו פירן דעם מוכר אַליין, דעם בעל־הבית פונעם וואַלד, איז דאָך בעסער פון טויזנט אויפּיסן! הכלל, איך לויף אַוועק צו מײַן מוכר און כאַפּ אים און ברענג אים אַרײַן גלײַך צום קונה אין נומער אַרײַן. מײַן קונה מיטן מוכר האָבן זיך דערזען, איז אויף זיי אָנגעפאַלן אַ געלעכטער, איך האָב געמיינט, זיי וועלן ביידע דעם שלאַק באַקומען. „אַט דאָס איז אײַער בעל־הבית אויפן וואַלד?" מאַכט צו מיר דער קונה. „אַט דאָס איז אײַער קונה אויפן וואַלד?" מאַכט צו

מיר דער מוכר. אין דעם עפנט זיך די טיר און עס קומען אריין נאך צוויי ייִדן,ביידע פון שדה־לבן, און מע מאכט נישט קיין לאנגע דיבורים, מע באלייגט דאס טישל, מע נעמט ארויס די קארטן און מע זעצט זיך אוועק אלע פיר מאכן אן „אקע", און דאס געשעפט האט מען געלאזט אף אם ירצה השם מארגן, און מחמת איך בין פארנומען און האב קיין צייט ניט, מאך איך דאס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אנדערן בריוו וועל איך דיר ארויסשרייבן אלצדינג באריכות. לעת־אתה זאל גאט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס שוועך און שוויגער, און די קינדער זאלן לעבן, און איטלעכן באזונדער גאר פריינטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

XIV.

שיינע־שיינדל פון כתריליעווקע צו איר מאן מנחם־מענדל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אז מיר זיינען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאט דאס נעמלעכע פון דיר צו הערן אף ווייטער ניט ערגער.

צווייטנס שרייב איך דיר, אז מיין לעבן איז קיין לעבן ניט, ווי זאגט די מאמע: „איידער אזוי צו פארן, איז שוין גלייכער גיין צו פוס"... איך קאן מיך פארשטעלן, אז אך און אז וויי, ווער דיינע סוחרים זיינען, אז מע קומט זיך צונויף ריידן פון א וואלד, וואס טרעפט אן „מילי מיליאסן", ווארפט מען אוועק האק און פאק און מע זעצט זיך אנידער אף א גאנצער נאכט שפילן אין „אקע", עס זאל אייך אזוי אקען אין קאפ, ווי עס אקעט מיר אין הארצן, בשעת דער וויסטער פינצטערער הוסט קומט מיר אן! ווי איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואס איך האב

מיך דערלעבט, אַז מײַן מאַן, וואָס האָט קיינמאָל ניט געוווּסט קיין צורה פון קיין קאָרט, זאָל ער אַצינד ריידן פון קאָרטן! עס גייט דיר מער ניט אָפּ, מענדל, צו דײַנע זײַדענע קליידער, אַז דו אַליין זאָלסט נאָך ווערן אַ קאָרטיאָזשניק אױף דער עלטער! נאַ דיר גאָר וועלדער! ווי קומסטו צו וועלדער? האָסט דען געזען אַמאָל, ווי אַ בוים וואַקסט? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „ווי קומט אַ רב האַנדלען מיט חזירים?״... איך האָב מורא, אַז פון דײַנע וועלדער זאָל זיך ניט אויסלאָזן אַ בוידעם, גלײַך ווי פון אַלע דײַנע גילדענע געשעפטן, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דײַן באמת געטרײַע פרוי ש י י נ ע ־ ש י י נ ד ל.

די גאַנצע וועלט טראָגט דיך אַפּן קאָפּ! יענע וואָך איז זיך מיישב דײַן קרובה קריינדל, די כפּרה זאָל זי דיר זײַן פאַר מיר, און באַגעגנט זיך מיט דער מאַמען מײַנער אין מאַרק בײַ די פיש און הייבט אָן מיך צו באַוויינען און באַקלאָגן, אַ מכה איר אַ גרויסע! פאַר וואָס, זאָגט זי, נעם איך ניט קיין גט בײַ דיר, און אַן עק לאָז דאָס האָבן? מאָל דיר, זי האָט זיך פון דער מאַמע ניט געגאַרט. די מאַמע האָט זיך חלילה מיט איר ניט געקריגט, ניט געזידלט, נאָר גלאַט אַזוי דערלאַנגט מיט ווער־טער, ווי זי קאָן: „דאָרטן, וווּ צוויי זײַנען אױף איין קישן, טאָר זיך דער דריטער ניט מישן, און איידער אַ נײַער שאַרבן, איז גלײַכער אַן אַלטער טאָפּ... גוט פרײַנט זײַנען ווי קראָפּעווע, וואַקסן אָן רעגן... פאַר וואָס קוקסטו בעסער ניט אױף אַ נעענטערן?... איטלעכער דערהערט, ווי יענער האָט געגעסן קנאָבל... אַן אָקס האָט אַ לאַנגע צונג און קאָן קיין שופר ניט בלאָזן״... וכדומה אַזעלכע ווערטלעך האָט איר די מאַמע דערציילט אַזוי לאַנג, ביז קריינדל איז אַוועק, עס האָט איר אָפּגענומען דאָס לשון.

XV.

מנחם-מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע-שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע-שײנדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מען זאָל תמיד האָרכן אײנס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז פֿונעם װאַלד האָט זיך אױסגעלאָזט אַ סטעפּ; ס'איז לא דובים ולא יער, ניט קײן װאַלד, ניט קײן בײמער, ניט קײן טײַך, אַ נעכטיקער טאָג! אומזיסט גערולט אַ קאָפּ אױ יענעם אױ זיך; אומזיסט געבראָכן פּיס, געריסן שטיװל. איך האָב אַרױסגעזען, זוגתי היקרה, אַז װעלדער איז ניט פֿאַר מיר, און מיט אַזעלכע ליגנערס האַנדלען איז ניט פֿאַר מײַן קאָפּ. זײ קאָנען דיר אױס־טראַכטן אַפֿן הימל אַ יריד, און מע קאָן דורך זײ אין דער שאול תחתיה אַרײַן! װאָס זשע האָב איך געטאָן? האָב איך מיך באַצײַטנס אַ נעם געטאָן צו אַן אַנדער געשעפֿט, צו זאַװאָדלעך (דאָס הײסט, פֿאַבריקן, װאָס מע מאַכט צוקער). דאָס איז הײַנט דאָס בעסטע פֿון אַלע געשעפֿטן; יידן קױפֿן זאַװאָדן, און די מעקלערס פֿאַרדינען געלט, זײַנען מאסף ממון! פֿאַראַן דאָ אַ מעקלער פֿון שדה-לבן, ער האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט צו די ראַדאָמישלער און מאַכט זײ אַלע װאָך אַ צװײ-דרײַ זאַװאָדלעך, כאַפּט אַ צען-פֿופֿצן טױזנט און פֿאָרט אַװעק אַף שבת אַהײם! װאָס דאַרפֿסטו מער — משרתים, פֿאַקטױרים זײַנען הײַנט געװאָרן מאַכערס פֿון זאַװאָדן, טראָגן גילדענע זײגערס, רײדן דײַטש, האָבן שױן גאָר „מאָגן-קאַטאַר", שיקן זײערע װײַבער אין די בעדער אַרײַן, געװאָרן מורא־דיקע סטיקראַטן! הכלל, אײן געשעפֿט איז הײַנט געבליבן אין יעהופּעץ אַף דער בערזע — זאַװאָדן! אַלע מעקלערס מאַכן זאַװאָדן, און איך אױך בתוכם. װעסטו דאָך מסתמא װעלן װיסן, װי קום איך מיך צושלאָגן צו אַזאַ פֿונדאַמענטאַלע געשעפֿט, װאָס איך װײס גאָר ניט מיט װאָס מע

עסט דאָס? וועסטו האָרכן, וויאַזוי גאָט פירט מיט אַ מענטשן: שוין פון אַ צײַט, אַז איך האָב אויפגעהערט גיין צו סעמעדעניען (ניט, אַזוי ווי דו רופסט אים, סימע־דינה! ס׳איז גאָר אַ זכר, ניט קיין נקבה, און נאָך אַ רשע דערצו!). און אויפגעהערט צו גיין האָב איך, ניט ווײַל איך האָב מיך מיט אים געקריגט, נאָר פּשוט, ווײַל ס׳איז מיר נמאס געוואָרן די קאַווע מיט די בולקעלעך, און אגב האָב איך טאַקע ניט בײַ זיך קיין קליין געלט, האָב איך מיך אָנגעהויבן אַרומדרייען גלײַך מיט אַלע ייִדן אױף דער גאַס. אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט, ביז איך האָב מיך באַקענט מיט איינעם אַ מעקלער פון זאַוואָדן, ווײַזט אויס, אַ גאַנץ ערלעכער און האָט גרויס קענטשאַפט. ער קומט אַרײַן, זאָגט ער, צו אַלע גרעסטע, אַפילו צו די בראָצקים. „פון וואַנען, מאַכט ער צו מיר, איז אַ ייִד?" — פון כתרילעווקע, זאָג איך. אַליין בין איך, הייסט דאָס, אַ יאַמפּעלער, זאָג איך, אַ נכתב בין איך אין מאַזעפּעווקע, אָן איידעם בין איך פון כתרילעווקע, און האַנדלען האַנדל איך אין יעהופּעץ. „וואָס איז אַזעלכעס, מאַכט ער צו מיר, אָט דאָס כתרילעווקע, אַ דאָרף, צי אַ שטעטל?" — וואָס איז שײַך, זאָג איך, אַ שטעטל? אַ גאַנצע שטאָט! „מעגן דאָרטן ייִדן וווינען?" — נאָך אַ מין מעגן! „נו, און אַ טײַך, מאַכט ער, איז בײַ אײַך פאַראַן?" — נאָך אַ מין טײַך, זאָג איך, שטינקיילאַ הייסט דער טײַך. „נו און פון אַ באַן, מאַכט ער, איז עפּעס ווײַט?" — סך־הכל, זאָג איך, אַ ווערסט עטלעכע און זיבעציק. וואָס איז, זאָג איך, אַקעגן וואָס פרעגט איר דאָס? „גיט מיר, מאַכט ער צו מיר, די האַנט תקיעת־כּף, אַז צווישן אונדז וועט דאָס בלײַבן; איך קאָן אײַך אָנזאָגן אַ בשורה, רב מנחם־מענדל, אַז מיר וועלן, אם ירצה השם, אין גיכן בײדע פאַרדינען געלט, און אַ סך, אַ פולע היטל! ס׳איז מיר נאָר וואָס, זאָגט ער, אַרײַנגעפאַלן אַ מחשבה, וואָס טרעפט איין מאָל אין הונדערט יאָר, הײַנו: כּפי אַזוי ווי קונים אױף זאַוואָדן איז הײַנט פאַראַן לרוב, און קיין זאַוואָדן איז ניטאָ; וויפל ס׳איז געווען זאַוואָדן האָבן די ראַדאָמישלער אויסגעקויפט, און מער וויל מען נישט פאַרקויפן; לכן האָט זיך דער עולם אַ נעם געטאָן צו בויען פרישע צאַפּלדיקע זאַוואָדן, און מחמת אין די דערפער טאָרן דאָך קיין ייִדן ניט אַרײַן, לכן זוכט מען ערטער אױף זאַוואָדן נאָר אין די קליינע שטעטלעך, דאָרטן, וווּ ייִדן מעגן וווינען; הײַנט פאַרשטייט איר שוין, אַז אײַער כתרילעווקע איז באַשאַפן געוואָרן משׁשת ימי בראשית, אַז ס׳זאָל דאָרט זײַן אַ זאַוואָדל? און אַזוי ווי איר

זעט מיך, האָב איך גראָדע אַ קונה אַף צו בויען אַ זאַוואָדל אַף אַ האַלבן מיליאָן קערבלעך, נאָר קיין אָרט איז ניטאָ: מע האָט פֿאַרכאַפּט אַלע ערטער! ווייסט איר ניט, מאַכט ער צו מיר, מיט וועמען רעדט מען, און צי קריגט מען דאָרט בורעקעס און אַ פּלאַץ אַף צו בויען אַ זאַוואָדל?״ — אַך, מאַך איך, מיטן גרעסטן כבוד! איך האָב דאָרטן, זאָג איך, אַ ווײַב ביז הונדערט צוואַנציק יאָר, מיט שווער און שוויגער, מיט אַ גאַנצער משפּחה. איך קאָן באַלד אַוועקשרײַבן אַהינצו אַ בריוול, און איר מעגט, זאָג איך, זײַן זיכער, אַז מע וועט מיר תיכף ומיד אָפּענטפֿערן מכּל־דבר שורש! לכן, זוגתי היקרה, שרײַב איך דיר וועגן דעם און בעט דיך טאַקע זאָלסט זיך זען מיט עזריאל דעם סטאַרעסטע און מיט מאַשקע דעם רויטן, ער רײַבט זיך צווישן פּריצים, לאָז ער אויסטאַפּן בײַ זיי, צי קאָן מען האָבן אַ פּלאַץ, און וויפֿל קאָן מען האָבן בורעקעס, און ווי טײַער, און טאַקע באַלד מיר אָפּענטפֿערן דורך אַ בריוול, כּי נחוץ מאָד, מע קאָן דאָ, פֿאַרשטייסטו מיך, כאַפּן אַ גראָבס, טאַקע אַ צען־פֿופֿצן טויזנט! און מחמת איך בין פֿאַרנומען און האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס איטלעכן באַזונדער גאָר פֿרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. איך האָב מיך צעפֿרעגט בײַ מײַן איצטיקן שותּף, וועמ איז דער קונה, און בין געוואָר געוואָרן, אַז דער קונה איז טאַקע איינער פֿון די ראַדאָמישלער, זייער אַ הייסער קונה, מחמת די ראַדאָמישלער זײַנען אַלע זייער הייסע קונים, ברענען צו זאַוואָדלעך, עס מעג זײַן אַ ווינט־מיל, אַבי ס׳איז מיט אַ קוימען און סע פֿײַפֿט! לכן האָף איך צו גאָט, אַז דאָס געשעפֿט איז, אם ירצה השם, געוויס אַ געשעפֿט, און מיר וועלן מיט גאָטס הילף געוויס פֿאַרדינען געלט, כאָטש אַפֿילו מיר זײַנען דערבײַ היפּשע עטלעכע שותּפֿים. איך האָב מורא, אויב ניט אַ גאַנצער מנין. נאָר לאָז גאָט געבן, דאָס געשעפֿט זאָל נאָר זײַן אַ געשעפֿט — דו ווייסט דאָך, אַז איך בין ניט קיין אָץ להעשיר!

הנ״ל.

XVI.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פֿון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צ ו ו יי ט נ ס שרײַב איך דיר, אַז איך האָב דײַן מגילה געלייענט און געלייענט און האָב ניט פאַרשטאַנען איין וואָרט, וואָס דו ווילסט! דו פרעגסט זיך נאָך, צי ס'איז דאָ פּלאַץ? שרײַב איך דיר, אַז אַף דעם נײַעם בית־עולם איז פאַראַן גענוג, עס וועט קלעקן פאַר האַלב יעהופּעץ! און וואָס פרעגסטו זיך אַלץ נאָך אַף בורעקעס? פאַר וואָס פרעגסטו זיך שוין ניט אָן אין איינוועגס אַף קרויט, אַף כריין און אַף פּאַסטערנאַק? און דער טײַך? אַזאַ מזל אַף דײַנע שותפים, וואָס פאַר אַ וואַסער באַ אונדז איז! קומט ערב פּסח, טרינקט מען יאַשטשערקעס, און זומער ווערט דער טײַך גרין ווי גראָז; איך וואָלט וועלן, אַז דײַנע יעהופּעצער פײַנע בריות, וואָס האָבן צו טאָן מיט די מאַגנס, זאָלן פאַרזוכן אונדזער וואַסער אַרום תמוז... ניין, מענדל, לאָזן זיי דיר קרענקען דאָרטן אין יעהופּעץ, מיר וועלן זיך שוין באַגיין אַזוי, אָן זייערע זאַוואָדלעך, ווי זאָגט די מאַמע מײַנע: „ראש־חודש אלול גייט אַוועק, און בעל־הבית בלײַבט בעל הבית"... שלאָג דיר אַרויס פון קאָפּ די דאָזיקע אַלע נאַרישקייטן, דו וועסט אַזוי מאַכן זאַוואָדלעך, פּונקט אַזוי ווי דו האָסט געמאַכט וועלדער, אימעניעס, הײַזער און צוקער! איך בין דיר ערוב, אַז איידער דו וועסט זיך אַרומקוקן, וועלן דיך דײַנע שותפים באַנעמען פון קאָפּ ביז די פיס, וואָרעם דו ביסט אַ שלים־מזל און וועסט בלײַבן אַ שלים־מזל, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דײַן באמת געטרײַע פרוי ש יי נ ע־ש יי נ ד ל.

יאָ, זאָג נאָר, מענדל, וואָס איז דאָס פאַר אַ נײַס, וואָס מע דערציילט באַ אונדז? מע זאָגט, אַז דאָרט, אין יעהופּעץ, פאַרשרײַבט מען זיך שוין קיין ארץ־ישראל? ווער עס פאַרשרײַבט זיך פערציק קאָפּיקעס,

דער פּאָרט. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מין? באַ אונדז האָט מען שטאַרק אָנ־געהויבן דערפֿון צו שמועסן; יונגע לײַט קלויבן זיך צונויף אַלע נאַכט באַ יאָסל משה־יאָסים און ־מע רעדט פֿון ארץ־ישראל. — הכלל, עס טוט זיך חושך, ווי זאָגט די מאַמע: „שוין לאַנג שטיל געוועז!"...

XVII.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שיינע־שיינדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי׳ עכב״ב.

ר א שׁ י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד האָרכן איינס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז דער עסק פון זאַװאָדן איז שטאַרק אָפּגעקילט געװאָרן. עס איז געקומען אַף זיי אַ קריזיס, ממש עס װאָלגערן זיך זאַװאָדלעך אין גאַס, נישטאָ קיין קונים! דער עולם, פאַרשטייסטו מיך, האָט זיך אָנגעגעסן מיט זאַװאָדן, אַביסל אַריבערגעכאַפּט די מאָס, געלט איז טײַער און צוקער איז בזיל הזול, װאָרעם מע האָט אָנגעמאַכט אַזוי פיל צוקער, אַז ס׳איז נישטאָ װוּ זיך אַהינצוטאָן מיט אים, כאָטש נעם װאַרף אים אַרויס! ס׳איז אין דער ערד דאָס געשעפט, די זאַװאָדטשיקעס שטאַרבן נאָך אַ גראָשן, די קאַפּיטאַליסטן האַלטן זיך אײַן און די מעקלערס גייען אַרום בטל, אָן אַ שטאָך אַרבעט, און איך אויך בתוכם. מיינסטו דאָך אַוודאי, אַז ס׳איז עק װעלט? זאָלסט זיך גאָרנישט זאָרגן, זוגתי היקרה, גאָט איז גאָט און יעהופּעץ איז אַ שטאָט. אַזעלכע מענטשלעך, װי איך, װערן חלילה נישט פאַרפאַלן; אַדרבה, איך האָב ערשט אַ האָפענונג, אַז הײַנט, אם ירצה השם, באַדאַרף איך ערשט אויפקומען, װאָרעם איך פיר איצט אַזאַ געשעפט, װאָס איך באַדאַרף פאַרדינען אַף מײַן חלק כמעט ביז אַ מאה אלף! דאָס געשעפט, װאָס איך פיר, טרעפט אָן אַ צען מיליאָן, און אפשר נאָך מער פון צען מיליאָן, עס האָט גאָר קיין שיעור און קיין ערך. ס׳איז אַ סברא, אַז גאָלד אַליין זאָל דאָרטן זײַן אין אלפים; הײַנט װוּ איז זילבער, װוּ איז אײַזן, װוּ איז קופּער, װוּ איז בלײַ, װוּ איז קװעק־זילבער? פון ערדקוילן און פון שטיינער רייד איך שוין ניט! הײַנט געפינען זיך דאָרטן װעלדער מיט פעלדער מיט כל־טוב — ס׳איז, זאָגט מען, עפרות זהב, און װילן װיל

מען דערפֿאַר סך־הכּל דריטהאַלבן מיליאָן, עס איז אַ מציאה פֿון אַ גנבֿ! אײן חסרון איז נאָר, וואָס ס'איז אַביסל צו ווײַטלעך, הײַנו, סע שטעקט אַזש אין סימביר, און פֿאָרן באַדאַרף אַהינצו דרײַ וואָכן כּסדר, וואָרעם אַהין גייט נישט קיין באַן. ווּעמען לייגט מען פֿיר אַזאַ גרויס געשעפֿט? געוויינלעך, בראָצקין! איז אָבער די צרה, וויאַזוי דערשלאָגט מען זיך צו בראָצקין אין דער קאַנטאָר? ראשית חכמה, שטייט בײַ דער טיר אַ שווייצאַר מיט קנעפּ און קוקט אַף דער קאַפּאָטע; ווי באַלד אַן אַלטע קאַפּאָטע, אַזוי גיט מען איר דעם וועג; און אַז גאָט העלפֿט, מע קומט שוין איבער דעם שווייצאַר, שטייט מען אָפּ אַ שעה זעקס אַף די טרעפּ און מע וואַרט, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבן, מע וועט דערזען בראָצ־קין דורכגיין, און אַז מע דערלעבט אים שוין יאָ צו זען גיין, פֿליט ער פֿאַרבײַ פֿײַל אויסן בויגן, און איידער מע קוקט זיך אַרום, זיצט ער שוין אין דער קאַרעטע — און אַ גוטן טאָג מיט דער קאַפּאָטע! קאָן מען נישט זײַן אַזוי גראָב און מע מוז קומען מאָרגן נאָך אַמאָל. אַף מאָרגן איז ווידער די אייגענע געשיכטע; אַ קליינינקייט, אַ מענטש האָט אַזוי פֿיל געשעפֿטן?! מע קאָן נישט אַזוי גיך זיך דערשלאָגן צו בראָצקין! נאָר צו גאָט אַ האָפֿענונג, איך וועל מיך מסתּמא אַמאָל דערשלאָגן, און דעמאָלט וועט שוין זײַן גימל! און מחמת איך בין פֿאַרנומען און האָב קיין צײַט נישט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתּה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדער און אַלעמען באַזונ־דער גאָר פֿרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. וואָס דו פֿרעגסט זיך נאָך אַף „ארץ ישראל", קערסטו אַוודאי מיינען „ציוניזם"? דאָס איז זייער אַ הויכער ענין, כאָטש אין יעהופּעץ אַף דער בערזע האַלט מען עפּעס נישט דערפֿון. איך בין געווען אַ פּאָר מאָל בײַ די היגע „ציוניסטן" אַף די „זאַסעדאַניעס" און האָב געוואָלט וויסן, וואָס דאָס איז, האָט מען אָבער אַלץ גערעדט אַף רוסיש, און דווקא אַ סך גערעדט. דאַכט זיך, וואָס וואָלט זיי געאַרט, זיי זאָלן זיך דורכריידן מיט ייִדן אַף ייִדיש?... איך האָב אַפֿילו אַ פּאָר מאָל אַ רייד געטאָן מיט מײַנע חבֿרה־לײַט אַף דער בערזע וועגן דעם, האָבן זיי מיך אויסגעלאַכט: „ווייס איך וואָס? ציוניזם! דאָקטער הערצל! אויך מיר אַ געשעפֿט!"...

ה נ" ל.

XVIII.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צ ו יי ט נ ס שרײַב איך דיר, אַז מײַן גיטל איז געבליבן אַן אלמנה מיט זיבן קינדער יתומים, איינס קלענער פונעם אַנדערן! געשטאָרבן איז דער שוואָגער מײַנער, מיר צו לענגערע יאָר, פון אַ צאָן, דאָס הייסט, אַז מע וויל, איז ער אַפילו תמיד געווען נישט קיין געזונטער; ער פלעגט, נישט פאַר מיר געדאַכט, גאַנץ אָפּטלעך אונטערהוסטן מיט בלוט. פונדעסטוועגן האָבן מיר געמיינט, אַז ער וועט זיך נאָך מוטשען. צום סוף נעמט ער און נעמט זיך אַרויס אַ צאָן בײַ שמעלקע דעם רופא, לייגט זיך אַנידער און שטאַרבט אַוועק. ווי זאָגט די מאַמע, איר צו לענגערע יאָר: „קיינער ווייס נישט, וועמענס מאָרגן עס איז"... און דערווײַלע נעבעך גיטל לייגט אײַן די וועלט, ס'איז אירע טרערן גאָר נישט צו פאַרשרײַבן! אוודאי ווען חלילה פאַרקערט, מײַן שוועסטער, איר צו לענגערע יאָר, זאָל חס ושלום שטאַרבן, און זלמן־מאיר זאָל בלײַבן אַן אַלמן, וואָלט ער געווים אַזוי פיל טרערן נישט פאַרגאָסן און וואָלט מסתמא באַלד נאָך שלושים געבראַכט צו פירן פון באַרדיטשעוו אַ שטיפמאַמע פאַר זײַנע קינדער. איך זאָג דאָס טאַקע אַקעגן אַלע מאַנצבילן, די כפרה מעגט איר זײַן פאַר אײַערע ווײַבער. וואָרעם ווו איז דאָס געהערט געוואָרן, אַז אַ טאַטע פון קינדער זאָל זיך אַרײַננעמען אַ משוגעת אין קאָפּ אַרײַן — מיליאָנען! אַ גליק האָט אים געטראָפן: ער שטייט בײַ בראָצקין בײַ דער טיר! איך האָב מורא, אַז ווײַטער פון דער טיר וועסטו נישט גיין. אַן עבירה די שטיוול, כ'לעבן! אָט באַלד טאַקע כאַפּט בראָצקי אַרויס די מיליאָנען און פליט אַוועק קיין סימביר — וואָס איז? מנחם־מענדל אַליין האָט געהערט, אַז דאָרטן ערגעץ אין אַלדי שוואַרצע יאָר וואַלגערט זיך גאָלד מיט קוועק־זילבער! ווי זאָגט די מאַמע מײַנע: „אַ טויבער האָט געהערט, ווי אַ שטומער האָט דערציילט, אַז אַ בלינ־

דער האָט געזען, ווי אַ קרומער איז געלאָפן"... נאָר איך ווייס פריִער, אַז אינעם אַנדערן בריוו וועסטו מיר געוויס שרייַבן, אַז פונעם גאָלדע־נעם געשעפט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. עס וועט זיך אָבער געפי־נען אַ שלאַק מיט אַ נייַעם חלום און וועט דיר דערציילן, אַז אַ קו איז געפלויגן איבערן דאַך און געלייגט אַן איי, וועסטו צעלאָזן די פּאָלעס און וועסט ווידער לויפן, ווי אַ משוגענער. דו זאָלסט אָבער נעמען אַפן קאָפּ, אַז דו האָסט אין דער היים אַ ווייַב ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר מיט קליינע קינדער, וואָס קוקן אויף דיר אַרויס, ווי אויף משיחן, וואָלט זיך דיר ניט גלוסטן אַרומשלעפּן זיך איבער פרעמדע הייַזער און אַרומ־טראָגן זיך מיט אַזעלכע נאַרישקייטן, וואָס עס שלאָגט צו דער גאַל הערנדיק! נאָך האָט דיך ניט אָנגעלערנט יעהופּעץ, ברענען זאָל דאָס אַפן פייַער, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דייַן באמת געטרייַע פרוי שיינע־שיינדל.

אַ שיינע מעשה, נאָר אַ קורצע: מאיר משולמס געדענקסטו? האָט ער אַ טאָכטער שפּרינצל, געווען אַ געזונטע מויד אַן אייַזערנע, שוין אָפּילו אַביסל אַן איבערגעוואַקסענע, נאָר זייער אַ געראָטענע! האָט זיך צו איר פאַרנאָדעט אַ מוכר־ספרימניק, וואָס טראָגט אַרום איבער די הייַזער מעשה־ביכלעך מיט ראָמאַנסן אויף פּראָקאַט. האָט זיך נעבעך שפּרינצל צוגעכאַפּט צו די דאָזיקע מעשה־ביכלעך און ראָמאַנסן, ווי צו עפּעס רעכטס, און זי האָט זיי דורכגעלייענט, זאָגט מען, אַ שטיקלעך הונדערט, און זי איז געוואָרן ניט פאַר מיר געדאַכט, עפּעס אַזוי ווי צעמישט; זי רעדט מיט אַ משונה־מאָדנע לשון אַלץ אַזעלכע ווערטער, וואָס מע קאָן ניט פאַרשטיין; זי זאָגט, אַז מע רופט זי ניט שפּרינצל, נאָר „בערטע", און זי קוקט אַרויס אַלע מינוט, אַלע רגע, אַז אָט־אָט קומט עפּעס איינער, וואָס מע רופט אים „לאָרד", איר „באַשיצער", און גנבהט זי אַרויס דורך אַ פענצטער, און פאַרפירט זי ערגעץ אין אַלדי שוואַרצע יאָר אַזש קיין לאָנדאָן, און פון לאָנדאָן קיין סטאַמבול... זאָל נישט קומען אַן אויסכאַפּעניש אויף די פּוסטע קעפּ, וואָס טראַכטן אויס אַזעלכע ווילדע זאַכן, וואָס נישט געשטויגן, נישט געפלויגן?...

XIX.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד הערכן איינס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז מיר האָבן אַ גרױסן גאָט. הער אַ מעשה: אַז איך האָב אָנגעהױבן װערן אַן אַרײַנגײיער צו די בראָצקים, בין איך געװאָרן אַ גרױסער חשוב אױף דער בערזע, און עס האָבן זיך צו מיר אָנגעהױבן צושאַרן מעקלערס פון דער װעלט מיט טױזנטער געשעפטן: הײַזער און אימעניעס און פעלדער און באַנען און פאַבריקעם און פּאַבריקעם אױף מיליאָנען, און אַלץ פון בראָצקים װעגן! צװישן די דאָזיקע מעקלערס זײַנען פאַראַן אַ פּאָר שותפים, ניט קײן היגע, אײנער טראָגט אַ טענדעװערענדע מיט אַ הענגקאַלנער, און דער אַנדערער הײסט מיט אַ משונה מאָדנע נאָמען, װאָס איך שעם זיך דיר אים אַרױסשרײַבן... אָט די צװײ מעקלערס האָבן מיך געפּאַקט אײנמאָל בשעת איך בין געגאַנגען פון בראָצקין, און טענדעװערענדע האָט זיך אָנגערופֿן צו מיר בזה הלשון: „הערט זשע אױס, רב מנחם־מענדל, װאָס מיר װילן אײַך זאָגן. די מעשה דערפֿון איז אַזױ: מיר האָבן געהאָרכט, אַז איר דרײט זיך דאָרט אַרום די בראָצקים, מהכי־תיתי, לאָז אײַך גאָט העלפֿן, װאָס האָבן מיר צו אײַך?" — אם כן, זאָג איך, װאָס זשע װילט איר? „װאָס, זאָגט ער, זאָלן מיר װעלן? מיר װילן דאָס, װאָס יעדער מעקלער װיל, מיר װילן פאַרדינען, מיר זײַנען אױך מעקלערס, מיר האָבן אױך געשעפטן, אַ קשיא אױף אַ מעשה. אַביסל אין אײַער זכות, אַביסל אין אונדזער זכות, טאָמער װעלן מיר עפּעס מאַכן, װעלן מיר מאַכן אײנאײנעם, עס װעט זײַן „יחלוקו", װײניקער פאַרדינט, אַבי פאַרדינען, װי זאָגט מען: פון אַ קריװודע קאָכט מען װעטשערע..." — על כל פנים, זאָג

איך, צו וואָס טויג אונדז לאַנגע דיבורים? זאָגט בעסער, וואָס האָט איר? שעמט זיך ניט. „מיר האָבן, זאָגט ער, געשעפטן זייער אַ סך מיט גאָטס הילף. מיר האָבן קוילן אין פּאָלטאַווער גובערניע, מיר האָבן אײַזן אין קאַניעווער אויעזד, מיר האָבן אַ מיל אַן אָפּגעברענטע אין פּערע־יאַסלאַוו, מיר האָבן מאַשינעס אַזעלכע גאָר נײַע, אַ פּינסקער ייִד האָט זיי אויסגעטראַכט, הײַנט האָבן מיר אַ פּריץ, וואָס וויל אויסבײַטן אַ וואַלד אויף אַ „גוראַלניע", און אַ ייִדן האָבן מיר, וואָס וויל קויפן אַ גרויס הויז אין יעהופּעץ אָן געלט, הײַנט אימעניעס! ווילדער! טאָמער האָט איר קונים, וועלן מיר אײַך געבן אימעניעס, אָדער טאָמער האָט איר אימע־ניעס, וועלן מיר אײַך געבן קונים". — ניין, זאָג איך, מיט קיין אימעניעס און ווילדער האַנדל איך שוין מער ניט — אַן עק! איך האָב מיך, זאָג איך, מיט אימעניעס שוין אָפּגעבריט און האָב געגעבן זיך דאָס וואָרט, אַז איך זאָל קיין אימעניעס מיט קיין ווילדער מער אין די הענט אַרײַן ניט נעמען! „עט, מאַכט צו מיר די טענדעווערענדע, אַלע געשעפטן זײַנען דען גלײַך? אָט האָבן מיר איצט אַן אימעניע אויף קאַווקאַז, אַן אימעניע מיט נאַפט, דאָס הייסט, אַזאַ מין ערד, וואָס עס שפּריצט פון דאָרט נאַפט, סע שפּריצט און סע שפּריצט און עס הערט גאָר ניט אויף צו שפּריצן! ס'איז גאָר אַ סברה, אַז די ערד קאָן דאָרט אַרויסוואַרפן אַ מיליאָן פּוד נאַפט אין איין טאָג!"... — אויב אַזוי, זאָג איך, זײַט איר פון מײַנע מענטשן; אָט דאָס, זאָג איך, איז אַ געשעפט! אָט דאָס גיט אַהער! און מיר זײַנען אַוועק אַלע דרײַ אין דער „ייִדישער מאַ־לאַטשנע" (איך גיי שוין מער ניט צו סעמעדעניען, ווײַל דאָרט טרײַבט מען אַרויס, גיי איך שוין אין דער „ייִדישער מאַלאַטשנע", פּאַרט היימ־לעכער, צווישן ייִדן, מען קאָן זיצן און ריידן און טאָן וואָס מע וויל), און דאָרט האָבן מיר אַרומגערעדט דאָס געשעפט און געשלאָסן שותפות, און אַז ס'איז געקומען צום צעשרײַבן זיך, האָבן זיי מיר מגלה געווען דעם סוד, אַז בײַ דעם געשעפט אַרבעטן נאָך עטלעכע שותפים: איינער מיט גראָבע ליפּן, דער אַנדערער אַ געלער, ער האַנדלט מיט זייגערלעך, אַ מוראַדיקער בעל־מגזם, גאָט זאָל שומר ומציל זײַן, און איינער מיט אַ רויטער נאָז מיט ווײַמפּערלעך, אויך אַ ווילדער בעל־מגזם, און נאָך איינער, אַן אַלמן. אַז איך האָב דערהערט אַזוי פיל שותפים, איז דאָס מיר אַפילו ניט אַזוי געפעלן. טענדעווערענדע האָט אָבער איבער מיר אַזוי לאַנג גערעדט און דערציילט משלים, אַז איך האָב געמוזט מוסכם

ווערן, מיר זאָלן זיך אַלע צעשרײַבן אױף פּאַפּיר. געװײנלעך, צװישן שותּפים מוזן דאָך זײַן טענות; איטלעכער האָט געדרונגען, אַז אים קומט אַ גרעסערער חלק. גאָט זאָל מיר נאָר מצליח זײַן, איך זאָל שוין מיטן אַנדערן צד זײַן אַזוי פּאַרטיק, װי איך בין פּאַרטיק מיט די מעקלערס, װעט, אם ירצה השם, זײַן גאָרניט שלעכט, װאָרעם באַ אַט אַזאַ מין געשעפֿט װיאַזױ פּאַרדינט מען ניט כאָטש אַ מיליאָן קאַרבן? עס איז באַ מיר געבליבן, אם ירצה השם, בלי נדר, טאָמער װערט דאָס געשעפֿט, דינג איך מיר באַלד אַ קאַנטאָרל אױף ניקאָלאַיעװסקי און איך װער מיט גאָטס הילף אַ גרױסער מעקלער. און מחמת איך בין פֿאַרנומען און האָב קײן צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריװ װעל איך דיר אַרױסשרײַבן אַלצדינג באריכות. לעת־עתּה זאָל גאָט געבן, עס זאָל זײַן מיט געזונט און מיט הצלחה. לאָז גריסן די קינדערלעך זאָלן לעבן און איטלעכן באַזונדער גאָר פֿרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. איך האָב אין זינען געהאַט דיר שרײַבן עפּעס װעגן אַ נײַטיקס, האָב איך פֿאַרגעסן װאָס. לאָז איך שוין, אם ירצה השם, אױפֿן צװײטן מאָל.

הנ״ל.

XX.

שײנע־שײנדל פֿון כתריעלעװקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדל נ״י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פֿון דיר צו הערן אױף װײַטער ניט ערגער.

צװײטנס שרײַב איך דיר אין קורצן, װאָרעם איך האָב שױן

קיין כוח ניט מיט דיר צו ריידן. ס׳איז ווי אַן אַרבעס אין דער וואַנט. ווי זאָגט די מאַמע: „שפּיל דעם חתן וויינענדיקס, ער האָט זיך זיינס אין זינען״... ביסט טאַקע אַוודאי אַ גרויסער חשוב אין יעהופּעץ, וואַרעם דו שטייסט דאָך בײַ בראָצקין בײַ דער טיר, און ס׳ע קישעט בײַ דיר מיט מיליאָנען. נאָר נאָך אַלעמען זאָלסטו ניט זײַן בײַ זיך אַזוי גדולדיק. די מיליאָנען זײַנען נאָך לעת־עתה בײַ בראָצקין, ניט בײַ דיר, און עס קאָן זיך אויסלאָזן, אַז די ערד, וואָס שפּריצט מיט שמן־זית, זאָל גאָר שפּריצן מיט „מים־אַחרונים־וואַסער״, און אַז עס וועט קומען צו עפּעס, וועט זיך אויסלאָזן מיט פּעטש, און וועמען וועט מען פּאַטשן? — דיך! על כּן איז מײַן עצה, אַז דו זאָלסט זיך באַצײַטנס אַרויסכאַפּן פון דאָרטן און קומען אַהיים. זאָלסט פאַרגעסן, וואָס ס׳איז געווען ביז אַהער, טאָמער האָב איך דיך אַמאָל אָנגערירט מיט אַ וואָרט. ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער אַ פּאַטש פון אַ פרײַנט, איידער אַ קוש פון אַ פײַנט״... און קלאַפּ אַ טעלעגראַם און קום צו פאָרן וואָס גיכער, און לאָם איך פּטור ווערן, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינע־שיינדל.

איך קאָן דיר דערציילן אַ נײַס, וואָס בײַ אונדז האָט זיך פאַרלאָפן, עס קלינגט מיט דעם די וועלט! דו קענסט דאָך מאיר־מאָטל משה־מאירס. האָט ער אַ טעכטערל ראַצעל, איז דאָס אַ ראַצעל פון גאָט, אַ גאַנצע געיורענע, אַ געבילבעטע מאַמזעל, שיט מיט פראַנצויזיש, קלאַפּט אָפּן טאַפּטשאַן, גייט זיך ניט צונויף מיט קיינעם. אַ קלייניקייט, זי קומט אַרויס אַזש פון קצבים! ווי זאָגט די מאַמע: „זכות אָבות איז קיין קאַטאָוועס״... הכּלל, מע רעדט איר שידוכים פון דער וועלט, און זי פּערעבענדיוועט נאָך; וואָס מע ווײַזט איר, געפעלט איר ניט. זי וויל אַ חתן דווקא מיט אַלע מעלות; ער זאָל זײַן אי שיין, אי קלוג, אי רײַך — דאָס טעלערל פונעם הימל! שדכנים האָבן געאַרבעט אױף אַלע כּלים און מע האָט איר אַראָפּגעבראַכט אַ חתן, אַן אַנטיק, זאָגט מען, אַ קאַרעפירער אתרוג, און דווקא פון אַ קליין שטעטל, פון אוורימש! צונויפגעפאָרן זיך, האָט מען, געוויינלעך, אַרײַנגעלאָזט חתן־כּלה אין אַ באַזונדער חדר, זיי זאָלן זיך אָנקוקן. רופט זיך אָן די כּלה צום חתן: „וואָס האָרכט מען בײַ אײַך מכוח דרייפוסן?״ מאַכט ער צו איר: „מכוח וואָסער דרייפוסן?״ רופט זי זיך אָן צו אים: „איר ווייסט ניט וואָסער

דרייפוס?" מאכט ער: „ניין. מיט וואָס האנדלט ער?"... איז זי באַלד אַרויסגעלאָפן פונעם חדר און איז געפאַלן חלשות, און דער חתן האָט נעבעך בחרפה געמוזט אַוועקפאָרן צוריק קיין אווריטש — אַ מכה אים, אַ מכה איר, אַ מכה זיי ביידן! איך בעט דיך, מאַך מיר קלאָר, ביסט דאָך צווישן מענטשן: ווער איז אָט דער דרייפוס, וואָס עס קאָכט מיט אים אַזוי די וועלט?

XXI.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד הערכן אײנס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז מיט בראָצקין האָב איך מיך צעגאַנגען. דאָס הײסט, מיר האָבן זיך חלילה נישט געקריגט, נאָר איך האָב אױפ־געהערט צו גײן אַהין — װאָס איז מיר בראָצקי, אַז איך שפּאָר שױן גאָר אָן צו רױטשילדן קײן פּאַריזש ? ! װעסטו דאָך מסתמא פרעגן, װי קום איך, מנחם־מענדל, צו רױטשילדן אַזש קײן פּאַריזש ? איז דער תירוץ טאַקע : װידער קאַװקאַז און װידער נאַפט ! אַלע נאַפטן, װאָס אַף קאַװקאַז, זײַנען זײַנע, און אַלײן זיצט ער אין פּאַריזש. בלײַבט דאָך די קשיא, װי קומט די קאַץ איבערן װאַסער ? פאַלט מיר אײַן אַזאַ מין געדאַנק : פאַראַן בײַ אונדז אַף דער בערזע אַ פױגל, װאָס ער הײסט טודרוס. אָט דער טודרוס איז געװען אַמאָל גאָר אַ גרױסער שפּעגולאַנט, אַ הײסער, אַ פײַעריקער שפּעגולאַנט. אַז דער עולם האָט זיך אָפּגע־שאָקלט מיט די עטלעכע גילדן, זײַנען אַלע גרױסע שפּעגולאַנטן (און איך אױך בתוכם) געװאָרן מעקלערס, און טודרוס האָט זיך אַװעקגע־לאָזט קײן פּאַריזש און דרײט דאָרטן די גרעסטע געשעפטן אַף מיליאַ־נען ! אַף מײַן גליק באַדאַרף אַצינד טודרוס זײַן הי אין יעהופּעץ. האָב איך מיך נישט געפּױלט און בין אַװעקגעלאָפן צו אים אַהײם און האָב אים גאַנץ פײַן איבערגעגעבן, אַז איך האָב אָנגעשמעקט אַן ערטל אַף קאַװקאַז, װאָס שפּריצט מיט נאַפט, און װעדליק מע הײסט זיך געבן דערפאַר אַ סך געלט, װײַזט אױס, אַז דאָס געשעפט פּאַסט גאָר קײן פּאַריזש. רופט זיך אָן צו מיר טודרוס : „איך האָב אַ קונה !״ פרעג איך : װער איז דער קונה ? מאַכט ער : „רױטשילד״ !״ — איר קענט זיך, זאָג

איך, מיט ראָטשילדן? „צי איך קען זיך, מאַכט ער, מיט ראָטשילדן? לאָמיר דאָס, זאָגט ער, ביידע פֿאַרמאָגן, וויפֿל געשעפֿטן איך האָב שוין מיט אים געמאַכט און וויפֿל געלט איך האָב בײַ אים פֿאַרדינט!" — האָט קיין פֿאַריבל ניט, זאָג איך, אפֿשר וואָלט איר זיך מטריח געווען, זאָג איך, אַוועקשרײַבן צו ראָטשילדן קיין פּאַריז? „אַוועקשרײַבן, מאַכט ער, איז קיין קונץ ניט! איך בין טאַקע מיט אים ווי אַנדערע צוויי, נאָר איינס צום אַנדערן געהער זיך נישט אָן; מע באַדאַרף האָבן אָן אָפּיס מיט אַ פּלאַן, אַנדערש קאָן מען ניט". בקיצור, איך בין אַוועק צו מײַנע שותּפֿים און האָב אים געבראַכט פֿון זיי אָן אָפּיס מיט אַלע זיבעצן זאַכן. נו, ווי געפֿעלט דיר, זוגתי היקרה, וויאַזוי מנחם־מענדל שטעלט צונויף מיט גאָטס הילף אַ געשעפֿט? השם יתברך זאָל נאָר העלפֿן, עס זאָל אָנקומען די גוטע תּשובֿה פֿון ראָטשילדן, פֿאַרשטייסטו שוין, וואָס פֿאַר אַ פּנים עס וועלן דעמאָלט האָבן בײַ מיר אַלע יעהופּעצער גרויסע מעקלערס? ס'איז נאָר שלעכט דערוויילע, וואָס סע פֿעלט דאָס מזומנע דרײַערל. זאָלסט זען, וואָס עס טוט זיך בײַ אונדז, וויאַזוי די וועלט איז געענגט אין געלט. ממש מע גייט אויס, מע שטאַרבט נאָך אַ קערבל! מע קוקט אַרויס אַלע טאָג אויף גרויסע אַנזעצן. נאָר זאָרג נישט, זוגתי היקרה, ס'איז אַלץ ביז אַ צײַט; פֿאַר אונדזער עגמת־נפֿש וועלן מיר, אם ירצה השם, האָבן גרויס נחת. לאָז נאָר אָנקומען די גוטע בשׂורה פֿון פּאַריז, וועל איך מיך שוין אַרײַנכאַפּן אין קלייט אַרײַן, וועל איך שוין אין זינען האָבן, אם ירצה השם, אי זיך, אי דיך, אי די קינדערלעך אַלע, זאָלן געזונט זײַן. און מחמת איך בין פֿאַרנומען און האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתּה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און איטלעכן באַזונדער גאָר פֿרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. וואָס דו פֿרעגסט זיך נאָך אויף דרייפֿוסן, איז דאָס זייער אַ שיינע מעשׂה. אַזוי איז געווען די געשיכטע: אין פּאַריזש איז געווען דרייפֿוס אַ קאַפּיטאַן דאָס הייסט, ס'איז געווען אַ קאַפּיטאַן, וואָס האָט געהייסן דרייפֿוס. און עסטערהאַזי איז געווען אַ מאַיאָר (אַ מאַיאָר איז עלטער פֿון אַ קאַפּיטאַן, און אפֿשר, פֿאַרקערט, אַ קאַפּיטאַן איז

עלטער). איז ער געווען, דאָס הייסט דרייפוס, אַ ייִד, און עסטערהאַזי דער מאַיאָר איז אַ קריסט. האָט ער אָנגעשריבן די באָרדעראָ. דאָס הייסט, דער מאַיאָר עסטערהאַזי האָט אָנגעשריבן די באָרדעראָ, און האָט ארויפ־געלייגט די גאַנצע באָד אויף אים, אויף דרייפוסן. איז געגאַנגען דרייפוס און האָט זיך געוואָלט פאַרענטפערן. האָט מען אים געמשפּט, ער זאָל זיצן אייביק אויף אַן אינדזל אין מיטן ים איינער אַליין פאַרשפאַרט. איז געגאַנגען זאָלאַ און האָט געמאַכט אַ גוואַלד, און האָט אויסגעוויזן מיט ראיות, אַז סטײַטש, ער ווייס פאָר קלאָר, אַז ס'איז ניט דרייפוס האָט געשריבן די באָרדעראָ; וואָס האָט איר צו אים, ס'איז גאָר דעם מאַיאָרס אַרבעט, עסטערהאַזיס! איז מען געגאַנגען און מע האָט אים געמשפּט, ער זאָל אויך זיצן. האָט ער זיך מיישב געווען, טאַקע זאָלאַ, און איז גאָר אַנטלאָפן. איז געגאַנגען נאָך איינער, פּיקער, אַ פּאָלקאָווניק, און האָט אויך אָנגעהויבן שרײַען און ליאַרעמען. איז ארויסגעשפּרונגען מער־סי, דווקא אַ גענעראַל, און נאָך איינער ראָזשע, אויך אַ גענעראַל, און נאָך אַ סך גענעראַלן, און האָבן געזאָגט פאַלשע עדות אויף דרייפוסן. איז געוואָרן אַ געפילדער צווישן די פראַנצויזלעך, מע זאָל אים איבערברענגען, טאַקע דרייפוסן. האָט מען אים געבראַכט צו פירן קיין רען אַפן משפּט. איז געקומען צו פאָרן אַן אדוואָקאַט פון פּאַריזש. האָט מען אים גע־וואָלט שיסן. האָט מען אים געשאָסן פון הינטן. האָט ער געמאַכט פון אַלע גענעראַלן אַ פּלעדערוויש. און דרייפוסן האָט מען פונדעסטוועגן ווידעראַמאָל פאַרמשפּט. נאָר מע האָט אים אָבער באַלד ארויסגעלאָזט. דאָס הייסט, יאָ שולדיק, און פאָרט ניט שולדיק — און רוף אונדז קנאַק־ניסל!... היינט פאַרשטייסטו שוין די מעשה מיט דרייפוסן?

ה נ"ל.

XXII.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מהור"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו

דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט נ ס שרײַב איך דיר, אַז דו ביסט ניט ווײַט פון אַ משו־גענעם, עס גייט דיר אַף נאַר איין זאַך — נעמען אַ שטעקן און לויפן איבער די גאַסן! האָסטו געהערט אביסל אַ גדולה: ער שפּריצט מיט גאַז, פליט קיין פּאַריזש, וואַרפט מיט מיליאָנען! ער גלײַכט זיך צו די יעהופּעצער נגידים. זיי האָבן קיין געלט ניט, און ע ר האָט קיין געלט ניט. ווי זאָגט די מאַמע: „בין איך מיר אויך אַ בהמה און פגר אין דער טשערעדע"... געדענק מײַן וואָרט, מענדל, אַז מע וועט דיך ברענגען אַהיים אָדער אין קייטן, אָדער אין אַ לײַלעך, אַזוי ווי דו ביסט ווערט. בכדי דו זאָלסט געדענקען, אַז דו האָסט אַ ווײַב ביז הונדערט און צוואַנ־ציק יאָר, וואָס פאַרשטייט מער פון דיר. און פאַר דײַנע מתנות, מענדל, וואָס דו ווילסט מיר אָנגעמען, דאַנק איך דיר זייער. לאָז זיי גאָט העלפן אַזעלכע קונים אַ סך ווי דו מיט דײַנע שותפים די ליגנערס, וואָס פאַר־דינען מילי־מיליאָסן און פגרן פאַר אַ גראָשן, הלוואי ווײַטער ניט ער־גער, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק

דײַן באמת געטרײַע פרוי ש יי נ ע ־ ש יי נ ד ל.

די מעשה פון דרייפוסן, וואָס דו האָסט מיר באַשריבן, זאָל איך אַזוי וויסן בייז, ווי איך פאַרשטיי אפילו איין וואָרט! ווי קומט אַ ייִד זײַן אַ קאַפּיטאַן, און וואָס פאַר אַ מין ב אָ נ ד ע ר אָ, וואָס איינער לייגט אַרויף אַף דעם אַנדערן? צו וואָס האָט דער ז אָ ל ע באַדאַרפט אַנט־לויפן, און וואָס האָט מען אים געוואָלט שיסן, און פאַר וואָס עפּעס פון הינטן, נישט פון פאָרנט?... ווי זאָגט די מאַמע: „ציגן זאָלן אַזוי וויסן פון פרעמדע גערטנער, ווי ער ווייס וואָס סע טוט זיך מיט אים"...

XXIII.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתריל״עװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי׳ עכבב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד האָרכן אײנס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסן, אַז דאָס קאַװקאַז האָט געמענגט אַרײַן אין דער ערד אַרײַן אײדער איך האָב דאָס דערקענט! איך טאָר מיך גאָר נישט באַװײַזן אױף דער בערזע! װאָס איז די מעשה? די מעשה איז אַ פּשוטע מעשה: נעכטן קום איך אַרױס אױף דער בערזע, גײט מיר אַקעגן ט ו ד ר ו ס און מאַכט צו מיר: „הערט נאָר, רב ייִד, װוּ איז ערגעץ אײַער קאַװקאַז?" — קאַװקאַז, זאָג איך, איז אױף קאַװקאַז. װאָס איז דען? „איך האָב, מאַכט ער, נאָכגעדאַכט אױף דער לאַנדקאַרט, װוּ געפֿינט זיך ערגעץ אײַער געשעפֿט, לאָזט זיך אױס, אַז די שטאָט, װאָס איר האָט דאָרטן אָנגערופֿן, איז אַ נעכטיקער טאָג". — װאָס הײסט, זאָג איך, אַ נעכטיקער טאָג? „אָט דאָס הײסט, זאָגט ער, ס׳איז גאָר אַזאַ שטאָט נישטאָ אױף דער װעלט. עפּעס אַ נאָמען פֿון דער הגדה... װי נעמט דאָס אַ ייִד, זאָגט ער, און לײגט פֿאַר אַ געשעפֿט, װאָס ניט געשטױגן, ניט געפֿלױגן? און נאָך װעמען? רױטשילדן! איר װײסט, זאָגט ער, װער רױטשילד איז?!" — פֿאַר װאָס, זאָג איך, זאָל איך ניט װיסן? איך װײס זײער גוט, זאָג איך װ ע ר ר ױ ט ש י ל ד א י ז, נאָר װאָס בין איך, זאָג איך, שולדיק? מע האָט מ י ר געזאָגט, האָב איך א י ַ ך געזאָגט. און איך האָב מיך באַלד געלאָזט לױפֿן זוכן די ט ע נ ד ע װ ו ע ר ע נ ד ע און האָב אים געפֿונען אין דער „ייִדישער מאַ־לאָטשנע", דאָרט, װוּ אַלע ייִדן זיצן, און האָב אים גענומען אָפּן צימבל: — זאָגט מיר נאָר, ט ע נ ד ע װ ו ע ר ע נ ד ע סערדצע, װוּ געפֿינט זיך ערגעץ דאָס געשעפֿט אונדזערס? „ס׳אַ משל, מאַכט ער, דאָס געשעפֿט

איז דאָך באַ אײַך, איר האָט דאָך דעם קונה!" — ניין, זאָג איך, ניט דאָס מיין איך; איך מיין דאָס געשעפט גופא, ווו שטעקט דאָס ערגעץ, אין וואָסערע מקומות, וויאַזוי פאָרט מען אהינצוצו, דורך וואָס פאַר אַ שטאָט? „דאָס, מאַכט ער, ווייס איך גראָד נישט, דאָס באַדאַרף ווּיסן דער שותף מײַנער". זײַנען מיר געגאַנגען ביידע זוכן דעם שותף. זאָגט אָבער דער שותף, אַז אים האָט געזאָגט דער, וואָס מיט דער רויטער נאָז. און די רויטע נאָז זאָגט, אַז ער ווייס ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום; ער האָט געהאָרכט, זאָגט ער, פון יענעם מעקלער, וואָס מיט די גראָבע ליפּן, אַז די טענדעווערענדע האָט אַ געשעפט אַף קאַווקאַז, נאָר ווו קאַווקאַז און וואָס קאַווקאַז — ווייס ער ניט, ער זאָל אַזוי ניט וויסן פון קיין שלעכטס! הקיצור, מע האָט זיך געוואַלט דערגרונטעווען, פון וואַנען שטאַמט דאָס געשעפט און ווער האָט דאָס אויפגעגעבן, האָט איינער אָנגעוויזן אַפן אַנדערן, דער אַף יענעם און יענער אַף דעם, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז ס'איז געבליבן מסתמא, אַז דער גאַנצער חייב בין איך; איך האָב שוין אַזאַ גליק, משטיינס געזאָגט, אַז אומעטום בין איך דאָס כפּרה־הינדל!... הערסטו, זוגתי היקרה, וואָס איך בין דערגאַנגען? אַז ס'איז נישטאָ קיין מזל, זאָל מען זיך בעסער באַגראָבן אַ לעבעדיקער! צו וואָס איך זאָל מיך נישט נעמען, איז לכתחילה, דאַכט זיך, אַלצדינג גוט און שיין און פֿײַן, אָט־אָט כאַפּ איך דאָס גליק, אָט־אָט איז דאָס באַ מיר אין קעשענע — צום סוף טוט זיך דאָס רעדל אַ דריי איבער, און עס לאָזט זיך אויס אַ נעכטיקער טאָג! ניט באַשערט, אַפּנים, אַז איך זאָל אויפקומען פון מעקלערײַ, כאַפּן אַ גראָבס און אַנטלויפן! ניט באַשערט, אַז מנחם־מענדל זאָל אויפקומען, ווי אַנדערע מעקלערס אין יעהופּעץ! אַלע טראַסקען, נאָר איך איינער שטיי און קוק, ווי די וועלט מאַכט געשעפטן און פאַרדינט געלט, און איך דריי מיך אַרום, ווי אַ פרעמדער. איך זע פאַר זיך מיליאָנען מיט מיליאָנען, און קאָן זיי נישט כאַפּן... איך בין שטענדיק עפּעס ווי אין דרויסן... אַפּנים, איך האָב מיך נאָך ניט אַרויפגעשלאָגן אַפן ריכטיקן וועג? קיין מענטש ווייס ניט, ווו זײַן מזל געפינט זיך... מע דאַרף עס לאַנג זוכן, און אַז מע זוכט, געפינט מען... און מחמת איך בין זייער דערשלאָגן, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באריכות. לאָז גריסן שווער און שוויגער און שרײַב מיר, וואָס מאַכסטו עפּעס אין געזונט,

און קוש די קינדער זאָלן לעבן און געזונט זײַן, און שרײַב מיר, וואָס הערט זיך עפּעס בײַ אײַך אין כתרילעווקע?

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. צרות רבים חצי נחמה. אַז מע זעט זיך אָן יענעמס צרות, ווערט אַביסל גרינגער אויף דער נשמה. אָט נעם, למשל, דעם אורח, וואָס שטייט מיט מיר אין איין חדר. געווען אַמאָל אַ פּאָד־ראַטשיק, זאָגט ער, אַ גביר, אַ בעל־הבית פון הײַזער און קלייטן איי־גענע, און הײַנט לאָדט ער זיך מיט „קאַזנאַ", ער האָפט אויפמאַנען אַ סך געלט. נאָר מחמת ער האָט נישט אַ גראָשן בײַ דער נשמה, האַלט ער זיך אויף לעת־עתה בײַ מיר. אם ירצה השם, אַז ער וועט אויסלאָזן זײַן געלט, וועט ער מיך, זאָגט ער, ניט פאַרגעסן... און נאָך איינער שטייט מיט מיר צוזאַמען, נאָך אַ גרעסערער אָרעמאַן פון יענעם: ער איז אַ שרײַבער. ער שרײַבט אין די בלעטער און מאַכט אַ בוך! דערווײַל, ביז זײַן בוך וועט פאַרטיק ווערן, האַלט ער זיך אויף מיט אונדז איי־נעם, און פאַר רחמנות גיט אים די בעל־הביתטע אַמאָל אַ גלעזל טיי. און נאָך איינער האַלט זיך אויף בײַ אונדז אויף דער אַכסניה, אַ מין עני ואביון, דער שרײַבער איז אַ הונט קעגן אים! ווער און וואָס ער איז — ווייס איך אַליין ניט: עפּעס אַ שטיקל אַגענט, אַ שטיקל שדכן, אַ שטיקל אַקטיאָר, זינגט לידלעך און טרײַבט אַרויס מײַז, — זייער אַ פריילעך ייִדל, האָט נישט קיין העמד אויפן לײַב און גייט אויס ממש פאַר אַ שטיקל ברויט! הכלל, מען זעט זיך אָן אַזוי פיל צרות אויף דער וועלט, אַז מע פאַרגעסט אָן די אייגענע!... געדענק זשע, למען השם, שרײַב מיר פון דײַן געזונט און פון די קינדער זאָלן געזונט זײַן און פון שווער און שווי־גער און פון איטלעכן באַזונדער.

הנ"ל.

XXIV.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מהור"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זיינען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעבע פון דיר צו הערן אַף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו יי ט נ ס שרייב איך דיר, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו אָפּגעריסענער נאַר? קושן באַדאַרפסטו דאָך די ווערטער מיינע, ווי זאָגט די מאַמע: „קוש דעם קאַנטשיק, וואָס שמייסט דיך!"... האָסט זיך שוין אויסגעהאַנדלט דאָרטן, וואָס טויג מיר גרויס, און האָסט זיך צו־נויפגעסקאָמפּאַניעט מיט א פיינער חברה שלעק, פּאַדראַטשיקעס, שלע־פּערס, מחברים, לידלמאַכערס, מייזנטרייבערס — ניטאָ ווער ס'זאָלן לאַכן און געווינען! אוודאי דאַרף מען זיצן צוליב דעם אין יעהופּעץ אַף אַן אכסניא און טרענצלען קערבלעך! מיר געפעלט נאַר, וואָס דו ביסט געקומען צום שכל: אַפּנים, זאָגסטו, ס'איז דיר ניט באַשערט אויפצו־קומען דאָרטן, ווערן אַ מיליאָנשטשיק? ביסט נאָך מסופק, מענדל? איך שריי שוין פון לאַנג, אַז דו זאָלסט זיך אַרויסשלאָגן פון קאָפּ די דאָזיקע נאַרישע געדאַנקען. לאָם איך שוין אזוי זיין באַוואָרנט פון אַלדאָס בייז און דו פונעם נאַר דיינעם, ווי דו ביסט באַוואָרנט פון מיליאָנען! פאַר־געס, מענדל, אָן די מיליאָנען, פאַרגעס, אַז ס'איז גאָר פאַראַן ערגעץ אַ בראָצקי אַף דער וועלט, וועט זיין אַז וויל צו דיר און צו דיין נשמה! „קוק ניט וואָס העכער פון דיר, קוק וואָס נידעריקער פון דיר", — אזוי, דאַכט זיך, שטייט געשריבן אין די ספרים? און זיי נישט מקנא די יע־הופּעצער פיינע מענטשלעך, וואָס טראַסקען. לאָזן זיי טראַסקען, לאָזן זיי טרישטשען, לאָזן זיי ברעכן רוק און לענד, ווי עס ווינטשט דיר היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטרייע פרוי ש יי נ ע ־ ש יי נ ד ל.

זאָג מיר נאָר, וואָס האָסטו זיך עפּעס פּלוצים דערמאָנט, מיין טייע־רער מענדל, זיך נאָכפרעגן אַף אונדזער כתרילעווקע? און וואָס בין

איך דיר עפּעס געוואָרן אַזוי טײַער, וואָס דו זאָרגסט זיך אַזוי פֿאַר מײַן געזונט? אפֿנים, דו האָסט זיך טאַקע פֿאַרט פֿאַרבענקט נאָך אונדז?... ווי זאָגט די מאַמע: „לאָז דאָס קאַלב לויפֿן, עס וועט זיך אויסהונגערן, וועט דאָס אַליין קומען אַהיים”... איך וואַרט אויף אַ דעפּעש פֿון דיר, אַז דו פֿאָרסט. שוין צײַט, שוין לאַנג צײַט — הלוואַי זאָל דאָס זײַן מײַן לעצטער בריוו...

סוף פֿונעם דריטן בוך.

אַ בכבודע פּרנסה

(מנחם־מענדל — אַ שרײַבער)

געשריבן אין יאָרן 1903—1909

אַ בכבודע פּרנסה

(מנחם־מענדל — אַ שרײַבער)

I.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד האָרכן אײנס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זײַ װיסן, אַז איך האָב אװעקגעװאָרפן אַלע געשעפטן, אַן עק, אױס בערזע, אױס סעמעדעני, אױס מעקלערײַ — ס'איז גאָלע שװינדל מיט כאַפּערײַ, מיט בזיונות, מיט דער שװאַרציאַר װײס װאָס! איך האָב שױן הײַנט אַ נײַע פּרנסה, אַ שפּאָגל־נײַע פּרנסה, אַביסל אַ שענערע און אַ לײַטישערע פּרנסה — איך בין געװאָרן למזל אַ שרײַבער. איך שרײַב! װעסטו דאָך מסתמא פרעגן, װי קום איך צו שרײַבערײַ? — ס'איז מן השמים.

אױב דו געדענקסט פון מײַן לעצטן בריװ, האָב איך מיך דאָ אָפּ דער אַכסניא, װוּ איך האַלט סטאַנציע, באַקענט מיט אײנעם אַ שרײַבער, װאָס שרײַבט אָפּ די גאַזעטן, און דערפון טאַקע לעבט ער. דהײַנו, װי־אַזױ? ער זעצט זיך אַװעק און שרײַבט אַן אַ זאַך און שיקט עס אַװעק, און מע דרוקט עס אָפּ, און אַז מע דרוקט עס אָפּ, באַקומט ער באַצאָלט פון דער שורה, אַ קאָפּיקע אַ שורה, װיפל שורות, אַזױפיל קאָפּיקעס. האָב איך מיך מיישב געװען: גװאַלד, רבונו־של־עולם, מיט װאָס בין איך ערגער פון אים? די גרױסע תורה װאָס דאָ איז? דאַכט זיך, איך האָב אױך געלערנט אין אַ חדר, און אַ האַנט צום שרײַבן האָב איך אַ שענערע װי ער, — אפשר װאָלט איך מיך אַ פּרוּװ טאָן און געבן אַ שרײַבערײַ אין אַ יידיש בלאַט? װאָס קומט מיר דערפאַר? קעפּן װעט מען

דאַך מיך ניט! ממה נפשך, יאָ — יאָ, ניין — ניין! — און גיי און שרייַב אוועק אַ בריוו גלייַך אין דער רעדאַקציע אַרייַן, אַזוי און אַזוי, און איך דערצייל זיי אויס מייַן גאַנצע בעגראַפיע. וויִאַזוי איך האָב אַמאָל געקנאַקט אַף דער בערזע, אין אַדעס און אין יעהופּעץ, איבערגעדינט כל העבודה־זרות, געהאַנדלט און געמעקלערט מיט „לאָנדאָן" און מיט „פּאַ־פּירלעך" און מיט „יקנה"ז" אין די מיליאָנען אַרייַן, געווען זיבן און זיבעציק מאָל אַט אַ נגיד און אַט אַ קבצן, אַט אַ גביר און אַט אַן אביון. הקיצור, איך האָב נישט געזשאַלעוועט מייַן טרחה און האָב זיי אַרויס־געשריבן אַלצדינג באריכות, אפשר אַף צען זייַטלעך. און געבעטן האָב איך זיי, זיי זאָלן מיר ענטפערן, אויב עס געפעלט זיי מייַן שרייַבעכץ, וועל איך זיי שרייַבן און שרייַבן. קומט מיר נישט אָן, מיינסטו, אין אַנדערהאַלבן חדשים אַרום פון דער רעדאַקציע אַן ענטפער? זיי שרייַבן מיר, אַז מייַן שרייַבעכץ געפעלט זיי דווקא זייער גוט, און לייגן מיר פאָר, איך זאָל זיי אַרויסשרייַבן די אַלע מייַנע באַשרייַבעכצן באריכות; און אויב מייַנע באַשרייַבעכצן וועלן זייַן גוט באַשריבן, וועלן זיי מייַנע באַשרייַבעכצן מיט פאַרגעניגן אָפּדרוקן אַפן בלאַט און וועלן מיר באַצאָלן פאַר דער שורה, אַ קאָפּיקע אַ שורה. דו פאַרשטייסט? וויפל שורות, אַזוי פיל קאָפּיקעס. האָב איך באַלד געגעבן אַ כאַפּ אַף דער פּען, וויפל למשל, קאָן איך אָנשרייַבן? צום אַלעם מינדעסטן רעכן איך, אַז איך קאָן אין אַ לאַנגן זומערדיקן טאָג אָנשרייַבן גוטע טויזנט שורות. מאַכט דאָס ניט אַ צענערל אַ טאָג? האָבן מיר אַ קיימא־לן, הייסט דאָס, פון כמעט דריי־הונדערט רובל אַ חודש. נישקשה פון אַ זשאַלאָוואַניע, ווי מיינסטו? און נישט לאַנג געטראַכט, האָב איך מיר געקויפט אַ פלעשל טינט מיט אַ ריז פּאַפּיר און האָב מיך אַוועקגעזעצט צו דער אַרבעט. און מחמת איך האַלט סאַמע אין רעכטן שרייַבן, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אין די ווייַטערדיקע בריוו וועל איך דיר אַרויסשרייַבן אַלצדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאָלן לעבן, און שווער און שוויגער, און איטלעכן באַזונדער גאָר פרייַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. אַז דער אייבערשטער וועט העלפן און איך וועד פאַרטיק מיט מייַן באַשרייַבעכץ, דאָס הייסט, מיטן נאָמען פונעם

באַשרייבעכץ, מחמת איך האָב נאָך ניט קיין נאָמען, אַזוי שיק איך עס אַוועק באַלד אַהין אין דער רעדאַקציע, און בעט, מע זאָל דיר אַרויסשיקן אַף דיין נאָמען קיין כתרילעווקע עטלעכע קערבלעך עד לחשבון. איך וויל, זוגתי היקרה, אַז דו זאָלסט אויך הנאה האָבן פון מיין איצטיקער פּרנסה. ס'איז אַביסל לייטישער פון מעקלעריי: באַ מעקלעריי הייסט עס „קאָר־טאַזש", און באַ שרייבעריי רופט מען דאָס „גאָנאָראַר"... אַ זיס קערבל אַט דאָס גאָנאָראַר, אַ גרינגס און בכבודיקס...

הנ"ל.

II.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מהור"ר מנחם־מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זיינען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווייטער ניט ערגער.

צווייטנס שרייב איך דיר, מיין ליבער און מיין באַשערטער, וואָס וועט זיין פון דיר? עס נעמט דאָך דיך קיין קויל נישט! ניט מיט גוטן, ניט מיט בייזן! שיס אין דער וואַנט אַריין! די מאַמע זאָל לעבן — אירע ווערטער מעג מען פאַרשרייבן: „אַ קראַנקער, זאָגט זי, וועט געזונט ווערן, אַ שיכור וועט זיך אויסניכטערן, אַ שוואַרצער וועט ווייס ווערן, און אַ נאַר וועט בלייבן אַ נאַר"... און זאָג אפשר, אַז זי איז אומגערעכט! באַרעכן זיך, וואָס דו האָסט אָפּגעטאָן, זינט איך קען דיך פאַר אַ מאַן, אַז אָך און וויי איז מיר, — איז דיר נאָך קאַרג, גייסטו אַף דער עלטער און פאַרשטעלסט זיך פאַר אַ מאַרשעליק! אַ „רייבער" געוואָרן און „רייבט"! און סע געפינען זיך נאָך אַזעלכע נאַראָנים, וואָס זיי צאָלן דערפאַר. ווער ווייס, וואָס דו קאָנסט מיט דיינע באַשרייבעכצן

אַנאַרבעטן חלילה. איך בין שוין אַ געלערנטע. ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „פאַר אַ געשלאָגענעם הונט טאָר מען קיין שטעקן ניט ווײַזן"... בראָש קלויבט ער זיך אויס אַלע מאָל גרינגע פּרנסות, לופטיקע פייגעלעך. גאָר ניט. ער וועט זיך זיצן אין יעהופּעץ אַף דער סטאַנציע און וועט „רײַבן", און איך וועל זיך וואַלגערן דאָ אין כתרילעווקע מיט זײַנע קינדער און קרענקען אַף דער „פּלענציע"! שוין אַ וואָך דרײַ, אַז זי האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט צו אונדז, די „פּלענציע", און וויל גאָר נישט אַרויס. אויסגעקײַקלט פון קליין ביז גרויס... און וואָס דו ביסט מנדר דאָס געלט פון דײַנע שרײַבעכצן, דאַנק איך דיר באַצײַטנס. דײַנע יעהופּעצער פּײַנע בריות מעגן עס פאַרמאָגן אַף איין וואַרמעס, וואָס דו וועסט זיך שוין דאַרטן אָננעמען „גאַלענאַר". דו ביזט אַליין אַ גאָלע נאַר, דאָס הייסט, פון אויבן ביז אַראָפּ — נאַרר... און אויב דו ווילסט, איך זאָל ניט גיין יונגערהייט פון דער וועלט, און דײַנע קינדער זאָלן חלילה ניט בלײַבן קיין יתומים, זאָלסטו זיך אַרויסשלאָגן פונעם קאָפּ אַלע דײַנע לופטיקע פּרנסות מיט דײַנע זיסע שרײַבעכצן, און קומען צו פאָרן אַמאָל אַהיים, צו דײַן ווײַב און קינדער, צו דײַנע שווער און שוויגער, וועסטו זײַן, אם ירצה השם, אַ גאַסט, ווי די מאַמע זאָגט: „באַדײַ דעם איוון צעוואַלגערן"... ווי עס ווינטשט דיר פיל געזונט און אימער גליק הײַנט און אַלע מאָל

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינע־שיינדל.

משה דוד דעם קאָלעקטאָר געדענקסטו, צי ניין? האָט ער זיך מיישב געווען און האָט שוין לאַנג געוואָרפן אַן אומהן אַף זײַן ווײַבל, געוואָלט פּטור ווערן פון איר, ניט געוווּסט ווי‏אַזוי; נעמט ער און פאָרט אַוועק אין אַמעריקע. האָט זי אים געפּאַקט באַ דער גרענעץ און געמאַכט אַזאַ שקאַנדאַל, אַז ער וועט דאָס פאַרזאָגן אַ צענטן. אַ ליטוואַק קאָן! מײַנע צרות אַף זײַן קאָפּ!

III.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד הערכן אײנס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זײַ װיסן, אַז עס װעט, אם־ירצה־השם, זײַן רעכט. איך שטײ שױן, דאַנקען גאָט, אָפּגעדרוקט אָפּן בלאַט גלײַך מיט אַלע שרײַבערס און איך פֿיל מיך איצטער עפּעס גאָר אַן אַנדער מענטש. די ערשטע מינוט, אַז איך האָב דערזען מײַן נאָמען אָפּן בלאַט אָפּגעדרוקט: מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ל — האָבן זיך מיר אַזש געשטעלט טרערן אין די אױגן. דו מײנסט, מחמת װאָס? נאָר מחמת גוטסקײט, װאָס סע געפֿינען זיך אַזעלכע גוטע, פֿײַנע, לײַטישע מענטשן אַף דער װעלט. איך מײן טאָקע די רעדאַקציע. על־פּי שׂכל דאַרף מען פֿאַרשטײן, אַז איך בין מסתּמא באַ איר נישט קײן בן־יחיד, ס׳איז דאָ גענוג שרײַבערס אָן מיר אױך. פֿונדעסטװעגן, האָט זי זיך ניט געפֿױלט און האָט זיך אָװעקגעזעצט און האָט איבערגעלײענט מײַן באַשרײַבעכץ, װי עס זעט אױס, פֿון טאָװל ביז טאָװל, און ענטפֿערן ענטפֿערט זי מיר אין בלאַט, דאָס הײסט, אין ב ר י װ ק אַ ס ט ן, אַז מײַן באַשרײַבעכץ איז איר געפֿעלן, נאָר ס׳איז אַביסל צו לאַנג — איז נומער אײנס. והשנית, פֿאַרלאַנגט זי פֿון מיר, איך זאָל איר ניט אױסטראַכטן מעשׂיות פֿונעם קאָפּ; זי װיל נישט מער בלתּי איך זאָל איר ש י ל ד ע ר ן (אַזױ טאַקע מיט דעם לשון) דאָס לעבן פֿון דער שטאָט יעהופּעץ מיט אַלע אירע טיפּן. די משמעות, אַז זי װיל װיסן, װאָס באַ אונדז אין יעהופּעץ טוט זיך, װאָס דען איז דער פּשט „טיפּן״?... איאָ, אַן אײדלקײט פֿון אַ רעדאַקציע? קאָן מען דאָך שױן אַזױ גראָב ניט זײַן און ניט אָפּלײגן אַף מאָרגן. האָב איך אױס־געטאָן די קאַפּאָטע און איך האָב מיך אַװעקגעזעצט און איך שרײַב איר

— שוין דער דריטער טאָג, אַז איך שרײַב און שרײַב, און ס׳ע הערט זיך גאָר ניט אויף צו שרײַבן! און מחמת איך בין זייער פאַרנומען מיט מײַן שרײַבן און האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באריכות. לעת-עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדער, און שווער און שוויגער, און איטלעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. איך בעט דיך, שרײַב מיר, צי האָסטו מקבל געווען עפּעס מעות פון דער רעדאַקציע? מחמת איך האָב זי געבעטן, אַז זי זאָל דיר שיקן דערווײַל, עד לחשבון, עפּעס אַזעלכע עטלעכע קערבלעך. ממה-נפשך, אַ רענדל אַראָפּ, אַ רענדל אַרויף — מיר וועלן זיך מיט איר אויסרעכענען.

הנ״ל.

.IV

שיינע-שיינדל פון כתריל׳עווקע צו איר מאַן מנחם-מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מהור״ר מנחם־מענדל נ״י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטנס שרײַב איך דיר, אַז איך שפּײַ שוין מיט בלוט פון דײַנע זיסע בריוולעך. ווער איז דאָס דאָרטן אָט די יפהפיה דײַנע, וואָס דו האָסט אויסגעטאָן צוליב איר די קאַפּאָטע און ביסט געוואָרן מיט איר קוצעניו-מוצעניו? לאָז זי דיר ברענען אַפן פײַער אינאיינעם מיט איר געלט. איך דאַרף זי אַף סים-סאַט כפּרות, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן:

„שענק מיר ניט דײַן האַניק און גיב מיר ניט דײַן בים״... מאָל דיר, דײַן רעדאַקציע מעג שוין דעמאָלט קרענקען, ווען זי וועט מיר שיקן מעות — מיאוס און מאוס זײַנען מיר שוין געוואָרן דײַנע שרײַבעכצן, וואָס דו שרײַבסט מיר. און אויב אַפילו ס׳איז מיר שוין באַשערט, אַז מײַן מאַן זאָל זײַן אַ שרײַבער, פאַרשטיי איך ניט, וואָס דאַרף מען צו־ליב דעם זיצן אין יעהופּעץ? ניטאָ קיין טינט אין כתרילעווקע? נאָר מסתמא מוז דאָך דאָ זײַן עפּעס אַ הינטער־פּיסל, אַ שמד־שטיק, ווי זאָגט די מאַמע: „צעבײַס דעם עפּל, וועסטו געפינען אַ וואָרעם״... לכן, בעלי היקר, נעם צונויף דײַנע שרײַבעכצן און קום צו פאָרן אהיים גאָר אָן אַ שום תירוץ, וואָרעם איך קאָן ניט צוזען דעם צער פון די קינדער. זיי פרעגן זיך נאָך אַלע מאָל: ווען קומט דער טאַטע? לייג איך זיי אָפּ פון פּסח אויף סוכות און פון סוכות אויף פּסח. ווער שמועסט, משה־הער־שעלע, מיר זאָל זײַן וואָס פאַר אַ חכם דאָס איז, קליגער פונעם טאַטן, ווי עס ווינטשט דיר פיל גוטס און אימער גליק הײַנט און אַלע מאָל

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינע־שיינדל.

וואָס זאָגסטו אויף מײַן ברײַנדלען? זי גט זיך שוין מיטן צווייטן מאַן. קיינער ווייס ניט, איבער וואָס. נאָר בסוד האָט ער מיר באַוויזן אַ האַנט פול מיט בלויע צייכנס. ער איז איר מוחל, זאָגט ער, דעם נדן מיט איר צירונג, אַבי פּטור ווערן פון אַ שלאַק. ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער אַ לויט מזל איידער אַ פונט גאָלד״... אונדזער גאַנצע משפּחה האָט נישט קיין גליק צו מאַנען...

.V

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שיינע־שיינדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תמיד האָרכן איינס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זײַ װיסן, אַז איך האָב שוין אויסגעשריבן צװיי פּלעשלעך טינט, איך האַלט שוין באַם דריטן. אַ קלייניקייט — באַשרײַבן אַזאַ שטאָט, װי יעהופּעץ! אָנהייבן האָב איך אָנגעהויבן פֿון דער אַכסניא, דאָרט װוּ איך האַלט סטאַנציע, און האָב זיך גענומען, ראשית חכמה, צו דער בעל־הביתטע. װעסטו דאָך פֿרעגן: װאָס עפּעס צו דער בעל־הביתטע? װײַל ס׳איז ניטאָ קיין בעל־הבית; זי איז אַן אַלמנה שוין פֿון דרײַצן יאָר. דער מאַן אירער איז געװען אַ סאָלדאָט, און זי איז געװען בײַ אים דאָס אַנדערע װײַב. גענומען האָט זי אים, זאָגט זי, צוליב דעם, זי זאָל מעגן נאָכדעם, אינעם זכות פֿון איר מאַן, װוינען דאָ אין יעהופּעץ, און האָט געהאַט מיט אים, זאָגט זי, אַ לעבן — אַז אָך און װיי אױף אַלע שונאים, װאָרעם זי איז געװען סך־הכל יִנגער פֿון אים מיט גוטע צװאַנציק יאָר, און זי איז געװען, זאָגט זי, אַ בילד־פֿאַרשוין מיידלװײַז; אַלע מאַנצבילן, ייִדן און קריסטן, זײַנען געװען נאָך איר די כּפּרה... און איצט דאַרף זי אַרויסקוקן, טאָמער װעט זיך מנחם מענדלען פֿאַרגלוסטן אַמאָל עסן אַ באָרשט, אָדער אַ שטיקל פֿלייש מיט כריין, און דערפֿון אויסהאַלטן אַ זון אַ גימנאַזיסט און אַ טאָכטער אַ גימנאַזיסטקע, װאָס טאָן טוען זיי גאָרנישט, העלפֿן איר ניט פֿון דאַנען אַהין, און מע קוקט אַרוים, אַז די מאַמע זאָל צוטראָגן דאָס גרייטע גלײַך אין מויל, אינדערפֿרי דאָס גלעזל קאַװע אין בעט אַרײַן, און שפּעטער, געקומען פֿון דער גימנאַזיע, איז נישט געפֿרעגט, צי ס׳איז דאָ פֿאַר װאָס, צי ס׳איז ניטאָ פֿאַר װאָס — דער אָנבײַסן מוז שטיין אַפֿן טיש, און טאָמער נישט אַזוי גיך — איז

הימל עפן זיך. אָט אַזעלכע קינדער זײַנען דאָס. אַנומלטן האָט זיך דאָס מיידל, די גימנאַזיסטקע, אינדערפרי צעשריגן, למאַי ס'איז ניטאָ קיין זייף, און איז אַרײַנגעלאָפן האַלב נאַקעט, מיטן גאַנצן האַלדז אין דרויסן, אין שטוב אַרײַן צו די אורחים, וואָס זײַנען געזעסן באַם טיש און געטרונקען טיי, און האָט זיך צעלאָזט אַף דער מוטער מיט אַ גוואַלד: „שטאָ זאַ סווינסטווע!" האָבן מיר זיך שוין ניט געקאָנט אײַנהאַלטן און האָבן זי גענומען שטראָפן: סטײַטש, אָט דערויף שטודירט מען אין די גימנאַזיעס? „לאַ־די, זאָג איך, וואָס די מאַמע דײַנע האָרעוועט אַזוי, פּוצט דיר די שיכלעך בשעת דו שלאָפסט..." אַזוי רוף איך מיך אָן צו דער טאָכטער און וויל ערשט אָנהייבן זאָגן מוסר, אַז סע פאַלט ניט אָן אַף מיר דאָס בחורל: „אַ וואָס קאַקאָיאַ דיעלאָ!"... און האָט מיך גענומען באָדן, ווי אַ רעכטער עזות־פּנים! האָט דאָס מיך שוין גוט פאַרדראָסן און איך האָב אַרומגעשריבן די דאָזיקע אַלמנה נעבעך מיט אירע שיינע קינדער, און איך פאַרהאָף, אַז ס'וועט זיך אָפּדרוקן, וועט דאָס זײַן דער בעסטער מוסר. די וועלט איז געגוג גרויס! ס'איז פאַראַן מסתמא נאָך אַזעלכע אָרעמע אַלמנות און נאָך אַזעלכע קינדער גימנאַזיסטן און גימנאַזיסטקעס, וואָס טוען זייערע מוטערס צום טויט... הײַנט פאַרשטייסטו שוין, זוגתי היקרה, פאַר וואָס מע צאָלט מיר געלט? און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באַריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאָלן לעבן, און שווער און שוויגער, איטלעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. וואָס דו פרעגסט זיך נאָך, ווער איז די רעדאַקציע, האָסטו, אַפּנים, ניט פאַרשטאַנען, וואָס דאָס איז. אַ רעדאַקציע איז ניט איין מענטש, נאָר עטלעכע מענטשן, וואָס האָבן זיך צונויפגעלייגט און גיבן אַרויס אַלע אינאיינעם אַ גאַזעט. די גאַזעט צעשיקט מען אין אַלע שטעט און מע לייזט פאַר איר געלט. נאָר אַזוי ווי אַ גאַזעט דאַרף האָבן שטאָף, בעט אונדז די רעדאַקציע, אַז מיר זאָלן שרײַבן, און צאָלט אונדז דערפאַר געלט. טוען מיר איר צוליב, דאָס הייסט, מיר שרײַבן, און זי דרוקט. הײַנט פאַרשטייסטו שוין, וואָס דאָס איז פאַר אַ געשעפט?

הנ"ל.

VI.

שיינע־שיינדל פון כתרילעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מהור"ר מנחם־מענדל נ"י.

ע ר ש ט נ ס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צ ו ו יי ט נ ס שרײַב איך דיר, אַז איך האָב געלייענט דײַן בריוו און נישט געגלויבט מײַנע אויגן. אַ בייזער חלום און גענוג. געפונען אַ נייטיקע זאַך צו באַשרײַבן! אַן אַלמנה האָט אים גאָט באַשערט מיט קינדער, דער רוח וויים וואָסערע — און ער לייגט אַף איר רחמנות און מאַכט פון איר אַ גאַנצן צימעס. ווען איך בין אַף דײַן אָרט אין יעהופּעץ, וואָלט איך דאָס בחורל אַנדערש באַשריבן, און די מויד מיט די נאַקעטע פּלייצעס וואָלט איך אַוועקגעזעצט אין קיך, אַף דער פליישיקער באַנק, לאָז זי שיילן קאַרטאָפליעס, ניט איך זאָל זיי זאָגן מוסר. אַ מוסר־זאָגער געוואָרן מײַן מאַן, אַ בעל־דרשער, און מע צאָלט אים, זאָגט ער, דער־פאַר געלט. ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבן: „פאַראַן אַלערליי משוגעים אַף דער וועלט"... מיר דאַכט, אַז איידער אַרײַנקוקן אין פרעמדע טעפּ און מישן זיך צו יענעמס קינדער, איז גלײַכער, עס זאָל דאַרן דער קאָפּ פאַר אייגענע. דו קערסט, דאַכט זיך, אַז דײַנע קינדער אַ טאַטע, צי ניין? זאָלסט הערן, ווי משה־הערשעלע לערנט שוין קמץ־אַלף — מעג דײַן יעהופּעצער אַלמנה מיט דער רעדאַקציע אינאיינעם זײַן פאַר אים די כפּרה. ס'זאָל מיר זײַן גוט אַפּן הארצן, וואָלט איך אים אַראָפּגענומען אַ פאָטאָגראַפיע מיט די איבעריקע קינדער און וואָלט דיר אַוועקגעשיקט אַהין, זאָלסט כאָטש זען, וועמען דו האָסט פאַרביטן אַף אַלמנות מיט רעדאַקציעס, מיט צרות און מיט שלעק, ווי עס ווינטשט דיר פיל געזונט און אימער גליק הײַנט און אַלע מאָל

דײַן באמת געטרײַע פרוי ש יי נ ע־ש יי נ ד ל.

VII.

מנחם־מענדל פֿון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנע־שײנדל אין כּתריליעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנע־שײנדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿן, מע זאָל תּמיד הערן פֿון אײנס פֿונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זײַ װיסן, אַז איך בין שױן מיט דער בעל־הביתטע פֿאַרטיק און האָב מיך געגומען צו די אורחים פֿון דער אַכסניא, דאָס הײסט, איך באַשרײַב אַלע שלים־מזלען, װאָס שטײען מיט מיר אױף אײן סטאַנציע. איך קאָן מיך באַרימען, אַז ס'איז מיר קײן עין־הרע, געראָטן. אײן שלים מזל גרעסער פֿונעם אַנדערן. נאָר דער גרעסטער פֿון אַלע איז דער, װאָס מע רופֿט בײַ אונדז „דער מוצלח". פֿון אים איז דאָ אַזױפֿיל צו שרײַבן, אַז ס'װעט ניט קלעקן ניט קײן פּאַפּיר, ניט קײן טינט. אַלײן איז דער יונגערמאַן פֿון זשװאַנעץ, אַן אײדעם איז ער געװען פֿריִער אַ לאַדיזשינער און נאָכדעם אַ סאָראָקער, באַזונדער האָט ער זיך אין קאַ־טערינעסלאַװ, און דאָרט איז ער אַרױסגעפֿאָרן מיטן ערשטן געשעפֿט, אָנגעהױבן האַנדלען מיט גאָלד, דאָס הײסט, חברה האָבן אים פֿאַרקױפֿט עטלעכע זעקלעך גאָלד, צוגענומען דאָס גאַנצע ביסל מזומנים, און ס'האָט זיך אױסגעלאָזט, אַז געהאַנדלט האָט ער זאַמד. איז אים געװאָרן שלעכט, כאָטש װאַרף זיך אַ לעבעדיקער אין ניעפּער אַרײַן, האָט ער גענומען דאָס שטעקל, אַרױס אױף דער בערזע, צוגױפֿגעפּירט אַ װאַנט מיט אַ װאַנט, געמאַכט עטלעכע קערבלעך און מודיע געװען אין די גאַזעטן, אַז ער זוכט אַ געשעפֿט מיט אַ שותּף. ס'האָט לאַנג ניט געדױערט, האָט זיך אָפּגעזוכט אַ שותּף מיט אַן אײַזנגעשעפֿט, דאָס הײסט, ער האָט געקױפֿט מיטן שותּף אַ שטיקל ערד בײַ קריװאָראָג, עפֿרות זהב. מע האָט זײ גע־װאָלט געבן דערפֿאַר כּמה אלפֿים אָפּטרעט־געלט. האָט ער געזאָגט: אָדער אַ האַלבן מיליאָן, אָדער גאָרניט. איז געװאָרן גאָרניט. האָט ער זיך

אַ וואָרף געטאָן צו ערדקוילן, דערטאַפּט אַן אינזשינער אַ דײַטש, דאָס הייסט, אַ ייִד וואָס רעדט דײַטש, און האָט געדונגען מיט אים אַ שאַכטע, און דווקא אין גלײַכן געלט, און מע האָט זיך אַוועקגעשטעלט צו דער אַרבעט, גראָבן קוילן. האָט זיך געעפֿנט אַ קוואַל, מע ווייס ניט פֿון וואַנען, אַ מבול. האָט מען אַוועקגעשטעלט צוויי מאַשינעס אַף אויספּאָמפּען דאָס וואַסער. אָט פּאָמפּעט מען, אָט קומט אָן נאָך — אַ מעשה אָן אַן עק. האָט ער אַ שפּײַ געטאָן אַפֿן דײַטש און האָט זיך באַקענט מיט אַ ייִדן, וואָס קויפֿט צונויף אייער, אָנגעשלאָגענע, ניט קיין פֿרישע, און מאַכט פֿון די געלעכלעך עפּעס אַ מין זאַך, איך האָב פֿאַרגעסן ווי־אַזוי מע רופֿט דאָס. דאַרף זיך טרעפֿן, אַף זײַן גליק פּלאַצט אַ מאַשינע, און דער ייִד מאַכט פּליטה און לאָזט אים איבער איינעם אַליין מיט די צעשפּאָלטענע אייער. האָבן זיי באַקומען אַזאַ ריח, אַז מע האָט אים געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל. האָט ער געמוזט איינמאָל באַנאַכט אַרויסשפּרינגען דורך אַ פֿענצטער און מאַכן אַ ויברח — און לאָז זיך קאַטערינעסלאַוו האַלטן מיט די אייער. אַביסל געלט האָט ער געהאַט, איז ער אַוועק פֿון דאָרטן קיין קרעמענטשוק און האָט געעפֿנט מיט איינעם בשותּפֿות אַ פֿאַבריקע פֿון גילזעס. באַדאַרף ער אָנטרעפֿן אַף אַ שותּף, וואָס איז אַ גרויסער ליבהאָבער פֿון שאָך, און אַזוי ווי ער אַליין איז אויך אַ ליבהאָבער פֿון שאָך, ער קאָן אַוועקזיצן, זאָגט ער, אַ טאָג מיט אַ נאַכט, ניט עסן, ניט טרינקען, ניט שלאָפֿן, אַבי שפּילן אין שאָך, האָבן זיי ביידע אַזוי לאַנג געשפּילט אין שאָך, ביז זיי זײַנען געבליבן באַ די ליידיקע קעסטלעך אָן גילזעס. ווו זײַנען אַהינגעקומען די גילזעס — ווייס מען ניט. דערווײַל האָט ער דערהערט, אַז איינער אַן אַפּטייקער אין אַ קליין שטעטל ניט ווײַט פֿון קרעמענטשוק פֿאַרקויפֿט אויס אַ גאַנצע קראָם מיט פֿאַרשיידענע סחורות בזיל הזול, טאַקע אַ כּשרע מציאה. איז ער אַוועק און האָט אָפּגעהאַנדלט בחצי־חינם דאָס גאַנצע ראַמשל און האָט זיך גענומען פּאַקעווען די סחורה, און ס'איז אים געשטאַנען דערבײַ פֿאַרדינען אַ מטמון מיט געלד. דאַרף זיך טרעפֿן אַן אומגליק, אַז צווישן דער סחורה זאָל זיך געפֿינען אַ קעסטל פּולווער. האָט זיך מיישב געווען דאָס קעסטל פּולווער, פֿאַרנדיק אין וואַגאָן, און טוט אַ שאָס און צעשיסט דעם וואַגאָן און שיסט אָפּ אַ פֿוס דעם קאָנדוקטאָר — ער איז קוים אַרויס מיטן לעבן. וואָס זאָגסטו אַף דעם „מוצלח"? ער זאָגט אַליין אַף זיך, אַז ער טוט אַ קוק אַרײַן אין טײַך אַרײַן — פּגרן אויס אַלע פֿיש. ווי דו קוקסט

אים אָן, איז ער צו די צרות נאָך אַ ווערטל־זאָגער אויך. אַליין איז דאָס אַ קליינטשיקס און אַ רירעווודיקס, מיט ברענענדיקע אייגעלעך. דאָס קאַפּעליושל איז בײַ אים פאַררוקט אַהינטער, די הענט אין די קעשענעס, און דער מוח אַרבעט — קאָמבינאַציעס, אָן אַ שיעור קאָמבינאַציעס! ער זאָגט, אַז ער מוז „נעפּרעמעננאָ" זײַן אַ מיליאָנער, אַניט — הייבט ער זיך אויף און פאָרט אַוועק קיין אַמעריקע. דאָרט האָט ער שוין גאָר קיין דאגה ניט. מיך רעדט ער צו, איך זאָל מיט אים אויך פאָרן קיין אַמע־ריקע. ער זאָגט, אַז אַזעלכע מענטשן ווי מיר ווערן אין ערגעץ ניט פאַר־פאַלן. נאָר משוגע וועל איך ווערן — אַוועקוואַרפן אַזאַ בכבודע פּרנסה, ווי דאָס שרײַבערײַ, און פאָרן זוכן גליקן! און מחמת איך בין זייער פאַרנומען און האָב קיין צײַט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדער־לעך, און שווער און שוויגער, און איטלעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. איך פאַרשטיי ניט, פאַר וואָס איך האָב ניט קיין שום ענטפער פון דער רעדאַקציע אויף מײַנע ערשטע אַרבעט, וואָס איך האָב איר אַוועקגעשיקט. נישט קיין ענטפער, נישט קיין געלט. איך האָב איר שוין געשריבן דרײַ בריוו. איך רעכן, אם־ירצה־השם, הײַנט — מאָרגן האָבן פון איר תשובה.

הנ"ל.

VIII.

שיינע־שיינדל פון כתריליעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מהור"ר מנחם־מענדל נ"י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אויף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטנס שרייַב איך דיר, בעלי היקר, אַז ווי דו וועסט נאָר באַקומען דאָס דאָזיקע בריוול, זאָלסטו, למען־השם, קומען צו פֿאָרן אַהיים, וואָרעם מײַן טאַטע נעבעך איז מסוכן קראַנק. ס'איז שוין געווען אַ קאָנ־סיליום פֿון דאָקטוירים, האָבן זיי געפֿונען, אַז ער האָט, אַז אָך און וויי, וואַסער אין בויך. די וויטיקן, וואָס ער טראָגט איבער, איז ניט צו צוזען. קאָנסט פֿאַרשטיין, אַז די מאַמע זאָל לעבן איז גאָר נישט צו דערקענען! מען קאָן זאָגן, אַז זי איז זיך מפקיר צוליב אים. זי זאָגט: „מיט אַ שכן אַז מע איז אָפּ דרײַסיק יאָר אין איין שטוב איז אויך אַ רחמנות"... און דו זיצסט דאָרטן אין דעם שיינעם יעהופּעץ און באַשרײַבסט שלים־מזלען, די כּפּרה זאָלן זיי זײַן פֿאַר מײַן טאַטנס יאַרמעלקע, ווי עס ווינטשט דיר פֿיל געזונט און אימער גליק הײַנט און אַלע מאָל

דײַן באמת געטרײַע פֿרוי שיינע־שיינדל.

געדענק זשע, למען־השם, באַלד אַרויספֿאָרן און קלאַפּן אַ דעפּעש.

IX.

מנחם־מענדל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שיינע־שיינדל אין כתרילעװקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד האָרכן איינס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זײַ װיסן, אַז דײַן בריװ איז געװען פאַר מיר װי אַ פּיסטויל אין האַרצן. איך זאָל האָבן פליגלען, װאָלט איך, װי אַן אָדלער, געפלויגן צו אײַך קיין קאַסרילעװקע, האָב איך אָבער ניט מיט װאָס צו רירן זיך. דער בעל־הביתטע פון דער אַכסניא בין איך שולדיק, אַז די האָר זײַנען ניט מײַנע. אַ חוץ װאָס איך האָב איר אָפּגעגעסן דעם קאָפּ, האָב איך באַ איר נאָך אַלע מאָל איבערגעכאַפּט אַף פּאַפּיר און אַף טינט. איך האָב אַלץ געמיינט — אָט־אָט. אַזויפיל פּאַפּיר און טינט אויסגענוצט, אַזויפיל שיינע זאַכן אויסגעטראַכט, אָפּגעשריבן זיך אַלע פינגער — און די רעדאַקציע זאָל עס מיר אַפילו ענטפערן! זי האָט אָנגענומען אַ פול מויל מיט װאַסער און שװײַגט. זייער ניט שיין פון איר זײַט! ממה־נפשך: געפעלט אײַך ניט מײַן שרײַבן, דאַרפט איר מיר שרײַבן, װעל איך אויפהערן שרײַבן. יענעמס טרחה איז באַ זיי, אַפּנים, בלאָטע. ס'זאָל זײַן אַן אַנדערער אַף מײַן אָרט, װאָלט ער זיי אויסגעזידלט אַף אַלע זײַטן. אָדער איך זאָל האָבן געלט, װאָלט איך זיי געקלאַפּט אַ דעפּעש: טויט אָדער רויט!... איך בין גאָר ניט אימשטאַנד דיר איבערגעבן דאָס עגמת־נפש מיט דעם האַרצװייטיק, מיט דעם אַראָפּפאַלן, װאָס מע איז באַ זיך; עס לייגט זיך גאָרניט די פּען אַף צו שרײַבן מער. װאָס דאַרפסטו אַ סך? איך האָב געבעטן, מע זאָל מיר כאָטש שיקן די גאַזעט אומזיסט, ענטפערט מען מיר אויך נישט. איך זאָל אין דער צײַט געװען האַקן האָלץ, װאָלט איך, דאַכט זיך, אויך מער פאַרדינט. איך װייס ניט, װיאַזוי מיט אַנדערע שרײַבערס — מיט מיר האָבן

זיי זיך באַגאַנגען ערגער, ווי מיטן לעצטן שבלעצטן. צו די בערג טו איך מײַנע אויגן: מאין יבוא עזרי — אפשר וועט דער אייבער־שטער העלפן, וואָרעם ס'איז באו מים עד נפש, ערגער קאָן שוין גאָר ניט זײַן!... און מחמת איך בין זייער דערשלאָגן, מאַך איך דאָס בקיצור. אם ירצה השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצ־דינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה און זאָל צושיקן דעם שווער אַ רפואה שלמה. גאָט זאָל העלפן, מע זאָל זיך זען געזונט אַלע מיט די קינדערלעך, נאָך וועלכע איך בענק זייער שטאַרק, ממש עס גייט מיר אויס דאָס חיות.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. דער בריוו ליגט שוין בײַ מיר דעם אַנדערן טאָג, מחמת איך האָב ניט אַף קיין מאַרקע. איך האָב איבערגעטראַכט די גאַנצע צײַט, צו וואָס נעמט מען זיך, וואָס טוט מען און וואָס הייבט מען אָן צו טאָן? דאַכט זיך מיר, ס'איז שוין גאָר נישטאָ אַזאַ פּרנסה אַף דער וועלט, וואָס איך זאָל מיך אַף איר ניט וואַרפן. איין זאַך נאָר האָב איך דורכגעלאָזט: שדכנות. עס שטייט בײַ אונדז אַף דער אַכסניא אַ ייִד אַ שדכן, און וועדליק ער דערציילט, איז ער מאַסף ממון. און אַ פּרנסה איז דאָס אפשר ניט אַזאַ בכבודע, ווי שרײַבערײַ, אָבער שענער פון מעקלערײַ איז דאָס געוויס. דער עיקר, אַבי דער אייבערשטער גיט אַ שטיקעלע הצלחה.

הנ״ל.

X.

שיינע־שיינדל פון כתריליעווקע צו איר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מהור״ר מנחם־מענדל נ״י.

ערשטנס קום איך דיר צו מעלדן, אַז מיר זײַנען אַלע גאָט צו

דאַנקען אין בעסטן געזונט, גיב גאָט דאָס נעמלעכע פון דיר צו הערן אַף ווײַטער ניט ערגער.

צוויטנס שרײַב איך דיר, אַז איך האָב דיר ניט וואָס צו שרײַבן. איך האָב געוויזן דײַן בריוו דער מאַמען, זאָגט זי, אַז איך בין אַליין שולדיק. „ווי;אַזוי מען בעט זיך, אַזוי ליגט מען... זאָלסט געווען, זאָגט זי, מיך לאָזן זיך מיט אים איבערשרײַבן, מיטן שיינעם „געניידעם״, וואָלט איך אים שוין לאַנג, זאָגט זי, אַראָפּגעבראַכט. איך וואָלט זיך ניט געפוילט, זאָגט זי, און וואָלט אַליין זיך דורכגעפאָרן נאָך אים. אַף דײַן גליק, זאָגט זי, דאַרף דער טאַטע ליגן אַפן טויטן בעט און מירביידע דאַרפן זיך קוים האַלטן אַף די פיס״. דאָס געלט, וואָס איך שיק דיר דאָ, איז מײַן מאַמעס — און ווייס איר גוטסקייט. איך בעט גאָט, אַז מער זאָל איך פון דיר שוין קיין ברייוולעך ניט האָבן, און ווי נאָר דו וועסט אַרויספאָרן פון יעהופּעץ, אַזוי זאָל זיך עפענען די ערד און אײַנגעזונקען זאָל ווערן די דאָזיקע שטאָט, אַזוי ווי סדום, מיט אַלע אירע גאָלדענע געשעפטן, גליקן, מעקלערס, שדכנים, אכסניות, בעלי־ביתטעס, רעדאַקציעס, ווי עס ווינטשט דיר פיל געזונט און אימער גליק הײַנט און אַלע מאָל

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינע־שיינדל.

סוף פונעם פערטן בוך.

עס פֿידלט נישט

(מנחם־מענדל — אַ שדכן)

געשריבן אין די יאָרן 1900־1909.

עס פידלט נישט

(מנחם־מענדל — אַ שדכן)

מנחם־מענדל פון וועג צו זײַן ווײַב שיינע־שיינדל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפן, מע זאָל תמיד האָרכן איינס פונעם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אָמן.

ו ה ש נ י ת הנה זײַ ווּיסן, אַז עס פידלט נישט, עס גייט נישט, כאָטש צערײַס זיך. תיכּף ומיד ווי איך האָב מקבל געווען פון דיר די צוגעשיקטע עטלעכע קערבלעך, האָב איך זיך קודם צעצאָלט אַף דער סטאַנציע און האָב מיך באַלד אָנגעהויבן פאַקעווען אין וועג אַרײַן. וואָס דאַרפסטו מער? איך בין שוין אַפילו געזעסן אין וואַגאָן, גענומען אַ בי־לעט ביז כוואַסטעוו, און פון כוואַסטעוו האָב איך גערעכנט פאָרן גלײַך אַהיים, קיין כתרילעווקע הייסט עס. האָבן מיר דאָך אָבער אַ שטאַרקן גאָט, ווייסטו הערן, וואָס ער טוט אָפּ. אַנומלטן האָב איך דיר געהאַט געשריבן, אַז אַף דער אַכסניא, דאָרט ווו איך האָב געהאַלטן סטאַנציע, האָט זיך געפונען אַ ייִד אַ שדכן, לייבע לעבעלסקי הייסט ער, וואָס באַ־רימט זיך, אַז ער טראָגט אַרום באַ זיך אין בוזעם די גאַנצע וועלט און פאַרדינט שטיקער גאָלד. דערווײַל האָט ער באַדאַרפט אָפּפאָרן אַף אַ פּאָר טעג מכּוח אַ גרויסן שידוך; ער האָט באַקומען, זאָגט ער, אַ „סטראַטש־נע דעפּעש", ער זאָל ניט מעדליוועַן, האָט ער איבערגעלאָזט דאָס גאַנצע פּעקל זײַנס באַ דער בעל־הביתטע, געבעטן, זי זאָל עס באַהאַלטן ביז ער וועט קומען צוריק פונעם שידוך, וועט ער זיך שוין צערעכענען. און אַזוי ווי דו זעסט אים, אַזוי האָבן מ י ר אים געזען. פאַרן אָוועקפאָרן מאַכט צו מיר די בעל־הביתטע: „איר פאָרט דאָך אַף יענער ליניע, נאָט

איַיך דעם שדכנס פּעקל, טאָמער וועט איר זיך באַגעגענען ערגעץ מיטן שלים־מזל, מיט דעם לעבעלסקין, וועט איר אים אָפּגעבן זײַנע שפּאַר־גאָלן". זאָג איך: „וואָס דאַרף איך פרעמדע פּעקלעך?" זאָגט זי: „האָט קיין מורא ניט; ס'איז ניט קיין געלט, ס'איז פּאַפּירן, שמות". כך הווה. שוין זיצנדיק אין וואַגאָן, בינד איך אויף דאָס פּעקל אַף טשיקאַוועסט און טו אַ קוק אַרײַן — אַ גאַנצער אוצר: בריוו פון שדכנים, רשימות פון מחותנים, און גלאַט כתבים. צווישן די כתבים — אַ לאַנג צעטל אַף לשון־קודש פון חתנים און כלות, אויסגערעכנט נאָכן אלף־בית; איך גיב דאָס דיר איבער אות באות:

א וו ר י ץ — חוה בת הגביר רב לוי טאַנקינאָג... גרויסיר מיוחס... אשתו מרים גיטיל... גם כן מיוהסת... הויכי ווקס... קראַסאַוויצה... ד' אלפים... רוצה גיקאַנציטין...

ב א ל ט י — פּײַטל בן הגביר יוסף היטילמאַכיר... משכיל... ציניסט... גיקאַנציט בוכהאַלטירי... מפּריזעוו אַסלאָבאָדעט... דאַווינט אַלע טאָג... וויל מעות...

ג ל ו כ י וו — יעפים באָלאָסני... אַפּטייקיר גלות... האָט ליב יודין... מלוה ברבית... רוצה ברענעטקה...

ד ו ב נ א — לאה בת הגביר רב מאיר קאָרזיק... משפחה... קורצי ווקס... רויטי האָר... מדברת פראַנצויז... יכול ליתן מעות...

ה יי ס י ן — ליפּע בראש... שוואָגיר של איצי קוימין... בעל יועץ בסאָכירני זאַוואָד של רב זלמן ראַדימישליר... בן יחיד... והנער יפת תואר... ממזר אויגין... רוצה שמאָלץ־גרוב...

וו י נ ע צ ע — חיים העכט... בחור מנגן על הבערזע... פּאָרט בפּאַיטאָנדיל... גרויסיר פּאַרדיניר... שוה 10 אלפים...

ז י ט אָ מ י ר — הנגיד שלמה זלמן טאַראַטייקי... ב' בתולות... קראַסאַוויצות פּרימע... הקטנה מעט גישטופּילט... פּיאַנע דײַטש פראַנצויז... רוצה גישטודירטע... דעפּלאָם לאו דוקא...

ח מ ע ל נ י ק — הנגידה בתי' פלעקיל... אלמנה וואָכירניצה... חכמה נפלאה... רוצה למדן... מעג זײַן בלא מעות...

ט א ל נ י — הרבני רב אברעמעלי פּײַנציק... אלמן... חסיד בעל תנ"ך... זוכט אלמנה עם גישעפט...

י א מ פּ ע ל י — משה ניסיל קימבאַק... נגיד חדש... אשתו מרת ביילה לאה... ווילין אַ שידוך כלות הנפש... וויפיל דער צד שכנגדו גיט

מתחייב צו גיבין ב׳ פעמים... רח״ש לשדכנים תיכף ומיד בשעת טעליר ברעכין... מתנה להשדכן עקסטרי מצד המחותנתטי...

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע — רב נתן קורח... גביר ממון קורח... דבר אחר גדול... בן משכיל יוסף יצחק... קעניר חריף... טארגעניוו ודארוועו... שטי־ליר ווארים... מבקש אנארימי יתומהלי... קראסאוויצה שבקראסאוויצה... ניט חולה לשלוח על הוצאות... נ ו ת ן ב צ י מ ב י ל ה ו ל ך ב ט ע נ צ י ל...

ל י פ א ו ו י ץ — בן הגביר לייבוש קאפאטי... פארברענטיר חסיד... נותן אקזאמין על 8 קלאסין... יושב באדעס... שפילט על הפידל ויכול לשון קודש... קראסאוויץ...

מ ע ז ב י ש — רב שמשון שעפסיל שימעליש... אלמן... האט ב׳ בתולות עם ג׳ אלפים... רק מוז קודם אליין חתונה האבין... וויל גם כן בתולה...

נ ע מ ע ר ע ו — סמיציק... בערנארט מאסעיוויץ... פון די אמתי סמיציקעס... גרוש סאמעסטאיאטעלני... שפיליר מתמיד בפריווירענץ... תקיף אצל נאצאלסטווי... מן היושר בתולה עם ה׳ אלפים אדיר גרושה עם 10 אלפים...

ס מ י ל ע — פערילי דאמה... גרושה עם 10 אלפים... דארף א משכיל קאמעסניר...

ע נ א ט ע ו ו ק ע — הבעל הבית רב מענדי לאפיטע... זקן אריביר שבעים... רק האלטצעך קרעפקי... מקבר געווען ג׳ נשים... וויל בתולה...

פ ר י ל ו ק — הגומענאזיסט פרייטיג... בן הגביר מיכל פרייטיג... טראגט היטיל בבית... שרייבט ניט בשבת... וויל כ׳ אלפים לא פחות פרוטה... כנגד חצי...

צ א ר י צ ע ן — רשימה מן גביר אלמן פישיר... יושב באסטרע־כאן... צוגעזאגט ב׳ וויגרעזני בילעטין פערווע זאיאם... חוץ רח״ש... צריך לכתוב עוד א׳ בריוועל... בקשתי לשלוח כ״ה רו״ב אף הוצאות... לכה״פ מארקעם...

ק ר י מ ע נ צ ו ק — משכיל וציניסט סכנת נפשות... מאה קאמי־סים... הכם... חריף בשאך... ש״ם בעל פה... קעניר ובעל דברן... ווערטל־זאגיר אש להבה... כתבא רבא... שמעתי אז ער האט שוין חתונה גיהאט...

ר א ד י מ י ש ל — אייניקיל של רב נפתלי ראדימישליר... שייך לסאדיגערי... סאבירני זאוואד... גילדיני פאן... חצי חסיד חצי דייץ...

קורצי פאה ולאנגליכי קאפּאָטי... קעניר בשפראך וקלאָר יורה דעה... יש לו פעטיר מיליאָנציק וזאַצאָטני קוויטאַנצי... זוכט קראָסאָוויצה משפחה יחוס ר׳ אלפים פּאָרטיפּיאָן אָרנטלעך פראַנצויז פאַריק טאַנצן לעבט־בענצן באַרעשני בלא קאַוואַלירן...

ש פּ אָ ל י — הגביר המפורסם אליה מצערנאָביל... יושב ביהופּיץ... מעקליר של צוקיר ואימעניות... בשותפות עם הגביר המפורסם באָביש־קע... בת יחידה... פאַרלאַנגט טעלירל מן השמים... קעניר יותר מדאָק־טער... באַוואָרנט מפּריזעוו... שיין כמו יוסף הצדיק... וקלוג כמו שלמה המלך... זינגין ושפּילן על כל הכלים... משפחה בלא פלעק... מעות אָהן אַ שיעור... עם כל המעלות... כמעט בראָצקע... דפקתי דעפּעש לראַדי־מישל...

ת אָ מ אַ ש פּ אָ ל — ה׳ בתולות... ג׳ קראָסאָוויצות וב׳ פּאָסקוד־ניצות... און אַלימען אָדיר אַ דאָקטער עם גאַבינעט ומעביל אָדיר אַנאַד־וויקאַט עם פּראַקטיקי ביהופּיץ... כתבתי כמה בריוולאַך...

זיץ איך מיר אַזוי אין וואַגאָן, מיטן שדכנס פּעקל הייסט עס, און לייען נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל דאָס דאָזיקע לשון־קודשדיק צעטל פון חתנים און כלות, און טראַכט מיר: רבונו של עולם! וויפל פּרנסות דער אייבערשטער האָט באַשאַפן אױף דער וועלט פון זײַנע ייִדנס וועגן! אָט, אַ שטייגער, דאָס שדכנות. וואָס קאָן זײַן, דאַכט מיר, פײַנער און לײַטישער, בעסער און גרינגער דערפון? וואָס איז דאָ פאַראַן וואָס צו טאָן? מע באַדאַרף נאָר האָבן אַ קלעפּקע אין קאָפּ און קאָנען אויסמאַר־קירן מיטן שכל, ווער צו וועמען סע פּאַסט. למשל: אַוּוריטש האָט אַ מיידל אַ קראָסאָוויצע מיט פיר טויזנט, וואָס וויל אַ געקאָנטשעטן, האָט באַלטע אַ ציוניסט אַ משכיל, וואָס האָט געקאָנטשעט בוכהאַלטעריע און וויל געלט — איז דאָך דאָס אָנגעמאָסטן! אָדער לאָמיר נעמען טאַל־נע: זיצט אַ ייִד אַן אַלמן, וואָס זוכט אַן אַלמנה מיט אַ געשעפט — פאַרוואָס זאָל ער זיך ניט מטריח זײַן קיין כמעלניק, צו דער אַלמנה בתיה פלעקל, וואָס זוכט אַן אַלמן אָן געלט, אַבי אַ למדן? הערסטו, זוגתי היקרה, מע דאַרף נאָר קאָנען מאַכן קאָנבינאַציעס. ווען איך זאָל געווען געבוירן ווערן אַ שדכן, וואָלט איך אָוועקגעשטעלט דאָס געשעפט גאָר אַנדערש. איך וואָלט זיך אויפגעשריבן מיט אַלע שדכנים פון דער

גאַנצער וועלט, צונויפגענומען אַלע זייערע רשימות און וואָלט זיך אוועק־געזעצט צונויפפּאָרן, פּריִער אַף פּאַפּיר, געוויינלעך, דעם חתן מיט דער כּלה, די כּלה מיט דעם חתן, און אין יעדער שטאָט וואָלט איך מיר געהאַט אַ שותּף, וויפל שטעט, אַזויפיל שותּפים. ממה־נפשך, וויפל ס'וועט זײַן, וועט מען זיך טיילן, חצי שלי חצי שלך. עס וואָלט זיך אפשר געלוינט עפענען אַ קאָנטאָר אין יעהופּעץ, אָדער אין אָדעס, האַלטן מענטשן, זיי זאָלן זיצן שטענדיק און שרײַבן בריוולעך און קלאַפּן דעפּעשן — און איך אַליין טו גאָרניט, נאָר איך זיץ מיר און פּאָר און מאַך קאָמבינאַציעס!

אָט אַזעלכע מחשבות, פאַנטאַזיעס, קאָמבינאַציעס פליִען בײַ מיר אין קאָפּ. טראָגט אָן דער גוטער יאָר צו מיר אין וואַגאָן אַרײַן אַ נפש, אַ באַוואַקסענעם מיט האָר פון אויבן ביז אַראָפּ, שלעפּט מיט זיך אַ זאַק און סאָפּעט ווי אַ גאַנדז און רופט זיך אָן צו מיר מיט אַ מאָדנע בנעימות־דיק לשון, גאָר ניט ווי געוויינלעך: „יונגערמאַן, זאָגט ער, אפשר וואָלט געוועז אַ סברא, איר זאָלט זיך מיט אײַער עלטער מטריח זײַן, זאָגט ער, אַ רוק טאָן זיך בשעת הדחק אַביסעלע אַראָפּ, בכדי, זאָגט ער, אַז אַזאַ ייִד, ווי איך, למשל, זאָל האָבן די זכיה באַזעצן זיך אַף אַ רגע מיט אײַך בהרחבה אין שכנות?" — „פּאַרוואָס ניט? אָך, מיטן גרעסטן כּבוד!" — אַזוי זאָג איך צו אים און נעם און מאַך אים אָן אָרט און טו אים אַ פרעג גלאַט אַזוי, פון יוצא וועגן: „פון וואַנעט איז אַ ייִד?" — „מאַין באַתי, הייסט עס? פון קאָרעץ. — ענטפערט ער מיר. — מײַן נאָמען איז אָשר, און רופן רופט מען מיך רב אָשר שדכן. איך בין שוין פּאַוואָלינקע, זאָגט ער, ווי איר קוקט מיך אָן, מיטן אייבערשטנס הילף, כּמעט פערציק יאָר אַ שדכן." — „אַזוי?" — זאָג איך. — זײַט איר, הייסט עס, אויך אַ שדכן?" — „על כּן, דאַרפן מיר, זאָגט ער, לערנען דעם פּשט, אַז איר זײַט אויך מסתּמא אוודאי אַ שדכן, הייסט דאָס — אָחינו אַתּה, קומט דאָך אײַך, זאָגט ער, על־פּי־דין שלום־עליכם!" — אַזוי מאַכט צו מיר דער דאָזיקער שדכן און רוקט מיר אַרײַן אַ מגושמדיקע ווייכע האָריקע האַנט און טוט מיך אַ פרעג, אַפּנים, אויך פון יוצא וועגן: „מה שמכם?" — זאָגט איך: „מנחם־מענדל" ... „אַ קענטלעכער נאָמען, מאַכט ער צו מיר, ערגעץ האָב איך געהערט, נאָר איך ווייס ניט ווו. הערט זשע, זאָגט ער, אויס, רב מנחם־מענדל, וואָס איך וועל אײַך זאָגן. וויבאַלד, זאָגט ער, אַז דער צער פון טראָגן איז יאָ אַזוי גרויס,

דאָס הייסט, אַז דער אייבערשטער, זאָגט ער, האָט אַזוי געפירט מיט זײַן השגחה עליונה, אַז מיר, צוויי שדכנים, זאָגט ער, זאָלן זיך מזדמן זײַן לפונדק אחד, וואָלט אפשר, זאָגט ער, געווען אַ סברא, אַז מיר זאָלן טאַקע אָט־אָ־דאָ אַ, פּאַרנדיק מיט אײַך אין איין וואַגאָן, עפּעס מתקן זײַן?"... „דהײַנו, זאָג איך, וואָס זאָלן מיר מתקן זײַן?"... „אפשר האָט איר, זאָגט ער, אַ בעלן אַף גוטן ווײַן אין אַ שלעכטער כלי?"... „דהײַנו, זאָג איך, וואָס ווערט בײַ אײַך אָנגערופן גוטער ווײַן אין אַ שלעכ־טער כלי?"... „לאָזט אײַך דינען, זאָגט ער, תיכף ומיד וועל איך אײַך מסביר זײַן, וועט אײַך דער פּסוק ווערן רעכט אַרום און אַרום. נאָר וואָס דען? איר דאַרפט צולייגן קאָפּ. איך האָב, זאָגט ער, אין יאַרמעלינעץ אַ שטיקל סחורה מן המובחר, אָבער טאַקע פון די אַנטיקן, רב איציקל טאַשראַץ הייסט ער. מילא יחום — איז אָפּגערעדט. מע קאָן זאָגן, זאָגט ער, אײַנגעטונקען אין יחוס. וואָרעם אַ חוץ וואָס ער איז אַליין, זאָגט ער, אַ גרויסער מיוחס, איז זי נאָך אַ גרעסערע מיוחסת פון אים. דער חסרון, זאָגט ער, איז אָבער, וואָס ער הייסט זיך פאַר זײַן יחוס משלם זײַן מיט מעות מזומנים. וויפל ער גיט, וויל ער, אַז דער צד שכנגדו זאָל געבן צוויי מאָל אַזויפיל"... „שאַט, זאָג איך, מיר דאַכט, אַז ס'איז פאַראַן פּונקט דער אַרטיקל, וואָס איר דאַרפט". און איך טו מיך אַ נעם צו מײַן פּעקל, שלעפּ אַרויס דעם ספר הזכרונות פון מײַן שדכן לייבע לעבעלסקי און מיש אויף יאַמפּעלי און טו אים אַ ווײַז: „אָט איז ער, אָט דער, וואָס איר זוכט אים. לייענט, וועט איר זען: משה־ניסל קימבאַק, נגיד חדש — אַן אויפגעקומענער נגיד הייסט עס; וויל אַ שידוך כלות הנפש — דאָס הייסט, ער גייט־אויס! און וויפל דער צד שכנגדו גיט, איז ער זיך מתחייב געבן ב' פּעמים — צוויי מאָל אַזויפיל הייסט עס. פּונקט דאָס, וואָס איר דאַרפט!"...

דערהערט אַזעלכע דיבורים און דערזען בײַ מיר, אַז אָט דער משה־ניסל קימבאַק זאָגט נאָך צו רח"ש לשדכנים תיכף ומיד בשעת טעלער־ברעכן, און אַ חוץ אַ מתנה עקסטרע פון דער מחותנתטע, — טוט זיך מײַן רב אשר אַ הייב אויף פונעם אָרט, נעמט מיך אָן בײַ דער האַנט און מאַכט צו מיר: „מזל־טוב, רב מנחם־מענדל, מיר האָבן געמאַכט אַ געשעפט. איך האָב געזען, זאָגט ער, בײַ אײַך אין קוישל, אויב איך בין מיך נישט טועה, אייער־קיכלעך, טיי און צוקער ושאר ירקות, וואָלט

אפשר ניט געשאַדט, זאָגט ער, מיר זאָלן דערווײַלע מאַכן מזונות, און אם־ירצה־השם, אַז מיר וועלן קומען בשלום קיין כוואַסטעוו, וועט איר זיך מטריח זײַן מחילה נאָך היים וואַסער, איך האָב געזען, זאָגט ער, בײַ אײַך אַ טשײַניק, וועלן מיר טרינקען צו גלעזלעך וואַרעמס. און מסתמא, זאָגט ער, וועלן מיר קריגן אױף דער סטאַנציע אַ ביסל יי״ש אויך, זיבן און פופציק גראַדאָווער, וועלן מיר שוין אין איינוועגס, זאָגט ער, טרינ־קען לחיים פאַר מײַן יאַרמעלינעצער מיוחס מיט אײַער יאַמפּעלער אויפ־געקומענעם נגיד, וואָס חלשט אַ שידוך, און לאָז זײַן, זאָגט ער, אין אַ גוטער שעה, אין אַ מזלדיקער". „אָמן, זאָג איך, פון אײַער מויל אין גאָטס אויערן. נישט אַזוי גיך אָבער טוט זיך עס, זאָג איך, ווי סע רעדט זיך"... שלאָגט ער מיר איבער די רייד, דער שדכן הייסט עס: „לאָזט אײַך דינען, רב מנחם־מענדל, זאָגט ער, איר ווייסט ניט מיט וועמען איר האַנדלט. איר האָט צו טאָן נישט מיט קיין יינגעלע. איר רעדט, זאָגט ער, מיט אַ וועלט־שדכן, וואָס מע רופט אים רב אָשר און וואָס האָט ניט אַזויפיל האָר אין קאָפּ, וויפל שידוכים ער האָט שוין בעזרת השם יתברך אויסגעפירט. לאָמירביידע, זאָגט ער, פאַרמאָגן די מאות, וויפל פאַרפאַלק עס האָבן זיך שוין בײַ מיר אָפּגעגט און נאָכאַמאָל חתונה גע־האַט און ווידער געגט זיך... איך, זאָגט ער, אַז איך טו אַ קוק אַ רשימה, טאַפּ איך באַלד אָן, צי ס'וועט הולכן, צי ניין. אייער משה ניסל, זאָגט ער, געפעלט מיר, דאַרף זײַן מיט אַ סרחה, וואָרעם לאָמיר אָקאָרשט פאַר־שטיין, זאָגט ער, וואָס איז ער אַזוי להוט נאָך אַ שידוך און וואָס ברענט אַזוי די מהותנתטע און זאָגט אַזש צו מתנות להשדכן? די משמעות, זאָגט ער, אַז דאָרט ליגט אַ וואָרעם. אַ ווערעמדיקער עפּל הייסט עס"... — „וואָס זשע, זאָג איך, איז די עצה?" — „די עצה, זאָגט ער, איז דאָ אַ פּשוטע עצה: מיר ביידע דאַרפן טאַקע באַלד צעשיידן זיך, זאָגט ער, אין צוויי באַזונדערע דרכים, איך, זאָגט ער, קיין יאַרמעלינעץ, צו מײַן מיוחס רב איציקל טאַשראַץ, און איר קיין יאַמפּעלי, צו אײַער משה־ניסל קימבאַק. נאָר וואָס דען? מיר ביידע, זאָגט ער, דאַרפן אַרבעטן אױף אַלע כלים. איר מצדכם וועט זיך דאַרפן משתדל זײַן, אַז אָט דער ווערעמ־דיקער עפּל זאָל נתנען וואָס מער, און איך מצדי, זאָגט ער, וועל מן הסתם צוהאָרעווען, אַז מײַן טאַשראַץ זאָל טאַקע געבן כנגד די גאַנצע העלפט, ווי ער האָט מיר מבטיח געווען, וואָרעם אַ קשיא, זאָגט ער, אױף אַ ייִדן, וואָס האַנדלט מיט יחוס?"

ווי דו זעסט, זוגתי היקרה, האָט זיך עס אָנגעהויבן כלומרשט מיט אַ שפּאַס, אַף קאַטאָוועס הייסט עס, און אויסלאָזן האָט זיך עס אויס־געלאָזט טאַקע אַף דער רעכטער אמת, וואָרעם ביז וואָס־ווען — זײַנען מיר געקומען קיין כוואַסטעוו. געקומען קיין כוואַסטעוו, האָבן מיר קודם געטרונקען טיי, פּײַנטשיק פּאַרביסן און גענומען שמועסן עסק גאַנץ ערנסט. איז מיר אַפילו תחילת געוועז פריקרע די גאַנצע מעשה: וואָס פאַר אַ שדכן בין איך? און וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט פרעמדע רשימות? וואָרעם אַז מע וויל, הייסט דאָך דאָס גזילה! עלעהיי יענער האָט פאַרלאָרן אַ טײַסטער מיט געלט, און איך האָב אים אויפגעהויבן. נאָר אַז מע וויל דאָס אייגענע צוריק — מה רעש? ממה־נפשך, וועט זיך אויספּיקן, איז יחלוקו! איך בין דאָך נישט קיין פעלד־גזלן, וואָס איך זאָל פאַרלאַנגען פרעמדס. הקיצור, ס'איז באַ מיר געוואָרן רעכט פון אַלע זײַטן, און ס'איז געבליבן, אַז מיר לאָזן זיך ביידע אין וועג אַרײַן, ער קיין יאַרמעלינעץ, איך קיין יאַמפּעלי. אָפּגעשמועסט האָבן מיר אַזוי: אַז איך קומען אָפּן אָרט, זאָל איך קודם חוקר ודורש זײַן, וואָס איז די מעשה, וואָס אָט דער משה־ניסל קימבאַק יאָגט זיך אַזוי אַ שידוך טאָן, און אַז איך וועל באַטראַכטן די שטוב, און דאָס קרן וועט מיר געפעלן, זאָל איך אים קלאַפּן אַ דעפּעש קיין יאַרמע־לינעץ כך וכך, וועט ער מיר צוריק קלאַפּן אַ דעפּעש כך וכך, וועט מען זיך צונויפפאָרן מסתמא קיין זשמערינקע אָנקוקן זיך, און אויב עס איז אַ זיווג, וועט זײַן אַ שידוך. „דער עיקר, זאָגט ער מיר, דאַרפט איר זען, רב מנחם־מענדל, ניט זשאַלעווען קיין הוצאות, קלאַפּן דעפּעשן, וואָרעם באַ אַ שידוך, זאָגט ער, איז דער עיקר דעפּעשן... אַ מחותן, זאָגט ער, אַז ער דערזעט אַ דעפּעש, כאַפּט אים אַוועק דער רוח"... ס'איז געקומען צום שפּיץ, באַם נעמען בילעטן — לאָזט זיך אויס, אַז מײַן לאַנד־שדכן רב אָשערן פעלט אויס אַף הוצאות. „ער האָט זיך, זאָגט ער, אויסגעבראַכט ביז דער לעצטער פּרוטה אַף דעפּעשן מיט טעלעגראַמעס. איר זאָלט עס פאַרדינען, זאָגט ער, אַלע חודש, וואָס מיך קאָסט אָפּ אַ וואָך דעפּעשן מיט טעלעגראַמעס". דו פאַרשטייסט? אָט אַזאַ פּרנסה איז דאָס שדכנות! בקיצור, דער פּאַיעזד דערוואַרט שטייט ניט, איך האָב געמוזט אויסלייגן מײַנע עטלעכע קערבלעך, וואָרעם אי־בער הוצאות צעגייט זיך קיין געשעפט ניט. מיר האָבן זיך געביטן מיט

די אַדרייסים, גאַנץ פֿײַן זיך אָפּגעזעגנט און צעפּאָרן זיך, ער קיין יאַר־מעלינעץ, און איך קיין יאַמפּעלי.

געקומען קיין יאַמפּעלי, האָב איך, ראשית חכמה, אָנגעהויבן חוקר ודורש זײַן: „ווער איז אָט דער משה־ניסל קימבאַק?" זאָגט מען מיר: „חוץ זײַן שאָדן אַף אַלע ייִדן געזאָגט געוואָרן"... — „האָט ער עפּעס אַ סך קינדער?" זאָגט מען מיר: „אַ סך קינדער האָט אַן אָרעמאַן, און אַ נגיד האָט מער נישט ווי איין קינד"... — „וואָס פֿאַר אַ קינד?" זאָגט מען מיר: „אַ טאָכטער". — „עפּעס אַ היפּשע טאָכטער?" זאָגט מען מיר: „מע קאָן פֿון איר מאַכן צוויי"... — „גיט ער עפּעס אַ סך נדן?" זאָגט מען מיר: „וויפֿל ער גיט, איז ער נישט קראַנק געבן צוויי מאָל אַזויפֿיל"... הייב איך אָן טאַפּן: „פֿאַרוואָס?" טאַפּ אַהין, טאַפּ אַהער — סע טאַפּט זיך נית. טו איך אָן די שבתדיקע קאַפּאָטע און לאָז מיך גיין גלײַך צו דעם דאָזיקן מחותן.

מילא, איך זאָל דיר באַשרײַבן אַ שטוב, איז נית שײַך. אַ נגידישע שטוב פֿון כל טוב, און מענטשן — דימענטן. געזאָגט, ווער איך בין און וואָס איך בין געקומען, האָט מען מיך אויפֿגענומען כיד המלך, מכבד געווען מיט זיסן טיי, מיט צוקער־לעקעך און מיט שמעקנדיקן אתרוגים־אײַנגעמאַכטס, און גוטן ווישניק אַ פֿלעשל אַוועקגעשטעלט. דער מחותן אַליין, משה־ניסל הייסט עס, איז מיר געפֿעלן עד אין לשער: אַ צוגע־לאָזטער מענטש, אַ מזג טוב, מע קאָן זאָגן — אַ מענטש אָן אַ גאַל. אויך די מחותנתטע,ביילע־לאה הייסט עס, איז מיר געפֿעלן געוואָרן פֿונעם ערשטן קוק. אַ שיינע ייִדענע מיט אַ גיידער, אַ שטילע, אַ צדיקית. ביידע האָבן זיך גענומען אויסטאַפּן באַ מיר, ווער איז דער צד שכנגדו, האָט ער עפּעס אַ ווילן זון, און וואָס קען ער? וואָס זאָל איך זיי זאָגן, אַז איך ווייס אַליין אויך ניט? נאָר אַ ייִד אַ למדן גיט זיך אַן עצה. רוף איך מיך אָן צו זיי: „לאָמיר נאָר פֿאַרטיק ווערן מיט איין צד, וועלן מיר נאָכדעם שמועסן פֿונעם אַנדערן צד; ראשית, זאָג איך, וויל איך ווּיסן אַקוראַט, וויפֿל גיט איר? והשנית, וואָלט איך וועלן אָנקוקן דאָס קרן". דערהערט אַזעלכע דיבורים, רופֿט זיך אָן דער מחותן, משה־ניסל הייסט עס, צו דער מחותנתטע, ביילע־לאה הייסט עס: „ווו איז ערגעץ סאָניטשקע? רוף זי נאָר אַרײַן". — „סאָניטשקע טוט זיך נאָך אָן",

— מאַכט צו אים די מחותנתטע, ביילע־לאה הייסט עס, הייבט זיך אויף און גייט אַוועק אין צווייטן חדר אַרײַן, און איך מיטן מחותן, מיט משה־ניסלען הייסט עס, בלײַבן איבער אין צווייען, געגומען צו קאַפּלעך וויש־ניק, פאַרביסן מיט אתרוגים־אײַנגעמאַכטס און מע שמועסט. פון וואָס שמועסט מען? — לאָמיך אַזוי וויסן בייז, נעכטיקע טעג, אַפן הימל אַ יריד. „שוין לאַנג אַז איר זענט אַ שדכן?" — מאַכט ער צו מיר און גיסט מיר אָן נאָך אַ גלעזל ווישניק. „פון נאָך דער חתונה אָן, זאָג איך אים, מײַן שווער, זאָג איך, איז אַ ייִד אַ שדכן און מײַן טאַטע, זאָג איך, איז אויך געווען אַ שדכן, אַלע מײַנע ברידער זײַנען שדכנים, כמעט די גאַנצע משפּחה אונדזערע, זאָג איך, באַשטייט פון שדכנים"... אָט אַזוי האָק איך אים איין ליגן נאָכן אַנדערן און פאַרקרים מיך אפילו נישט, נאָר איך פּיל, אַז עס פלאַמט מיר דאָס פּנים. איך ווייס אַליין ניט, פון וואַנען עס האָבן זיך צו מיר גענומען אַזויפיל שקרים! אַ ברירה האָב איך געהאַט? ווי זאָגט די מאַמע דײַנע: „אַז מע קריכט אַרײַן אין אַ בלאָ־טע, קריכט מען ווײַטער"... געפּועלט האָב איך בא זיך, ווי איך האָב דיר שוין אויבן געזאָגט, אַז דער אייבערשטער וועט מיך באַגליקן און איך וועל דורכברעכן אָט דאָס דאָזיקע געשעפט, וועל איך מײַן חלק פאַר־דינען, אם־ירצה־השם, גאָר אָן אַ שום תירוץ, טיילן אַף דער האַלב מיט יענעם שדכן, מיט דעם לייבע לעבעלסקין הייסט עס, וואָס האָט פאַרגעסן אַף דער אַכסניא זײַן פּעקל מיט כתבים. וואָס האָב איך צו אים? אַנײַ, על־פּי יושר קאָן מען אפשר צופּסקנען, אַז מײַן חלק רח"ש געהער אינגאַנצן צו אים, צו לעבעלסקין הייסט עס? איז דער תירוץ: און ווו בין איך? איך בין דאָך דאָ, אייגנטלעך, דער גאַנצער גורם. און מײַן אַרבעט איז שוין גאָרניט ווערט? און האַקן שקרים פון יענעמס וועגן בין איך, דאַכט מיר, אויך נישט מחויב. און ווער וויים, אפשר האָט גאָט אַזוי געפירט, אַז ער זאָל פאַרלירן און איך זאָל געפינען, און אין מײַן זכות זאָלן דרײַ ייִדן פאַרדינען געלט?

אין די דאָזיקע מחשבות עפּנט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן די מחותנתטע, ביילע־לאה הייסט עס, און תיכף נאָך איר — סאָניטשקע. די כלה הייסט עס. אַ שיינע, אַ הויכע, אַ געזונטע און אָן אַסאַבע, אַזוי ווי די מאַמע אירע. „נו, אַ וווקס, און ברייט, קיין עין־הרע! — טראַכט איך מיר. — ניט קיין סאָניטשקע, נאָר טאַקע אַ גאַנצער סאָניטשניק!"... אָנגעטאָן גייט זי, די כלה הייסט עס, עפּעס מאָדנע, אין אַ לאַנגן קאַ־

פּאַט, אַ בונדע אַזעלכע, זעט אויס מער ווי אַ ווײַבל, נישט מחמת אַלט־קייט, נאָר מחמת ברייטקייט, סכנת נפשות! מע וואָלט באַדאַרפט מיט איר עפּעס אַ שמועס טאָן, זען, וואָס ס'איז פאַר אַ חיה, — לאָזט ער נישט, דער פּאַטער הייסט עס. ער האַלט אין איין ריידן, באַשיט מיך מיט רייד. פון וואָס, מיינסטו, רעדט ער? פון יאַמפּעלי. וואָס פאַר אַ שטאָט דאָס איז, אַ שטאָט פון באַריידערס, ניט קיין פאַרגינערס, שונאים אין לעבן אַרײַן, איינער דעם אַנדערן וואָלט דערטרונקען אין אַ לעפל וואַ־סער! וכדומה אַזעלכע פּוסטע רייד. אַ דאַנק דער מחותנתטע, ביילע־לאַהן, הייסט עס, זי מישט זיך אַרײַן און טוט אַ זאָג צום מאַן: „משה־ניסל, אפשר וואָלט געוועזן גענוג ריידן? לאָז זיי בעסער סאַניטשקע אַביסל שפּילן אַפן פּערטיפּיאַן". „בא מיר האָסטו געפועלט", — ענט־פערט איר דער מחותן, משה־ניסל הייסט עס, און גיט אַ ווונק צו דער טאָכטער. גייט צו די טאָכטער צום פּערטיפּיאַן, זעצט זיך אַוועק, עפנט אויף אַ גרויס בוך און קלאַפּט מיט די פינגער אַף וואָס די וועלט שטייט. רופט זיך אָן צו איר די מאַמע, ביילע־לאַה הייסט עס: „סאַניטשקע, וואָס טויג דיר טיודען? שפּיל זיי בעסער „יעכאַל קאָזאַק זאַ דונאַיעם", „הייסע באַבקעלעך", אָדער גאָר „המבדיל"... „פּאַזשאַלעסטע, מעשאַיע ניט", — ענטפערט איר סאַניטשקע און מאַכט מיט די פינגער איבערן פּערטי־פּיאַן אַזוי גיך, אַז דאָס אויג איז גאָרניט אימשטאַנד צו כאַפּן, און די מחותנתטע, ביילע־לאַה הייסט עס, בעת־מעשה לאָזט נישט אַראָפּ פון איר קיין אויג, ווי איינער רעדט: „איר זעט פינגער?"... און ווי זי שפּילט אַזוי, גליטשן זיך אַרויס פון חדר מיין מחותן מיט דער מחותנתטע, און איך בלײַב אַליין מיט דער כלה, מיט סאַניטשקען הייסט עס, — אַף פיר אויגן. „אַצינד איז אַ צײַט, טראַכט איך מיר, מאַכן מיט איר אַ שמועס; לאָמיר כאָטש הערן, צי זי קאָן ריידן". נאָר פון וואָס הייבט מען אָן? לאָז מיך אַזוי וויסן אַ בייזע וועטשערע! הייב איך זיך אויף פון אָרט און גיי צו און שטעל זיך אַוועק הינטער אירע פּלייצעס און רוף מיך אָן צו איר: „האָט קיין פאַריבל ניט, סאַניטשקע, וואָס איך שלאָג אײַך איבער אינמיטן דעם שפּיל. איך האָב אײַך געוואָלט עפּעס פרעגן"... דרייט זי זיך אויס צו מיר מיטן פנים און קוקט אַף מיר בייז און מאַכט צו מיר אַף רוסיש: „נאַפּרימער?"... „נאַפּרימער, זאָג איך, איך האָב אײַך געוואָלט פרעגן, וואָס איז אײַער באַגער? דאָס הייסט, וואָס פאַר אַ מין חתן, אַ שטייגער, וואָלט איר געוואָלט, מע זאָל אײַך געבן?"

„ווידיטיע, — מאַכט זי צו מיר שוין אַביסל ווייכער און לאָזט אַראָפּ די אויגן, — סאַבסטווענגאָ וואָלט איך געוואָלט אַ געקאָנטשעטן, נאָר איך ווייס, אַז סע איז פּאָנאַפּראַסנאָ, וואָלט איך וועלן, פּאָ קראַינעי מערע, ער זאָל זײַן אַן אָבראַזאָוועטער, וואָרעם כאָטש אונדזער יאַמפּעלי סטשיטאַיעט זיך אַ פּאַנאַטיטשעסקי שטאָט, פּונדעסטוועגן האָבן מיר ניעסמאָטריאַ אַלע פּאָלוטשעטע רוסישע אָבראַזאָוואַניע, און כאָטיאַ מיר פּאָסיעשטשאַיען ניט קיין אוטשעבנע זאַוועדיעניעס, פּונדעסטוועגן וועט איר נישט געפינען באַ אונדז איין באַרישניע, וואָס זאָל ניט זײַן זנאַקאָמע מיט עמיל זאָליאַ, מיט פּושקינען און אַפילו דאַזשע מיט גאָרקין"... אזוי מאַכט צו מיר די דאָזיקע יפהפיה, סאָניטשקע הייסט עס, און רעדט, און רעדט צו מיר האַלב אַף ייִדיש, האַלב אַף רוסיש, דאָס הייסט, מער אַף רוסיש, ווי אַף ייִדיש. און אין דעם קומט אָן די מחותנתטע, ביילע־לאה הייסט עס, רופט אַוועק די כלה, ווי איינער רעדט: „אַלצדינג דאַרף זײַן מיט אַ מאָס"... און עס קומט אַרײַן דער מחותן, משה־ניסל הייסט עס, און מיר זעצן זיך אַוועק מיט אים ווידער אין צווייען שמועסן מכוחן שידוך: וויפל גיט ער נדן, ווּהין זאָל מען זיך צונויפפאָרן מאַכן אַן אָנקוקעניש, אַף ווען זאָל מען אָפּשטעלן די חתונה, וכדומה אַזעלכע זאַכן, וואָס זײַנען שײַך צום ענין. און איך הייב מיך אויף און וויל גיין אַף דער סטאַנציע קלאַפּן אַ טעלעגראַם, נעמט ער מיך, משה־ניסל הייסט עס, פאַר אַ האַנט און מאַכט צו מיר: „איר וועט נישט גיין, רב מנחם־מענדל! איר וועט פריִער עסן מיט אונדז וואַרמעס, איר קענט אוודאי זײַן הונגעריק". און מע נעמט זיך וואַשן און מע זעצט זיך אַוועק עסן און מע נעמט צו גלעזלעך ווישניק, און ער, דער מחותן הייסט עס, די גאַנצע צײַט — דאָס מויל מאַכט זיך אים ניט צו: יאַמפּעלי, יאַמפּעלי און יאַמפּעלי... „איר ווייסט ניט, זאָגט ער, וואָס פאַר אַ שטאָט דאָס איז! אַ שטאָט פון לײדיקגייערס און באַריידערס. איר זאָלט מיך פאָלגן, זאָגט ער, וואָלט איר זיך געהאַלטן פון דערווײַטן, נישט גערעדט מיט קיינעם אַ וואָרט. איר זאָלט זיי, זאָגט ער, נישט דערציילן קיין מעשיות, ווער איר זײַט און פון וואַנען איר זײַט און וואָס איר טוט דאָ, און מײַן נאָמען זאָלט איר זיי אַפילו גאָרניט מזכיר זײַן, גלײַך ווי איר קענט מיך גאָרניט. איר פאַרשטייט, רב מנחם־מענדל? א י ר ק ע נ ט מ י ך ג אָ ר נ י ט!" — אזוי זאָגט ער מיר אָן אפשר אַ מאָל צען, און איך גיי אַוועק, קלאַפּ אַ דעפּעש צו מײַן שותף קיין יאַרמעלינעץ, אזוי

ווי מיר האָבן אָפּגערעדט, און שרײַבן שרײַב איך אים גאַנץ דײַטלעך, בזה הלשון: „טאָוואַר אַסמאָטרעל. פּערווי סאָרט. שעסט טיסיאַטשי. טעלעגראַמירויטע סקאָלקאָ נאַפּראַטיוו. גדיע סיטבאַיעמסיאַ". קומט מיר אָן פון מײַן שותף אַ תשובה, מאָדנע פאַרשטעלט: „אופּיראַלסיאַ דעסיאַט. נאַפּראַטיוו פּאָלאָווינע שעסט. ראַבאָטאַיטיע נאַבאַווקע. סאָגלאַסען זשמערינקע. טאָוואַר פּרימע. טעלעגראַמירויטע". לויף איך אַוועק צו מײַן מחותן, צו משה־ניסלען הייסט עס, און ווײַז אים די דעפּעש און בעט אים, ער זאָל מיר פאַרטײַטשן דעם פּסוק, וואָרעם איך פאַרשטיי ניט איין וואָרט. לייענט ער דורך די דעפּעש און מאַכט צו מיר: „ייִד! וואָס פאַרשטייט איר דאָ ניט? ס'איז דאָך יאַוונע וויאַסנע. ער וויל, פאַרשטייט איר מיך, אַז איך זאָל געבן צען, וועט ער מיר געבן אַקעגן די העלפט פון זעקס, דאָס הייסט, דרײַ טויזנט. שרײַבט זשע אים אַוועק, זאָגט ער, אַז ער איז שוין צו קלוג. ס'איז, זאָגט ער, קורצע דיבורים: וויפל ער גיט, לייג איך אַקעגן צוויי מאָל אַזוי פיל. און שרײַבט אים, זאָגט ער, ער זאָל ניט מעדליווען, טאַקע מיט דעם לשון, זאָגט ער, שרײַבט אים, וואָרעם עס קאָן זיך אונטערכאַפּן אַן אַנדערער". פאָלג איך אים און קלאַפּ אַוועק מײַן שותף אַזאַ דעפּעש: „קאַראָטקי סלאָוואַ. סקאָלקאָ דאַיאָט קלאַדו נאַפּראַטיוו דוואַ ראַזאַ באָלעיע. נע מעדליוואַט. פּאָדכוואַטיטסיאַ דרוגאָי". — באַקום איך פון מײַן שותף אָשרן אַ תשובה, ווידער פאַרשטעלט: „סאָגלאַסען דוואַ ראַזאַ מענעיע וויגאָוואָראָם טיסיאַטשאַ נאַזאַד. טאָוואַר נאַכאָדקאַ". לויף איך ווידער אַוועק מיט דער דעפּעש צו מײַן מחותן. זאָגט ער מיר ווידעראַמאָל: „ס'איז יאַוונע וויאַסנע. אײַער שותף, זאָגט ער, שרײַבט, אַז ער איז מסכים צו לייגן פּונקט אַ העלפט, נאָר מיט אַ תנאי — טויזנט צוריק, דאָס הייסט אַזוי: ווען איך, למשל, וועל געבן, זאָגט ער, צען, דאַרף ער דאָך געבן פינף; וויל ער אָפּציִען איינס צוריק, וועט אויסקומען, זאָגט ער, אַז איך גיב טאַקע צען, און ער וועט מער ניט געבן ווי פיר. אַ ייִד אַ חכם, זאָגט ער, אײַער מחותן; ער וויל מיך אָפּשווינדלען פון קאָפּ ביז פיס. איך בין אָבער, זאָגט ער, אַ סוחר און פאַרשטיי אַ געשעפט. איך וועל אים בעסער געבן, זאָגט ער, צוויי

מאָל אַזויפיל און מיט טויזנט מער, איידער ער זאָל מיר געבן די העלפט און מיט טויזנט ווייניקער. ווען דאָס אויסקומען, זאָגט ער, אַזוי: וועט ער געבן דריי, גיב איך אָקעגן זיבן; וועט ער געבן פיר, לייג איך נײַן; וועט ער געבן פינף, לייג איך עלף. האָט איר עס, זאָגט ער, צעקײַעט? גייט זשע, זאָגט ער, טאַקע באַלד און שרײַבט אים אַוועק אַ סטראַטשנע, ער זאָל ניט פאַרציִען אין דער לאַנגער באַנק, און לאָז ער אײַך, זאָגט ער, ענטפערן אויך מיט אַ סטראַטשנע, אַז מע פאָרט זיך צונויף — און אַן עק לאָז עס האָבן!"

לויף איך אַוועק און קלאַפּ מײַן אַשרן אַ סטראַטשנע דעפּעש: „ד א ס ט ט ר י ק ל א ד י אָ ט ס ע ם. ד א ס ט ט ש י ט ע ר ע ק ל א ד י אָ ט ד ע ו ו י א ט. ד א ס ט פּ י א ט ק ל א ד י אָ ט אָ ד י נ א צ א ט. נ ע ט י א נ ו ט ד ל י נ ע ס ק א מ י י ק ע. ס ט ר אָ ט ש י ט ע ו ע י ע כ א י ע ם". — קומט מיר אָן צוריק אַ סטראַטשנע דעפּעש, ניט מער ווי צוויי ווערטער: „ו ע י ע כ א י ע ם. ו ע י ע כ א י ט ע".

ווען קומט אָן אַזאַ וואַזשנע דעפּעש? — מסתמא באַנאַכט. און דו דאַרפסט שוין אַליין פאַרשטיין, אַז שלאָפן האָב איך די נאַכט נישט גע־קאָנט. איך האָב גענומען רעכענען, וויפל, אַ שטייגער, וועט זיך אָקאָרשט אָננעמען אויף מײַן חלק, ווען, למשל, דער אייבערשטער העלפט מיר, איך פיר אויס דאָס גאַנצע צעטל מיט שידוכים, וואָס דער לייבע לעבעל־סקי האָט פאַרלאָרן? באַ גאָט איז דען ניט מעגלעך? אָפּגעעקט איז באַ מיר געווען פעסט, אם־ירצה־השם, אַז איך פיר דורך דעם דאָזיקן עסק, שלים איך מיט מײַן אַשרן אַ שטענדיקן שותפות. וואָרעם ער געפעלט מיר פאַר זייער אַ בראַוון מענטשן, און טאַקע אַ מוצלח אויך. און פאַר־שטייט זיך, אַז אָט דער לייבע לעבעלסקי וועט אויך ניט זײַן געקריוודעט. וואָס האָב איך צו אים? נעבעך אויך אַ ייִד אַן אָרעמאַן און אַ מטופּל מיט קינדער... קוים דערלעבט טאָג, האָב איך אָפּגעדאַוונט און בין אַוועק צו מײַנע מחותנים. זיי באַוויזן די דעפּעש. האָבן זיי באַלד געהייסן געבן קאַווע מיט פּוטער־געבעקס, און סע איז געבליבן, אַז טאַקע דעם אייגענעם טאָג פאָרן מיר אַרויס זאַלבעפערט קיין זשמערינקע. נאָר בכדי יאַמפּעלי זאָל ניט זײַן קשה, וואָס פאָרן מיר עפּעס אַלע פיר אינאיינעם.

— האָבן מיר געמאכט אזוי, אז איך זאָל אַרויספאָרן מיט אַ פאָיעזד פריִער, און זיי — מיט אַ פאָיעזד שפּעטער; און דערווײַל זאָל איך פון זייערטוועגן דאָרטן צוגרייטן עפּעס אַ רעכטע סטאַנציע, הייסן מאכן וועטשערע, ווי גאָט האָט געבאָטן. און כך הוה. איך בין געקומען קיין זשמערינקע פריִער פאַר אַלעמען, פאַרפאָרן אַף דער שענסטער אכסניא, טאַקע רי איינציקע אין זשמערינקע, מיטן נאָמען „אָדעסקי גאָסטינעץ", זיך באַקענט, ראשית חכמה, מיט דער בעל־הביתטע, זייער אַ ווילע יִדענע, אַ מכנים־אורחטע, און איך טו זי אַ פרעג: „וואָס איז בײַ אײַך דאָ וואָס צו עסן?" — זאָגט זי: „וואָס ווילט איר?" — זאָג איך: „פיש איז בײַ אײַך דאָ?" — זאָגט זי: „מע קאָן קויפן". — זאָג איך: „נו, און אַ יויך?" — זאָגט זי: „מע קאָן צושטעלן אַ יויך אויך". — זאָג איך: „מיט וואָס? מיט לאָקשן, צי מיט רײַז?" — זאָגט זי: „אפילו מיט מאַנדלען". — זאָג איך: „נו, און אַ שטייגער, כדומה למשל, געבראָטענע קאַטשקעס?" — זאָגט זי: „פאַר געלט קריגט מען קאַטשקעס אויך". — זאָג איך: „נו, און טרינקען?" — זאָגט זי: „וואָס טרינקט איר?" — זאָג איך: „ביר איז דאָ?" — זאָגט זי: „פאַרוואָס זאָל ניט זײַן?" — זאָג איך: „נו, און ווײַן?" — זאָגט זי: „אַבי געלט".

— „אויב אזוי, זאָג איך, טאָ זײַט זיך מטריח, מײַן ליבע יִדענע, און קאָכט וועטשערע אַזוי גרויס ווי אַף אַכט פּאַרשוין". — זאָגט זי: „פון וואַנען האָבן זיך בײַ אַך גענומען אַכט, אַז איר זענט בסך־הכל איינער?" — זאָג איך: „אַ מאָדנע יִדענע! וואָס גייט אײַך אָן? מע זאָגט אײַך אַכט, איז אַכט". און אַזוי ווי מיר ריידן, קומט אָן מײַן שותף, רב אשר הייסט עס, און פאַלט אַרום קושן מיך און האַלדזן, ווי אַן אייגענער טאַטע: „דאָס הארץ האָט מיר אָבער געזאָגט, זאָגט ער, אַז איך וועל אײַך טרעפן דאָ, אינעם „אָדעסקי גאָסטינעץ"! געפינט זיך דאָ עפּעס, זאָגט ער, וואָס צו נעמען אין מויל אַרײַן?" — „אָט נאָר וואָס, זאָג איך, האָב איך באַשטעלט אַ וועטשערע בײַ דער בעל־הביתטע אַף אַכט פּאַרשוין".

— „וואָס איז שײַך וועטשערע? — זאָגט ער. — וועטשערע איז זיך וועטשערע, נאָר ביז די מחותנים פון ביידע צדדים וועלן אַמאָל זיך אויסקראַצן קומען, זײַנען מיר, זאָגט ער, נישט מחויב דערווײַלע צו פאַסטן. איך זע, זאָגט ער צו מיר, איר זײַט דאָ אַ היימישער, הייסט זשע, זײַט מוחל, מע זאָל אונדז גרייטן צום טיש און מע זאָל אונדז געבן אַביסל בראָנפן מיט עפּעס פּלײישיקס צו פאַרבײַסן. עס חלשט מיר, זאָגט ער,

דאָס האַרץ מסוכן נפש!״ — אַזוי זאָגט צו מיר רב אָשר און מאַכט ניִשט קיין שהיות און גייט אין קיך אַרײַן זיך וואַשן, באַקענט זיך מיט דער בעל־הביתטע, הייסט גענבן צום טיש וואָס ס׳איז דאָ, און מיר זעצן זיך אַוועק ביידע צו דער סעודה גאַנץ ברייטלעך, און רב אָשר דערציילט מיר עסנדיק די נסים ונפלאות, וויאַזוי ס׳איז אים געראָטן, ער האָט געשפּאָלטן דעם ים, קוים געפּועלט באַ דעם דאָזיקן מיוחס, ער זאָל געבן די ג׳ אלפים ר״ך. „וואָס הייסט, זאָג איך, ג׳ אלפים? מיר האָבן דאָך געשמועסט נישט ווינציקער פון פיר טויזנט?״ — „לאָזט אײַך דינען, זאָגט ער, רב מנחם־מענדל, איך ווייס, וואָס איך האָב צו טאָן. איך הייס רב אָשר! איר דאַרפט וויסן, זאָגט ער, אַז מײַן מיוחס האָט בסך־הכל חשק געהאַט לייגן כנגדו גאָרנישט מיט גאָרנישט, וואָרעם ער איז אַליין אַ גרויסער מיוחס, זאָגט ער, און האָט אַ ווײַב נאָך אַ גרעסערע. און אַז ער זאָל וועלן, זאָגט ער, אַ שידוך טאָן מיט אבי וועמען, וואָלט מען אים נאָך, זאָגט ער, צוצאָלן אין בײַטל אַרײַן... בקיצור, איך האָב, זאָגט ער, געננוג געהאָרעוועט, געהאַקט האָלץ, און קוים מיט צרות, מיט אַנגסטן, געפּועלט, ער זאָל געבן לכל־הפּחות ב׳ אלפים״. „וואָס הייסט, זאָג איך, ב׳ אלפים? איר האָט דאָך נאַרוואָס, זאָג איך, געזאָגט ג׳ אלפים?״ — זאָגט ער מיר ווידער: „לאָזט אײַך דינען, רב מנחם־מענדל, איך בין אַן עלטערער שדכן פון אײַך און איך הייס רב אָשר. לאָזן זיך נאָר די צדדים צונויפפאָרן, און חתן־כלה וועלן זיך אָנקוקן, וועט אם־ירצה־השם אַלצדינג זײַן אגיל ואשמח. איבער אַזעלכע טויזנט קראַפּן צעגייט זיך, זאָגט ער, באַ מיר קיין שידוך נישט. איך הייס, פאַרשטייט איר מיך, רב אָשר! איין פּרט, זאָגט ער, איז דאָ יאָ פאַראַן, וואָס סע קוועטשט מיך״. — „דהײַנו וואָס, זאָג איך, קוועטשט אײַך?״ — „מיך קוועטשט, זאָגט ער, דער פּריזיוו. איך האָב אײַנגערעדט, זאָגט ער, דעם מחותן מײַנעם, אַז באַ אײַער משה־ניסלען איז טאַקע נאָך גאָר אַ יונג קינד, בלוט און מילך, נאָר ער הערט דעם פּריזיוו פאַר דרײַ גראָשן, שוין געפּטרט דעם פּריזיוו״... „וואָס בעבעט איר, רב אָשר? — רוף איך מיך אָן צו מײַן שותף. — וואָסער פּריזיוו? וואָסערע לאָקשן?״ — זאָגט ער צו מיר ווידעראַמאָל: „לאָזט אײַך דינען, רב מנחם־מענדל, איך הייס רב אָשר!״... „איר מעגט אײַך הייסן אַכצן מאָל רב אָשר, זאָג איך, פאַרשטײ איך אַלץ ניט, וואָס איר רעדט! עפּעס בעלעבעטשעט איר מיר: „פּריזיוו״, „שמיזיוו״ — פון וואַנען האָט זיך גענומען צו מײַן משה־ניסלען אַ פּריי-

זיוו? א נקבה האָט שוין דען אויך אַף זיך א פּריזיוו?”... — מאַכט צו מיר אָשר: „וואָס הייסט — א נקבה? און ווו איז אײַער משה־ניסלס בחור?”... „פון וואַנען, זאָג איך, האָט זיך גענומען צו משה־ניסלען א בחור, אַז ער פאַרמאָגט בסך־הכל זײַן אייגנס א טאָכטער א בת־יחידה, איין און איינציקע הייסט עס?” — „איז די משמעות, זאָגט ער, אַז בא אײַך איז אויך א בתולה? ס׳טײַטש, זאָגט ער, מיר האָבן דאָך געשמועסט עפּעס וועגן א חתן!”... „אַוודאי, זאָג איך, א חתן! איך האָב אָבער גאָר אַנדערש ניט גערעכנט, זאָג איך, אַז חתנס צד — דאָס זײַט איר!”... „פון וואַנעט איז געדרונגען, זאָגט ער, אַז חתנס צד — דאָס בין איך?”... „פאַרוואָס זשע, זאָגט ער, האָט איר מיר ניט מזכיר געווען, אַז בא אײַך איז א בתולה?”... זאָג איך: „נו, און איר האָט מיר מזכיר געוועזן, אַז בא אײַך איז א בתולה?”... ווערט ער אין כעס און מאַכט צו מיר: „ווייסט איר, וואָס איך וועל אײַך זאָגן, מנחם־מענדל? איר זײַט אַזוי א שדכן, ווי איך בין א רב!” זאָג איך: „און איר זײַט אַזוי א שדכן, ווי איך בין א רביצן!” א וואָרט פאַר א וואָרט — ער מיר: „מלמד!” איך אים: „שקרן!” ער מיר: „שלים־מזל!” איך אים: „זולל־וסובאניק!” ער מיר: „מנחם־מענדל!” איך אים: „שיכורניק!”... פאַרדריסט דאָס אים, גייט ער און לאָזט מיר אַראָפּ א פּאַטש, גיי איך און פאָר אים אַרײַן אין באָרד — א שקאַנדאַל, זאָל גאָט שומר ומציל זײַן!...

דו פאַרשטייסט? אַזויפיל הוצאות און צײַט און טרחה. הײַנט די בזיונות! דאָס גאַנצע שטעטל איז זיך צונויפגעלאָפן אָנקוקן די דאָזיקע שדכנים, וואָס האָבן באַוויזן א בריהשאַפט צונויפפאָרן צוויי מיידלעך. איז אָבער אָט דער אָשר, פאַרכאַפּט זאָל ער ווערן, באַלד אַנטרונען געוואָרן, און מיך האָט ער איבערגעלאָזט איינעם אַליין זיך צערעכענען מיט דער בעל־הביתטע פאַר דער וועטשערע, וואָס איך האָב באַשטעלט אַף אַכט פאַרשוין. א גליק, וואָס איך האָב מיך כאָטש באַצײַטנס אַרויסגעמאַכט, איידער די מחותנים מיט די צוויי כלות זײַנען אָנגעקומען קיין זשמערינקע. וואָס מיט זיי האָט זיך דאָרט אָפּגעטאָן — ווייס איך ניט. נאָר איך שטעל מיר פאָר די בזיונות!... הײַנט גיי זײַ א נביא, אַז אָט דער שדכן, ימח שמו זאָל ער ווערן, איז אַזא פּוסטע זאַך, א ווינט־מיל, צו אַלדי שוואַרצע יאָר, וואָס רעדט און פאָרט און פליט און קלאַפּט דעפּעשן — און וואָס לאָזט זיך אויס? צוויי בתולות!... איין מאָל פאַר אַלע מאָל, זוגתי היקרה, עס פידלט נישט, כאָטש וואַרף זיך א לע־

בעדיקער אין וואסער אריַין! און מחמת איך בין זייער דערשלאָגן פונעם דאָזיקן שידוך, מאַך איך דאָס בקיצור; אם ירצה־השם, אינעם אַנדערן בריוו וועל איך דיר אַרויסשריַיבן אַלצדינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאָלן לעבן, וואָס איך בענק נאָך זיי שטאַרק, און שווער און שוויגער, און איטלעכן גאָר פריַינטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. פאַרנדיק פון זשמערינקע, האָב איך געמיינט, אַז דער הימל איז שוין אַף מיר געפאַלן. נעכאַי־בי וואָלט איך געהאַט געגנוג אַף הוצאות, וואָלט איך שוין ווי־עס־איז דערשלעפּט זיך אַהיים, קיין כתרילעווקע הייסט עס. האָב איך מיר אָבער אויסגערעכנט, אַז איך וועל מוזן בליַיבן שטעקן ערגעץ אין וועג, כאָטש נעם, אַל תפתח פה לשטן, און צי זיך אויס אַף די רעלצן! איז דאָך אָבער פאַראַן אַ גאָט אַף דער וועלט, באַקען איך מיך אין וואַגאָן מיט עפּעס איינעם אַ שלאַק, אַן אַגענט אַן אינספּעקטאָר, וואָס שטראַפירט מענטשן פונעם טויט, און ער הייבט מיך אָן צוריידן און זאָגט מיר צו הרים וגבעות, אַבי איך זאָל ווערן אַן אַגענט. וואָס איז דאָס אַזעלכעס אַן אַגענט און ווי אַזוי שטראַפירט מען מענטשן פונעם טויט — איז אַ סך צו שריַיבן, און איך האָב שוין איצטיקס מאָל אַזוי אויך איבערגעכאַפּט די מאָס, לאָז איך עס איבער אַף אַן אַנדערש מאָל.

הנ״ל.

סוף פונעם פינפטן בוך.

שלים־שלים־מזל

(מנחם־מענדל — אַן אַגענט)

געשריבן אין די יאָרן 1900־1909.

שלים־שלים־מזל

(מנחם־מענדל — אן אגענט)

מנחם־מענדל פון וועג צו זיין ווייב שיינע־שיינדל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינע־שיינדל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפן, מע זאל תמיד הערן איינס פונעם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות, ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסן, זוגתי היקרה, אז איך האב געמוזט עוקר זיין, אנטלויפן הייסט עס. איך האב מיך נארוואס ארויסגעכאפט פון אן אומגליק, פון א גרויסן אומגליק! איך מעג בענטשן גומל. שיער־שיער בין איך אריין אין חד־גדיא אריין, און גאט וויים, מיט וואס איך וואלט אפגעשניטן. פון רעסטאנסקי ראטע איז גאר ניטא וואס צו ריידן, און אפשר נאך קאטארזשנע סיביר, כאטש איך בין אין דעם שולדיק גלייך מיט דיר. ווי זאגט די מאמע דיינע: „שלים שלים־מזל דורך טיר און דורך טויער"... איצט, אז דער אייבערשטער האט מיר געהאלפן, איך האב מיך באצייטנס ארויסגעכאפט ווי פון א שרפה, האב איך מיך אוועקגעזעצט ארויסשרייבן דיר אין א בריוו אלצדינג באריכות, פונעם אנהייב ביזן סוף.

פון מיין פריערדיקן בריוו געדענקסטו דאך מן הסתם, אין וואס פאר א פאלאזשעניע איך בין געווען נאך דעם שיינעם שידוך מיט די צוויי בתולות, ניט היינט געדאכט. איך האב דעמאלט גערעכנט, ס'איז אן עק. אוים מנחם־מענדל. באדארף איך מיך באגעגענען מיט איינעם א פאר־שוין, אן אגענט אן אינספעקטאר פון „אקוויטעבל", וואס שטראפירט מענטשן פונעם טויט און האט דערפון פרנסה מיטן פולן מויל. ער האט מיר ארויסגענומען א ביכל און האט מיר באוויזן, וויפל מענטשן ער האט שוין פארשטראפירט פונעם טויט און וויפל מענטשן עס זיינען שוין

באַ אים געשטאָרבן. און דאָס איז אַזאַ געשעפט, וואָס, אדרבה, וואָס מער מע שטאַרבט, איז אַלץ בעסער, סײַ פאַר די טויטע, סײַ פאַר די לעבע־דיקע. ווּעסטו דאָך פרעגן: וואָס איז דער שכל? דער שכל איז אַ פּראָס־טער שכל. אַ שטייגער, נאָפּרימער, „אַקוויטעבל" האָט גענומען און האָט מיך אָפּגעשטראָפירט פונעם טויט אויף צען טויזנט קאַרבן. דאַרף איך צאָלן פאַר דעם סך־הכל אַזעלכע צוויי־דרײַ הונדערטער אַ יאָר ביזן טויט. איז ממה־נפשך, שטאַרב איך אַוועק, חלילה, דאָס ערשטע יאָר — איז דײַן גליק: צען טויזנט קאַרבן איז אַ מטבע. אַלאַ וואָס דען, איך לעב? איז „אַקוויטעבלס" גליק. דאָרטן דינען אַן אַ שיעור מענטשן, אַגענטן, צום מיינסטן — ייִדן, וואָס האָבן אויך ווײַב־און קינדער און דאַרפן אויך לעבן אויף דער וועלט. וואָס זשע אַרט דאָס מיך? דער חסרון איז, וואָס ניט אַ יעדער קאָן זײַן אַן אַגענט. אַן אַגענט דאַרף, ראשית חכמה, גיין אָנגעטאָן פֿײַן, אָבער טאַקע וואָס פֿײַן הייסט: אַ שיינעם גאַרניטער, אַ קאָלנער מיט מאַנקעטן, מעג זײַן פּאַפּירענע, אַבי ווײַסע, אַ שניפּס אַ שיינעם, נו און אַ קאַפּעליוש — שמועסט מען ניט. דער עיקר אָבער איז — שפּראַך. אַן אַגענט מוז קאָנען שפּראַך. דאָס הייסט, ער דאַרף קאָנען ריידן, צוריידן, אײַנריידן, איבעררריידן און פאַררריידן, אַזוי לאַנג ריידן, ביז יענער זאָל זיך שוין מוזן שטראָפירן פונעם טויט — און מער דאַרף מען ניט. הקיצור, מײַן פאַרשוין דער אַגענט־אינספּעקטאָר האָט אַרויסגעזען אין מיר, אַז איך באַדאַרף זײַן אַ גוטער אַגענט, אַן אויסגע־צייכנטער אינקוויזיטאָר.

איצט, זוגתי היקרה, דאַרף מען דיר קלאָר מאַכן, זאָלסט פאַרשטיין דעם חילוק צווישן אַן אַגענט אַן אינספּעקטאָר און אַן אַגענט אַן אינקווי־זיטאָר. אַן אַגענט אַן אינקוויזיטאָר הייסט גלאַט אַן אַגענט, וואָס שטראָ־פירט מענטשן פונעם טויט, און אַן אַגענט אַן אינספּעקטאָר הייסט שוין אַן עלטערער אַגענט, וואָס מאַכט אַגענטן. הײַנט איז פאַראַן אַ „קרוזש־נאָי" אַגענט־אינספּעקטאָר, וואָס מאַכט אַגענטן־אינספּעקטאָרעס, און אי־בער די אַלע אַגענטן, אינקוויזיטאָרעס, אינספּעקטאָרעס און „קרוזשנאָי" אינספּעקטאָרעס איז פאַראַן איינער, אַן אויבערהאַר איבער אַלע, וואָס מע רופט אים גענעראַל־אינספּעקטאָר. קיין עלטערער פון אים איז שוין ניש־טאָ אויף דער גאַנצער וועלט. פאַרשטייט זיך, אַז צו ווערן אַ גענעראַל מוז מען פריִער זײַן אַן אינקוויזיטאָר, נאָכדעם אַן אינספּעקטאָר, נאָכדעם אַ „קרוזשנאָי" אינספּעקטאָר, און אַזוי ווײַטער. און אַז גאָט העלפט, מע

דערדינט זיך און מע ווערט א גענעראַל — איז מען שוין באַוואָרנט מיט פּרנסה אַפן גאַנצן לעבן. עס איז פּאַראַן, זאָגט מײַן פּאַרשוין, גענעראַלן אַזעלכע, וואָס פאַרלעבן אַ יאָר ניט ווייניקער פון דרײַסיק טויזנט. הכלל, ער האָט מיך אָנגעהויבן צורײדן, איך זאָל ווערן אַן אַגענט. האָב איך מיך מיישב געווען: וואָס האָב איך דאָ אײַנצושטעלן? ממה־נפשך, וועט עס גיין, וועט עס גיין; אלא ניט — איז אינה מקודשת. קיין פּוטער, זאָגט ער, לייג איך ניט אַרײַן. אדרבה, איך באַקום נאָך, זאָגט ער, אַן אַוואַנץ, דאָס הייסט, מע גיט מיר אַן אַדערויף פאַר מײַן אַרבעט עטלעכע קערבלעך, איך זאָל האָבן דערווײַל אויף הוצאות און אויף אויסקליידן זיך און אויף צו קויפן זיך אַ פּאַרטעפּעל. אויב אַזוי, איז דאָך עס טאַקע גאָר נישקשה פון אַ קאָנבינאַציע! און איך האָב מיך געלאָזט איבעררײדן און בין געוואָרן למזל אַן אַגענט.

נאָר נישט אַזוי גיך טוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. ווערן אַן אַגענט דאַרף מען זיך זען קודם מיטן גענעראַל, וואָרעם ביז דער גענעראַל שרײַבט ניט אונטער — איז בלאָטע. און ער האָט מיך גענומען, דער אינספּעקטאָר הייסט עס, און האָט מיך טאַקע אויף זײַנע אייגענע הוצאות געבראַכט צו פירן קיין אַדעס צו זייער גענעראַל אין „אַקוויטעבל", וואָס האָט צו שאַפן אויף עטלעכע און צוואַנציק גובערניעס און האָט אונטער זיך, זאָגט מען, כמעט אַכצן הונדערט אַגענטן. מילא, איך זאָל דיר באַשרײַבן די גרויסקייט פונעם דאָזיקן גענעראַל, איז ניט שײַך. דאָס הייסט, ער אַליין איז דווקא ניט אַזאַ גרויסער, ווי דער טאַרעראַם איז גרויס. און אויגן האָט ער גרויסע, שאַרפע אויגן, און אַ פּנימל אַ ליכטיקס, און בעקלעך רויטע, און רופן רופט מען אים: י ע ו ו ז ע ר ע ל. דעם גענעראַלס קאַנטאָר פאַרנעמט אַ גאַנצע שטוב. חדרים, חדרים און חדרים. אַ סך טישן מיט בענקלעך, מיט ביכער, מיט פּאַפּירן, און אַגענטן דרייען זיך אַרום, און סע גריבלט און סע שווירבלט, און דעפּעשן לויפן הין און צוריק — עס טוט זיך חושך! איידער מע דערשלאָגט זיך צום גענעראַל אַליין, דאַרף מען דורכגיין שבעה מדורי גיהנום. אַ טויטער בין איך געווען, אַז מע האָט מיך אַרײַנגעפירט צו דעם דאָזיקן יעוווזערעל, כאָטש אַפילו ער האָט מיך דווקא געבעטן זיצן, מכבד געווען מיט אַ פּאַפּיראָס, אויסגעפרעגט בײַ מיר, ווער איך בין און וואָס איך בין און וואָס איז מײַן געשעפט? בין איך געגאַנגען און אים אויסדערציילט אַלצדינג, פונעם אָנהייב ביזן סוף, וויאַזוי איך בין געפאָרן קיין קעשענעוו און פאַרבלאָנדזעט

קיין אדעס, געהאנדלט מיט „לאנדאן", און פון דארטן קיין יעהופּעץ, זיך געדרייט ארום דער בערזע, געקויפט און פארקויפט „יקנה"ז" און „פּוטיווּיל" און „לילעפּוטן" און אנדערע „פּאפּירלעך אין די מיליאנען אריין, און נאכדעם, ווי איך בין, ניט היינט געדאכט, געווארן א מעקלער פון צוקער און פון געלט, פון הייזער און פון אימעניעס, פון וועלדער און פון זאוואדלעך, און וויאזוי איך בין נאכדעם געווארן א שדכן, אפילו א שרייבער אויך, געדרייט, געברענט, געפלאקערט און געטראסקעט מיט דער גאנצער וועלט, און דער סוף איז געווען, זאג איך אים, נישט גוט — שלים־שלים־מזל דורך טיר און דורך טויער... אויסגעהערט מיך, שטייט אויף דער גענעראל, יעווזערעל הייסט עס, לייגט ארויף אף מיר די האנט און רופט זיך אן צו מיר: „ווייסט איר, וואס איך וועל אייך זאגן, גאספּאדין מנחם־מענדל? איר געפעלט מיר; א נאמען האט איר א שיינעם, און ריידן, ברוך השם, קאנט איר. איך זאג אייך נביאות, אז מיט דער צייט וועט איר זיין א גרויסער אגענט, טאקע גאר א גרויסער! דערווייל באקומט איר אן אוואנץ, פארט ארויס אף דער וועלט, אין די ייִדישע שטעט און שטעטלעך, דארט קען מען אייך אויסגעבונדן, און זייט מצליח"...

און כך הוה. איך האב נאר בקומען פון זיי די עטלעכע קערבלעך, אזוי האב איך מיך באלד אויסגעקליידט בגדי־מלכות. זאלסט מיך זען, וואלסטו מיך ניט דערקענט. און א פּארטעפּעל האב איך מיר געקויפט א גרויסן, האט מען מיר אנגעפּאקט אהין ביכלעך מיט פּאפּירן א גאנצן טראנספּארט, און איך האב מיך געלאזט אף גאטס וועלט. קודם קיין בעסאראביע, א ווינקל פון פּרנסה! דארט, זאגט מען, קאן מען מאכן געשעפטלעך, שטראפירן און שטראפירן. דארף זיך מאכן אזוי, אז איך האב יארצייט, כאפּ איך מיך אראפּ מפּאיעזד לפּאיעזד אין א קליין שטעטל, עפּעס א העק צו אלדי שווארצע יאר. איך האב גאר ניט געוווּסט, אז דאס שטעטל האט א שם אף דער וועלט מיט אירע שקצים, עזות־פּנימער, מוסרים און יאבעדניקעס. פארברענט וואלט עס געמעגט ווערן איידער איך האב עס דערקענט! נאר אז סע איז באשערט אן אומגליק — דארף איך אקוראט אט דא, אין דעם שטעטל, האבן יארצייט, און פאל אריין אין א בלאטע, זאל דער אייבערשטער שומר ומציל זיין! דאס הארץ האט מיר אבער טאקע געזאגט, אז איך וועל דא גוט ניט אפּשניידן. נאר אז מע דארף זאגן קדיש, איז עפּעס א תירוץ? בין איך

אוועק גלײַך אין בית־מדרש אַרײַן און קום אָן פּונקט צו מעריב. אָפּגעדאַוונט מעריב, גייט צו צו מיר דער שמש און רופט זיך אָן צו מיר: „יאָרצײַט?" — זאָג איך: „יאָרצײַט". — מאַכט ער צו מיר: „פון וואַנעט איז אַ ייִד?" — זאָג איך: „פון דער גאָרער וועלט". — „מה שמכם?" — זאָג איך: „מנחם מענדל". — „קומט דאָך אײַך שלום!" — און ער שטעקט מיר אָפּ אַ שלום־עליכם, און נאָך אים דער גאַנצער מנין. אַלע גיבן מיר אָפּ שלום, און עס ווערט אַרום מיר אַ רעדל, און מע הייבט אָן אויסטאַפּן באַ מיר, ווער איך בין און פון וואַנען איך בין און וואָס איז מײַן טועבע? זאָג איך זיי: „איך בין אַן אַגענט". — פרעגן זיי: „פון וואָס אַן אַגענט? פון מאַשינעס?" — זאָג איך: „דווקא ניט. איך בין אַן אַגענט אַן אינקוויזיטאָר פון „אַקוויטעבל". — זאָגן זיי: „וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק?" — זאָג איך: „איך באַוואָרן מענטשן נאָכן טויט". און איך גיב זיי צו פאַרשטיין דעם שכל, ווי אַזוי מע שטראָפירט מענטשן פונעם טויט. שטייען זיי אַרום מיר מיט אָפענע מײַלער, גלײַך ווי מע וואָלט זיי דערציילט — אַפּן הימל אַ יריד. נאָר צוויי חברה־לײַט האָב איך באַמערקט צווישן זיי, איינער אַ הויכער, אַ דאַרער, אַן אויסגעבויגענער, מיט אַ נאָז אויך אַן אויסגעבויגענע און אַ גלאַנצנדיקער; אַ טבע האָט ער, אַז ער רעדט, צופּט ער די האָר פונעם בערדל אײנציקווײַז. דער אַנדערער — אַ נידעריקער, אַ ברייטער, אַ שוואַרצער, ווי אַ ציגײַנער, מיט איין אויג אַ שעלמיש, וואָס קוקט באַ אים קיין פּצון־זײַט. ער מעג ריידן ווי ערנסט, ווײַזט זיך אויס, אַז ער שמייכלט. די דאָזיקע חברה־לײַט האָבן, אַפּנים, יאָ פאַרשטאַנען, וואָס הייסט שטראָפירן מענטשן פונעם טויט, מחמת זיי האָבן זיך עפּעס מאָדנע איבערגעקוקט מיט די אויגן און האָבן אַ זאָג געטאָן איינס צום אַנדערן אונטער דער נאָז: „סע וועט גיין אַ גאַנג"... איך האָב באַלד פאַרשטאַנען אָן די צוויי פאַרשוינען, אַז זיי זײַנען ניט גלײַך צו אַנדערע; זיי פאַרשטייען אַן עסק, און מיט זיי קאָן מען שוין עפּעס מאַכן. און כך הוה. איך בין נאָר אַרויס פון בית־מדרש, גייען זיי מיר נאָך, די צוויי חברה־לײַט, פון הינטן, און מאַכן צו מיר: „וואָס לויפט איר אַזוי, רב מנחם־מענדל? שטייט אַ ווײַלע, מיר ווילן אײַך עפּעס פרעגן. אָט דאָ באַ אונדז, אין דער בלאָטע, ווילט איר מאַכן געשעפטן?"... — זאָג איך: „פאַרוואָס ניט?" — מאַכט צו מיר דער לאַנגער, דער וואָס מיט דער אויסגעבויגענער נאָז: „צווישן אחינו בני־ישראל?"... — און דער וואָס מיטן

אייגל העלפט אים אונטער: „מיט ייִדן איז גוט קוגל עסן". — זאָג איך: „וואָס זשע איז דערצו די עצה?" — זאָגט דער לאַנגער: „האַנדלען זאָל מען מיט אַ פּריץ". — „לעבן זאָלן די גויים"... — העלפט אים אונטער דער וואָס מיטן אייגל. און אָט אַזוי גייען מיר און ריידן, און אַז מע רעדט, דעררעדט מען זיך. עס לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז אָט די צוויי חברה־לײַט האָבן זייער אייגנס אַ פּריץ אַ מאָלדאַוואַן, אַ רײַכן בעל־הגוף, וואָס זיי פאַרדינען באַ אים אָפּט אַ קערבל. מיינען זיי, אַז אים וואָלט מען געקאָנט זייער שיין פאַרשטראָפּירן... זאָג איך: „אַך, פאַרוואָס ניט? מיטן גרעסטן כבוד! אדרבה, זאָג איך, נעמט זיך צום עסק, און לאָמיר עס מאַכן יחדיו. איך בין, זאָג איך, נישט קיין אָין להעשיר"... און עס איז געבליבן, אַז מאָרגן, אם־ירצה־השם, אין בית־מדרש צום ערשטן מנין דאַרפן זיי מיר ברענגען תשובה פון זייער פּריץ דעם מאָלדאַוואַן. נאָר וואָס דען? איין זאַך האָבן זיי מיך געבעטן — ס'זאָל זײַן בסוד־סודות, דאָס הייסט, איך זאָל זיך ניט אויסריידן אויף דער אַכסניא, אַז איך האָב מיך מיט זיי געזען און אַז מיר האָבן אָפּגעשמועסט אינאיינעם מכּוח אַ געשעפט.

הבוקר אור — ס'איז נאָר טאָג געוואָרן, האָב איך מיך געפעדערט אין בית־מדרש אַרײַן דאַווענען מיטן ערשטן מנין. אָפּגעדאַוונט — נישטאָ מײַנע חברה־לײַט. איבערגעוואַרט דעם אַנדערן מנין — נישטאָ מײַנע פאַרשווינען. פאַרוואָס האָב איך זיי, שוטה, נישט געפרעגט, וויאַזוי רופט מען זיי באַם נאָמען און וווּ זיצן זיי? צוגיין צום שמש און אַ פרעג טאָן באַ אים — האָב איך מורא: איך האָב דאָך געגעבן זיי דאָס וואָרט, ס'זאָל זײַן בסוד! ערשט העט נאָך אַלע היומס האָבן זיי זיך באַוויזן מיט די טלית־ותפילין. אַז איך האָב זיי דערזען, האָט מיר אַ טיאָך געטאָן דאָס האַרץ פאַר שמחה. נאָר צוגיין צו זיי און פרעגן, וואָס הערט זיך — האָב איך מיך אײַנגעהאַלטן, ס'איז נישט מעשה מענטש. אָפּגעדאַוונט פאַר זיך אויף איין פוס, כאַפּן זיי די טלית־ותפילין און לאָזן זיך גיין געשווינט. איך נאָך זיי. — „נו?" — מאַך איך צו זיי. מאַכן זיי צו מיר: „יהודי בלאַ, דברט נישט אויף דער גאַס, איר קענט נישט אונדזער שטאָט, ברענגען זאָל זי אײַך! איר גייט אונדז בעסער נאָך פון הינטן און קומט צו אונדז אַהיים. דאָרט מאַכן מיר דאָס געשעפט, און טאַקע אין איינוועגס עפּעס צובײַסן"... אַזוי מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער אויסגעבויגענער נאָז און טוט אַ ווונק צו דעם וואָס מיטן אייגל, און יענער

וואָס מיטן אייגל ווערט נעלם. און מיר אין צווייען לאָזן זיך גיין איבער ענגע פינצטערע חושכדיקע געסלעך, ער אַף צופריער און איך נאָך אים, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאָלפן, מיר זיינען בשלום גע־קומען.

אַרייַנגעקומען אין אַ קליין פינצטער פאַררייכערט שטיבל מיט אַ סך פליגן אַף די ווענט און אַף דער סטעליע, מיט אַ געמאָלטן מזרח, אַ רויטן טישטעך אַפן טיש און מיט אַ לאָמפּ, פאַרהאַנגען מיט פּאַפּירענע אָפּגע־בליאַקעוועטע קווייטן, האָבן מיר געטראָפן באַם אויוון אַ קליין, אויס־געשמירט ווייַבעלע מיט אַ בלייך־איבערגעשראָקן פּנים. דאָס קליינע ווייַ־בעלע האָט אַ קוק געטאָן מיטן איבערגעשראָקן פּנים אַפן מאַן, און דער מאַן האָט אַ זאָג געטאָן צו איר פאַרבייַגייענדיק: „עסן!" — און ס'איז באַשאַפן געוואָרן אין איין כהרף־עין אַ טישטעך מיט אַ בולקע, מיט בראָנפן און מיט פאַרבייַסן. עס האָט נישט לאַנג געדויערט, און יענער וואָס מיטן אייגל איז אַרייַנגעקומען, און נאָך אים האָט זיך אַרייַנגע־קאַטשעט אַ נפש פון אַ פּוד צוועלף מיט אַ גרויסער בלויער נאָז, מיט פעטע האָריקע הענט און מיט צוויי מאָדנע פיס, וואָס אָנהייבן הייבן זיי זיך אָן דווקא גראָב, נאָר וואָס ווייַטער גייען זיי דינער און דינער. עס דאַרף זיי זייַן שווערלעך צו טראָגן אַף זיך אַזאַ גרויסן, אַזאַ שווערן גוף.

אָט דער דאָזיקער נפש איז געווען דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן. דער־זען דאָס פלעשל בראָנפן אַפן טיש, האָט ער אַרויסגעלאָזט פון זייַן פעטן בויך אַ פעטע שטימע אַף גוייש: „אַצע דאָברע דילאָ!"... גענומען צו ביסלעך בראָנפן (דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן האָט גענומען צוויי ביסלעך), האָבן די צוויי חברה־לייַט פאַרבונדן מיט אים אַ שמועס מכוח ווייץ און מכוח קאָרן, און בשעת מעשה טוט מיר יענער וואָס מיטן אייגל אַ זאָג אַפן אויער: „דער אָדון איז אָנגעשטאָפּט!... האָט אפשר טויזנט טשעט־ווערט ברויט, אַ חוץ האָבער... קוקט ניט אַף אים, וואָס ער גייט אַזוי אָרעם געקליידט; ער איז נאָר אַ קאַרגער"... און יענער, דער לאַנגער, גיט אים אַלץ עצות, ער זאָל נישט פאַרקויפן דאָס ברויט, וואָרעם עס וועט זייַן טייַער ווייץ; ער זאָל בעסער אָפּליגן דאָס גאַנצע ברויט אַפן ווינטער. „אַצע דאָברע דילאָ!" — זאָגט אים אַלע מאָל דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן, האַקט אַרייַן איין כוסה נאָך דער אַנדערער און פאַרבייַסט מיט אַפּעטיט, ווי נאָך אַ תענית, און בלאָזט מיטביידע ליפּן און מיט

דער נאָז. נאָכן עסן רופט זיך אָן צו מיר דער לאַנגער: „אַצינד קאָנט איר דברן מיטן אָדון מכוח אַײַער עסק"... האָב איך מיך אַוועקגעזעצט מיטן אָדון באַזונדער אין אַ ווינקעלע און האָב אים אָנידערגעלייגט אַ דרשה, איך ווייס ניט, פֿון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען! איך האָב אים געגעבן צו פֿאַרשטיין, ווי נייטיק דאָס איז פֿאַר איטלעכן מענטשן דאָס שטראָפֿירן זיך, ער ־מעג זײַן רײַך, ווי קורח; אדרבה, וואָס דער מענטש איז רײַכער, זאָג איך, איז אַלץ נייטיקער, ער זאָל זיך פֿאַרשטראָ־פֿירן, וואָרעם אַ רײַכער מענטש, זאָג איך, אַז ער ווערט אָן דאָס געלט אױף די עלטערע יאָרן, איז אים טויזנט מאָל ערגער ווי דעם קבצן; אַ קבצן, זאָג איך, איז שוין געוווינט געוואָרן מיטן דלות, און אַ נגיד, זאָג איך, אַז ער בלײַבט הלילה אָן געלט, איז ערגער ווי געשטאָרבן. „יאַק נאָפּי־סאַנאָ או נאַס — זאָג איך צו אים — עני חשוב כמת, זנאַטשיטסאַ, ביעדני כוזשע יאַק מערטווי. אַ פּאָטאָמו, זאָג איך, וואַשע בלאַהאָראָדיע, זאָג איך, זאַשטראַפֿיראָיטי סובי, זאָג איך, אָט סמערטי טשרעז סטאָ דוואַדצאַט ליעט, זאָג איך, נאַ דעסיאַט טיסיאַטשי"... „אָצע דאָברע דילאָ!" — מאַכט צו מיר דער אָדון און בלאָזט מיט בײדע ליפּן, ווי אַ בלאָז־זאַק. איך פֿיל, אַז דער כוח פֿון ריידן האָט זיך אין מיר צע־ברענט מיט סכנת־נפֿשות, ווײַל איך ריידן ווײַטער, רופֿט זיך אָן צו מיר דער לאַנגער: „גענוג אײַך צו דברן; נעמט אַרויס דעם נייר און כתבעט אָן וואָס מע באַדאַרף"... און יענער וואָס מיטן אייגל טראָגט מיר אונ־טער אַ טינט און פֿעדער, און איך טו אָפּ אַלצדינג, וואָס מע באַדאַרף, און אַז עס קומט צו חתמענען, שוויצט דער פּריץ דער מאַלדאַוואַן נעבעך שטאַרק ביז ער „לייגט דעם טאַטן". נאָכדעם גיי איך מיט אים צום דאָק־טער, ער זאָל אים באַטראַכטן, איך נעם אָן אַדרעויף, גיב אַרויס אַ קווי־טאַנציע — און דאָס געשעפֿט איז געמאַכט.

געקומען פֿאַרנאַכט אױף דער אכסניה פֿריילעך און געהייסן זיך קאָכן וועטשערע, רופֿט זיך אָן צו מיר דער בעל־הבית פֿון דער אכסניא: „וואָס הערט זיך עפּעס בײַ אײַך?" — „וואָס זאָל זיך הערן?" — זאָג איך. — „מעג מען אײַך, זאָגט ער, אָפּגעבן מזל־טוב?" — „וואָס פֿאַר אַ מזל־טוב?" — פֿרעג איך אים. „דאָס געשעפֿטל, זאָגט ער, וואָס איר האָט אָפּגעאַרבעט"... „וואָסער געשעפֿטל?" — זאָג איך און מאַך מיך תמעוואַטע. — „מיטן פּריץ", — מאַכט ער צו מיר. — „מיט וואָסער פּריץ?" — „מיטן גראָבן פּריץ". — „פֿון וואַנען ווייסט איר, זאָג איך,

אז איך האָב געמאַכט אַ געשעפטל מיט אַ פּריץ?״... „ס׳איז אַזוי, זאָגט ער, אַ פּריץ, ווי איך בין אַ רביצן״... — „וואָס זשע דען איז ער?״ — „ער איז אַ פּיפּערנאָטער״, — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און צע־לאַכט זיך מיר גלײַך אין פּנים אַרײַן. זעץ איך מיך צו צום בעל־הבית און הייב אים אָן בעטן, חלשן, ער זאָל מיר זאָגן, וואָס באַדײַט דאָס „פּיפּערנאָטער״ און פון וואַנען ווייס ער, ווו איך בין געוועזן און וואָס איך האָב געטאָן? הקיצור, ער האָט, אַפּנים, אַרויסגעזען פון מײַנע רייד, אַז איך בין דאָ גאָט די נשמה שולדיק, האָט ער אַף מיר רחמנות געהאַט און האָט זיך פאַרשפּאַרט מיט מיר באַזונדער אין אַ חדר און האָט מיר גענומען דערציילן אַף מײַנע שותפים אַזעלכע זאַכן, אַזש די האָר האָבן זיך מיר געשטעלט קאַפּויר. לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז די צוויי חברה־לײַט זײַנען בסך־הכל פּראָסטע שווינדלערס, מזיקים, זאָגט ער, וואָס די וועלט האָט דאָס נישט. „זיי האָבן שוין, זאָגט ער, אָפּגעטאָן אַף זייער לעבן אַזעלכע קרימינאַל־זאַכן, וואָס ווען מע כאַפּט זיי, זאָגט ער, גייען זיי אַוועק ווײַט... זייער טרפהנער גליק, זאָגט ער, איז, וואָס תמיד שטעלן זיי אַרויס אַ דריטן, און אַליין, זאָגט ער, בלײַבן זיי שטענדיק פון דרויסן... דער דאָזיקער פּריץ, זאָגט ער, וואָס מע האָט אײַך אים אַרויסגעשטעלט פאַר זייער אַ רײַכן מאָלדאַוואַן, איז בסך־הכל אַ פּראָס־טער לאַפּאַצאַן, זאָגט ער, אַ שיכור הגדול הגיבור והנורא, און דער, זאָגט ער, וואָס איר האָט אים פאַרשטראָפירט, — איז אָדער ער האַלט באַ אָפּזאָגן די עטלעכע גילדן, זאָגט ער, אָדער ער איז שוין אַ שוכן־עפר... איר פאַרשטייט, זאָגט ער, מיט וואָס דאָס שמעקט?״...

דערהערט אַזעלכע דיבורים, איז מיר פּרחה נשמתי געוואָרן. עס גייט מיר מער נישט אָפּ צו מײַנע זײַדענע קליידער, אַז איך זאָל מיך נאָך אַרײַנכאַפּן אַף אַ מינוט אין אַ טורמע אַרײַן! האָב איך נישט גע־מאַכט קיין לאַנגע שהיות און געלאָזט זיך גלײַך צו דער באַן, לויפן וווּהין די אויגן טראָגן, גאָר נישט געוואָלט אַפילו זען זיך שוין מער מיט מײַנע צוויי חברה־לײַט. לאָזן זיי גיין כּפּ־הקלע מיט זייער מאָלדאַוואַן און מיט דער שטאָט און מיט גאַנץ בעסאַראַביע און מיטן גאַנצן עסק פון שטראָ־פירן מענטשן פונעם טויט, וואָס מע קאָן דורך דעם אומגליקלעך ווערן... לאָז גאָט געבן בעסערע פּרנסות. הלוואי איך זאָל שוין קומען אַפּן אָרט בשלום. און מחמת איך האַלט באַ פאָרן אַ ווײַטן וועג, מאַך איך דאָס בקיצור. אם־ירצה־השם, פון האַמבורג וועל איך דיר אַרויסשרײַבן אַלצ־

דינג באריכות. לעת־עתה לאָז גאָט געבן מיט געזונט און מיט הצלחה. גרים די קינדערלעך זאָלן לעבן. גאָט זאָל העלפן, זיי זאָלן זײַן געזונט און שטאַרק, און מע זאָל זיך זען מיט פרייליכע הערצער. גרים שווער און שוויגער און איטלעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך.

ממני בעלך מנחם־מענדל.

עיקר שכחתי. איך האָב דיר גאָר פאַרגעסן שרײַבן, וווהין איך פאָר. זוגתי היקרה, איך פאָר קיין אַמעריקע. נישט אַליין — אַ גאַנצע קאָמפּאַניע פאָרן מיר. דאָס הייסט, פאָרן מיר, אייגנטלעך, קיין האַמבורג, און פון דאָרטן שוין קיין אַמעריקע. וואָס עפּעס קיין אַמעריקע? ווײַל אין אַמעריקע, זאָגט מען, ווערן ייִדן גליקלעך. גאָלד, זאָגט מען, וואַלגערט זיך דאָרט אין די גאַסן. געלט רעכנט זיך דאָרטן אַף טאָלערס, און מענטשן זײַנען דאָרטן בחשיבות גדול — אַ רענדל אַ מענטש! און ווער שמועסט, ייִדן — די זײַנען גאָר דאָס אייבערשטע פון כריין! אַלע זײַנען מיר מבטיח, אַז אין אַמעריקע וועל איך, אם־ירצה־השם, מאַכן גוט, טאַקע וואָס גוט הייסט. די גאַנצע וועלט פאָרט איצט קיין אַמעריקע, מחמת דאָ איז נישטאָ וואָס צו טאָן. לחלוטין נישט. סע האָבן זיך אויסגעלאָזט אַלע געשעפטן. הײַנט ווײַבאַלד אַז די וועלט פאָרט, פאַרוואָס זאָל איך אויך ניט פאָרן? וואָס האָב איך אײַנצושטעלן?... רק זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבן, זוגתי היקרה, און נישט איבערטראַכטן אַף מיר חלילה קיין שלעכטס. גלייב מיר בנאמנות, אַז איך וועל דיך, חס ושלום, נישט פאַרגעסן, נישט דיך, נישט אונדזערע קינדערלעך, זאָלן געזונט זײַן. איך וועל אַרבעטן טאָג ווי נאַכט, קיין זאַך וועט מיר ניט זײַן שווער, און אַז דער אייבערשטער וועט מיר העלפן, איך וועל, אם־ירצה־השם, באַגליקן, און באַגליקן וועל איך געוויס, דאָס איז בײַ מיר זיכער, ווי ס׳איז טאָג אַף דער גאַנצער וועלט, וועל איך דיר צושיקן שיפסקאַרטן, פאַר דיר און פאַר די קינדער, און וועל דיך אַרויסנעמען אַהין, און וועסט בײַ מיר לעבן בכבוד, ווי די גרעסטע שררהטע, פונעם שענסטן און פונעם בעסטן, קיין שפּרענקעלע וועל איך אַף דיר נישט לאָזן פאַלן. און עס איז שוין טאַקע צײַט, כ׳לעבן, אַז דו זאָלסט אויך וויסן פון אַ וועלט צו זאָגן! רק נישט געזאָרגט און נישט גענומען זיך צום האַרצן — מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט!...

הנ״ל.

סוף פונעם זעקסטן בוך.

נאַנץ טביה דער מילכיקער

אינהאַלט:

קטנתי	185
דאָס גרויסע געווינס	191
אַ בוידעם	215
הײַנטיקע קינדער	235
האָדל	259
חוה	281
שפּרינצע	299
טביה פאָרט קיין ארץ־ישראל	319
לך־לך	345
וחלקלקות	365

ק ט נ ת י

אַ בריוול פון טביה דעם מילכיקן צום מחבר.

געשריבן אין יאָר 1895.

קטנתי

(אַ בריוול פון טביה דעם מילכיקן צום מחבר)

לכבוד צו מײַן געליבטן טײַערן פרײַנט רב שלום־עליכם, גאָט זאָל אײַך געבן געזונט און פרנסה מיט אײַער װײַב און קינדער, איר זאָלט האָבן גרױס נחת װוּ איר װעט זיך קערן און װענדן, אָמן סלה!

קטנתי! — באַדאַרף איך אײַך זאָגן מיטן לשון, װאָס יעקב אָבינו האָט געזאָגט אין דער סדרה „וישלח", בשעת ער האָט זיך גע־לאָזט גײן קעגן עשון, להבדיל... נאָר טאָמער איז דאָס אפשר ניט אַזױ גלײַך, בעט איך אײַך, פּאַני שלום־עליכם, איר זאָלט אױף מיר קײן פּאַריבל נישט האָבן, איך בין אַ פּראָסטער חי־וקים, איר װײסט אװדאי מער פון מיר — װאָס איז דאָ װאָס צו רײדן? אין אַ דאָרף, משטײנס געזאָגט, מע װערט פאַרגרעבט, װער האָט צײַט אַרײַנקוקן אין אַ ספר, צי אָפּלער־נען אַ פּרשה חומש מיט רש"י, צי װאָס? אַ שטיקל גליק, עס קומט דער זומער, פאָרן זיך צונױף די יעהופּעצער נגידים קײן בױבעריק אױף די דאַטשעס, קאָן מען זיך באַגעגענען אַמאָל מיט אַן אײדעלן מענטשן, האָרכן אַ גוט װאָרט. איר מעגט מיר גלײבן, אַז איך דערמאָן מיך אָן יענע טעג, װען איר זײַט געזעסן לעבן מיר אין װאַלד, אױסגעהערט מײַנע נאַרישע מעשיות, איז באַ מיר גלײַך, װי איך זאָל פאַרדינען מי יודע װיפֿל! איך װײס ניט מיט װאָס איך האָב באַ אײַך אַזױ נושא חן געװען, איר זאָלט זיך אָפּגעבן מיט אַזאַ קלײן מענטשל, װי איך, מיר שרײַבן בריװלעך גאָר. און לא־כן שכן אַרױסשטעלן מײַן נאָמען אין אַ בוך, מאַכן פון מיר אַ גאַנצן שלש־סעודות, גלײַך װי איך װאָלט דאָ געװען מי יודע װער, — מעג איך דאָך אװדאי זאָגן: קטנתי!...

אמת, איך בין אײַך טאַקע אַ גוטער פרײַנט, לאָז מיר גאָט העלפן אַ הונ־דערט־חלק, װאָס איך װינטש אײַך! איר האָט, דאַכט זיך, גוט געזען, װי אַזױ איך האָב אײַך געדינט נאָך אין די גוטע יאָרן, בשעת איר זײַט נאָך געזעסן אױף דער גרױסער דאַטשע, — געדענקט איר? — האָב איך

איַיך געקויפט אַ בהמה פאַר אַ פופציקער, איז זי געווען אַ מציאה פון אַ גנב פינף און פופציק. איַי, זי איז אַפן דריטן טאָג געפגרט? בין איך ניט שולדיק: למאי די אַנדערע בהמה, וואָס איך האָב איַיך געגעבן, איז אויך געפגרט?... איר ווייסט אַליין גאַנץ גוט, וויאַזוי דאָס האָט מיך געקרענקט; איך בין דעמאָלט אַרומגעגאַנגען אָן אַ קאָפּ! איך ווייס? דאַכט זיך, פונעם שענסטן און פונעם בעסטן, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפן און איַיך אויך, אם־ירצה־השם, אַפן נייַעם יאָר, עס זאָל זיַין, ווי זאָגט איר, חדש ימינו כקדם... און מיר זאָל גאָט העלפן אין מיַין פרנסה, איך זאָל זיַין געזונט מיט מיַין פערדל, להבדיל, און מיַינע בהמות זאָלן זיך מעלקן אַזויפיל, אַז איך זאָל איַיך קאָנען דינען אַף וויַיטער אויך מיט מיַין קעז און פוטער על צד היותר טוב, איַיך און אַלע יעהופּעצער נגידים, גאָט זאָל געבן הצלחה און פרנסה און אַלדאָס גוטס מיט גרויס נחת. און איַיך פאַר איַיער טרחה, וואָס איר זיַיט זיך מטריח פון מיַינעטוועגן, און פאַר דעם כבוד, וואָס איר טוט מיר אָן דורך איַיער ביכל, זאָג איך איַיך נאָכאַמאָל: ק ט נ ת י! פאַרוואָס קומט מיר אַזאַ שטריַימל, אַז אַ וועלט מיט מענטשן זאָלן פלוצים געוואָרע ווערן, אַז אַף יענער זיַיט בויבעריק, ניט וויַיט פון אַנאַטעווקע, געפינט זיך אַ ייִד, וואָס הייסט ט ב י ה ד ע ר מ י ל כ י ק ע ר? נאָר מסתמא ווייסט איר דאָך וואָס איר טוט, קיין שׂכל באַדאַרף איך איַיך ניט לערנען, און וויאַזוי צו שריַיבן ווייסט איר שוין אַליין, און וויַיטער מיטן איבעריקן דאַרטן פאַרלאָז איך מיך שוין אַף איַיער איידעלן כאַראַקטער, אַז איר וועט דאַרטן טאָן אין יעהופּעץ פון מיַינעטוועגן אַלצדינג, עס זאָל מיר פונעם ביכל עפּעס אַרויס אַ שטיקל טובה צו מיַין פרנסה. איך באַדאַרף טאַקע, כ׳לעבן, איצטערט נייטיק האָבן: איך רעכן, אם־ירצה־השם, אינגיכן אָנהייבן טראַכטן מכוח חתונה מאַכן אַ טאָכטער; און אַז גאָט וועט שענקען, ווי זאָגט איר, דאָס לעבן, איז אפשר טאַקע צוויי מיט אַמאָל... דערוויַיל זיַיט מיר געזונט און האָט אַ גליקלעכן תמיד, ווי עס ווינטשט איַיך פונעם גאַנצן האַרצן פון מיר איַיער בעסטער פריַינט

ט ב י ה.

יאָ, עיקר שכחתי! אַז דאָס ביכל וועט פאַרטיק ווערן, און איר וועט האַלטן באַ שיקן מיר עפּעס געלט, זאָלט איר מוחל זיַין שיקן קיין א נ אַ ט ע ו ו ק ע, אַפן שוחטס נאָמען. איך האָב דאַרטן צוויי מאָל אין ווינטער

יאָרצײַט: איין מאָל אָסיען־צײַט, פאַר „פּאָקראָווע״, און דאָס אַנדערע מאָל אַרום „נאָוועגאָד״, — בין איך הייסט עס, דעמאָלט אַ שטאָט־ייִד. און ווײַטער, גלאַט אַזוי ברייוולעך קאָנט איר שיקן צו מיר גלײַך קיין בויבעריק, אַף מײַן נאָמען, בזה הלשון: פּערעדאַט גאָספּאָדינו טעוועליו מאָלאָטשנאַהאָ יעווריי.

דאָס גרויסע געווינס

אַ ווּונדערלעכע מעשה, וויַאַזוי טביה דער מילכיקער,
אַ ייִד אַן אָרעמאַן, אַ מטופּל מיט קינדער, איז פּלוצים
מיטאַמאָל באַגליקט געוואָרן דורך אַ משונה־ווילדן פאַל,
וואָס איז כדאי, מע זאָל דאָס באַשרײַבן אין אַ ביכל. —
דערציילט פון טביהן אַליין און איבערגעגעבן וואָרט
באַ וואָרט.

געשריבן אין יאָר 1895.

דאָס גרויסע געווינס

מקימי מעפר דל,
מאשפות ירים אביון:
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אָרעמאַן,
פונעם מיסט הייבט ער אויף דעם אביון.

(תהילים קי"ג, ז).

— אַז ס'איז באַשערט דאָס גרויסע געווינס, הערט איר, פאַני שלום־עליכם, קומט דאָס גלײַך אין שטוב אַרײַן, ווי זאָגט איר: ל מ נ צ ח ע ל ה ג ת י ת — אַז סע גייט לויפט עס; ס'איז גאָר נישטאָ דערבײַ קיין שכל מיט קיין בריהשאַפטן. און טאָמער חלילה פאַרקערט, מעגט איר צעזעצט ווערן ריידנדיק, וועט אײַך העלפֿן, ווי דער פּאַראַיאָריקער שניי, ווי זאָגט איר: א י ן ח כ מ ה ו א י ן ע צ ה נ ג ד א ש ל ע כ ט פ ע ר ד. אַ מענטש האָרעוועט, ווערט אויסגעריסן, כאַטש נעם לייג זיך, שונאי ציון, און שטאַרב! פּלוצים, מע ווייס ניט פון וואָס און פון וואַנען — עס פערדלט פון אַלע זײַטן, ווי אין פסוק שטייט געשריבן: ר ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד ל י ה ו ד י ם; פאַרטײַטשן באַדאַרף איך אײַך ניט, נאָר דער פשט דערפון איז אַזוי, אַז אַ ייִד, כל זמן שהנשמה בקרבי — עס שלאָגט זיך נאָך אַן אָדער, טאָר ער נישט פאַרלירן דעם בטחון. איך האָב דאָס אַרויסגעזען פון זיך אַליין טאַקע, ווי־אַזוי דער אייבערשטער האָט מיט מיר געפירט, מיט מײַן איצטיקער פרנסה: וואָרעם ווי קום איך גאָר פאַרקויפן קעז און פוטער אין מיטן דרינען, אַז מײַן באָבעס באָבע האָט קיינמאָל נישט געהאַנדלט מיט קיין מילכיקס? ס'איז בנאמנות כדאַי, איר זאָלט אויסהאָרכן די גאַנצע מעשה פון אָנהייב ביזן סוף. איך וועל מיך צוזעצן אַף אַ ווײַלע אָט דאָ לעבן אײַך אַפן גראָז, לאָז זיך דאָס פערדל דערווײַל עפעס קײַען, ווי זאָגט איר: נ ש מ ת כ ל ח י — אויך אַ באַשעפעניש באַ גאָט.

בקיצור, דאָס איז געווען אַרום שבועות־צײַט, דאָס הייסט, איך זאָל אײַך ניט זאָגן קיין ליגן, אַ וואָך אָדער צוויי פאַר שבועות; און אפשר,

האַ? אַ פּאָר וואָכן נאָך שבֿועות. פֿאַרגעסט נישט, ס׳איז שוין, פּאַוואָ־לינקע, איך זאָל אײַך זאָגן אַקוראַט, אַזוי גרויס ווי אַ יאָר מיט אַ מיט־וואָך, דאָס הייסט, פּונקט נײַן יאָר אָדער צען, און אפֿשר נאָך מיט אַ סמיטשיק. איך בין דעמאָלט געווען, ווי איר זעט מיך אַטאָ, גאָר נישט דער, וואָס איצטער, דאָס הייסט, טאַקע דער אייגענער טבֿיה, נאָר פֿאַרט נישט דער, ווי זאָגט איר: די אייגענע יענטע, נאָר אַנדערש גע־שלייערט. דהײַנו וואָס? איך בין געווען, ניט פֿאַר אײַך געדאַכט, אַ קבצן אין זיבן פּאָלעס, כאָטש אַפֿילו, אַז מע וויל שמועסן דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך נאָך איצט אויך גאַנץ ווײַט פֿון אַ נגיד. וואָס מיר פֿעלט צו בראַצקין — מעגן מיר זיך דאָס בײדע ווינטשן פֿאַרדינען דעם הײַנ־טיקן זומער ביז נאָך סוכּות; נאָר וועדליק אַמאָל, בין איך הײַנט, הייסט דאָס, אַ ייִד אַ נגיד, מיט אַ פֿערד־און־וועגעלע אַן אייגנס, מיט, קיין עין־הרע, בהמהלעך אַ פּאָר, וואָס מעלקן זיך, מיט נאָך איינע, וואָס האַלט אַט־אַט בײַ אָפּקעלבן זיך. ס׳איז דאָ, ניט צו פֿאַרזינדיקן, קעז און פּוטער און סמעטענע פֿרישע אַלע טאָג, אייגענע האָרעוואַניע, וואָרעם מיר אַלע אַרבעטן, קיינער זיצט ניט לײדיק. מײַן ווײַב זאָל לעבן מעלקט די בהמות, די קינדער טראָגן קריגלעך, שלאָגן פּוטער, און איך אַליין, ווי איר זעט אַטאָ, פֿאָר מיר אַרום אַלע פֿרימאָרגן אָפֿן מאַרק, גיי דורך אַלע דאַ־טשעס אין בויבעריק, מע זעט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אַלע גרעסטע בעלי־בתּים פֿון יעהופּעץ, מע רעדט זיך דורך אַביסל מיט אַ מענטשן, פֿילט מען, אַז מען איז אויך עפּעס אַ שטיקל מענטש אויף דער וועלט, ווי זאָגט איר, נישט קיין הינקעדיקער שנײַדער; און ווער שמועסט שבת — בין איך דאָך גאָר אַ מלך, קוק אַרײַן אין אַ ייִדישן ספֿר, אַ פּרשה חומש, אַביסל תּרגום, תּהילים, פּרק, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם — איר קוקט מיך אָן, פּאַניע שלום־עליכם, און טראַכט זיך אוודאי בשעת־מעשה אין הארצן: „ע, אָט דער טבֿיה איז דאָך עפּעס טאַקע גאָר אַ ייִד וואָס קאָטאָרי!”...

בקיצור, וואָס־זשע האָב איך אײַך אָנגעהויבן צו דערציילן? יאָ, בין איך, הייסט דאָס, דעמאָלט געווען, מיט גאָטס הילף, אַ ביטערער אָרעמאַן, געשטאָרבן, ניט פֿאַר קיין ייִדן געדאַכט, מיט ווײַב און קינדער דרײַ מאָל אַ טאָג פֿון הונגער, אַ חוץ וועטשערע. געהאָרעוועט האָב איך ווי אַן אייזל, געשלעפּט קלעצער פֿונעם וואַלד צום וואָגזאַל אַ פֿולן וואָגן, עס זאָל אײַך צו קיין חרפּה ניט זײַן, פֿאַר צוויי גילדן אַ טאָג, און דאָס

— ניט אַלע טאָג, און דערמיט גיי האַלט אויס, קיין עין־הרע, אַזאַ שטוב מיט פּיקערס, זאָלן געזונט זײַן, מיט, להבדיל, אַ פערד אַף קעסט, וואָס וויל נישט וויסן וואָס רש״י מאַכט, באַדאַרף קײַען אַלע טאָג, גאָר אָן אַ שום תירוץ. וואָס טוט גאָט? ער איז דאָך, ווי זאָגט איר, אַ זן ומפרנס לכּל — פירט דאָס וועלטל קלוג, מיט שׂכל; זעט ער, ווי איך מוטשע מיך דאָ אַזוי פאַרן שטיקל ברויט, מאַכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאָך, טביה, אַז ס׳איז שוין אַחרי ככלות הכּל — עק וועלט, דער הימל איז אַף דיר געפאַלן? פּע, ביסט אַ גרויסער נאַר! אָט וועסטו זען, וויאַזוי אַז גאָט וויל נאָר, טוט זיך דאָס מזל אַף אַ מינוט אַ דריי נאָ ליעוואָ קרוגאָם און עס ווערט ליכטיק אין אַלע ווינקעלעך; עס קומט אויס, ווי מיר זאָגן אינעם „ונתנה תוקף״: מי ירום ומי ישפל — ווער סע פאָרט און ווער סע גייט צו פוס. דער עיקר איז — בטחון, אַ ייִד באַדאַרף האָפן, נאָר האָפן. אײַ וואָס? טאָמער ווערט מען דערווײַל פאַרשוואַרצט? דערויף זײַנען מיר דאָך עפּעס שטיקלעך ייִדן אַף דער וועלט, ווי זאָגט איר, אתּה בחרתּנו — ניט אומזיסט איז אונדז די וועלט מקנא... אַקעגן וואָס שמועס איך דאָס? איך שמועס עס אַקעגן דעם, וויאַזוי גאָט האָט מיט מיר געפירט, טאַקע נאָר נסים ונפלאות, איר מעגט דאָס האָרכן.

ויהי היום, איין מאָל פאַרנאַכט פאָר איך מיר אַזוי זומער־לעבן אין וואַלד, שוין צוריק אַהיים, אָן די קלעצער; דער קאָפּ אין דער ערד, אַפּן האַרצן וויסט און פינצטער; דאָס פערדל, נעבעך, קוים וואָס עס פּלאָנטעט מיט די פיס, כאָטש האַק, כאָטש בראָק. „קריך, זאָג איך, שלים־מזל, אין דער ערד אַרײַן גלײַך מיט מיר, ווייס אויך וואָס באַטײַט אַ תענית אין אַ לאַנגן זומער־טאָג, אַז דו שטייסט אײַן בײַ אַ טביהן פאַר אַ פערד!" שטיל אַרום און אַרום, יעדער קנאַק פון דער בײַטש רופט זיך אָפּ אין וואַלד; די זון זעצט זיך, דער טאָג — ער גוסעט; די שאָטנס פון דיביימער ציִען זיך אויס לאַנג, ווי דער ייִדישער גלות; עס הייבט אָן ווערן פינצטערלעך און שטאַרק סומנע אַפּן האַרצן. פאַרשיידענע געדאַנקען, מחשבֿותן קריכן אין קאָפּ אַרײַן, אַלערליי געשטאַלטן פון מענטשן, שוין לאַנג געשטאָרבענע, קומען מיר אַקעגן; און דאָ דערמאָן איך מיך די היים — אַז אָך און וויי איז מיר! אין שטוב איז פינצטער, חושך; די קינדערלעך, זאָלן געזונט זײַן, נאַקעט און באָרוועס, קוקן אַרויס נעבעך אַפּן טאַטן, דעם שלים־מזל, טאָמער וועט ער ברענגען אַ ברייטל אַ פרישׁ, און אפשר אַ בולקע אַהיים; און זי, די אַלטע מײַנע, געוויינלעך אַ ייִדענע,

וואָרטשעט: „קינדער באַדאַרף איך אים האָבן, און נאָך זיבן דערצו, כאָטש נעם, גאָט זאָל ניט שטראָפן פאַר די רייד, וואַרף זיי אַרײַן לעבעדיקערהייט אין טײַך אַרײַן!” גוט צו האָרכן אַזעלכע דיבורים? מען איז דאָך נישט מער ווי אַ מענטש, ווי זאָגט איר, אַ „בשר ודגים”, דעם מאָגן קאָן מען מיט קיין ווערטער ניט פאַרשטופּן; מע כאַפּט אַ שטיקל הערינג, גלוסט זיך טיי, און צו טיי באַדאַרף מען צוקער, און צוקער, זאָגט איר, איז בּאַ בראָצקין. „פאַרן שטיקל ברויט, זאָגט מײַן ווײַב זאָל לעבן, וועט די קישקע, נישקשה, מוחל זײַן, נאָר אָן דעם גלעזל טיי, זאָגט זי, בין איך אינדערפרי גאָר אַ טויטע; דאָס קינד, זאָגט זי, אַ גאַנצע נאַכט ציט פון מיר די קליי!” און דערווײַל איז מען דאָך עפּעס אַ ייִד אויף דער וועלט, מנחה איז טאַקע, ווי זאָגט איר, ניט קיין ציג, זי וועט ניט אַנט־לויפן, נאָר דאַווענען דאַרף מען. מאַלט אײַך, דאָס שיינע דאַווענען, וואָס קאָן שוין זײַן, אַז פּונקט בשעת שטעלן זיך שמונה־עשרה, צעלאָזט זיך, מעשה־שטן, דאָס פערדל משוגענערווײַז; באַדאַרף מען לויפן נאָכן וואָגן, אײַנהאַלטן די לייצעס און זינגען „אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב” — שיין געשטאַנען שמונה־עשרה! און דאָ, ווי אויף־צו־להכעיס, גלוסט זיך דווקא דאַווענען געשמאַק, מיט הארץ, טאָמער וועט ווערן גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור, איך לויף מיר אַזוי נאָכן וואָגן און זאָג די שמונה־עשרה הויך, מיט אַ ניגון, ווי, להבדיל, באַם עמוד: מ כ ל כ ל ח י י ם ב ח ס ד — דער דאָ טוט טאָן שפּײַזן אַלע זײַנע באַשעפענישן, ו מ ק י י ם א מ ו נ ת ו ל י ש נ י ע פ ר — אפילו די וואָס ליגן אין דער ערד און באַקן בייגל. אוי, טראַכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד! אוי ווערט מען אויסגעריסן! ניט אַזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נגידים מײַן איך, וואָס זיצן אַ גאַנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאַטשעס, עסן און טרינקען און באָדן זיך אין אַלדאָס גוטס. אוי, רבונו של עולם, פאַרוואָס קומט דאָס מיר? איך בין, דאַכט זיך, אַ ייִד גלײַך מיט אַלע ייִדן. גוואַלד, גאָטעניו, ר א נ א ב ע נ י נ ו — זע, זאָג איך, באַטראַכט, ווי מיר האָרעווען, און נעם זיך אָן די קריוודע פון די אָרעמע לײַט נעבעך, וואָרעם ווער דען וועט זיך אויף זיי אָרומקוקן, ווען ניט דו? ר פ א נ ו ו נ ר פ א — שיק אונדז צו די רפואה, די מכה האָבן מיר שוין אַליין... ב ר ך ע ל י נ ו — בענטש אונדז מיט אַ גוט יאָר, עס זאָל זײַן אַ געראָט אויף אַלע מינים תבואות, פון קאָרן און פון ווייץ און פון גערשטן; כאָטש

אפילו, צוריק שמועסנדיק, וואָס וועט מיר, שלים־מזל, ארויסקומען דער־פון? אַ שטייגער, למשל, וואָס קומט ארויס מײַן פערדל, להבדיל, צי האָבער איז טײַער, צי וואָלוול?... נאָר, פע, גאָט פרעגט מען קיין קשיות ניט, ובפרט אַ ייִד באַדאַרף דאָך אוודאי אָננעמען אַלצדינג פאַר גוטן און זאָגן „גם זו לטובה", מסתמא הייסט גאָט אַזוי. ולמלשינים — זינג איך מיר ווײַטער — ולמלשינים, און די „סטיקראַטן", וואָס זאָגן, אַז ס'איז ניטאָ קיין גאָט אויף דער וועלט, וועלן האָבן אַ שיין פּנים, אַז זיי וועלן קומען אהין; זיי וועלן דאָס אויסקרענקען מיט פּראָצענט, וואָרעם ער איז אַ שובר אויבים — אַ גוטער צאָלער, מיט אים שפּילט מען זיך ניט, מיט אים באַדאַרף מען גיין מיט גוטן, בעטן אים, שרײַען צו אים: אָב הרחמן — דערבאַרעמדיקער, האַרציקער פאָ־טער! שמע קולנו — הער צו אונדזערע קולות, חוס ורחם עלינו — האָב רחמנות אויף מײַן ווײַב און קינדער, זיי זײַנען נעבעך הונגעריק! רצה — זאָלסט באַווילִיקן, זאָג איך, דײַן ליב פאָלק ישראל, ווי אַמאָל, אין בית־המקדש, נאָך בשעת די כּוהנים מיט די לוויים... פּלוצים — סטוי! דאָס פערדל האָט זיך אָנידערגעשטעלט. איך כאַפּ אָפּ אויף דער גיך דאָס שטיקל שמונה־עשרה, איך הייב אויף די אויגן און טו אַ קוק — עס קומען מיר אַקעגן גלײַך פון וואַלד אַרויס צוויי משונה־מאָדנע נפשות, פאַרשטעלט און אָנגעטאָן נישט ווי געוויינלעך. „גזלנים!" — איז מיר דורכגעפלויגן אַ געדאַנק אין קאָפּ, און האָב מיך אָבער באַלד פאַרכאַפּט צוריק: „פע, טביה, ביזט אַ שוטה! סטײַטש, דו פאָרסט אין וואַלד שוין אַזויפיל יאָרן, ־באַטאָג און באַנאַכט, וואָס איז דיר עפּעס פּלו־צים הײַנט אײַנגעפאַלן גזלנים?" — וויאָ! מאַך איך צום פערדל און נעם זיך אָן מיט הארץ און גיב דעם אַ פּאָר שמיצלעך פון הינטן, גלײַך ווי ניט מיך מיינט מען.

— רב ייִד! הערט נאָר, רב קרוב! — מאַכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט אַ קול פון אַ נקבה און ווינקט צו מיר מיט אַ פאַ־טשיילע. — אנו, שטעלט זיך נאָר אָפּ אויף אַ רגעלע, וואַרט צו אַ ווײַ־לעטשקע, אַנטלויפט נישט, מע וועט אײַך, חלילה, גאָרנישט טאָן!

„אהאַ, אַ ניטגוטער!" — קלער איך מיר, און טאַקע באַלד זאָג איך צו זיך אַליין: „בהמה בצורת פערד! וואָס עפּעס פּלוצים אין מיטן דרינען רוחות מיט שדים?" און שטעל אָפּ דאָס פערדל. איך הייב אָן גוט אײַנצוקוקן זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע אַן עלטערע

מיט א זײַדן טיכל אפֿן קאָפּ, די אַנדערע א יונגערע מיט א פּאַריק; ביידע רויט ווי פֿײַער און שטאַרק פֿאַרשוויצט.

— א גוטן אָוונט, סקאָצל קומט! — מאַך איך צו זיי שטאַרק אַף א קול, כלומרשט אין גוטן מוט. — וואָס איז אײַער באַגער? אויב איר מיינט עפּעס קויפֿן, וועט איר בײַ מיר נישט געפֿינען גאָר ניט, סײַדן בויכווייטיק אַף מײַנע שונאימס קעפּ, אָדער האַרצקלעמעניש א פֿולע וואָך, אָדער אַביסל קאָפּדרייעניש, טרוקענע שמערצן, נאַסע יסורים, סיפּקע צרות?...

— שאַ, שאַ! — מאַכן זיי. — זע נאַר, ווי ער האָט זיך דאָס אַביסל צעלאָזט! א ייִדן, אַז מע זאַטשעפּעט מיט א וואָרט, איז מען ניט זיכער מיטן לעבן! מיר דאַרפֿן, זאָגן זיי, נישט קויפֿן גאָר ניט, מיר האָבן נאָר געוואָלט א פֿרעג טאָן בײַ אײַך, אפֿשר ווייסט איר, ווו איז דאָ ערגעץ דער וועג קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק? — מאַך איך און צעלאַך מיך כלומרשט. — עס האָט בײַ מיר, זאָג איך, אַזאַ פּנים, פּונקט ווי איר זאָלט מיך, א שטייגער, פֿרעגן, צי ווייס איך, אַז מע רופֿט מיך טביה.

— אַזוי? מע רופֿט אײַך טביה? א גוטן אָוונט אײַך, רב טביה! מיר פֿאַרשטייען ניט, וואָס איז דאָ — מאַכן זיי — דער געלעכטער? מיר זײַנען פֿרעמדע, פֿון יעהופּעץ זײַנען מיר, און וווינען דאָ אין בויבעריק אַף א דאַטשע, זײַנען מיר, זאָגן זיי, אַרויסגעגאַנגען אַף א מינוט־קעלע שפּאַצירן, און דרייען זיך אַרום אַזוי אין דעם דאָזיקן וואַלד פֿאַר־וואָלינקע פֿון גאַנץ פֿרי אָן, בלאָנדזען און בלאָנדזען און קאָנען ניט בשום־אופֿן זיך אַרויספּשלאָגן אַפֿן רעכטן וועג; דערווײַלע, זאָגן זיי, האָבן מיר דערהערט עמעצער זינגט אין וואַלד, האָבן מיר לכתּחילה געמיינט, א קשיא, אפֿשר איז דאָס, חלילה, א גזלן? נאָר נאָכדעם, זאָגן זיי, אַז מיר האָבן דערזען פֿון דער נאָענט, אַז איר זײַט, דאַנקען גאָט, א ייִד, איז אונדז געוואָרן אַביסל גרינגער אַף דער נשמה. הײַנט פֿאַרשטייט איר שוין?

— כאַ־כאַ־כאַ, א שיינער גזלן! — זאָג איך. — איר האָט געהאָרכט אַמאָל, זאָג איך, א מעשה מיט א ייִדישן גזלן, וואָס איז אָנגעפֿאַלן אַף א דורכגייער און געבעטן בײַ אים א שמעק טאַבעקע? אויב איר ווילט, זאָג איך, קאָן איך אײַך דערציילן די מעשה.

— די מעשה — זאָגן זיי — לאָזט איבער אַף אַן אַנדערש מאָל; איר ווײַזט אונדז בעסער אָן דעם וועג קיין בויבעריק.

— קיין בויבעריק? — זאָג איך. — סטײַטש, אַט דאָס איז דאָך דער אמתער וועג קיין בויבעריק! איר זאָלט אַפילו, זאָג איך, נישט וועלן, מוזט איר מיט דעם שליאַך אָנקומען גלײַך קיין בויבעריק.

— וואָס־זשע שווײַגט איר? — מאַכן זיי צו מיר.

— וואָס־זשע זאָל איך, זאָג איך, שרײַען?

— ווי באַלד אַזוי, מאַכן זיי צו מיר, קערט איר שוין ווּיסן, איז עס נאָך עפּעס ווײַט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאָג איך, איז נישט ווײַט, עטלעכע ווערסט; דאָס הייסט, זאָג איך, אַ ווערסט פינף־זעקס אָדער זיבן, און אפשר טאַקע אַלע אַכט.

— אַכט ווערסט?! — האָבן אויסגעשריגן ביידע ווײַבער מיטאַמאָל, געבראָכן די הענט און שיער נישט צעוויינט זיך אַזש. — סטײַטש, וואָס רעדט איר? איר ווייסט וואָס איר רעדט? אַ ווערטעלע אויסצורייִדן — אַכט ווערסט?!

— נו, וואָס־זשע, זאָג איך, זאָל איך טאָן? עס זאָל זײַן אין מיר געווענדט, וואָלט איך דאָס געמאַכט אַביסל קירצער; אַ מענטש באַדאַרף, זאָג איך, אַלצדינג אויספּרוּוון אויף דער וועלט. אונטערוועגנס טרעפט זיך, אַז מע באַדאַרף, זאָג איך, שלעפּן זיך אין אַ בלאָטע אַרויף אַ באַרג, און נאָך ערב־שבת דערצו. דער רעגן שמײַסט אין פּנים, די הענט קליאַנקען, דאָס האַרץ חלשט, און דאָ — טראַך! עס לאָפּנעט אַן אַקס...

— איר רעדט עפּעס גאָר ווי אַ דולער, — זאָגן זיי צו מיר, — איר זײַט גאָר נישט באַ די געדאַנקען, כ׳לעבן. וואָס דערציילט איר פּזמו־נות, בבא־מעשיות פון טויזנט־איין־נאַכט? מיר האָבן שוין קיין כוח ניט צו פּלאָנטען מיט די פיס; אַ גאַנצן טאָג האָבן מיר, אַ חוץ אַ גלעזל קאַווע מיט אַ פּוטער־בולקע, נאָך אין מויל נישט געהאַט, קומט איר צו גיין מיט אײַערע מעשיות!

— אויב אַזוי, — זאָג איך — איז עפּעס אַנדערש; ווי זאָגט מען, קיין טאַנץ גייט ניט פאַרן עסן. דעם טעם פון הונגער פאַרשטיי איך גאַנץ גוט, איר באַדאַרפט מיר נישט דערציילן. עס קאָן זייער שיין זײַן, זאָג איך, אַז איך האָב קיין קאַווע מיט קיין פּוטער־בולקע נישט אָנגעקוקט שוין פון אַ יאָר... און אַזוי ווי איך רייד, שטעלט זיך מיר פאַר אַ גלעזל הייסע קאַווע מיט מילך און מיט אַ פּוטער־בולקע אַ פרישע, מיט נאָך גוטע זאַכן... „שלים־מזל איינער, טראַכט איך מיר, ביסט טאַקע אַנדערש

נישט געצווינגן געוואָרן, נאָר אַף קאַווע מיט פּוטער־בולקעלעך? און אַ שטיקל ברויט מיט הערינג ביסטו קראַנק?" און ער, דער יצר־הרע, ניט גערעכט זאָל ער ווערן, אַף־צו־להכעיס קאַווע, אַף־צו־להכעיס פּוטער־בולקע! איך הער דעם ריח פון קאַווע, איך פיל דעם טעם פון פּוטער־בולקע — פרישע, געשמאַקע, מחיה־נפשות!

— ווייסט איר גאָר וואָס, רב טביה? — מאַכן צו מיר ביידע ווײַבער. — טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, אַזוי ווי מיר שטייען אָט־אָ־דאָ, זאָלן מיר זיך ארויפכאַפּן צו אײַך אַפן וואָגן, און איר טאָקע אַליין זאָלט זיך מטריח זײַן אונדז אָפּפירן מחילה אַהיים, קיין בויבעריק? וואָס וועט איר זאָגן דערויף?

— סאַ משל, זאָג איך, כחרס הנשבר; איך פאָר פון בויבעריק, און איר דאַרפט קיין בויבעריק! ווי קומט די קאַץ איבערן וואַסער?

— נו, איז וואָס? — מאַכן זיי. — ווייסט איר ניט וואָס מע טוט? אַ ייִד אַ למדן גיט זיך אַן עצה: ער פאַרקערעוועט דאָס וועגעלע און פאָרט צוריק. האָט קיין מורא נישט, רב טביה, זאָגן זיי, זײַט זיכער, אם־ירצה־השם, אַז גאָט וועט אונדז ברענגען אַהיים בשלום, ווינטשן מיר זיך דאָס אויסקרענקען, וואָס איר וועט צו אונדז דערלייגן.

„עפּעס ריידן זיי מיט מיר תרגום־לשון! — טראַכט איך מיר. — פאַרשטעלט, גאַרנישט ווי געוויינלעך!" — און עס קומען מיר ארויף אַפן זינען: מתים, מכשפות, לצים, פאַרשלעפּטע קרענק. — „שוטה בן פּיקהאָלץ! — טראַכט איך מיר. — וואָס שטייסטו, ווי אַ פלאָקן? כאַפּ זיך ארויף אַפן וואָגן, ווײַז דעם פערדל אַ בײַטש און מאַך אַ ויברח!" נאָר מעשה־שטן כאַפּט זיך ארויס בײַ מיר נישט ווילנדיק פונעם מויל:

— קריכט אין וואָגן!

מײַנע האָבן דערהערט, זיך דווקא נישט געלאָזט לאַנג בעטן און מאַרש אין וואָגן ארײַן; איך נאָך זיי אַף דער קעלניע, פאַרקערעוועט דעם דישל, שמײַס דאָס פערדל: איינס, צוויי, דרײַ, פּאַשאָל! — ווער, וואָס, ווען? אַ נעכטיקער טאָג! פונעם אָרט וויל דאָס ניט רירן, כאָטש נעם צעשנײַד דאָס אַף צווייען. „נו, טראַכט איך מיר, הײַנט פאַרשטייט איך שוין, וואָס דאָס איז פאַר אַ ווײַבער... דער גוטער יאָר האָט מיך גע־טראָגן זיך אָפּשטעלן אין מיטן דרינען, מאַכן אַ שמועס מיט ווײַבער!"... איר פאַרשטייט — פון איין זײַט דער וואַלד, דאָס שטילקייט מיטן סומ־נעקייט, אַקעגן נאַכט, און דאָ — די צוויי נפשות, כלומרשט נקבות...

דער כוח־הדם אַרבעט גאַנץ געשמאַק אַף אַלע סטרונעס. איך דערמאַן מיך אַ מעשה פון אַ בעל־עגלה, וואָס איז אַמאָל געפאָרן אין וואַלד איינער אַליין און דערזען אַפן שליאַך ליגט אַ זעקל האָבער. מין בעל־עגלה האָט דערזען אַ זעקל האָבער, האָט ער זיך ניט געפוילט, אַראָפּ פונעם וואָגן, געכאַפּט דאָס זעקל האָבער אַף די פּלייצעס, זיך אײַנגעריסן דאָס געזונט, קוים אַרויפגעלייגט דאָס זעקל האָבער אַפן וואָגן און — הלך לעולמו, פּאַשאָל ווײַטער. ער פאָרט אָפּ אַקעגן אַ ווערסט, ער טוט זיך אַ כאַפּ צום זעקל האָבער — נישט קיין זעקל, נישט קיין האָבער; ס'איז גאָר אַ ציג ליגט באַ אים אין וואָגן, אַ ציג מיט אַ בערדל; ער וויל זי אָנרירן מיט דער האַנט, שטעלט זי אים אַרויס אַ צונג אַף אַן אַרשין, לאָזט אַרויס אַ משונה־ווילדן געלעכטער און ווערט פאַרשווונדן...

— פאַרוואָס פאָרט איר שוין נישט? — מאַכן צו מיר די ווײַבער.

— פאַרוואָס איך פאָר שוין נישט? איר זעט דאָך, זאָג איך, פאַר־וואָס: דאָס פערדל וויל ניט דאַווענען, ס'איז ניט אויפגעלייגט.

— גיט דעם מיט דער בײַטש, מאַכן זיי, איר האָט דאָך אַ בײַטש.

— אַ דאַנק אײַך, זאָג איך, פאַר דער עצה, גוט וואָס איר האָט מיר דערמאָנט. דער חסרון, זאָג איך, וואָס מײַן בחור שרעקט זיך ניט איבער פאַר אַזעלכע זאַכן; ער איז שוין אַזוי געוווינט מיט דער בײַטש, ווי איך מיטן דלות, — זאָג איך צו זיי כלומרשט מיט אַ ווערטל, און עס וואַרפט מיט מיר דאָס נײַניאַריקע קדחת.

בקיצור, וואָס זאָל איך אײַך מאריך זײַן — איך האָב אויסגעלאָזט מײַן גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדל נעבעך; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאָלפן, עס האָט גערירט פונעם אָרט, ויסעו מרפידים — און מיר זײַנען אַוועק מיטן וואַלד גלײַך אונדזער וועג. פאָרנדיק אַזוי, פליט מיר דורך אין קאָפּ גאָר אַ נײַע מחשבה: „אוי, טביה, ביזטו אַ פערדאַטש! החילות לנפול — ביסט געווען אַ קבצן, און וועסט בלײַבן אַ קבצן. סטײַטש, גאָט האָט דיר צוגעשיקט אַזאַ באַגעגעניש, וואָס טרעפט איין מאָל אין הונדערט יאָר, וויאַזוי באַדינגסטו זיך ניט לכתחילה, דו זאָלסט ויסן מה־יקר — וואָס וועסטו האָבן דערפאַר? ווען מיר זאָלן שמועסן הן על־פּי יושר והן על־פּי סאָוועסט, הן על־פּי מענטש־לעכקייט והן על־פּי דין און על־פּי זאַקאָן, און אפילו על־פּי וויים איך וואָס, איז קיין עוולה ניט, מע זאָל דערבײַ עפּעס פאַרדינען, און פאַרוואָס טאַקע ניט אָפּלעקן אַ ביינדל, אַז עס האָט זיך שוין יאָ אַזוי געמאַכט?

שטעל אַף דאָס פערדל, דו בהמה, זאָג זיי אַזוי און אַזוי, ברחל בתך הקטנה: „האָב איך באַ אײַך אַזויפיל און אַזויפיל, איז גוט, אלא ניט, בעטן מיר אײַך, מחילה, אַראָפּ פונעם וואָגן!" נאָר צוריק קלער איך מיר: „ביסט טאַקע אַ בהמה, טביה! דו ווייסט ניט, אַז די פעל פונעם בער טאָר מען אין וואַלד ניט פאַרקויפן, ווי זאָגט דער גוי: שטשע נע פּאָימאַוו אַ וושע סקובע"...

— למאי פאַרט איר נישט אביסל גיכער? — זאָגן די ווײַבער און טאַרען מיך פון הינטן.

— וואָס האָט איר, זאָג איך, אַזוי קיין צײַט ניט? פון אײַלעניש, זאָג איך, קומט קיין גוטס ניט אַרויס, — זאָג איך און כאַפּ אַ קוק מן־הצד אַף מײַנע פאַרשווינדלעך; דאַכט זיך, ווײַבער, ווי געוויינלעך, ווײַבער: איינע מיט אַ זײַדן טיכל, די אַנדערע מיט אַ פּאַריק; זיי זיצן און קוקן איינס אַפס אַנדערע און שושקען זיך.

— נאָך ווײַט? — פרעגן זיי מיך.

— נענטער, זאָג איך, ווי פון דאַנען אַוודאי ניט; אָט באַלד, זאָג איך, האָבן מיר אַ באַרג־אַרויף מיט אַ באַרג־אַראָפּ; נאָכדעם, זאָג איך, גייט ווידער אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף, און ערשט נאָכדעם, זאָג איך, האָבן מיר דעם גרויסן באַרג־אַרויף, און פון דאַרטן גייט שוין דער וועג גלײַך, גלײַך ביז בויבעריק...

— עפּעס אַ שלים־מזל! — רופט זיך אָן איינע צו דער אַנדערער.

— אַ פאַרשלעפּטע קרענק! — זאָגט די אַנדערע.

— אַ רעשטל צו די צרות! — זאָגט ווידער יענע.

— מיר שײַנט, אַ משוגענער! — זאָגט די אַנדערע.

„אַוודאי — טראַכט איך מיר — בין איך אַ משוגענער, אַז איך לאָז מיך פירן באַ דער נאָז!"...

— וווּ וועט איר זיך, אַ שטייגער, כדומה למשל, מײַנע ליבע ווײַבער, הייסן אַפּוואַרפן? — רוף איך מיך אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגן זיי, אַפּוואַרפן? וואָס איז פאַר אַן אַפּוואַרפעכטס?

— עס רעדט זיך אַזוי, זאָג איך, בעל־עגלה־שפּראַך; אַף אונדזער לשון הייסט דאָס: ווּהין וועט איר זיך הייסן פאַרפירן, אַז מיר וועלן קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אם־ירצה־השם, מיטן אייבערשטנס הילף,

געזונט און שטאַרק, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבן? ווי זאָגט מען: בעסער צוויי מאָל פרעגן איידער איין מאָל בלאָנזען.

— אַ? אָט דאָס מיינט איר? איר וועט אונדז, זאָגן זיי, מוחל זײַן צופירן צו דער גרינער דאַטשע, וואָס באַם טײַך, פון יענער זײַט וואַלד. ווייסט איר ווו דאָס איז?

— פאַרוואָס זאָל איך ניט וויסן? — זאָג איך. — איך בין אין בויבעריק ווי בײַ זיך אינדערהיים. לאָם איך פאַרמאָגן די אלפים, זאָג איך, וויפל קלעצער איך האָב אַהינצו אַרײַנגעפירט. אָט ערשט פאַראיאָרן זומער, זאָג איך, האָב איך געשטעלט אַף דער גרינער דאַטשע צוויי קלאַפ־טער האָלץ מיטאַמאָל; דאָרט איז געזעסן איינער אַ גביר אַ גרויסער, פון יעהופּעץ, אַ מיליאָנשטשיק פון אוודאי אַ מאה אלף קאַרבן, און אפשר פון רי״ש אלפים!

— ער זיצט הײַנט אויך דאָרטן. — רופן זיך אָן צו מירביידע ווײַבער און קוקן איינס אַפס אַנדערע און שושקען זיך און לאַכן.

— שאַ, זאָג איך, אַז דער צער פון טראָגן איז יאָ אַזוי גרויס, קאָן דאָך געמאָלט זײַן, אַז איר האָט מיט אים עפּעס אַ שטיקל שײַכות, — וואָלט אפשר געווען, זאָג איך, אַ סברא, איר זאָלט זיך דאָרט מטריח זײַן, עפּעס אַ רייד טאָן פון מײַנעטוועגן, אַ שטיקל טובה מיר, אַ פּרנסה, אַ שטעלע, צי ווייס איך וואָס? איך קען, זאָג איך, איינעם אַ יונגנמאַן, ישראל הייסט ער, ניט ווײַט פון אונדזער שטעטל, געווען אַ גאָרנישט מיט אַ נישט; האָט ער זיך דערשלאָגן אַהינצו, מע ווייס ניט פון וואַנען און ווי־אַזוי — בקיצור, ער איז הײַנט אַ גאַנצער יאַ־טעבי־דאָס, פאַרדינט אפשר צוואַנציק קאַרבן אַ וואָך, צי אפשר גאָר פערציק, איך ווייס? — לײַט האָבן גליק! צי, אַ שטייגער, וואָס גייט־אָפּ, זאָג איך, אונדזער שוחטס איידעם? וואָס וואָלט פון אים געווען, ווען ער לאָזט זיך ניט אוועק קיין יעהופּעץ? אמת, די ערשטע עטלעכע יאָר איז ער גוט פאַר־שוואַרצט געוואָרן, שיער ניט געשטאָרבן פון הונגער. דערפאַר אָבער אַצינד, חוץ זײַן שאָדן, הלוואי אַף מיר געזאָגט געוואָרן; ער שיקט שוין געלט אַהיים. ער האָט שוין חשק אַרויסנעמען אַהין זײַן ווײַב און קינדער, לאָזט מען אים דאָרט ניט זיצן. אײַ איז דאָך די קשיא: ווי־אַזוי זיצט ע ר? מוטשעט ער זיך טאַקע... שאַט, זאָג איך, אַז מע לעבט, דערלעבט מען זיך; אָט האָט איר, זאָג איך, דעם טײַך, און אָט איז די גרויסע דאַטשע. — זאָג איך און פאָר מיר אַרײַן ברייטלעך, מיט אַ ירגזון, גלײַך מיטן

דישעל אין גאַניק אַריַין. מע האָט אונדז נאָר דערזען, איז געוואָרן ששון ושמחה, אַ געשריי, אַ געפּילדער: „אוי, די באָבע! די מאַמע! די מומע!... זיך געפונען דער שאָדן! מזל־טוב!... גוואַלד, ווי זײַט איר געווען?... אַ גאַנצן טאָג אָן קעפּ... צעשיקט פּאָטשט אױף אַלע וועגן... געמיינט, אַ קשיא אױף אַ מעשה, אפשר וועלף, גזלנים, חס־ושלום! וואָס איז די מעשה?"...

— „די מעשה איז אַ שיינע מעשה: געבלאָנזעט אין וואַלד, פאַר־בלאָנזעט העט־וויַיט, אפשר צען ווערסט. פּלוצים אַ ייִד... וואָס פאַר אַ ייִד?... אַ ייִד אַ שלים־מזל מיט אַ פערד און וועגעלע... קוים מיט צרות איַינגעבעטן זיך"... „אַלע בייזע, וויסטע חלומות... אַליין גאָר אָן אַ שומר?... אַ מעשה, אַ מעשה, באַדאַרפט בענטשן גומל"...

בקיצור, מע האָט אַרויסגעטראָגן לאָמפּן אױפן גאַניק, געגרייט צום טיש און אָנגעהויבן טראָגן סאַמאָוואַרן הייסע, מיט בעקנס טיי, מיט צו־קער, מיט איַינגעמאַכטס, מיט פּיַינקוכנס גוטע, מיט פוטערגעבעקס פריי־שע, שמעקנדיקע, און נאָכדעם עסנס אַלערליי, די טיַיערסטע מאכלים, יאַיכלעך פעטע, מיט געבראָטנס, מיט געגנדזנס אַ סך, מיט די בעסטע וויַינען און נאַסטאָיקעס. איך בין נאָר געשטאַנען פונדערוויַיטנס און באַ־טראַכט, וויִאַזוי, קיין עין־הרע, מע עסט דאָס און מע טרינקט באַ די יעהופּעצער נגידים, קיין בייז אויג זאָל זיי ניט שאַטן. „אַ משכון פאַר־זעצן, טראַכט איך מיר, און אַ גביר זאָל מען זיַין!" מיר דאַכט, איך ווייס? וואָס דאָ פאַלט אַראָפּ אױף דער ערד, וואָלט פאַר מיַינע קינדער געָנוג געווען אױף אַ גאַנצע וואָך, ביז שבת. גוואַלד, גאָטעניו, האַרציקער־געטריַיער, דו ביסט דאָך עפּעס אַן אל ארך אפּים, אַ גרויסער גאָט און אַ גוטער גאָט, מיט חסד און מיט יושר, ווי קומט דאָס, דו זאָלסט אוועק־געבן איינעם גאָר, דעם אַנדערן גאָרניט? איינעם פוטער־בולקעס, דעם אַנדערן מכות־בכורות? און צוריק אָבער באַטראַכט איך מיך: עט, ביסט אַ גרויסער נאַר, טביה, כ'לעבן, וואָס איז שייַך, דו ווילסט א י ם זאָגן אַ דעה, וויִאַזוי צו פירן די וועלט? מסתמא, אַז ע ר הייסט אַזוי, באַ־דאַרף זיַין אַזוי; אַ סימן האָט איר, אַז ווען עס זאָל באַדאַרפן זיַין אַנ־דערש, וואָלט דאָך געווען אַנדערש. איַי, וואָס? פאַרוואָס זאָל טאַקע ניט זיַין אַנדערש? איז דער תירוץ: ע ב ד י ם ה י י נ ו — דערויף זיַינען מיר דאָך עפּעס שטיקלעך ייִדן אױף דער וועלט. אַ ייִד באַדאַרף לעבן מיט אמונה און מיט בטחון; ער באַדאַרף גלויבן, ערשטנס, אַז ס'איז דאָ

א גאָט אויף דער וועלט, און האָפן אויף דעם, וואָס לעבט אייביק, אַז עס וועט זיך, מסתמא, אם־ירצה־השם, פאַרבעסערן...

— שאַ, ווו־זשע איז ערגעץ דער ייִד? — הער איך עמעצער זאָגט.

— שוין אוועקגעפאָרן דער שלים־מזל?

— חס ושלום! — רוף איך מיך אָן פונדערווייַטן. — וואָס הייסט, איך וועל אוועקפאָרן גלאַט אַזוי, אָן אַ זייַט־געזונט? שלום־עליכם, זאָג איך, אַ גוטן אָוונט אייַך, ברוכים היושבים, עסט געזונטערהייט, און לאָז אייַך ווויל באַקומען!

— קומט־זשע אַהער, מאַכן זיי צו מיר, וואָס שטייט איר דאָרטן אין דער פינצטער? לאָמיר אייַך אָנקוקן כאָטש, זען וואָס פאַר אַ פּנים איר האָט. אפשר וועט איר נעמען אַביסל בראָנפן?

— אַביסל בראָנפן? אָך, זאָג איך, ווער זאָגט זיך דאָס אָפּ פון אַביסל בראָנפן? ווי שטייט דאָרטן אין פּסוק: איזה „לחיים” ואיזה למות — מאַכט רש״י: גאָט איז גאָט און בראָנפן איז בראָנפן. לחיים! — זאָג איך און האַק אַרייַן אַ כוסה. — לאָז גאָט געבן, זאָג איך, איר זאָלט תמיד זייַן רייַך און האָבן גרויס נחת; ייִדן, זאָג איך, זאָלן תמיד זייַן ייִדן; גאָט זאָל זיי געבן, זאָג איך, געזונט און כוח, זיי זאָלן קאָנען איבערטראָגן די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אָן צו מיר דער גביר אַליין, אַ שיינער ייִד מיט אַ יאַרמעלקע. — פון וואַנעט איז אַ ייִד, ווו זיצט איר, וואָס איז אייַער פּרנסה? זענט איר אַ באַווייַבטער? האָט איר עפּעס קינדער, און וויפל קינדער?

— קינדער? — זאָג איך. — ניט צו פאַרזינדיקן. אויב איטלעכס קינד, זאָג איך, איז ווערט, ווי מייַן גאָלדע וויל מיך אייַנריידן, אַ מיליאָן, בין איך רייַכער פונעם גרעסטן גביר אין יעהופּעץ. דער חסרון, זאָג איך, וואָס אָרעם איז ניט רייַך, קרום איז ניט גלייַך, אַזוי ווי אין פּסוק שטייט: המבדיל בין קודש לחול — ווער עס האָט די קלינגערס דעם איז ווויל. געלט האָבן טאַקע די בראָצקים, און איך האָב טעכטער. און אַז מע האָט, זאָגט איר, טעכטער, פאַרגייט דער געלעכטער. נאָר גאָרנישט, גאָט איז אַ פאָטער. ער פירט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבן און מיר מוטשען זיך אונטן. מע האָרעוועט, מע שלעפּט קלעצער, אַ ברירה האָט מען? ווי די גמרא זאָגט: במקום שאין איש — איז אַ הערינג פיש. דער גאַנצער אומגליק איז — דאָס עסן. ווי מייַן באָבע,

עליה השלום, פלעגט זאָגן: „ווען דער פּיסק זאָל ליגן אין דער ערד, וואָלט דער קאָפּ געגאַנגען אין גאָלד"... האָט קיין פּאַדיבל ניט, זאָג איך, עס איז ניטאָ קיין גלײַכערס פון אַ קרומען לייטער און קיין קרומערס פון אַ גלײַך וואָרט, ובפרט, זאָג איך, אַז מע מאַכט שהכל נהיה בדברו אַפן ניכטערן האַרצן.

— לאָז מען געבן דעם ייִדן עפּעס עסן! — רופט זיך אָן דער גביר, און עס ווערט באַשאַפן אַפן טיש פון כל־מאמינים־שהוא: פיש, און פלייש, און געבראָטנס, און פּערטלען עוף, און פּופּקעס מיט לעבערלעך אָן אַ שיעור.

— איר וועט עפּעס עסן? — מאַכן זיי צו מיר. — גייט וואַשט זיך.

— אַ קראַנקן פרעגט מען, אַ געזונטן גיט מען; נאָר וואָס דען, זאָג איך, אַ דאַנק אײַך. אַביסל בראַנפן, זאָג איך, מהכתיתי, נאָר גיין זעצן זיך אָט דאָ מאַכן אַ גאַנצע סעודה, בשעת דאָרטן, אינדערהיים, מײַן ווײַב און קינדער, זאָלן געזונט זײַן... אויב אײַער גוטער ווילן וועט זײַן...

בקיצור, מע האָט זיך, אַפּנים, געשטויסן וואָס איך מיין, און מע האָט מיר גענומען פּאַקן אין וואָגן אַרײַן איטלעכער באַזונדער: דער אַ בולקע, דער פיש, דער געבראָטנס, דער אַ פּערטל עוף, דער טיי און צוקער, דער אַ טעפּל שמאַלץ, דער אַ סלאָי אײַנגעמאַכטס.

— דאָס וועט איר, מאַכן זיי, ברענגען אהיים אַ מתנה פאַר אײַערע ווײַב און קינדער. און אַצינד זאָגט, וויפל וועט איר זיך הייסן באַצאָלן פאַר אײַער טרחה, וואָס איר האָט זיך מטריח געווען פון אונדזערטוועגן?

— סאַ משל, זאָג איך, וואָס איז שײַך, איך וועל מיר הייסן אָנמעסטן? וויפל אײַער גוטער ווילן וועט זײַן, זאָג איך, אַזוי וועט איר מיר באַצאָלן. מיר וועלן דורכקומען, ווי זאָגט ער, אַ רענדל אַראָפּ, אַ רענדל אַרויף. „שקראַב וועט שוין שקראַבעדיקער ניט ווערן"...

— ניין, זאָגן זיי, מיר ווילן האָרכן פון אײַך אַליין, רב טביה! האָט קיין מורא ניט, מע וועט אײַך, חלילה, נישט קעפּן.

„וואָס טוט מען דאָ? — טראַכט איך מיר. — ס'איז שלעכט: זאָל איך זאָגן אַ קערבל, איז אָן עבירה, טאָמער קאָן איך נעמען צוויי. זאָל איך זאָגן צוויי, האָב איך מורא, טאָמער קוקן זיי מיך אָן ווי אַ משוגענעם: פאַרוואָס קומט דאָ צוויי קאַרבן?"

— אַ דרײַערל!!!... — האָט זיך אַרויסגעכאַפּט בײַ מיר פונעם

מויל, און צווישן עולם איז געוואָרן אַזאַ געלעכטער, אַז איך האָב מיך שיער אין דער ערד באַגראָבן.

— האָט קיין פאַריבל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויס־געכאַפּט מיט אַ וואָרט; אַ פערד, זאָג איך, אַף פיר פיס, ספּאָטיקעט זיך, ובפרט אַ מענטש מיט איין צונג... עס איז געוואָרן נאָך אַ גרעסערער געלעכטער; מע האָט זיך פשוט געהאַלטן באַ די זײַטן לאַכנדיק.

— לאָז שוין זײַן גענוג צו לאַכן! — רופט זיך אָן דער גביר און נעמט אַרויס פון בוזעם־קעשענע אַ גרויסן טײַסטער און גייט און שלעפּט אַרויס פונעם טײַסטער — וויפל מיינט איר, אַ שטייגער? אַנו, טרעפט!

— אַ צענערל, אַ רויט אַזוי ווי פײַער, איך זאָל אַזוי זײַן געזונט מיט אײַך אינאיינעם! — און מאַכט אַזוי: „אָט דאָס האָט איר פון מיר, און איר, קינדער, גיט אײַך פון אײַער קעשענע וויפל איר פאַרשטייט".

בקיצור, וואָס טויג אײַך — עס האָבן אָנגעהויבן צו פליִען אַפן טיש פינפערלעך און דרײַערלעך און איינערלעך — הענט און פיס האָבן מיר געציטערט; איך האָב געמיינט, אָט פאַל איך חלשות.

— נו, וואָס שטייט איר? — מאַכט צו מיר דער גביר. — נעמט צונויף די עטלעכע קערבלעך פונעם טיש און פאָרט געזונטערהייט צו אײַער ווײַב און קינדער.

— גאָט זאָל אײַך געבן, זאָג איך, כפל־כפלים, איר זאָלט פאַרמאָגן צען מאָל, הונדערט מאָל אַזויפיל, איר זאָלט האָבן אַלדאָס גוטס, מיט גרויס נחת! — און זשעבערע צונויף מיטביידע הענט דאָס געלט — ווער געציילט? וואָס געציילט? — און שטופּ אין אַלע קעשענעס. — אַ גוטע נאַכט, זאָג איך, אַ גוטן תמיד און זײַט געזונט, און זאָלט האָבן, זאָג איך, גרויס נחת, איר און אײַערע קינדער און קינדס קינדער און אײַער גאַנצע משפחה, — זאָג איך און לאָז מיך גיין צום וואָגן. רופט זיך אָן צו מיר די גבירטע, יענע וואָס מיטן זײַדן טיכל:

— שטייט נאָר אַ ווײַלע, רב טביה, פון מיר באַקומט איר גאָר אַ באַזונדערע מתנה; אם־ירצה־השם, מאָרגן קומט צופאָרן; איך האָב, זאָגט זי, אַ מאורע בהמה, געווען אַמאָל אַ טײַערע בהמה, פלעגט געבן פיר און צוואַנציק גלעזער מילך; הײַנט האָט זי פון אַ גוט־אויג אויפגע־הערט צו מעלקן זיך, דאָס הייסט, מעלקן מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי ניט...

— לאַנג לעבן זאָלט איר, זאָג איך, איר זאָלט גאָר קיין יסורים

ניט האָבן, באַ מיר וועט זיך אײַער בהמה אי מעלקן, אי מילך געבן; מײַן אַלטע איז, קיין עין־הרע, אַזאַ בעל־הביתטע, אַז פון גאָרניט בראַקט זי לאָקשן, פון פינגער קאָכט זי זאַטירקעס, מיט נסים מאַכט זי שבת און מיט בוכענצעס לייגט זי קינדער שלאָפן... האָט קיין פאַריבל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַן איבעריק וואָרט. אַ גוטע נאַכט און אַ גוטן תמיד און זײַט געזונט. — זאָג איך און לאָז מיך גיין. איך קום אַרויס אין הויף צום וואָגן, איך טו מיך אַ כאַפּ צום פערדל — אוי־וויי, אַן אומגליק, אַ צרה, אַ שלאַק! איך קוק אויף אַלע זײַטן, והילד איננו — ניטאָ קיין פערדל!

„נו, טביה, טראַכט איך מיר, דו ביסט אין דער אַרבעט!"... און עס קומט מיר אַרויף אויפן זינען אַ שיינע מעשה, וואָס איך האָב אַמאָל געלייענט ערגעץ אין אַ ביכל, וויאַזוי „חברה" האָבן דערטאַפּט אין דער פרעמד אַן ערלעכן ייִדן, אַ חסיד, פאַרנאַרט צו זיך הינטער דער שטאָט אין פּאַלאַץ אַרײַן, געגעבן אים עסן און טרינקען, און נאָכדעם פּלוצים מיטאַמאָל פאַרשוווּנדן געוואָרן, אים איבערגעלאָזט אײנעם אַליין מיט אַ נקבה; פון דער נקבה איז באַלד געוואָרן אַ חיה־רעה, פון דער חיה־רעה האָט זיך אויסגעלאָזט אַ קאַץ, און פון דער קאַץ — אַ פּיפּערנאָטער... „זע נאָר, טביה, זאָג איך צו מיר אַליין, צי מע פירט דיך ניט אין באָד אַרײַן?!"

— וואָס באָברעט איר זיך דאָרטן און וואָס וואָרטשעט איר? — פרעגט מען מיך.

— וואָס איך באָברע מיך? — ענטפער איך. — אַז אָך און ווײ איז מיר, זאָג איך, וואָס איך לעב אויף דער וועלט; איך האָב אַ שאָדן: דאָס פערדל מײַנס...

— אײַער פערדל, מאַכן זיי צו מיר, איז אין שטאַל. זײַט זיך מטריח אַהינצו, אין שטאַל אַרײַן.

איך קום אַרײַן אין שטאַל און טו אַ קוק: יאָ, ווי איך בין אַ ייִד! מײַן בחור שטייט זיך גאַנץ פײַן צווישן די נגידישע פערד, שטאַרק פאַרטיפט אינעם קײַען, רײַבט דעם האָבער געשמאַק, אויף וואָס די וועלט שטייט.

— הער נאָר, זאָג איך צו אים, חכם מײַנער, שוין צײַט אַהיים; מיטאַמאָל צוכאַפּן זיך, זאָג איך, טאָר מען נישט; אַן איבעריקער ביסן, זאָגט מען, קאָן פאַרשאַטן...

בקיצור, איך האָב אים קוים אײַנגעבעטן, מחילה אײַנגעשפּאַנט אים אין וואָגן און האָב מיך געלאָזט אהיים לעבעדיק־פרײלעך, געזונגען אַ „מלך־עליון״ גאָר בגילופין. אויך מײַן פערדל איז געוואָרן גאַרנישט דאָס, וואָס פריִער; אַ נײַע פּעל אָף דעם אויסגעוואַקסן; שוין נישט געוואָרט אָף קײַן בײַטש, געלאָפן ווי אַ מזמור. געקומען אהיים שוין שפּעטלעך אין דער נאַכט, אויפגעוועקט מײַן ווײַב מיט אַ שמחה, אַ פרייד.

— אַ גוט יום־טוב, מאַך איך צו איר, מזל־טוב דיר, גאָלדע!

— אַ ווײסטער מזל־טוב דיר אַ פינצטערער, מאַכט זי, וואָס ביסטו אַזוי יום־טובדיק, מײַן טײַערער ברויטגעבער? דו פאַרסט דאָס פון אַ חתונה, צי פון אַ ברית, גאָלדשפּינער מײַנער?

— עס איז אַ חתונה, זאָג איך, מיט אַ ברית! וואַרט אויס, מײַן ווײַב, אָט וועסטו באַלד זען אַן אוצר, זאָג איך; נאָר קודם־כּל וועק אויף די קינדער, לאָזן זיי נעבעך אויך געניסן, זאָג איך, פון די יעהופּעצער מאכלים...

— צי דו ביסט דול, צי דו ביסט חסר־דעה, צי דו ביסט גערירט, צי דו ביסט פונעם זינען? עפּעם רעדסטו, ווי אַ משוגענער, שונאי־ציון! — זאָגט צו מיר מײַן ווײַב און שילט, לייענט די תוכחה, ווי געוויינלעך אַ יידענע.

— אַ יידענע, זאָג איך, בלײַבט אַ יידענע; ניט אומזיסט זאָגט שלמה המלך, אַז צווישן טויזנט ווײַבער האָט ער ניט געפונען איינע אַ רעכטע. אַ גליק, כ׳לעבן, וואָס ס׳איז הײַנט געוואָרן אוים מאָדע צו האָבן אַ סך ווײַבער, — זאָג איך און גיי מיר אַרוים צו מײַן וואָגן און טראָג אַרײַן פון דאָרטן אַלע גוטע זאַכן, וואָס מע האָט מיר אײַנגעפּאַקט, און שטעל דאָס אַלצדינג אוים אָפן טיש. מײַנע חברה־לײַט האָבן דערזען בולקעס, דערשמעקט פלייש, זײַנען זיי באַפאַלן דעם טיש, ווי די הונגעריקע וועלף, נעבעך; עס איז געוואָרן צווישן זיי אַ כאַפּערײַ, די הענט האָבן געציטערט, די ציין האָבן געאַרבעט; עס איז געווען, ווי אין פּסוק שטייט: ו י א כ ל ו — מאַכט רש״י: מע האָט געקנאַקט ווי די היישעריקן. טרערן האָבן זיך מיר געשטעלט אין די אויגן...

— נו, זאָג שוין, — מאַכט צו מיר מײַן פּלוניתטע, — בּאַ וועמען איז דאָס געווען אַן אָרעם מאָלצײַט, צי אַזוי אַ סעודה, און וואָס ביסטו אַזוי האָפּערדיק?

— האָב צײַט, זאָג איך, גאָלדע, דו וועסט אַלץ וויסן. דו צעבלאָז

נאָר, זאָג איך, דעם סאַמאָוואַר, און נאָכדעם װעלן מיר זיך אַרומזעצן אַלע אַרום טיש, זאָג איך, טרינקען צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהער צו זײַן. אַ מענטש, זאָג איך, לעבט איין מאָל אױף דער װעלט, נישט קײן צוויי מאָל, ובפרט, זאָג איך, אַז מיר האָבן שוין איצט אונדזער אייגנס אַ בהמה פֿון פֿיר און צוואַנציק גלעזער אַ טאָג; מאָרגן, אם־ירצה־השם, ברענג איך זי צו פֿירן. אַנו, גאָלדע, — מאַך איך צו איר נאָכדעם, און כאַפּ אַרויס דעם גאַנצן פּאַק אַסיגנאַציעס. — אַנו, זײַ אַ בריה און טרעף װיפֿל געלט האָבן מיר דאָ?

איך טו אַ קוק אױף מײַן װײַב — זי איז אויס מענטש, טויט װי די װאַנט, קאָן קײן װאָרט נישט אויסריידן.

— גאָט איז מיט דיר, גאָלדע סערדצע, זאָג איך, װאָס האָסטו זיך דערשראָקן? אפשר האָסטו מורא, אַז איך, טאָמער האָב איך דאָס גע־גנבֿעט אָדער געגזלט? פּע, זאָג איך, מעגסט זיך שעמען! ביסט טביהס װײַב שוין אַזאַ צײַט און קאָנסט אױף מיר איבערטראַכטן אַזאַ מעשׂה? נאַרעלע, זאָג איך, דאָס איז כשר געלט, פֿאַרדינט ערלעך מיט מײַן אייגענעם שׂכל און מיט מײַן האָרעוואַניע; איך האָב, זאָג איך, מציל געװען צוויי נפֿשות פֿון אַ גרויסער סכּנה, זאָג איך, װען ניט איך, גאָט װייס, װאָס עס װאָלט מיט זיי געװען!...

בקיצור, איך האָב איר דערציילט די גאַנצע מעשׂה, פֿון אלף ביז תּיו, װיאַזוי גאָט האָט דאָ מיט מיר געפֿירט אַרום און אַרום; און מיר האָבן זיך גענומען ביידע איבערציילן דאָס געלט נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל — דאָרט איז געװען פּונקט צוויי מאָל ח״י און איינס אַן איבעריקס, האָט איר אַ קײַמא־לן, הייסט דאָס, פֿון זיבן און דרײַסיק קאַרבן!... מײַנע האָט זיך אַזש צעוויינט.

— װאָס װיינסטו, זאָג איך, נאַרישע ייִדענע?

— װיאַזוי זאָל איך ניט װיינען, זאָגט זי, אַז עס װיינט זיך? אַז דאָס האַרץ איז פֿול, זאָגט זי, גייען די אויגן איבער. גאָט זאָל מיר טאַקע, זאָגט זי, אַזוי העלפֿן, װי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דו װעסט קומען מיט אַ גוטער בשׂורה. איך געדענק שוין ניט, זאָגט זי, די צײַט, װען די באָבע צייטל, זאָל זײַן װײַט אָפּגעשיידט, זאָל מיר קומען צו חלום. איך ליג און שלאָף, פּלוצים חלומט זיך מיר אַ מעלקשעפֿל, אַ פֿולס, װי אַן אויג; די באָבע צייטל, עליה השלום, טראָגט דאָס מעלקשעפֿל

אונטערן פאַרטעך, מע זאָל חלילה ניט געבן קיין גוט־אויג, און די קינ־דער שרייַען: מאַמע, מאַני!...

— כאַפּ נאָר ניט די לאָקשן פאַר שבת, זאָג איך, נשמה מיַינע; לאָז די באָבע צייטל האָבן אַ ליכטיקן גן־עדן, זאָג איך, וויים איך נאָך ניט, צי מיר וועלן פון איר עפּעס האָבן; נאָר אַז גאָט, זאָג איך, האָט געקאָנט טאָן אַזאַ נס, אַז מיר זאָלן האָבן אַ בהמה, וועט ער מסתמא זען, אַז די בהמה זאָל זיַין אַ בהמה... גיב מיר בעסער אַן עצה, גאָלדע סערדצע, וואָס טוט מען מיטן געלט?

— אדרבה, מאַכט זי צו מיר, וואָס רעכנסטו צו טאָן, טביה, מיט אַזויפיל געלט, קיין עין־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך, וואָס, רעכנסטו, קאָנען מיר מאַכן, קיין עין־הרע, מיט אַזאַ קאַפּיטאַל? — און מיר האָבן ביידע גענומען טראַכטן אַהין, אַהער, דאָס, יענץ, געבראָכן זיך דעם קאָפּ, אויסגערעכנט ווו ערגעץ אַ געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאַכט האָבן מיר איבערגע־האַנדלט מיט וואָס איר ווילט: געקויפט פערדלעך אַ פּאָר און באַלד טאַקע זיי פאַרקויפט מיט רווחים; געעפנט אַ באַקאַליינע קלייט אין בוי־בעריק, אויסגעפאַרקויפט די סחורה און באַלד געעפנט אַ שניטקראָם; געהאַנדלט אַ שטיקל וואַלד, געכאַפּט אַפּטרעט־געלט עטלעכע קערבלעך און אַנטלאָפן; געפרוווט אויסדינגען די אַנאַטעוווקער טאַקסע, נעמען דעם „פּראָיעקט", געמאַכט אַביסל הלוואה, אַפּגעגעבן דאָס געלט אויף פּראָ־צענט...

— משוגע מיַינע שונאים! — רופט זיך אָן מיַין וויַיב. — דו ווילסט צעפּלעכטן די עטלעכע גראָשנס, בלייַבן מיטן בייַטשל?

— וואָס דען, זאָג איך, האַנדלען מיט ברויט און נאָכדעם בלייַבן אַן אָנזעצער איז שענער? קאַרג, זאָג איך, ווערט היַינט די וועלט בדיל־הדל פון ווייץ? גייט, זאָג איך, האָרך, וואָס אין אָדעס טוט זיך!

— וואָס טויג מיר, זאָגט זי, אָדעס? מיַינע אָבות־אבותינו זיַינען דאָרט נישט געוועזן און מיַינע קינדער וועלן דאָרט נישט זיַין, כל־זמן איך לעב און די פיס טראָגן מיך.

— וואָס־זשע ווילסטו? — זאָג איך.

— וואָס איך וויל? — זאָגט זי. — איך וויל, זאָלסט ניט זיַין קיין לעקיש און נישט ריידן קיין נאַרישקייטן.

— אַוודאי, זאָג איך, ביסטו איצטערט אַ חכמה, ווי זאָגט מען:

אז עס קומען די מאות, קומען די דעות, און אז מען איז אפשר רײַך, איז מען געוויס קלוג... ס'איז תמיד אזוי!

בקיצור, מיר האָבן זיך עטלעכע מאָל צעקריגט און טאַקע באַלד איבערגעבעטן, און עס איז בײַ אונדז געבליבן דער פּלאַן, מיר זאָלן צו דער מאורע בהמה צוקויפן נאָך אַ בהמה אַ מעלקעדיקע, וואָס גיט מילך...

וועט איר דאָך מסתמא פרעגן אַ קשיא: וואָס עפּעס אַ בהמה, פאַר־וואָס ניט קיין פערד? וועל איך אײַך ענטפערן: וואָס עפּעס אַ פערד, פאַרוואָס ניט קיין בהמה? בוידבעריק איז דאָך אַן ערטל, וואָס עס קומען זיך צונויף אַהינצו אױף זומער אַלע יעהופּעצער נגידים אױף די דאַטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער לײַט זײַנען אַלע זייער איידעלע מענטשן, וואָס זײַנען געצויגן, מע זאָל זיי אַלצדינג ברענגען גרייטס, גלײַך אין מויל אַרײַן: פון האָלץ און פון פלייש און פון אייער, הינער, ציבעלעס, פעפער, פעטרישקע, — פאַרוואָס־זשע זאָל זיך ניט געפינען איינער אַזעלכער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלע מאָל אין שטוב אַרײַן קעז און פוטער און סמעטענע וכדומה? ווערדליק די יעהופּעצער האַלטן פון דער אכילה און דאָס קערבל איז בײַ זיי, ווי זאָגט איר, אַ ממזר, קאָן מען דאָך לייזן שיין געלט און פאַרדינען דערבײַ טאַקע גראָב. דער עיקר, אַבי די סחורה זאָל זײַן סחורה; און אַזאַ סחורה, ווי בײַ מיר, קריגט איר דאָך ניט אין יעהופּעץ אפילו. איך זאָל האָבן די ברכות מיט אײַך אינאיינעם, וויפל מאָל גרויסע לײַט, קריסטן, בעטן זיך בײַ מיר, איך זאָל זיי ברענגען פרישע סחורה: „מיר האָבן געהאָרכט, זאָגן זיי, טעוועל, אַז דו ביסט אַן אָרנטלעכער מאַן, כאָטש דו ביסט אַ ייִד, אַ פאַרך"... מיינט איר, פון ייִדן וועט איר האָרכן אַזאַ קאָמפּלימענט? ווי לאַנג קרענקען מײַנע שונאים! קיין גוט וואָרט הערט מען נישט פון אונדזערע ייִדעלעך. זיי ווייסן נאָר אַרײַנקוקן יענעם אין טעפּל אַרײַן. מע האָט דערזען בײַ טביהן אַ בהמהלע אַן איבעריקס, אַ ברישקע אַ נײַע, — האָט מען אָנגעהויבן ברעכן זיך די קעפּ: פון וואַנען און פון וואָס? צי האַנדלט נישט דער דאָזיקער טביה מיט פאַלשע סיגנאַציעס? אָדער צי קאָכט ער נישט קיין ספּירט שטילערהייט, בשתיקה?... „כאַ־כאַ־כאַ! ברעכט אײַך, ברידערלעך, טראַכט איך מיר, די קעפּ געזונטערהייט!"... איך ווייס ניט, צי איר וועט מיר גלייבן — איר זײַט כמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אײַך דערציילט די גאַנצע געשיכטע, וויאַזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט, איך האָב מיך אַביסל פאַררעדט. האָט קיין

פאַריבל ניט, מע באַדאַרף אין זינען האָבן, ווי זאָגט איר, עסק, אָדער ווי אין פסוק שטייט: כ ל ע ו ר ב ל מ י נ ה ו — איטלעכער צו זײַנעם. איר צו אײַערע ביכלעך, איך צו מײַנע טעפּלעך און צו מײַנע קריגלעך... איין זאַך וועל איך אײַך בעטן, פּאַניע: איר זאָלט מיך כאָטש ניט אַרײַנשרײַבן אין אַ ביכל; און אַז איר וועט מיך אַרײַנשרײַבן, זאָלט איר כאָטש ניט אַרויסשטעלן דעם נאָמען מײַנעם... זײַט מיר געזונט און האָט אײַך אַ גוטן תמיד.

א בוידעם

געשריבן אין יאָר 1899.

אַ בוידעם

— ר ב ו ת מ ח ש ב ו ת ב ל ב א י ש — אַזוי, דאַכט זיך, שטייט בײַ אונדז געשריבן אין דער הייליקער תורה? פֿאַרטײַטשן דעם פּסוק באַדאַרף איך אײַך ניט, רב שלום־עליכם; נאָר בלשון אשכנז גע־רעדט, דאָס הייסט אַף פּראָסט ייִדיש איז דאָ אַ ווערטל: „דאָס בעסטע פֿערד באַדאַרף האָבן אַ בײַטש, דער קליגסטער מענטש — אַן עצה". אַקעגן וואָס זאָג איך עס, הייסט דאָס? אַקעגן זיך אַליין טאַקע, וואָרעם אַז איך האָב שכל און קום אַרײַן צו אַ גוטן פֿרײַנט און דערצייל אים דאָס און דאָס, אַזוי און אַזוי, וואָלט איך געוויס ניט געהאַט אַזאַ מיאוסן פּסק. נאָר וואָס דען? ה ח י י ם ו ה מ ו ת ב י ד ה ל ש ו ן — אַז גאָט וויל שטראָפֿן אַ מענטשן, נעמט דאָס אָפּ בײַ אים דעם שכל. איך טראַכט מיר צו זיך אַליין וויפֿל מאָל: „באַרעכן נאָר, טביה, דו פֿערד איינער, ביסט דאָך עפּעס, זאָגט מען, יאָ נישט קיין נאַר, ווי קומסטו זיך לאָזן פֿירן אין באָד אַרײַן, און נאָך אַזוי נאַריש? וואָס וואָלט דיר אָפּגעגאַנגען אַצינדערטאָ, למשל, בײַ דײַן שטיקעלע פּרנסה, קיין עין־הרע, מיט דײַן ביסל מילכיקס, וואָס האָט אַזאַ שם אַף דער וועלט, כ'לעבן, אומעטום, אין ב ו י ב ע ר י ק, אין י ע ה ו פּ ע ץ, און ווו ניט? ווי פֿײַן און ווי זיס וואָלט דאָס געווען איצטערטאָ, ווען די קלינגערס, אַ שטייגער, ליגן זיך שטילערהייט אין קאַסטן, ווײַט באַגראָבן, קיין בן־אָדם ווייס דערפֿון, וואָרעם וועמען גייט דאָס אָן, איך בעט אײַך, צי טביה האָט געלט, צי ניין? איך מיין טאַקע באמת. אַ סך האָט זיך די וועלט אינטערעסירט מיט אים, אַז ער איז געלעגן, ניט הײַנט געדאַכט, נישט פֿאַר קיין ייִדן געדאַכט, נײַן איילן אין דער ערד, געשטאָרבן דרײַ מאָל אַ טאָג פֿאַר הונגער מיט ווײַב און קינדער? ערשט נאָכדעם, אַז גאָט האָט זיך אַרומגעקוקט אַף טביהן, אים באַגליקט מיטאַמאָל, און ער האָט זיך קוים־קוים דערשלאָגן צו אַ שטיקל תכלית, אָנגעהויבן אָפּלייגן אַ קערבל, איז מיט אים געוואָרן פֿול די וועלט, און טביה איז שוין געוואָרן ר ב

טביה גאָר — אַ קאַטאָוועס אַביסל! עס האָבן זיך שוין אַרויסבאַוויזן גוטע פרײַנט אַ סך, ווי אין פסוק שטייט געשריבן: כולם אהובים כולם ברורים — אַז גאָט גיט מיטן לעפל, גיבן לײַטן מיטן שעפל. איטלעכער באַזונדער קומט צוגיין מיט זײַנעם: דער זאָגט אַ שניט־קראָם, דער אַ באַקאַליי, דער זאָגט אַ שטוב, אַ נחלה, אַן אייביק געווער, דער קומט צוגיין — ווייץ, דער — וואַלד, דער — טאָרגעס... „ברי־דערלעך! — זאָג איך. — טשעפּעט זיך אָפּ! איר האָט, זאָג איך, אַ ווילדן טעות; איר מיינט, אַפּנים, איך בין בראָצקי? לאָמיר דאָס אַלע, זאָג איך, פאַרמאָגן, וואָס איך האָב ווינציקער פון שי״ן קאָרבן, און אַפילו פון רי״ש, און אַפילו פון ק״ן! יענעמס גוטס, זאָג איך, איז גרינג צו שאַצן; יעדן דאַכט זיך, אַז יענעמס לײַכט זיך, קומסט צו נאָנט, איז דאָס אַ מעשן קנעפּל.

בקיצור, ניט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, טאָקע אונדזערע ייִדעלעך מיין איך, מע האָט מיר אַ גוט־אויג געגעבן! אַ קרוב האָט מיר גאָט צוגע־שיקט, עפּעס אַ שמעלקע, וויים איך: מײַן פערדס בײַטש־שטעקעלע, ווי מע זאָגט. מנחם־מענדל הייסט ער, אַ פלײַער, אַ ברעכער, אַ לויפער, אַ דרייער, אַ נעבעכיקער טאָג, אַף קיין גוט אָרט זאָל ער ניט שטיין! ער האָט מיך דערטאַפּט און פאַרדרייט מיר מײַן קאָפּ מיט חלומות, ניט געשטויגן, ניט געפלויגן. וועט איר דאָך פרעגן: מה נשתנה — ווי קום איך, טביה, צו מנחם־מענדלען? וועל איך אײַך דערויף ענטפערן אַ תירוץ: עבדים היינו — ס'איז אַזוי באַשערט. הערט אַ מעשה:

איך קום צו פאָרן קיין יעהופּעץ, תחילת ווינטער, מיט מײַן ביסל מילכיקס — אַ פונט עטלעכע און צוואַנציק פּוטער פרישע פון פּוטער־לאַנד, מיט אַ פּאָר שיינע וואָרעטשקעס קעז, גאָלד און זילבער, לאָמיר זיך בײדע ווינטשן אַזאַ יאָר! דאָס פאַרשטייט איר דאָך שוין אַליין, אַז איך האָב מײַן סחורה פאַרצוקערט, נישט געלאָזט זיך אַ לעק, איר זאָלט זאָגן אַף אַ רפואה, קיין צײַט געהאַט אפילו צו זײַן בײַ אַלע מײַנע זור־מערדיקע קונים, די בויבעריקער דאַטשניקעס, וואָס קוקן אַרויס אַף מיר, ווי אַף משיחן, וואָרעם אַזוי לאַנג שמײַסט מען זיי, אײַערע יעהופּעצער סוחרים מיין איך, ווי זיי קאָנען גאָר געבן אַזאַ שטיקל סחורה, ווי טביה גיט; אײַך באַדאַרף איך נישט דערציילן, ווי זאָגט דער נביא: יהללך זר — גוטע סחורה לויבט זיך אַליין...

בקיצור, אויסגעפאַרקויפט אינגאַנצן עד לפ״ק און אונטערגעוואָרפן

מײַן פערדל אביסל היי, גיי איך מיר אַרויס אַזוי אין שטאָט. אדם יסודו מעפר — מען איז דאָך נישט מער ווי אַ מענטש, גלוסט זיך אָנקוקן אַ וועלט, כאַפּן לופט, זען די אַנטיקלעך, וואָס יעהופּעץ שטעלט אַרויס אין די פענצטער, ווי אײַנער רעדט: מיט די אויגן נאַ, זע, קוק, וויפל דו ווילסט, נאָר מיט די הענט — אַזאָס!... שטייענדיק אַזוי בײַ אַ גרויסן פענצטער מיט האַלבע פּריאַלן און קערבלעך זילבערנע אַ סך מיט באַנקאָווע ביליעטן און מיט גלאַט סינגאַציעס אָן אַ שיעור, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: רבונו של עולם! ווען איך פאַרמאָג כאָטש אַ צענט־חלק, וואָס אָט־דאָס־אַ באַטרעפט, וואָס וואָלט איך דעמאָלט גע־האַט צו גאָט און ווער וואָלט געווען צו מיר גלײַך? ראשית־חכמה וואָלט איך אַ שידוך געטאָן מיט מײַן עלטערער טאָכטער, געגעבן איר ת"ק קאַרביצן נדן, אַ חוץ כלה־מתנות, אַ חוץ הלבשה מיט חתונה־הוצאות; דאָס פערד און וועגעלע מיט מײַנע בהמהלעך וואָלט איך פאַרקויפט, באַלד אַרויסגעפאָרן אין שטאָט אַרײַן, געקויפט אַן אָרט אין מזרח־וואַנט, מײַן ווײַב זאָל לעבן אַביסל פערל, און צדקה געטיילט, ווי דער שענסטער בעל־הבית; געזען, דאָס בית־המדרש זאָל זײַן געדעקט מיט אײַזן, ניט עס זאָל שטיין, ווי איצט, אָן אַ דאָך, גרייט אַלע שעה אַף אײַנצופאַלן; אײַנגעפירט אַ שטיקל תלמוד־תורה אין שטאָט מיט אַ ביקור־חולים, ווי אין אַלע לײַטישע שטעט, ניט אָרעמע לײַט זאָלן וואַלגערן זיך אַף דער הוילער ערד אין בית־המדרש; יענקל־שייגעץ וואָלט בײַ מיר געוואָרן אויס גבאי אין חברה־קדישא, געגנוג שוין טרינקען בראָנפן און עסן פּופּ־קעס מיט לעבערלעך אַף קהלס חשבון!...

— שלום־עליכם, רב טביה! — הער איך עמעצער זאָגט מיר פון הינטן. — וואָס מאַכט אַ ייִד? — איך דריי מיך אוים און טו אַ קוק, איך וואָלט געמעגט שווערן, אַ באַקאַנטער! „עליכם־שלום, זאָג איך, פון וואַנעט איז אַ ייִד?" — פון וואַנען? פון כתרילעווקע, מאַכט ער צו מיר, טאַקע אײַערס אַ פרײַנטל, דאָס הייסט, איך קער מיך אָן, זאָגט ער, מיט אײַך אַ שני בשלישי, אײַער ווײַב גאָלדע, זאָגט ער, איז מיר אָן אייגן גליד־גליד־געשוועסטערקינד. „שאַט־זשע נאָר, זאָג איך, זײַט איר אפשר ניט ברוך־הערש לאה־דוואָסים אָן איידעם?" — כמעט ווי געטראָפן, מאַכט ער צו מיר: איך בין ברוך־הערש לאה־דוואָסים אָן איי־דעם, און מײַן ווײַב הייסט שיינע־שיינדל ברוך־הערש לאה־דוואָסים, הײַנט ווייסט איר שוין? „שאַט־זשע נאָר, זאָג איך, אײַער שוויגערס באַ־

בע, שרה־יענטע, מיט מײַן װײַבס מומע, פרומע־זלאַטע, זײַנען, דאַכט זיך, געװען אויב נישט קיין אייגענע געשװעסטערקינדער, און אויב איך האָב קיין טעות ניט, זײַט איר דער מיטלסטער איידעם בײַ ברוך־הערש לאה־דװאָסים, נאָר װאָס דען, איך האָב פאַרגעסן װי מע רופט אײַך, אײַער נאָמען, זאָג איך, איז בײַ מיר אַרויסגעפלויגן פונעם קאָפּ, מה שמכם? װיאַזוי איז אײַער אמתער נאָמען?" מיך, זאָגט ער, רופט מען מנחם־מענדל ברוך־הערש לאה־דװאָסים, אַזוי רופט מען מיך אינדערהיים, אין כתרילעװקע. „אויב אַזוי, מײַן ליבער מנחם־מענדל, מאַך איך צו אים, קומט דאָך דיר טאַקע שלום־עליכם גאָר אויף אַן אַנדער אופן! זאָג־זשע מיר, מײַן טײַערער מנחם־מענדל, װאָס טוסטו דאָ, װאָס מאַכט די שװי־גער דײַנע און דער שװער זאָל לעבן? װי גייט דאָס דיר, זאָג איך, אין געזונט, און װאָס מאַכן עפּעס דײַנע געשעפטן?" — עט, מאַכט ער, אין געזונט גאָט צו דאַנקען, מע לעבט; נאָר די געשעפטן, זאָגט ער, זײַנען עפּעס הײַנט ניט אַזוי פייגלדיק. „גאָט װעט העלפן", מאַך איך און כאַפּ אַ קוק אויף זײַנע מלבושים נעבעך: אויסגעטריפּעט אין אַ סך ערטער, און די שטיװל מחילה צעטרעטנט סכנות־נפשות... „נישקשה, גאָט, זאָג איך, װעט העלפן. עס װעט זיך מסתמא פאַרבעסערן, װי אין פּסוק שטייט: הכל הבל — געלט, זאָג איך, איז קײַלעכיק; הײַנט אַזוי, מאָרגן אַזוי, אַבי מע לעבט; דער עיקר, זאָג איך, איז בטחון, אַ ייִד באַדאַרף האָפן; אײַ, מע װערט זאָג איך, פאַרשװאַרצט? דערויף זײַנען מיר דאָך עפּעס ייִדן אויף דער װעלט, װי זאָגט מען: ביסטו אַ זעלנער, שמעק פּולװער. משל כחרס הנשבר — די גאַנצע װעלט, זאָג איך, איז אַ חלום... דו זאָג מיר בעסער, מנחם־מענדל סערדצע, װי קומסטו אַהער, פּלוצים אין מיטן דערינען אין יעהופּעץ גאָר?" — װאָס הייסט, מאַכט ער, װי איך קום אַהער? איך בין שוין הי, זאָגט ער, פּאַװאָלינקע, אַזוי גרויס, װי אַ יאָר אַנדערהאַלבן. „אַזוי גאָר? ביסטו, הייסט דאָס, אַ היגער, זאָג איך, טאַקע אַ יעהופּעצער תושב?" — ש־ש־ש! — מאַכט ער צו מיר און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זײַטן. — שרײַט נישט אַזוי הויך, רב טביה; אַ היגער, זאָגט ער, בין איך טאַקע, נאָר צװישן אונדז, זאָגט ער, באַ־דאַרף עס בלײַבן... איך שטיי און קוק אים אָן טאַקע נאָר װי אויף אַ משוגע־נעם. „ביסט אַ בורח, זאָג איך, באַהאַלטסט זיך אין אין יעהופּעץ אין מיטן מאַרק?" —פרעגט ניט, זאָגט ער, רב טביה, ס'איז רעכט; איר זײַט, אַפּנים, גאָרנישט באַקאַנט מיט די יעהופּעצער דינים און מנהגים...

קומט, זאָגט ער, וועל איך אײַך דערציילן, וועט איר פאַרשטיין, וואָס הייסט מען איז יאָ אַ היגער און נישט קיין היגער... און ער האָט מיר אָנגעהויבן לייענען אַ צעטל, אַ גאַנצע מגילה, וואָזוי מע ווערט דאָ אַביסל אויסגעריסן... „אָט פאָלג מיך, מנחם־מענדל, פאָר זיך דורך צו מיר אין דאָרף אויף אַ טאָג, וועסט זיך אַביסל אויסרוען די ביינער כאָטש; וועסט זײַן, זאָג איך, אַ גאַסט, און אַן אָנגעלייגטער דערצו, מײַן אַלטע וועט זיך מיט דיר מחיה זײַן".

בקיצור, איך האָב באַ אים געפּועלט: מיר פאָרן אינאיינעם. געקור־מען אהיים — אַ גדולה! אַ גאַסט! אַן אייגן גליד־גליד־געשוועסטער־קינד! אַ קלייניקייט, ווי זאָגט איר: אייגנס איז ניט פרעמדס. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ התונה: וואָס הערט זיך אין כתריל־עווקע? וואָס מאַכט דער פעטער ברוך־הערש? וואָס טוט די מומע לאה־דוואָסי? דער פעטער יאָסל־מנשה? די מומע דאָבריש? און די קינדער זייערע וואָס מאַכן? ווער איז געשטאָרבן? ווער האָט חתונה געהאַט? ווער האָט זיך געגט? ווער איז געלעגן געוואָרן און ווער איז אויף דער צײַט? „וואָס טויג דיר, מײַן ווײַב, פרעמדע חתונות, זאָג איך, מיט פרעמדע בריתן? דו זע בעסער, זאָג איך, סע זאָל זײַן וואָס צו נעמען אין מויל אַרײַן. כל דכפין ייתי ויצרך — פאַרן עסן, זאָג איך, גייט קיין טאַנץ ניט. אויב, זאָג איך, אַ באָרשט, איז מה טוב, אַלא ניט — מאַכט ניט אויס, זאָג איך, קנישעס, אָדער קרעפּלעך, מאַנשקעס, צרות־קנײדלעך, צי אפשר גאָר, זאָג איך, בלינצעס, ווערטליקעס, ווערטוטן. עס מעג זײַן, זאָג איך, מער מיט אַ געריכט, אַבי גיך".

בקיצור, מע האָט זיך געוואַשן און גאַנץ פײַן פאַרביסן, ווי זאָגט איר: ויאכלו — מאַכט רש"י: ווי גאָט האָט געבאָטן. „פאַרבײַס, מנחם־מענדל, מאַך איך צו אים, ס'איז במילא, ווי זאָגט דוד המלך, הבל הבלים, אַ נארישע וועלט און אַ פאַלשע, און געזונט, אַזוי פלעגט זאָגן מײַן באָבע נחמה זכר לברכה, — געווען אַ קלוגע ייִדענע, אַ חכמה נפלאה — געזונט און פאַרגעניגן זאָל מען זוכן אין שיסל"... מײַן גאַסט נעבעך, די הענט האָבן אים אַזש געציטערט, האָט זיך גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבן פון מײַן ווײַבס מלאכה, געשוואָרן באַ אַלדאָס גוטס, אַז ער געדענקט שוין גאָר ניט די צײַט, ווען ער זאָל עסן אַזאַ מילכיקס, אַזעלכע געראָטענע קנישעס מיט אַזוינע באַטעמטע ווערטוטן. „נאַריש־קייטן, זאָג איך, דו זאָלסט פאַרזוכן, מנחם־מענדל, איר טייגעכץ, זאָג

איך, אָדער אַ מאַהינע, וואָס זי מאַכט, וואָלסטו דעמאָלט ערשט געוווסט וואָס הייסט טעם גן־עדן אױף דער וועלט!"

בקיצור, אָפּגעגעסן און אָפּגעבענטשט, האָט מען זיך אַ ביסל צע־רעדט איטלעכער פון זײַנעם, ווי געוויינלעך; איך — פון מײַנע געשעפטן, ער — פון זײַנע; איך — פון דעם, פון יענעם, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, ער — פון זײַנע געשעפטן, דערציילט מעשיות פון אַדעס און פון יעהופּעץ, ווי אַזוי ער איז שוין געוועזן אַ מאָל צען, ווי זאָגט מען, „נאָ קאָני אי פּיד קאָנעם", הײַנט אַ נגיד, מאָרגן אַ קבצן, און ווײַטער אַמאָל אַ נגיד און ווידער אַמאָל אַן אביון; געהאַנדלט מסחרים עפּעס אַלץ אַזעלכע, וואָס איך האָב אין מײַן לעבן נישט געהערט, משונה־אומ־געלומפּערטע: „האָס" און „בעס", און „אַקציעס־שמאַקציעס", „פּאַטיווי־לעוו", „מאַלצעוו־שמאַלצעוו", דער גוטער יאָר ווייס זיי דאָרטן, און חשבונות משוגענערווײַז, צען טויזנט, צוואַנציק טויזנט — געלט ווי האָלץ! „איך זאָג דיר דעם אמת, מנחם־מענדל, זאָג איך צו אים, מילא דאָס, וואָס דו דערציילסט פון דײַנע משא־ומתנס, איז דאָס אוודאי אַ בריה־שאַפט, מע באַדאַרף עס קאָנען; נאָר איין זאַך פאַרשטיי איך ניט: וועד־ליק איך קען, זאָג איך, דײַן בחורטע, איז מיר, זאָג איך, אַ גרויס חידוש, וואָס זי לאָזט דיך אַזוי פּלױען און קומט נישט צו דיר, זאָג איך, רײַטנדיק אויף אַ בעזעם". — ע! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ זיפץ. — דאָס זאָלט איר מיר, רב טביה, גאָר נישט דערמאָנען, איך האָב פון איר אַזוי אויך, זאָגט ער, קאַלט און וואַרעם; איר זאָלט האָרכן, זאָגט ער, וואָס זי שרײַבט מיר, וואָלט איר אַליין געזאָגט, אַז איך בין אַ צדיק. נאָר דאָס, זאָגט ער, איז פון די קליינע זאַכן, דערויף איז זי אַ ווײַב, זי זאָל מיך באַגראָבן. ס'איז פאַראַן, מאַכט ער, אַ סך אַן ערגערע זאַך: איך האָב, פאַרשטייט איר מיך, מײַן אייגנס אַ שוויגער! איך באַדאַרף אײַך נישט דערציילן, זאָגט ער, איר קענט זי!... „עס קומט אויס באַ דיר, זאָג איך, ווי עס שטייט: עקודים, נקודים וברודים — דאָס הייסט, אַ מכה אויף אַ מכה און אויף דער מכה אַ בלאָטער?" — יאָ, מאַכט ער, רב טביה, איר זאָגט דאָס גאַנץ גלײַך; די מכה איז טאַקע אַ מכה, נאָר דער בלאָ־טער, זאָגט ער, אוי, דער בלאָטער איז ערגער פון דער מכה!...

בקיצור, מיר האָבן אַזוי פּאַוואָלינקע געפּלאַפּלט ביז העט־שפּעט אין דער נאַכט אַרײַן; דער קאָפּ האָט זיך מיר אַזש געדרייט פון זײַנע מעשיות מיט די ווילדע געשעפטן מיט די טויזנטער, וואָס פּלױען אַרויף און אַראָפּ,

און מיטן פארמעגן, וואָס בראָצקי פאַרמאָגט... עס האָבן זיך מיר נאָכ־דעם אַ גאַנצע נאַכט געפּלאָנטעט: יעהופּעץ... האַלבע פּרזאָלן... בראָצקי... מנחם־מענדל מיט דער שוויגער... ערשט אויף מאָרגן אינ־דערפרי האָט ער אויסגעקוועטשט זיך: וואָס איז? באשר אַזוי ווי עס גייט, זאָגט ער, בײַ אונדז אין יעהופּעץ אַ שטיקל צײַט, וואָס געלט איז בחשיבות גדול, און סחורה ליגט אין דער ערד, בכן, זאָגט ער צו מיר, אַצינדערט האָט איר ביד, רב טביה, כאַפּן היפּשע עטלעכע גראָשנס, און מיך, זאָגט ער, וועט איר ממש דערהאַלטן באם לעבן, פּשוט מחיה־מתים זײַן, פון טויט לעבעדיק. „רעדסט ווי אַ יונגל, מאַך איך צו אים, מיינסט, אפנים, בײַ מיר איז יעהופּעצער געלטן, האַלבע פּרזאָלן? נאַרעלע, זאָג איך, וואָס מיר פעלט צו בראָצקין, מעגן מיר זיך ווינטשן, מיר זאָלן דאָס ביידע פאַרדינען ביז פּסח". — יאָ, מאַכט ער, דאָס ווייס איך אַליין; נאָר איר מיינט, זאָגט ער, מע באַדאַרף דערצו האָבן גרויסע געלטן? איין הונדערטער, זאָגט ער, ווען איר גיט מיר אַצינד, מאַך איך אײַך פון אים אין דרײַ־פיר טעג צוויי הונדערט, דרײַ הונדערט, זעקס הונדערט, זיבן הונדערט, און פאַרוואָס ניט טאַקע אַלע טויזנט? „עס קאָן זייער שיין געמאָלט זײַן, זאָג איך, עס זאָל זײַן, ווי אין פּסוק שטייט: קרוב לשכר ורחוק מקעשענע. נאָר ווען, זאָג איך, איז דאָס גערעדט געוואָרן? אַז ס׳איז דאָ וואָס אײַנצושטעלן; אָבער אַז ס׳איז ניטאָ דער הונדערטער, קומט דאָך אויס, זאָג איך, בגפּו יבוא בגפּו יצא — מאַכט רש״י: אַז מע לייגט אַרײַן קרענק, נעמט מען אַרויס קדחת".
— עט נו, מאַכט ער צו מיר, אַ הונדערטער וועט זיך נאָך בײַ אײַך, רב טביה, געפינען; בײַ אײַער פּרנסה, זאָגט ער, מיט אײַער נאָמען, קיין עין־הרע... „וואָס קומט, זאָג איך, אַרויס פונעם נאָמען? אַ נאָמען איז אוודאי זייער אַ גוטע זאַך; נאָר וואָס דען? איך בלײַב באַם נאָמען, און געלט האָט טאַקע בראָצקי... אויב דו ווילסט, זאָג איך, וויסן אַקוראַט, פאַרמאָגט איך מײַן אייגנס אַרום און אַרום קוים־קוים אַ הונדערטער, האָב איך אויף אים אַכצן לעבער: ערשטנס, חתונה מאַכן אַ טאָכטער..."
— הערסטו, מאַכט ער, אָט דאָס מיינט דאָך טאַקע דער פּסוק! וואָרעם ווען, זאָגט ער, קאָנט איר, רב טביה, האָבן אַזאַ געלעגנהייט אַרײַנלייגן איין הונדערטער און אַרויסנעמען, אם־ירצה־השם, אַזויפיל, אַז עס זאָל אײַך, זאָגט ער, כאַפּן אי אויף חתונה מאַכן קינדער, אי אויף עפּעס נאָך? און ס׳איז אַוועקגעגאַנגען אַ נײַער מזמור אויף דרײַ זייגער שעה, מיר געבן

צו פאַרשטיין, וואָזוי ער מאַכט פון אַ קערבל דרײַ און פון דרײַ צען. מע נעמט, זאָגט ער, ראשית־חכמה, און מע טראָגט אַרײַן אַ הונדערטער און מע הייסט זיך, זאָגט ער, קויפן אַ צען שטיקלעך — איך האָב שוין פאַרגעסן, וואָזוי מע רופט דאָס — און מע וואַרט צו עטלעכע טעג ביז עס הייבט זיך אויף. שלאָגט מען אַ דיפּעש ערגעץ אַהין, מע זאָל דאָס פאַרקויפן און פאַרן געלט קויפן צוויי מאָל אַזויפיל; נאָכדעם הייבט זיך עס ווידער אָמאָל, קלאַפּט מען ווידער אַ דיפּעש; אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז עס ווערט, זאָגט ער, פונעם הונדערטער — צוויי, פון די צוויי — פיר, פון די פיר — אַכט, פון די אַכט — זעכצן, טאַקע ממש נסים ונפלאות! פאַראַן, זאָגט ער, אין יעהופּעץ אַזעלכע, וואָס זײַנען ערשט אָט־דאָ ניט לאַנג אַרומגעגאַנגען אָן שטיוול, געווען מעקלער, באַהעלפערס, משרתים; הײַנט האָבן זיי אייגענע הײַזער, מויערן, זייערע ווײַבער האָבן צו טאָן מיט די מאָגנס — פאָרן קיין אויסלאַנד זיך היילן... און אַליין פליִען זיי אַרום איבער יעהופּעץ אַף גומעלאַסטיקענע רעדלעך, פו־פו — דערקענען שוין נישט קיין מענטשן!...

בקיצור, וואָס זאָל איך אײַך דאָ לאַנג מאריך זײַן? עס האָט מיך אָנגענומען אַ חשק ניט אַף קאַטאָוועס. אַ קשיא אַף אַ מעשה, טראַכט איך מיר, אפשר איז ער דער גוטער שליח מײַנער? אָט האָרך איך דאָך פּאָרט, מענטשן ווערן גליקלעך אין יעהופּעץ מיט פינף פינגער, — וואָס בין איך ערגער פון זיי? קיין ליגנער איז ער, דאַכט זיך, נישט, ער זאָל אויסטראַכטן פונעם קאָפּ אַזעלכע פּזמונות. טאָמער טאַקע, קלער איך מיר, טוט זיך עס טאַקע אַ דריי, ווי זאָגט איר, אַף דער רעכטער זײַט, און טביה ווערט כאָטש אַף דער עלטער אַ שטיקל מענטש? ביז וואַנעט איז טאַקע דער שיעור צו האָרעווען, אויסגעריסן ווערן, כ'לעבן? טאָג ווי נאַכט ווידער אַמאָל דאָס פערד־און־וועגעלע און אָבער אַמאָל קעז און פּוטער. צײַט, זאָג איך, טביה, זאָלסט שוין אָפּרוען זיך, ווערן אַ בעל־הבית צווישן בעלי־בתים, קומען אין אַ בית־מדרש, אַרײַנקוקן אין אַ ייִדישן ספר. אײַ וואָס? טאָמער חלילה, לא יעלה ולא יבוא, עס מאַכט מיר לעמל, דאָס הייסט, מיט דער פּוטער אַראָפּ? למאי זאָל איך בעסער ניט קלערן דאָס אייגענע צוריק? — „האַ? וואָזוי זאָגסטו? — רוף איך מיך אָן צו מײַן אַלטער. — ווי געפעלט דיר, אַ שטייגער, גאָלדע, דער פּלאַן זײַנער?" — וואָס זאָל איך, מאַכט זי, דערויף זאָגן? איך ווייס, זאָגט זי, מנחם־מענדל איז חלילה נישט קיין אַבי־ווער, וואָס זאָל

באַ דיר וועלן אויסנאַרן; ער איז, חס־ושלום, ניט פון קיין שנײַדערס און פון קיין שוסטערס! ער האָט, זאָגט זי, זייער אַ לײַטישן טאַטן, און אַ זיידן, זאָגט זי, האָט ער געהאַט גאָר אַ צאַצקע, געזעסן יומם ולילה און בלינדערהייט געלערנט תורה. און די באָבע צייטל, זאָל זײַן ווײַט אָפּגעשיידט, איז עפּעס אויך געווען, זאָגט זי, ניט קיין פּראָסטע יידענע... „ס'איז אַ משל צו חנוכה־ליכטלעך, זאָג איך, מע רעדט עסק, קומט זי צוגיין מיט דער באָבע צייטל, וואָס האָט געבאַקן האָניק־לעקעך, און מיט איר זיידן, וואָס יצאָה נשמתו בגלעזל... אַ יידענע בלײַבט אַ יידענע. נישט אומזיסט, זאָג איך, איז שלמה המלך אויסגעפאָרן די גאַנצע וועלט און נישט געפונען איין יידענע מיט אַ קלעפּקע אין קאָפּ"...

בקיצור, עס איז געבליבן, אַז מיר שליסן שותפות; איך לייג אַרײַן געלט, און מנחם־מענדל — שכל, און וואָס גאָט וועט געבן איז דאָס אַף דערהאַלב... — גלייבט מיר, זאָגט ער, איך וועל מיט אײַך, רב טביה, אם־ירצה־השם, אויסהאַנדלען פֿײַן, וואָס פֿײַן הייסט, און וועל אײַך מיט גאָטס הילף געבן געלט און געלט! „אָמן, גם אתם, זאָג איך, פון דײַן מויל אין גאָטס אויערן. נאָר וואָס דען, זאָג איך, איין זאַך פאַרשטיי איך דאָ ניט: ווי:אַזוי קומט די קאַץ איבערן וואַסער? איך בין דאָ, דו ביסט דאָרט; געלט, זאָג איך, איז אַן איידעלע מאַטעריע, פאַר־שטייסטו מיך. האָב קיין פאַריבל ניט, זאָג איך, איך מיין דאָ חלילה קיין איבערקעפּלעך. גלאַט, ווי שטייט דאָרט בײַ אברהם אָבינו: הזורעים בדמעה ברנה יקצרו — בעסער פרי:ער באַוואָרנט איידער נאָכ־דעם באַוויינט"... — אָך! — מאַכט ער צו מיר. — אפשר מיינט איר צעשרײַבן זיך אַף פּאַפּיר? מיטן גרעסטן כבוד! — „שאַ, זאָג איך, אַז מע וויל שמועסן צוריק, איז אויך די אייגענע מעשה: ממה נפשך, וועסטו מיך וועלן קוילען, וואָס וועט מיר העלפן דאָס פּאַפּיר? לאו עכברא גנבא — נישט דאָס וועקסל צאָלט, דער מענטש צאָלט, און אַז איך הענג שוין אַף איין פוס, זאָג איך, לאָם איך הענגען אַף ביידע". — איר מעגט מיר גלייבן, זאָגט ער, רב טביה, איך שווער אײַך בײַ מײַן הייליקע נאמנות, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפן, ווי איך מיין דאָ נישט קיין חכמות, חלילה אויסנאַרן בײַ אײַך, נאָר פֿײַן און אָרנטלעך, אם־ירצה־השם, זיך טיילן אַף דערהאַלב, גלײַך אַף גלײַך, חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אײַך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אײַך צוויי הונדערט,

מיר דרײַ הונדערט, אײַך דרײַ הונדערט, מיר פיר הונדערט, אײַך פיר הונדערט, מיר טויזנט, אײַך טויזנט.

בקיצור, איך האָב אַרויסגענומען די עטלעכע קערבלעך, דרײַ מאָל איבערגעציילט, די הענט האָבן מיר בשעת־משעה גוט געטרייסלט זיך, צוגערופן די אַלטע מײַנע פּאַר אַן עדות, אים נאָכאַמאָל קלאָר געמאַכט, וואָס פאַר אַ בלוטיק געלט דאָס איז, און אַוועקגעגעבן מנחם־מענדלען, אײַנגעניייט אים אין בוזעם אַרײַן, מע זאָל דאָס באַ אים חלילה אונטער־וועגנס נישט אַוועקלקחענען, און אָפּגערעדט מיט אים, אם־ירצה־השם, לאַ־יאוחר פון נאָך שבתדיקער וואָך באַדאַרף ער מיר למען־השם אָרײַנ־שרײַבן אַ בריוול פון אַלצדינג באריכות, זיך אָפּגעזעגנט מיט אים פײַן, שיין, צעקושט זיך גאָר פרײַנטלעך, ווי געוויינלעך מיט אַן אייגענעם. געבליבן אַליין נאָך זײַן אַוועקפאָרן, האָבן זיך מיר אָנגעהויבן פאַרשטעלן אַלערליי מחשבות און חלומות אױף דער וואָר, און אַזעלכע זיסע חלומות, אַז עס האָט זיך מיר געוואָלט, אַז זיי זאָלן זיך ציִען אייביק, קיינמאָל נישט אויסלאָזן זיך. עס האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט אין מיטן שטאָט אַ שטוב אַ גרויסע, מיט בלעך געדעקט, מיט שטאַלן, מיט קאַמערן, קע־מערלעך און שפּײַזאַרנעס מיט אַלדאָס גוטס, און אַ בעל־הביתטע מיט שליסל דרייט זיך אַרום, דאָס איז מײַן ווײַב גאָלדע — גאָרנישט צו דער־קענען זי, כ׳לעבן: זי האָט באַקומען גאָר אַן אַנדער פּנים, אַ פּנים פון אַ נגידית, מיט אַ גוידער און מיט אַ האַלדז פּערל; זי בלאָזט פון זיך און שילט די דינסטן מיט טויטע קללות. די קינדער מײַנע דרייען זיך אַרום אַלע מיט שבתדיקע קליידער, טוען נישט קיין האַנט אין קאַלט וואַסער. דער הויף איז פאַרפּלייצט מיט עופות, גענדז און קאַטשקעס. אױ־נעווייניק אין שטוב לײַכט זיך, אין אויוון פּלאַקערט אַ פײַער, עס קאָכט זיך וועטשערע, און דער סאַמאָוואַר זידט ווי אַ גזלן! באַם טיש אויבן־אָן זיצט דער בעל־הבית אַליין, טביה הייסט דאָס, אין אַ כאַלאַט מיט אַ יאַר־מעלקע, אַרום זיצן די פאַרנעמסטע בעלי־בתים פון שטאָט און חנפענען אים: זײַט־זשע מוחל, רב טביה... האָט קיין פאַריבל נישט, רב טביה... „אײַ, קלער איך מיר בשעת־מעשה, אַ רוח אין געלטס טאַטנס־טאַטע אַרײַן!...״ — ווערמען שילטסטו דאָס אין טאַטן אַרײַן? — פרעגט מיך מײַן גאָלדע. „קיינעם נישט, זאָג איך, איך האָב מיך אַביסל פאַר־טראַכט, מחשבות, חלומות, אַ נעכטיקער טאָג... זאָג מיר, גאָלדע סערד־צע, מאַך איך צו איר, דו ווייסט נישט מיט וואָס האַנדלט ער, דער קרוב

דיַינער, מנחם־מענדל מיין איך?" — וואָס עס האָט זיך מיר, זאָגט זי, געחלומט יענע נאַכט און היַינטיקע נאַכט און אַ גאַנץ יאָר זאָל אויסגיין צו מיַינע שונאימס קעפּ! סטייַטש, זאָגט זי, מע זיצט אָפּ מיט אַ מענטשן אַ גאַנץ מעת־לעת און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט, לסוף קומסטו צו גיין און פרעגסט באַ מיר מיט וואָס ער האַנדלט? ! עפּעס האָט איר דאָך, זאָגט זי, געמאַכט אינאייַנעם אַ געשעפט, צי וועלכע גוטע יאָר? „יאָ, זאָג איך, געמאַכט, זאָג איך, האָבן מיר, נאָר וואָס געמאַכט — דאָס וויים איך ניט, כאָטש נעם מיר אַראָפּ דעם קאָפּ! ס'איז, פאַרשטייסטו מיך, נישטאָ באַ וואָס אָנצונעמען; נאָר פונדעסטוועגן, זאָג איך, איינס צום אַנדערן געהער זיך נישט אָן, זאָלסט זיך גאָר ניט זאָרגן, מיַין וויַיב, דאָס האַרץ זאָגט מיר צו גוטן, מיר וועלן, אם־ירצה־השם, אַזוי דאַכט זיך מיר, פאַרדינען געלט, און אַ סך — זאָג־זשע אָמן און קאָך וועטשערע!"

בקיצור, עס גייט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דריַי — ניטאָ קיין בריוו פון מיַין שותּף! איך בין אויס מענטש, גיי אַרום אָן אַ קאָפּ און וויים ניט וואָס צו טראַכטן. עס קאָן ניט זיַין, קלער איך מיר, ער זאָל גלאַט אַזוי פאַרגעסן שריַיבן אַ בריוול; ער וויים גאַנץ גוט, וויִאַזוי מיר קוקן דאָ אַרויס. נאָר ווייַטער פליט מיר דורך אַ געדאַנק אין קאָפּ: וואָס וועל איך אים טאָן, למשל, אַז ער נעמט זיך דאָרט אַראָפּ פון אויבן די גאַנצע סמעטענע און מיר זאָגט ער, אַז מע האָט נאָך גאָרניט פאַרדינט? גיי רוף אים קנאַק־ניסל! עס קאָן ניט זיַין, מאַך איך צו זיך אַליין, סטייַטש, היתכן?... איך באַגיי מיך מיט אַ מענטשן טאַקע נאָר ווי מיט אַן אייגענעם, לאָז דאָס מיר אַקעגן קומען וואָס איך ווינטש אים, זאָל ער מיר אָפּטאָן אַזאַ שפּיצל? ! און ווידער פליט מיר דורך גאָר אַן אַנ־דערע מחשבה: מילא, ריווח יאַק ריווח, איך בין אים שוין מוחל דאָס פאַרדינסט, ריווח והצלה יעמוד ליהודים — גאָט זאָל העלפן דאָס קרן זאָל כאָטש זיַין גאַנץ! און עס ווערט מיר קאַלט אין אַלע אברים. „אַלטער נאַר! — זאָג איך צו זיך אַליין. — זיך געגנייט אַ בייַטל, דו טפּש איינער, בהמה בצורת פערד! פאַר דעם הונדערטער בעסער גע־ווען קויפן זיך פערדלעך אַ פּאָר, אשר לא פערדלו אבותינו, און דאָס וועגעלע איבערגעביטן אויף אַ נאַטאַטשאַנקע מיט רעסאָרן"... — טביה, למאי טראַכסטו עפּעס גאָרניט? — מאַכט צו מיר מיַינע. — „וואָס הייסט, זאָג איך, איך טראַכט נישט? דער קאָפּ ווערט מיר אָקערשט צעפּאַלן אויף שטיקלעך טראַכטנדיק, זאָגט זי צו מיר, למאי איך טראַכט ניט!"

— נישט אַנדערש, מאַכט זי, עס האָט זיך אין וועג מיט אים עפּעס גע־טראָפן: אָדער גזלנים, זאָגט זי, זײַנען אים באַפאַלן און באַנומען פון קאָפּ ביז פיס, אָדער ער איז חלילה פאַרשלאָפט געוואָרן, אָדער גאָר, אל תפתח פה, געשטאָרבן. — „וואָס נאָך, זאָג איך, ווּעסטו אויסטראַכטן, נשמה מײַנע? נאַ דיר גאָר גזלנים, זאָג איך, פּלוצים אין מיטן דרינען!" און אַליין טראַכט איך מיר: אַ קשיה וואָס מיט אַ מענטשן קאָן זיך טרעפן אונטערוועגנס? „דו באַראַפּסט, זאָג איך צו איר, מײַן ווײַב, תמיד אויסלייגן צום ערגסטן!" — ער איז, מאַכט זי, פון אַזאַ משפּחה; די מאַמע זײַנע, זאָגט זי, זאָל זײַן אַ מליץ־יושרטע, איז ניט לאַנג גע־שטאָרבן נאָך גאָר אַ יונגט, און דרײַ שוועסטער, זאָגט זי, האָט ער גע־האַט, זאָלן זײַן ווײַט אָפּגעשיידט פון מיר, איז איינע נאָך מיידלוויײַז געשטאָרבן, די אַנדערע האָט דווקא, זאָגט זי, חתונה געהאַט, געכאַפּט אַ פאַרקילונג אין באָד און איז געשטאָרבן, און די דריטע, זאָגט זי, איז תיכּף נאָכן ערשטן קימפּעט אַראָפּ פונעם זינען, זיך געמוטשעט, געמור־טשעט און געשטאָרבן... „געשטאָרבן זאָל לעבן, זאָג איך, גאָלדע, מיר וועלן אַלע, זאָג איך, שטאַרבן; אַ מענטש, זאָג איך, איז געגליכן צו אַ סטאָליער: אַ סטאָליער לעבט און לעבט און שטאַרבט, און אַ מענטש לעבט און שטאַרבט".

בקיצור, עס איז בײַ אונדז געבליבן, אַז איך פאָר זיך דורך קיין יעהופּעץ. סחורה אַביסל האָט זיך דערווײַלע אין דער צײַט צונויפגעקליבן; ס'איז געוואָרן אַ היפּש קרעמל פון קעז און פון פּוטער און פון סמעטענע, פּרימאַ סחורה; מײַנער האָט אײַנגעשפּאַנט דאָס פערד־און־וועגעלע און — ויסעו מסוכות — מאַכט רש"י: מאַרש קיין יעהופּעץ. פאַרנ־דיק אַזוי, מרה־שחורהדיק געוויינלעך, מיט אַ ביטער האַרץ, ווי איר קאָנט זיך פאָרשטעלן, איינער אַליין אין וואַלד, גייט מיר דורך דער כוח־הדמיון און עס שטעלן זיך מיר פאָר אַלערליי מחשבות און גדאַנקען. „עס וועט זײַן שיין, טראַכט איך מיר, אַז איך קום צו פאָרן און הייב אָן נאָכפרעגן אויף מײַן פאַרשוין, זאָגט מען מיר: מנחם־מענדל? טע־טע־טע! שטאַרק אין די פעדערן, סמאַלעט אַ וועלט, אַן אייגענער מאָווער, פאָרט אין קאַ־רעטעס, גאָרניט צו דערקענען! איך נעם מיך אָן, טראַכט איך מיר, מיט האַרץ און לאָז מיך צו אים גלײַך אין שטוב אַרײַן. טפּררו! — מאַכט מען צו מיר בײַ דער טיר נאָך און מע גיט מיר מיטן עלנבויגן אין האַרצן אַרײַן. — שטופּט זיך ניט אַזוי, פעטער, דאָ שטופּט מען זיך ניט. —

„איך בין, זאָג איך, אַן אייגענער, טאַקע מײַן ווײַבט אַ גליד־גליד־געשוועסטערקינד". מזל־טוב אײַך, זאָגט מען מיר, שטאַרק אָנגעלייגט; פונדעסטוועגן, זאָגן זיי, מעגט איר, נישקשה, צוואַרטן אַביסל אָט־אָ־דאָ בײַ דער טיר, עס וועט אײַך חלילה ניט שאַטן... איך שטויס מיך אָן, אַז מע באַדאַרף עפּעס געבן, ווי זאָגט איר: עולים ויורדים — אַז מע שמירט, פֿאָרט מען, און לאָז מיך גלײַך אַרויף צו אים אַליין. — „גוט מאָרגן אײַך, זאָג איך צו אים, רב מנחם־מענדל!" ווער? וואָס? אין אומר ואין דברים — ער דערקענט מיך גאָר ניט! — וואָס דאַרפֿט איר? — מאַכט ער צו מיר. איך פֿאַל שיער חלשות. — „וואָס הייסט, זאָג איך, פּאַניע, איר דערקענט שוין ניט, זאָג איך, קיין קרוב? טביה הייס איך". — אַ? — מאַכט ער. — טביה? עפּעס קענטלעך דער נאָמען... „קענטלעך? — מאַך איך צו אים. — אפשר איז אײַך קענטלעך, זאָג איך, מײַן ווײַבס בלינצעס, דערמאָנט זיך נאָר אַקאָרשט, מיט אירע קנישעס, צרות־קנײדלעך, ווערטוטן?"... און צוריק פֿליט מיר דורך אַ געדאַנק פּונקט קאַפּויר: איך קום אַרײַן צו מנחם־מענדלען, טראָגט ער מיר אָקעגן דעם ברייטן שלום־עליכם. — אַ גאַסט! אַ גאַסט! זיצט, רב טביה, וואָס מאַכט איר עפּעס, וואָס מאַכט אײַער ווײַב? איך קוק שוין אַרויס אויף אײַך, איך וויל מיך מיט אײַך צערעכענען. — און ער נעמט און שיט מיר אָן אַ פֿולע היטל מיט האַלבע פֿוּאַלן. — דאָס, זאָגט ער, איז דאָס פֿאַרדינסט, און דאָס קרן, זאָגט ער, בלײַבט שטיין; וויפֿל מיר וועלן פֿאַרדינען, וועלן מיר זיך טיילן אויף דער האַלב, גלײַך אויף גלײַך. חלק כחלק, הצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אײַך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אײַך צוויי הונדערט, מיר דרײַ הונדערט, אײַך דרײַ הונדערט, מיר פֿיר הונדערט, אײַך פֿיר הונדערט... אין געדאַנקען כאַפּ איך אַ דרימל און זע נישט, ווי מײַן בחור שלאָגט זיך דערווײַל אַראָפּ פֿונעם שליאַך אָן אַ זײַט, פֿאַרטשעפּעט זיך אָן אַ בוים, און עס דערלאַנגט מיר אַ זעץ פֿון הינטן, עס פֿליִען אַזש פֿונקען פֿון די אויגן. „גם זו לטובה, זאָג איך צו מיר אַליין, דאַנקען גאָט, וואָס כאָטש ניט צעבראָכן קיין אַקס"...

בקיצור, געקומען קיין יעהופּעץ און קודם־כל אָפּגעזעצט דאָס ביסל מילכיקס גיך און געשווינט, ווי געוויינלעך, לאָז איך מיך זוכן דעם נפֿש מײַנעם. איך דריי מיך אַרום אַ שעה און צוויי און דרײַ, והילד איננו — איך זע אים נישט! איך הייב אָן אָפּצושטעלן מענטשן, נאָכפֿרעגן: „צי האָט איר ניט געהערט, צי האָט איר ניט געזען איינעם אַ ייִדן, וואָס הייסט

מיט זײַן ליבן נאָמען מנחם־מענדל?״ — אויב, זאָגן זיי, ער הייסט מנחם־מענדל, מעג מען עסן פון זײַן פּענדל, נאָר דאָס אַליין איז קאַרג, זאָגן זיי, מנחם־מענדלס איז דאָ אַ סך אויף דער וועלט. — „איר מיינט מסתמא, זײַן פֿאַרמעלי? לאָז מיך אַזוי וויסן בייז, זאָג איך, מיט אײַך אינאײנעם, אַז בסך־הכּל, זאָג איך, אויב איר ווילט וויסן, רופט מען אים אין דערהיים, אין כּתרילעווקע הייסט דאָס, גאָר אויף זײַן שוויגערס נאָמען, מנחם־מענדל לאה־דוואָסים; נאָר וואָס דאַרפט איר מער, זאָג איך, זײַן שווער איז שוין גאָר אַ באַטאָגטער ייִד, הייסט ער אויך אויף איר נאָמען, ברוך־הערש לאה־דוואָסים, און אַפֿילו זי אַליין, לאה־דוואָסי מיין איך, הייסט אויך לאה־דוואָסי ברוך־הערש לאה־דוואָסים. הײַנט פֿאַרשטייט איר שוין?״ — פֿאַרשטיין פֿאַרשטייען מיר, זאָגן זיי, נאָר דאָס איז נאָך אַלץ נישט גענוג; וואָס איז זײַן געשעפֿט, זאָגן זיי, מיט וואָס פֿאַרנעמט ער זיך, אײַער מנחם־מענדל? „מיט וואָס ער פֿאַרנעמט זיך? — זאָג איך. — ער האַנדלט דאָ מיט האַלבע פֿרויאַלן, זאָג איך, עפּעס בעס־מת, פּאַטיוווילאַוו. קלאַפּט, זאָג איך, דיפּעשן ערגעץ אַהין, קיין פּעטערבורג, קיין וואַרשע״... — אַ?! — מאַכן זיי צו מיר און קאַטשען זיך פֿאַר געלעכטער. — מיינט איר ניט אָט יענעם מנחם־מענדל, וואָס האַנדלט מיט יקנה־ז? גייט זײַט מוחל אַריבער, זאָגן זיי, אַהינצו, אויף יענער זײַט; דאָרט לויפֿן אַרום האָזן אַ סך, און אײַערער אויך בתוכם... „מער מע לעבט, מער עסט מען, — טראַכט איך מיר, — נאַ דיר גאָר האָזן? יקנה״ז?״ איך גיי אַריבער אַהין, אויף יענעם טראָטואַר — ייִדן, קיין עין־הרע, ווי אויף אַ יריד, ס׳איז אַן ענגשאַפֿט, קוים וואָס איך שטופּ מיך דורך; מע לויפֿט, ווי די משוגעים, דער אַהין, דער אַהער, איינער איבערן אַנדערן, ס׳איז אַן עולם־התּוהו, מע רעדט, מע שרײַט, מע מאַכט מיט די הענט: פּאַטיוווילאָוו... פֿעסט, פֿעסט!... געכאַפּט באַם וואָרט... אַרײַנגערוקט אַן אַדערויף... וועט זיך קראַצן... מיר קומט קאַרטאַזש... ביסט אַ גרויסער פֿאַרד... אָט צעשפּאָלט מען דיר דעם קאָפּ... שפּײַ אים אָן אין פּנים... זע נאָר, געקוילעט די קאַפּאָטע... אַ שיינער שפּעגולאַנט... אַנזעצער!... משרת!... אין טאַטנס־טאַטן!... עס האַלט כּמעט באַ פּעטש. „ויברח יעקב, מאַך איך צו מיר אַליין, אַנטלויף, טביה, אָט כאַפּסטו אַ פּאַטש! נו, נו, קלער איך מיר, גאָט איז אַ פֿאָטער, שמואל־שמעלקי איז זײַן דינער, יעהופּעץ איז אַ שטאָט און מנחם־מענדל איז אַ פֿאַרדינער! אָט־אַ־דאָ־אָ, טראַכט איך, כאַפּט מען

גליקן, האלבע פּרזאָלן? אַט־אַ־דאָס־אַ הייסט באַ זיי מע מאַכט געשעפטן? אַז אַך און וויי איז דיר, טביה, מיט דײַנע מסחרים!"

בקיצור, איך שטעל מיך אָפּ לעבן אַ גרויס פענצטער מיט אַרויסגע־שטעלטע הויזן אַ סך און דערזע דורך דעם אָפּשײַן פונעם גלאָז מײַן שמעיה בעל־פּרנסה. עס האָט זיך מיר אָפּגעריסן אין האַרצן, אַז איך האָב אים דערזען. ס'איז מיר פּרחה־נשמתו געוואָרן! ווו איך האָב ערגעץ אַ שונא און ווו איר האָט אַ שונא — זאָלן מיר אים דערלעבן זען אין אַזאַ הולך, ווי מנחם־מענדל: וואָס מיר קאַפּאָטע? ווער מיר שטיוול? און אַ פּנים — טאַטעניו, אַ שענערן לייגט מען אין דער ערד אַרײַן. — „נו, טביה, כאשר אבדתי אבדתי — ביסט אין דער ערד, טראַכט איך מיר, מעגסט זיך שוין געזעגענען מיט די עטלעכע גראָשנס, עס איז שוין, ווי זאָגט איר: לא דובים ולא יער — ניט קיין סחורה, ניט קיין געלט, נאָר גלאַט אַזוי צרות"...

ער פון זײַן זײַט איז, אַפּנים, אויך שטאַרק מבולבל געוואָרן, מחמת מיר זײַנען ביידע געבליבן שטיין ווי צוגעקאָוועט, נישט אויסצוריידן קיין וואָרט אַפילו, און נאָר געקוקט און געקוקט, ווי האָנען, זיך גלײַך אין די אויגן אַרײַן, ווי איינער רעדט: פאַרוויסט און פאַרפינצטערט זײַנען מיר ביידע געוואָרן, מיר מעגן ביידע נעמען טאָרבעס און גיין איבער די הײַזער!... — רב טביה, — מאַכט ער צו מיר שטיל, קוים וואָס ער רעדט, און די טרערן ווערגן אים, — רב טביה! אָן מזל, הערט איר, זאָל מען גאָר, זאָגט ער, ניט געבאָרן ווערן אויף דער וועלט! איידער, זאָגט ער, אַזאַ לעבן... הענגען, זאָגט ער, גנאָטעווען!... און מער קאָן ער קיין וואָרט נישט ריידן. — „אוודאי, מאַך איך צו אים, ביסטו ווערט, מנחם־מענדל, פאַר אַזאַ מעשׂה, מע זאָל דיך אַנידערלייגן אָט־אַ־דאָ, זאָג איך, אין מיטן יעהופּעץ, און ברכוש גדול דיר אַרײַנצימבלען אַזויפיל, אַז דו זאָלסט דיך דערזען מיט דער באָבע צייטל פון יענער וועלט. באַ־רעכן, זאָג איך, דו אַליין, וואָס האָסטו געטאָן? האָסט גענומען, זאָג איך, אַ גאַנצע שטוב מיט לעבעדיקע נפשות, צער־בעלי־חיים נעבעך, גאָט די נשמה שולדיק, און האָסט זיי איבערגעקוילעט דעם האַלדז אָן אַ מעסער! גוואַלד, זאָג איך, מיט וואָס וועל איך קומען אַצינדערט אַהיים צו מײַן ווײַב און קינדער? אַדרבה, זאָג שוין דו אַליין, קוילער איינער, גזלן, רוצח!" — אמת, — מאַכט ער צו מיר, אָנגעשפּאַרט זיך צו דער וואַנט, — אמת, רב טביה, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפן... „דער גיהנום, זאָג איך,

נאר אײנער, דער גיהנום איז דאך קארג פון דײַנעטוועגן!" — אמת, זאגט ער, רב טביה, אמת, גאט זאל מיר אזוי העלפן; איידער אזא לעבן, זאגט ער, איידער אזא לעבן, רב טביה... און לאזט אראפ דעם קאפ. איך שטיי און באטראכט אים, דעם שלים־מזל, ווי ער שטייט אזוי דעם קאפ אראפ, צוגעשפארט צום וואנט, דאס היטל אף א זײַט, יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ — עם רײַסט אויס א שטיק הארץ. „טא, זאג איך, אז מע וויל שמועסן דאס אייגענע ווידער צוריק, פארשטייט מען גאנץ גוט, דו ביסט אפשר אין דעם אויך גאט די נשמה שולדיק; ווארעם לאמיר בארעכענען די זאך ארום און ארום מיט א ממה־נפשך: איך זאל קלערן, זאג איך, אז דײַן שלעכטיקייט האט דאס געטאן, איז דאך עס נאריש, ביסט דאך געווען, זאג איך, א שותף גלײַך מיט מיר, א מחצה־שכרניק. איך האב ארײַנגעלייגט געלט, דו האסט געגעבן שכל, אז אך און וויי איז מיר! דײַן מיין איז אוודאי געווען, ווי זאגט ער, לחיים ולא למוות. איַי, עס האט זיך אויסגעלאזט א בוידעם? מסתמא איז ניט באשערט, ווי זאגט איר: אל תתהלל ביום מחר — א מענטש טראכט און גאט לאכט. למאי, זאג איך, נארעלע, אט האסטו מײַן מסחר, איז, דאכט זיך, גאר א קאראנטע געשעפט, פונדעסטוועגן, אז ס'איז באשערט געווען, זאג איך, ניט הײַנט געדאכט, פאראיארן אסיען, עס זאל זיך בא מיר, ניט פאר דיר געדאכט, אנידערלייגן א בהמה, א מציאה געווען אף טרפהס א פופציקער, און טאקע באלד נאך איר א טעלעצע א רויטע, קיין צוואנציק קערבלעך וואלט איך פאר איר ניט גענומען, — נו, האט דען עפעס געהאלפן דערבײַ חכמות? אז סע גייט ניט, זאג איך, מאכט קמץ־בית — מע! איך וויל דיך גארניט פרעגן, זאג איך, ווו איז מײַן געלט; איך פארשטיי שוין אליין, ווו מײַן געלט שטעקט, מײַן בלוטיק געלט, וויי און ווינד איז מיר! ס'איז ארײַן אין א מקום קדוש, זאג איך, ערגעץ אין א יקנה"זל, אין א נעכטיקן טאג; און ווער איז שולדיק, ווען ניט איך אליין, וואס האב מיך געלאזט אײַנריידן גרינגע פייגעלעך, שמינדריקעס, שמאכטעליאקעס? געלט, ברודער, באדארף מען, זאג איך, פארהארעווען, פארשווארצט און אויסגעריסן ווערן! פעטש, זאג איך, ביסטו, טביה, ווערט, פעטש ווי האלץ!! נאר וואס העלפט איצטער מײַן געשריי? ווי אין פסוק שטייט געשריבן: צעקה הנערה — שרײַ צעזעצטערהייט! שכל און חרטה — די ביידע זאכן קומען תמיד צו שפעט. ניט באשערט, זאג איך, טביה זאל זײַן א נגיד, ווי זאגט איוואן: נע

בולאָ או מעקיטע הראָשע אי נע בודע *) מסתמא, זאָג איך, הייסט גאָט אַזוי. ה׳ נתן וה׳ לקח, מאַכט רש״י — קום, ברודער, וועלן מיר נעמען, זאָג איך, צו ביסלעך בראָנפן!״...

* * *

אָט אַזוי, פּאַניע שלום־עליכם, האָט זיך אויסגעלאָזט פון אַלע מײַנע חלומות אַ בוידעם! און איר מיינט אפשר, אַז איך האָב מיך אַזוי שטאַרק גענומען צום הארצן, וואָס איך האָב פאַרלאָרן מײַן געלט? לאָם איך אַזוי רײן זײַן פון שלעכטס! מיר ווייסן דאָך יאָ וואָס אין פסוק שטייט: לי הכסף ולי הזהב — געלט איז בלאָטע! דער עיקר איז דער מענטש, דאָס הייסט, אַז דער מענטש איז אַ מענטש. נאָר וואָס־זשע דען האָט מיך געקרענקט? דער חלום וואָס ער איז אַוועקגעגאַנגען. עס האָט זיך מיר געוואָלט, אוי האָט זיך געוואָלט, זײַן אַ נגיד, כאָטש אויף אַ ווײַלע! נאָר עס העלפט דען דערבײַ חכמות? ווי זאָגט דער פרק: בעל־כרחך אתה חי — מיט גוואַלט לעבסטו און מיט גוואַלט צערײַסטו אַ פּאָר שטיוול. דו, טביה, זאָגט גאָט, באַדאַרפסט אין זינען האָבן קעז און פּוטער, נישט קיין חלומות. אײַ וואָס? בטחון? האָפענונג? אדרבה, וואָס מער צרות מער בטחון, וואָס מער קבצן מער האָפענונג. והראיה?... נאָר מיר דאַכט, איך האָב מיך הײַנט אַביסל פאַררעדט; צײַט פאָרן, קלערן מכוח געשעפטט, ווי זאָגט איר, כל האדם כוזב — איטלעכער האָט זיך זײַנע מכות. זײַט מיר געזונט און האָט אַ גוטן תמיד!

---

*) נישט געוועזן באַ מעקיטען קיין געלט און עס וועט נים זײַן.

הײנטיקע קינדער

געשריבן אין יאָר 1899.

הײַנטיקע קינדער

— אקעגן דעם, וואס איר זאגט: הײַנטיקע קינדער. בנים גדלתי ורוממתי — גיי האב זיי, ווער פארשווארצט, זײַ זיך מפקיר פון זייערטוועגן, הארעווע טאג ווי נאכט, וואס איז? מע מיינט, טאמער אזוי און אפשר אזוי, איטלעכער נאך זײַן השגה און נאך זײַן פארמעגן. צו בראצקין, געוויינלעך, וועל איך ניט אנשלאגן, נאר איך זאל מיך שוין אינגאנצן ארפלאזן — בין איך אויך נישט מחויב, ווארעם אליין בין איך אויך נישט קיין אבי־ווער, כ׳לעבן, און ארויסקומען קומען מיר ארויס, ווי מײַן ווײַב זאל לעבן זאגט, אויך נישט פון קיין שנײַדערס און ניט פון קיין שוסטערס, האב איך גערעכנט, אז איך וועל מיט מײַנע טעכטער געווים אויסשפילן. פארוואס? ערשטנס, האט מיך גאט געבענטשט מיט שיינע טעכטער, און א שיין פנים, זאגט איר דאך אליין, איז א האלבער נדן. והשנית, בין איך דאך עפעס הײַנט, מיט גאטס הילף, ניט דער טביה, וואס אמאל, קאן איך דאך שוין גרייכן צום שענסטן שידוך אפילו אין יעהופעץ, — הא, ווי זאגט איר? איז דאך אבער פאראן א גאט אף דער וועלט, אן אל רחום והנון, וואס באווײַזט זײַנע גרויסע ווונדער און מאכט מיט מיר זומער און ווינטער, ארויף און אראפ, מאכט ער צו מיר: „טביה, רייד זיך נישט אײַן קיין נארישקייטן און לאז זיך די וועלט פירן ווי זי פירט זיך!”... הערט וואס עס קאן זיך פארלויפן אף דער גרויסער וועלט, און בא וועמען טרעפן זיך אלע גליקן? בא טביה שלים־מזל.

בקיצור, צו וואס זאל איך אײַך מאריך זײַן? איר געדענקט דאך מן הסתם, וואס מיך האט געטראפן, ניט הײַנט געדאכט, די מעשה מיטן קרוב מײַנעם, מנחם־מענדל ימח שמו וזכרו, ווי שיין מיר האבן זיך אויסגעהאנדלט אין יעהופעץ, מיט די האלבע פרזאלן און מיט די פאטאווילוער אקציעס, אזא יאר אף מײַנע שונאים! איך האב דאס דענסטמאל אײַנגעלייגט די וועלט, וויי איז מיר! געמיינט, ס׳איז אן עק, אוים טביה און אוים מילכיקס! „נאר אײַנער! — זאגט צו מיר

איינמאָל די אַלטע מײַנע. — געַנוג צו זײַן פֿאַרזאָרגט, דו וועסט דערמיט גאָרניט מאַכן! דו וועסט זיך נאָר אָפּעסן דאָס האַרץ, און גענוג. עלעהיי גזלנים זײַנען אַף אונדז אָנגעפּאַלן און צוגענומען... דו גיי זיך בעסער דורך, זאָגט זי, קיין אַנאַטעווקע, צו לייזער־וואָלף דעם קצב, ער באַדאַרף דיך, זאָגט ער, נייטיק האָבן". — וואָס איז דאָרטן? וואָס באַדאַרף ער מיך אַזוי נייטיק? אויב ער מיינט, זאָג איך, די מאורע בהמה אונדזערע, מעג ער נעמען אַ שטעקן און אַרויסשלאָגן זיך פֿונעם קאָפּ. — „וואָס איז אַזוינס? — מאַכט זי צו מיר. — די מילך, וואָס מע האָט זיך אָן פֿון איר, מיטן קעז און פּוטער?" — נישט צוליב דעם, זאָג איך, נאָר גלאַט אַזוי; ערשטנס, איז פּשוט אַן עבֿירה אָוועקגעבן אַף דער שחיטה, אַ צער־בעלי־חיים. בײַ אונדז שטייט געשריבן אין דער הייליקער תּורה... — „אָבער גענוג דיר שוין, טבֿיה! די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, ווייס, אַז דו ביסט אַ ייִד פֿון תּורה. פֿאָלג מיך, אַ ווײַב, גיי זיך דורך צו לייזער־וואָלפֿן. אַלע דאָנערשטיק, זאָגט זי, ווען אונדזער צייטל קומט אין יאַטקע אַרײַן נאָך פֿלייש, קאָוט ער זי נישט לעבן; זאָלסט זאָגן, זאָגט ער, דעם טאַטן, ער זאָל קומען צוגיין, איך באַדאַרף אים נייטיק האָבן"...

בקיצור, מע באַדאַרף פֿאָלגן אַמאָל, ווי זאָגט איר, אַ ווײַב אויך. בין איך מיך מיישבֿ און לאָז מיך אײַנריידן און קום צו גיין צו לייזער־וואָלפֿן קיין אַנאַטעווקע, אַ ווערסט דרײַ פֿון אונדז, און טרעף אים ניט מסתּמא אין דער היים. — ווו איז ער ערגעץ? — טו איך אַ פֿרעג אַ קאָרנאָסע ייִדענע, וואָס דרייט זיך אַרום אין שטוב. — „אין פּראָיעקט, מאַכט די קאָרנאָסע, מע קוילעט אַן אָקס פֿון גאַנץ פֿרי אָן, ער באַדאַרף באַלד אָנקומען"... איך דריי מיך אַרום איינער אַליין אין שטוב און הייב אָן צו באַטראַכטן לייזער־וואָלפֿס בעל־הבתּישקייט — קיין עין־הרע, אַ גוטס אַף אַלע מײַנע ליבע: אַ שאַפֿע מיט קופּער, מע וועט זי נישט אויסקויפֿן מיט קיין ק"ן קערבלעך, אַ סאַמאָוואַר און נאָך אַ סאַמאָוואַר, און אַ טאַץ אַ מעשענע, און נאָך איינע אַ וואַרשעווער, און לײַכטער פּאָר זילבערנע, און כּוסות מיט כּוסהלעך געגילטע, און אַ חנוכּה־לעמפּל אַ געגאָסנס, און נאָך זאַכן, שמאַכטעליאַקעס אָן אַן עק. רבונו של עולם! — טראַכט איך מיר. — ווי דערלעב איך אַזאַ גוטס בײַ מײַנע קינדער זאָלן געזונט זײַן!... אַזאַ בר־מזל ווי דער קצבֿ איז! גענוג וואָס ער

איז אזוי רײַך. באַדאַרף ער האָבן זײַן אייגנס אינגאַנצן צוויי קינדער, שוין אויסגעגעבענע, און נאָך בלײַבן אַן אַלמן אויך דערצו!...

בקיצור, גאָט האָט געהאָלפן, עס עפנט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן לייזער-וואָלף אין כעס, מלא רציחה אַפּן שוחט. ער האָט אים גאָר אומגליקלעך געמאַכט, פאַרשניטן אַן אָקס, אַ דעמב די גרויס, פאַרכאַפּט זאָל ער ווערן, איבער אַ קלייניקייט אים טריפה געמאַכט, געפונען אַ סרכהלע אַף דער לונג, ווי אַ שקילפּע-קעפּל די גרויס, אײַנגעזונקען זאָל ער ווערן! — „גאָט העלף, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, וואָס איז די מעשה, וואָס מע קאָן אײַך גאָרנישט דעררופן זיך? וואָס מאַכט אַ ייִד?" — וואָס זאָלן מיר מאַכן, זאָג איך; מע מאַכט און מע מאַכט און מע האַלט, זאָג איך, נאָך אַלץ פון פאַרנט, ווי אין פּסוק שטייט: לא מעוקצך ולא מדובשך — נישט קיין געלט, נישט קיין געזונט, נישט קיין לײַב און לעבן. — „איר זינדיקט, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, ווערדליק אײַך איז געווען אַמאָל, ניט הײַנט געדאַכט, זײַט איר דאָך איצט, קיין עין-הרע, אַ גביר". — וואָס מיר פעלט, זאָג איך, צו דעם, וואָס איר מיינט, מעגן מיר דאָס ביידע פאַרמאָגן... נאָר גאָרנישט, דאַנקען גאָט דערפאַר. ס'איז פאַראַן, זאָג איך אַ גמרא: „אסכקורדא דמסקנתא דקרנוסא דפרסמכתא"... און אין האַרצן טראַכט איך מיר: זאָלסט אַזוי זײַן מיט דער נאָז, קצבניאַק, ווי ס'איז גאָר פאַראַן אַזאַ גמרא אַף דער וועלט... „איר זײַט, מאַכט ער צו מיר, תמיד דאָ מיט דער גמרא; גוט איז אײַך, רב טביה, אַז איר קאָנט אין די קליינע אותיות. נאָר צו וואָס נוצט עס, זאָגט ער, חכמות, לומדערײַען, לאָמיר בעסער שמועסן מכוח אונדזער געשעפט. זיצט, רב טביה", — מאַכט ער צו מיר און טוט אַ געשריי: „לאָז זײַן טיי!" — און עס וואַקסט אויס ווי פון אונטער דער ערד די קאַרנאָסע ייִדענע, כאַפּט דעם סאַמאָוואַר, ווי דער רוח דעם מלמד, און אַוועק אין קיך אַרײַן. — „אַצינד, מאַכט ער צו מיר, אַז מיר זײַנען דאָ אַליין, אונטער פיר אויגן, קאָנען מיר שמועסן עסק. די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי: איך האָב שוין מיט אײַך, רב טביה, לאַנג געוואָלט ריידן, איך האָב צו אײַך באַפוילן דורך אײַער טאָכטער, וויפל מאָל געבעטן, איר זאָלט זיך מטריח זײַן; פאַרשטייט איר מיך, איך האָב געוואָרפן אַן אויג..." — איך וויים, זאָג איך, אַז איר האָט געוואָרפן אַן אויג, נאָר ס'איז אומזיסט, זאָג איך, אײַער טרחה, עס וועט נישט גיין, רב לייזער-וואָלף, עס וועט נישט גיין.

— „פאַרוואָס עפּעס?“ — מאַכט ער צו מיר און קוקט אויף מיר ווי דער־שראָקן. — פאַר שבת, זאָג איך, איך קאָן באַשטיין, עס זאָל נאָך געדויערן אַביסל, דער טײַך ברענט ניט. — „למאי, זאָגט ער, זאָלט איר וואַרטן, אַז איר קאָנט אויספירן באַלד?“ — דאָס, זאָג איך, איז איינמאָל אַוועק; און והשנית, זאָג איך, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער־בעלי־חיים. — „קוק אים אָן, ווי ער מאַכט אָנשטעלן, זאָגט לייזער־וואָלף מיט אַ געלעכטערל, עמעצער זאָל זײַן דערבײַ, וואָלט ער געמעגט שווערן, אַז זי איז בײַ אײַך איין־און־איינציקע! מיר דאַכט, איר האָט זיי אָן עין־הרע גענוג, רב טביה!“... — לאָזן זיי זיך שוין האַלטן, זאָג איך, ווער ס'איז מיר מקנא, דער לאָז אַליין נישט האָבן... — „מקנא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מקנא? אדרבה, זאָגט ער, ווײַל זיי זײַנען בײַ אײַך אָן עין־הרע געראָטענע, דערפאַר וויל איך טאַקע, איר פאַרשטייט צי ניין? פאַרגעסט נאָר נישט, רב טביה, די טובה, וואָס אײַך קאָן דורך דעם אַרויסקומען!“ — אַוודאי, אַוודאי, זאָג איך, פון אײַערע טובות, רב לייזער־וואָלף, קאָן טאַקע האַרט ווערן דער קאָפּ; ווינטער אַ שטיקל אײַז, דאָס ווייסן מיר שוין לאַנג, זאָג איך, נאָך פון אַמאָל... — „ע! — מאַכט ער צו מיר זיס־צוקערדיק. — וואָס גלײַכט איר, רב טביה, פון אַמאָל ביז הײַנט? אַ מ אָ ל איז געווען עפּעס אַנדערש, און הײַנט איז ווידער אַנדערש; עפּעס ווערן מיר דאָך שטיקלעך מחותנים, האַ?“ — וואָס פאַר אַ מחותנימשאַפט? — זאָג איך. — „געוויינלעך, זאָגט ער, מחותנים!“ — וואָס מיינט איר, זאָג איך צו אים, רב לייזער־וואָלף, פון וואָס ריידן מיר? — „אדרבה, זאָגט ער, זאָגט שוין איר, רב טביה, פון וואָס ריידן מיר?“ — וואָס הייסט, זאָג איך, מיר ריידן דאָך פון דער מאורע בהמה מײַנע, וואָס איר ווילט בײַ מיר קויפן! — „כאַ־כאַ־כאַ! — מאַכט ער און ווערט צעגאָסן פאַר געלעכטער. — ס'איז נישקשה פון אַ בהמה, און נאָך אַ מאורע דערצו, כאַ־כאַ־כאַ!“ — וואָס־זשע דען האָט א י ר געמיינט, רב לייזער־וואָלף? אדרבה, זאָגט, וועל איך אויך לאַכן. — „פון אײַער טאָכטער, מאַכט ער צו מיר, פון אײַער ציטלען ריידן מיר דאָך די גאַנצע צײַט! איר ווייסט דאָך, רב טביה, אַז איך בין, ניט פאַר אײַך געדאַכט, געבליבן אַן אַלמן, האָב איך מיך מיישב געווען, וואָס באַדאַרף איך זוכן אין דער פרעמד דאָס גליק, נאָך האָבן צו טאָן מיט שדכנים, רוחות און שדים, אַמער, אַט זײַנען מיר דאָ ביידע אויפן אָרט, איך קען א ײַ ך, איר קענט מ י ך, דאָס קרן אַליין איז מיר אויך

געפעלן, איך זע זי אַלע דאַנערשטיק באַ מיר אין יאַטקע, אַ פּאָר מאָל אַ רייד געטאָן מיט איר, ווײַזט אויס, נישקשה, אַ שטילע, און איך אַליין בין, קיין עין־הרע, ווי איר זעט, אַ שטיקל בעל־הבית, ס'איז דאָ אַ שטוב אָן אייגענע, און קלייטלעך אַ פּאָר, און בעל־הבתישקייט, ווי איר זעט, נישט צו פאַרזינדיקן, און אַביסל פעל אָפּן בוידעם אויך, און אַביסל געלט אין קאַסטן אויך; וואָס באַדאַרפן מיר, רב טביה, די צי־גײַנערישע שטיק, בריהן זיך, חכמהן זיך? אַמער, נעמט מען און מע שלאָגט צו אַ האַנט, איינס־צוויי־דרײַ, איר פאַרשטייט, צי ניין?"...

בקיצור, אַז ער האָט מיר אויסגערעדט אַט־אַ־דאָס־אַ, בין איך גע־בליבן זיצן אָן לשון, ווי איינער בשעת מע קומט און מע זאָגט אים אָן פּלוצים אַ בשורה. לכתחילה איז מיר אפילו דורכגעפלויגן אַ מחשבה: לייזער־וואָלף... צײַטל... ער האָט שוין אַזוינע קינדער ווי זי... נאָר באַלד האָב איך זיך אַליין אָפּגעשלאָגן: סטײַטש, אַזאַ גליק! אַזאַ גליק! עס וועט דאָך איר זײַן גוט, ווי די גאַנצע וועלט! אײַ טאָמער איז ער נישט אַזאַ צעוואָרפענער פאַרשוין? איז דאָס הײַנטיקע יאָרן, פאַרקערט, די גרעסטע מעלה, ווי זאָגט מען: אָדם קרוב לעצמו — אַז מען איז גוט פאַר יענעם, איז מען שלעכט פאַר זיך. איין חסרון נאָר, וואָס ער איז אַביסל צו פּראָסטלעך... נו, מילא, קאָן דען איטלעכער זײַן אַ יודע־ספר? קאַרג פאַראַן נגידים, פײַנע מענטשן אין אַנאַטעווקע, אין מאַזעפּעווקע און אפילו אין יעהופּעץ, וואָס ווייסן נישט קיין צלם פאַר קיין אלף; פונדעסטוועגן, אַז ס'איז באַשערט, לאָם איך האָבן אַזאַ יאָר, וואָס פאַר אַ כבוד זיי האָבן אויף דער וועלט, ווי אין פּרק שטייט: אם אין קמח אין תורה — דאָס הייסט, די תורה ליגט אין קאַסטן און חכמה — אין קעשענע... — „נו, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, וואָס שווײַגט איר?" — וואָס זאָל איך שרײַען, זאָג איך צו אים כלומרשט, ווי איך קווענקל מיך; דאָס איז, רב לייזער־וואָלף, פאַרשטייט איר מיך, אַזאַ ענין, וואָס מע באַדאַרף אים גוט באַקלערן אַרום און אַרום; ס'איז עפּעס נישט קיין קאַטאָוועסל, זאָג איך, דאָס ערשטע קינד באַ מיר! — „אדרבה, מאַכט ער, ווײַל ס'איז דאָס ערשטע קינד באַ אײַך; איר וועט שוין, זאָגט ער, נאָכדעם, אם־ירצה־השם, קאָנען חתונה מאַכן די אַנדערע טאָכטער אויך, און שפּעטער, מיט דער צײַט, די דריטע, איר פאַרשטייט, צי ניין?" — אָמן, גם אתם! — זאָג איך. — חתונה מאַכן איז קיין קונץ נישט, דער אייבערשטער זאָל נאָר צושיקן, זאָג איך, איטלעכן באַ־

זונדער זײַן זיווג... — „ניין, מאכט ער, נישט דאָס מײַן איך, רב טביה, איך מײַן עפּעס אַנדערש גאָר, וואָרעם קיין נדן, ברוך־השם, פאַר אײַער צייטלען באַדאַרפט איר שוין ניט, און אויסקליידן זי צו דער חתונה, אַלץ וואָס אַ מיידל באַדאַרף — דאָס נעם איך אַף זיך, און אײַך, זאָגט ער, וועט מסתמא דערפון אויך עפּעס אַרײַנפאַלן אין בײַטל אַריין..." — פע, מאַך איך צו אים, איר רעדט דאָך עפּעס גאָר, איר זאָלט מיר מוחל זײַן, טאַקע ווי אין יאַטקע! וואָס הייסט אין בײַטל אַרײַן? פע! מײַן צייטל איז חלילה נישט אַזעלכע, איך זאָל זי פאַרקויפן פאַר געלט, פע־פע! — „אַז פע איז פע, מאַכט ער צו מיר, איך האָב געמיינט אַדרבה ואדרבה; נאָר אַז איר זאָגט פע, לאָז זײַן פע! אַז אײַך איז ליב, איז מיר ניחא! דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זײַן וואָס גיכער, איך מיין טאַקע באַלד, ווי זאָגט ער, אַ בעל־הביתטע אין שטוב אַרײַן, איר פאַרשטייט, צי ניין?"... — מהכתיתי, זאָג איך, אין מיר איז קיין מניעה; מע באַדאַרף דאָך אָבער איבעררײדן מיט מײַן פלוניתטע, זאָג איך, אין אַזעלכע זאַכן, האָט זי די דעה, נישט קיין קלייניקייט, ווי רש"י מאַכט: רחל מבכה על בניה — אַ מאַמע איז אַ פּאָקרישקע. הײַנט זי אַליין, זאָג איך, צייטל מיין איך, באַדאַרף מען אויך אַ פרעג טאָן, ווי זאָגט מען דאָס: אַלע מחותנים האָט מען מיטגענומען אַף דער חתונה, און דעם חתן האָט מען געלאָזט אין דער היים... — „בלאָטע, זאָגט ער, פרעגן באַדאַרף מען גאָר? דערציילן, רב טביה, קומען אַהיים און דערציילן אַזוי און אַזוי, און שטעלן אַ חופּה, אַ וואָרט און צוויי און אַ מאַהריטש!" — זאָגט דאָס נישט, זאָג איך, זאָגט דאָס נישט, רב לייזער־וואָלף. אַ מיידל איז נישט קיין אַלמנה חלילה. — „געוויינלעך, זאָגט ער, אַ מיידל איז אַ מיידל, ניט קיין אַלמנה, אָט דערפאַר טאַקע באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַצײַטנס דערפון ריידן, מחמת הלבשה, פאַר־שטייט איר, דאָס־יענץ־לאָקש־בוידעם־ציבעלע. און דערווײַלע, זאָגט ער, לאָמיר, רב טביה, נעמען צו קאַפּלעך לחיים, האַ, צי ניין?"... — מהכתיתי, זאָג איך, פאַרוואָס ניט? וואָס געהער זיך אָן שלום צו מחלוקת? ווי זאָגט ער: אָדם איז אַ מענטש און בראָנפן איז בראָנפן. ס'איז פאַראַן, זאָג איך, בײַ אונדז אַ גמרא... און האַק אים אַרײַן אַ גמרא, איינע און די אַנדערע, אַ נעכטיקן טאָג, פון שיר־השירים און פון חד־גדיא...

בקיצור, מיר האָבן אײַנגענומען דעם ביטערן טראָפּן, ככתוב — ווי גאָט האָט געבאָטן! די קאַרנאָסע האָט דערווײַלע געבראַכט צו טראָגן

דעם סאַמאָוואַר, און מיר האָבן געמאַכט צו גלעזלעך פּונש, פאַרבראַכט גאָר פרײַנטלעך, געווינטשעוועט, געשמועסט, געפּלאַפּלט אַלץ פונעם שי־דוך, פון דעם און פון יענעם און ווידעראַמאָל פונעם שידוך. — איר ווייס דען, רב לייזער־וואָלף, זאָג איך, וואָס פאַר אַ בריליאַנט דאָס איז? — „איך ווייס, זאָגט ער, גלייבט מיר, אַז איך ווייס; איך זאָל ניט ווייסן, זאָגט ער, וואָלט איך גאָר ניט גערעדט!" און מיר ריידן אַזוי ביידע אינאיינעם. איך שרײַ: אַ בריליאַנט, אַ דימענט! איר זאָלט נאָר ווייסן, וויאַזוי זי צו שאַנעווען, נישט אַרויסבאַווײַזן דעם קצב... און ער: „האָט קיין מורא ניט, רב טביה; וואָס זי וועט עסן בײַ מיר אין דער וואָכן האָט זי בײַ אײַך נישט געגעסן אים יום־טוב"... — עט, זאָג איך, עסן איז אויך אַן עסק? דער נגיד, זאָג איך, עסט נישט קיין רענד־לעך, דער אָרעמאַן עסט נישט קיין שטיינער; איר זײַט אַ פּראָסטער מענטש, זאָג איך, פאַרשטייט איר ניט ווי צו שאַצן איר בריהשאַפט, איר חלה־באַקן, אירע פיש, רב לייזער־וואָלף, אירע פיש! מע באַדאַרף, זאָג איך, האָבן אַ זכיה... און ער ווידער: „רב טביה, איר זײַט, איר זאָלט מיר מוחל זײַן, שוין אויסגעוועפּט, רב טביה, איר קענט נישט קיין מענטשן, רב טביה, איר קענט מיך נישט!"... און איך ווידער: אַף איין וואָג גאָלד און אַף דער אַנדערער צייטלען. הערט איר, רב ליי־זער־וואָלף, איר זאָלט אַפילו פאַרמאָגן אײַערע, זאָג איך, רי"ש אלפים, זענט איר אויך נישט ווערט איר פּיאַטע!... און ער ווידער: „גלייבט־זשע מיר, רב טביה, איר זײַט אַ גרויסער נאַר, כאָטש איר זײַט עלטער פון מיר!"...

בקיצור, מיר האָבן אַפּנים אָוועקגעשריגן אָט־אַזוי־אָ אַ היפּשע ווײַ־לע און זײַנען געוואָרן רעכט מבוסמדיק, וואָרעם אַז איך בין געקומען אהיים, איז שוין געווען שפּעטלעך אין דער נאַכט און די פיס זײַנען מיר געווען ווי געפּענטעט... מײַן ווײַב זאָל געזונט זײַן האָט אָבער באַלד דערקענט אין מיר, אַז איך בין פאַרקנאַקט, און האָט מיר געגעבן אַ וויסטן פּעטשאַטעק, ווי איך בין ווערט. — שאַ, בייזער זיך ניט, גאָלדע! — זאָג איך צו איר גאַנץ פריילעך, און עס גלוסט זיך מיר אַזש גיין טאַנצן. — שרײַ ניט, נשמה מײַנע, עס קומט אונדז מזל־טוב! — „מזל־טוב? אַ וויסטער מזל־טוב, זאָגט זי, האָסט שוין פאַרזינדיקט די מאורע בהמה, לייזער־וואָלפן זי פאַרקויפט?" — נאָך ערגער! — זאָג איך. — „אויס־געביטן, זאָג איך, אַף אַן אַנדערער? אָפּגענאַרט לייזער־וואָלפן, אַ רחמנות

נעבעך?״ — נאָך ערגער! — זאָג איך. — „נו, רייד שוין, זאָגט זי, ווערטער, קוק אָן, ווי מע באַדאַרף באַ אים קויפן אַ וואָרט!״ — מזל־טוב דיר, גאָלדע, זאָג איך נאָך אַמאָל, מזל־טוב אונדז ביידן, אונדזער ציַיטל איז אַ כּלה געוואָרן! — „אויב אַזוי, זאָגט זי, ביסטו דאָך טאַקע גוט פאַרקלאַפּט, גאָר נישט אויף קאַטאָוועס, רעדסט פונעם וועג! האָסט, אַפּנים, געמאַכט, זאָגט זי, אַ רעכטע כּוסה?״ — אַ כּוסה, זאָג איך, האָבן מיר מיט לייזער־וואָלפן געמאַכט, און צו גלעזלעך פּונש האָבן מיר מיט לייזער־וואָלפן גענומען, נאָר באַ די געדאַנקען, זאָג איך, בין איך נאָך. הנה זיַי וויסן, גאָלדע ברודער, אַז אונדזער ציַיטל איז אין אַ גוטער, אַ מזלדיקער שעה אַ כּלה געוואָרן פאַר אים אַליין, פאַר לייזער־וואָלפן! און איך האָב איר איבערגעגעבן די גאַנצע מעשה פון אָנהייב ביזן סוף, ווי אַזוי און וואָס און ווען און פון אַלץ, וואָס מיר האָבן גערעדט, נישט דורכגעלאָזט קיין האָר אפילו. — „הערסטו, טביה, זאָגט צו מיר מײַן וויַיב, גאָט זאָל מיר טאַקע אַזוי העלפן ווי איך וועל מיך קערן און וועגדן, זאָגט זי, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס, וואָס לייזער־וואָלף האָט דיך גערופן, איז ניט אומזיסט. נאָר וואָס־זשע־דען? איך האָב מורא געהאַט דערפון צו טראַכטן, טאָמער הלילה לאָזט זיך אויס אַ בוידעם. איך דאַנק דיר, גאָטעניו, זאָגט זי, איך דאַנק דיר, האַרצעדיקער פאָטער געטרײַער, סע זאָל טאַקע נאָר זיַין אין אַ גוטער שעה, אַ מזלדיקער, זי זאָל זיך עלטערן מיט אים אין עושר און אין כּבוד, וואָרעם פרומע־שׂרה, זאָל זיַין אָפּגעשיידט פון מיר, האָט געהאַט באַ אים עפּעס ניט אַזאַ גוטע וועלט; זי איז, זאָל מיר מוחל זיַין, נישט אַקעגן נאַכט דערמאָנענדיק, געווען אַ יידענע אַ אײַנגעגעסענע, נישט געקאָנט אויסקומען מיט קיינעם, גאָר נישט דאָס, וואָס אונדזער ציַיטל, איר צו לענגערע יאָר. אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! נו, טביה, זאָגט זי, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו לעקיש איינער? באַדאַרף זיך אַ מענטש זאָרגן? אַז ס׳איז באַשערט, זאָגט זי, קומט דאָס אַליין אין שטוב אַריַין״... — דאָס אוודאי, זאָג איך, ס׳איז דאָך אַ בפירושער פּסוק... — „וואָס טויג מיר דײַן פּסוק, זאָגט זי, מע באַדאַרף זען גרייטן זיך צו דער חתונה; קודם־כּל אויסרעכענען, זאָגט זי, לייזער־וואָלפן אַ צעטל, וואָס ציַיטל באַדאַרף האָבן צו דער חתונה; מילא פון פאָווילע, זאָגט זי, איז ניטאָ וואָס צו ריידן. זי האָט נאָך ניט קיין פּאָדעם גרעט, זאָלסט זאָגן, אַ פּאָר זאָקן אפילו. הײַנט, זאָגט זי, מלבושים — איינס אַ זיַידנס צו דער חופּה

און איינס אַ וועלנס אַף זומער, דאָס אַנדערע אַף ווינטער, און פּלאַטיעס אַ פּאָר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאַנטלען, זאָגט זי, וויל איך, זי זאָל האָבן צוויי: איינעם אַ באַרנוס מיט קעץ אַף אינדערוואָכן, און איינעם אַ גוטן מיט שליאַמעס אַף שבת; היינט עפּעס שטיוועלעך, מיט קולקעס, שטאַליקעלע, אַ גאַרסעט, הענטשקעלעך, נאָזטיכלעך, אַ זאָנטיקל און די איבעריקע זאַכן דאַרטן, וואָס אַ מיידל באַדאַרף האָבן היינטיקע צייטן...״ — ווי קומט דאָס צו דיר, זאָג איך, גאָלדע סערדצע, דו זאָלסט גאָר וויסן פון אַזעלכע שמאָכטעליאַקעס? — „וואָס איז? — זאָגט זי. — איך בין נישט געוועזן צווישן מענטשן? צי איך האָב אפשר ניט געזען באַ אונדז אין כתרילעווקע, וואָזוי מע גייט אָנגעטאָן באַ לייטן?דו, זאָגט זי, לאָז מ י ך, איך וועל שוין אַליין מיט אים אַלצדינג ריידן; לייזער־וואָלף, זאָגט זי, איז, נישקשה, אַ ייִד אַ נגיד, ער וועט מסתמא אַליין אויך ניט וועלן, אַז די גאַנצע וועלט זאָל האָבן מיט אים צו טאָן; אַז מען עסט חזיר, לאָז כאַטש רינען איבער דער באָרד״...

בקיצור, מיר האָבן אַזוי אַוועקגערעדט ביזן ווייסן טאָג אַריין. — נעם צונויף, זאָג איך, מיין ווייב, דאָס ביסל קעז און פּוטער און לאָם איך פאָרן דערוויייל קיין בויבעריק; עס איז טאַקע אַלצדינג שיין און פיין אַרום און אַרום, נאָר דאָס געשעפט, זאָג איך, קאָן מען נישט פאַר־בייגן אַף אַ זייט, ווי שטייט דאָרטן: ה נ ש מ ה ל ך — די וועלט איז אויך אַ וועלט. און גאַנץ פרי, כלחוך השור, עס איז נאָך געוועזן טונקל, האָב איך איינגעשפּאַנט דאָס פערד־און־וועגעלע און בין אַוועק קיין בוי־בעריק. געקומען קיין בויבעריק אַפן מאַרק — אהאַ! (ס'איז דען פאַראַן אַ סוד באַ ייִדן?) מע ווייס שוין אַלצדינג און מע שטעקט אָפּ מזל־טוב פון אַלע זייטן: — „מזל־טוב אייך, רב טביה, ווען האָבן מיר, אם־ירצה־השם, אַ חתונה?״ — מיט מזל זאָלט איר, זאָג איך, לעבן, עס קומט אויס, ווי מע זאָגט: דער טאַטע איז נאָך גאָר נישט געבאָרן געוואָרן, איז שוין דער זון אויסגעוואַקסן אַפן דאַך... — „בלאָטע, זאָגן זיי, עס וועט אייך גאָר נישט העלפן, רב טביה, משקה מוזט איר שטעלן; קיין עין־הרע אַזאַ גליק, אַ שמאַלץ־גרוב!״ — די שמאַלץ רינט אויס, זאָג איך, די גרוב בלייבט איבער. נאָר פונדעסטוועגן, זאָג איך, קאָן מען קיין חזיר ניט זיין און פון חברה ניט אָפּשטיין. אָט פאַרטיק איך מיך אָפּ מיט אַלע מיינע יעהופּעצער בעלי־בתים, זאָג איך, וועט זיין אַ גלעזל

משקה און פארבײַסן, הי־געלעבט און אַן עק, דאָס הייסט: צהלה ושמחה — הוליע קבצן!...

בקיצור, אָפּגעפּאַרטיקט זיך מיט מײַן מסחר, גיך און געשווינט, ווי געוויינלעך, האָב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו ביסלעך לחיים, צו־געווינטשעוועט זיך איינס דעם אַנדערן, ווי עס געהערט צו זײַן, און איך האָב מיך אויפגעזעצט און בין אַוועק אַהיים לעבעדיק־פריילעך, גאָר בגי־לופין. פאָרנדיק אַזוי אין וואַלד, זומער־לעבן, די זון באַקט, נאָר פון בײַ־דע זײַטן וואַלד דער שאָטן פון ביימער, דער ריח פון די סאָסנעס, מחיה־נפשות. צי איך מיך אויס ווי אַ גראַף אין וועגעלע, לאָז נאָך מײַן חברה־מאַן די לייצעס: גיי שוין, זאָג איך צו אים, זײַן מוחל, אַליין, דער וועג דאַרף דיר שוין זײַן באַקענט — און אַליין צעלאָז איך מיך אויף אַ קול און זינג מיר אַ ניגונדל. אויפן האַרצן איז עפּעס יום־טובדיק; עס זינגט זיך שטיקלעך פון ימים נוראים: „ויאתיו", „וכל מאמינים שהוא" און פון „הלל". איך קוק מיר אַהין אַרויף, אין הימל אַרײַן, און די געדאַנקען־מחשבות פּלאָנטען זיך דאָ, אויף דער ערד. השמים שמים — די הימלען זײַנען פאַר גאָט, והארץ — און די ערד, אַזוי טראַכט איך מיר, האָט ער אַוועקגעגעבן לבני אדם — צו די קינדער פון מענטשן, זיי זאָלן זיך שלאָגן קאָפּ אין וואַנט, זיך רײַסן ווי די קעץ פאַר גרויס „ראָסקאָש", שלאָגן זיך פאַר גבאות, פאַר „ששי" און פאַר „מפטיר"... לא המתים יהללו לה, מכות פאַרשטייען זיי, ווי מען באַ־דאַרף גאָט לויבן פאַר די טובות, וואָס ער טוט מיט זיי. ואנחנו, אָבער מיר, אָרעמע לײַט, איין טאָג אַ גוטן, אַז מיר האָבן, דאַנקען מיר און לויבן גאָט און זאָגן: אהבתי — איך האָב אים ליב גאָט, וואָ־רעם ער הערט צו מײַן קול און מײַן געבעט, ער נייגט צו מיר זײַן אויער, בשעת אפפוני — עס רינגלט מיך אַרום פון אַלע זײַטן דלות, צרות, שלעק־פּורעניותן: דאָס פאַלט אַ בהמה אין מיטן העלן טאָג, דאָס טראָגט אָן דער גוטער יאָר אַ קרוב אַ שלים־מזל, אַ מין מנחם־מענדל פון יע־הופּעץ, נעמט צו דאָס לעצטע חיות, און איך מיין שוין בחפזי: אַן עק, די וועלט איז שוין געפאַלן, כל האדם כוזב — ניטאָ קיין אמת אויף דער וועלט. וואָס טוט גאָט? שיקט ער אַרײַן לייזער־וואָלפן אַ מחשבה, ער זאָל נעמען צייטלען ווי זי שטייט און גייט, דערום זאָג איך צוויי מאָל אודך — איך וועל דיך לויבן, גאָטעניו, וואָס דו האָסט זיך אַרומגעקוקט אויף טביהן און געקומען מיר צו הילף, איך זאָל

האָבן כאָטש אַ שטיקל נחת פֿון מײַן קינד, אַז איך װעל קומען צו איר צוגאַסט, אם־ירצה־השם, זי טרעפֿן אַ בעל־הביתטע אױף אַלעם גרײטן, פֿולע שאַפֿעס מיט גרעט, פֿולע שפּײַזאַרניעס מיט פּסחיקער שמאַלץ און מיט אײַנגעמאַכטס, פֿולע שטײַגן מיט עופֿות, גענדז און קאַטשקעס... פּלוצים צעלאָזט זיך דאָס פֿערדל מײַנס אַראָפּ־אַ־באַרג, און אײדער איך הײב אױף דעם קאָפּ אַ קוק טאָן, װוּ איך בין אין דער װעלט, ליג איך שױן אױף דער ערד מיט אַלע לײדיקע טעפּלעך און קריגלעך, און דאָס װעגעלע אױף מיר! קוים מיט צרות, מיט לײַדן אַרױסגעקראַטשקעט זיך, און אױפֿגעשטאַנען אַ צעבראָכענער, אַ צעהרגעטער, לאָז איך אױס מײַן ביטער האַרץ צום פֿערדל. אײַנגעזונקען זאָלסטו װערן! װער האָט דיך געבעטן, שלים־מזל, באַװײַזן אַ בריהשאַפֿט, אַז דו קאָנסט לױפֿן באַרג־אַראָפּ? האָסט דאָך מיך שיִער, זאָג איך, אומגליקלעך געמאַכט, דו אַשמדאַי! און איך האָב אים אײַנגעטײלט װיפֿל ס'איז אין אים אַרײַן. מײַן בהור האָט, אַפּנים, אַלײן פֿאַרשטאַנען, אַז ער האָט דאָ פֿאַרשטיפֿט אַ מיאוסע מעשה, געשטאַנען אַראָפּגעלאָזט די מאָרדע, כאָטש מעלק אים אױס. — כאַפּט דיך דער װאַטנמאַכער! — זאָג איך צו אים און מאַך צורעכט דאָס װעגעלע, נעם צונױף די כּלים און הלך לעולמו — פֿאָר װײַטער. נישט קײן גוטער סימן, זאָג איך צו זיך אַלײן; איך האָב מורא, צי עס האָט זיך נישט געטראָפֿן אינדערהײם עפּעס אַ נײַער אומגליק?...

כך הוה. איך פֿאָר אָפּ נאָך אַ װערסט צװײ, שױן ניט װײַט פֿון דער הײם, דערזע איך אין מיטן שליאַך גײט גלײַך אַקעגן מיר אַ מענטש אינעם געשטאַלט פֿון אַ נקבֿה. איך פֿאָר צו נעענטער, קוק מיך אײַן: צײטל!... איך װײס נישט פֿאַרװאָס, נאָר עס האָט זיך מיר אָפּגעריסן אין האַרצן, אַז איך האָב זי דערזען. איך שפּרינג אַראָפּ פֿונעם װאָגן: צײטל, ס'איז דו? װאָס טוסטו דאָ? פֿעלט זי מיר ניט אָפּן האַלדז מיט אַ געװײן? גאָט איז מיט דיר, זאָג איך, טאָכטער מײַנע, װאָס װײנסטו? — „אױ, זאָגט זי, טאַטע, טאַטע!”... — און באַװאַשט זיך מיט טרערן. עס איז מיר פֿינצטער געװאָרן אין די אױגן און פֿאַרקלעמט באַם האַרצן. — װאָס איז דיר, טאָכטער, זאָג מיר, װאָס איז דיר געשען? — זאָג איך צו איר און נעם זי אַרום, גלעט זי, האַלדז זי, קוש זי, און זי אין אײן קול: — „טאַטע, טאַטע, האַרציקער, געטרײַער, זאָגט זי, דעם דריטן טאָג אַ שטיקל ברױט, האָב רחמנות, זאָגט זי, אױף מײַנע יונגע יאָר!”... און פֿאַרגײט זיך פֿאַר געװײן, קאָן מער קײן װאָרט נישט

אויסריידן. אַז אַך און ווי איז מיר, טראַכט איך, איך שטוים מיך שוין, וואָס דאָ איז! דער רוח האָט מיך אָוועקגעטראָגן קיין בויבעריק! — וואָס באַדאַרף מען וויינען, זאָג איך צו איר און גלעט זי באַם קאָפּ, נאַרעלע, וואָס באַדאַרף מען וויינען? ממה־נפשך, זאָג איך, ניין איז ניין, מע וועט דיר מיט געוואַלט חלילה קיינער נישט אָנהענגען אַ לונג און לעבער אַף דער נאָז. מיר האָבן, זאָג איך, געמיינט דײַן טובה טאַקע, געוואָלט ווי צום בעסטן. אַלאַ ס'איז דיר ניט צום האַרצן, וואָס זאָל מען טאָן? מסתמא, זאָג איך, איז ניט באַשערט... — „אַ דאַנק דיר, זאָגט זי, טאַטע, לאַנג לעבן זאָלסטו", — און פאַלט מיר ווידער אָפּן האַלדז און הייבט ווידער אָן צו קושן מיך און וויינען, גיסן מיט טרערן. — אָבער לאָז שוין זײַן גענוג געוויינט, זאָג איך, ה כ ל ה ב ל — קרעפּלעך עסן קאָן אויך נמאס ווערן; קריך, זאָג איך, אין וואָגן אַרײַן און לאָמיר פאָרן אַהיים, די מאַמע, זאָג איך, וועט דאָרטן איבערטראַכטן מי יודע וואָס!

בקיצור, מיר האָבן זיך ביידע אַרײַנגעזעצט אין וואָגן אַרײַן, און איך האָב אָנגעהויבן אײַנצושטילן זי מיט רייד, אַהין, אַהער. די מעשה דערפון, זאָג איך, איז דאַך אַזוי; מיר האָבן, זאָג איך, דערבײַ חלילה קיין שום שלעכטע מחשבה נישט געהאַט; גאָט איז יודע דעם אמת, מיר האָבן געוואָלט, ווי זאָגט ער, לעת־צרה באַוואָרענען אַ קינד; אײַ, עס לאָזט זיך נישט, מסתמא, זאָג איך, הייסט גאָט אַזוי; נישט באַשערט, זאָג איך, דיר, טאָכטער מײַנע, קומען אָפּן גרייטן, ווערן אַ בעל־הביתטע אַף אַלדאָס גוטס, און אונדז אַ שטיקל נחת דערלעבן, זאָג איך, אַף די עלטערע יאָרן, פאַר אונדזער האָרעוואַניע, זאָג איך, טאָג ווי נאַכט אין דער טאַטשקע אײַנגעשפּאַנט, קיין גוטע מינוט, נאָר דלות, נאָר דחקות, נאָר שלים־שלים־מזל אָרום און אָרום!... „אוי, טאַטע, זאָגט זי צו מיר ווידער מיט אַ געוויין, איך וועל מיך שטעלן, זאָגט זי, פאַר אַ דינסט, ליים וועל איך טראָגן, ערד וועל איך גראָבן!"... — וואָס וויינסטו, נאַריש מיידל, זאָג איך צו איר, איך זאָג דיר דען עפּעס, נאַרעלע? צי איך האָב טענות צו דיר? גלאַט, זאָג איך, ס'איז ביטער און פינצטער, רייד איך מיר אויס דאָס האַרץ, שמועס איך מיך אויס מיט אים, מיטן רבונו של עולם, וואָזוי ער פירט מיט מיר; ער איז, זאָג איך, אַן אַב־הרחמן, האָט רחמנות אַף מיר, פײַנט זיך אויס קעגן מיר, זאָל ניט שטראָפן פאַר די רייד, זאָג איך, רעכנט זיך, ווי מיט אַ טאַטן, און גיי

שרײַ חי־וקיים! נאָר מסתמא, זאָג איך, באַדאַרף אַזוי צו זײַן; ער איז אויבן, אינדערהייך, זאָג איך, און מיר זײַנען דאָ, אין דער ערד, טיף, טיף אין דער ערד, מוזן מיר זאָגן, אַז ער איז גערעכט און זײַן משפּט איז גערעכט. וואָרעם אַז מיר זאָלן וועלן שמועסן טאַקע דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך דען נישט קיין גרויסער נאַר? וואָס שרײַ איך? וואָס פּילדער איך? וואָס הייסט, זאָג איך, קליין ווערעמל, וואָס פּויזשע אַרום דאָ אַף דער ערד, וואָס אַ מינדעסטן ווינטעלע, אַז גאָט וויל נאָר, מאַכט פון מיר אַ תל־עולם אין איין כהרף־עין, שטעל איך מיך אַרויס מיט מײַן נאַרישן שכל און וויל אים זאָגן דעות, ווי אַזוי צו פירן דאָס וועלטל זײַנס? מסתמא, אַז ער הייסט אַזוי, באַדאַרף זײַן אַזוי, וואָס העלפט דאָ טענות? פערציק טעג, זאָג איך, אַזוי שטייט געשריבן באַ אונדז אין די הייליקע ספרים, פערציק טעג פאַר דעם, איידער דאָס קינד ווערט באַשאַפן באַ דער מוטער אין בויך, קומט אַ מלאך און שרײַט אויס: בת פּלוני לפּלוני, לאָז טביהס טאָכטער נעמען געצל בן זרחן, און לייזער־וואָלף דער קצב לאָז מוחל זײַן פאַרן ערגעץ אַנדערש זוכן זיך זײַן גלײַכן, זײַנס וועט אים נישט אַנטלויפן, און דיר, זאָג איך, לאָז גאָט צושיקן דײַן זיווג, נאָר עפּעס אַ רעכטס, און וואָס צום גיכסטן. אָמן, כן יהי רצון — זאָג איך, די מאַמע זאָל כאָטש אַזוי ניט שרײַען, איך וועל שוין פון איר כאַפּן אַ גוטן פּסק!...

בקיצור, מיר זײַנען געקומען אַהיים, אויסגעשפּאַנט דאָס פערדל און אַוועקגעזעצט זיך באַ דער שטוב אַפן גראָז עפּעס צוטראַכטן אַן עצה, אויסקלערן פאַר מײַן ווײַב אַ מעשה פון טויזנט־איין־נאַכט, אַבי אַרויס פון אַ צרה. פאַרנאַכטלעך, די זון זעצט זיך; זומער־לעבן, די זשאַבעס פונדערווײַטן קוואַקען; דאָס פערדל, געפּענטעט אַף צוויי פיס, שטשיפּעט גראָז; די בהמהלעך, נאָרוואָס געקומען פון דער טשערעדע, שטייען איבער די ציבערס און וואַרטן, מען זאָל זיי אויסמעלקן; אַרום און אַרום דאָס גראָז שמעקט — נאָר אַ גן־עדן! איך זיץ מיר אַזוי און באַטראַכט דאָס אַלצדינג און קלער מיר בשעת־מעשה, ווי קלוג דער רבונו של עולם האָט דאָס באַשאַפן דאָס וועלטל זײַנס, אַזוי אַז איטלעכס באַשעפעניש, פונעם מענטשן ביז להבדיל אַ בהמה, זאָל זיך פאַרדינען זײַן ברויט — אומזיסט איז נישטאָ! דו, בהמה, ווילסט זיך פרעסן — גיי מעלק זיך, גיב מילך, זײַ מפרנס אַ ייִד מיט ווײַב און קינדערלעך! דו, פערדל, ווילסט קײַען — לויף אַלע מאָל הין און צוריק מיט די טעפּלעך קיין

בויבעריק! און דעסגלײַכן דו, מענטש, להבדיל, ווילסט אַ שטיקל ברויט — גיי האָרעווע, מעלק די בהמות, טראָג זיך מיט די קריגלעך, שלאָג פּוטער, מאַך קעז, שפּאַן דאָס פֿערדל און שלעפּ זיך אַלע פֿרימאָרגן קיין בויבעריק אַף די דאַטשעס, נייג זיך און בוק זיך צו די יעהופּעצער גבירים, שמייכל צו זיי, חנפֿה זיי, קריך זיי איטלעכן באַזונדער אין דער נשמה אַרײַן, גיב אַכטונג, זיי זאָלן זײַן צופֿרידן, חלילה נישט אָנרירן זיי אין כּבֿוד!... אײַ, בלײַבט דאָך אַ קשיא: מ ה   נ ש ת נ ה? — וווּ שטייט דאָס געשריבן, אַז טבֿיה באַדאַרף האָרעווען פֿון זייערטוועגן, אויפֿשטיין גאַנץ פֿרי, ווען גאָט אַליין שלאָפֿט נאָך, וואָס איז? בכדי זיי זאָלן האָבן פּונקט צו דער קאַווע אַ פֿריש שטיקל קעז און פּוטער? וווּ שטייט דאָס געשריבן, אַז איך בין מחויב אויסגעריסן ווערן צוליב אַ שיטערן קרופּניק, אַ קאַליש מיט גרויפּן, און זיי, די יעהופּעצער נגידים, באַדאַרפֿן אויסרוען די ביינער אַף די דאַטשעס, נישט טאָן קיין האַנט אין קאַלט וואַסער און עסן דווקא געבראָטענע קאַטשקעלעך, און דווקא גוטע קניישעס, מלינצעס מיט ווערטוטן? בין איך דען נישט אַזאַ ייִד, ווי זיי? וואָלט דען נישט געווען קיין יושר, כּ׳לעבן, אַז טבֿיה זאָל זיך אַוועקזעצן כאָטש איין זומער אַף אַ דאַטשע? אײַ, וווּ וועט מען נעמען קעז און פּוטער? ווער וועט מעלקן די בהמות? טאַקע זיי, די יעהופּעצער סטיקראַטן מיין איך... און איך צעלאַך מיך אַליין פֿון אַזאַ משוגענעם געדאַנק, ווי זאָגט די ווערלט אַ ווערטל: אַז גאָט זאָל הערכן די נאַראָנים, וואָלט די וועלט געהאַט אַן אַנדער פּנים... — „אַ גוטן אָוונט, רב טבֿיה!“ — הער איך עמעצער רופֿט מיך אָן באַם נאָמען. איך דריי מיך אַרום, איך טו אַ קוק — אַ באַקאַנטער: מ אָ ט ל   ק אַ מ ז ו י ל, אַ שנײַדער־יונג פֿון אַנאַטעווקע. — ברוך־הבא, זאָג איך, סקאַצל קומט, מען זאָל דערמאָנען משיחן. זיץ, מאָטל, אַף גאָטס ערד, זאָג איך, ווי קומסטו פּלוצים אַהער? — „ווי איך קום? מיט די פֿיס“. — מאַכט ער צו מיר און זעצט זיך אַוועק לעבן מיר אַפֿן גראָז און קוקט אַהין, וווּ מײַנע מיידלעך דרייען זיך אַרום מיט די טעפּלעך און מיט די קריגלעך.

— „איך קלויב מיך שוין לאַנג צו אײַך, רב טבֿיה, מאַכט ער צו מיר, נאָר איך האָב אַלץ קיין צײַט ניט; איין שטיקל אַרבעט אַרויסגעלאָזט, דאָס אַנדערע גענומען. איך בין מיר הײַנט אַליין פֿאַר זיך אַ שנײַדער. אַרבעט איז פֿאַראַן, ברוך־השם, גענוג, אַלע שנײַדערס זײַנען פֿאַרוואָרפֿן מיט אַרבעט. ס׳איז באַ אונדז משך אַ זומער פֿון חתונות: ב ע ר ל

פאָנפאַטש מאַכט חתונה; יאָסל שייגעץ מאַכט חתונה; מענדל זאַיקע מאַכט חתונה; יענקל פּיסקאַטש מאַכט חתונה; משה גאָרגל מאַכט חתונה; מאיר קראָפּעווע מאַכט חתונה; חיים לאָשעק מאַכט חתונה; און אַפילו טיהובעכע די אלמנה מאַכט אויך חתונה!" — די גאַנצע וועלט, זאָג איך, מאַכט חתונה, נאָר איך איינער האַלט נאָך נישט דערבײַ; מסתמא בין איך נישט ווערט בײַ גאָט... — „ניין, מאַכט ער צו מיר און קוקט אַהין, וווּ די מיידלעך זײַנען, איר האָט אַ טעות, רב טביה; איר זאָלט וועלן, וואָלט איר אויך געהאַלטן איצט בײַ חתונה מאַכן, עס ווענדט זיך נאָר אָן אײַך"... — דהײַנו, זאָג איך, ווי אַזוי? אפשר מיינסטו אַ שידוך פאַר צייטלען? — „ווי געמאָסטן!" — מאַכט ער צו מיר. — כאָטש עפּעס אַ רעכטן שידוך? — זאָג איך און טראַכט מיר בשעת־מעשה: עס וועט זײַן שיין, טאָמער מיינט ער לייזער־וואָלף דעם קצב!... „טשאַקנדיק און קנאַקנדיק!" — ענטפערט ער מיר אויף שנײַדער־לשון און קוקט אַלץ אַהין, וווּ די מיידלעך זײַנען. — פון וואַנען, למשל, איז דער שידוך דײַנער, פרעג איך אים, פון וואָסערע קאַנטן? אויב ער שמעקט מיט יאַטקע, זאָג איך, וויל איך גאָרניט הערן, ניט זען! — „חס וחלילה, זאָגט ער, ער הייבט נישט אָן שמעקן מיט יאַטקע; איר קענט אים, רב טביה, זייער גוט!"... — איז דאָס כאָטש, זאָג איך, עפּעס אַ גלײַכע זאַך? — „נאָך אַ מין גלײַך, זאָגט ער, גלײַך צו גלײַך איז נישט גלײַך; ס'איז ווי מע זאָגט, אַגיל ואשמח — צוגעשניטן און אויפגענייט!"... ווער־זשע איז דער שידוך, זאָג איך, לאָמיר האָרכן? — „ווער דער שידוך איז? — מאַכט ער און קוקט אַלץ אַהין. — דער שידוך איז, פאַרשטייט איר מיך, רב טביה, טאַקע איך אַליין"... ווי ער האָט דאָס מיר נאָר אויסגערעדט, אַזוי בין איך אונטערגעשפּרונגען, ווי אַן אָפּגעבריטער, פון דער ערד, און ער נאָך מיר, און אַזוי זײַנען מיר געבליבן שטיין איינער אַקעגן אַנדערן, אָנגעדראָדלט, ווי די האָנען. צי דו ביסט משוגע געוואָרן, זאָג איך צו אים, צי דו ביסט גלאַט אַזוי אַראָפּ פונעם זינען? ביסט אַליין דער שדכן, אַליין דער מחותן און אַליין דער חתן, דאָס הייסט, אַן אייגענע חתונה מיט אייגענע כלי־זמר! איך האָב נאָך, זאָג איך, אַזעלכעס נישט געהערט אין ערגעץ, אַז אַ בחור זאָל זיך אַליין ריידן אַ שידוך! — „דאָס, וואָס איר זאָגט, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, אַז איך בין משוגע, לאָזן

אונדזערע שונאים משוגע ווערן; איך בין נאָך, מעגט איר מיר גלייבן, באַ אַלע געדאַנקען; מע באַדאַרף גאָר ניט זײַן, זאָגט ער, משוגע, אַז מע זאָל וועלן אײַער ציטלען; אַ סימן האָט איר, אַז לייזער־וואָלף, וואָס איז דער גרעסטער נגיד באַ אונדז אין שטאָט, האָט זי געוואָלט נעמען ווי זי שטייט און גייט... איר מיינט, ס'איז אַ סוד? דאָס גאַנצע שטעטל וויים שוין!... און דאָס, וואָס איר זאָגט, אַליין אָן אַ שדכן, איז מיר אַ חידוש, זאָגט ער, אַף אײַך; איר זײַט דאָך, רב טביה, עפּעס יאָ אַ ייִד וואָס קאַטאָרי קיין פֿינגער אין מויל באַדאַרף מען אײַך נישט אַרײַנלייגן, איר וועט אָפּבײַסן... נאָר וואָס טויג לאַנגע שמועכן? די מעשה פֿון דער געשיכטע, זאָגט ער, איז אַזוי: איך און אײַער טאָכטער ציטל האָבן זיך געגעבן אַ וואָרט שוין לאַנג, שוין העכער אַ יאָר, אַז מיר זאָלן זיך נעמען"... אַ מעסער אין האַרצן, ווען עמעצער זעצט מיר אַרײַן, וואָלט מיר געווען אַ סך מער ניחא, ווי די דאָזיקע ווערטער: ערשטנס, ווי קומט ער, מאָטל שנײַדער, צו טביהן פּאַר אַן איידעם? והשנית, וואָס איז דאָס פּאַר דיבורים: *זיי האָבן זיך געגעבן דאָס וואָרט, אַז זיי זאָלן זיך נעמען?* — נו, און ווו בין איך? — רוף איך מיך אָן צו אים. — עפּעס האָב איך אויך אַ שטיקל דעה צו זאָגן אַף מײַן קינד, צי מיך פֿרעגט מען שוין גאָרנישט? — „חס וחלילה, מאַכט ער, דערויף בין איך דאָך טאַקע געקומען צו אײַך איבעררײדן, אַזוי ווי איך האָב דערהערט, אַז לייזער־וואָלף שדכנט זיך צו אײַער טאָכטער, וואָס קאַטאָרי שוין העכער אַ יאָר אַז איך האָב זי ליב..." — ס'אַ משל, זאָג איך, אַז טביה האָט אַ טאָכטער ציטל, און דו הייסט מאָטל קאַמזויל און ביסט אַ שנײַדער, הײַנט וואָס האָסטו צו איר, דו זאָלסט זי פֿײַנט האָבן?... — „ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איך, איך מיין גאָר עפּעס אַנדערש, איך האָב אײַך געוואָלט דערציילן, אַז איך האָב ליב אײַער טאָכטער, און אײַער טאָכטער האָט מיך ליב, שוין העכער אַ יאָר, זיך געגעבן דאָס וואָרט מיר זאָלן זיך נעמען, האָב איך, זאָגט ער, עטלעכע מאָל געוואָלט זײַן באַ אײַך איבעררײדן, נאָר אַלץ אָפּגעלייגט אַף שפּעטער, ביז איך וועל מיר צונויפֿשלאָגן עטלעכע קערבלעך אַף אַ מאַשין, און נאָכדעם ערשט אויסקליידן זיך, ווי עס געהער צו זײַן, וואָרעם אַ ליאַדע בחור הײַנטיקע צײַטן האָט צוויי קאָסטיומען מיט עטלעכע קאַמזוילן"... — טפֿו זאָלט איר ווערן, מאַך איך צו אים, מיט אײַער קינדערשן שכל! און

וואס וועט איר טאן נאך דער חתונה — פארווארפן די ציין אף די בענטאנעס, צי דו וועסט האדעווען דיין ווייב מיט קאמזוילן?... — ע, מאכט ער צו מיר, אף אייך איז מיר, רב טביה, א חידוש, איר זאלט אזעלכעס זאגן! איך מיין, אז איר האט חתונה געהאט, האט איר, דאכט מיר, קיין אייגענעם מויער נאך נישט געהאט, פונדעסטוועגן זעט איר דאך... ממה־נפשך, וואס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט רב ישראל... היינט בין איך דאך א שטיקל בעל־מלאכה אויך"...

בקיצור, וואס זאל איך אייך דא לאנג מאריך זיין? ער האט מיך איבערגערעדט, ווארעם — למאי זאלן מיר זיך נארן, וויאזוי האבן אלע יידישע קינדער חתונה? אז מע זאל וועלן קוקן אף די זאכן, וואלט אונדזער גראד קיינמאל נישט באדארפט חתונה האבן... איין זאך האט מיר נאר פארדראסן און האב דאס נישט געקאנט פארשטיין בשום־אופן: וואס הייסט, זיי אליין האבן זיך געגעבן דאס ווארט? וואס איז דאס פאר א וועלט געווארן? א בחור באגעגנט זיך מיט א מיידל און זאגט צו איר: לאמיר זיך געבן דאס ווארט, אז מיר זאלן זיך נעמען... עפעס גלאט הפקר־ציבעלעס!... נאר אז איך האב א קוק געטאן אף מיין מאטלען, ווי ער שטייט זיך אזוי, דעם קאפ אראפגעלאזט, ווי א זינדיקער מענטש, מיינט דאס גאנץ ערנסט, אן שום חכמות דערביי צו האבן, האב איך מיך מיישב געווען: לאמיר זיך נאר גוט באַרעכענען טאקע דאס אייגענע ווידער צוריק. וואס ברעקל איך מיך אזוי און וואס מאך איך דא אנשטעלן? דער גרויסער מיוחס וואס איך בין, רב צאצעלעס אן אייניקל, צי די גוזמות נדן, וואס איך גיב מיין טאכטער, צי די הלבשה אירע, משטיינס געזאגט?... מאטל קאמזויל איז טאקע א שניידער, ער איז אבער א גאנץ פיין בחורל, אן ארבעטס־יונג, קאן געבן א ווייב ברויט, און דערצו נאך אן ערלעך יינגל אויך, היינט וואס האב איך צו אים? — טביה, זאג איך צו מיר אליין, מאך נישט קיין פוילע תנועות און זאג באם, ווי אין פסוק שטייט: סלחתי כדבריך — לאז זיין מיט גליק!... יא, וואס טוט מען אבער מיט מיין אלטער? איך וועל דאך פון איר האבן, ווי זאגט ער, בסוסים ובגמלים — אף שיסל און אף טעלער! וויאזוי פירט מען זי ארויף, אז עס זאל בא איר ווערן רעכט?... ווייסטו גאר וואס, מאטל? — רוף איך מיך אן צו מיין חתן. — דו גיי דיר אהיים, איך וועל מיר דא דערווייל צורעכט מאכן

אַלץ, וואָס מע באַדאַרף, איבערשמועסן מיט דעם, מיט יענעם, ווי אין דער מגילה שטייט: ו ה ש ת י ה כ ד ת — אַלצדינג דאַרף זײַן באַטראַכט. און אם־ירצה־השם מאָרגן, אויב דו וועסט ביז דעמאָלט קיין חרטה נישט האָבן, וועלן מיר זיך מסתמא זען... — „חרטה? — מאַכט ער צו מיר. — איך וועל האָבן חרטה? איך זאָל ניט דערלעבן אַוועקגיין פון דעם אָרט, עס זאָל פון מיר ווערן, זאָגט ער, אַ שטיין, אַ ביין!"...

— צו וואָס טויג דיר נאָך דאָס שווערן זיך, וואָס דו שווערסט זיך, זאָג איך אים, אַז איך גלייב דיר אָן אַ שבועה? גיי געזונט, זאָג איך, און אַ גוטע נאַכט, און לאָזן זיך דיר חלומען גוטע חלומות... און אַליין לייג איך מיך אויך שלאָפן, נאָר עס נעמט מיך ניט קיין שלאָף; דער קאָפּ ווערט מיר שיִער ניט צעפּאַלן אַף שטיקלעך, טראַכטנדיק אַזאַ פּלאַן און אַזאַ פּלאַן, ביז איך בין געפאַלן אַף דעם רעכטן פּלאַן. וואָס־זשע איז דער פּלאַן? אָט וועט איר הערן, ווי־אַזוי טביה פּאַלט אַף אַ גלײַכס!

בקיצור, אַרום האַלבע נאַכט, די גאַנצע שטוב שלאָפט געשמאַק, דער כראָפּעט, דער פּײַפּט, בין איך מיך מיישב און הייב אָן צו שרײַען נישט מיט מײַן קול: גוואַלט! גוואַלט! גוואַלט!... סע פאַרשטייט זיך, אַז אַף מײַן גוואַלט האָט זיך די גאַנצע שטוב אויפגעכאַפּט, און פריִער פון אַלעמען גאָלדע. „גאָט איז מיט דיר, טביה, מאַכט זי צו מיר און טרייסלט מיך, שטיי אויף, וואָס איז דיר אַזעלכעס, וואָס גוואַלדעוועסטו?"... איך עפן אויף די אויגן, קוק מיך אַרום כלומרשט אַף אַלע זײַטן און רוף זיך אָן מיט אַ ציטערניש: — ווּ איז זי ערגעץ? — „וועך איז? וועמען זוכסטו?" — פרומע־שׂרהן, פרומע־שׂרה לייזער־וואָלפס איז דאָ נאָרוואָס געשטאַנען... — „דו רעדסט פון היץ, מאַכט צו מיר מײַן ווײַב, גאָט איז מיט דיר, טביה! פרומע־שׂרה לייזער־וואָלפס, זאָל זײַן אָפּגעשיידט, איז שוין לאַנג אַף דער אמתער וועלט". — איך ווייס, זאָג איך, אַז זי איז געשטאָרבן, נאָר זי איז אָבער פאָרט געווען נאָרוואָס, אָט־דאָ בײַ מײַן בעט, גערעדט מיט מיר, זי האָט מיך אָנגענומען, זאָג איך, באַם גאָרגל, מיך געוואָלט ווערגן!... — „גאָט איז מיט דיר, טביה, וואָס פּלאַפּלסטו? — מאַכט צו מיר מײַן ווײַב. — עס האָט זיך דיר געקערט חלומען אַ חלום; שפּײַ אויס דרײַ מאָל און דערצייל מיר וואָס האָט זיך דיר געחלומט, וועל איך דיר אויסלייגן צו גוטן". — לאַנג לעבן זאָלסטו, גאָלדע, מאַך איך צו איר, וואָס דו האָסט מיך אויפגעמונטערט, ווען ניט, וואָלט איך פאַר שרעק געקלאַפּירט אַפּן אָרט.

גיב מיר, זאָג איך, אַ טרונק וואַסער, וועל איך דיר דערציילן דעם חלום, וואָס האָט זיך מיר געחלומט. נאָר בעטן וועל איך דיך, גאָלדע, זאָלסט זיך נישט שרעקן און נישט איבערקלערן חלילה גאָט ווייס וואָס, וואָרעם אין די הייליקע ספרים בײַ אונדז שטייט געשריבן, אַז נאָר דרײַ חלקים פון אַ חלום קאָן אַמאָל מקוים ווערן, און דאָס איבעריקע איז בלאָטע, שקרים וכזבים, נישט געשטויגן, נישט געפלויגן... קודם־כל, זאָג איך, האָט זיך מיר געחלומט, אַז ס'איז בײַ אונדז אַ שמחה; איך ווייס ניט, צי אַ קנס־מאָל, צי אַ חתונה. מענטשן אַ סך, ייִדן און ווײַבער, דער רב און דער שוחט, הײַנט כלי־זמר... דערווײַל עפנט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן דײַן באָבע צייטל עליה השלום... מײַן ווײַב האָט דערהערט די באָבע צייטל, איז זי שוין געוואָרן טויט ווי די וואַנט און רופט זיך אָן צו מיר: „ווי:אַזוי איז זי אויסגעזען און וואָס איז זי געגאַנגען אָנגעטאָן?" — אַ פּנים האָט זי, זאָג איך, אויף אַלע אונדזערע שונאים, געל אַזוי ווי וואַקס, און אָנגעטאָן, געווייינלעך, אין ווײַסן, אין תכריכים... „מזל־טוב! — מאַכט צו מיר די באָבע צייטל. — איך האָב נחת, וואָס איר האָט אויסגעקליבן פאַר אײַער צייטלען, וואָס זי טראָגט מײַן נאָמען, אַזאַ פײַנעם חתן, אַ לײַטישן; ער הייסט מאָטל קאַמזויל, נאָך מײַן פעטער מרדכי, און כאָטש ער איז אַ שנײַדער, פונדעסטוועגן איז ער זייער אַן ערלעך קינד"... — „פון וואַנען, רופט זיך אָן גאָלדע, האָט זיך צו אונדז גענומען אַ שנײַדער? אין אונדזער משפּחה, זאָגט זי, זײַנען פאַראַן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות־ייִדן, און גלאַט אַזוי אָרעמע לײַט, נאָר נישט, חלילה, קיין שנײַדערס און נישט קיין שוסטערס"... — שלאָג־זשע מיך נישט איבער, גאָלדע, זאָג איך צו איר, מסתמא ווייסט דײַן באָבע צייטל בעסער פון דיר... אַז איך האָב דערהערט פון דער באָבע צייטל אַזאַ מין מזל־טוב, רוף איך מיך אָן צו איר: וואָס זאָגט איר עפּעס, באָבעניו, אַז צייטלס חתן הייסט מאָטל און ער איז אַ שנײַדער, אַז בסך־הכל הייסט ער לייזער־וואָלף און ער איז גאָר אַ קצב?... — „ניין, רופט זיך אָן די באָבע צייטל נאָך אַמאָל, ניין, טביה, דײַן צייטלס חתן הייסט טאַקע נאָר מאָטל, ער איז אַ שנײַדער, און מיט אים וועט זי זיך עלטערן אם־ירצה־השם, אין עושר און אין כבוד"... רעכט, באָבעניו, זאָג איך צו איר נאָכאַמאָל, וואָס־זשע טוט מען מיט לייזער־וואָלפן? סטײַטש, איך האָב דאָך אים ערשט נעכטן געגעבן דאָס וואָרט!... — איך האָב נאָר אויסגערעדט די דאָ־

זיקע ווערטער, איך טו א קוק — נישטאָ די באָבע צייטל! אַף איר אָרט איז אויסגעוואַקסן פרומע־שרה לייזער־וואָלפס און מאַכט צו מיר כהאי לישנא: „רב טביה! איך האָב אײַך געהאַלטן תּמיד פאַר אַן ערלעכן, פאַר אַ ייִדן מיט תּורה, סטײַטש, ווי קומט דאָס, איר זאָלט טאָן אַזאַ זאַך, איר זאָלט וועלן, אַז אײַער טאָכטער זאָל מיך ירשענען, זיצן אין מײַן שטוב, האַלטן מײַנע שליסל, אָנטאָן מײַן מאַנטל, טראָגן מײַנע צי־רונג, מײַנע פּערל?״... וואָס בין איך שולדיק, מאַך איך צו איר, אײַער לייזער־וואָלף האָט אַזוי געוואָלט... „לייזער־וואָלף? — מאַכט זי צו מיר. — לייזער־וואָלף וועט האָבן אַ ווילדן סוף, און אײַער צייטל... אַ רחמנות נעבעך, רב טביה, אַף אײַער טאָכטער; מער ווי דרײַ וואָכן וועט זי מיט אים נישט לעבן; און אַז עס וועט אויסגיין די דרײַ וואָכן, וועל איך קומען צו איר באַנאַכט און וויל זי אָננעמען באַם האַלדז אָט־אַזוי־אָ...״ און מיט די ווערטער, זאָג איך, האָט מיך פרומע־שרה אָנ־גענומען באַם גאַרגל און האָט מיך אָנגעהויבן צו ווערגן אַזוי, אַז ווען ניט דו זאָלסט מיך געוועקן אויפוועקן, וואָלט איך שוין איצטער אָנגע־שפּאַרט ווײַט־ווײַט!... — „טפו־טפו־טפו! — מאַכט צו מיר מײַן ווײַב און שפּײַט אויס דרײַ מאָל דרײַ. — אין טײַך זאָל דאָס פאַלן, אין דער ערד זאָל דאָס זינקען, אַף בוידעמס זאָל דאָס קלעטערן, אין וואַלד זאָל דאָס רוען, נאָר אונדז און אונדזערע קינדער זאָל דאָס ניט שאַטן! אַ בייזער, אַ ווישטער, אַ פינצטערער חלום אַף דעם קצבס קאָפּ און אַף זײַנע הענט און פיס! לאָז ער זײַן די כפּרה פאַר מאָטל קאַמזוילס מינדסטן נאָגל, כאָטש ער איז אַ שנײַדער, וואָרעם אַז ער הייסט נאָך מײַן פעטער מרדכי, איז ער געוויס נישט קיין געבאָרענער שנײַדער, און מסתמא אַז די באָבע עליה השלום איז זיך מטריח פון יענער וועלט קומען אַהער צו אָפּגעבן מזל־טוב, באַדאַרפן מיר זאָגן, סע זאָל זײַן אין אַ גוטער שעה אַ מזלדיקער, אָמן סלה!״...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

בקיצור, וואָס זאָל איך אײַך לאַנג מאריך זײַן? איך בין געווען שטאַרקער פון אײַזן, אַז איך האָב יענע נאַכט אויסגעהאַלטן און בין נישט צעזעצט און צעשפּרונגען געוואָרן, ליגנדיק אונטער דער קאָלדרע, פאַר געלעכטער... ב ר ו ך ש ל א ע ש נ י א ש ה — אַ ייִדענע בלײַבט אַ ייִדענע... סע פאַרשטייט זיך, אַז אַף מאָרגן איז געווען באַ

אונדז דאָס קנס־מאָל, און טאַקע באַלד נאָכדעם די חתונה, אַף גמרא־לשון: הא גברא והא טרסקא, און דאָס פּאַרפאַלק, ברוך־השם, לעבט זיך גאַנץ צופרידן: ער איז זיך אַ שנײַדער, גייט אַרום אין בויבעריק פון איין דאַטשע אין דער אַנדערער אָננעמען אַרבעט, און זי טאָג ווי נאַכט אין דעם יאָך, קאָכט און באַקט און וואַשט און שמירט און טראָגט וואַסער, קוים־קוים דאָס שטיקל ברויט אין שטוב; איך זאָל איר ניט ברענגען אַמאָל אַביסל מילכיקס, אַמאָל עטלעכע גראָשנס, וואָלט געווען גאָר נישט גוט — און רייד מיט איר, זאָגט זי, אַז ס'איז איר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, אַבי, זאָגט זי, איר מאָטל זאָל איר זײַן געזונט. — נו, גייט טענהט מיט הײַנטיקע קינדער! עס קומט אויס, ווי איך האָב אײַך געזאָגט פונעם אָנהייב: בנים גדלתי ורוממתי — האָרעווע פון קינדערס וועגן, שלאָגן זיך קאָפּ אין וואַנט, והם פשעו בי — זאָגן זיי, אַז זיי פאַרשטייען בעסער. ניין, זאָגט אײַך וואָס איר ווילט, הײַנטיקע קינדער זײַנען צו קלוג! נאָר מיר דאַכט, אַז איך האָב אײַך הײַנט אָנגעדולט אַ קאָפּ מער ווי אַלע מאָל. האָט מיר קיין פאַריבל ניט, זײַט מיר געזונט און האָט אײַך אַ גוטן תמיד!

האָדל

געשריבן אין יאָר 1904.

ה אָ ד ל

— איר חידושט זיך, פּאַניע שלום־עליכם, אַף טביהן, וואָס מע זעט אים נישט? ער האָט זיך, זאָגט איר, שטאַרק אַ רוק געטאָן, מיטאַמאָל, זאָגט איר, גרוי געוואָרן? עך־עך־עך! ווען איר זאָלט וויסן מיט וואָס פאַר צרות, מיט וואָס פאַר ווייטיקן אָט דער טביה טראָגט זיך אַרום! וויאַזוי שטייט דאָרט באַ אונדז געשריבן: אָ ד ם י ס ו ד ו מ ע פ ר ו ס ו פ ו ל ע פ ר — אַ מענטש איז שוואַכער פון אַ פליג און שטאַרקער פון אײַזן... טאַקע נאָר אַ באַשרײַבונג מיט מיר! ווו ערגעץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַן אָנשיקעניש — מיך אויסמײַדן טאָר עס נישט. פון וואַנעט נעמט זיך עס, ווייסט איר ניט? אפשר דערפון, וואָס בטבע בין איך אַ פּתי יאמין, וואָס גלייבט איטלעכן אַף נאמנות? טביה פאַרגעסט, וואָס אונדזערע חכמים האָבן אונדז אָנגעזאָגט טויזנט מאָל: כ ב ד ה ו ו ח ש ד ה ו; בלשון אשכנז הייסט עס: „נע וויר סאָבאַקי"... נאָר וואָס זאָל איך טאָן, פרעג איך אײַך, אַז ס'איז באַ מיר פאָרט אַזאַ טבע? איך בין, ווי איר ווייסט, אַ גרויסער בעל־בטחון און האָב צו דעם וואָס לעבט אייביק קיינמאָל קיין טענות נישט. וויאַזוי ער פירט, אַזוי איז גוט. וואָרעם פרוווט זיך, אדרבה, פאַרקערט, האָט יאָ טענות, וועט זיך אײַך עפּעס העלפן? אַז ווי באַלד מיר זאָגן אין די סליחות: ה נ ש מ ה ל ך ו ה ג ו ף ש ל ך, הײַנט וואָס וויים אַ מענטש און וואָס האָט ער פאַר אַ ווערדע? שטענדיק טענה איך אָבער מיט איר, מיט מײַנער הייסט דאָס: „גאָלדע, זאָג איך, דו זינדיקסט! פאַראַן, זאָג איך, באַ אונדז אַ מדרש..." „וואָס מיר מדרש, זאָגט זי, מיר האָבן, זאָגט זי, אַ טאָכטער אַף חתונה צו מאַכן; און נאָך דער טאָכטער, קיין עין־הרע, גייען נאָך צוויי טעכטער; און נאָך די צוויי — נאָך דרײַ, קיין בייז אויג זאָל ניט שאַטן!"... — „עט, זאָג איך, ס'איז בלאָטע, גאָלדע! אונדזערע חכמים, זאָג איך, האָבן דאָס אויך באַוואָרנט; ס'איז פאַראַן, זאָג איך, דערויף אויך אַ מדרש..." לאָזט זי זיך ניט ריידן: „טעכטער, זאָגט

זי, דערוואַקסענע, זײַנען אַליין אַ גוטער מדרש"... און גייט טענהט מיט אַ ייִדענע!

הקיצור, פון דעם זעט איר אַרויס, אַז ס'איז פּאַראַן, ס'איז דאָ, קיין עין־הרע, באַ מיר סחורה אויף אויסצוקלויבן, און דווקא פֿײַנע סחורה, ניט צו פאַרזינדיקן, איינע שענער פון דער אַנדערער. ס'איז ניט שײַך, אַז איך אַליין זאָל לויבן מײַנע קינדער, נאָר איך הער וואָס די וועלט זאָגט: „קראַסאַוויצעס!" און ועל־כולם די עלטערע, האָדל רופט מען זי, די אַנדערע פון צייטלען, די וואָס האָט זיך פאַרקאַכט, אויב איר געדענקט, אינעם חיות; איז זי שיין, זאָג איך אײַך, די אַנדערע טאָכטער מײַנע, האָדל מיין איך, וואָס זאָל איך אײַך זאָגן? טאַקע ווי אין דער הייליקער מגילה שטייט געשריבן: כי טובת מראה היא — שײַנט ווי אַ שטיק גאָלד! און צו די צרות באַדאַרף זי נאָך האָבן אַ קאָפּ אויך, שרײַבט און לייענט ייִדיש און רוסיש, און ביכלעך — ביכלעך שלינגט זי, ווי האַלעשקעס. וועט איר דאָך פרעגן אַ קשיא: וואָס פאַר אַ מחותן איז טביהס טאָכטער מיט ביכלעך, אַז דער טאַטע אירער האַנדלט גאָר מיט קעז און מיט פּוטער? הערסטו, אָט דאָס פרעג איך דאָך באַ זיי, באַ די פֿײַנע בחורים הייסט עס, וואָס קיין הויזן, איך בעט איבער אײַער כבוד, איז נישטאָ, און שטודירן גלוסט זיך זיי, ווי מיר זאָגן אין דער הגדה: כולנו חכמים — אַלע ווילן לערנען, כולנו נבונים — אַלע ווילן שטודירן. פרעגט זיי: וואָס שטודירן? ווער שטודירן? זאָלן אַזוי ציגן וויסן אין פרעמדע גערטנער שפּרינגען! אַז בסך־הכל לאָזט מען זיי דאָך גאָר ניט צו, ווי זאָגט ער: אַל תשלח ידך — אַ קאַטע פון דער פּוטער!... זאָלט איר זען פונדעסטוועגן, ווי מע לערנט! און ווער? בעל־מלאכהשע קינדער. פון שנײַדערס, פון שוסטערס, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפן בכל אשר אפנה! מע לאָזט זיך אַוועק קיין יעהופּעץ, אָדער קיין אָדעס, מע וואַלגערט זיך אויס אויף אַלע בוידעמס, עסן עסט מען מכות מיט בכורות, און פאַרבײַסן פאַרבײַסט מען מיט קדחת, גאַנצע חדשים דורכאַנאַנד קוקט מען נישט אָן קיין שטיקל פליישׁ אין די אויגן, מע לייגט זיך צונויף זעקס פאַרשווינדלעך אויף איין בולקע מיט אַ הערינג און ושמחת בחגך — הוליע קבצן!...

בקיצור, האָט זיך איינער פון דער „חברה" פאַרהאַקט אין אונדזער ווינקל, עפּעס אַ שלים־מזל, נישט ווײַט פון דאַנען, איך האָב געקענט

דעם טאטן זיינעם, ער איז געווען א פּאַפּיראָסניק און א קבצן, לאָז ער מיר מוחל זיין, אין זיבן פּאָלעס. מילא, בין איך אייך דערויף נישט אויסן, וואָרעם אַז דעם תנא רב יוחנן הסנדלר איז אָנגעשטאַנען צו גייען שטיוול, מעג אים שוין, דאַכט זיך, אָנשטיין צו האָבן א טאַטן, וואָס דרייט פּאַפּיראָסן. פאַרדריסן פאַרדריסט מיך נאָר איין זאַך: למאי זאָל זיך א קבצן לוסטן לערנען, שטודירן? פּראַוודא, דער גוטער יאָר האָט אים נישט גענומען, ער האָט א גוט קעפּל, גאָר א גוט קעפּל. פערטשיק הייסט ער, דער שלים־מזל, האָבן מיר איבערגעלייגט אויף יידיש: פעפערל. ער זעט טאַקע אויס ווי א פעפערל. איר זאָלט אָנקוקן — א וועוויריקל, א קליינס, א שוואַרץ, א פאַרזעעניש, נאָר ס'איז פול, מלא וגדוש, און א מויל — אש להבה, שוועבל און פעך.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, איך פאָר איינמאָל אַהיים פון בויבעריק, אָפּגעזעצט דאָס ביסל סחורה, א גאַנצן טראַנספּאָרט, קעז און פּוטער און סמעטענע און שאר ירקות. זיץ איך פאַרטראַכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימל־זאַכן, פון דעם, פון יענעם, און פון די יעהופּעצער נגידים, וואָס עס גייט זיי, קיין עין־הרע, אַזוי גוט, אַזוי גוט, און פון טביהן דעם שלים־מזל מיט זיין פערדל, וואָס ווערן כל ימיו פאַרשוואַרצט, וכדומה נאָך אַזעלכע ענינים. זומער, די זון באַקט, די פליגן בייסן, און די וועלט אַרום און אַרום איז מחיה, גרויס, אָפן, כאַטש הייב זיך אויף און פלי, כאַטש ציִ זיך אויס און שווים!...

דערוויַל, איך טו א קוק — א בחורל שפּאַנט זיך מיט די רגלים איבערן זאַמד, האַלט א פּעקל אונטערן אָרעם און שוויצט, פּאַכט מיט דער נשמה. „יעמוד החתן רב יאָקל בן פלעקל! — זאָג איך צו אים. — זעץ דיך אויף, הער נאָר, וועל איך דיך אַביסל אונטערפירן, איך פאָר במילא ליידיק. ווי שטייט דאָרטן, זאָג איך, באַ אונדז געשריבן: „דיַין חברס אייזל אַז דו באַגעגנסט, איז ע ז ו ב ת ע ז ו ב — דאַרפסט אים נישט פאַרלאָזן, הייַנט לא כל־שכן א מענטש"... לאַכט ער, דער שלים־מזל, און לאָזט זיך דווקא לאַנג נישט בעטן און קריכט אין וועגעלע אַריַין. „פון וואַנען, זאָג איך, שפּאַנט דאָס, למשל, א בחורל?" „פון יעהופּעץ". „וואָס האָט, זאָג איך, אַזאַ בחורל, ווי דו, צו טאָן אין יעהופּעץ?" „אַזאַ בחורל, ווי איך, זאָגט ער, גיט אָפּ אַקזאַמענט". „אָף וואָס, זאָג איך, שטודירט אַזאַ בחורל, ווי דו?" „אַזאַ בחורל, ווי איך, זאָגט ער, ווייס נאָך אַליין ניט אָף וואָס ער שטודירט". „אם כן, זאָג

איך, וואָס־זשע דולט זיך אַזאַ בחורל, ווי דו, אומזיסט דעם קאָפּ?" „זאָרגט זיך ניט, רב טביה, אַזאַ בחורל, ווי איך, זאָגט ער, ווייס שוין, וואָס ער האָט צו טאָן". „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, ווי באַלד, אַז איך בין דיר שוין יאָ באַקאַנט, טאָ ווער ביסטו, למשל?" „ווער איך בין? איך בין, זאָגט ער, אַ מענטש". „איך זע, זאָג איך, אַז נישט קיין פערד; איך מיין וועמענס ביסטו?" „וועמענס, זאָגט ער, זאָל איך זײַן? איך בין גאָטס". „איך ווייס, זאָג איך, אַז גאָטס; עס שטייט, זאָג איך, בײַ אונדז געשריבן: כל החיה וכל הבהמה. איך מיין, זאָג איך, פון וואַנען שטאַמסטו, ציִ ביסטו אַן אונדזעריקער, ציִ אפשר פון דער ליטע?" „שטאַמען, זאָגט ער, שטאַם איך פון אָדם הראשונען און אַליין בין איך, זאָגט ער, אַ היגער, איר קענט מיך". „ווער־זשע, זאָג איך, איז דער טאַטע דײַנער? לאָמיר שוין הערן!" „מײַן טאַטע, זאָגט ער, האָט געהייסן פּערטשיק". „טפו זאָלסטו ווערן! האָסטו, זאָג איך, באַדאַרפט אַזוי לאַנג מוטשען? ביסט, הייסט דאָס, פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניקס אַ זונדל". „בין איך, זאָגט ער, פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניקס אַ זונדל". „און שטודירסט, זאָג איך, אין די קלאַסן?" „און שטודיר, זאָגט ער, אין די קלאַסן". „נו־נו, מהכתיתי, זאָג איך, אָדם אַ מענטש, צפּור אַ פֿויגל, קאַטשקע רוק זיך. זאָג־זשע מיר, זאָג איך, תּכשיט מײַנער, פון וואָס, למשל, לעבסטו, אַ שטייגער?" „פון דעם, זאָגט ער, וואָס איך עס". „אַהאַ, זאָג איך, גאַנץ גוט; וואָס־זשע, זאָג איך, עסטו?" „אַלצדינג, זאָגט ער, וואָס מע גיט מיר". „איך פאַרשטיי, זאָג איך, ביסט נישט קיין איבערקלײַבער: אַז ס'איז דאָ וואָס צו עסן, עסטו, און אַז ס'איז נישטאָ וואָס צו עסן, פאַרבײַסטו מיט אַ ליפּ און לייגסט זיך שלאָפן אַ ניכטערער. נאָר וואָס דען, זאָג איך, ס'איז אַלצדינג כדאי, אַבי שטודירן אין די קלאַסן, זאָג איך; גלײַכסט זיך, זאָג איך, צו די יעהופּעצער נגידים, ווי אין פּסוק שטייט: כולם אהובים, כולם ברורים"... אַזוי זאָג איך צו אים מיט אַ פּסוק און מיט אַ מדרש, ווי טביה קאָן. מיינט איר דאָך, אַז ער שווײַגט מיר אָפּ, פּערטשיק הייסט עס? „ניט דערלעבן, זאָגט ער, וועלן די נגידים, אַז איך זאָל זיך צו זיי גלײַכן! איך האָב זיי, זאָגט ער, אין דער ערד!" „ביסט מיר עפּעס שטאַרק, זאָג איך, אויפגעטראָגן, זאָג איך, אויף די נגידים? איך האָב מורא, זאָג איך, אויב זיי האָבן זיך ניט צעטיילט, זאָג איך, מיט דײַן טאַטנס ירושה". „זאָלט איר טאַקע וויסן, זאָגט ער, אַז איך

און איר און מיר אַלע, קאָן זײַן, האָבן אַ גרויסן חלק באַ זיי אין דער ירושה"... „ווייסטו וואָס, זאָג איך, לאָזן שוין דײַנע שונאים ריידן פאַר דיר. איך זע אַרויס, זאָג איך, נאָר איין זאַך, אַז דו ביסט אַ יונגל נישט קיין פאַרפאַלענער און די צונג באַדאַרף מען דיר נישט פּיקן; אויב דו ווילסט, זאָג איך, האָבן צײַט, קאָנסטו זיך אַרײַנכאַפּן צו מיר הײַנט אַף דער נאַכט, וועלן מיר אַביסל שמועסן, און טאַקע, בדרך הליכה, כאַפּן מיט אונדז אַ וועטשערע"...

אוודאי האָט זיך מײַנער נישט געלאָזט איבערחזרן די ווערטער און איז געקומען צו גאַסט, געטראָפן אַקוראַט צום סמיטשיק, בשעת דער באָרשט איז געשטאַנען אַפן טיש און די מילכיקע קנישעס אין אויוון האָבן זיך נאָך געפּרעגלט. „דו האָסט, זאָג איך צו אים, אַ לעבעדיקע שוויגער; קאָנסט זיך, זאָג איך, גיין וואַשן, און אַז ניט, קאָנסטו, זאָג איך, עסן אומגעוואַשן, איך בין ניט גאָטס סטראַפּטשע, זאָג איך, מיך וועט מען אַף יענער וועלט פאַר דיר ניט שמײַסן". אַזוי שמועס איך מיך אוים מיט אים, און פיל, אַז עס ציט מיך עפּעס צו דעם דאָזיקן מענטשל. וואָס — ווייס איך אַליין ניט, נאָר עס ציט; איך האָב ליב, פאַרשטייט איר, אַ מענטשן, וואָס מע קאָן מיט אים ריידן אַ וואָרט; אַמאָל אַ פּסוק, אַמאָל אַ מדרש, אַמאָל אַ שטיקל חקירה אין הימל־זאַכן, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע. אָט אַזאַ מענטש איז טביה. פון יענער צײַט אָן האָט מײַן בחור אָנגעהויבן אַרײַנקומען צו מיר כמעט אַלע טאָג. אָפּגעפּאַרטיקט זיך מיט די „שטונדן", פלעגט ער קומען צו מיר זיך אָפּ־רוען און אַביסל פאַרברענגען. מאָלט אײַך, אַז אַך און וויי איז געווען צו אים מיט זײַנע שטונדן איינינעם, אַז בסך־הכל, דאַרפט איר וויסן, באַ אונדז דער גרעסטער נגיד איז געוווינט צו צאָלן גאַנצע ח"י גילדווינים, אי דאָס, זאָל דער לערער אים העלפן לייענען דעפּעשן, שרײַבן אַדרייסים און טאַקע פאָלגן אַ גאַנג אויך, פאַרוואָס נישט? אַ בפירושער פּסוק: ב כ ל ל ב ב ך ו ב כ ל נ פ ש ך — עסטו ברויט, דאַרפסטו וויסן פאַרוואָס. אַ שטיקל גליק כאַטש, וואָס געגעסן האָט ער, אייגנטלעך, באַ מיר, און דערפאַר האָט ער אונטערגעקנעלט מיט מײַנע טעכטער, ווי זאָגט ער: ע י ן ת ח ת ע י ן — אַ פּאַטש פאַר אַ פּאַטש; און אָט אַזוי איז ער געוואָרן באַ אונדז אין שטוב אַ גאַנצער בן־בית, די קינדער האָבן אים אונטערגעטראָגן אַ גלעזל מילך, און מײַן אַלטע האָט אַכטונג געגעבן, ער זאָל האָבן אַ העמד אַפן לײַב מיט אַ פּאָר זאָקן גאַנצע — און

טאַקע דערמאָלט האָבן מיר דאָס אים געקרוינט מיטן נאָמען „פּעפּערל“, איבערגעמאַכט, הייסט דאָס, אַף יידיש פון פּערטשיק, און מע קאָן זאָגן, אַז מיר האָבן אים אַלע ליב געקריגן עפּעס גאָר ווי אַן אייגענעם, מחמת בטבע איז ער, דאַרפט איר וויסן, דווקא נישקשה פון אַ מענטשל, אַ פּשו־טער, אַ פּראָסטער חי־וקיים הייסט דאָס, שלי שלך, שלך שלי, מײַנס דײַנס — הפקר ציבעלעס...

פאַר איין זאַך נאָר האָב איך אים פּײַנט געהאַט: פאַר זײַן פאַר־פאַלן ווערן. פּלוצים פּלעגט ער זיך אויפהייבן, אַוועקגיין, און ו ה י ל ד א י נ נ ו — נישטאָ פּעפּערל! „ווו ביסטו געווען, מײַן טײַערער שפּיל־פויגל?“ שווײַגט ווי אַ פיש... איך וויים נישט, ווי אַזוי איר — איך האָב פײַנט אַ מענטשן מיט סודות; איך האָב ליב, ווי זאָגט ער: ו י ד ב ר — גערעדט און ו י א מ ר — געזאָגט. דערפאַר האָט ער אָבער אַ מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז מ י ב א ש ו מ י ב מ י ם — פאַר פײַער און פאַר וואַסער. אַ פּיסק — ניט געדאַכט זאָל ער ווערן! רעדט על ה׳ ועל משיחו, און אַף „נגתקה“... און דער עיקר טאַקע — אַף „נגתקה“... מיט פּלאַנען אַלץ אַזעלכע ווילדע, קרומע, משוגענע געננ, עפּעס אַלצדינג לאַקירדע, פּאַפּעריק, מיט די פּיס אַרויף. למשל, אַ נגיד, קומט אויס, נאָך זײַן משוגענעם, פאַרקערטן שכל, איז אָפּגעפּרעגט, און אַ קבצן איז, פאַרקערט, אַ גאַנצער צימעס, און ווער שמועסט אַ בעל־מלאכה — דער איז גאָר דאָס אייבערשטע פונעם שטויסל, טײַערער פון חרוסת, מחמת יגיע כפּיך, זאָגט ער, דאָס איז דער עיקר. „פונדעסטוועגן, זאָג איך, צו געלט, זאָג איך, קומט דאָס נישט?“ ווערט ער מלא כעס און וויל מיר אײַנדרינגען, אַז געלט איז אַ שחיטה פאַר דער וועלט; פון געלט, זאָגט ער, נעמען זיך אַלע פאַלשקייטן אַף דער וועלט, און אַלצדינג, זאָגט ער, וואָס סע טוט זיך אַף דער וועלט, טוט זיך עס נישט על־פּי יושר. און ער ברענגט מיר צענטויזנט ראיות און משלים, וואָס קלעפּן זיך באַ מיר, ווי אַן אַרבעס צו דער וואַנט... „קומט אויס, נאָך דײַן משוגענעם שכל, זאָג איך, אַז דאָס, וואָס מײַן בהמה מעלקט זיך, און דאָס, וואָס מײַן פערדל פאָרט, איז אויך נישט על־פּי יושר?“... וכדומה נאָך אַזעל־בע קלאָץ־קשיות פרעג איך אים און שטעל אים אָפּ, ווי זאָגט ער, ע ל כ ל ד ב ר י ש י ר ו ת ו ת ש ב ח ו ת — אַף יעדן טריט, ווי טביה קאָן! מײַן פּעפּערל אָבער קאָן אויך, נאָך אַ מין קאָנען! הלוואי וואָלט ער אַזוי נישט קאָנען ווי ער קאָן! און האָט ער עפּעס אָפּן האַרצן, אַזוי זאָגט ער

דאָס אַרויס! איינמאָל זיצן מיר אַזוי פאַרנאַכט באַ מיר אױף דער פּריזבע און הקירהן אַלץ מכוח די דאָזיקע ענינים, פילאָזאָפיע הייסט עס. רופט ער זיך אָן צו מיר, פעפערל הייסט עס: „איר ווייסט, רב טביה? איר האָט טעכטער, רב טביה, זייער געראָטענע". „טאַקע באמת?" — זאָג איך. — אַ דאַנק דיר פאַר דער בשורה; זיי האָבן, זאָג איך, אין וועמען געראָטן צו זײַן". „איינע, זאָגט ער צו מיר ווײַטער, די עלטערע, די איז גאָר, זאָגט ער, אַ בר־דעת, אַ פאָלנע מענטש". „איך ווייס עס אָן דיר, זאָג איך, דאָס עפּעלע, זאָג איך, פאַלט נישט ווײַט פונעם ביימעלע". אַזוי זאָג איך צו אים, און דאָס האַרץ, געוויינלעך, וואַקסט פאַר תענוג. וואָרעם וואָסער פאָטער, איך בעט אײַך, האָט נישט ליב, אַז מע לויבט אים זײַנע קינדער? גיי זײַ אַ נביא, אַז פון אַזאַ מין לויבעניש וועט גאָר אַרויסשפּרינגען אַ פאַרקאָכעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זײַן! איר מעגט דאָס האָרכן.

בקיצור, ויהי ערב ויהי בוקר — געוועזן איז דאָס צווישן טאָג און נאַכט, אין בויבעריק טאַקע, פאָר איך מיר אַזוי מיט מײַן וועגעלע איי־בער די דאַטשעס, שטעלט מיך עמעצער אָפּ. איך טו אַ קוק — ס'איז אפרים דער שדכן. אפרים דער שדכן, דאַרפט איר וויסן, איז זיך אַ ייִד אַ שדכן, ווי אַלע שדכנים, פאַרנעמט זיך, הייסט דאָס, מיט שידוכים. דערזעט ער מיך, אפרים הייסט עס, אין בויבעריק און שטעלט מיך אָפּ: „זײַט־זשע מוחל, רב טביה, איך דאַרף אײַך עפּעס, זאָגט ער, זאָגן". „מהכתיתי, אַבי אַ גוטס", זאָג איך און שטעל אָפּ דאָס פערדל. „איר האָט, זאָגט ער, רב טביה, אַ טאָכטער!" „איך האָב, זאָג איך, זיבן, זאָלן געזונט זײַן". „איך ווייס, זאָגט ער, אַז איר האָט זיבן, איך האָב אויך זיבן". „האָבן מיר, זאָג איך, איינײַנעם אַזוי גרויס ווי פערצן". „בקיצור, ווערטלעך אױף אַ זײַט, זאָגט ער; די מעשה, רב טביה, דערפון, זאָגט ער, איז אַזוי: איך בין דאָך, ווי אײַך איז ידוע, אַ ייִד אַ שדכן, האָב איך, זאָגט ער, פאַר אײַך אַ חתן. נאָר אַ חתן — פון חתנלאַנד אַ חתן, טאַקע פערווע שבפערווע!" „דהײַנו, זאָג איך, וואָס ווערט אָנגערופן באַ אײַך אַ חתן פון חתנלאַנד, פערווע שבפערווע? אויב, זאָג איך, אַ חייט, אָדער אַ סנדלר, אָדער אַ מלמד, מעג ער, זאָג איך, זיצן דאָרט, און איך, זאָג איך, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד — מײַן גלײַכן וועל איך מיר געפינען, מ מ ק ו ם א ח ר, ווי דער מדרש, זאָג איך, זאָגט"... „ע, זאָגט ער, רב טביה, איר הייבט שוין אָן מיט

אַנדערע מדרשים? מיט אײַך, זאָגט ער, ריידן, באַדאַרף מען זיך גוט אונטערגאַרטלען! איר פאַרשיט, זאָגט ער די וועלט מיט מדרשים. איר הערט בעסער אויס, זאָגט ער, וואָס פאַר אַ מין שידוך אפרים דער שדכן איז אַ בעלן אײַך פאָרצולייגן; איר זאָלט, זאָגט ער, נאָר האָרכן און שווײַגן". אַזוי מאַכט ער צו מיר, אפרים הייסט דאָס, און נעמט און לייענט מיר אויס אַ צעטל — וואָס זאָל איך אײַך זאָגן? טאַקע עפּעס קפריסין. ראשית, איז דאָס אָרט זייער אַ שיין אָרט, אַ טאַטנס אַ קינד, ניט קיין „חאָץ־דרגא". און דאָס, דאַרפט איר וויסן, איז בײַ מיר דער עיקר. וואָרעם איך בין אַליין אויך ניט אַבי ווער; בײַ מיר אין דער משפּחה זײַנען פאַראַן אַלערליי, ווי זאָגט ער: עקודים, נקודים ובֿרודים — פאַראַן פּראָסטע מענטשן, פאַראַן בעל־מלאכות און פאַראַן בעלי־בתים. הײַנט איז ער אַ יודע־נגן, וואָס פאַרשטייט אין די קליינע אותיות. און דאָס איז בײַ מיר אוודאי נישט פון די קליינע זאַכן, וואָרעם אַ גראָבן יונג האָב איך דאָך פײַנט, ווי חזיר! בײַ מיר אַן עם־הארץ איז ערגער טויזנט מאָל פון אַ הולטײַ; איר מעגט אײַך גיין אָן אַ היטל, און אפילו מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף, אַבי איר ווייסט וואָס רש"י מאַכט, זײַט איר שוין פון מײַנע לײַט. אַט אַזאַ יוד איז טביה... הײַנט איז ער, זאָגט ער, רײַך, אָנגעשטאָפּט מיט געלט, פאָרט אַרוים, זאָגט ער, מיט אַ קאַרעטע, מיט אַ פּאָר ברענענדיקע סוסים, עס גייט אַזש אַ רויך!... נו, מהכתיתי, טראַכט איך מיר, דאָס איז אויך נישט פון די גרויסע חסרונות. איידער אַ קבצן, איז שוין גלײַכער אַ נגיד, ווי זאָגט ער: יאה עניותא לישראל — גאָט אַליין האָט אויך פײַנט אַ קבצן. אַ סימן האָט איר, אַז גאָט זאָל ליב האָבן אַ קבצן, וואָלט אַ קבצן קיין קבצן נישט געוועז. „נו, לאָמיר הערן ווײַטער", זאָג איך. „ווײַטער, זאָגט ער, וויל ער מיט אײַך אַ שידוך טאָן, ער גייט אוים, ער חלשט, זאָגט ער, דאָס הייסט נישט נאָך אײַך — נאָך אײַער טאָכטער חלשט ער, ער וויל אַ שיינע וויל ער"... „אַזוי? — זאָג איך. — לאָז ער זײַן פאַר איר די כפּרה. ווער, זאָג איך, איז ער, דער אַנטיק אײַערער: אַ בחור? אַן אַלמן? אַ גרוש? אַ שוואַרץ־יאָר?" „ער איז אַ בחור, זאָגט ער, אַ בחור, אפילו אין די יאָרן שוין, נאָר אַ בחור". „וואָאַזוי־זשע, זאָג איך, איז דער הייליקער נאָמען זײַנער?" וויל ער מיר נישט זאָגן, כאָטש בראָט אים. „ברענגט זי, זאָגט ער, צו פירן קיין בויבעריק, וועל איך אײַך נאָכדעם, זאָגט ער, זאָגן". „וואָס הייסט, זאָג

איך, איך זאָל זי ברענגען צו פירן? ברענגען, זאָג איך, ברענגט מען צו פירן אַ פערד, זאָג איך, אַפן יריד, אָדער אַ בהמה צו פאַרקויפן"...

בקיצור, די שדכנים, ווייסט איר דאָך, קאָנען איבעררײדן אַ וואַנט. ס'איז געבליבן, אַז אם־ירצה־השם נאָך שבת ברענג איך זי צו פירן קיין בויבעריק. און אַלערליי גוטע, זיסע מחשבות קומען מיר אויף די געדאַנ־קען, און איך שטעל מיר שוין פאָר מײַן האָדלען, ווי זי פאָרט אין אַ קאַ־רעטע מיט אַ פּאָר ברענענדיקע סוסים, און די וועלט איז מיר מקנא, ניט אַזוי אויף דער קארעטע מיט די סוסים, ווי אויף די טובות, וואָס איך טו דער וועלט דורך מײַן טאָכטער דער נגידית, העלף־אויס די געפּאַלענע מיט אַ גמילות־חסד, ווען אַ כף־הא'ער, ווען אַ פופציקער און ווע־מען אַ הונדערטער, ווי זאָגט איר, יענער האָט אויך אַ נשמה... אַזוי טראַכט איך מיר, פאַרנדיק פאַרנאַכטלעך, צוריקוועגס אהיים, און שמײַס דאָס פערדל און שמועס מיך דורך מיט דעם אויף פערדיש לשון: „לסוסתי, זאָג איך צו דעם, וויאָ! אַנו, מאַך נאָר, זאָג איך, מיט די רגלים אביסעלע גיכער, באַקומסטו דײַן פּאַרציע האָבער, וואָרעם א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — שטייט באַ אונדז געשריבן — אַז מע שמירט ניט, פאָרט מען ניט"...

און ווי איך רייד מיר דאָ אַזוי מיט מײַן פערדל, זע איך, פון וואַלד אַרויס שנײַדט זיך אַ פּאָרל, צוויי מענטשן, ניכר, אַ זכר מיט אַ נקבה. גיין גייען זיי נאָענט, האַרט איינער צום אַנדערן, און מע רעדט עפּעס זייער געשמאַק, ווער קאָן דאָס זײַן פּלוצים אין מיטן דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיך אײַן דורך די פײַעריקע ריטער פון דער זון. — איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז ס'איז פעפערל! מיט וועמען־זשע גייט ער דאָס, דער שלים־מזל, אַזוי שפּעט? איך פאַרשטעל מיך מיט דער האַנט פון דער זון און קוק מיך אײַן נאָך שטאַרקער: ווער איז די נקבהקע? אוי! דאַכט זיך, האָדל? יאָ, ס'איז זי, ווי איך בין אַ ייִד, ס'איז זי!... אַזוי? אָט דאָס האָט מען אַזוי געשמאַק געלערנט גראַמאַטיקעס, געלייענט ביכלעך?! אוי, טביה, ביסטו אַ בהמה! — אַזוי טראַכט איך מיר, און שטעל אָפּ דאָס פערדל און רוף זיך אָן צו מײַנע לײַט: „אַ גוטן אָוונט אײַך, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּעס מכוח מלחמה? ווי קומט איר, זאָג איך, פּלוצים גאָר אַהער? אויף וועמען קוקט איר דאָ אַרוים? אַפן נעכטיקן טאָג?"... דערהערט אַזאַ מין ברוך־הבא, איז מײַן פּאָרל גע־בליבן שטיין, ווי זאָגט ער, ל א ב ש מ י ם ו ל א ב א ר ץ, דאָס

הייסט: ניט אהין, ניט אהער, מחילה צעדרייט און רויטלעך אפן פנים... געשטאנען אזוי א פאר מינוט אן ווערטער, לאזט מען אראפ די אויגן, נאכדעם הייבט מען אן קוקן אף מיר, איך אף זיי, זיי ביידע אף דאס אנדערע.

„נו? — זאג איך. — עפעס באטראכט איר מיך, זאג איך, גלײַך אזוי ווי איר האט מיך שוין לאנג נישט געזען. איך בין, דאכט מיר, דער אייגענער טביה, זאג איך, וואס געווען, נישט געמינערט א האר". אזוי מאך איך צו זיי האלב פארדראסיק און האלב אף קאטאוועס. רופט זיך אן צו מיר די טאכטער מײַנע, האדל הייסט דאס, און ווערט נאך רויטער ווי פריער: „טאטע, אונדז קומט מזל־טוב"... „מזל טוב אײַך, זאג איך, מיט מזל זאלט איר לעבן. וואס איז די מעשה? איר האט געפונען, זאג איך, אן אוצר אין וואלד? צי איר זײַט נאר וואס ניצול געווארן, זאג איך, פון א גרויסער סכנה?" „אונדז קומט, זאגט ער, מזל־טוב, מיר זײַנען חתן־כלה". „וואס הייסט, זאג איך, איר זײַט חתן־כלה?" „חתן־כלה, זאגט ער, ווייסט איר נישט וואס הייסט? חתן־כלה הייסט, זאגט ער, איך בין איר חתן, זי איז מײַן כלה". אזוי מאכט ער צו מיר, פעפערל הייסט דאס, און קוקט מיר דווקא גלײַך אין די אויגן ארײַן. איך קוק אים אבער אויך גלײַך אין די אויגן ארײַן און מאך צו אים: „ווען איז געווען בא אײַך, זאג איך, דאס קנס־מאל? און פארוואס האט איר נישט גערופן מיך אויך אף דער שמחה? איך קער מיך, דאכט זיך, אן דא א שטיקל מחותן, צי ניין?"... איר פארשטייט, איך לאך און ווערעם עסן מיך, טאטשען מײַן לײַב. נאר גארנישט, טביה איז נישט קיין ייִדענע, טביה האט ליב אויסהארכן ביזן סוף... רוף איך מיך אן צו זיי: „איך פארשטיי ניט — א שידוך אן א שדכן, אן תנאים?" „וואס דארפן מיר, מאכט ער, פעפערל הייסט דאס, שדכנים? מיר זײַנען שוין לאנג, זאגט ער, חתן־כלה". „אזוי? גאטס נסים! וואס־זשע האט איר, זאג איך, געשוויגן ביז אהער?" „וואס זאלן מיר, זאגט ער, שרײַען? מיר וואלטן אײַך הײַנט אויך נישט דערציילט, נאר אזוי ווי מיר האלטן אין גיכן בא צעשיידן זיך, איז בא אונדז געבליבן, מיר זאלן שטעלן פריִערט א חופה"... דאס האט מיך שוין פארדראסן, ווי זאגט איר: ב א ו מ י ם ע ד נ פ ש — דערלאנגט איןביין ארײַן! מילא, וואס ער זאגט: חתן־כלה — איז נאך צו דערלײַדן, ווי שטייט דארטן געשריבן: א ה ב ת י — ער וויל זי, זי וויל אים. אבער חופה? וואס איז דאס

פאַר ווערטער: שטעלן אַ חופּה? עפּעס תּרגום־לשון!... ווײַזן ווײַזט אויס, אַז מײַן חתן האָט פאַרשטאַנען, אַז איך בין פון דער מעשה אַביסל מטושטש; רופט ער זיך אָן צו מיר: „פאַרשטייט איר, רב טביה, די מעשה דערפון איז אַזוי: איך האַלט באַ אָפּפאָרן פון דאַנען". „ווען פאָרסטו?" „אין גיכן"". „וווּהין, אַ שטייגער?" „דאָס קאָן איך אײַך, מאַכט ער, נישט זאָגן, ס'איז, זאָגט ער, אַ סוד"... איר הערט? ס'איז אַ סוד! ווי געפעלט דאָס אײַך, אַ שטייגער? קומט צו גיין אַ פעפערל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעעניש, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ חתן, וויל שטעלן אַ חופּה, האַלט באַ אָוועקפאָרן און זאָגט ניט וווּהין! קאָן ניט צעזעצט ווערן די גאַל? „מילא, זאָג איך צו אים, אַ סוד איז אַ סוד; באַ דיר איז גאָלע סודות... גיב מיר אָבער צו פאַרשטיין, ברודערל, אָט דאָס: דו ביסט דאָך אַ מענטש, זאָג איך פון סאַמע יושר און ביסט אײַנגעטונקען אין מענטשלעכקייט פון אויבן ביז אַראָפּ, — ווי קומט דאָס, זאָג איך, צו דיר, אַז דו זאָלסט פּלוצים אין מיטן דרינען צונעמען באַ טביהן אַ טאָכטער און מאַכן זי פאַר אַן עגונה? אָט דאָס הייסט באַ דיר יושר? מענטשלעכקייט? אַ שטיקל גליק, זאָג איך, וואָס דו האָסט מיך נישט באַגנבהט, אָדער אונטערגעצונדן"... „טאַטע! — זאָגט זי צו מיר, האָדל הייסט דאָס. — דו ווייסט גאָרניט, ווי גליקלעך מיר זײַנען, איך און ער, וואָס מיר האָבן דיר אויסגעזאָגט פונעם סוד. ס'איז באַ אונדז, זאָגט זי, אַראָפּ אַ שטיין פונעם האַרצן. קום אַהער, לאָמיר זיך צעקושן". און נישט לאַנג געטראַכט, כאַפּן זיי מיך אַרום ביידע, זי פון איין זײַט, ער פון דער אַנדערער זײַט, און מע הייבט מיך אָן קושן און האַלדזן, זיי מיך און איך זיי, און פון גרויס אימפּעט, אַפּנים, זיי ביידע צווישן זיך דאַוואַי קושן זיך! אַ באַשרײַבונג, זאָג איך אײַך, אַ טעיאַטער מיט זיי! „טאָמער וואָלט שוין געווען, זאָג איך, גענוג קושן זיך? צײַט עפּעס ריידן מכּוח תּכלית". „מכּוח וואָסער תּכלית?" זאָגן זיי. „מכּוח נדן, זאָג איך, מלבושים, הוצאות־החתונה, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע"... „מיר דאַרפן נישט, זאָגן זיי, גאָרנישט ניט, נישט קיין לאָקשן, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעס". „וואָס־זשע דען, זאָג איך, דאַרפט איר יאָ?" „מיר דאַרפן, זאָגן זיי, נאָר חופּה וקידושין"... איר הערט ווערטער...

בקיצור, איך וועל אײַך נישט מאַריך זײַן, עס האָט מיר געהאָלפן, ווי דער פאַראַיאָריקער שניי — מע האָט געשטעלט אַ חופּה. אַלץ הייסט

א חופה! אוודאי, וואָס זאָלט איר קלערן, נישט אזא חופּה, ווי טביהן שטייט אָן. אויך מיר א חופּה!... א שטילע חתונה... אַך און וויי!... און דערצו איז נאָך פּאַראַן א ווײַב, ווי זאָגט איר: אַף א מכה א בלאָטער. מוטשעט זי, איך זאָל איר נאָר זאָגן, וואָס איז דאָס עפּעס אזוי כאַפּ־לאַפּ, בחפזונדיק? נו, גייט גיט צו פאַרשטיין א יידענע, אז סע ברענט! וואָס טויג אײַך, איך האָב איר געמוזט אָפּטאָקן פון דרך־שלום וועגן א ליגן הגדול הגבור והנורא, א מעשה מיט א ירושה, א רײַכע מומע פון יעהופּעץ, נעבעך, טיקע טעג — אַבי זי זאָל מיך לאָזן צורו. און טאַקע באותו היום, דאָס הייסט א פּאָר שעה נאָך דער שיינער חופּה, שפּאַן איך אײַן דאָס פערד־און־וועגעלע, און מיר זעצן זיך אויף זאָלבעדריט, דאָס הייסט: איך און זי און ער, דער געניידעם מײַנער, און הלך משה מרדכי — מאַרש צום באַן קיין בויבעריק. זיצנדיק אזוי מיט מײַן פּאָרפאָלק אין וועגעלע, כאַפּ איך מיר א קוק מן הצד אָפּן דאָזיקן פּאָרל און טראַכט מיר: וואָס פאר א גרויסן גאָט מיר האָבן און ווי מאָדנע שיין ער פירט זײַן וועלטל! און וואָס פאר מיני משונה נפשות, ווילדע ברואים, עס געפינען זיך בא אים! אָט האָט איר אײַך א פּאָרפאָלק נאָרוואָס פון דער נאָדל אַרויס: פּאָרט ער' אוועק, דער גוטער יאָר ווייס אים וווהין, און זי בלײַבט איבער דאָ — און מע זאָל דאָס לאָזן אפילו א טרער, כאָטש פון יוצא וועגן! נאָר גאָרנישט, טביה איז נישט קיין יידענע. טביה האָט צײַט, קוקט און שווײַגט, וואָס וועט דאָ זײַן... זע איך עפּעס א פּאָר יונגעלײַטלעך, גוטע כתריליקעס, מיט אויסגעטראָטענע שטיוול, זײַנען אַרויסגעקומען אָפּן באַן זיך געזעגענען מיט מײַן שפּיל־פויגל. איינער פון זיי איז געגאַנגען עפּעס ווי א שייגעץ, איך בעט איבער אײַער כבוד, מיטן העמדל איבער די הויזן, און האָט עפּעס געשושקעט זיך מיט מײַ־נעם שטילערהייט. „זע נאָר, טביה, טראַכט איך מיר, צי האָסטו זיך ניט אַרײַנגעכאַפּט דאָ צווישן חברה פערד־גנבים, בײַטל־שנײַדערס, שלע־סער־ברעכער, אָדער פאַלשע מאָנעטשיקעס?"...

פאָרנדיק צוריק מיט מײַן האָדלען פון בויבעריק אַהיים, קאָן איך מיך נישט אײַנהאַלטן און זאָג איר אַרויס דעם דאָזיקן געדאַנק גאַנץ אָפנטלעך. צעלאַכט זי זיך און וויל מיך אײַנריידן, אז ס'איז לויטער פײַנע מענטשלעך, ערלעכע, לעצט־ערלעכע לײַט, וואָס זייער גאַנץ לעבן איז נאָר פון יענעמס וועגן, זיך האָבן זיי נישט אין זינען, אפילו אין דער לינקער פּיאַטע... „אָט א יענער, זאָגט זי, וואָס מיטן העמדל, דער

איז גאָר אַ טאַטנס אַ קינד; ער האָט, זאָגט זי, אַוועקגעוואָרפן רײַכע טאַטע־מאַמע אין יעהופּעץ, ווײַל נישט נעמען בײַ זיי קיין צעבראָכענעם גראָשן". „אַזוי? גאָטס וווּנדער! — זאָג איך. — טאַקע זייער אַ פֿײַן בחורל, כ'לעבן! צום העמדל, וואָס ער גייט איבער די הויזן, מיט די לאַנגע האָר, ווען גאָט העלפֿט אים נאָך אַ האַרמאָניע, אָדער אַ הונט זאָל אים נאָכלויפֿן פֿון הינטן, דעמאָלט האָט דאָס שוין גאָר דעם זיבעטן חן!"... אָט אַזוי רעכן איך זיך אָפּ מיט איר שוין פֿאַר אים אויך, און לאָז אויס מײַן גאַנץ ביטער האַרץ, הייסט דאָס, צו איר נעבעך... און זי? גאָרנישט! א י ן א ס ת ר מ ג ד ת — מאַכט זיך תמעוואַטע. איך איר: „פּעפּערל", און זי מיר: „טובֿת־הכּלל, אַרבעטער, נעבעכיקע טעג"... „וואָס טויג מיר, זאָג איך, אײַער טובֿת־הכּלל מיט אײַער אַר־בעטן, אַז עס גייט צו בײַ אײַך בסוד? פֿאַראַן, זאָג איך, אַ שפּריכוואָרט: ווו אַ סוד, דאָרט איז אַ גנבֿה... אָמער זאָג מיר גלײַך, וואָס איז ער געפֿאָרן, פּעפּערל, און וווּהין?"... „אַלצדינג יאָ, זאָגט זי, נאָר דאָס נישט. פֿרעג זיך, זאָגט זי, בעסער נישט נאָך; גלייב מיר, זאָגט זי, וועסט מיט דער צײַט אַליין אַלצדינג וויסן. וועסט, אם־ירצה־השם, הערן, און אפֿשר אין גיכן, פֿיל נײַס, פֿיל גוטס!"... „אָמן, הלוואַי, זאָג איך, פֿון דײַן מויל אין גאָטס אויערן. נאָר אונדזערע שונאים, זאָג איך, זאָלן אַזוי וויסן פֿון זייער געזונט. ווי איך הייב אָן צו פֿאַרשטיין, וואָס דאָ טוט זיך בײַ אײַך און וואָס באַדײַט די שפּיל!"... „אָט דאָס איז טאַ־קע, זאָגט זי, דער אומגליק, וואָס דו וועסט דאָס ניט פֿאַרשטיין". „וואָס־זשע, ס'איז אַזוי טיף? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז איך פֿאַרשטיי, מיט גאָטס הילף, גרעסערע זאַכן"... „דאָס לאָזט זיך ניט, זאָגט זי, פֿאַרשטיין מיטן שכל אַליין, דאָס דאַרף מען, זאָגט זי, פֿילן, פֿילן מיטן האַרצן"... אַזוי זאָגט זי צו מיר, האָדל הייסט עס, און דאָס פּנים בײַ איר בשעת־מעשה פֿלאַמט און די אויגן ברענען. ניט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, די טעכטער מײַנע! פֿאַרקאָכן זיי זיך אין עפּעס, איז מיט האַרצן און מיט לײַב און לעבן און מיטן גוף און מיט דער נשמה!

בקיצור, וועל איך אײַך דערציילן, עס גייט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דרײַ און פֿיר און פֿינף און זעקס און זיבן — א י ן ק ו ל ו א י ן כ ס ף — נישטאָ ניט קיין בריוו, ניט קיין ידיעה. „פֿאַרפֿאַלן, זאָג איך, פּעפּערל!" — און כאַפּ אַ קוק אָף מײַן האָדלען. נעבעך קיין טראָפּן בלוט נישטאָ אין פּנים, זוכט אויף אַלע מאָל אַן אַנדער שטיקל אַרבעט אין

שטוב, וויל, ווײַזט אוים, פֿאַרגעסן דורך דעם די גרויסע צרות אירע, נאָר, איר זאָלט זאָגן, זי זאָל דאָס אים אַפֿילו דערמאָנען! שאַ, שטיל, גלײַך ווי ס'איז גאָר קיינמאָל נישט געווען קיין פּעפּערל אַף דער וועלט! נאָר איינמאָל טרעפֿט זיך אַ מעשה, איך קום צופֿאָרן אַהיים, איך זע — מײַן האָדל איז פֿאַרווייִנט, גייט אַרום מיט אָנגעשוואָלענע אויגן. הייב איך מיך אָן צו דערפֿרעגן, ווער איך געוואָר, אַז דאָ איז נישט לאַנג געווען עפּעס איינער אַ שלים־מזל מיט לאַנגע האָר און געסודעט זיך עפּעס מיט איר, מיט האָדלען הייסט עס. „אַהאַ! — טראַכט איך מיר. — דאָס איז יענער חברה־מאַן, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפֿן רײַכע טאַטע־מאַמע און האָט אַראָפּגעלאָזט דאָס העמדל איבער די הויזן"... און נישט לאַנג געטראַכט, רוף איך אַרויס מײַן האָדלען פֿון שטוב אין הויף אַרויס און טו זי אַ כאַפּ גלײַך אַף דער ווענטקע: „זאָג מיר נאָר, טאָכטער, האָסט שוין פֿון אים אַ גרוס?" „יאָ". „ווּ איז ער ערגעץ, דײַן באַשערטער?" „ער איז, זאָגט זי, ווײַט". „וואָס טוט ער?" „ער זיצט!" „ער זיצט?" „ער זיצט"... „ווּ זיצט ער? פֿאַרוואָס זיצט ער?" — שווײַגט זי. קוקט מיר גלײַך אין די אויגן אַרײַן און שווײַגט. „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, טאָכטער מײַנע, ווערליק איך פֿאַרשטיי, זיצט ער נישט פֿאַר קיין גנבה; פֿאַרשטיי איך ניט דעם שכל, אַז ווי באַלד קיין גנב ניט און קיין שווינדלער ניט, הײַנט פֿאַרוואָס־זשע זיצט ער, פֿאַר וואָסערע מעשים טובים?"... שווײַגט זי — אין אסתר מגדת... האָב איך מיך מיישב געווען: זאָגסט ניט, דאַרף מען ניט; ער איז דאָך דײַן שלים־מזל, ניט מײַנער. אַ שיינע ריינע כּפּרה! נאָר אינעווייניק אין האַרצן טראָג איך אַ ווייטיק, איך בין פֿאָרט אַ פֿאָטער, ווי מיר זאָגן אינעם דאַווענען: כ ר ח ם אָ ב ע ל ב נ י ם — אַ פֿאָטער בלײַבט אַ פֿאָטער.

בקיצור, געווען איז דאָס הושענא־רבה אַף דער נאַכט. יום־טוב איז בײַ מיר אַ מנהג, איך רו מיך אָפּ, און אויך דאָס פֿערדל רוט זיך בײַ מיר אוים, ווי אין דער תורה שטייט געשריבן: אַ ת ה — דו, ו ש ו ר ך — און דײַן ווײַב, ו ח מ ו ר ך — און דײַן פֿערדל... און אַגב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטאָ וואָס צו טאָן: טוט מען אַ בלאָז מיטן שופֿר, אַזוי צעלויפֿן זיך אַלע דאַטשניקעס, ווי די מײַז אין אַ הונגער, און בויבעריק ווערט אַ פּוסטקע. דעמאָלט האָב איך ליב צו זיצן אינדערהיים, בײַ זיך אַף דער פּריזבע. פֿאַר מיר איז עס דאָס בעסטע שטיקל צײַט.

די טעג זײַנען געשענקטע. די זון באַקט שוין ניט, ווי אַ קאַלך־אויוון, נאָר זי גלעט מיט אַ מין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער וואַלד איז אַלץ נאָך גרין, די סאָסנעס הערן ניט אויף צו שמעקן מיט סמאָלע, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דער וואַלד קוקט יום־טובדיק, ווי גאָטס אַ סוכה, אַ סוכה פון גאָט. אָט דאָ, טראַכט איך מיר, האַלט גאָט סוכות; דאָ, ניט אין שטאָט, וווּ סע טאַרעראַמט, און מענטשן לויפן הין און הער, פּינען מיט דער נשמה, יאָגן זיך נאָכן שטיקל ברויט, און מע הערט נאָר געלט און געלט און געלט!... און ווער שמועסט אַף דער נאַכט, הושענא־רבה, למשל, — איז דאָך גאָר אַ גן־עדן: דעמאָלט איז ד'ער הימל בלוי, די שטערן פינקלען, שעמערירן, בײַטן זיך, פינטלען, ווי, להבדיל, אַ מענטש מיט די אויגן; און אַמאָל, מאַכט זיך, פליט דורך אַ שטערן פײַל אויסן בויגן, לאָזט איבער נאָך זיך אַף אַ רגע'לע אַ גרינעם פּאַס — דאָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַ שטערנדל, געפאַלן עמעצנס מזל. וואָרעם וויפל שטערן, אַזויפיל מזלות... ייִדישע מזלות... „עס זאָל באַטש ניט זײַן מײַן פינצטער מזל", — טראַכט איך מיר, און עס קומט מיר אַפן געדאַנק האָדל. שוין פון עטלעכע טעג, אַז זי איז עפּעס ווי אויפגעמונטערט, לעבעדיקער געוואָרן, גאָר אַן אַנדער פּנים באַקומען. עמעצער האָט איר געבראַכט אַ בריוול, אַפּנים, פון אים טאַקע, פון איר שלים־מזל. ווילן ווילט זיך מיר זייער וויסן, וואָס ער שרײַבט איר, נאָר פרעגן וויל איך נישט; זי שווײַגט, שווײַג איך אויך, פּתח שין שאַ! טביה איז נישט קיין ייִדענע; טביה האָט צײַט...

דערווײַל, אַזוי ווי איך טראַכט פון האָדלען, קומט זי אָן, האָדל הייסט עס, זעצט זיך צו לעבן מיר אַף דער פּריזבע, קוקט זיך אַרום אַף אַלע זײַטן און רופט זיך אָן צו מיר שטילערהייט: „הערסטו, טאַטע? איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן: הײַנט געזעגענען מיר זיך אָפּ מיט דיר... אַף שטענדיק"...

אַזוי זאָגט זי צו מיר שטיל, קוים וואָס מע הערט, און קוקט אַף מיר מיט אַ מאָדנעם מין קוק, מיט אַזאַ קוק, וואָס איך וועל אים אייביק נישט פאַרגעסן. און בשעת־מעשה פליט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „זי וויל זיך טרינקען"... וואָס איז מיר אײַנגעפאַלן טרינקען? ווײַל עס האָט זיך געטראָפן, ניט דאָ געדאַכט, אַ מעשה: אַ מיידל נישט ווײַט פון אונדז האָט זיך פאַרקאָכט אין אַ דאָרף־שייגעץ און האָט זיך צוליב דעם דאָרף־שייגעץ... איר ווייסט דאָך שוין וואָס. איז די מאַמע פאַר

צרות קראַנק געוואָרן און איז געשטאָרבן, און דער טאַטע האָט זיך אויס־געבראָכט, געוואָרן אַ קבצן. און דער דאָרף־שייגעץ האָט זיך מיישב גע־ווען און האָט חתלירע געהאַט פּאַר אַן אַנדערע. איז זי אַוועקגעגאַנגען צום טײַך, דאָס מיידל הייסט דאָס, און האָט זיך אַרײַנגעוואָרפֿן אין וואַסער אַרײַן און האָט זיך דערטרונקען...

„וואָס הייסט, זאָג איך, דו געזעגנסט זיך אָפּ מיט מיר אויף שטענ־דיק?" — אַזוי מאַך איך צו איר און קוק אַראָפּ, זי זאָל ניט זען, ווי איך בין טויט. „דאָס הייסט, זאָגט זי, איך פֿאָר, זאָגט זי, אַוועק, מאָרגן, זאָגט זי, גאַנץ פֿרי, מיר וועלן זיך שוין מער קיינמאָל ניט זען... קיינ־מאָל ניט"...

דערהערט די דאָזיקע ווערטער, איז מיר געוואָרן אַביסל גרינגער אויף דער נשמה. דאַנקען גאָט באַטש דערפֿאַר, טראַכט איך מיר, ווי זאָגט ער: גם זו לטובה — עס קאָן זײַן ערגער, בעסער האָט קיין שיעור ניט... „וווּהין, למשל, פֿאָרסטו, אויב איך האָב, זאָג איך, די זכיה צו וויסן?" „איך פֿאָר, זאָגט זי, צו אים". „צו אים? — זאָג איך. — ווו איז ער דען אַצינדערט?" „לעת־עתה, זאָגט זי, זיצט ער נאָך; נאָר אין גיכן שיקט מען אים אַוועק". „פֿאָרסטו, הייסט דאָס, זיך געזעגענען מיט אים?" — אַזוי זאָג איך צו איר און מאַך זיך תמעוואַטע. „ניין, זאָגט זי, איך גיי אים נאָך גלײַך אַהין". „אַהין? — זאָג איך. — ווער איז געווען דער אַהין? וויאַזוי הייסט דאָס אָרט?" „מע ווייס נאָך נישט אַקוראַט, זאָגט זי, וויאַזוי דאָס אָרט הייסט, נאָר ווײַט איז דאָס זייער, זאָגט זי, ווײַט מיט סכנת־נפֿשות"...

אַזוי זאָגט זיך צו מיר, האָדל הייסט עס, און עס מאָלט זיך מיר אויסעט, אַז זי רעדט דאָס מיט גדלות, מיט גרויסקייט, גלײַך ווי ער וואָלט דאָ אָפּגעטאָן עפּעס אַזעלכעס, וואָס עס קומט אים דערפֿאַר אַ מע־דאַל פֿון אַ פּוד אײַזן!... וואָס ענטפֿערט מען איר, למשל, אויף אַזאַ זאַך? פֿאַר אַזאַ זאַך נעמט אַ פֿאָטער און בייזערט זיך אויס אויף אַ קינד, שענקט אַ פּאָר פּעטש, אָדער ער בײַטלט אויס אַלע בייזע ווױסטע חלומות. טביה איז אָבער ניט קיין יזדענע. איך גיי מיט דעם גאַנג, אַז כעס איז עבודה־זרה. רוף איך מיך אָן צו איר מיט אַ פּסוק, ווי געוויינלעך: „איך זע אַרויס, זאָג איך, טאָכטער מײַנע, אַז דו ביסט מקיים, ווי אין דער הייליקער תורה שטייט געשריבן: על כן יעזב — וואַרפֿסט אַוועק, זאָג איך, צוליב אַ פּעפּערל, טאַטע־מאַמע, זאָג איך, און לאָזט

זיך אַוועק אין אַן אָרט, וואָס מע ווייס ניט ווו, ערגעץ אין די מדבריות, אַפּנים, אַפּן פֿאַרגליווערטן ים, דאָרט, ווו אַלכסנדר מוקדון, זאָג איך, איז געפֿאָרן אַפּן אָקרענט און פֿאַרבלאָנזעט אויף אַ ווינטער וויספּע, זאָג איך, צווישן ווילדע מענטשן, ווי איך האָב געלייענט, זאָג איך, אַמאָל אין אַ מעשה־ביכל"...

אַזוי זאָג איך צו איר האַלב אויף קאַטאָוועס און האַלב מיט כעס, און דאָס האַרץ בשעת־מעשה וויינט. נאָר טביה איז נישט קיין יידענע. טביה האַלט זיך אײַן. און זי, האָדל הייסט עס, פֿאַלט נישט אַראָפּ בײַ זיך; ענטפֿערט מיר אָפּ על ראשון ראשון, און שטיל, נישט געכאַפּט, און באַטראַכט. טביהס טעכטער קאָנען ריידן...

און כאָטש איך האַלט דעם קאָפּ אַראָפּ און די אויגן צו, פֿונדעסט־וועגן דאַכט זיך מיר, אַז איך זע זי, האָדלען הייסט דאָס, איך זע — איר פּנים איז פּונקט אַזוי ווי די לבנה, בלאַס און מאַט, און דאָס קול אירס, מאַלט זיך מיר אויס, איז עפּעס ווי פֿאַרדומפּן, ציטערט... זאָל איך איר, אַ שטייגער, פֿאַלן אַפּן האַלדז, בעטן, חלשן פֿאַר איר, זי זאָל נישט פֿאָרן? ווייס איך, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפֿן. ימח שמם זאָלן זיי ווערן, טאָקע די טעכטער מײַנע, — פֿאַרקאָכן זיי זיך אין עמעצן, איז מיטן גוף און מיט דער נשמה און מיטן האַרצן און מיט לײַב און לעבן!

בקיצור, מיר זײַנען אָפּגעזעסן אַזוי אויף דער פּריזבע אַ היפּשע שטיק צײַט, לאָז זיך אײַך דאַכטן, כמעט די גאַנצע נאַכט. מער געשוויגן ווי גערעדט, און דאָס, וואָס מיר האָבן גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האַלבע ווערטער... זי האָט גערעדט, און איך האָב גערעדט. איך פֿרעג זי נאָר איין זאַך: ווו איז דאָס געהערט געוואָרן, אַ מיידל זאָל נעמען און חתונה האָבן פֿאַר אַ בחור צוליב דעם, זי זאָל אים קאָנען נאָכגיין ערגעץ אין אַלדי שוואַרצע יאָר? ענטפֿערט זי מיר: „מיט א י ם איז אַלץ איינס, אַפֿילו אין אַלדי שוואַרצע יאָר"... גיב איך איר, געוויינלעך, צו פֿאַרשטיין מיטן שכל, ווי נאַריש דאָס איז. גיט זי מיר צו פֿאַרשטיין מיט א י ר שכל, אַז איך וועל דאָס קיינמאָל נים פֿאַרשטיין. ברענג איך איר אַ משל מיט אַ הון, אַ קוואָקע, וואָס האָט אויסגעזעסן קאַטשקעלעך. די קאַטשקעלעך האָבן זיך נאָר אויפֿגע־כאַפּט אויף די פֿיסלעך, האָבן זיי זיך געלאָזט אַפּן וואַסער, און די קוואָקע נעבעך קוואָקעט. „וואָס, זאָג איך, וועסטו זאָגן, דערויף, טאָכטער לעבן?" „וואָס, זאָגט זי, זאָל איך דערויף זאָגן? ס'איז אוודאי אַ רחמנות, זאָגט

זי, אַף דער קוואָקע; נאָר צוליב דעם, זאָגט זי, וואָס די קוואָקע קוואָ־קעט, זאָלן די קאַטשקעלעך ניט שווימען?"... איר פאַרשטייט דיבורים? טביהס טאָכטער רעדט נישט גלאַט...

און דערווײַל די צײַט שטייט נישט. עס הייבט שוין אָן צו שאַריען אַף טאָג. די אַלטע אין שטוב וואָרטשעט. זי האָט שוין עטלעכע מאָל געשיקט זאָגן, אַז ס'איז שוין צײַט מאַכן נאַכט, און געזען, אַז עס העלפט זיך נישט, האָט זי אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ דורכן פענצטער און מאַכט צו מיר, מיט אַ שיינעם יברכך, געוויינלעך: „טביה! וואָס טראַכסטו זיך?" „לאָז זײַן שטיל, זאָג איך, גאָלדע, ווי אין פּסוק שטייט: למה רגשו! האָסט פאַרגעסן, אַפּנים, אַז ס'איז הײַנט הושענה־רבה? הושענה־רבה, זאָג איך, ווערט אונדז אָנגעחתמעט דאָס גוטע קוויטל, הושענה־רבה דאַרף מען זײַן אויף. פאָלג מיך, גאָלדע, זאָג איך, דו נעם, זײַ מוחל, צעבלאָז נאָך דעם סאַמאָוואַר, זאָג איך, און לאָז זײַן טיי, און איך וועל גיין דערווײַלע שפּאַנען דאָס וועגעלע. מיר פאָרן מיט האָד־לען צום באַן". און ווי דער שטייגער איז, טאָק איך איר אָפּ אַ שפּאָגל־נײַעם ליגן, אַז האָדל פאָרט אַוועק קיין יעהופּעץ, און פון דאָרטן נאָך ווײַטער, אַלץ מכוח יענעם עסק, מכוח דער ירושה הייסט דאָס, און עס קאָן געמאָלט זײַן, זאָג איך, אַז זי זאָל שוין דאָרטן בלײַבן איבערן גאַנצן ווינטער, און אפשר איבערן ווינטער מיטן זומער מיט נאָך אַ ווינטער; לכן דאַרף מען איר, זאָג איך, מיטגעבן צידה לדרך, אַביסל גרעט, אַ קליידל, אַ פּאָר קישנס, ציכלעך, דאָס, יענץ און שאַר־ירקות.

אַזוי קאָמאַנדעווע איך און זאָג אָן, ס'זאָל נישט זײַן קיין געוויי־נען, ס'איז הושענה־רבה אַף דער וועלט. „הושענה־רבה, זאָג איך, טאָר מען ניט וויינען, ס'איז אַ בפירושער דין!" הערט מען דאָך מיך מיטן דין מסתמא, ווי די קאַץ, און מע וויינט דווקא יאָ, און אַז סע קומט צום געזעגענען זיך, ווערט אַ יללה, אַלע וויינען — די מאַמע, די קינ־דער, און טאָקע זי אַליין, האָדל הייסט דאָס, און ועל כולם, אַז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאָכטער מײַנע, צייטל מיין איך (אַף יום־טוב קומט זי צו מיר מיט איר באַשערטן, מיט מאָטל קאַמזויל), האָבן זיך ביידע שוועסטער אַ וואָרף געטאָן איינע דער אַנדערער אַפּן האַלדז — מע האָט זיי קוים אָפּגעריסן...

נאָר איך איינער האָב מיך געהאַלטן שטאָל און אײַזן; דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי — שטאָל און אײַזן; אינעווייניק קאָכט ווי

א סאַמאָוואַר, נאָר יענעם אַרויסבאַוויזן — פע! טביה איז דאָך נישט קיין יידענע... דעם גאַנצן וועג קיין בויבעריק שווייגט מען, און אַז מיר האַלטן שוין נישט ווייט פון דער באַן, רוף איך מיר אָן צו איר, זי זאָל מיר זאָגן דאָס לעצטע מאָל, וואָס פאַרט האָט ער געטאָן אַזעלכעס, פעפערל הייסט דאָס?... „איטלעכע זאַך, זאָג איך, באַדאַרף דאָך האָבן עפּעס אַ טעם"... ווערט זי אָנגעצונדן און שווערט מיר מיט כל השבועות שבעולם, אַז ער איז ריין, ווי גין־גאָלד. „ער איז, זאָגט זי, אַ מענטש, וואָס קאַטאַרי פאַר זיך אַרט אים נישט, דאָס גאַנצע טועכץ זיינס איז נאָר, זאָגט זי, יענעמס טובה, דער וועלטס טובה — און דער עיקר פאַר יגיע־כפּימניקעס, די בעלי־מלאכות" — און גייט זיי אַ חכם און טרעפט, וואָס דאָס הייסט! „זאָרגט ער זיך, זאָג איך צו איר, הייסט דאָס, פאַר דער וועלט? למאַי־זשע, זאָג איך, זאָרגט זיך נישט די וועלט פאַר אים, אַז ער איז יאָ אַזאַ ווױלער בחור? זאָלסט אים כאָטש לאָזן גריסן, זאָג איך, דעם אלכסנדר מוקדון דיינעם, זאָלסט אים זאָגן, זאָג איך, אַז איך פאַרלאָז מיך אויף זיין יושר, ער איז דאָך אַ מענטש פון סאַמע יושר, זאָג איך, אַז ער וועט מיין טאָכטער מסתמא נישט פאַרפירן, און שרייבן אַמאָל, זאָג איך, אַ בריוול דעם אַלטן טאַטן"...

און אַזוי ווי איך רייד, פאַלט זי מיר נישט פּלוצים אויפן האַלדז און הייבט נישט אָן צו וויינען? „לאָמיר זיך, זאָגט זי, געזעגענען. זיי געזונט, טאַטע, גאָט וויים, זאָגט זי, ווען מיר וועלן זיך זען!?"... אָן עק! אַט דאָ האָב איך מיך שוין נישט געקאָנט איינהאַלטן... עס איז מיר געקומען אויפן געדאַנק, פאַרשטייט איר, טאַקע די אייגענע האָדל, בשעת זי איז נאָך געווען אַ ברעקל... אַ קינד הייסט דאָס... זי געהאַלטן אויף די הענט... אויף די הענט געהאַלטן... האָט קיין פאַריבל נישט, פאַניע, וואָס איך האָב מיך... מעשה יידענע... איר זאָלט וויסן, הערט איר, וואָס דאָס איז פאַר אַ האָדל, דאָס איז!... איר זאָלט זען די בריוו־לעך, וואָס זי שרייבט... ס'איז אַ האָדל פון גאָט!... זי איז בײַ מיר אַט־אַ־דאָ־אָ, איז זי בײַ מיר... טיף, טיף... איך קאָן עס אייך אַזויפיל נישט אַרויסגעבן . . . .

. . . .

ווייסט איר וואָס, פאַניע שלום־עליכם? לאָמיר בעסער ריידן פון עפּעס פריילעכערס: וואָס הערט זיך עפּעס מכוח דער כאָליערע אין אָדעס?...

חוה

געשריבן אין יאָר 1906.

חוה

— הודו לה׳ כי טוב — וויאזוי גאָט פירט, אַזוי איז גוט. דאָס הייסט, עס באַדאַרף זײַן גוט, וואָרעם פּרוּווט זײַט אַ חכם און מאַכט בעסער! אָט האָב איך געוואָלט זײַן אַ קלוגער, גערדרייט דעם פּסוק אַהער, געדרייט דעם פּסוק אַהין, געזען, עס העלפט נישט, האָב איך צוגענומען די האַנט פונעם האַרצן און האָב געזאָגט צו זיך אַליין: טביה, ביזט אַ נאַר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאַכן. דער אײבערשטער האָט אונדז געגעבן צער־גידול־בנים, איז די טײַטש: פון קינדער האָט מען צרות און מע מוז דאָס אָננעמען פאַר ליב. אָט, למשל, האָט זיך מײַן עלטערע טאָכטער, צייטל הייסט עס, פאַרקאָכט אינעם חייט מאָטל קאַמזויל, האָב איך עפּעס צו איר? אמת, ער איז טאַקע אַ פּראָסטער נפש, פאַרשטייט נישט אַזוי שטאַרק דריבניטשקע, די קליינע אותיות, הייסט עס, נאָר וואָס קאָן מען טאָן? די גאַנצע וועלט, ווי זאָגט איר, קאָן דאָך ניט זײַן געבילדעט! דערפאַר איז ער אַן ערלעך מענטשל און האָרעוועט נעבעך מיטן בלוטיקן שווייס. זי האָט שוין מיט אים, איר זאָלט אָנקוקן, קיין עין־הרע, אַ פולע שטוב מיט פּופּקעס, און ביידע ווערן זיי פאַרשוואַרצט אין עושר און אין כבוד — און רעדט מיט איר, זאָגט זי, אַז ס׳איז איר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, עס קאָן גאָר, זאָגט זי, ניט זײַן בעסער. איין שטיקל הסרון נאָר, וואָס ס׳איז קיין ברויט נישטאָ... ע ד כ א ן ה ק פ ה א׳ — דאָס האָט איר אײַך נומער איינס. נו, און פון דער צווייטער טאָכטער, פון האָדלען הייסט דאָס, באַדאַרף איך אײַך ניט דערציילן, איר ווייסט שוין. זי האָב איך פאַרשפּילט, פאַרלאָרן אַף אייביק! גאָט ווייס, אויב מײַנע אויגן וועלן זי אַמאָל זען, סײַדן אַף יענער וועלט שוין, איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר... רייד איך פון איר, פון האָדלען הייסט עס, קאָן איך נאָך עד־היום נישט קומען צו זיך. ס׳איז אַן עק פון מײַן לעבן! פאַרגעסן, זאָגט איר? ווי קאָן מען פאַרגעסן אַ לעבעדיקן מענטשן? ובפרט אַזאַ

קינד, ווי האָדל? איר זאָלט זען די בריוולעך, וואָס זי שרײַבט צו מיר, קאָן מען צעגיין. עס גייט זיי, שרײַבט זי מיר, דאָרטן זייער גוט. ער זיצט, און זי פּאַרדינט. זי וואַשט גרעט און לייענט ביכלעך און זעט זיך מיט אים אַלע וואָך, און האָט, זאָגט זי, אַ האָפענונג, אַז עס וועט זיך דאָ, בּאַ אונדז, איבערקאָכן, עס וועט אויפגיין די זון און עס וועט ווערן ליכטיק, וועט מען אים אומקערן צוריק מיט נאָך אַ סך אַזעלכע, ווי ער, און דעמאָלט וועלן זיי זיך ערשט, זאָגט זי, נעמען צו דער רעכ־טער אַרבעט און איבערקערן די וועלט מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פּיס אַרויף? נו? ווי געפעלט דאָס אײַך? גוט? הא?... וואָס־זשע טוט אָבער דער רבונו־של־עולם? ער איז דאָך, ווי זאָגט איר, אַן אל רחום וחנון, זאָגט ער צו מיר: „וואַרט אויס, טביה, אָט מאַך איך אַזוי, אַז דו וועסט פאַרגעסן אָן אַלע דײַנע צרות!"... און כך הוה, איר מעגט דאָס האָרכן. קיין אַנדערן וואָלט איך עס ניט דערציילט, וואָרעם דער ווייטיק איז גרויס און דער בזיון איז נאָך גרעסער! נאָר, ווי שטייט דאָרט בּאַ אונדז געשריבן: המכסה אני מאברהם — פאַר אײַך איז דען פאַראַן בּאַ מיר אַ סוד? וואָס איך האָב — דערצייל איך אײַך. נאָר וואָס דען? איין זאַך וועל איך אײַך בעטן: צווישן אונדז זאָל דאָס בלײַבן. איך זאָג אײַך נאָך אַמאָל: דער ווייטיק איז גרויס, נאָר דער בזיון איז נאָך גרעסער!

בקיצור, ווי אַזוי שטייט דאָרט אין פּרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טאָן טביהן, גייט ער און בענטשט אים מיט זיבן קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אַלע אויסגעשפּילטע, געראָטענע, קלוגע און שיינע, פרישע, געזונטע, איך זאָג אײַך — סאָסנעס! אוי, הלוואי וואָלטן זיי בעסער געווען מיאוסע פּאַסקודניצעס, וואָלט אפשר געווען בעסער פאַר זיי און געזינטער פאַר מיר. וואָרעם וואָס קומט אַרויס, איך בעט אײַך, פון אַ גוט פערדל, אַז סע שטייט אין שטאַל? וואָס קומט אַרויס פון שיינע טעכטער, אַז מע ליגט פאַרשטעקט מיט זיי אין אַ העק און מע קוקט נישט אָן קיין לעבע־דיקן מענטשן, אַ חוץ אַנטאָן פּאָפּרילע, דעם גוייִשן ראש־הקהל פון דאָרף, און דעם שרײַבער כוועדקע גאַלאַגאַן, אַ הויכער גויעץ מיט אַ פּאַט־לע און מיט לאַנגע שטיוול, און דעם גלח, ימח שמו וזכרו. איך קאָן נישט הערן דעם נאָמען זײַנעם, נישט מחמת דעם, וואָס איך בין אַ ייִד און ער איז אַ גלח; אדרבה, מיר זײַנען זייער גוט באַקאַנט צווישן זיך

שוין אַ שאָק מיט יאָרן, דאָס הייסט, אויף קיין שמחות איינס צום אַנדערן גייט מען נישט, און גוט־יום־טוב בעטן אוודאי ניט; גאָרנישט, מהכתיתי, מע באַגעגנט זיך, גוט־מאָרגן, גוט־יאָר, וואָס הערט זיך עפּעס אויף דער וועלט? אַרײַנלאָזן זיך מיט אים אין ווײַטע דרכים האָב איך פֿײַנט, וואָרעם באַלד עפּעס, הייבט זיך אָן אַ סדרה: אַנער גאָט, אונדזער גאָט. לאָז איך מיך ניט און שלאָג אים איבער מיט אַ גלײַכווערטל און זאָג אים, אַז ס'איז פֿאַראַן בײַ אונדז אַ פּסוק; שלאָגט ער מיך איבער מסתמא און זאָגט, אַז אַ פּסוק ווייס ער גלײַך מיט מיר, און אפשר נאָך בעסער, און הייבט אָן צו זעצן אויף אויסנווייניק אונדזער חומש, ווי געוויינלעך, אַ גוי: „בערעשיט באַראַ אַלאָקים" — אַלעמאָל, אַלעמאָל דאָס אייגענע. שלאָג איך אים איבער מסתמא און זאָג אים, אַז ס'איז פֿאַראַן בײַ אונדז אַ מדרש. „אַ מדרש, זאָגט ער, ווערט שוין אָנגערופֿן ת ל ־ מ ו ד, און ת ל ־ מ ו ד האָט ער פֿײַנט, ווײַל ת ל ־ מ ו ד איז, זאָגט ער, לויטער שווינדל"... ווער איך דאָך מסתמא רעכט אין כעס און הייב אים אָן אויסצולאַמרן וואָס עס קומט מיר אויף דער צונג. מיינט איר, אַז עס אַרט אים עפּעס? גאָרנישט; קוקט אויף מיר און לאַכט, און קעמט זיך בשעת־מעשה די באָרד. נישטאָ, הערט איר, קיין ערגערס אויף דער וועלט. ווי אַז איר זידלט אַ מענטשן, מאַכט אים מיט דער בלאָטע גלײַך, און ער שווײַגט. אין אײַך ווערט די גאַל צעפּיקעט, און יענער זיצט און שמייכלט! דעמאָלט האָב איך דאָס ניט פֿאַרשטאַנען, נאָר אַצינד ווייס איך, וואָס דאָס שמייכל האָט באַדײַט...

בקיצור, איך קום צו פֿאָרן איינמאָל אַהיים, אַרום פֿאַרנאַכטלעך שוין, באַגעגן איך דעם שרײַבער כוועדקע שטייט אין דרויסן מיט מײַן חוה, די דריטע טאָכטער מײַנע, די צווייטע פֿון האָדלען הייסט עס. מיך דער־זען, האָט זיך מײַן בהור געגעבן אַ דריי־אויס, אַראָפּגענומען פֿאַר מיר דאָס היטל און אַוועק. רוף איך מיך אָן צו מײַן חוהן: „וואָס האָט דאָ געטאָן כוועדקע?" זאָגט זי: „גאָרניט"... זאָג איך: „וואָס הייסט גאָרניט?"... זאָגט זי: „מיר האָבן געשמועסט"... זאָג איך: „וואָס פֿאַר אַ מחותן ביזטו מיט כוועדקען?"... זאָגט זי: „מיר זײַנען באַ־קאַנט שוין פֿון לאַנג"... זאָג איך: „מזל־טוב דיר מיט דײַן באַקאַנט־שאַפֿט! אַ שיינער חבר כוועדקע!"... זאָגט זי צו מיר: „דו קענסט אים דען? דו ווייסט דען ווער ער איז?"... זאָג איך צו איר: „ווער ער איז, ווייס איך ניט, כ'האָב זײַן יחוס־בריוו ניט געזען; נאָר פֿאַר־

שטיין פֿאַרשטײ איך, אַז ער דאַרף שטאַמען פֿון סאַמע גדולים; דער טאַטע זײַנער, זאָג איך, האָט געמוזט זײַן אָדער אַ פּאַסטוך, אָדער אַ סטרוזש, אָדער אַזוי אַ שיכור"... רופֿט זי זיך אָן צו מיר, חוה הייסט עס: „וואָס זײַן טאַטע איז געווען ווייס איך ניט און וויל ניט וויסן, בײַ מיר זײַנען אַלע מענטשן גלײַך; נאָר אַז ער אַליין איז אַ מענטש ניט קיין געוויינלעכער — דאָס ווייס איך פֿאַר געווים"... „דהײַנו, זאָג איך, וואָס פֿאַר אַ מין סאָרט מענטש איז ער? לאָם איך הערן"... „איך וואָלט דיר, זאָגט זי, געזאָגט, וועסטו ניט פֿאַרשטיין. כוועדקע, זאָגט זי, דאָס איז דער צווייטער גאָרקי"... „דער צווייטער גאָרקי? — זאָג איך. — ווער־זשע איז געווען, זאָג איך, דער ערשטער גאָרקי?"... „גאָרקי, זאָגט זי, דאָס איז הײַנט כמעט דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט"... „ווו זיצט ער, זאָג איך, דער תנא דײַנער, וואָס איז זײַן געשעפֿט און וואָס פֿאַר אַ דרשה האָט ער געדרשנט?"... מאַכט זי צו מיר: „דער גאָרקי — דאָס איז אַ באַרימטער שרײַבער, אַ שריפֿט־שטעלער, אַ מענטש, הייסט דאָס, וואָס מאַכט ביכער, און אַ טײַערער, אַ זעלטענער, אַן ערלעכער מענטש, שטאַמט אויך פֿון פּראָסטן שטאַנד, נישט געלערנט אין ערגעץ, נאָר פֿון זיך אַליין... אָט דאָס איז זײַן בילד"... אַזוי מאַכט זי צו מיר, חוה הייסט עס, און נעמט אַרויס פֿון קעשענע אַ פּאָרטרעטל און ווײַזט דאָס מיר. „אָט דאָס איז ער, זאָג איך, דער צדיק דײַנער, רב גאָרקי? איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז איך האָב אים ערגעץ געזען, זאָג איך, אָדער בײַ דער באַן טראָגן זעק, אָדער אין וואַלד שלעפּן קלעצער"... „איז דאָס בײַ דיר, זאָגט זי, אַ חסרון, זאָגט זי, אַז אַ מענטש האָרעוועט מיט זײַנע אייגענע הענט? דו אַליין האָ־רעוועסט דען ניט? און מיר האָרעווען ניט?" „יאָ, יאָ, זאָג איך. ביסט גערעכט, זאָג איך, ס'איז אַ בפּירושער פּסוק בײַ אונדז: יגיע כפּיך כי תאכל — אַז דו וועסט ניט האָרעווען, וועסטו ניט עסן... נאָר פֿונדעסטוועגן, זאָג איך, פֿאַרשטײ איך ניט, וואָס האָט דאָ צו טאָן כוועדקע? איך וואָלט בעסער, זאָג איך, געווען צופֿרידן, ווען דו זאָלסט זײַן באַקאַנט מיט אים פֿון דערווײַטן; דו באַדאַרפֿסט ניט פֿאַרגעסן, זאָג איך, מאין באת ולאן אתה הולך — ווער ביסטו און ווער איז ער"... מאַכט זי צו מיר: „גאָט האָט באַשאַפֿן אַלע מענטשן גלײַך"... „יאָ, יאָ, זאָג איך, גאָט האָט באַשאַפֿן אָדם הראשונען נאָך זײַן געשטאַלט; מע טאָר אָבער ניט פֿאַרגעסן, אַז איטלעכער דאַרף זוכן

זײַן גלײַכן, ווי אין פּסוק שטייט בײַ אונדז געשריבן: איש כמתנת ידו"... אַן אַנטיק! — זאָגט זי צו מיר. — אַף אַלצדינגט האָסטו אַ פּסוק! אפשר געפינט זיך, זאָגט זי, בײַ דיר אַ פּסוק וועגן דעם, וואָס מענטשן, זאָגט זי, האָבן גענומען און האָבן זיך אַליין, זאָגט זי, אײַנגעטיילט אַף ייִדן און גוייִם, אַף בעלי־בתים און קנעכט, אַף פּריצים און בעטלערס?"... „טע־טע־טע! — זאָג איך — ביסט מיר שוין, דאַכט מיר, פאַרפאָרן, טאָכטער, אין אלף השישי אַרײַן!" און איך גיב איר צו פאַרשטיין, אַז אַזוי פירט זיך שוין אַף דער וועלט משׁשת ימי בראשית. פרעגט זי מיך: „למאי זאָל זיך אַזוי פירן אַף דער וועלט?"... זאָג איך: „דערפאַר, וואָס אַזוי האָט גאָט באַשאַפן זײַן וועלט"... זאָגט זי: „למאי האָט גאָט אַזוי באַשאַפן זײַן וועלט?"... זאָג איך: „ע! אַז מיר וועלן אָנהייבן פרעגן קשיות — למאי אַזוי און למאי אַזוי, איז אין לדבר סוף — אַ מעשה אָן אַן עק!"... זאָגט זי מיר: „דערויף האָט דאָך אונדז גאָט געגעבן אַ פאַרשטאַנד, אַז מיר זאָלן פרעגן קשיות"... זאָג איך: „בײַ אונדז איז פאַראַן אַ מנהג אַזעלכער, אַז אַ הון, זאָג איך, הייבט אָן צו קרייען ווי אַ האָן, זאָל מען זי באַלד אַוועקטראָגן צום שוחט, ווי מיר זאָגן די ברכות: הנותן לשכוי בינה". — „טאָמער וואָלט אפשר גאָר גענוג געווען זיך צו גאָרגלען דאָרטן? — רופט זיך אָן מײַן גאָלדע פון שטוב אַרויס. — דער באָרשט, זאָגט זי, שטייט אַפן טיש שוין פון אַ שעה, און ער זינגט גאָר זמירות!"... „אָט האָסטו דיר, זאָג איך, די אַנדערע טעג יום־טוב! ניט אומזיסט, זאָג איך, האָבן אונדזערע חכמים געזאָגט: שבעה דברים בגולם — אַ ייִדענע האָט אין זיך נײַן מאָס רייד. מע רעדט תוך־זאַכן, איז זי דאָ מיט איר מילכיקן באָרשט!"... רופט זיך אָן צו מיר גאָלדע: „דער מילכיקער באָרשט, זאָגט זי, איז אפשר אַזאַ תוך־זאַך, ווי אַלע דײַנע תוך־זאַכן"... „מזל־טוב! האָט איר אײַך, זאָג איך, אַ נײַעם פילאָזאָף, גלײַך פון אונטערן אויוון אַרויס! קאַרג, זאָג איך, וואָס די טעכטער זײַנען געוואָרן אויפגעקלערטע קעפּ, האָט שוין טביהס ווײַב אויך אָנגעהויבן פליִען דורכן קוימען אין הימל אַרײַן!"... „אַז ס'איז יאָ, זאָגט זי, געקומען צו רייד הימל, טאָ ליג שוין אין דער ערד!"... ווי געפעלט אײַך, אַ שטייגער, אַזאַ מין ברוך־הבא אַפן ניכטערן האַרצן?...

בקיצור, לאָמיר, ווי זאָגט איר, איבערלאָזן דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, איך מיין דעם גלח, ימח שמו וזכרו! איינמאָל

פאַרנאַכט פֿאַר איך מיר אַהיים מיט די ליידיקע קריגלעך און האַלט שוין באַם אַרײַנפֿאָרן אין דאָרף אַרײַן, באַגעגן איך אים פֿאָרן מיט זײַן אַני־זערנער געקאָוועטער בריטשקע, טרײַבט אַן אַליין מיט זײַן כּבֿוד די פֿערדלעך, און די צעקעמטע באָרד זײַנע איז צעשמיסן פֿונעם ווינט. „צו דײַן קאָפּ, טראַכט איך מיר, אַ שיין באַגעגעניש!"... „אַ גוטער אָוונט! — מאַכט ער צו מיר. — האָסט מיך ניט דערקענט, זאָגט ער, צי וואָס?" „ווערסט גיך רײַך ווערן, זאָג איך צו אים און נעם אַראָפּ דאָס היטל און וויל פֿאָרן ווײַטער. מאַכט ער צו מיר: „שטיי אַ ווײַלע, טעוועל, וואָס האָסטו קיין צײַט ניט? איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן אַ צוויי ווערטער". „אָך, זאָג איך, אַבי נאָר עפּעס גוטס, איז מהכּתיתי, און אויב נישט, מעג דאָס, זאָג איך, בלײַבן אויף אַן אַנדערש מאָל"... „וואָס הייסט, זאָגט ער, בײַ דיר אַן אַנדערש מאָל?"... „אַן אַנדערש מאָל, זאָג איך, הייסט בײַ מיר, ביז משיח וועט קומען"... „משיח, מאַכט ער צו מיר, איז דאָך שוין געקומען"... „דאָס האָב איך שוין געהערט, זאָג איך, פֿון דיר ניט איין מאָל; דו זאָג מיר נאָר, פֿאַטערל, עפּעס נײַס"... „אָט דאָס, זאָגט ער, מיין איך טאַקע דיר זאָגן; איך וויל מיט דיר שמועסן, זאָגט ער, טאַקע פֿון דיר אַליין, דאָס הייסט, פֿון דײַן טאָכטער"... דאָ האָט מיר באַלד אַ טיאָכקע געטאָן דאָס האַרץ: וואָס פֿאַר אַ מחותּן איז ער מיט מײַן טאָכטער? און איך רוף מיך אָן צו אים: „מײַנע טעכטער, זאָג איך, זײַנען חלילה נישט אַזעלכע, וואָס מע זאָל דאַרפֿן פֿאַר זיי ריידן; זיי קאָנען שוין, זאָג איך, אַליין באַשטיין זייער שטעטל"... „דאָס איז, אָבער, מאַכט ער, אַזאַ מין ענין, וואָס זי אַליין קאָן נישט ריידן, עס מוז ריידן אַן אַנדערער, מחמת דאָ האַנדלט זיך וועגן אַ תּוך־זאַך, זאָגט ער, טאַקע וועגן איר תּכלית"... „וועמען גייט עס אָן, זאָג איך, דער תּכלית פֿון מײַן קינד? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז ווי באַלד מע שמועסט פֿון תּכלית, בין איך מײַן קינד אַ פֿאָטער ביז הונדערט צוואַנציק יאָר, צי ניין?"... „אמת, זאָגט ער, דו ביסט דײַן קינד אַ פֿאָ־טער; דו ביסט אָבער, זאָגט ער, אויף דײַן קינד אַ בלינדער, דײַן קינד, זאָגט ער, רײַסט זיך אין אַן אַנדער וועלט אַרײַן, און דו פֿאַרשטייסט זי ניט, אָדער דו ווילסט זי ניט פֿאַרשטיין"... „אויב איך פֿאַרשטיי זי ניט, זאָג איך, אָדער איך וויל זי ניט פֿאַרשטיין — דאָס איז אַן אַנ־דער זאַך; וועגן דעם, זאָג איך, קאָנען מיר אַביסל שמועסן; נאָר וואָס קער זיך דאָס אָן, פֿאַטערל, מיט דיר?"... „עס קער זיך, זאָגט ער,

מיט מיר אַן זייער שטאַרק, זאָגט ער, ווײַל זי איז איצטער אין מײַן רשות"... „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז אין דײַן רשות?"... „דאָס הייסט, זי איז איצטער אונטער מײַן השגחה", מאַכט ער און קוקט מיר גלײַך אין די אויגן אַרײַן און צעקעמט זיך די שיינע צעלאָזטע זקנה. טו איך מסתמא אַ שפּרונג אונטער: „ווער? מײַן קינד איז אונטער דײַן השגחה? מיט וואָס פֿאַר אַ רעכט?" — זאָג איך און פֿיל, אַז איך הייב אָן אַרײַן אין כּעס. מאַכט ער צו מיר גאַנץ קאַלטבלוטיק מיט אַ שמייכעלע: „נאָר ניט געהיצט זיך, טעוועל! פּאַוואָלי וועלן מיר, זאָגט ער, די זאַך זיך איבערלייגן. דו ווייסט, איך בין דיר, זאָגט ער, חלילה קיין שונא נישט, כאָטש דו ביסט אַ ייִד; דו ווייסט, זאָגט ער, אַז איך האַלט פֿון ייִדן, און עס טוט מיר וויי דאָס האַרץ אויף זיי פֿאַר זייער עקשנות, וואָס זיי האָבן זיך אײַנגעשפּאַרט און ווילן ניט פֿאַרשטיין, אַז מע מיינט דאָס פֿון זייער טובה וועגן"... „פֿון טובות, זאָג איך, זאָלסטו מיט מיר, פֿאָטערל, איצטער נישט ריידן, מחמת איטלעכס וואָרט, וואָס איך הער פֿון דיר אַצינד, איז פֿאַר מיר אַ טראָפּן סם־המוות, זאָג איך, אַ פּיסטויל אין האַרצן אַרײַן. אויב דו ביסט מיר אַזאַ גוטער פֿרײַנט, ווי דו זאָגסט, וועל איך פֿון דיר בעטן נאָר איין טובה: מײַן טאָכטער זאָלסטו לאָזן צורו"... „ביסט אַ נאַרישער מענטש, מאַכט ער צו מיר, עס וועט דײַן טאָכטער חלילה קיין שלעכס ניט געשען; עס שטייט איר איצטער פֿאַר אַ גליק, זאָגט ער; זי נעמט, זאָגט ער, אַ חתן — אויף מיר אַזאַ יאָר"... „אָמן! — זאָג איך כּלומרשט מיט אַ געלעכטערל, און אין האַרצן ברענט אַ גיהנום! — ווער איז ער, למשל, דער חתן, זאָג איך, אויב איך בין זוכה, זאָג איך, צו וויסן?"... „דו דאַרפֿסט אים קענען, זאָגט ער, ער איז אַ בראַווער, אַן אָרנטלעך מענטשל, און גאַנץ פֿײַן געבילדעט, אַפֿילו פֿון זיך אַליין, און איז פֿאַרקאָכט אין דײַן טאָכטער, און וויל מיט איר חתונה האָבן און קאָן נישט, ווײַל ער איז נישט קיין ייִד"... „כוועדקע!"... — טראַכט איך מיר, און עס טוט מיר אַ זעץ אין קאָפּ אַרײַן אַ מאָדנע היץ, און עס באַשלאָגט מיך אַ קאַלטער שוויים, קוים וואָס איך זיץ אײַן אויפֿן וועגעלע. נאָר אַרויסבאַווײַזן דאָס פֿאַר אים — נישט דערלעבן וועט ער דאָס! און איך נעם דאָס פֿערדל פֿאַר די לייצעס, טו דאָס אַ שמיצל פֿון אונטן אַרויף, און הלך משה מרדכי — פֿאַשאָל אָן אַ זײַ־געזונט אַהיים... איך קום צו פֿאָרן אַהיים, אײַ־אײַ־אײַ, אַן איבערקערעניש! די קינדער ליגן מיט די פּנימער אין די קישנס און

וויינען, מײַן גאָלדע איז מער אַף יענער וועלט איידער אַף דער וועלט... איך זוך חוהן, ווו איז חוה? — נישטאָ חוה!... פרעגן ווו איז חוה, וויל איך נישט. איך פאַרשפּאָר שוין פרעגן, אַז אָך און וויי איז מיר! און איך פיל דעם טעם פון חבוט־הקבר, און עס ברענט אין מיר אַ פײַער, איך ווייס ניט אַף וועמען... איך וואָלט עפּעס נאָר גענומען און זיך אַליין אויסגעפּאַטשט... און איך צעשרײַ מיך אַף די קינדער און לאָז אויס מײַן ביטער הארץ צום ווײַב. איך קאָן מיר קיין אָרט נישט געפינען. גיי איך אַרויס אין שטאַל צום פערד, דעם געבן עסן, און טרעף דאָס שטיין אריבערגעפּוצעוועט מיט איין פוס אַף יענער זײַט קלאָץ. כאַפּ איך אַ שטעקן און הייב דעם אָן אײַנטיילן, שיילן די פעל, ברעכן די ביינער: „פאַרברענט זאָלסטו ווערן, שלים־מזל מײַנער! זאָלסטו אַזוי לעבן, ווי איך האָב פון דײַנעטוועגן אַ האָבערל אפילו! צרות, אויב דו ווילסט, קאָן איך דיר געבן, שלעק, מיט אנגסטן, מיט מכות, מיט בכורות!"...

אַזוי רייד איך צום פערדל און באַטראַכט מיך אָבער באַלד, אַז ס'איז אַ צער־בעלי־חיים, גאָט די נשמה שולדיק, וואָס האָב איך צו דעם? און איך שיט דעם אונטער אַביסל געהאַקטע שטרוי און זאָג דעם צו, אם־ירצה־השם, שבת ווײַזן אַ האַ אין סידור, און קום אַרײַן צוריק אין שטוב אַרײַן, באַגראָב זיך און ליג אין געהאַקטע ווונדן, און דער קאָפּ — דער קאָפּ ווערט מיר שיער צעשפּרונגען, טראַכטנדיק און קלערנדיק דעם פּשט, וואָס זאָל דאָס באַדײַטן? „מ ה פ ש ע י ו מ ה ח ט א ת י — מיט וואָס האָב איך, טביה, פאַרזינדיקט מער פון דער גאַנצער וועלט, וואָס מע באַשטראָפט מיך מער פון אַלע ייִדן? אוי, רבונו־של־עולם, רבונו־של־עולם! מ ה א נ ו ו מ ה ח יי נ ו — ווער בין איך אַזוינס, וואָס דו טראָגסט מיך אָפּן קאָפּ כסדר, האָסט מיך אין זינען און לאָזט נישט אויס ווו ערגעץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַן אָנשיקעניש?!"...

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי, ליגנדיק אַף הייסע קוילן, הער איך, ווי מײַן ווײַב נעבעך קרעכצט, רײַסט אויס אַ שטיק הארץ. „גאָלדע, זאָג איך, דו שלאָפסט?"... „ניין, זאָגט זי, וואָס איז דען?"... „גאָר־נישט, זאָג איך, מיר זײַנען גוט אין דער ערד; אפשר ווייסטו, זאָג איך, אַן עצה, וואָס טוט מען?"... „פרעגסט בא מיר, זאָגט זי, עצות, אַז אָך און וויי איז מיר? אַ קינד שטייט אויף, זאָגט זי אינדערפרי, אַ געזונטע, אַ שטאַרקע, טוט זיך אָן, זאָגט זי, פאַלט מיך אַרום קושן און

האָלדזן און וויינען און זאָגט נישט וואָס; איך האָב געמיינט, זי איז חלילה פונעם זינען! פרעג איך זי: „וואָס איז דיר, טאָכטער?“ זאָגט זי גאָרנישט און כאַפּט זיך אַרויס אַף אַ ווײַלע צו די בהמות און ווערט פאַרשוווּנדן. איך וואַרט אַ שעה, איך וואַרט צוויי, איך וואַרט דרײַ — ווּ איז חוה? נישטאָ חוה! רוף איך מיך אָן צו די קינדער: „אַנו, טוט נאָר אַ שפּרונג אַף אַ מינוטקעלע צום גלח“... „פון וואַנען, זאָג איך, האָסטו געוווּסט, גאָלדע, אַז זי איז באַם גלח?“... „פון וואַנען האָב איך געוווּסט? — זאָגט זי. — אַז אָך און ווײ איז מיר! וואָס איז, זאָגט זי, איך האָב קיין אויגן ניט? צי איך בין איר קיין מאַמע ניט?“... „אַז דו האָסט אויגן, זאָגן איך, און דו ביסט איר אַ מאַמע, וואָס־זשע האָסטו געשוויגן און האָסט ניט געזאָגט מיר?“... „דיר זאָל איך זאָגן? ווען ביסטו אינדערהיים? — זאָגט זי. — און אַז איך זאָג דיר, הערסטו מיך דען? דיר אַז מע זאָגט, זאָגט זי, ענטפערסטו באַלד מיט אַ פּסוק; פאַרהאַקסט דעם קאָפּ מיט פּסוקים און דערמיט קומסטו אָפּ“...

אַזוי מאַכט זי צו מיר, גאָלדע הייסט עס, און איך הער, ווי זי וויינט אין דער פינצטער... אביסל איז זי גערעכט, טראַכט איך מיר, וואָרעם וואָס פאַרשטייט אַ ייִדענע? און עס טוט מיר ווײ אַף איר דאָס האַרץ, איך קאָן נישט הערן, ווי זי קרעכצט און ווי זי וויינט. רוף איך מיך אָן צו איר: „זעסטו, גאָלדע, ביסט ברוגז, זאָג איך, לְמַאי איך האָב אַף אַלצדינג אַ פּסוק; עס שטייט באַ אונדז געשריבן, זאָג איך, כ ר ח ם אָ ב ע ל ב נ י ם — אַ טאַטע האָט ליב אַ קינד. פאַרוואָס שטייט ניט, זאָג איך, כ ר ח ם א ם ע ל ב נ י ם — אַז אַ מאַמע האָט ליב איר קינד? ווײַל אַ מאַמע איז ניט קיין טאַטע; אַ טאַטע, זאָג איך, קאָן אַנדערש ריידן מיט אַ קינד. אָט וועסטו זען, זאָג איך, אם־ירצה־השם, מאָרגן זע איך מיך מיט איר“... „הלוואַי, זאָגט זי, זאָלסטו זיך קאָנען זען מיט איר, און מיט אים אויך, ער איז אַ מענטש, זאָגט זי, ניט קיין שלעכטער, כאָטש אַ גלח, נאָר אַף אַ מענטשן האָט ער, זאָגט זי, רחמנות. דו וועסט אים בעטן, פאַלן צו די פיס, אפשר וועט ער רח־מנות האָבן“... „ווער, זאָג איך, דער כומר, ימח שמו?... איך זאָל מיך בוקן, זאָג איך, צום גלח? ביסט משוגע, זאָג איך, צי חסר־דעה? אַ ל ת פ ת ח פּ ה ל ש ט ן, זאָג איך, — ניט דערהאַרן וועלן דאָס מײַנע שונאים!“... „אָ! זעסטו? עס הייבט זיך אָן, זאָגט זי, מיט דיר!“... „וואָס דען, זאָג איך, האָסטו געמיינט? איך וועל מיך לאָזן

פירן פון א יידענע? איך וועל, זאָג איך, לעבן מיט דײַן ווײַבערשן שכל?"... אָט אין אַזעלכע שמועסן גייט אַוועק באַ אונדז די נאַכט. קוים דערלעבט דעם ערשטן קריי פונעם האָן, הייב איך מיך אויף, דאַוון אָפּ, נעם מיט זיך די בײַטש און לאָז מיך אַוועק מסתמא גלײַך צום גלח אין הויף אַרײַן. ווי זאָגט איר, אַ יידענע איז טאַקע אַ יידענע, נאָר וואָהין דען האָב איך געזאָלט גיין? אין דער ערד אַרײַן?...

בקיצור, געקומען צו אים אין הויף אַרײַן, באַגעגענען מיך די כּלבים זײַנע מיט אַ שיינעם גוט־מאָרגן און ווילן מיר צורעכט מאַכן די קאַפּאָטע און פאַרזוכן די ליטקע פון מײַנע יידישע פיס, צי זיי זײַנען עפּעס גוט פאַר זייערע הינטישע ציין?... אַ גליק, וואָס כ'האָב מיטגענומען די בײַטש, האָב איך זיי געגעבן צו פאַרשטיין דעם פּסוק לא יחרץ כּלב לשונו — נעכײַ סאָבאַקאַ דאַראָם נע ברעשע, דאָס הייסט: לאָז אַ הונט ניט בילן אומזיסט... אויף זייער געשריי מיט מײַן געפּילדער איז אַרויסגעלאָפן דער גלח מיט דער גלחטע, קוים צעטריבן די פריילעכע כאַליאַסטרע און אַרײַנגערופן מיך אין שטוב אַרײַן, מיך אויפגענומען פאַר זייער אַ שיינעם גאַסט, געוואָלט שטעלן פון מײַנעטוועגן דעם סאַמאָוואַר. זאָג איך, אַז דער סאַמאָוואַר איז לאו דווקא, איך האָב מיט אים עפּעס צו ריידן, זאָג איך, אונטער פיר אויגן. האָט זיך דער כומר אָנגעשטויסן, וואָס איך מיין, האָט אַ וווּנק געטאָן צו זײַן פּלוניתטע, זי זאָל מוחל זײַן צומאַכן די טיר פון יענער זײַט — און איך בין צוגעטראָטן צום ענין גלײַך, אָן שום הקדמות, ער זאָל מיר זאָגן קודם, צי גלייבט ער אין גאָט?... און נאָכדעם זאָל ער מיר זאָגן, אויב ער פילט דעם טעם, וואָס הייסט צעשיידן אַ טאַטן מיט אַ קינד וואָס מען האָט דאָס ליב?... און ווידער זאָל ער מיר זאָגן וועלכעס הייסט נאָך זײַן שכל אַ מצווה און וועלכעס הייסט אַן עבירה?... און נאָך אַ זאַך וואָלט איך וועלן ער זאָל מיר קלאָר מאַכן: וואָס פאַר אַ פּנים האָט באַ אים אַ מענטש וואָס כאַפּט זיך אַרײַן צו יענעם אין שטוב אַרײַן און וויל מאַכן אַן איבערקערעניש, איבערשטעלן די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטן?...

אוודאי בלײַבט ער זיצן געפּלעפּט און מאַכט צו מיר: „טעוועל, זאָגט ער, ביסט אַ קלוגער מענטש, זאָגט ער, און נעמסט און שטעלסט אַוועק, זאָגט ער, מיטאַמאָל אַזויפיל שאלות און ווילסט, זאָגט ער, איך זאָל דיר ענטפערן אין איין קלאַפּ? האָב צײַט, זאָגט ער, איך וועל דיר

ענטפערן על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון״... „ניין, זאָג איך צו אים, דו וועסט מיר, פּאַטערל געטרײַער, נישט ענטפערן קיינמאָל נישט. ווייסטו, פאַרוואָס? ווײַל אַלע דײַנע מחשבות ווייס איך פון פריִער. דו ענטפער מיר, זאָג איך, בעסער דערויף: איך האָב נאָך אַ האָפענונג צו זען מײַן קינד צוריק, אָדער ניין?״... כאַפּט ער זיך אויף: „וואָס הייסט — צוריק? דײַן טאָכטער וועט חלילה גאַרנישט געשען, אדרבה!״... „איך ווייס, זאָג איך, איך ווייס, איר ווילט זי מאַכן גליקלעך! איך רייד נישט פון דעם, זאָג איך; איך וויל וויסן, וווּ איז ערגעץ מײַן קינד, און צי קאָן איך זיך מיט איר זען?״... „אַלצדינג יאָ, מאַכט ער צו מיר, נאָר דאָס נישט״... „אָט אַזוי זשע רייד, זאָג איך, דברים ברורים, קורצע דיבורים! זײַ געזונט, זאָג איך, און לאָז דיר גאָט באַצאָלן, זאָג איך, בכפל־כפלים!״...

און איך קום צוגיין אַהיים און טרעף מײַן גאָלדע ליגט צונויפגעקוטשעבורעט, ווי אַ שוואַרצער קנויל, אין בעט און האָט שוין מער קיין טרערן ניט אין די אויגן. רוף איך מיך אָן צו איר: „שטיי אויף, מײַן ווײַב, טו אויס, זאָג איך, די שיך, און לאָמיר זיך אַוועקזעצן שבעה, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטן, ד׳ נ ת ן ד׳ ל ק ח — מיר זײַנען ניט די ערשטע, מיר זײַנען ניט די לעצטע. עלעהיי, לאָז זיך אונדז אויסדאַכטן, זאָג איך, אַז מיר האָבן קיינמאָל נישט געהאַט קיין חוה, אָדער לאָז זיך אונדז דאַכטן, זאָג איך, עלעהיי האָדל, וואָס איז אַוועק פון אונדז הינטער די הרי־חושך, גאָט ווייס, אויב מיר וועלן זי אַמאָל זען... גאָט, זאָג איך, איז אַן אל רחום וחנון, ער ווייס וואָס ער טוט!״...

אַזוי רייד איך מיר אויס דאָס האַרץ און פּיל, אַז די טרערן שטיקן מיך, שטייען מיר, ווי אַ ביין אין האַלדז. נאָר טביה איז ניט קיין ייִדענע, טביה האַלט זיך אײַן! מאַלט אײַך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי, וואָרעם, ערשטנס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאָן איך זיך אײַנהאַלטן, אַז מע פאַרלירט לעבעדיקערהייט אַזאַ קינד, אַזאַ בארליאַנט, וואָס איז אַזוי אײַנגעבאַקן אין האַרצן אי בײַ מיר, אי בײַ דער מוטער, כמעט מער ווי אַלע קינדער, איך ווייס ניט פאַרוואָס? אפשר דערפאַר, וואָס זי האָט קינדווײַז זייער אַ סך געקרענקט, איבערגעטראָגן אַף זיך כל הצרות שבעולם; מיר זײַנען אַמאָל אויסגעזעסן איבער איר גאַנצע נעכט, עטלעכע מאָל אָפּגעשריגן, פּשוט אָפּגעריסן פונעם טויט, אָפּגעהיטשעט, ווי מע היטשעט אַף אַ קליין צעטראָטן הינדעלע, וואָרעם אז גאָט וויל,

מאכט ער פון טויט לעבעדיק, ווי מיר זאָגן אין הלל: לא אמות כי אחיה — אַז ס׳איז ניט באַשערט שטאַרבן, שטאַרבט מען ניט... און אפשר איז דאָס דערפאַר, וואָס זי איז אַ גוט קינד, אַ געטרײַעס, האָט אונדז פון תמיד אָן ליב געהאַט ביידן דאָס חיות מיט דער נשמה. אײַ די קשיא: ווי קומט דאָס, זי זאָל אונדז אַזעלכעס טאָן? איז, ערשטנס, אונדזער מזל אַזוי. איך ווייס ניט, ווי אַזוי איר — איך גלייב אין השגחה. והשנית, איז דאָס אַ קליפּה, אַן אָפּגעטאָגענע זאַך, הערט איר, אַ מין כישוף! איר מעגט אײַך לאַכן פון מיר, און איך זאָג אײַך, אַז איך בין גאָר ניט אַזאַ גראָבער נאַר, איך זאָל גלייבן אין שרעטעלעך, לצים, דאָ־מעוויקעס וכדומה אַזעלכע שטותערײַען; נאָר אין כישוף, זעט איר, גלייב איך, וואָרעם וואָס דען איז דאָס, אַז ניט קיין כישוף? אָט וועט איר הערן ווײַטער, וועט איר אַליין אויך זאָגן דאָס אייגענע...

בקיצור, אַז די הייליקע ספרים זאָגן: בעל כרחך אתה חי — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין דאָס לעבן, איז דאָס נישט אומזיסט. ס׳איז גאָר נישטאָ די מכה אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיך ניט פאַרהיילן, און אַזאַ צרה, וואָס מע זאָל זי נישט פאַרגעסן. דאָס הייסט, פאַרגעסן פאַרגעסט זיך נישט, נאָר וואָס זאָל מען טאָן? אדם כבהמה נדמה — אַ מענטש באַדאַרף אַרבעטן, האָרעווען, פאַרשוואַרצט און אויסגעריסן ווערן צוליב דעם שטיקל ברויט. מיר האָבן זיך גענומען, וואָס טויג אײַך, אַלע צו דער אַרבעט, מײַן ווײַב און קינדער צו די קריגלעך, איך צום פערד־און־וועגעלע, און עולם כמנהגו — די וועלט בלײַבט ניט שטיין. אָנגעזאָגט האָב איך אין שטוב, אַז חוה לא יזכר ולא יפקד — נישטאָ חוה! אויסגעמעקט — און שוין! און כ׳האָב מיר צונויפגעשלאָגן אַביסל מילכיקס, פרישע סחורה, און האָב מיך געלאָזט קיין בויבעריק צו מײַנע קונים.

געקומען קיין בויבעריק — אַ שמחה, אַ גדולה: וואָס מאַכט אַ ייִד רב טביה? פאַרוואָס זעט מען אײַך ניט? „וואָס זאָל איך מאַכן? — זאָג איך. — ס׳איז חדש ימינו כקדם — דער אייגענער שלים־מזל, וואָס פריִער; אַ בהמלה, זאָג איך, איז בײַ מיר געפאַלן״... „וואָס איז די מעשה, זאָגן זיי, וואָס מיט אײַך טרעפן זיך אַלע נסים?״ און דער עולם פרעגט מיך אויס, איטלעכער באַזונדער, וואָס פאַר אַ בהמהלע איז בײַ מיר געפאַלן? וויפל האָט דאָס מיך געקאָסט? און וויפל בהמה־לעך איז מיר נאָך געבליבן? און מע לאַכט, מען איז פריילעך, ווי, גע־

וויינלעך, נגידים מאַכן זיך לוסטיק איבער אַן אָרעמאַן, אַ שלים־מזל, נאָכן עסן, אַז ס'איז גוט אַפּן האַרצן און אין דרויסן איז שיין און היים און גרין, און עס גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אָבער אַ מענטש, וואָס לאָזט זיך טרײַבן קאַטאָוועס. אַ קרענק וועט באַ מיר יענער וויסן, וואָס באַ מיר אַפּן האַרצן טוט זיך! און אָפּגעפּאַרטיקט זיך מיט אַלע קונים, לאָז איך מיך צוריק מיט די ליידיקע קריגלעך אַהיים, איבערן וואַלד, לאָז־אָפּ דאָס פערדל, ס'זאָל זיך גיין פּאַוואָליע און כאַפּן בגנבה אַ שטשיפּל גראָז, און אַליין פּאַרטיף איך מיך אין מײַנע מחשבות און געדאַנקען, טראַכט איבער פון וואָס איר ווילט: פונעם לעבן און פונעם טויט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואָס איז אַזעלכעס וועלט, און וואָס לעבט אַ מענטש, וכדומה אַזעלכע זאַכן, בכדי איך זאָל מיר צעשלאָגן די רעיונות, דאָס הייסט, איך זאָל נישט קלערן פון איר, פון חוהן הייסט עס. און ווי אַף צו להכעיס, קריכט מיר אין קאָפּ אַרײַן דווקא זי, חוה הייסט עס. זי קומט מיר אַקעגן מיט איר געשטאַלט, הויך און שיין און פריש, ווי אַ סאָסנע, אָדער גאָר ווי זי איז נאָך געווען אַ קליינטשקע, אַ קראַנקעטשקע, אַ פּגירהלע, ווי אַן עופהלע באַ מיר אַף די הענט, דאָס קעפּל אַרויפגעוואָרפן אַף מײַנע פּלייצעס: „וואָס ווילסטו, חוהלע? געבן דיר אַ שטיקעלע פּאַפּע? אַביסעלע מאָני?"... און איך פאַרגעס אַף אַ ווײַלע, וואָס זי האָט אָפּגעטאָן, און עס ציט מיר צו איר דאָס האַרץ, און די נשמה נאָגט, בענקט נאָך איר... נאָר דערמאָן איך מיך, און עס גייט מיך איבער דער כוח־הדם, און אַ פײַער צינדט זיך אָן באַ מיר אין האַרצן אַף איר און אַף אים און אַף דער גאַנצער וועלט און אַף זיך אַליין, פאַרוואָס איך קאָן זיך נישט פאַרגעסן אַף קיין מינוט; פאַרוואָס זאָל איך זי נישט קאָנען אויסמעקן, אַרויסרײַסן פונעם האַרצן? זי האָט דאָס דען באַ מיר נישט פאַרדינט? דערויף טאַקע דאַרף טביה זײַן אַ ייִד שבייִד, כל ימיו פאַרשוואַרצט ווערן, אַקערן מיט דער נאָז די ערד, מגדל זײַן קינדער, בכדי זיי זאָלן נאָכדעם נעמען מיט איין מאָל און אָפּרײַסן זיך מיט גוואַלט, אָפּפאַלן, ווי אַ שישקע פונעם בוים, און פאַרטראָגן ווערן מיטן ווינט און מיטן רויך?... אָט, למשל, — אַזוי קלער איך מיר, — וואַקסט אַ בוים, אַ דעמב אין וואַלד, קומט צוגיין אַ נפש מיט אַ האַק, נעמט אָפּ אַ צווײַג און נאָך אַ צווײַג און נאָך אַ צווײַג — וואָס איז דער בוים אָן די צווײַגן, משטיינס געזאָגט? נעם שוין בעסער, דו בן־אָדם, און האַק אונטער דעם בוים

אינגאַנצן — און אַן עק לאָז דאָס האָבן. צו וואָס זאָל סטאַרטשען אַ נאַ־קעטער דעמב אין וואַלד ?! ...

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי די דאָזיקע מחשבות, דערפיל איך פּלוצים, אַז מײַן פערדל האָט זיך אָפּגעשטעלט — סטאָפּ! וואָס איז דאָס? איך הייב אויף די אויגן, איך טו אַ קוק — חוה! ... די אייגענע חוה, וואָס פריִער, נישט געמינערט אַ האָר, אַפילו די מלבושים נישט איבערגעביטן! ... דאָס ערשטע, וואָס קומט מיר אַף די געדאַנקען — איז אַראָפּשפּרינגען פון וואָגן און אַרומכאַפּן זי קושן ... נאָר באַלד טוט מיך צוריק אַ צי אַ געדאַנק: „טביה? וואָס ביסטו, אַ ייִדענע?" און איך טו אַ צי דאָס פערדל: „וויאָ, שלים־מזל!" — און נעם מיך רעכטס. איך טו אַ קוק — מײַנע אויך רעכטס, מאַכט עפּעס צו מיר מיט דער האַנט, ווי איינער רעדט: „שטיי אַ ווײַלע, איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן"... און עס טוט זיך מיר אַ ריס־אָפּ אינעווייניק און אַ צופּ באַם האַרצן, און איך לאָז־אָפּ הענט און פיס; אָט־אָט טו איך אַ שפּרונג אַראָפּ פונעם וואָגן! נאָר איך האַלט מיך אײַן, טו אַ צי דאָס פערדל און נעם מיך לינקס — מײַנע אויך לינקס, קוקט אַף מיר משונה־ווילד, דאָס פּנים טויט ... וואָס טוט מען? — טראַכט איך מיר. — זאָל איך בלײַבן שטיין, צי איך זאָל פאָרן ווײַטער? און איידער איך קוק מיך נאָך אַרום — אַהאַ, זי האַלט שוין דאָס פערדל באַם צוים און מאַכט צו מיר: „טאַטע! זאָל איך שטאַרבן, אויב דו וועסט זיך רירן פונעם אָרט! איך בעט דיך, הער מיך אויס פריִער, טאַטע־פאָטער!" ... „ע! — טראַכט איך מיר. — ווילסט מיך נעמען מיט גוואַלט? ניין, נשמה מײַ־נע! ווי באַלד אַזוי, איז אַ סימן, אַז דו קענסט ניט דעם טאַטן דײַ־נעם"... — און דאַווקע שמײַסן דאָס פערדל אַף וואָס די וועלט שטייט. און מײַן פערדל פאָלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרייט צוריק דעם קאָפּ, מאַכט בשעת־מעשה מיט די אויערן. „וויאָ, זאָג איך צו דעם, אַל תסתכל בקנקן — קוק נישט, חכם מײַנער, אַהין, וווּ מע דאַרף ניט"... און אַליין, מיינט איר, ווילט זיך מיר ניט אויסדרייען דעם קאָפּ צוריק און אַ קוק טאָן, כאָטש איין קוק טאָן אַהין, אַף יענעם אָרט, וווּ זי איז שטיין געבליבן?... נאָר ניין, טביה איז ניט קיין ייִדענע. טביה ווייס, וויאַזוי מען איז זיך נוהג מיטן שטן מקטרג...

בקיצור, איך וויל אײַך נישט מער, ווי זאָגט ער, מאריך ימים זײַן, אַן עבירה אײַער צײַט. אויב ס'איז מיר באַשערט געוועז חבוט־הקבר,

בין איך שוין געווים דערמיט אָפּגעקומען, און דעם טעם פון גיהנום מיט כף־הקלע, מיט די אַלע איבעריקע געברענטע לײַדן, וואָס ווערן באַשריבן בײַ אונדז אין די הייליקע ספרים, פרעגט מיך, וועל איך אײַך זאָגן! דעם גאַנצן וועג, וואָס איך פאָר, ווײַזט מיר אויס, אַז זי לויפט מיר נאָכן וואָגן און שרײַט: „הער מיך אויס, טאַטע־פאָטער!"... און עס פליט מיר דורך אַ געדאַנק: „טביה! דו שטעלסט אַף זיך צופיל! וואָס וועט דיך אַרן, אַז דו וועסט זיך אָפּשטעלן אַף אַ ווײַלע, אויסהערן וואָס וויל זי? אפשר האָט זי דיר צו זאָגן אַזעלכעס, וואָס דו דאַרפסט דאָס וויסן? אפשר, אַ קשיא אַף אַ מעשה, האָט זי חרטה און וויל זיך אומקערן צוריק? אפשר ליגט זי בײַ אים אין דער ערד און בעט בײַ דיר, דו זאָלסט איר העלפן אַרויס פון גיהנום?... אפשר און אפשר און נאָך אַ סך אַזעלכע אפשרס פליִען מיר דורך אין קאָפּ, און זי שטעלט זיך מיר פאָר אַלס אַ קינד, און איך דערמאָן מיך אָנעם פסוק „כרחם אָב על בנים" — נישטאָ קיין שלעכט קינד בײַ אַ טאַטן, און איך פּײַניק מיך, און איך זאָג אַף זיך אַליין, אַז איך בין אָ ס ו ר ל ר ח ם — נישט ווערט, וואָס די ערד טראָגט מיך! וואָס? וואָס קאָכסטו, דו משוגענער עקשן? וואָס טאַראַבאַנעסטו? נעם, דו אַכזר איינער, פאַרקערעווע דאָס וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איר איבער, זי איז דײַן קינד, נישט קיינעמס!... און עס קריכן מיר אין קאָפּ אַרײַן משונה־מאָדנע מחשבות און געדאַנקען: וואָס איז דאָס אַזעלכעס ייִד און וואָס איז ניט ייִד?... און פאַרוואָס האָט גאָט באַשאַפן ייִדן און ניט־ייִדן?... און אַז גאָט האָט שוין יאָ באַשאַפן ייִדן און ניט־ייִדן, פאַרוואָס זשע זאָלן זיי זײַן אַזוי אָפּגעטיילט איינס פון דאָס אַנדערע, נישט קאָנען אָנקוקן איינס דאָס אַנדערע, גלײַך ווי דער איז פון גאָט און יענער איז ניט פון גאָט?... און עס פאַרדריסט מיך, למאי איך בין נישט אַזוי קלאָר, ווי אַנדערע, אין ספרים און אין ביכער, איך זאָל קאָנען געפינען דערויף עפּעס אַ רעכטן תירוץ... און בכדי זיך צעשלאָגן די רעיונות, הייב איך אָן אַף אַ ניגון: אַשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה! איך דאַוון, הייסט דאָס, מנחה אַף אַ קול און מיט אַ ניגון, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטן. נאָר וואָס קומט אַרויס פונעם דאַווענען און פונעם זאָגן, אַז אינעווייניק אין האַרצן זינגט זיך אַן אַנדער ניגון: „ח ־ ו ה! ח ־ ו ה! ח ־ ו ה!"... און וואָס איך זינג העכער דעם „אַשרי", זינגט זיך מיר „חוה" נאָך העכער, און וואָס מער איך וויל זי פאַרגעסן, אַזוי מער און אַזוי שאַרפער שטייט זי

מיר פאַר די אויגן, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער איר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס, טאַטע־פאַטער!״... און איך פאַרשטעל מיר די אויערן, איך זאָל זי ניט הערן, און איך מאַך צו די אויגן, איך זאָל זי ניט זען, און איך זאָג די שמונה־עשרה און הער ניט, וואָס איך זאָג, און שלאָג זיך אָשמנו און ווייס ניט, פאַרוואָס, און מײַן לעבן איז צערודערט, און אַליין בין איך צערודערט, און זאָגן זאָג איך ניט קיינעם פון מײַן באַגעגעניש, און רייד נישט מיט קיינעם פון איר, און פרעג זיך ניט נאָך אַף איר בײַ קיינעם, כאָטש איך ווייס, איך ווייס גאַנץ גוט, וווּ זי איז און וווּ ער איז און וואָס זיי טוען, נאָר אַ מכה וועט בײַ מיר עמעצער וויסן. ניט דערלעבן וועלן דאָס מײַנע שונאים, אַז איך זאָל מיך פאַר עמעצן באַקלאָגן. אָט אַזאַ מענטש איז טביה!...

איך וואָלט אַ בעלן געווען ווּיסן, צי אַלע מאַנצבילן זײַנען אַזוי, צי נאָר איך בין אַזאַ משוגענער? אַ שטייגער, כדומה למשל, אַמאָל טרעפֿט זיך... איר וועט ניט לאַכן פון מיר? איך האָב מורא, איר וועט לאַכן פון מיר... אַמאָל טרעפֿט זיך, איך טו מיך אָן אין דער שבתדיקער קאַפּאָטע, און לאָז מיך צו דער באַן, און בין שוין גרייט זיך אויפזעצן פאָרן אַהין, צו זיי, איך ווייס, וווּ זיי זיצן... איך גיי צו צום קאַסיר און הייס מיר געבן אַ בילעט. פרעגט ער מיך: וווּהין? זאָג איך: קיין יעהופּעץ... זאָגט ער: אַזאַ שטאָט איז בײַ מיר נישט פאַראַן... זאָג איך: בין איך ניט שולדיק... און איך קער מיך אום צוריק אַהיים, טו אויס די שבתדיקע קאַפּאָטע און נעם מיך צוריק צו דער אַרבעט, צום ביסל מילכיקס און צום פערד־און־װעגעלע, ווי שטייט דאָרטן: א י ש ל פ ע ל ו ו אָ ד ם ל ע ב ו ד ת ו — דער שנײַדער צו דער שער און דער שוסטער צום וואַרשטעט... איאָ, איר לאַכט פון מיר? וואָס האָב איך אײַך געזאָגט? איך ווייס אַפילו, וואָס איר טראַכט; איר טראַכט זיך: „אָט דער טביה איז טאַקע עפּעס נאָר אַ חושים!״... דערפאַר רעכן איך, אַז ע ד כ א ן א ו מ ר י ם ב ש ב ת ה ג ד ו ל — ס׳זאָל זײַן הײַנטיקס מאָל גענוג, הייסט עס... זײַט מיר געזונט און שטאַרק און שרײַבט בריוולעך. נאָר למען־השם, ניט פאַרגעסן, וואָס כ׳האָב אײַך געבעטן: אַז ס׳זאָל זײַן פתח שין שאַ, איך מיין, איר זאָלט ניט מאַכן דערפון קיין ביכל. און אויב עס וועט אײַך אויסקומען שרײַבן, זאָלט איר שוין שרײַבן פון אַן אַנדערן, ניט פון מיר; אָן מיר פאַרגעסט, ווי אין פסוק שטייט: ו י ש כ ח ה ו — אויס טביה דער מילכיקער!...

שפרינצע

געשריבן אין יאָר 1907.

שפרינצע

— אײַך קומט אַ גרויסן, אַ ברייטן שלום־עליכם, פּאַניע שלום־עליכם, — עליכם ועל בניכם! אַ שאָק מיט יאָרן, אַז מיר האָבן זיך ניט געזען! ווײַ־ווײַ, וויפל וואַסערן עס זײַנען אָפּגעלאָפן! וויפל אַנגסטן מיר ביידע און כל ישראל זײַנען אויסגעשטאַנען אין די עטלעכע יאָר: אַ קעשעניוו, אַ קאָנסטיטוציע, מיט פּאָגראָמען, מיט צרות, מיט שלעק — אַך טי רבונו־של־עולם, גאָטעניו נאַש!... מיר איז נאָר אַ חידוש אױף אײַך, האָט קײַן פּאַריבל ניט, וואָס איך וועל אײַך זאָגן, איר זײַט דאָך נישט געררוקט אױף אַ האָר, קײַן עין־הרע, קײַן עין־הרע! טוט אָבער אַ קוק אױף מיר: ה ר י א נ י כ ב ן ש ב ע י ם — איך בין נאָך ניט אַלט קײַן זעכציק, און זעט, ווי ווײַס טביה איז געוואָרן! ס׳אַ ווערטעלע צער־גידול־בנים, וואָס מע האָט פון קינדער! און ווער האָט נאָך אַזויפיל צער־גידול־בנים פון קינדער וויפל איך? מיך האָט געטראָפן אַ נײַער שלאָק מיט מײַנע אַ טאָכטער שפּרינצע, וואָס גייט איבער אַלע צרות, וואָס איך האָב וועגן איבערגעהאַט ביז אַהער, און זעט, פונדעסטוועגן, גאָרנישט, מע לעבט, ווי שטייט דאָרטן: ב ע ל כ ר ח ך א ת ה ח י — כאָטש ווער צעזעצט, שונאי־ציון, זינגענדיק דאָס לידל:

> וואָס טויג מיר מײַן לעבן, וואָס טויג מיר מײַן וועלט,
> אַז כ׳האָב נישט קײַן מזל, אַז כ׳האָב נישט קײַן געלט?...

בקיצור, וואָזוי שטייט דאָרט אין פּרק: ר צ ה ה ק ד ו ש ב ר ו ך ה ו א ל ז כ ו ת — גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טאָן זײַנע יידן, האָט מען אָנגעשיקט אױף אונדז אַן אומגליק, אַ צרה, אַ קאָנסטיטוציע! אײַ, אַ קאָנסטיטוציע! עס איז געקומען מיטאָמאָל אַ מהומה אױף אונדזערע נגידים, אַ לויפעניש פון יעהופּעץ קײַן אויסלאַנד, כלומרשט אין די וואַרעמע בעדער, נערוון, זאַלץ־ביטלעך, נעכטיקע טעג... און ווי באַלד מע צעפּאָרט זיך פון יעהופּעץ, איז בױבעריק מיט איר לופט און מיט איר וואַלד און מיט אירע דאַטשעס טיף־טיף אין דער ערד, ווי מיר זאָגן

אין ברוך־שאָמר: ב ר ו ך מ ר ח ם ע ל ה אָ ר ץ... נאָר וואָס דען? ס'איז דאָך אָבער דאָ אַ גרויסער גאָט אױף דער וועלט, וואָס גיט אַכטונג אױף זײַנע אָרעמע לײַט נעבעך, זיי זאָלן זיך נאָך אַביסל מוטשען אױף דער וועלט, האָבן מיר געהאַט אַ זומער — אײַ־אײַ־אײַ! איז מען זיך צונויפגעלאָפן צו אונדז קיין בויבעריק פון אָדעס, און פון ראַסטאָוו, און פון קאַטערינאָסלאַוו, און פון מאָהליוו, און פון קעשעניוו אַלפי אַלפים נגידים, גבירים אדירים! אַפּנים, אַז דאָרט איז די „קאָסנעטור־ציע" נאָך שטאַרקער, ווי בײַ אונדז אין יעהופּעץ, וואָרעם מע לױפט, מע הערט ניט אויף צו לױפן. אײַ, די קשיא: וואָס לױפן זיי עפּעס צו אונדז? איז דער תירוץ: למאי אונדזערע לױפן צו זיי? ס'איז שוין בײַ אונדז געוואָרן, ברוך־השם, אַזאַ מנהג, אַז עס קומט די צײַט, וואָס מע הייבט אָן ריידן פון פּאָגראָמען, הייבן ייִדן אָן צו לױפן פון איין שטאָט אין דער אַנדערער, ווי אין פּסוק שטייט: ו י ס ע ו ו י ח נ ו, ו י ח נ ו ו י ס ע ו — איז די טײַטש: פאָר דו צו מיר, וועל איך פאָרן צו דיר... דערווײַל איז בויבעריק, וואָס אַרט אײַך, געוואָרן אַ כרך, אָנגעפּאַקט מיט מענטשן, ווײַבער און קינדער, און קינדער האָבן ליב פּיקן, און מילכיקס דאַרף מען, און ווו קריגט מען מילכיקס, אַז ניט בײַ טביהן? וואָס טויג אײַך, טביה איז אַרײַן אין דער מאָדע. פון אַלע זײַטן: טביה און טביה! רב טביה, אַהער! רב טביה, צו מיר! אַז גאָט וויל, וואָס פרעגט איר?

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, ערב־שבועות איז דאָס געווען, קום איך צו פאָרן מיט אַביסל מילכיקס צו איינער פון מײַנע קונהטעס, אַ יונגע אַלמנה און אַ רײַכע פון קאַטערינעסלאַוו, וואָס איז געקומען צו פאָרן מיט איר זונדל, אַראָנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אױפן זומער; און דאָס פאַרשטייט איר דאָך אַליין, אַז דאָס ערשטע באַקאַנטשאַפט אירס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מע האָט מיר גערעקאָמאַנדירט, זאָגט זי, די אַלמנה הייסט דאָס, אַז בײַ אײַך איז דאָס בעסטע מילכיקס". „ווי קאָן דאָס זײַן אַנדערש? — זאָג איך צו איר, צו דער אַלמנה, הייסט דאָס. — ניט אומזיסט, זאָג איך, זאָגט שלמה המלך, אַז אַ גוטער נאָמען לאָזט זיך הערן, ווי אַ שופר, איבער דער גאַנצער וועלט, און אויב איר ווילט, זאָג איך, וועל איך אײַך דערציילן, וואָס עס זאָגט דערויף דער מדרש". שלאָגט זי מיך איבער, די אַלמנה הייסט דאָס, און זאָגט צו מיר, אַז זי איז אַן אַלמנה, און איז אין די זאַכן,

זאָגט זי, נישט געניט. זי ווייס ניט, מיט וואָס מען עסט דאָס... דער עיקר, זאָגט זי, אַז די פּוטער זאָל זײַן פריש, און דער קעז זאָל זײַן גע־שמאַק... נו, גייט רעדט מיט אַ נקבה!...

בקיצור, איז האָב אָנגעהויבן אַרײַנקומען צו דער קאַטערינעסלאַווער אַלמנה, וואָס אַרט אײַך, צוויי מאָל אין דער וואָך; אַלע מאָנטיק און דאָנערשטיק, פּינקטלעך, ווי אַ לוח, אַראָפּגעטראָגן דאָס ביסל מילכיקס. גאָרנישט אָנגעפרעגט זיך, צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט, געוואָרן בײַ איר אַ היימישער מענטש, ווי געוויינלעך, אָנגעהויבן זיך צוקוקן, וויאַזוי עס פירט זיך בײַ איר, אַרײַנגעשמעקט אין קיך אַרײַן, געזאָגט אַ פּאָר מאָל, וואָס איך האָב געפונען פאַר נייטיק צו זאָגן, דאָס ערשטע מאָל, געוויינלעך, געכאַפּט אַ פּסק פון דער דינסט, איך זאָל זיך ניט מישן, ניט אַרײַנקוקן אין פרעמדע טעפּ, דאָס אַנדערע מאָל האָט מען זיך צו מײַנע ווערטער צוגעהערט, און דאָס דריטע מאָל טאַקע געהאַלטן זיך מיט מיר אַן עצה, וואָרעם זי האָט אַרויסגעזען, די אַלמנה הייסט דאָס, ווער טביה איז. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי האָט מיר אָנטפּלעקט איר צרה, איר קרענק, איר אומגליק — אַראָנטשיק! סטײַטש, ער איז שוין אַ בחור פון עטלעכע און צוואַנציק יאָר, זאָגט זי, און ווייס נאָר פערדלעך, נאָר לאָסיפּעדן, נאָר כאַפּן פישלעך, און ווײַטער, זאָגט זי, ווייס ער גאָרנישט! ער וויל נישט הערן, זאָגט זי, פון געשעפט, פון געלט; ס'איז אים געבליבן פון זײַן טאַטן, זאָגט זי, אַ שיינע ירושה, כמעט אַ מיליאָן, ער זאָל דאָס אפילו, זאָגט זי, אַרײַנשמעקן! עס ווייס נאָר אויסברענגען, זאָגט זי, אַן אָפענע האַנט בײַ אים! „וווּ איז ער, זאָג איך, דער בחור? איר גיט אים נאָר, זאָג איך, אהער צו מיר, איך וועל מיך מיט אים אביסל, זאָג איך, דורכשמועסן, אים זאָגן אַביסל מוסר, אַ פּאָר פּסוקים, ברענגען אַ מדרש"... לאַכט זי: „ווייס איך וואָס, זאָגט זי, איר ברענגט אים בעסער אַ פערדל, ניט קיין מדרש!"...

בתוך כך, אַזוי ווי מיר ריידן אַזוי, ו י ב ו א ה י ל ד — קומט אַן דער בחור, אַראָנטשיק הייסט דאָס, אַ בחורעץ אַ סאָסנע, אַ געזונטער יונגאַטש, בלוט און מילך, און אַ ברייטן פּאַס טראָגט ער, איך בעט איבער אײַער כבוד, אויף די הויזן, מיט אַ זייגערל אַרײַנגעשטעקט אָט דאָ אין גאַרטל, מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל אַריבער די עלנבויגנס. „וווּ ביסטו געווען?" פרעגט אים די מוטער. „זיך געשיפּט מיט אַ שיפל, זאָגט ער, געכאַפּט פיש"... „אַ שיינע עובדה, זאָג איך, פאַר אַזאַ בחורל,

ווי איר; דאָרט אין דער היים וועט מען אייַך צעטראָגן, זאָג איך, די ביינער, און איר דאָ וועט כאַפּן פּישלעך!" איך טו אַ קוק אויף מייַן אלמנה — רויט ווי אַ צוויק, אַלערליי פאַרבן. זי האָט געווים גערעכנט, אַז איר בן וועט מן הסתם אָננעמען מיך פאַרן קאָלנער ביד חזקה אחת, און וועט מיר געבן באותות ובמופתים שתים — צוויי פּעטש הייסט עס, און וועט מיך אַרויסוואַרפן כחרס הנשבר! בלאָטע! טביה האָט פאַר אַזעלכע זאַכן קיין מורא ניט! איך, אַז איך האָב עפּעס, זאָג איך!

כך הוה. מייַן בחור, אַז ער האָט דערהערט פון מיר אַזעלכע דיבורים, איז ער נאָר אָפּגעטראָטן אַביסל, פאַרלייגט די הענט אַרונטער, מיך באַטראַכט פון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפּיץ פיס, אַרויסגעלאָזט עפּעס אַ מאָדנעם פייַף און האָט זיך פּלוצים אַזוי צעלאַכט, אַז מיר ביידע האָבן מורא געהאַט, צי איז דער בחור חלילה ניט משוגע געוואָרן אויף אַ מינוט? און וואָס זאָל איך אייַך זאָגן — מיר זייַנען פון דעמאָלט אָן געוואָרן מיט אים חבר, די בעסטע גוטע פרייַנט! איך מוז אייַך זאָגן: מיר איז דער בחור געפעלן וואָס ווייַטער אַלץ מערער; אפילו אַ שאַרלאַט און אַן אויסברענגער, און אַ האַנט שוין צו אָן אָפּענע, און אַ שטיקל חושים דערצו. למשל, באַגעגענען אָן אָרעמאַן, אַרייַנלייגן די האַנט אין קעשענע, אַרויסנעמען און אוועקגעבן, נישט געציילט. ווער טוט עס?... אָדער אַראָפּנעמען פון זיך אַ גוטן פּאַליטאָ, אַ גאַנצן, אַ נייַעם, און אוועקגעבן יענעם — אַז מע שמועסט אַ חושימדיקער!... אַ גאַטס רחמנות געווען אויף דער מוטער! זי פּלעגט זיך מיר קלאָגן: וואָס טוט מען? און בעטן מיך, איך זאָל מיט אים אַביסל שמועסן. האָב איך איר צוליב געטאָן: וואָס וועל איך איר זשאַלעווען? עס קאָסט מיך געלט? און איך האָב מיך אוועקגעזעצט און איך האָב אים דערציילט מעשיות, געבראָכט משלים, געריבן פּסוקים, געהאַקט מדרשים, אַזוי ווי טביה קאָן. און ער האָט דווקא ליב געהאַט מיך אויסהערן, אויספרעגן, וויאַזוי איך לעב, וויאַזוי איך פיל מיך אינדערהיים? „איך וואָלט אַ בעלן געווען, זאָגט ער, זייַן בײַ אײַך, רב טביה!"... זאָג איך צו אים: „אַז מען איז אַ בעלן זייַן בײַ טביהן, נעמט מען, זאָג איך, און מע פאָרט זיך דורך אַמאָל צו מיר אין כוטאָר אַרייַן; איר האָט דאָך, זאָג איך, גענוג פערדלעך, מיט לאָשיפּעדן. פאַר נויט, זאָג איך, זייַט איר ניט קליין זיך דורכגיין מיט די רגלים, ס'איז ניט ווייַט, זאָג איך, מע דאַרף נאָר דורכשנייַדן, זאָג איך, דעם וואַלד"... „ווען, זאָגט ער, זייַט איר אינדער־

היים?" „מיך קאָן מען טרעפן, זאָג איך, אינדערהיים נאָר שבת, אָדער יום־טוב. שאַט, זאָג איך, ווייסט איר וואָס? אַט האָבן מיר, אם־ירצה־השם, איבעראַכטאָג פרײַטיק שבועות; אויב איר ווילט, זאָג איך, מאַכן אַ שפּאַציר צו אונדז אין כּותאָר אַרײַן, וועט אײַך מײַן ווײַב, זאָג איך, מכבד זײַן מיט מילכיקע בלינצעס אַזעלכע, אשר לא בלינצו אבותינו במצרים!" פרעגט ער מיך: „וואָס הייסט דאָס? איר ווייסט דאָך, זאָגט ער, אַז איך בין אַף פּסוקים שוואַך"... „איך ווייס, זאָג איך, אַז איר זײַט שוואַך; איר זאָלט געווען, זאָג איך, לערנען אין חדר, אַזוי ווי איך, וואָלט איר, זאָג איך, אויך געוווּסט מה דקאמרי רביצן"... לאַכט ער און מאַכט צו מיר: „גוט, איר האָט מיך, זאָגט ער, פאַר אַ גאַסט; איך קום, זאָגט ער, צו אײַך, רב טביה, דעם ערשטן טאָג שבועות, מיט אַ פּאָר באַקאַנטע, אַף בלינצעס, נאָר איר זאָלט זען, זיי זאָלן זײַן, זאָגט ער, היים!" „אש להבה, זאָג איך, מ ן ה ש פ ה ו ל ח ו ץ — פון דער סקאָווערדע גלײַך אין מויל אַרײַן!"... און איך קום צו פאָרן אהיים און רוף מיך אָן צו מײַנער: „גאָלדע, זאָג איך, מיר האָבן געסט אַף שבועות!" זאָגט זי: „מזל־טוב דיר, וועמען איז?" זאָג איך: „דאָס וועסטו ויסן שפּעטער; דו גרייט נאָר צו אייער, זאָג איך, קעז און פּוטער איז דאָ, ברוך־השם, גענוג; וועסט מאַכן בלינצעס, זאָג איך, פאַר דרײַ פאַרשוין, נאָר אַזעלכע פאַרשוינען, זאָג איך, וואָס האַלטן פון דער אכילה און הייבן נישט אָן צו ווסן, זאָג איך, וואָס רש"י מאַכט"... „אוודאי, זאָגט זי, שוין צוגעטשעפּעט זיך אַ שלים־מזל פון הונגעריקן לאַנד?" „ביסט אַ בהמה, זאָג איך, גאָלדע! ערשטנס, וואָלט נישט געווען, זאָג איך, אַזאַ אומגליק, ווען מיר זאָלן חלילה אָנ־האָדעווען, זאָג איך, אָן אָרעמאַן מיט שבועותדיקע בלינצעס; והשנית, זאָג איך, זײַ וויסן, זוגתי היקרה, הצנועה והחסידה מרת גאָלדע שתחיה, אַז איינער פון אונדזערע שבועותדיקע געסט וועט זײַן דער אַלמנהס זונדל, זאָג איך, אָט דער, וואָס מע רופט אים אַראַנטשיק, איך האָב דיר דערציילט פון אים". „אויב אַזוי, זאָגט זי, איז עפּעס אַנדערש"... דער כּוח פון מיליאָנען! אַפילו מײַן גאָלדע, אַז זי דערשמעקט געלט, ווערט זי גאָר אַן אַנדער מענטש. ס'איז אַזאַ וועלט, וואָס זאָלט איר קלערן? ווי שטייט דאָרטן אין הלל: כ ס ף ו ז ה ב מ ע ש י י ד י אָ ד ם — געלט באַגראַבט אַ מענטשן...

בקיצור, ס'איז געקומען דער ליכטיקער גרינער יום־טוב שבועות, ווי

שיין, ווי גרין, ווי ליכטיק און ווארעם בא מיר אין כוטאר איז, אז עס קומט שבועות, באדארף איך אײַך ניט דערציילן. דער גרעסטער גביר בא אײַך וואלט זיך ווינטשן האבן אזא בלויען הימל, מיט אזא גרינעם וואלד, מיט אזעלכע שמעקנדיקע סאסנעס, מיט אזא מחיהדיקן גראז, פאשע פאר די בהמהלעך, וואס שטייען און קײַען און קוקן אײַך אין די אויגן ארײַן, ווי איינער רעדט: „גיט אונדז נאר אלע מאל אזא גראז, קיין מילך וועלן מיר אײַך ניט זשאלעווען!"... ניין, זאגט אײַך, וואס איר ווילט, גיט מיר די בעסטע פרנסה, איך זאל ארויספארן פון דארף אין שטאט ארײַן, וועל איך מיך מיט אײַך ניט בײַטן. ווו האט איר אין שטאט אזא הימל? ווי זאגן מיר אין הלל: השמים שמים לה' — ס'איז א הימל פון גאט!... אין שטאט, אז איר פארדרײַסט דעם קאפ, וואס זעט איר? א מויער, א דאך, א קוימען, אבער ווו האט איר דארט אזא בוים? און טאמער האט זיך פארוואלגערט ערגעץ בא אײַך א ביימעלע, האט איר דעם אנגעטאן פון אויבן א קאפאטע!... הכלל, זיי האבן זיך גארנישט געקאנט אפּוווּנדערן, מײַנע געסט, אז זיי זײַנען געקומען צו מיר שבועות אין כוטאר ארײַן. אנגעקומען זײַנען זיי, אלע פיר בחורים, רײַטנדיק אף פערדלעך, סוסים איינס און איינס! און ווער שמועסט אראנטשיק — איז געזעסן אף א פערדל, זאג איך אײַך, א סוס, אן אמתער מערין! איר קויפט אים ניט פאר קיין דרײַ הונדערט קארבן! „ברוך הבא, געסט! — זאג איך צו זיי. — לכבוד שבועות, זאג איך, זײַט איר דאס געקומען רײַטנדיק? נישקשה, זאג איך, טביה איז נישט פון די גרויסע צדיקים, און אז מע וועט אײַך, זאג איך, אם־ירצה־השם, שמײַסן אף יענער וועלט, וועט מיר ניט וויי טאן... עי, גאלדע! זע נאר, עס זאלן זײַן פארטיק די בלינצעס, און לאז מען, זאג איך, ארויס־טראגן דעם טיש אהערצו אין דרויסן ארויס, איך האב, זאג איך, אין שטוב גארנישט וואס צו ווײַזן פאר די געסט... עי, שפרינצע! טײַבל! ביילקע! ווו זײַט איר דארט? רירט זיך!"... אט אזוי קאמאנדעווע איך מיט די קינדער, און עס ווערט ארויסגעטראגן א טיש, מיט בענק־לעך, מיט א טישטעך, מיט טעלער, לעפלען, גאפלען, זאלץ, — און טאַ־קע באלד נאך דעם קומט אן גאלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיקע, פון דער סקאווערדע, מחיהדיקע, פעטע, כצפיחית בדבש! און מײַנע אורחים קאנען זיך גארנישט אפלויבן פון די בלינצעס...

„וואס שטייסטו, זאג איך צו גאלדען, נעם, זאג איך, חזר איבער

דעם פסוק נאָכאַמאָל, ס'איז הײַנט, זאָג איך, שבועות, דאַרף מען, זאָג איך, זאָגן צוויי מאָל „אודך"! און מײַן גאָלדע פּוילט זיך ניט, פּילט אָן דעם פּאָלומעסעק נאָכאַמאָל, און שפּרינצע דערלאַנגט די בלינצעס צום טיש. פּלוצים, איך טו אַ קוק אויף מײַן אַראַנטשיקן, איך זע, ער האָט זיך פאַרקוקט אויף מײַן שפּרינצען — ער לאָזט נישט אַראָפּ קיין אויג פון איר! וואָס האָט ער אויף איר אַזעלכעס דערזען?... „עסט, זאָג איך צו אים, פאַרוואָס עסט איר נישט?"... מאַכט ער צו מיר: „וואָס דען טו איך?" „איר קוקט, זאָג איך, אויף מײַן שפּרינצען"... ווערט אַ געלעכטער, אַלע לאַכן, און מײַן שפּרינצע לאַכט אויך. און ס'איז אַלעמען פריילעך, אַלעמען גוט — אַ גוטער, אַ פריילעכער שבועות אויף אַלעמען!... גיי טרעף, אַז פון דער פריילעכקייט וועט זיך אויסלאָזן אַ צרה, אַ שלאַק, אַ יללה, אַ גאַנץ שטראָף אויף מײַן קאָפּ, פאַרוויסט און פאַרפינצטערט בין איך געוואָרן!... נאַר עט! אַ מענטש איז אַ נאַר! אַ מענטש אַ בר־דעת טאָר זיך ניט צולאָזן צום האַרצן און דאַרף פאַרשטיין, אַז אַזוי ווי עס איז, אַזוי באַדאַרף צו זײַן, וואָרעם ווען עס זאָל באַדאַרפן זײַן אַנדערש, וואָלט דאָך עס ניט געווען אַזוי ווי עס איז! זאָגן מיר דען ניט אין תהילים: ה ש ל ך ע ל ה' — פאַרלאָז דיך נאָר אויף גאָט, ער וועט שוין מאַכן אַזוי, אַז דו זאָלסט ליגן טיף, נײַן איילן אין דער ערד, און באַקן בייגל, און נאָך זאָגן: גם זו לטובה! הערט, וואָס עס קאָן זיך פאַרלויפן אויף אַ וועלט, נאָר מיט קאָפּ, וואָרעם דאָ הייבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה.

ויהי ערב ויהי בוקר — איינמאָל פאַרנאַכט קום איך צופאָרן אַהיים אַ צעבראָטענער פונעם טאָג און אָן אויסגעמוטשעטער פונעם אַרומלויפן איבער די דאַטשעס אין בויבעריק, טרעף איך בײַ מיר אין דרויסן בײַ דער שטוב צוגעצוימט צו דער טיר אַ באַקאַנט פערד, איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז ס'איז אַראַנטשיקס סוס, דער מערין, וואָס איך האָב אים דעמאָלט אָפּגעשאַצט אין דרײַ הונדערט קאַרבן. גיי איך צו צום סוס און דערלאַנג אים מיט איין האַנט אַ פּליאַסק פון הינטן און מיט דער אַנדערער האַנט אַ קראַץ פון פאָרנט אין האַלדז און אַ טרייסל איבער דער גריווע. „ידידי, זאָג איך צו אים, שיינער בחור מײַנער! וואָס טוסטו דאָ?" דרייט ער אויס צו מיר די הנעוודיקע מאָרדע און טוט אַ קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגן, ווי איינער רעדט: „וואָס פרעגט איר מיך? פרעגט מײַן בעל־הבית"... און איך קום אַרײַן אין שטוב

און טו א נעם מײַן װײַב: „זאָג מיר נאַר, גאָלדע קרוין, װאָס טוט דאָ אַראַנטשיק?" ענטפערט זי מיר: „פֿון װאַנען זאָל איך װיסן? ער איז דאָך פֿון דײַנע לײַט!" „װוּ איז ער ערגעץ?" „ער איז, זאָגט זי, געגאַנגען מיט די קינדער אין װעלדל אַפֿן שפּאַציר"... „װאָס איז פּלוצים גאָר פּאַר אַ שפּאַציר?" — זאָג איך צו מײַן װײַב און הײס מיר געבן עסן. אָפּגעגעסן, באַטראַכט איך מיך: „װאָס ביסטו, טבֿיה, אַזױ אױפֿגעטראָגן? אַז אַ מענטש קומט צו דיר צו גאַסט, באַדאַרף מען זײַן אַזױ אָנגעדרודלט? אדרבה"... און װי איך טראַכט מיר אַזױ, איך טו אַ קוק — מײַנע מײדלעך גײען מיטן חבֿרה־מאַן, האַלטן אָנגעריסענע קװײטן, פֿריִער גײען צװײ יִינגערע, טײַבל און בײלקע, און הינטן — מײַן שפּרינצע מיט אַראַנטשיקן... „גוטן אָװנט!" „גוט יאָר!" מײַן אַראַנטשיק שטײט מיר עפּעס אַזױ מאָדנע, גלעט דאָס פֿערד, האַלט אַ גרעזל אין מױל און רופֿט זיך אָן צו מיר: „רב טבֿיה! איך װיל מיט אײַך מאַכן אַ געשעפֿט, לאָמיר זיך בײַטן מיט די פֿערדלעך". „איר האָט נישט געפֿונען, זאָג איך, פֿון װעמען צו לאַכן?" מאַכט ער צו מיר: „נײן, איך מײן דאָס ערנסט". „אַזױ, זאָג איך, איר מײנט דאָס ערנסט? װיפֿל, למשל, קאָסט אײַער סוס?" „אין װיפֿל, זאָגט ער, שאַצט איר אים?" „איך שאַץ אים, זאָג איך, איך האָב מורא, אױב ניט דרײַ הונדערט קאַרבױנים, און אפֿשר מיט אַ סמיטשיק". צעלאַכט ער זיך און זאָגט, אַז ער קאָסט מער פֿון דרײַ מאָל אַזױפֿיל, און רופֿט זיך אָן צו מיר: „נו? מאַכן מיר אַ בײַט?" מיר איז דער שמועס ניט געפֿעלן: װאָס הײסט, ער װעט אױסבײַטן זײַן סוס אױף מײַן שלים־מזל!... זאָג איך צו אים, אַז ער זאָל אָפּלײגן דאָס געשעפֿט אױף אַן אַנדערש מאָל, און איך פֿרעג אים אין אַ שפּאַס: צי איז ער טאַקע צוליב דעם געקומען? אױב אַזױ, איז אַן עבֿירה, זאָג איך, די הוצאות... ענטפֿערט ער מיר גאַנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אײַך, אײגנטלעך, מכּוח אַן אַנדער זאַך; זײַט זיך מטריח, אױב איר װילט, װעלן מיר אַביסל שפּאַצירן". װאָס פֿאַר אַ שפּאַציר איז דאָס אױף אים אָנגעקומען? — טראַכט איך מיר, און לאָז מיך גײן מיט אים צום װעלדל צו. די זון האָט זיך לאַנג געזעצט, דאָס גרינע װעלדל זעט שױן אױס טונקל, די זשאַבעס פֿון דער גרעבליע קראַקען, און דאָס גראָז שמעקט מחיה נפֿשות! אַראַנטשיק גײט און איך גײ, ער שװײַגט און איך שװײַג. נאָכדעם שטעלט ער זיך אָפּ, טוט אַ הוסט און מאַכט צו מיר: „רב טבֿיה! װי װאָלט איר, אַ שטײגער,

געזאָגט, ווען איך זאָל אײַך זאָגן, אַז איך האָב ליב אײַער שפּרינצע און אַז איך וויל זי נעמען פאַר אַ כּלה?" „וואָס איך וואָלט געזאָגט? — זאָג איך. — איך וואָלט געזאָגט, אַז מע זאָל אַ משוגענעם אויסמעקן און אײַך אַרײַנשטעלן"... קוקט ער מיך אָן און מאַכט צו מיר: „וואָס הייסט?" זאָג איך: „אָט דאָס הייסט!"... זאָגט ער: „איך פאַרשטיי אײַך ניט". זאָג איך: „איז אַ סימן, אַז איר זײַט ניט איבעריק קלוג, ווי אין פּסוק, זאָג איך, שטייט: חכם עיניו בראשו, דאָס מיינט: אַ קלוגן זאָגט מען אָפּ ווונק, אַ נאַר גיט מען מיטן שטעקן"... מאַכט ער צו מיר ברוגזלעך: „איך רייד צו אײַך פּראָסט, און איר ענט־פערט מיר מיט חכמות און מיט פּסוקים!" זאָג איך: „איטלעכער חזן זינגט אַזוי, ווי ער קאָן, און יעדער בעל־דרשן דרשנט פון זײַנעטוועגן; אויב איר ווילט וויסן, וואָס פאַר אַ בעל־דרשן איר זײַט, רעדט איבער פריִער מיט אײַער מוטער, זי וועט אײַך שוין, זאָג איך, קלאָר מאַכן אַקוראַט"... „האַלט איר מיך, זאָגט ער, אַפּנים, פאַר אַ יינגעלע, וואָס דאַרף זיך אָנפרעגן בײַ דער מאַמען?"... „געוויס, זאָג איך, דאַרפט איר זיך אָנפרעגן בײַ דער מאַמע, און די מאַמע וועט אײַך געוויס זאָגן, אַז איר זײַט אַ הושׂים, און וועט זײַן גערעכט"... „און וועט זײַן גע־רעכט?" — מאַכט ער. „געוויס, זאָג איך, וועט זי זײַן גערעכט, וואָרעם וואָס פאַר אַ חתן זײַט איר, זאָג איך, פאַר מײַן שפּרינצען? וואָס פאַר אַ גלײַכן איז מײַן שפּרינצע צו אײַך? און דער עיקר, זאָג איך, וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט אײַער מוטער?"... „אויב אַזוי, מאַכט ער צו מיר, האָט איר שוין, רב טביה, אַ גרויסן טעות! איך בין נישט קיין יינגעלע פון אַכצן יאָר, און זוך נישט קיין מחותנים פאַר מײַן מוטער, און וויים ווער איר זײַט, און ווער אײַער טאָכטער איז, און זי געפעלט מיר, און אַזוי וויל איך, און אַזוי וועט דאָס זײַן!"... „האָט קיין פאַריבל ניט, זאָג איך, וואָס איך שלאָג אײַך איבער; איך זע, זאָג איך, אַז מיט איין צד זײַט איר שוין פאַרטיק; זײַט איר, זאָג איך, באַוואָרנט אויך מיטן אַנדערן צד?"... זאָגט ער צו מיר: „איך וויים ניט, וואָס איר מיינט"... זאָג איך: „איך מיין דאָס די טאָכטער מײַנע, שפּרינצען מיין איך, צי האָט איר שוין, זאָג איך, מיט איר עפּעס גערעדט, און וואָס, זאָג איך, זאָגט זי?"... ווערט ער אַזוי ווי באַליי־דיקט און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכל: „וואָס פאַר אַ פראַגע איז דאָס? געוויס האָב איך, זאָגט ער, מיט איר גערעדט, און ניט איין מאָל —

עטלעכע מאָל, איך קום, זאָגט ער, אהער אַלע טאָג״... איר הערט, ער קומט אהער אַלע טאָג, און איך ווייס נישט!... „בהמה בצורת מענטש! באַדאַרף מען דאָך דיר געבן קײַען שטרוי, טביה! אז דו וועסט זיך לאָזן אַזוי פירן אין באָד אַרײַן, וועט מען דאָך דיך קויפן און פאַרקויפן, דו פערדאַטש איינער!״... אזוי טראַכט איך מיר און גיי מיט אַראָנטשיקן צוריק, און ער געזעגנט זיך אָפּ מיט מײַן חברה, כאַפּט זיך אַרויף אַפן סוס, און הלך משה מרדכי — מאַרש קיין בויבעריק...

אַצינד וועלן מיר, ווי זאָגט איר דאָס אין אײַערע ביכלעך, איבער־לאָזן דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, צו שפּרינצען הייסט עס... „זאָג מיר, טאָכטער, וואָס איך וועל דיך פרעגן; זאָג איך: דער־צייל מיר נאָר, זאָג איך, וואָס דער אַראָנטשיק האָט מיט דיר אָפּגע־שמועסט מכוח אַזאַ זאַך, זאָג איך, גאָר אָן מײַן וויסן?״... ענטפערט עפּעס אָט דער בוים? אַזוי ענטפערט זי! געוואָרן רויטלעך, אַראָפּגע־לאָזט די אויגן, ווי אַ כלה, אָנגענומען אַ פולן מויל מיט וואַסער — און שאַ!... באַ! — טראַכט איך מיר. — ווילסט ניט ריידן איצט, וועסטו ריידן שפּעטער אַביסל... טביה איז ניט קיין יזדענע; ער האָט צײַט! און איך וואַרט איבער אַ ווײַלע, ווי זאָגט מען, יבוא יומה, און טשאַטעווע אוים די מינוט, וואָס איך בלײַב מיט איר אַליין, און רוף מיך אָן צו איר: „שפּרינצע, זאָג מיר, וואָס איך וועל דיך פרעגן: קענסטו אים כאָטש, אָט דעם אַראָנטשיקן?״... זאָגט זי: „געוויס קען איך אים״... „ווייסטו, זאָג איך, אַז ער איז אַ סווישטשון?״... פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ סווישטשון?״ זאָג איך איר: „אַ פּוסט ניסל, וואָס סע פּײַפט״... זאָגט זי: „האָסט אַ טעות, אַרנאָלד איז אַ גוטער מענטש״... „ער הייסט שוין, זאָג איך, בײַ דיר אַרנאָלד, ניט אַראָנ־טשיק דער שאַרלאַטאַן?״ זאָגט זי: „אַרנאָלד איז ניט קיין שאַרלאַטאַן, אַרנאָלד האָט אַ גוט הארץ; אַרנאָלד, זאָגט זי, געפינט זיך אין אַ שטוב פון פאַרדאַרבענע מענטשן, זאָגט זי, וואָס ווייסן נאָר געלט און געלט״... „אַזוי, זאָג איך, ביסטו שוין, שפּרינצע, אויך געוואָרן אַן אויפגעקלערטע פילאָזאָפקע און האָסט שוין אויך פײַנט געקריגן געלט?״...

בקיצור, איך זע אַרויס פון דעם שמועס, אַז עס האַלט שוין בײַ זיי ווײַטלעך, און כאַפּן צוריק איז שוין אַביסל צו שפּעט, וואָרעם איך קען מײַנע לײַט. טביהס טעכטער, האָב איך אײַך געזאָגט שוין אַמאָל, ניט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, אַז זיי קלעפּן זיך אײַן אין אַ מענטשן, איז

מיטן גאַנצן לעבן, מיטן היות, מיט דער נשמה! און איך טראַכט מיר: „שוטה! למאי זאָלסטו וועלן זײַן, טביה, מער חכם פון דער גאַנצער וועלט? אפשר איז דאָס אַ גאָטס זאַך? אפשר איז דאָס באַשערט, אַז דווקא דורך אָט דער שטילינקער שפּרינצע זאָלסטו געהאָלפן ווערן, באַלוינט ווערן פאַר אַלע דײַנע קלעפּ און ווייטיקן, וואָס דו האָסט ביז אַהער איבערגעטראָגן, האָבן אַ גוטע עלטער, און אויך וויסן אַמאָל פון אַ לעבן אַף דער וועלט? אפשר איז דיר באַשערט האָבן אַ טאָכטער אַ מיליאָנשטשיצע? וואָס איז? סע שטייט דיר ניט אָן?... ווו שטייט דאָס געשריבן, אַז טביה דאַרף זײַן אייביק אַ קבצן, אייביק אַרומשלעפּן זיך מיטן פערדל און מיט קעז און פּוטער צוליב די יעהופּעצער נגידים, זיי זאָלן האָבן וואָס צו פרעסן? ווער ווייס, אפשר איז מיר אָנגעצייכנט געוואָרן פון אויבן, אַז איך זאָל אַף דער עלטער עפּעס מתקן זײַן אַף דער וועלט, ווערן אַ בעל־צדקה און אַ בעל־מכניס־אורח, און אפשר גאָר אַוועקזעצן זיך מיט יידן לומדים און לערנען תורה?"... וכדומה אַזעלכע רײַכע, גאָלדענע מחשבות קריכן אין קאָפּ אַרײַן, ווי אין „יהי כבוד" שטייט געשריבן: רבות מחשבות בלב איש — זאָגט אַ גוי, להבדיל: „דוריען דומקאַיו באַגאַטיעעט!"... און איך קום אַרײַן אין שטוב אַרײַן און איך נעם אַוועק מײַן אַלטע און מאַך מיט איר אַ שמועס: „וואָס וואָלט זײַן, כדומה למשל, זאָג איך, ווען אונדזער שפּרינצע זאָל זײַן אַ מיליאָנשטשיצע?" פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ מיליאָנשטשיצע?" זאָג איך: „אַ מיליאָנשטשיצע הייסט אַ מיליאָנשטשיקס אַ ווײַב"... פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט אַ מיליאָנשטשיק?" זאָג איך איר: „אַ מיליאָנשטשיק הייסט אַ מענטש, וואָס פאַרמאָגט אַ מיליאָן"... פרעגט זי מיך: „וויפל איז דאָס אַ מיליאָן?" זאָג איך: „אַז דו ביסט אַ בהמה און ווייסט ניט, וויפל איז אַ מיליאָן, הײַנט וואָס האָב איך מיט דיר וואָס צו ריידן?"... זאָגט זי: „ווער בעט דיך, זאָלסט ריידן?" — איז זי אויך גערעכט.

בקיצור, עס גייט אַוועק אַ טאָג, איך קום צו פאָרן אַהיים: „געווען אַראָנטשיק?" — ניין, נישט געווען... עס גייט אַוועק נאָך אַ טאָג: „געווען דער בחור?" — ניין, נישט געווען... איך זאָל אַרײַנגיין צו דער אַלמנה מיט אַן אויסרייד, פּאַסט מיר ניט; איך וויל ניט, אַז זי זאָל מיינען, אַז טביה שלאָגט זיך נאָכן שידוך... און אגב האָב איך געפילט, אַז איר באַדאַרף עס זײַן כשושנה בין החוחים

— ווי א פינפטער ראָד צום וואָגן. הגם איך פאַרשטיי ניט, פאַרוואָס? באשר איך האָב ניט קיין מיליאָן? האָב איך דאָך איצטער א מחותנתטע א מיליאָנשטשיצע! און זי וועמען האָט פאַר א מחותן? — א יידן אַן אַרעמאַן, א קבצן, א טביה דעם מילכיקן; היינט ווער איז מער יחוס, איך צי זי?... איך וועל אייך זאָגן דעם ריינעם אמת, איך האָב אָנגע־הויבן וועלן דעם שידוך, נישט אזוי צוליב דעם שידוך, ווי צוליב נצחון אליין. „א רוח אין זייער פאָטער און מוטער אַריין, די יעהופּעצער גבי־רים, לאָזן זיי וויסן, ווער טביה איז!... ביז אהער האָט מען מער ניט געהערט נאָר בראָצקי און בראָצקי, גלייך ווי די איבעריקע זיינען גאָר קיין מענטשן ניט!"...

אזוי טראַכט איך מיר, פאָרנדיק אהיים פון בויבעריק, און קום אהיים, גייט מיר מיינע אקעגן מיט א גדולה: „א שליח, אן ערל איז נאָרוואָס געוועזן פון בויבעריק, פון דער אלמנה, זאָלסט למען־השם באַלד קומען צופאָרן אהין, עס מעג זיין אַף דער נאַכט, זאָלסטו שפּאַנען דאָס פערדל און קומען צופאָרן, מע דאַרף דיך דאָרט זייער נייטיק האָבן!"...

„וואָס האָט זיי, זאָג איך, אזוי אָנגעשפּאַרט? וואָס האָבן זיי, זאָג איך, אזוי קיין צייט ניט?" און איך כאַפּ א קוק אַף מיין שפּרינצען — זי שווייגט, נאָר די אויגן אירע ריידן, אוי, ריידן זיי! קיינער פאַרשטייט ניט איר הארץ, אזוי ווי איך... איך האָב די גאַנצע צייט מורא געהאַט, א קשיא אַף א מעשה, טאָמער לאָזט זיך אויס דערפון א בוידעם, האָב איך אַף אים, אַף דעם אַראַנטשיקן, אויסגערעדט וואָס איך האָב געקאָנט, אַז ער איז אזוי, און ער איז אזוי — איך האָב אָבער געזען, אַז ס'איז אַן אַרבעס אין וואַנט, מיין שפּרינצע גייט אויס ווי א ליכט. האָב איך איינגעשפּאַנט צוריק מיין פערד־און־וועגעלע און האָב מיך געלאָזט שוין פאַרנאַכטלעך קיין בויבעריק. פאָרנדיק אזוי, טראַכט איך מיר: „וואָס קאָנען זיי מיך רופן מיט אזא מין אימפּעט? וועגן א וואָרט? וועגן א קנס־מאָל? וואָלט ער דאָך געקאָנט קומען צו מיר, דאַכט זיך, דערוויל בין איך דער אבי הכלה!" און איך אַליין צעלאַך מיך פון דעם געדאַנק: ווו איז דאָס געהערט געוואָרן אין דער וועלט, אַז דער נגיד זאָל גיין צום קבצן? סיידן ס'זאָל שוין ווערן עק וועלט, משיחס צייטן, אזוי ווי די יונגע לייטלעך, די ווייסע־חברהניקעס, ווילן מיך איינריידן, אַז באַלד וועט קומען א צייט, וואָס דער נגיד מיטן קבצן וועלן זיין גלייך, שלי

שלך, שלך שלי, מײַנס דײַנס, דײַנס מײַנס, הפקר ציבעלעס! דאַכט זיך, אַ קלוגע וועלט — און אַזעלכע בהמות! עד־עד־עד!...

מיט די דאָזיקע געדאַנקען בין איך אָנגעקומען קיין בויבעריק און פאַרפאָרן גלײַך אױף דער דאַטשע צו דער אלמנה, אָװעקגעשטעלט דאָס פערדל, — װוּ איז די אלמנה? נישטאָ קיין אלמנה! װוּ איז דער בחור? — נישטאָ קיין בחור! װער־זשע האָט מיך גערופן? „איך האָב אײַך גערופן!" — מאַכט צו מיר אַ קײַלעכיק געפּאַקט ייִדל מיט אַן אױסגעפּליקט בערדל און מיט אַ גראָבער גאָלדענער קייט אױפן בײַכל. „װער־זשע, זאָג איך, זײַט איר?" זאָגט ער: „איך בין דער אלמנהס אַ ברודער און אַראָנטשיקס אַ פעטער... מע האָט מיך, זאָגט ער, אַרויסגערופן מיט אַ דעפּעש פון קאַטערינעסלאַװ, און איך בין נאָרװאָס געקומען צופאָרן"... „װי באַלד אַזױ, נאָט־זשע אײַך אױף שלום", — זאָג איך און זעץ מיך אַװעק. דערזען, אַז איך האָב מיך אַװעקגעזעצט, מאַכט ער צו מיר: „זיצט". זאָג איך: „אַ דאַנק, איך זיץ שוין. װאָס־זשע מאַכט איר, זאָג איך, װוּאַזױ איז באַ אײַך, זאָג איך, די קאָסנעטוציע?" ענטפערט ער מיר דערויף גאָרנישט ניט, צעלייגט זיך אױף אַ װיגשטול, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט אַרוים די גאָלדענע קייט מיטן בײַכל און מאַכט צו מיר בזה הלשון: „אײַך רופט מען, דאַכט זיך, טביה?"... „יאָ, זאָג איך, צו דער תורה, אַז מע רופט מיך אױף, רופט מען מיך אױף: „יעמוד ר ב טביה ברב שניאור זלמן"... „הערט אוים, מאַכט ער צו מיר, רב טביה, װאָס איך װעל אײַך זאָגן. װאָס טויג אונדז לאַנגע דיבורים? לאָמיר, זאָגט ער, גיין גלײַך צום ענין, געשעפט הייסט עס"... „מהכתיתי, זאָג איך, שלמה המלך האָט שוין לאַנג געזאָגט: לכל זמן — װען מע דאַרף ריידן געשעפט, איז געשעפט... איך בין, זאָג איך, אַ געשעפטסמאַן"... „דאָס זעט מען, זאָגט ער, אַז איר זײַט אַ געשעפטסמאַן, דערפאַר װיל איך טאַקע מיט אײַך ריידן סוחריש; איך װיל, איר זאָלט מיר זאָגן, אָבער אָפן געשמועסט, װיפל װעט דאָס אונדז קאָסטן אַרום און אַרום?... אָבער אָפן געשמועסט!"... „אויב, זאָג איך, אָפן געשמועסט, װײס איך ניט, װאָס איר רעדט"... „רב טביה! — מאַכט ער צו מיר נאָכאַמאָל און װיל נישט אַרויסנעמען די הענט פון די קעשענעס. — איך פרעג אײַך, זאָגט ער, װיפל װעט אונדז קאָסטן אַרום און אַרום די חתונה?" „עס װענדט זיך, זאָג איך, װאָס פאַר אַ חתונה איר מיינט? אויב איר מיינט אַ גרויסאַרטיקע חתונה, װי אײַך שטייט

אָן, בין איך, זאָג איך, ניט אימשטאַנד"... שטעלט ער אָן אַף מיר אַ פּאָר עינים און מאַכט צו מיר אַזוי: „אָדער איר מאַכט זיך תמעוואַטע, אָדער איר זײַט טאַקע אַ תם... כאָטש אַפּילו, זאָגט ער, איר זעט ניט אויס פון קיין תם, וואָרעם איר זאָלט זײַן, זאָגט ער, אַ תם, וואָלט איר ניט אַרײַנגעשלעפּט, זאָגט ער, מײַן פּלימעניק אין אַ בלאָטע, אים פאַרבעטן צו זיך כלומרשט אַף שבועותדיקע בלינצעס, אים אונטערגעשטעלט דאָרט אַ שיין מיידל, צי יאָ אַ טאָכטער, צי ניט קיין טאָכטער, איך גיי ניט אַרײַן, זאָגט ער, אַזוי ווײַט, און זי האָט זיך אים פאַרליובעט, זאָגט ער, דאָס הייסט, זי איז אים געפעלן, נו, און ער איר אַוודאַי, פון דעם, זאָגט ער, רעדט מען ניט, איך וועל אײַך ניט זאָגן, זאָגט ער, עס קאָן זײַן, זי איז אַן אָרנטלעך קינד און מיינט דאָס נעבעך ערנסט, איך גיי נישט אַזוי ווײַט... איר טאָרט אָבער ניט פאַרגעסן, זאָגט ער, ווער איר זײַט און ווער מיר זײַנען? איר זײַט דאָך, זאָגט ער, אַ ייִד אַ בר־דעת, ווי קאָנט איר, זאָגט ער, גאָר דערלאָזן אַזעלכעס, אַז טביה דער מילכיקער, וואָס פירט אונדז קעז און פּוטער, זאָל ער זײַן אונדזער מחותן?... אײַ, זיי האָבן זיך, זאָגט ער, געגעבן איינס דאָס אַנדערע דאָס וואָרט? וועלן זיי דאָס נעמען צוריק! קיין גרויס אומגליק, זאָגט ער, שטייט ניט דערבײַ. טאָמער דאַרף עפּעס קאָסטן, זאָגט ער, זי זאָל אים אַרויסלאָזן פון וואָרט, מהכתיתי, מיר האָבן, זאָגט ער, גאָרנישט קעגן דעם. אַ מיידל איז נישט קיין בחור, זאָגט ער. צי אַ טאָכטער, צי ניט קיין טאָכטער, זאָגט ער, איך וויל גאָר אַזוי ווײַט נישט אַרײַנגיין", זאָגט ער... „רבונו־של־עולם! — טראַכט איך מיר — וואָס וויל דער ייִד?"... און ער הערט נישט אויף צו ריידן איבער מײַן קאָפּ: איך זאָל גאָר ניט דענקען, זאָגט ער, טאָמער וועט מיר געראָטן מאַכן אַ סקאַנדאַל, אויספּויקן אומעטום, אַז זײַן פּלימעניק, זאָגט ער, האָט זיך געשדכנט צו טביה דעם מילכיקנס טאָכטער... און איך זאָל זיך אַרויסשלאָגן פונעם קאָפּ, זאָגט ער, אַז זײַן שוועסטער איז אַ מענטש, וואָס קאַטאָרע מע קאָן פון איר פּאָמפּען געלט... מיט גוטן, זאָגט ער, מהכתיתי, קאָן מען, זאָגט ער, נעמען בײַ איר עטלעכע קערבלעך; עלעהיי, זאָגט ער, אַ נדבה... מען איז דאָך, זאָגט ער, מענטשן, וואָס קאַטאָרע, מע דאַרף אַמאָל אויסהעלפן אַ מענטשן...

בקיצור, איר ווילט וויסן, וואָס איך האָב אים געענטפערט? איך האָב אים, אַז אָך און ווי איז מיר, גאָרנישט געענטפערט. ס'איז מיר

געוועזן, ווי זאָגט איר, תדבק לשוני — עס האָט מיר ווי אָפּגע־נומען דאָס לשון! איך האָב זיך אויפגעהויבן, זיך אויסגעדרייט מיטן פּנים צו דער טיר — און נישטאָ מיך!... ווי פון אַ שרפה האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט, ווי פון אַ טורמע!... עס האָט מיר געזשומעט אין קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגן און געטורקעט אין די אויערן די ווער־טער פון דעם יוזן: „אָפּן געשמועסט"... „אַ טאָכטער, ניט קיין טאָכ־טער"... „אַן אלמנה אַף צו פּאָמפּען"... „עלעהיי אַ נדבה"... און בין צוגעגאַנגען צו מײַן פערד־און־וועגעלע, אַרײַנגעלייגט דאָס פּנים אין בריטשקע אַרײַן און — איר וועט ניט לאַכן פון מיר? — אַז איך האָב מיך צעוויינט, האָב איך געוויינט און געוויינט! און אַז איך האָב מיך גוט אויסגעוויינט און געזעסן אַף דער בריטשקע און אײַנגעטיילט מײַן פערדל נעבעך וויפל ס'איז אין אים אַרײַן, האָב איך ערשט דעמאָלט געפרעגט בײַ גאָט אַ קשיא, אַזוי ווי איוב האָט אַמאָל געפרעגט: וואָס האָסטו, גאָטעניו, אַזעלכעס דערזען אין דעם אַלטן איובן, וואָס דו לאָזט אים ניט אָפּ אַף קיין מינוט? ס'איז שוין מער ניטאָ קיין יידן אַף דער וועלט? און איך קום צו פאָרן אַהיים, טרעף איך מײַן באַליאַסטרע, קיין עין־הרע, פריילעך. מען עסט וועטשערע, נאָר איין שפּרינצע איז נישטאָ. „וווּ איז שפּרינצע?" — פרעג איך. „וואָס הערט זיך, זאָגן זיי מיר, וואָס האָט מען דיך גערופן?" זאָג איך נאָכאַמאָל: „וווּ איז שפּרינצע?"... ענטפערן זיי מיר נאָכאַמאָל: „וואָס הערט זיך?"... זאָג איך: „גאָר־ניט, וואָס זאָל זיך הערן? ס'איז, דאַנקען גאָט, שטיל, פון פּאָגראָמען הערט מען ניט"... בײַ די ווערטער קומט אָן שפּרינצע, טוט מיר אַ קוק אין די אויגן אַרײַן, זעצט זיך אַוועק צום טיש, גלײַך ווי ניט זי מיינט מען, ניט פון איר רעדט מען... אָפּן פּנים בײַ איר קאָן מען נישט דער־קענען גאָרנישט, נאָר דאָס שטילקייט אירס איז שוין צופיל, חוץ לדרך הטבע... הײַנט געפעלט מיר ניט דאָס זיצן אירס פאַרטראַכט און דאָס פאָלגן איר, וואָס מע הייסט איר; זאָגט מען איר: זיץ — זיצט זי; זאָגט מען איר: עס — עסט זי; הייסט מען איר גיין — גייט זי; און אַז מע טוט זי אַ רוף, טוט זי זיך אַ וואָרף... איך קוק אַף איר, און עס פאַרקלעמט מיר דאָס האַרץ, און עס ברענט אין מיר אַ פײַער — אַף וועמען ווייס איך ניט... אַך טי רבונו־של־עולם, אלהינו נאַש! פאַרוואָס שטראָפסטו מיך אַזוי, פאַר וועמענס זינד?!

בקיצור, איר ווילט וויסן דעם סוף? אַזאַ סוף וויל איך ניט ווינטשן

דעם ערגסטן שונא, און מע טאָר עס גאָר ניט ווינטשן, וואָרעם די קללה פון קינדער איז די ערגסטע קללה פון דער תוכחה! פון וואַנען ווייס איך, אַז מיך האָט עמעצער נישט פאַרשאָלטן מיט קינדער? איר גלייבט ניט אין די זאַכן? וואָס־זשע דען איז דאָס? אדרבה, לאָמיר האָרכן פון אײַך... נאָר צו וואָס נוצן אונדז חקירות? אַמער, הערט דעם סוף, וואָס איך וועל אײַך דערציילן. איינמאָל פאַרנאַכט פאָר איך אַהיים פון בויך בעריק מיט אַ גוט האַרץ: באַרעכנט נאָר דעם פּאַרדראָס, דעם בזיון; הײַנט דעם רחמנות פון קינד!... און די אַלמנה, וועט איר פרעגן? און דער זון? — ווער מיר אַלמנה? וואָס מיר זון? אַוועקגעפאָרן און אַפילו זיך ניט געזעגנט! ס'איז אַ בושה אויסצוזאָגן: ס'איז געבליבן שטיין בײַ מיר אויף זיי אַ שטיקל חוב פאַר קעז און פוטער... נאָר איך רייד נישט פון דעם, מסתמא האָבן זיי פאַרגעסן... איך רייד פונעם געזעגענען זיך: אַוועקגעפאָרן און אַפילו זיך ניט געזעגנט!... וואָס דאָס קינד נעבעך האָט איבערגעטראָגן — דאָס האָט ניט געוווּסט קיין בן־אָדם, אַחוץ מיר, וואָרעם איך בין אַ טאַטע, אַ טאַטנס האַרץ פילט... טאָמער מיינט איר, אַז זי האָט מיר געזאָגט אַפילו אַ חצי דיבור? באַקלאָגט זיך? אָדער געוויינט אַמאָל? ע! קענט איר דאָך ניט טביהס טעכטער! שטיל, אין זיך, אײַנגעגאַנגען, געצאַנקט ווי אַ ליכט! ווען־ניט־ווען אַרויסגעבאָפּט זיך מיט אַ זיפץ, נאָר אַזאַ מין זיפץ, וואָס רײַסט אַרויס אָט אַזאַ שטיק האַרץ! הכלל, פאָר איך מיר אַזוי מיט מײַן פערדל אַהיים, פאַרטיפט אין טרויעריקע מחשבות און געדאַנקען, פרעג קשיות באַם רבונו־של־עולם און ענטפער מיר אַליין. און עס אַרט מיך שוין ניט אַזוי אויף גאָט — מיט גאָט האָב איך מיך שוין ווי עס איז איבערגעבעטן; מיך אַרט אויף מענטשן: לָמאַי זאָלן מענטשן זײַן אַזוי שלעכט, אַז זיי קאָנען זײַן גוט? פאַרוואָס זאָלן מענטשן פאַרביטערן דאָס לעבן אי יענעם, אי זיך, אַז זיי האָבן ביד לעבן זיס און גליקלעך? געשיקט זיך עס, אַז גאָט האָט באַשאַפן דעם מענטשן צוליב דעם, ער זאָל אָפּקור־מען אויף דער וועלט?... וואָס האָט דאָס אים גענוצט?... מיט אַזעלכע געדאַנקען פאָר איך ארײַן צו מיר אין כוטאָר ארײַן, און דערזע פון דער־ווײַטן, בײַ דער גרעבליע, איז אָן אָנגעלויף פון מענטשן, גויִים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קליינע שקצימלעך אָן אַ שיעור. וואָס קאָן דאָס זײַן? קיין שרפה ניט; מסתמא אַ דערטרונקענער, עמעצער האָט זיך געבאָדן בײַ דער גרעבליע און געפונען דעם טויט. קיינער ווייס ניט, ווו

דער מלאך־המוות ווארט אף אים, ווי מיר זאָגן אין „ונתנה תוקף״... פּלוצים זע איך מײַן גאָלדע לויפט, די שאַל צעלאָזט, די הענט אַרויס־געשטעלט אף צופרױע, און פאַר איר מײַנע קינדער, טײַבל און ביילקע, און אַלע דרײַ מיט א געשריי, מיט א יללה, מיט א יאָמער: טאַכטער! שוועסטער! שפּרינצע!״... אַראָפּגעשפּרונגען פון דעם וואָגן, ווייס איך ניט, וויאַזוי איך בין ניט צעשפּרונגען געוואָרן, און אַז איך בין צו־געלאָפן צום טײַך, איז שוין געווען נאָך אַלע היומס...

— — — — — — — — — — — — — — —

וואָס האָב איך אײַך געוואָלט פרעגן?... יאָ! האָט איר געזען ווען א געטרונקענעם? קיינמאָל נישט?... א מענטש, אַז ער שטאַרבט, שטאַרבט ער מייסטנטיילס מיט צוגעמאַכטע אויגן... בײַ א געטרונ־קענעם זײַנען די אויגן אָפן — ווייסט איר נישט דעם שכל, פאַרוואָס דאָס איז?... האָט קיין פאַריבל נישט, איך האָב בײַ אײַך צוגענומען צײַט, און אַליין איז מען אויך געבונדן: מע דאַרף גיין צום פערדל און מע מוז צעפירן דאָס ביסל סחורה. די וועלט איז אויך א וועלט. מע מוז אין זינען האָבן א קערבל אויך — און פאַרגעסן וואָס ס'איז געווען. וואָרעם דאָס, וואָס די ערד דעקט צו, מוז, זאָגט מען, פאַרגעסן ווערן, און אַז מען איז א לעבעדיקער מענטש, קאָן מען די נשמה ניט אויס־שפּײַען. עס העלפט ניט קיין חכמות, און מיר מוזן זיך אומקערן צוריק צום אַלטן פּסוק, אַז כל זמן שהנשמה בקרבי, איז פאָר ווײַטער, טביה!... זײַט מיר געזונט, און אַז איר וועט מיך דערמאָנען, זאָלט איר מיך ניט דערמאָנען צו בייזן.

טביה פאָרט קיין ארץ־ישראל

דערציילט פון טביה דעם מילכיקן, פאַרנדיק אין באַן.

געשריבן אין יאָר 1909.

טביה פֿאָרט קיין ארץ־ישׂראל

— סקאָצל קומט! וואָס מאַכט אַ ייִד, רב שלום־עליכם? אָט אַ גאַסט! אַפּילו נישט געחלומט זיך! נאַט־זשע אײַך אָפּ שלום־עליכם. איך האָב מיר אָבער אַלץ געטראַכט און געטראַכט: וואָס איז די מעשׂה, וואָס מע זעט אים נישט אַזאַ צײַט, ניט אין בויבעריק, ניט אין יעהופּעץ? אַ קשיא, וואָס סע מאַכט זיך: אפשר האָט ער אָפּגעזאָגט די עטלעכע גילדן און אַריבערגעפּעקלט זיך אַהין, וווּ מע עסט ניט קיין רעטעך מיט שמאַלץ? און צוריק טראַכט איך מיר: געשיקט זיך עס, זיי זאָלן טאָן אַזאַ נאַרישקייט? זיי זײַנען דאָך עפּעס אַ מענטש אַ בר־דעת, כ׳לעבן! נו, דאַנקען השם־יתברך, וואָס מע זעט זיך געזונט, ווי שטייט דאָרט אין פּסוק: טורא בטורא — אַ מענטש מיט אַ מענטשן... איר קוקט מיך אָן, פּאַניע, גלײַך, ווי איר וואָלט מיך נישט דערקענט? דאָס בין איך, אײַער אַלטער גוטער פֿרײַנט טביה. אַל תסתכל בקנקן — קוקט נישט, וואָס אַ ייִד גייט אין אַ נײַער קאַפּאָטע. דאָס איז דער אייגענער שלים־מזל טביה, וואָס אַמאָל, נישט געמינערט אַ האָר; נישמער, מע טוט זיך אָן שבתדיק, זעט מען אויס אַביסל דאָסיקער, מעשׂה נגיד, וואָרעם, אַז מע פֿאָרט אַרויס צווישן מענטשן, קאָן מען אַנדערש ניט, ובפֿרט, אַז מע פֿאָרט אַזאַ ווײַטע נסיעה, קיין ארץ־ישׂראל, אַ קלייניקייט? איר קוקט מיך אָן און טראַכט זיך, ווי קומט דאָס אַזאַ קליין מענטשעלע, ווי טביה, וואָס האָט כל־ימיו געהאַנדלט מיט מילכיקס, זאָל גאָר האָבן אַזאַ השׂגה, וואָס קאָן זיך פֿאַרגינען אָף דער עלטער סײַדן אַ מין בראָצקי? גלייבט מיר, פּאַניע שלום־עליכם, ס׳איז כולו מוקשה — דער פּסוק איז רעכט אַרום און אַרום. רוקט נאָר אַוועק, זײַט מוחל, אײַער טשעמאָדאַנטשיקל אַביסל אַהין, וועל איך מיך אַוועקזעצן אַקעגן אײַך און וועל אײַך דערציילן אַ מעשׂה, וועט איר האָרכן, וואָס גאָט קאָן.

בקיצור, איך מוז אײַך זאָגן קודם כל הקודמס, אַז איך בין געבליבן,

ניט פאַר אײַך גערעדט, אַן אַלמן, געשטאָרבן גאָלדע מײַנע, עליה השלום. געװען אַ ייִדענע אַ פּראָסטע, אָן חכמות, אָן אײבערקעפּלעך, נאָר אַ גרויסע צדיקת. לאָז זי זיך מוחל זײַן דאָרט פאַר אירע קינדער, זי איז גענוג אויסגעשטאַנען צוליב זײ, און טאָקע אפשר איבער זײ אַװעקגעגאַנגען פון דער װעלט, נישט געקאָנט אַריבערטראָגן, װאָס זײ זײַנען זיך צעקראָכן אײנער קיין ליסי, דער אַנדערער קיין סטריסי. „משטיינס געזאָגט, זאָגט זי, װאָס איז מײַן װעלט, זאָגט זי, אָז װי באַלד, זאָגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, אַ בהמה, זאָגט זי, בענקט אויך, זאָגט זי, אַז מע אַנטװײנט, זאָגט זי, פון איר דאָס קעלבל״... אַזוי זאָגט זי צו מיר, גאָלדע הייסט עס, און װײנט בעת־מעשה מיט ביטערע טרערן. און איך זע, אַז די ייִדענע גייט־אויס פון טאָג צו טאָג, װי אַ ליכט, רייד איך איר אויס מסתמא דאָס האַרץ פאַר רחמנות און איך זאָג צו איר אַזוי, זאָג איך: „עט, זאָג איך צו איר, גאָלדע סערדצע, פאַראַן אַ פּסוק, זאָג איך, אם כבנים אם כעבדים — װי מיט קינדער, אַזוי איז אָן קינדער, זאָג איך. מיר האָבן, זאָג איך, אַ גרויסן גאָט, זאָג איך, און אַ גוטן גאָט, און אַ שטאַרקן גאָט, זאָג איך, נאָר פונדעסטװעגן, זאָג איך, לאָם איך האָבן די ברכות, װיפל מאָל דער רבונו־של־עולם, זאָג איך, טוט אָפּ אַ שטיקל אַרבעט, מעגן שוין, זאָג איך, די שונאים האָבן אַזאַ יאָר״... איז זי דאָך אָבער, זאָל מיר מוחל זײַן, אַ נקבה, מאַכט זי צו מיר: „דו זינדיקסט, טביה, מע טאָר נישט, זאָגט זי, זינדיקן״. „אָט האָסטו דיר, זאָג איך, איך זאָג דען עפּעס, זאָג איך, שלעכטס? איך גיי דען חלילה, זאָג איך, קעגן דעם אײבערשטנס געגנג, זאָג איך? װאָרעם װי באַלד, זאָג איך, אַז ער האָט, זאָג איך, באַשאַפן אַזױ שיין זײַן װעלטל, זאָג איך, אַז קינדער זײַנען נישט קיין קינדער, זאָג איך, און טאַטע־מאַמע זײַנען בלאָטע, זאָג איך, װייסט ער דאָך מסתמא, װאָס ער האָט צו טאָן״... פאַרשטייט זי נישט װאָס איך רייד און ענטפערט מיר בוידעם: „איך שטאַרב, זאָגט זי, אַװעק, טביה, װער װעט דיר קאָכן װעטשערע?״... אַזוי מאַכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע אויגן, אַז אַפילו אַ שטיין קאָן עס רירן. טביה איז דאָך אָבער נישט קיין ייִדענע, ענטפער איך איר אָפּ מיט אַ װערטל, און מיט אַ פּסוק, און מיט אַ מדרש, און מיט נאָך אַ מדרש: „גאָלדע, זאָג איך, ביסט מיר געװען, זאָג איך, געטרײַ אַזױפיל יאָרן, װעסטו מיך אויף דער עלטער, זאָג איך, נישט מאַכן צום נאַר״, זאָג איך, און טו אַ קוק אויף

מײַן גאָלדען — פּיזעם! „וואָס איז דיר, זאָג איך, גאָלדע?" „גאָרנישט", מאַכט זי צו מיר, קוים־קוים וואָס זי רעדט. ע! איך זע, די שפּיל איז פאַרן טײַוול, נעם איך און שפּאַן אײַן דאָס פערדל און פּאָר אַוועק אין שטאָט אַרײַן און ברענג אַראָפּ אַ דאָקטער, דעם בעסטן דאָקטער. איך קום צופאָרן אַהיים — טע־טע־טע! מײַן גאָלדע ליגט שוין אױף דער ערד מיט אַ ליכטל צוקאָפּנס און זעט אויס, ווי אַ בערגל ערד האָט מען צו־נויפגעשאַרט און איבערגעדעקט מיט שוואַרצן, און איך שטיי און טראַכט מיר: „כ י ז ה כ ל ה אָ ד ם — אָט דאָס איז דער סוף פונעם מענטשן? אַך טי, רבונו־של־עולם, וואָס דו טוסט אָפּ מיט דײַן טביהן! וואָס וועל איך איצטער טאָן אױף דער עלטער, פאַרפינצטערט בין איך געוואָרן?" און אַזוי האָב איך געגעבן אַ פאַל־צו צו דער ערד... נאָר גיי שרײַ חי וקיים! הערט איר, וואָס איך וועל אײַך זאָגן? אַז מע זעט פאַר זיך דעם טויט, מוז מען ווערן אַן אַפּיקורס און מע הייבט אָן נאָכ־צוקלערן, מ ה אָ נ ו מ ה ח יי נ ו — וואָס איז אינגאַנצן אָט די וועלט מיט די גלגלים, וואָס זיי דרייען זיך, מיט די באַנען, וואָס לויפן משוגענערווײַז, מיט דעם גאַנצן טאַרעראַם אַרום און אַרום, און אַפילו בראָצקי מיט זײַנע מיליאָנען — הכל הבל, גאָרנישט שבגאָרנישט!

בקיצור, איך האָב איר געדונגען אַ קדיש, גאָלדען עליה השלום, באַצאָלט פאַר אַ גאַנץ יאָר פרײַער. אַ ברירה האָב איך געהאַט, אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט, נישט געגעבן מיר קיין זכרים, נאָר נקבות, נאָר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער ייִד זאָל זיי נישט קענען! איך ווייס נישט, צי אַלע ייִדן ווערן אַזוי פאַרשוואַרצט מיט זייערע טעכטער, צי נאָר איך בין אַזאַ פינצטערער שלים־מזל, וואָס איך האָב צו זיי קיין גליק נישט? דאָס הייסט, צו די טעכטער אַליין האָב איך גאָרנישט, און גליק איז בײַ גאָט. וואָס זיי ווינטשעווען מיר — מעג עס מיר אָנקומען כאָטש האַלב. אַדרבה, זיי זײַנען שוין צו געטרײַ, און וואָס „צו" איז איבעריק. אָט נעמט, למשל, די מיזינקע מײַנע,ביילקע רופט מען זי. וואָס ווייסט איר, וואָס דאָס איז פאַר אַ קינד? איר קאָנט דאָך מיך, ברוך־השם, ווי זאָגט איר, פון אַ יאָר מיט אַ מיטוואָך און ווייסט, אַז איך בין נישט דער טאַטע, וואָס קאַטאָרי זאָל זיך אַוועקזעצן אָפּלויבן זײַנע קינ־דער, גלאַט אַזוי אין טאָג אַרײַן. נאָר אַז ס'איז געקומען צו רייד פון מײַן ביילקען, מוז איך אײַך זאָגן נישט מער, ווי ש ל ש ה ד ב ר י ם — צוויי ווערטער: זינט גאָט האַנדלט מיט ביילקעס, האָט ער נאָך אַ ז אַ

ביילקע נישט באַשאַפֿן. מילא פֿון שיינקייט שמועסט מען נישט. טביהם טעכטער, ווייסט איר אַליין, האָבן אַ שם אויף דער וועלט פֿאַר די שענסטע קראַסאַוויצעס. נאָר זי, ביילקע הייסט עס, וועט זיי אַלע פֿאַרשטעקן אין גאַרטל. אַז מע שמועסט יפֿיפֿית — איז דאָך ניט שײַך. אַקעגן מײַן ביילקען מוז מען טאַקע זאָגן מיט די ווערטער פֿון אשת חיל: שקר החן — איך רייד נישט פֿון שיינקייט, איך רייד פֿון כאַראַקטער רייד איך. גאָלד, גינגאָלד, זאָג איך אײַך! פֿון תמיד אָן בין איך באַ איר געווען דאָס אייבערשטע פֿון דער מילך, נאָר פֿון זינט מײַן גאָלדע עליה השלום איז, איר צו לענגערע יאָר, נפֿטר געוואָרן, איז דער טאַטע געוואָרן באַ איר — דאָס שוואַרצאַפּל פֿונעם אויג! קיין שטויב נישט דערלאָזן זאָל אויף מיר פֿאַלן. איך האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבונו־של עולם איז, ווי מיר זאָגן אינעם וכל מאמינים שהוא: ומקדים רחמים לרוגז — ער שיקט צו די רפֿואה פֿאַר דער מכה. נישמער, ס'איז שווער צו וויסן, וועלכעס איז ערגער, די רפֿואה, אָדער די מכה? גיי זײַ אַ נביא און טרעף, אַז ביילקע וועט צוליב מיר נעמען און פֿאַר־קויפֿן זיך פֿאַר געלט און אָפּשיקן דעם טאַטן אויף די עלטערע יאָרן קיין ארץ־ישראל! מאַלט אײַך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי. זי איז אין דעם אַזוי שולדיק, פּונקט אַזוי ווי איר. אינגאַנצן איז דאָ שולדיק ער, איר אויס־דערוויילטער, איך וויל אים ניט שילטן, אַ קאַזאַרמע זאָל אויף אים אײַנ־פֿאַלן! און אפֿשר, אַז מיר זאָלן וועלן גוט באַטראַכטן, גריבלען זיך אַביסל טיפֿער, קאָן זײַן, אַז איך אַליין בין דאָ מער חייב פֿון אַלעמען, וואָרעם ס'איז דאָך אַ בפֿירושע גמרא: חייב אָדם... נאָר ס'איז שיין, כ'לעבן, אַז איך דאַרף אײַך דערציילן, וואָס די גמרא זאָגט!

בקיצור, איך וויל אײַך נישט לאַנג האַלטן. ס'איז אַוועקגעגאַנגען אַ יאָר און אַ יאָר, מײַן ביילקע איז אויסגעוואַקסן, געוואָרן, קיין עין־הרע, אַ מיידל צו לײַטן, און טביה טוט זיך זײַן געשעפֿט, ווי תמיד, מיטן פֿערד־און־וועגעלע פֿירט ער אָפּ דאָס ביסל מילכיקס זומער קיין בויבע־ריק, ווינטער קיין יעהופּעץ, אַ מבול זאָל אויף דעם קומען, ווי אויף סדום! אָנקוקן קאָן איך נישט אָט די דאָזיקע שטאָט, און ניט אַזוי די שטאָט אַליין, ווי די מענטשן, און ניט אַלע מענטשן, נאָר איין מענטש — אפֿרים דעם שדכן, אַ רוח אין זײַן טאַטנס טאַטן אַרײַן! אָט וועט איר אומיסטנע הערן וואָס אַ ייִד אַ שדכן טוט אָפּ.

ויהי היום, קום איך צופֿאָרן איינמאָל אַרום חצי אלול קיין יעהופּעץ

מיט מײַן ביסל סחורה. איך טו אַ קוק — ו י ב ו א ה מ ן — אפרים דער שדכן גייט! איך האָב אײַך אַמאָל דערציילט פון אים. אפרים איז אַפילו אַ ייִד אַן אײַנגעגעסענער, נאָר אַז מע דערזעט אים, מוז מען זיך אָפּשטעלן — אָט אַזאַ מין כוח האָט אין זיך אָט דער ייִד... „הער נאָר, חכם מײַנער, זאָג איך צו מײַן פערדל, שטיי אַ ווײַלע, וועל איך דיר געבן עפּעס קײַען". און איך שטעל אָפּ אפרים דעם שדכן און גיב אים אָפּ שלום און מאַך מיט אים אַ שמועס מן הצד: „וואָס הערט זיך עפּעס מכוח פּרנסה?" טוט ער אַ געשמאַקן זיפֿץ און מאַכט צו מיר: „ס'איז ביטער!"... זאָג איך: „דהײַנו?" זאָגט ער: „נישטאָ וואָס צו טאָן"... זאָג איך: „לחלוטין?" זאָגט ער: „לחלוטין!"... זאָג איך: „וואָס איז די מעשה?"... זאָגט ער: „די מעשה איז, וואָס שידוכים ווערן שוין הײַנט ניט געשלאָסן מער אין דערהיים"... זאָג איך: „ווו דען ווערן זיי הײַנט געשלאָסן?" זאָגט ער: „דאָרטן ערגעץ, אין אויסלאַנד"... זאָג איך: „וואָס־זשע זאָל טאָן אַזאַ ייִד, ווי איך, למשל, וואָס מײַן זיידנס באָבע איז דאָרט קיינמאָל נישט געווען?"... זאָגט ער צו מיר און דערלאַנגט מיר אַ שמעק טאַבעקע: „פֿאַר אײַך האָב איך, רב טביה, אַ שטיקל סחורה דאָ אויפֿן אָרט"... זאָג איך: „דהײַנו?"... זאָגט ער: „אַ ייִדענע אַן אַלמנה אָן קינדער מיט ק"ן קערבלעך, געווען אַ קעכן אין אַלע גרעסטע הײַזער"... קוק איך אים אָן און זאָג צו אים: „רב אפרים, פֿאַר וועמען מיינט איר דאָס אַ שידוך?" זאָגט ער: „פֿאַר וועמען זאָל איך מיינען? פֿאַר אײַך"... זאָג איך: „אַלע בייזע ווייסטע חלומות זאָלן אויסגיין צו מײַנע שונאימס קעפּ!" און נעם און דערלאַנג מײַן פערד אַ שמיצל און וויל פֿאָרן ווײַטער. מאַכט צו מיר אפרים: „האָט קיין פֿאַריבל ניט, רב טביה, אפשר האָב איך אײַך פּוגע בכבוד געווען. זאָגט־זשע מיר, וועמען דען האָט א י ר געמיינט?" זאָג איך: „וועמען דען זאָל איך מיינען, אַז ניט מײַן מיזינקע?"... טוט ער אַ שפּרונג אויף, דערלאַנגט זיך אַ פּאַטש אין שטערן: „שאַ! גוט וואָס איר האָט מיך דערמאָנט, לאַנג לעבן זאָלט איר, רב טביה!" זאָג איך: „אָמן, גם אתם, דערלעבט איר אויך ביז משיח וועט קומען. נאָר וואָס איז מיט אײַך, זאָג איך, אַזוי די גדולה?"... זאָגט ער: „ס'איז גוט, רב טביה, ס'איז אויסגעצייכנט גוט, עס קאָן שוין גאָר בעסער נישט זײַן אין דער גאַנצער וועלט!"... זאָג איך: „דהײַנו, וואָס איז די גוטסקייט?"... זאָגט ער: „איך האָב פֿאַר אײַער מיזינקע אַ גלײַכס, אַ גליק, אַ הויפּט־

טרעפער, אַ גביר, אַן אדיר, אַ מיליאָנשטשיק, אַ בראָצקי, אַ פּאָדראַטשיק איז ער און הייסן הייסט ער פדהצור!"... זאָג איך: „פדהצור? אַ קענט־לעכער נאָמען פון חומש"... זאָגט ער: „וואָס מיר חומש? ווער מיר חומש? ער איז אַ פּאָדראַטשיק, אָט דער פדהצור, ער בויט הײַזער, מויערן, בריקן, געווען אין יאַפּאָניע בײַ דער מלחמה, געבראַכט אַ מטמון מיט גאָלד, פאַרט אַרוים מיט ברענענדיקע סוסים, מיט קאַרעטעס, מיט לאַ־קייען בײַ דער טיר, מיט אַ בעדל בײַ זיך אינעווייניק אין שטוב, מיט מעבל פון פּאַריזש, מיט אַ בריליאַנטענעם רינג אױף דער האַנט, נאָך גאָר נישט קיין אַלטער מאַן, אַ בחור, אַן אמתער, אַ „כאָלאָסטאָי", פּרימאַ! און זוכן זוכט ער אַ שיין מיידל, מעג זײַן ווער זי איז, אַ נאַקעטע, אַ באָרוועסע, אַבי אַ יפת־תואר!"... „טפּררו! — זאָג איך צו אים. — אַז איר וועט אַזוי פליִען, זאָג איך, אַן אַ פּאַפּאַס, ווען מיר פאַר־פאָרן מיט אייך, רב אפרים, קיין האָצעקלאַץ. אויב איך האָב קיין טעות נישט, זאָג איך, האָט איר מיר אַמאָל געהאַט גערעדט דעם אייגענעם שידוך, זאָג איך, פאַר מײַן עלטערע טאָכטער, פאַר האָדלען", זאָג איך... דערהערט פון מיר די דאָזיקע ווערטער, אַז ער כאַפּט זיך ניט, אפרים הייסט עס, בײַ די זײַטן און הייבט אָן צו לאַכן, איך האָב געמיינט, דער יױד וועט באַקומען די פּאָפּלעקציע. „אַהאָ, זאָגט ער, איר האָט זיך דער־מאָנט, זאָגט ער, אַ מעשה, אַז מײַן באָבע איז געלעגן געוואָרן מיטן ערשטן קינד! יענער האָט אָנגעזעצט נאָך פאַר דער מלחמה און אַנט־לאָפן קיין אַמעריקע!"... „זכר צדיק לברכה, זאָג איך, אפשר וועט דער אויך, זאָג איך, אַוועק אַהין?" ווערט ער אויסער זיך, דער שדכן הייסט עס: „וואָס רעדט איר דאָס, רב טביה? יענער איז געווען, זאָגט ער, אַ פּײַפער, אַ שאַרלאַטאַן, אַן אויסברענגער, און דער איז אַ פּאָדראַ־טשיק, זאָגט ער, פון דער מלחמה, מיט געשעפטן, מיט אַ קאַנטאָר, מיט מענטשן, מיט... מיט... מיט...". וואָס זאָל איך אײַך זאָגן, דער שדכן האָט זיך אַזוי צעהיצט, אַז ער האָט מיך אַראָפּגענומען פונעם וואָגן און ער האָט מיך אָנגענומען בײַ די לאַצן און האָט מיך אַזוי לאַנג געטרייסלט, ביז ס'איז צוגעגאַנגען אַ גאָראָדאָוואָי און האָט אונדז ביידן געוואָלט אָפּפירן אין קאָטשומענט אַרײַן. אַ שטיקל גליק, וואָס איך האָב מיך דערמאָנט אינעם פּסוק: ל נ כ ר י ת ש י ך — מיט פּאָליציע דאַרף מען וויסן, וויאַזוי צו האַנדלען...

בקיצור, למאי זאָל איך אײַך לאַנג האַלטן? אָט דער פדהצור איז

געוואָרן אַ חתן פֿאַר מײַן מיזינקע, ביילקע הייסט עס, און ל א א ר כ ו ה י מ י ם — ס'האָט אַביסל געדויערט ביז מיר האָבן געשטעלט אַ חופּה. פֿאַרוואָס זאָג איך, ס'האָט אַביסל געדויערט? ווײַל זי, ביילקע הייסט עס, האָט נישט געוואָלט דעם שידוך, אַזוי ווי מע וויל נישט שטאַרבן. וואָס מער אָט דער פּדהצור איז צו איר צוגעשטאַנען מיט מתּנות און מיט גילדענע זייגערלעך און מיט בריליאַנטענע פֿינגערלעך, איז ער איר אַלץ מער נמאס געוואָרן. מיר דאַרף מען קיין פֿינגער אין מויל נישט אַרײַנלייגן. איך האָב עס גאַנץ גוט אַרויסגעזען נאָך איר פּנים און נאָך אירע אויגן און נאָך איר וויינען, וואָס זי האָט געוויינט שטילערהייט. בין איך מיך מיישב איינמאָל און רוף מיך אָן צו איר אַזוי, פֿאַרבײַ־גייענדיק: „הערסטו, ביילקע, זאָג איך, איך האָב מורא, זאָג איך, אַז פּדהצור איז דיר אַזוי ליב, זאָג איך, און אַזוי זיס, אַזוי ווי מיר?“... ווערט זי רויט ווי פֿײַער און מאַכט צו מיר: „ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?“ זאָג איך: „וואָס־זשע דען איז דער געוויין גאַנצע נעכט?“ זאָגט זי: „איך וויין דען?“ זאָג איך: „ניין, דו וויינסט נישט, נאָר דו כליפּעסט. דו מיינסט, זאָג איך, אַז דו באַהאַלטסט דעם קאָפּ אין קישן, וועסטו פֿון מיר פֿאַרדעקן, זאָג איך, דײַנע טרערן? דו מיינסט, זאָג איך, אַז דײַן טאַטע איז אַ יִנגעלע, זאָג איך, אָדער דער מוח איז אים אויסגעטריקנט געוואָרן און ער פֿאַרשטייט ניט, זאָג איך, אַז דאָס טוסטו צוליב דײַן אַלטן טאַטן? דו ווילסט אים, זאָג איך, פֿאַרזאָרגן מיט אַ גוט עלטער, ער זאָל האָבן וווּ דעם קאָפּ אָנצושפּאַרן, ער זאָל חלילה נישט דאַרפֿן גיין, זאָג איך, איבער די הײַזער? אויב דו מיינסט אַזוי, ביסטו, זאָג איך, אַ גרויסער נאַר, זאָג איך. מיר האָבן אַ גרויסן גאָט, זאָג איך, און טביה איז ניט פֿון די עשׂרה בטלנים, זאָג איך, וואָס וועט זיך אַוועקזעצן, זאָג איך, אַף לאַסקאַווע ברויט, און געלט, זאָג איך, איז בלאָטע, זאָג איך, ווי אין פּסוק שטייט. אַ סימן האָסטו, זאָג איך, אָט איז דײַן שוועסטער האָדל אַ גוטע אביונטע, פֿונדעסטוועגן, זאָג איך, זע וואָס זי שרײַבט פֿון אַלדי שוואַרצע יאָר, זאָג איך, פֿון עק וועלט, און זי שעצט זיך גליקלעך, זאָג איך, מיט איר שלים־מזל פּעפּערל!“... אַנו, זײַט אַ חכם און טרעפֿט, וואָס ענטפֿערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס? „צו האָדלען, זאָגט זי, זאָלסטו מיך, זאָגט זי, ניט גלײַכן. האָדל איז געווען, זאָגט זי, אין אַזאַ צײַט, ווען די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, האָט זיך געוויגט, זאָגט זי, געהאַלטן אָט־אָט בײַ איבערקערן זיך.

האָט מען זיך געזאָרגט, זאָגט זי, פאַר דער וועלט, און זיך האָט מען פאַרגעסן; און איצט, זאָגט זי, אַז די וועלט איז אַ וועלט, זאָגט זי, זאָרגט זיך יעדער פאַר זיך און די וועלט האָט מען פאַרגעסן״... אָט אַזוי ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס, און גייט פאַרשטייט, וואָס זי מיינט!

נו? איר זײַט עפּעס אַ מבֿין אויף טבֿיהס טעכטער? איר האָט זי באַדאַרפט זען צו דער חופּה — אַ פּרינצעסן! איך בין נאָר געשטאַנען און געשפּיגלט זיך אין איר און געטראַכט צו זיך אַליין: „אָט דאָס איז ביילקע, טבֿיהס טאָכטער? ווּ האָט זי זיך אויסגעלערנט אַזוי שטיין, און אַזוי גיין, און אַזוי האַלטן דעם קאָפּ, און אַזוי אָנטאָן זיך, ס׳זאָל אויף איר זײַן, ווי אויסגעגאָסן?״... נאָר לאַנג שפּיגלען זיך אין איר האָט מען מיך נישט געלאָזט, וואָרעם דעם זעלבן טאָג פון דער חופּה, אַרום האַלב זעקס פאַרנאַכט, האָט זיך דאָס פּאָרל אויפגעהויבן, און הלך משה מרדכי — מען איז אַוועק מיטן קוריער צו אַלדי גוטע יאָר, קיין „נאַטאַליע״, ווי די מאָדע איז בײַ די גרויסע, און צוריק איז מ׳ן געקומען ערשט העט אַרום חנוכה, און מע האָט געשיקט נאָך מיר, איך זאָל למען־השם תּיכף־ומיד קומען צופאָרן קיין יעהופּעץ. איז דאָס מיר באַלד אַרײַן אין קאָפּ אַרײַן: ממה־נפשך, זיי זאָלן וועלן, איך זאָל גלאַט אַזוי קומען, וואָלטן זיי אָנגעזאָגט, איך זאָל קומען — און אַ סוף. צו וואָס טויג נאָך דער „למען־השם״ מיטן „תּיכף־ומיד״? מסתּמא מוז דאָך דאָ זײַן עפּעס אַ זאַך! פרעגט זיך אַ קשיא: וואָס פאַר אַ זאַך? און אַלערליי מחשבֿות און געדאַנקען, גוטע און שלעכטע, קריכן מיר אין קאָפּ אַרײַן: אפשר האָט זיך שוין דאָס פּאָרפאָלק דאָרטן צעאַמפּערט, ווי די קעץ, און עס האַלט בײַ גטן זיך? און באַלד טאַקע שלאָג איך מיר אָפּ: ביזט אַ נאַר, טבֿיה, למאי זאָלסטו וועלן אויסלייגן אויף שלעכטן? פון וואַנען ווייסטו, וואָס מען רופט דיך? אפשר האָבן זיי זיך פאַרבענקט נאָך דיר און ווילן דיך זען? אָדער אפשר וויל ביילקע אַז איר טאַטע זאָל זײַן נאָענט לעבן איר? אָדער אפשר וויל גאָר פֿדהצור דיר געבן אַ שטעלע, דיך צונעמ׳ען צו זײַנע געשעפטן און מאַכן דיך פאַר אַ משגיח אויף זײַנע פאָדראַדן? סײַ־ווי־סײַ, פאָרן דאַרף מען. און איך זעץ מיך אויף און וילך חרנה — איך פאָר קיין יעהופּעץ. פאָרנדיק אַזוי, גייט מיר איבער דער כּוח־הדמה, און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך האָב אַוועקגעוואָרפן דאָס דאָרף, פאַרקויפט די בהמהלעך, מיטן

פערד־און־וועגעלע, מיט הכל בכל, און בין אריבער־געפארן אין שטאט און בין געווארן בא מײַן פדהצורן פרוּער משגיח, דערנאך קאסיר, דער־נאך כל־וּלך איבער אלע זײַנע פאדראדן, און דערנאך א שותף צו אלע זײַנע געשעפטן גלײַך מיט אים, האלב אף האלב, און פאר ארויס גלײַך מיט אים אף א פאר ברענענדיקע סוסים, איינער א בולאנער, דער אנ־דערער א קאשטאנעוואטער, און איך וווּנדער מיך אף זיך אליין: מה זה ועל מה זה — ווי קום איך, אזא שטיל מענטשל, ווי טביה, צו אזעלכע גרויסע געשעפטן? וואס טויג מיר דער טאררעראם מיטן יריד, מיטן הו־הא, טאג ווי נאכט, ווי זאגט איר: להושיבי עם נדיבים — זיך טויטשען מיט די מיליאנשטשיקעס? לאזט מיך אפ, איך וויל האבן א רויק עלטער, ארײַנקוקן אמאל אין א משניות, זאגן א קאפיטל תהילים, מע דארף דאך אמאל אין זינען האבן יענע וועלט אויך, צי ניין? ווי זאגט שלמה המלך: א מענטש איז א טשיסטע בהמה, ער פארגעסט, אז וויפל ער זאל ניט לעבן, מוז ער אמאל שטארבן... אט מיט אזעל־כע גדאנקען און מחשבות בין איך געקומען צופארן למזל קיין יעהופעץ גלײַך צו מײַן פדהצורן. מילא, איך זאל מיך גיין בארימען, דערציילן אײַך רוב גדלו ורוב עשרו — זײַן דירה מיט זײַן זיצעכץ, איז ניט שײַך צו זאגן. איך האב נאך קיינמאל נישט געהאט די זכיה צו זײַן בא בראָצקין אין שטוב, נאר איך בין מיר משער על־פי שכל, אז שענער ווי בא דעם פדהצור קאן שוין גארניט זײַן! איר קאנט פאר־שטיין שוין פון דעם אליין, וואס פאר א דירה־מלוכה דאס איז, אז דער שומר, וואס בא דער טיר, א ווערגעלעץ מיט זילבערנע קנעפ, האט מיך בשום אופן נישט געוואלט ארײַנלאזן אינעווייניק, כאטש גיב אים א קרענק. וואס טוט זיך דא? די טיר איז א גלעזערנע טיר, זע איך, ווי ער שטייט, אט דער ווערגעלעץ, ימח שמו וזכרו זאל ער ווערן, און רייניקט מלבושים. ווינק איך צו אים, רייד מיט אים אף שטום־לשון און באווײַז אים מיט די הענט, אז ער זאל מיך ארײַנלאזן אינעווייניק, מחמת דעם בעל־הבית ווײַב קער מיר אן א לײַבלעכע טאכטער... פאר־שטייט ער, אבער, נישט אפן ווינק, א גוישער קאפ, ווײַזט ער מיר אויך מיט די הענט, אויך אף שטום־לשון, אז איך זאל גיין לעזאזל — נעמען דעם וועג הייסט עס. נאט אײַך אזא שלים־מזל! צו אן אייגענער טאכטער זאל מען דארפן האבן זכות־אבות! „אז אך און ווי איז צו דײַן גרויען קאפ, טביה, צו וואס דו האסט זיך דערלעבט!" — אזוי

טראַכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טיר און דערזע עפּעס
אַ מיידל דרייט זיך אַרום. „אפּנים, אַ פּאָקאָיאָווע זייערע", טראַכט איך
מיר, מחמת די אויגן אירע זײַנען ווי באַ אַ גנבטע. אַלע פּאָקאָיאָוועס האָבן
גנבהשע אויגן. איך בין אַן אײַנגייער אין אַלע נגידישע הײַזער און בין
באַקאַנט מיט אַלע פּאָקאָיאָוועס... טו איך צו איר אַ ווונק: „עפן
אויף, קעצעלע!" פאָלגט זי מיך און עפנט די טיר און מאַכט צו מיר
דווקא אויף יידיש: „וועמען דאַרפט איר?" זאָג איך: „דאָ זיצט פדה־
צור?" זאָגט זי צו מיר העבער: „וועמען דאַרפט איר?" זאָג איך צו
איר נאָך העבער: „אַז מע פרעגט דיך, זאָלסטו ענטפערן על ראשון
ראשון; דאָ זיצט פדהצור?" זאָגט זי: „דאָ"... ווי באַלד אַזוי, זאָג
איך, ביסטו פון מײַנע מענטשן, זאָג איך; גיי, זאָג איך, זאָג דײַן מאַ־
דאַם פדהצור, זאָג איך, אַז זי האָט אַ גאַסט, זאָג איך, דער טאַטע אי־
רער, טביה, איז געקומען, זאָג איך, צוגאַסט און שטייט שוין, זאָג איך,
אַ היפּשע ווײַלע אין דרויסן, זאָג איך, כעני בפתח, וואָרעם ער האָט
נישט זוכה געווען, זאָג איך, צו געפינען חן און לײַטזעליקייט אין די
אויגן פון אָט דעם דאָזיקן עשו מיט די זילבערנע קנעפּ, די כפרה, זאָג
איך, זאָל ער זײַן פאַר דײַן מינדסטן נאָגל!" אויסגעהערט מײַנע דיבו־
רים, האָט דאָס מיידל מיט אַ געלעכטער פון אַ משומדת פאַרהאַקט די
טיר גלײַך מיר אונטער דער נאָז, אוועקגעלאָפן אַרויף, אַראָפּגעלאָפן אַראָפּ,
אַרײַנגעלאָזט און אַרײַנגעפירט מיך אינעווייניק אין אַ מין פּאַלאַץ, וואָס
מײַנע אָבות אבותינו האָבן עס נישט געזען אין חלום אפילו. זײַד און
סאַמעט און גאָלד און קרישטאָל, און אַז איר גייט, פילט איר נישט
די טריט, מחמת איר שפּאַנט מיט די זינדיקע פיס אויף די טײַערסטע
דיוואַנעס, ווייך ווי שניי. הײַנט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענט זיי־
גערס, אויף די טישן זייגערס, אָן אַ שיעור זייגערס! „רבונו יונה! האָסט
אַ סך אַזוינע? צו וואָס דאַרף עס אַ מענטש אַזויפיל זייגערס?" אַזוי
טראַכט איך מיר און גיי מיר, די הענט פאַרלייגט אַרונטער, אַביסל
ווײַטער; איך טו אַ קוק — עטלעכע טביהס מיטאַמאָל שנײַדן זיך
אַקעגן מיר פון אַלע זײַטן, איין טביה גייט אַהער, דער אַנדערער טביה
אַהין, איינער צו מיר, דער אַנדערער פון מיר — טפו זאָלסטו ווערן!
פון אַלע פיר זײַטן שפּיגלען! נאָר אַזאַ מין פויגל, ווי אָט דער פּאָד־
ראַטשיק, קאָן זיך פאַרגינען אַזויפיל זייגערס מיט אַזויפיל שפּיגלען!...
און עס קומט מיר אויף די געדאַנקען פדהצור, אַ גראָבס און אַ קײַלעכיקס,

מיט א ליסינע איבערן גאנצן קאפ, און סע רעדט הויך און סע לאכט דריבניטשקע, און איך דערמאן מיך, וויאזוי ער איז געקומען צו מיר דאס ערשטע מאל אין דארף אריין מיט די ברענענדיקע סוסים, זיך צעלייגט בא מיר, ווי בא זיין טאטן אין ווינגארטן, זיך באקאנט מיט מיין בײלקען, מיך אוועקגערופן אפ א זייט און איינגערוימט א סוד אפן אויער, נאר אזוי הויך, אז מע האט געקאנט הערן אפ יענער זייט יעהופעץ. וואס איז געווען דער סוד? דער סוד איז געווען, א מיין טאכ־טער איז אים געפעלן און ער וויל, אז ס'זאל זיין איינס־צוויי־דריי און א חופה. מילא, מיין טאכטער איז אים געפעלן — דאס פארשטייט מען מיטן שכל, נאר אט דער איינס־צוויי־דריי איז מיר אריין כ ח ר ב פ י פ י ו ת — ווי א טומפער מעסער אין הארצן אריין. וואס הייסט דאס איינס־צוויי־דריי און א חופה? און ווו בין איך? און ווו איז ביילקע? איי, האט זיך מיר געוואלט אים ארײנהאקן א פאר פסוקים מיט א מדרש, ער זאל מיך האבן צו געדענקען! נאר צוריק האב איך מיך מיישב געווען: „ל מ ה ז ה א נ כ י — וואס דארפסטו זיך מישן, טביה, צווישן קינדער? א סך האסטו געפועלט בא דיינע עלטערע טעכטער, אז דו האסט געוואלט זאגן דעות אפ זייערע שידוכים? האסט זיך אנגערעדט ווי פויק, אויסגעשאטן די גאנצע תורה דיינע, און ווער איז געבליבן א נאר? — טביה!"

הקיצור, לאמיר אוועקוואַרפן, ווי זאגט איר דארטן אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה. האב איך זיי, הייסט דאס, צוליב געטאן און בין צו זיי געקומען קיין יעהופעץ, און עס האט זיך אנגעהויבן א חתונה: שלום־עליכם! עליכם־שלום! ווי גייט עס? וואס מאכט איר גוטס? זיצט! א דאנק, מע קאן באשטיין! — מיט די אלע איבעריקע צערעמאניעס, ווי געוויינלעך. איך זאל זיין דער ערשטער אפן ארויספאר, זיי א פרעג טאן: מ ה י ו ם מ י ו מ י ם — וואס איז דאס רופן, וואס איר האט מיך גערופן? — פאסט נישט. טביה איז נישט קיין יידענע, ער האט צייט. דערווייל קומט צו א פאר־שוין מיט גרויסע ווייסע הענטשקעס און זאגט, אז דער אנבייסן שטייט שוין אפן טיש, און מיר הייבן זיך אויף אלע דריי, און מיר קומען אריין אין א חדר אריין פון גאלע דעמב: דער טיש א דעמבענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענט דעמבענע, די סטעליע דעמב, און אלץ איז געשניצט און געפארבט און געמאלט און געצאצקעט, און אפן טיש — בגדי מל־

בות: טיי מיט קאווע און מיט טשאָקאָלאַדע, און מיט פוטער־געבעקס, און מיט גוטן קאָניאַק, און די בעסטע געזאַצלנס, און אַזעלכע מינים מאכלים, פירות און אויבסן, ס'איז מיר אַ חרפה אויסצוזאָגן, נאָר איך האָב מורא, אַז מײַן ביילקע האָט זיי באַ איר טאַטנס טיש קיינמאָל ניט געזען אפילו. און מע גיסט מיר אָן אַ כוסה און נאָך אַ כוסה, און איך טרינק לחיים, און איך קוק אויף איר, אויף ביילקען הייסט עס, און איך טראַכט מיר: „האָסט זיך עס דערלעבט, טביהס טאָכטער, ווי מיר זאָגן אין הלל: מ ק י מ י ב ע פ ר ד ל — אַז גאָט העלפט דעם אָרעמאַן, מ א ש פ ו ת י ר י ם א ב י ו ן — איז אים גאָרנישט צו דערקענען. דאַכט זיך, ביילקע — און פאָרט נישט ביילקע". און איך דערמאָן מיך אָן יענער ביילקע פון אַמאָל און איך פאַרגלײַך זי מיט דער ביילקע, וואָס אַצינד, און עס טוט מיר האַרצעדיק באַנג — גלײַך ווי איך וואָלט עפּעס געמאַכט אַ שלעכט געשעפט, אָפּגעטאָן אַ זאַך, וואָס איז פאַר־פאַלן, אַ שטייגער, כדומה למשל, ווי איך וואָלט אויסגעבײַטן מײַן האָרע־פּאַשנעם פערדל אויף אַ לאָשעקל, וואָס מע ווייס נאָך נישט, וואָס פון דעם וועט אַמאָל זײַן, אָדער אַ פערד, אָדער אַ דראָנג. „עך, ביילקע, ביילקע, טראַכט איך מיר, וואָס פון דיר איז געוואָרן! אַמאָל, געדענקסטו, ווי דו פלעגסט זיצן באַנאַכט באַ אַ רייכערדיק לעמפּל און נייען און זינגען אַ לידל, אָדער נעמען אין איין כהרף־עין אויסמעלקן צוויי בהמה־לעך, אָדער גאָר פאַרקאַטשען די אַרבל און אָפּקאָכן מיר אַ פּראָסטן מילכיקן באָרשט, אָדער טייגלעך מיט פאַסאָליעס, אָדער פּאַמפּעשקעס מיט קעז, אָדער שקצים מיט מאָן, און אַ זאָג טאָן צו מיר: „טאַטע, גיי וואַש זיך!" — איז דאָך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון! איצ־טער זיצט זי מיט איר פּדהצור, ווי אַ בת־מלכה, צוויי מענטשן דער־לאַנגען צום טיש, קלאַפּן מיט די טעלער, און ביילקע? זי זאָל עס אויסריידן אַפילו אַ וואָרט! זעט איר, ער, פּדהצור הייסט עס, רעדט שוין פאַר זייביידן, דאָס מויל מאַכט זיך אים נישט צו! זינט איך לעב האָב איך נישט געזען, אַ מענטש זאָל אַזוי ליב האָבן פּלאַפּלען און פּלוידערן, דער שוואַרץ יאָר ווייס וואָס, און בשעת־מעשה לאַכן דריבניטשקע מיט אַ קליין געלעכטערל. דאָס ווערט אָנגערופן באַ אונדז: אַליין געזאָגט אַ חכמה, אַליין געלאַכט... אחוץ אונדז דרײַ זיצט נאָך איין פּאַרשוין באַם טיש, אַ נפש מיט רויטע באַקן, איך ווייס נישט, ווער ער איז און וואָס ער איז, נאָר אָן אַכלער, ווײַזט אויס, דאַרף ער

זײַן נישט קיין קלײנער, װאָרעם די גאַנצע צײַט, װאָס דער פּדהצור האָט גערעדט און געלאַכט, האָט ער געפּאַקט אין די באַקן, װי אין פּרק שטײט געשריבן: ש ל ש ה ש א כ ל ו — ער האָט געגעסן פאַר דרײַ... דער האָט געגעסן, און יענער האָט גערעדט, און אַלץ עפּעס אַזעלכע פּוסטע זאַכן, װאָס קריכן מיר נישט אין דער לינקער פּאה: פּאָדראַד, גובערנסקי פּראַװלעניע, אודעלני װעדאָמאַסט, קאַזנאַטשײסטװע, יאַפּאָניע... פון אַלצדינג האָט מיך אינטערעסירט נאָר אײן יאַפּאָניע, װײַל מיט יאַפּאָניע האָב איך מיך אָנגעקערט אַ שטיקל מחותן. בשעת מלחמה, װײסט איר דאָך, זײַנען פערד געװאָרן בחשיבות גדול, מע האָט זײ געזוכט מיט ליכט, האָט מען געטראָפן מסתמא צו מיר אױך און מע האָט גענומען מײַן פערדל צום סמיק, אױסגעמאָסטן מיט אַן אַרשין, אַ טרײַב געטאָן אַהין־אַהער און מע האָט דעם געגעבן אַ װײַסן בילעט. האָב איך זײ געזאָגט, זאָג איך: „איך האָב געװוּסט פריִער, זאָג איך, אַז ס'איז אומזיסט אײַער טרחה, װי אין פּסוק שטײט: י ו ד ע צ ד י ק נ פ ש ב ה מ ת ו — נישט טביהס פערד גײט אױף מלחמה"... נאָר האָט קײן פאַריבל נישט, פּאַניע שלום־עליכם, איך מיש אײַך אײנס מיטן אַנדערן און קאָן אַזױ חלילה אָראָפּשלאָגן זיך פונעם שליאַך. װי זאָגט איר, נ ח ז ו ר ל ע נ י נ נ ו — לאָמיר בעסער גײן צום עיקר המעשה.

בקיצור, האָבן מיר, הײסט עס, גאַנץ פײַן אױסגעטרונקען און פאַרביסן, אַזױ װי גאָט האָט געבאָטן, און אַז מען איז אױפגעשטאַנען פונעם טיש, נעמט ער מיך, פּדהצור הײסט עס, אונטער דער האַנט און פירט מיך אַרײַן אין אַ באַזונדער קאַבינעט אַרײַן, אױסגעפּוצט כיד המלך — מיט ביקסן און מיט שפּיזן אױף די װענט און מיט האַרמאַטן אױפן טיש, און זעצט מיך אַװעק אין אַ מין דיװאַן, װײך װי פּוטער, און נעמט אַרױס פון אַ גאָלדענער פּושקע צװײ גרױסע גראָבע שמעקנדיקע ציגאַרן און פאַררײכערט, אײנע זיך, די אַנדערע מיר, און זעצט זיך אַװעק אַקעגן מיר, ציט אױס די פיס און מאַכט צו מיר אַזױ: „װײסט איר, װאָס איך האָב געשיקט נאָך אײַך?" „אַהאַ! — קלער איך מיר. — אָט דאָס װיל ער מסתמא אַ שמועס טאָן מכוח אַכצן און דרײַצן". נאָר איך מאַך מיך תמעװאַטע און רוף מיך אָן צו אים אַזױ: „ה ש ו מ ר א ח י א נ כ י — פון װאַנען זאָל איך װיסן?" מאַכט ער צו מיר: „איך האָט געװאָלט רײדן מיט אײַך טאַקע װעגן אײַך אַלײן". „אַ סלוזשבע", טראַכט איך מיר און טו אַ מאַך צו אים: „אַבי נאָר עפּעס גוטס, מהכתיתי,

לאָמיר האָרכן". נעמט ער אַרויס דעם ציגײַער פֿון די ציין, פּדהצור הייסט עס, און הייבט מיר אָן מיט אַ גאַנצער דרשה: „איר זײַט, זאָגט ער, אַ ייִד נישט קיין נאַר און וועט קיין פֿאַריבל נישט האָבן, וואָס איך וועל מיט אײַך ריידן אָפֿנטלעך. איר דאַרפֿט וויסן, זאָגט ער, אַז איך פֿיר גרויסע געשעפֿטן, און אַז מע פֿירט אַזעלכע גרויסע געשעפֿטן, ווי איך..." „יאָ, טראַכט איך מיר, דאָס מיינט ער מיך", — און איך האַק אים איבער אין מיטן און רוף מיך אָן צו אים: „ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך, שבת אין פּרק: מ ר ב ה נ כ ס י ם מ ר ב ה ד א ג ה. ווייסט איר, זאָג איך, דעם פּשט פֿון דער גמרא?" ענטפֿערט ער מיר אָפּ גאַנץ אָפֿנטלעך: „איך וועל אײַך זאָגן, זאָגט ער, דעם ריינעם אמת, זאָגט ער, איך האָב, זאָגט ער, קיין גמרא קיינמאָל נישט געלערנט, זאָגט ער, און איך ווייס אַפֿילו נישט, זאָגט ער, וואָסער אַ פּנים זי האָט". אַזוי זאָגט ער צו מיר, פּדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זײַן געלעכטערל. איר פֿאַרשטייט אַן עסק? דאַכט מיר, אַז גאָט האָט דיך געשטראָפֿט, ביסט אַן עם־האָרץ, טאָ לאָז כאָטש זײַן כאָטאָ פּאָקרישקע, וואָס דאַרפֿסטו זיך נאָך באַרימען דערמיט? אַזוי טראַכט איך מיר און מאַך צו אים: „איך האָב אײַך טאַקע אַזוי געשאַצט, זאָג איך, אַז צו די זאַכן זײַט איר נישט שײַך, נאָר לאָמיר, זאָג איך, הערן וואָס ווײַטער?" מאַכט ער צו מיר: „ווײַטער האָב איך אײַך געוואָלט, זאָגט ער, זאָגן, אַז צו מײַנע געשעפֿטן מיט מײַן נאָמען, זאָגט ער, מיט מײַן פֿאַלאָזשעניע, פּאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אָט דאָס, וואָס מע רופֿט אײַך, זאָגט ער, טביה דער מילכיקער. איר דאַרפֿט וויסן, זאָגט ער, אַז איך בין באַקאַנט ליטשנע מיטן גובערנאַטאָר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַרײַן, זאָגט ער, קאָן אַמאָל קומען אַ בראָצקי, אַ פּאָליאַקאָוו, און אפֿשר אַ ראָטשילד אויך, טשעם טשאָרט ניע שוטיט?"... אַזוי מאַכט ער צו מיר, פּדהצור הייסט עס, און איך זיץ און קוק אָף זײַן גלאַנצנדיקע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קאָן זייער זײַן, אַז דו קאָנסט זיך ליטשנע מיטן גובערנאַטאָר און אַז ראָטשילד זאָל אַמאָל קומען צו דיר אין שטוב אַרײַן, נאָר ריידן רעדסטו, ווי אַ כלב שבכלבים"... און איך רוף מיך אָן צו אים שוין אַבּיסל מיט פֿאַרדראָס: „וואָס־זשע זאָג איך, טוט מען דערצו, טאָמער, זאָג איך, קומט טאַקע צו אײַך אַמאָל ראָטשילד?" מיינט איר דאָך, אַז ער פֿאַרשטייט דעם שטאָך? ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר — עס הייבט זיך גאָרנישט אָן!

„איך האָב געוואָלט, זאָגט ער, אַז איר זאָלט אַוועקוואַרפֿן, זאָגט ער, אַט דאָס מילכיקס, און זאָלט זיך פֿאַרנעמען, זאָגט ער, מיט עפּעס אַנדערש“. „דהײַנו, זאָג איך, מיט וואָס?“ „מיט וואָס איר ווילט, זאָגט ער, ווינציק געשעפֿטן, זאָגט ער, פֿאַראַן אױף דער וועלט? איך וועל אײַך, זאָגט ער, אונטערהעלפֿן מיט געלט, וויפֿל מע וועט באַדאַרפֿן, אַבי, זאָגט ער, איר זאָלט ווערן אויס טבֿיה דער מילכיקער. אָדער שאַט, זאָגט ער, ווייסט איר וואָס? טאָמער וואָלט איר, זאָגט ער, גאָר איינס־צוויי־דרײַ אַוועקגעפֿאָרן קיין אַמעריקע? הא?“ אַזוי מאַכט ער צו מיר, רוקט אַרײַן דעם ציגאַרעטל אין די ציין אַרײַן און קוקט מיר גלײַך אין די אויגן אַרײַן, און די ליסינע גלאַנצט... נו? וואָס ענטפֿערט מען אַזאַ גראָבן יונג? תּחילת האָב איך מיר געטראַכט: „וואָס זיצסטו, טבֿיה, ווי אַ לייםענער גולם? הייב דיך אויף, טו אַ קוש די מזוזה, גיב אַ קלאַפּ מיט דער טיר און ה ל ך ל ע ו ל מ ו — פֿאַשאַל אָן אַ זײַ־געזונט!“... אַזוי שטאַרק האָט דאָס מיך אַ נעם געטאָן בײַ דער לעבער!... „אָן עזות פֿון אַ פּאַדראַטשיק! וואָס הייסט, דו הייסט מיר אַוועקוואַרפֿן אַן ערלעכע בכבֿודע פּרנסה און פֿאָרן קיין אַמעריקע? באשר טאָמער וועט צו דיר אַמאָל קומען ראָטשילד, בכן דאַרף טבֿיה דער מילכיקער לויפֿן אין דער וועלט אַרײַן?!“... און דאָס האַרץ קאָכט אין מיר ווי אַ קעסל, און אַביסל אויפֿגעטראָגן בין איך נאָך פֿון פֿריִער; מיך האָט געבערנט אױף איר, טאַקע אױף מײַן ביילקען: „וואָס זיצסטו דאָרטן, ווי אַ בת־מלכה, צווישן די הונדערט זייגערס מיט די טויזנט שפּיגלען, בשעת מע טרײַבט דאָ דײַן טאַטן, טבֿיהן, קאַליסטראַי, אױף הייסע קוילן? לאָם איך האָבן די ברכות, טראַכט איך מיר, וואָס דײַן שוועסטער האָדל האָט בעסער געמאַכט פֿון דיר! וואָס אמת איז אמת, זי האָט נישט אַזאַ שטוב מיט אַזויפֿיל שמאַכטעליאַקעס, ווי דו, דערפֿאַר האָט זי אָבער אַ מאַן, אַ פּעפּערל, איז ער דאָך אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי ער אַליין איז בײַ זיך הפקר, און דערצו האָט ער אַ קאָפּ אױף די פּלייצעס, נישט קיין לאָקשנטעפּל מיט גלאַנצנדיקער ליסינע, און אַ פּיסק האָט פּעפּערל — איז דאָך עס גאָלד מיט גאָלד! אים, אַז איר זאָגט אַ פּסוק, גיט ער אײַך דרײַ פּסוקים סדאַטשע! וואַרט אויס, פּאָדראַטשיק מײַנער, אַט וועל איך דיר באַלד אַרײַנהאַקן אַ פּסוק, וועט דיר ווערן פֿינצטער אין די אויגן!“... אַזוי טראַכט איך מיר און רוף מיך אָן צו אים בזה הלשון: „מילא, זאָג איך, וואָס די גמרא איז

פאַר אײַך אַ סוד, בין איך, זאָג איך, אײַך מוחל; אַז אַ ייִד זיצט אין יעהופּעץ און הייסט פּדהצור און איז אַ פּאָדראַטשיק, מעג, זאָג איך, די גמרא ליגן אַפּן בוידעם. אָבער אַ פּראָסטן פּסוק, זאָג איך, דאָס וועט דאָך שוין פאַרשטיין, זאָג איך, אַ גוי אין פּאָסטעלעס אויך. איר ווייסט דאָך, זאָג איך, וואָס דער תרגום אונקלוס זאָגט אַף לבן הארמי: מ ז נ ב ת א ד ח ז י ר ת א ל א מ א כ א נ ת ש ט ר ײַ מ י ל ת א ?״... קוקט ער אַף מיר, ווי אַ האָן אין בני־אָדם, און מאַכט צו מיר: „וואָס־זשע הייסט עס?״ „דאָס הייסט, זאָג איך, אַז פון אַ חזירשן עק קאָן מען קיין שטרײַמל נישט מאַכן״. „אַקעגן וואָס, זאָגט ער, זאָגט איר דאָס?״ „אַקעגן דעם, זאָג איך, וואָס איר הייסט מיר פאָרן קיין אַמעריקע״. צע־לאַכט ער זיך דריבניטשקע און מאַכט צו מיר: „אַמעריקע ניט, איז אפשר קיין ארץ־ישראל? אַלע אַלטע ייִדן פאָרן קיין ארץ־ישראל״... אַזוי ווי ער האָט דאָס מיר אויסגערעדט, אַזוי איז דאָס מיר אַרײַן, ווי אַן אײַזערנער צוויאַק אין מוח אַרײַן: „שאַ! אפשר איז דאָס גאָרניט אַזוי קרום, טביה, ווי דו מיינסט? אפשר איז דאָס טאַקע אַ פּלאַן? וואָ־רעם איידער האָבן אַזאַ נחת פון קינדער, ווי דו האָסט, איז שוין אפשר גלײַכער ארץ־ישראל? בהמה! וואָס שטעלסטו דאָ אײַן און ווען האָסטו דאָ? דײַן גאָלדע עליה השלום ליגט דאָך שוין במילא אין דער ערד, און דו אַליין, נישט אויסגערעדט זאָל זײַן, ליגסט דען ניט נײַן איילן אין דער ערד? ביז וואַנען איז דער שיעור צו טאָפּטשען זיך אַף דער וועלט?״... און אַגב דאַרפט איר וויסן, פּאַניע שלום־עליכם, אַז מיך ציט שוין לאַנג אַהין, קיין ארץ־ישראל; איך וואָלט אַ בעלן געווען זײַן בײַ דער כותל מערבי, מערת־המכפלה, דער מוטער רחלס קבר, אָנ־קוקן מיט מײַנע אויגן דעם ירדן, דעם באַרג סיני, דעם ים־סוף, פּיתום און רעמסס, ווי זיי זעען אויס, וכדומה אַזעלכע זאַכן. און מײַנע מחשבות טראָגן מיך אַוועק אַהין, אינעם געבענטשטן לאַנד כנען, ווי זאָגט איר, ארץ זבת חלב ודבש. שלאָגט ער מיר איבער, פּדהצור הייסט עס, מײַנע רעיונות סאַמע אין מיטן און רופט זיך אָן צו מיר: „נו? וואָס דאַרף מען דאָ, זאָגט ער, אַזוי לאַנג טראַכטן? איינס־צוויי־דרײַ״... „בײַ אײַך, זאָג איך, איז, ברוך־השם, אַלצדינג איינס־צוויי־דרײַ, ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א... און בײַ מיר, זאָג איך, איז דאָס אַ האַרב שטיקל משניות, וואָרעם אויפהייבן זיך, זאָג איך, און פאָרן קיין ארץ־ישראל, דאַרף מען, זאָג איך, האָבן מיט

וואָס"... צעלאַכט ער זיך דריבניטשקע מיט זײַן קליין געלעכטערל, שטייט אויף, גייט צו צום טיש, עפנט אויף אַ טישקעסטל און נעמט אַרויס פון דאָרטן אַ טײַסטער און ציילט מיר אָפּ אחת ואחת, לאָז זיך אײַך דאַכטן, אַ שיינע מטבע, און איך בין דווקא נישט פויל אַף דער פען און נעם צונויף דאָס ביסל פּאַפּיר — דער כוח פון געלט — און לאָז עס אַראָפּ העט־ווײַט אין קעשענע, און וויל אים זאָגן כאַטש אַ פּאָר פסוקים מיט אַ מדרש, וואָס זאָל פאַרענטפערן אַרום און אַרום, הערט ער מיך ווי דעם קאָטער און מאַכט צו מיר: „אַט דאָס וועט אײַך זײַן, זאָגט ער, גענוג ביז אַהין איבערן קאָפּ, און אַז איר וועט קומען, זאָגט ער, אָפן אָרט און וועט דאַרפן געלט, זאָלט איר שרײַבן, זאָגט ער, אַ בריוו, וועט מען אײַך איינס־צוויי־דרײַ באַלד אַרויסשיקן געלט. און דערמאָנען אײַך נאָכאַמאָל וועגן פאָרן, זאָגט ער, פאַרשפּאָרט מען דאָך, וואָרעם איר זײַט דאָך, זאָגט ער, עפּעס אַ ייִד מיט יושר און מיט סאָוועסט"... אַט אַזוי מאַכט ער צו מיר, פדהצור הייסט עס, און צע־לאַכט זיך דריבניטשקע מיט זײַן קליין געלעכטערל, וואָס קריכט גלײַך אין די קישקעס אַרײַן. און עס פליט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „טאָמער וואָלסטו אים אַ שמיץ געטאָן דאָס געלט צוריק אין פנים אַרײַן און אים דערציילט דעם פסוק, אַז טביהן קויפט מען נישט פאַר געלט און מיט טביהן שמועסט מען נישט פון יושר און פון סאָוועסט?"... נאָר איידער איך עפן אַ מויל אַף צו ריידן, טוט ער אַ קלונג און רופט אַרײַן ביילקען און מאַכט צו איר: „דושענקע, דו ווייסט? דײַן פאָטער וואַרפט דאָך אונדז אַוועק, ער פאַרקויפט אויס אַלץ, וואָס ער האָט, און פאָרט אַרויס איינס־צוויי־דרײַ קיין ארץ־ישראל"... „ח ל ו ם ח ל מ ת י ו א י נ י י ו ד ע — וואָס ס'האָט זיך מיר געחלומט יענע נאַכט און הײַנטיקע נאַכט!"... אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אַף מײַן ביילקען — איר זאָלט זאָגן, זי זאָל זיך עס אַפילו פאַרקרימען. שטייט ווי אַ בוים, קיין טראָפן בלוט אין פנים, קוקט פון אים אַף מיר, פון מיר אַף אים, און קיין איינציק וואָרט! איך, אַף איר קוקנדיק, שווײַג אויך, שווײַגן מיר, הייסט עס, אַלע ביידע, ווי אין תהילים שטייט: ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האָט אונדז אָפּגענומען דאָס לשון. דער קאָפּ דרייט זיך מיר, די שלייפן קלאַפּן מיר, ווי פון אַ טשאַד. פון וואָס זאָל עס זײַן? — טראַכט איך מיר. — אַפּנים, דאָס איז פונעם שיינעם ציגײַער, וואָס ער האָט מיר געגעבן רייכערן? אַט רייכערט דאָך אָבער ער אויך, פדהצור הייסט

עס! ער רייכערט און רעדט, דאָס מויל מאַכט זיך אים גאָרנישט צו, כאָטש די אייגלעך קלעפּן זיך אים, עס גלוסט זיך אים, ווײַזט אויס, כאַפּן אַ דרימל. „פֿאַרן דאַרפֿט איר, זאָגט ער צו מיר, פֿון דאַנען קיין אַדעס, זאָגט ער, מיטן קוריער, און פֿון אַדעס מיטן ים אַזש ביז יאַפֿע, און פֿאָרן מיטן ים, זאָגט ער, איז די בעסטע צײַט נאָר איצט, וואָרעם, זאָגט ער, שפּעטער הייבן זיך אָן די ווינטן מיט די שנייען, מיט די בערעס, מיט, מיט, מיט...״ אַזוי זאָגט ער און די צונג פּלאָנטעט זיך אים שוין, אַזוי ווי אײַנער, וואָס וויל שלאָפֿן, נאָר ער הערט נישט אויף צו קלאַפּן ווײַטער: „און אַז איר וועט זײַן, זאָגט ער, פּאַרטיק צו דער נסיעה, זאָלט איר אונדז, זאָגט ער, געבן צו וויסן, וועלן מיר אַרויס־פֿאָרן, זאָגט ער, ביידע צום וואָקזאַל מיט אײַך זיך אָפּגעזעגענען, וואָרעם ווען קאָנען מיר זיך שוין זען?״ אַזוי לאָזט ער אויס, איך בעט איבער אײַער כבוד, מיט אַ גרויסן געגעניץ, שטייט אויף און רופֿט זיך אָן צו איר, צו ביילקען הייסט עס: „דושענקע, וועסט, זאָגט ער, זיצן דאָ אַביסל, און איך וועל, זאָגט ער, גיין זיך צולייגן אַ ווײַלע״. „האָסט נאָך קיינמאָל אַזאַ גלײַכס נישט געזאָגט, ווי איך בין אַ ייִד! אַצינד וועל איך כאָטש האָבן צו וועמען מײַן ביטער האַרץ אויסצולאָזן״. אַזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך געבן אַ נעם צו מײַן ביילקען, איר אויס־לאָמרן אַלצדינג, וואָס האָט זיך צונויפֿגעזאַמלט בײַ מיר פֿאַר דעם גאַנצן פֿרימאָרגן; — ערשט אַז זי טוט אַ פֿאַל צו מיר אָפּן האַלדז, ביילקע הייסט עס, און הייבט אָן צו וויינען, אָבער ווי אַזוי, מיינט איר, וויינען? מײַנע טעכטער, נישט געדאַכט זאָלן זיי ווערן, האָבן אַלע אַזאַ טבע: פֿריִער מענטשלען זיי זיך און ברייזן זיך, און קומט צו עפּעס — וויינט מען, ווי אַ בערעזענע. אָט נעמט, למשל, מײַן עלטערע טאָכטער, האָדל הייסט עס: קאָרג האָט זי אײַנגעלייגט די וועלט אין דער לעצטער מי־נוט, בשעת זי האָט באַדאַרפֿט אַוועקפֿאָרן אָפּריכטן גלות מיט איר פּע־פּערל אין די קאַלטע מדינות? נאָר ווייס איך, ס׳אַ דמיון! יענע דאַרף בײַ איר הייצן די הרובע!

איך וועל אײַך זאָגן דעם רעכטן אמת: איך אַליין, ווי איר קענט מיך שוין אַביסל, בין נישט קיין מענטש פֿון טרערן. גוט וויינען האָב איך געוויינט נאָר איין מאָל, בשעת מײַן גאָלדע עליה השלום איז גע־לעגן אַף דער ערד, און נאָך איין מאָל האָב איך מיך גאַנץ געשמאַק אויסגעוויינט, בשעת האָדל איז אַוועקגעפֿאָרן צו איר פּעפּערל, און איך

בין געבליבן אפֿן וואָקזאַל, ווי אַ גרויסער נאַר, איינער אַליין מיט מײַן פֿערדל, און נאָך עפּעס אַ פּאָר מאָל האָט זיך געטראָפֿן, וואָס איך האָב מיך אַביסל, ווי זאָגט איר, צעיאָכמערט, און ווײַטער געדענק איך עפּעס נישט, איך זאָל האָבן אַ טבע פֿון וויינען. נאָר ביילקע מיט אירע טרערן האָבן מיך אַזוי פֿאַרקלעמט באַ דער נשמה, אַז איך האָב מיך נישט גע־קאָנט אײַנהאַלטן, און איך האָב שוין נישט געהאַט דאָס האַרץ אַפּילו, איך זאָל איר זאָגן אַ קרום וואָרט. מיט מיר באַדאַרף מען קיין סך נישט ריידן. איך הייס טביה. איך האָב באַלד פֿאַרשטאַנען אירע טרערן. דאָס איז נישט געווען גלאַט אַזוי זיך טרערן. דאָס זײַנען געווען, פֿאַרשטייט איר מיך, טרערן פֿון על חטא שחטאתי לפניך בנישט פֿאָלגן אַ טאַטן... און אָנשטאָט דעם, וואָס איך זאָל זי מכבד זײַן, ווי זי איז ווערט, און אויסגיסן כל המתי אַף איר פֿדהצורן, האָב איך גאָר גענומען אויסריידן איר דאָס האַרץ מיט אַזאַ משל און מיט אַזאַ משל, ווי טביה קאָן. הערט זי מיך אויס, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר: „ניין, טאַטע, נישט דאָס, זאָגט זי, וויין איך. איך האָב צו קיינעם, זאָגט זי, קיין טענות נישט, נאָר אָט דאָס, זאָגט זי, וואָס דו פֿאָרסט אַוועק, זאָגט זי, איבער מיר און איך קאָן, זאָגט זי, דערצו גאָרנישט העלפֿן, אָט דאָס, זאָגט זי, בראָט מיך"... „גיי שוין, גיי, זאָג איך, דו רעדסט, זאָג איך, ווי אַ קינד, האָסט פֿאַרגעסן, זאָג איך, אַז מיר האָבן נאָך אַ גרויסן גאָט און אַז דײַן טאַטע איז נאָך, זאָג איך, באַ אַלע חושים. באַ דײַן טאַטן, זאָג איך, שפּילט אַ ראָליע זיך דורכ־פֿאָרן קיין ארץ־ישראל און קומען צוריק, ווי אין פּסוק, זאָג איך, שטייט געשריבן: ויסעו ויחנו — טודאָ אי נאַזאַד"... אַזוי רייד איך איר אויס דאָס האַרץ, און אינעווייניק באַ זיך טראַכט איך מיר: „טביה, דו לײַגסט! פֿאָרסטו אַוועק קיין ארץ־ישראל, איז עליו השלום — אויס טביה!"... און פּונקט ווי זי וואָלט טרעפֿן מײַנע געדאַנקען, מאַכט זי צו מיר אַזוי: „ניין, זאָגט זי, טאַטע, אָט אַזוי טרייסט מען אַ קליין קינד; מע גיט דעם, זאָגט זי, אַ ליאַלקע, אַ שפּילעכל אין די הענט אַרײַן און מע דערציילט דעם, זאָגט זי, אַ שיינע מעשה פֿון אַ ציי־געלע אַ ווײַסע... אויב, זאָגט זי, שוין יאָ דערציילן אַ מעשה, וועל איך, זאָגט זי, דיר דערציילן, נישט דו מיר. נאָר די מעשה, וואָס איך וועל דיר דערציילן, טאַטע, איז מער טרויעריק, ווי שיין".

אָט אַזוי מאַכט זי צו מיר, ביילקע הייסט עס; טביהס טעכטער

ריידן נישט גלאַט. און זי נעמט און זי לייגט אַוועק אַ מענה־לשון, אַ גאַנצע מגילה, אָדער אַ מעשה פון טויזנט־איין־נאַכט, וויאַזוי דער פּדהצור אירער איז פון קליין גרויס געוואָרן, אויסגעוואַקסן פון סאַמע נידעריקסטן גראַד, זיך אַליין מיט זײַן אייגענעם שׂכל אַרויפגעשלאָגן אַף דער העכסטער מדרגה, און איצט וויל ער דערגרייכן דערצו, אַז צו אים אין שטוב אַרײַן זאָל קומען בראַצקי, שיט ער מיט נדבות, וואַרפט מיט טויזנטער. נאָר אַזוי ווי געלט אַליין איז נאָך ווינציק, מע דאַרף נאָך האָבן יחוס אויך, לייגט ער אײַן די וועלט, פּדהצור הייסט עס, צו באַווײַזן, אַז ער איז נישט קיין אַבי ווער, באַרימט זיך, אַז ער שטאַמט פון די גרויסע פּדהצורס, אַז זײַן טאַטע איז אויך געווען אַ באַרימטער פּאַדראַטשיק. — „כאַטש, זאָגט זי, ער ווייס גאַנץ גוט, אַז איך ווייס, אַז ער איז געווען אַ כלי־זמר. הײַנט, זאָגט זי, דערציילט ער אַלעמען, אַז זײַן ווײַבס טאַטע איז געווען אַ מיליאָנשטשיק"... „ווּעמען, זאָג איך, מיינט ער דאָס? מיך? אפשר איז מיר, זאָג איך, באַשערט געווען אַמאָל צו האָבן מיליאָנען, זאָג איך, זאָל איך דערמיט אָפּקומען". „וואָס ווייסטו, טאַטע, זאָגט זי צו מיר, ווי עס פּלאַמט מיר מײַן פּנים, אַז ער שטעלט מיך פאָר, זאָגט זי, פאַר זײַנע באַקאַנטע און הייבט זיי אָן דער־ציילן גרויסקייט פון מײַן טאַטן און פון מײַנע פעטערס און פון מײַן גאַנצער משפּחה, אַזעלכע זאַכן, וואָס ניט געשטויגן, ניט געפלויגן, און מע מוז דאָס, זאָגט זי, אַלצדינג אויסהערן און מאַכן אַ שווײַג, וואָרעם ער איז, זאָגט זי, אַף די זאַכן אַ גרויסער קאַפּריזניק". „באַ דיר, זאָג איך, הייסט דאָס אַ קאַפּריזניק, און באַ אונדז, זאָג איך, ווערט דאָס אָנגערופן פּשוט אַ נכפּהניק, זאָג איך, אָדער אַ מה־יעשׂהניק". „ניין, זאָגט זי, דו קענסט אים ניט, ער איז גאָרניט אַזאַ שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז נאָר אַ מענטש, וואָס אַ מינוט איז ער אַזוי און אַ מי־נוט איז ער אַנדערש. ער האָט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנט. אים אַז מע מאַכט, זאָגט זי, אַ קרום פּנים, און אַבי מע טרעפט די גוטע מינוט, וועט ער אַוועקגעבן די נשמה, און ווער שמועסט, זאָגט זי, פון מײַנעטוועגן — איז דאָס טעלערל פונעם הימל! דו מיינסט, זאָגט זי, איך האָב אַף אים שוין גאָר קיין שום שליטה ניט? אָט האָב איך באַ אים נישט לאַנג געפּועלט אַרויסראַטעווען האָדלען מיט איר מאַן פון די ווײַטע גובערניעס. ער האָט מיר, זאָגט זי, געשוואָרן, אַז ער וועט זיך לאָזן קאָסטן אַ סך טויזנטער, נאָר מיט איין תנאי, אַז

זיי זאָלן פון דאָרטן אַוועק גלײַך קיין יאַפּאָניע". „וואָס עפּעס קיין יאַ־פּאָניע, זאָג איך, פאַרוואָס נישט קיין אינדיע, אָדער, למשל, קיין פדן־ארם צו דער מלכה שבא?" „ווײַל אין יאַפּאָניע, זאָגט זי, האָט ער גע־שעפטן. אַף דער גאַנצער וועלט, זאָגט זי, האָט ער געשעפטן; וואָס אים קאָסט אַפּ, זאָגט זי, אַ טאָג נאָר דעפּעשן אַליין, וואָלטן מיר אַלע, זאָגט זי, געהאַט אַף אַ האַלב יאָר צו לעבן. נאָר וואָס קומט מיר אַרויס, זאָגט זי, אַז איך בין נישט איך?"... „עס קומט אויס, ווי מיר זאָגן, זאָג איך, אין פּרק: א ם א י ן א נ י ל י מ י ל י — איך בין נישט איך, דו ביסט ניט דו"... אָט אַזוי זאָג איך צו איר מיט אַ ווערטל און מיט אַ פּסוק, כאָטש דאָס האַרץ ווערט מיר צעריסן אַף שטיקער, זעענ־דיק, ווי מײַן קינד ווערט נעבעך פאַרשוואַרצט, ווי זאָגט איר, אין עושר און אין כבוד... „דײַן שוועסטער האָדל, זאָג איך, וואָלט נישט אַזוי געטאָן"... שלאָגט זי מיר איבער, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר אַזוי: „איך האָב דאָך דיר געזאָגט, זאָגט זי, אַז צו האָדלען זאָלסטו מיך, טאַטע, נישט גלײַכן. האָדל האָט געלעבט, זאָגט זי, אין האָדלס צײַטן, און ביילקע, זאָגט זי, לעבט אין ביילקעס צײַטן... פון האָדלס צײַטן, זאָגט זי, ביז ביילקעס צײַטן, איז אַזוי ווײַט, זאָגט זי, ווי פון דאַנען קיין יאַפּאָניע"... איר פאַרשטייט דעם פּירוש־המילות פון אַזאַ מין תרגום־לשון?

בקיצור, איך זע, איר כאַפּט זיך, פּאַניע; נאָך צוויי מינוט, און אַ סוף צו אַלע מעשיות. אָנגעגעסן זיך זאַט מיט צרות און יסורים פון מײַן גליקלעכער מיזינקע, בין איך אַרויסגעגאַנגען פון דאָרט א ב ל ו ח פ ו י ר א ש — אַ צעבראָכענער, אַ צעברעקלטער, און האָב געגעבן אַ שלײַדער אין דער ערד אַרײַן דעם ציגאַרער, וואָס האָט מיר פאַר־טשאַדעט מײַן קאָפּ, און רוף מיך אָן צו אים, צום ציגאַרער הייסט עס: „גיין זאָלסטו כף־הקלע, אַ רוח אין דײַן טאַטנס ערד אַרײַן!" „וועמען איז, רב טביה?" הער איך אַ קול הינטער מײַנע פּלייצעס. איך דריי אוים דעם קאָפּ, איך טו אַ קוק — ס'איז ער, אפרים דער שדכן, פאַר־כאַפּט זאָל ער ווערן! „ברוך־הבא, אַ ייִדה, זאָג איך, וואָס טוט איר דאָ?" „וואָס, זאָגט ער, טוט א י ר דאָ?" „געווען, זאָג איך, צוגאַסט בײַ מײַנע קינדער". „וואָס, זאָגט ער, מאַכן זיי?" „וואָס, זאָג איך, זאָלן זיי מאַכן? חוץ זייער שאַדן אַף אונדזביידן געזאָגט געוואָרן!" „ווי איך זע, זאָגט ער, זײַט איר רעכט צופרידן מיט מײַן סחורה?" „נאָך

א מין צופרידן, זאָג איך, גאָט זאָל אײַך ממלא זײַן, זאָג איך, בכפל כפלים". „אַ דאַנק אײַך, זאָגט ער, פֿאַר דער ברכה, אפשר וואָלט איר מיר נאָך, זאָגט ער, צו דער דאָזיקער ברכה צוקויפֿן אַ מתנה?" „איר האָט דען נישט גענומען, זאָג איך, קיין שדכנות?" „נישט מער, זאָגט ער, זאָל ער פֿאַרמאָגן, טאַקע אײַער פֿדהצור אַליין". „וואָס איז דען, זאָג איך, ווינציקלעך רח"ש?" „נישט אַזוי ווינציק, זאָגט ער, ווי מיט אַ גוט האַרץ געגעבן". „דהײַנו?" „דהײַנו, ס'איז שוין נישטאָ, זאָגט ער, אַ גראָשן". „ווּ איז דאָס, זאָג איך, אַהינגעקומען?" „חתונה געמאַכט, זאָגט ער, אַ טאָכטער". „מזל־טוב אײַך, זאָג איך, לאָז גאָט געבן, ס'זאָל זײַן מיט מזל, איר זאָלט אין זיי דערלעבן, זאָג איך, גרויס נחת"... „אַ שיינעם נחת, זאָגט ער, האָב איך אין זיי דערלעבט. איך האָב, זאָגט ער, דערטאַפּט אַן איידעם אַ שאַרלאַטאַן, געהרגעט, זאָגט ער, געשלאָגן די טאָכטער, צוגענומען די עטלעכע גילדן און אַוועק, זאָגט ער, קיין אַמעריקע". „למאי האָט איר אים, זאָג איך, געלאָזט פֿאָרן אַזוי ווײַט?" „וואָס האָב איך אים, זאָגט ער, געזאָלט טאָן?" „איר האָט געזאָלט, זאָג איך, אים אָנזאַלצן אױפֿן עק"... „ס'איז אײַך, אַפּנים, זאָגט ער, גוט אױפֿן האַרצן, רב טביה?" „הלוואי, זאָג איך, אַף אײַך געזאָגט געוואָרן, רבונו־של־עולם, כאָטש האַלב!" „אַזוי גאָר? און איך האָב אײַך, זאָגט ער, געשאַצט, אַז איר זײַט אַ ייִד אַ נגיד; ווי באַלד אַזוי, זאָגט ער, טאָ נאַט־זשע אײַך אַ שמעק טאַבעקע"... אָפּגעפּטרט דעם שדכן מיט אַ שמעק טאַבעקע, בין איך געקומען צו פֿאָרן אַהיים און האָב מיך גענומען אויספֿאַרקויפֿן מײַן בעל־הבתישקייט פֿון אַזויפֿיל יאָרן. מאָלט אײַך, נישט אַזוי גיך טוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. איטלעכס טעפּל מיט איטלעכס נאַרישקייט האָט בײַ מיר צוגענומען אַ שטיק געזונט. די זאַך האָט מיר דערמאָנט גאָלדען עליה השלום, יענע זאַך האָט מיר דערמאָנט די קינדער, זיי צו לענגערע יאָר. נאָר קיין זאַך האָט מיר נישט דערלאַנגט אַזוי טיף, ווי דאָס פֿערדל מײַנס. אַקעגן מײַן פֿערדל האָב איך מיך געפֿילט עפּעס חייב... סטײַטש, אָפּגעהאָרעוועט מיט דעם אַזויפֿיל יאָרן, אינאײנעם געבידעוועט, אינאײנעם פֿאַרשוואַרצט געוואָרן, און פּלוצים גענומען און פֿאַרקויפֿט! פֿאַרקויפֿן האָב איך דאָס פֿאַרקויפֿט צו אַ וואַסער־פֿירער, וואָרעם פֿון די בעלי־עגלות קאָן מען נאָר מבוזה ווערן. איך קום צו זיי פֿאַרקויפֿן מײַן פֿערדל, מאַכן זיי צו מיר: „גאָט איז מיט אײַך, רב טביה, ס'איז דען בײַ אײַך אַ פֿערד?" „וואָס דען,

זאָג איך, איז דאָס, אַ הענגלײַכטער?" „ס'איז באַ אײַך, זאָגן זיי, ניט קיין הענגלײַכטער, נאָר אַ למד־וואָווניק". „וואָס הייסט דאָס, זאָג איך, אַ למד־וואָווניק?" דאָס הייסט, זאָגן זיי, אַ זקן פֿון זעקס און דרײַסיק יאָר, אָן אַ סימן פֿון ציין, מיט אַ גרויע ליפּ, און טרייסלט מיט די זײַטן, ווי אַן אַלטע ייִדענע ערבֿ־שבת אַפֿן פֿראָסט"... געפֿעלט אײַך אַזאַ מין בעל־עגלה־שפּראַך? איך ווער אײַך גיין שווערן, אַז דאָס פֿערדל נעבעך האָט פֿאַרשטאַנען איטלעכס וואָרט, ווי אין פּסוק שטייט: י ד ע ש ו ר ק ו נ ה ו — אַ סקאָטינע פֿילט, אַז מע האַלט דאָס באַ פֿאַרקויפֿן. אַ סימן האָב איך, אַז בשעת איך האָב צוגעקלאַפּט דעם וואַסער־פֿירער און געזאָגט צו אים: „מיט מזל־ברכה", האָט מײַן סוס פּלוצים אויס־געדרייט צו מיר די חנעוודיקע מאָרדע און קוקט אַף מיר מיט שטומע אויגן, ווי איינער רעדט: „ז ה ח ל ק י מ כ ל ע מ ל י — אָט אַזוי דאַנקסטו מיר אַף פֿאַר מײַן סלוזשבע?"... איך כאַפּ אַ קוק אַף מײַן פֿערדל דאָס לעצטע מאָל, ווי דער וואַסער־פֿירער האָט דאָס גענו־מען אין די הענט אַרײַן לערנען מיט דעם בלק, און איך בלײַב נאָכדעם שטיין איינער אַליין און טראַכט מיר: „רבונו־של־עולם! ווי שכלדיק דו פֿירסט דײַן וועלטל! אָט האָסטו באַשאַפֿן אַ טביהן און האָסט באַשאַפֿן, להבדיל, אַ פֿערד, און ביידע האָבן זיי איין מזל אַף דער וועלט... ניש־מער, אַ מענטש האָט אַ מויל און קאָן זיך כאָטש אויסטענהן, אויסריידן דאָס האַרץ, און אַ פֿערד, להבדיל, וואָס? משטיינס געזאָגט, אַ שטומע צונג, ווי זאָגט איר: „ו מ ו ת ר ה א ד ם מ ן ה ב ה מ ה"...

— — — — — — — — — — — — — — —

איר קוקט אַף מיר, פּאַניע שלום־עליכם, וואָס סע האָבן זיך מיר געשטעלט טרערן אין די אויגן, און איר טראַכט זיך אוודאי: „אָט דער טביה האָט זיך פֿאַרבענקט, אַפּנים, נאָך זײַן פֿערדל?" וואָס עפּעס נאָכן פֿערדל, מענטש איינער? אַלצדינג טוט מיר באַנג, און נאָך אַלעמען וועל איך בענקען. איך וועל בענקען נאָכן פֿערדל, איך וועל בענקען נאָכן דאָרף, איך וועל בענקען נאָכן סטאַראָסטע מיטן אוראַטניק, נאָך די בויע־בעריקער דאַטשניקעס, נאָך די יעהופּעצער נגידים, און אַפֿילו נאָך אפֿרים דעם שדכן, ס'זאָל אַף אים קומען אַ מגפֿה, וואָרעם סוף־כל־סוף, אַז מע זאָל וועלן אַרײַנטאָן זיך אַביסל אין חקירה, איז ער דאָך נישט מער,

ווי אַ ייִד אַן אביון, וואָס זוכט נעבעך פּרנסה. אם־ירצה־השם, אַז גאָט וועט מיך ברענגען בשלום אַהין, ווו איך פאָר, ווייס איך נאָך אַליין נישט, וואָס איך וועל דאָרט טאָן, נאָר דאָס איז קלאָר, ווי דער טאָג, אַז ראשית חכמה וועל איך זײַן בײַ דער מוטער רחל אױפֿן קבר. איך וועל דאָרטן בעטן פאַר מײַנע קינדער, וואָס איך וועל זיי מן הסתם שוין קיינמאָל נישט זען, וועל איך אים אויך אין זינען האָבן, אפרים דעם שדכן מיין איך, אים און אײַך און כל ישראל. נאָט אײַך דערויף מײַן האַנט תקיעת־כּף און זײַט מיר געזונט און פאָרט געזונט און לאָזט גריסן איטלעכן באַזונדער גאָר פרײַנטלעך.

לך־לך

געשריבן אין יאָר 1914.

לך־לך

— אַ שיינער, אַ גוטער, אַ ברייטער שלום־עליכם אַף אײַך, פּאַניע שלום־עליכם! עליכם ועל בניכם! איך קוק שוין אַף אײַך לאַנג אַרום, ס'האָט זיך אָנגעקליבן באַ מיר אַ היפּש ביסל סחורה פאַר אײַך. איך פרעג מיך אַלץ נאָך: א י כ ה — פאַרוואָס זעט מען אײַך ניט? זאָגט מען מיר, אַז איר פאָרט אַרום דאָרט איבער דער וועלט, אין די ווײַטע לענדער ערגעץ, ווי מיר זאָגן אין דער מגילה: ש ב ע ו ע ש ר י ם ו מ א ה מ ד י נ ה... נאָר מיר דאַכט, אַז איר קוקט אַף מיר עפּעס מאָדנע? אַפּנים, איר קווענקלט זיך און טראַכט זיך בעת־מעשה: ס'איז ע ר, צי ניט ע ר? ס'איז ער, פּאַניע שלום־עליכם, ס'איז ער! אײַער אַלטער פרײַנט טביה, בכבודו ובעצמו, טביה דער מילכיקער, דער אייגע־נער טביה, נאָר אויס מילכיקער, גלאַט אַ ייִד, אַ ייִד פון אַ גאַנץ יאָר, אַ ייִד אַ זקן, ווי איר זעט, כאָטש אַפילו אין יאָרן גאָר ניט אַזוי אַלט, ווי מיר זאָגן אין דער הגדה: ה ר י א נ י כ ב ן ש ב ע י ם — נאָך גאַנץ ווײַט צו זיבעציק! אײַ, וואָס עפּעס אַזוי ווײַס די האָר? גלייבט מיר, נישט פאַר תענוג, ליבער פרײַנט. אַביסל אייגענע צרות, ניט צו פאַרזינדיקן, און אַביסל פונעם כלל ישראל — אַ שלעכטע צײַט! אַ בי־טער שטיקל צײַט אַף ייִדן!... נאָר איך ווייס, וואָס אײַך קוועטשט. אײַך קוועטשט אַן אַנדער זאַך: איר האָט זיך דערמאָנט מסתמא, אַז מיר האָבן זיך אַמאָל געהאַט אָפּגעזעגנט, איידער איך האָב באַדאַרפט אַוועקפאָרן קיין ארץ־ישראל. על־כן רעכנט איר אַוודאי, אַז דאָס זעט איר שוין טביהן צוריקוועגס, פון ארץ־ישראל הייסט עס, און איר גאַרט שוין מסתמא האָרכן עפּעס נײַס, אָפּנעמען אַ גרוס פון דער מוטער רחלס קבר און פון דער מערת־המכפּלה און נאָך אַזעלכע זאַכן? באַדאַרף מען אײַך באַרויִקן, אויב איר האָט צײַט און ווילט האָרכן חידושים, אָבער טאַקע האָרכן מיט קאָפּ, ווי אין פּסוק שטייט: ש מ ע נ י, — וועט

איר שוין דעמאָלט אַליין זאָגן, אַז אַ מענטש איז אַ בהמה און אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט און ע ר פירט די וועלט.

בקיצור, וואָס פאַר אַ סדרה גייט בײַ אײַך איצט? ויקרא? בײַ מיר גייט אַן אַנדער סדרה: די סדרה לך־לך. ל ך ־ ל ך — האָט מען מיר געזאָגט — דו זאָלסט אַרויסגיין, טביה, מ א ר צ י ך — פון דײַן לאַנד, ו מ מ ו ל ד ת ך — און פון דײַן דאָרף, וווּ דו ביסט געבוירן און אָפּגעלעבט אַלע דײַנע יאָרן, א ל ה אָ ר ץ א ש ר א ר א ך — וווּהין די אויגן וועלן דיך טראָגן!... און ווען דערמאָנט מען זיך צו זאָגן טביהן דעם דאָזיקן פסוק? אַקוראַט דעמאָלט, ווען ער איז שוין אַלט און שוואַך און עלנט, ווי מיר זאָגן ראש־השנה אין די תפילות: אל תשליכנו לעת זקנה!... נאָר איך כאַפּ אײַך איינס פאַרן אַנדערן, שיער פאַרגעסן, אַז מיר האַלטן נאָך גאָר פון פאָרנט און אַז איך האָב אײַך נאָך ניט דערציילט, וואָס אין ארץ־ישראל הערט זיך. וואָס זאָל זיך דאָרטן הערן, ליבער פרײַנט? אַ לאַנד — אַף אונדז ביידן אַזאַ יאָר! א ר ץ ז ב ת ח ל ב ו ד ב ש — שטייט נאָך אין דער תורה געשריבן! איין חסרון נאָר, וואָס ארץ־ישראל איז אין ארץ־ישראל, און איך בין, ווי איר זעט אָטאָ, נאָך דערווײַל אין חוץ־לאָרץ... אַף טביהן, הערט איר, איז, אַפּנים, געזאָגט געוואָרן דער פסוק פון דער מגילה: כ א ש ר אָ ב ד ת י אָ ב ד ת י — געוועזן אַ שלים־מזל און אַ שלים־מזל וועל איך שוין שטאַרבן. דאַכט זיך, אָט־אָט שוין געשטאַנען כמעט מיט איין פוס אַף יענער זײַט, אינעם הייליקן לאַנד הייסט עס, געבליבן נאָר נעמען אַ בילעט, זיך אויפזעצן אַפן שיף און — פּאַשאָל. וואָס־זשע טוט גאָט? איז זיך מיישב, וועט איר הערן אַ שיינס, מײַן עלטערער איידעם, מאָטל קאַמזויל, דער חייט פון אַנאַטעווקע, ניט דאָ געדאַכט, ניט פאַר קיין יידן געדאַכט, און לייגט זיך אוועק אַ געזונטער, אַ שטאַרקער, און מאַכט אַ שטאַרב! דאָס הייסט, קיין גרויסער גבר איז ער ניט געוועזן קיינמאָל. משטיינס געזאָגט, אַ בעל־מלאכה, געזעסן יומם ולילה ע ל ה ת ו ר ה ו ע ל ה ע ב ו ד ה — אַף דער נאָדל מיטן פּאָדעם און געשטשאָבעט, מחילה, תחתונים. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, אַז ער האָט באַקומען דאָס טרוקענע, אָנגעהויבן קאַביקען, געקאַביקעט און געקאַביקעט, ביז ער האָט אויסגעשפּיגן דאָס לעצטע ביסל לונג — עס האָט נישט געהאָלפן שוין ניט קיין דאָקטער, ניט קיין טאָטער, ניט קיין ציגן־מילך, ניט קיין טשעקאָלאַדע מיט האָניק. אַ ווױלער יונגאַטש

געווען, אפילו א פראָסטער, נישט קיין בן־תורה, נאָר אַן ערלעכער, אַן חכמות, ליב געהאַט מײַן טאָכטער — דאָס חיות! און מפקיר געווען זיך פאַר די קינדער, און פאַר מיר — געווען גאָר די כפרה!

בקיצור, אָפּגעזאָגט דעם פּסוק: ו י מ ת מ ש ה — געשטאָרבן מאָטל, האָט ער איבערגעלאָזט מיר אַ רעכטע באָמבע: ווי האָב איך שוין געקאָנט אַפילו אין זינען האָבן דערמאָלט ארץ־ישראל? איך האָב שוין געהאַט אַ גוטן ארץ־ישראל בײַ זיך אין דער היים! וואָזוי לאָזט מען איבער, איך פרעג אײַך אַליין, אַ טאָכטער אַן אלמנה מיט פּיצלעך קינדער־יתומים אָן אַ שטיקל ברויט? כאָטש אַפילו אין פלוג, אַז מע וויל צוריק, וואָס קאָן איך איר העלפן — אַ לעבערדיקער זאַק? איך וועל דאָך איר דעם מאַן אירן צוריק ניט לעבעדיק מאַכן, און אירע קינדער דעם טאַטן פון יענער וועלט ניט אומקערן, און אַליין איז מען דאָך אויך נישט מער ווי אַ זינדיקער מענטש, אַף דער עלטער ווילט זיך אָביסל אויסרוען די ביינער, פּילן, אַז מען איז אַ מענטש, ניט קיין סקאָט. גענוג געטאַרעראַמט! גענוג גע׳עולם־הזהוועט! מע באַדאַרף שוין אָביסל אַ טראַכט געבן פון י ע נ ע ר וועלט אויך, שוין צײַט! ובפרט, אַז איך האָב שוין געמאַכט אַ תל פון מײַן ביסל כּאָדאָבע: דעם טוס, ווי איר ווייסט, לאַנג געגעבן דעם וועג, די בהמהלעך אויספּאַרקויפט עד לפ״ק, געבליבן נאָר אַ פּאָר ביקלעך, וואָס סע קאָן אַמאָל ווערן פון זיי לײַט, אַז מע זאָל זיי גוט האָדעווען, — און פלוצים גיי ווער אַף די עלטערע יאָרן אַן אבי יתומים, אַ טאַטע פון קליינע קינדער! זײַט איר שוין פאַרטיק? האָט צײַט! די רעכטע געדיכטע גייט ערשט ווײַטער, וואָרעם בײַ טביהן, אַז עס טרעפט זיך אַ צרה, ווייסט איר דאָך שוין, אַז סע שלעפּט זיך נאָך פון הינטן נאָך אַ צרה. אַ שטייגער, אַז ס׳האָט זיך אַמאָל געמאַכט אַן אומגליק — ס׳איז געפאַלן בײַ מיר אַ בהמהלע, האָט זיך באַלד פּאָוטירנע, ניט פאַר אײַך געדאַכט, אָוועקגעלייגט נאָך אַ בהמה... אַזוי האָט שוין גאָט באַשאַפן זײַן וועלטל, און אַזוי וועט דאָס שוין בלײַבן — אַ פאַרפאַלענע זאַך!

בקיצור המעשה, מיט מײַן מײַזינקע, מיט מײַן ביילקען הייסט עס. געדענקט איר דאָך די געשיכטע מיטן גרויסן געווינס, וואָס זי האָט געמאַכט, געפּאַקט אַ העכט, אַ פּרהצור, אַ קנאַקער, אַ פּאַדראַטשיק פון דער מלחמה, וואָס האָט געבראַכט צו פירן קיין יעהופּעץ פולע זעק און האָט זיך פאַרקאָכט אין מײַן טאָכטער, געוואָלט אַ שיינע, געשיקט צו מיר

אפרים דעם שדכן ימח שמו, אויסגעשלאָגן אַ קנוּע ערד, שיער דעם שלאַק באַקומען, געגומען זי, ווי זי שטייט און גייט, אָפּגעשיט פון אויבן ביז אַראָפּ מיט מתנות, דימענטן און בארליאַנטן — דאַכט זיך, אַזאַ גליק, איאַ? נו, האָט זיך פון דעם גאַנצן גליק אויסגעלאָזט מסתמא אַ טײַך, און נאָך וואָס פאַר אַ טײַך! אַ טײַך מיט אַ בלאָטע, דער אייבערשטער זאָל שומר ומציל זײַן! וואָרעם אַז גאָט הייסט, דאָס רעדל זאָל זיך געבן אַ דריי־איבער צוריק, איז מיט דער פּוטער אַראָפּ, ווי מיר זאָגן אין הלל: אָט, דאַכט זיך, נאָרוואָס איז געווען מקימי מעפר דל, און איידער מע קוקט זיך אַרום, איז שוין טראַך: המשפילי לראות בשמים ובארץ — אין דער ערד מיט די פּאָסטאָ־ראַנקעס... גאָט האָט ליב שפּילן זיך מיט אַ מענטשן. אוי, האָט ער ליב שפּילן זיך! אַזוי האָט ער זיך געשפּילט מיט טביהן וויפל מאָל: עולים ויורדים — אַרויף און אַראָפּ! און אַזוי איז געווען אויך מיט מײַן פּאַדראַטשיק, מיט פדהצורן. איר געדענקט דאָך מסתמא דאָס גרויסקייט זײַנס מיטן הײַזל, מיט די דרײַצן דינסטן, מיט די שפּיג־לען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאַצקעס אין יעהופּעץ? פּי־פּו־פּאַ! געדענקט איר, איך האָב אײַך דערציילט, דאַכט זיך, ווי־אַזוי איך האָב צוגערעדט דעמאָלט מײַן ביילקען, געבעטן זיך בײַ איר, זי זאָל זען, אַז ער זאָל איר אָוועקקויפן דאָס הײַזל, און למען־השם — אָף איר נאָמען? נו, האָט מען דאָך מיך מסתמא געהערט, ווי המן דעם גראַגער — וואָס פאַרשטייט אַ טאַטע? אַ טאַטע פאַרשטייט גאָרניט! וואָס־זשע, מיינט איר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען — ווי איר האָט ערגעץ אַ שונא: אחוץ וואָס ער האָט זיך פון עם גאַנצן טראַסק געשטעלט, גע־בליבן דערונטער, אויספאַרקויפט אַלע שפּיגלען מיט אַלע זייגערס, מיטן ווייבס דימענטן און בארליאַנטן, האָט ער זיך נאָך פאַרשמירט מיט סכנת־נפשות, געמוזט ווערן אַ בורח, ניט פאַר קיין יידן געדאַכט, און מאַכן אַן אָפּטריט און אָוועקפאָרן אַהין, וווּ דער ליבער שבת־קודש גייט אַוועק — קיין אַמעריקע הייסט עס. אַהינצו־צו פאָרן דאָך אַלע שווערע הערצער, זײַנען זיי אויך געפאָרן אַהינצו־צו. די ערשטע צײַט גוט פאַר־שוואַרצט געוואָרן, דאָס ביסל מזומנס, וויפל ס'איז געווען, האָט מען אויפגעגעסן, און אַז ס'איז ניט געווען מער וואָס צו קײַען, האָט מען נעבעך געמוזט נעמען זיך צו דער אַרבעט, געטאָן כל עבודת־פּרך, ווי די יידן אין מצרים, ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרײַבט זי, אַז ס'איז

זיי שוין, ברוך־השם, נישקשהדיק: זיי אַרבעטן זאָקן אויף אַ מאַשינע און מאַכן אַ לעבאַכץ... אַזוי רעדט זיך עס דאָרטן, אין אַמעריקע. אויף אונ־דזער לשון וועט עס הייסן: דאָס שטיקל ברויט שלעפּט זיך... דאָס גאַנצע שטיקל גליק, וואָס זיי זײַנען מער ניט ווי צוויי מענטשן, שרײַבט זי, אָן אַ קינד, אָן אַ רינד — גם זו לטובה! נו, פרעג איך אײַך, זאָל ניט אַ רוח אין זײַן פּעטערס מומע אַרײַן געפלויגן געוואָרן?... איך מיין טאַקע אפרים דעם שדכן מיין איך, פאַרן שיינעם שידוך, וואָס ער האָט מיר נאָראַיעט, און פאַר דער בלאָטע, וואָס ער האָט מיך אַרײַנגע־פירט! וואָס וואָלט איר געווען אַזוי ביטער, למשל, זי זאָל געווען התונה האָבן פאַר אַ בעל־מלאכה, ווי צייטל, אָדער פאַר אַ לערער, ווי האָדל? אַנו, די האָבן אויך ניט געמאַכט אַזאַ גליק? איינע איז אַ יונגע אַלמנה, און די אַנדערע איז אין אַלדי גוטע יאָר ערגעץ פאַרשיקט אויף פּאָסעליעניע? איז דאָך עס אַ גאָט־זאַך — וואָס קאָן אַ מענטש פאַרזאָרגן?... הערט איר, אַ חכמה אַ ייִדענע איז געווען טאַקע מײַנע, גאָלדע עליה השלום, דערמיט אַליין שוין, וואָס זי האָט זיך באַצײַטנס אַרומגעקוקט, אָפּגע־זעגנט זיך מיט דער נאַרישער וועלט און הלך לעולמה. וואָרעם, זאָגט שוין איר אַליין, איידער האָבן אַזאַ צער־גידול־בנים פון טעכטער, ווי טביה האָט, איז ניט גלײַכער טויזנט מאָל ליגן אין דער ערד און באַקן בייגל?... נאָר ווי שטייט דאָרטן אין פּרק: ב ע ל ־ כ ר ח ך א ת ה ח י — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין, און אַז מע נעמט, גיט מען אי־בער די הענט, זאָגט איר... דערווײַלע האָבן מיר זיך אַראָפּגעשלאָגן פונעם שליאַך, איז דעריבער נ ח ז ו ר ל ע נ י נ נ ו ה ר א ש ו ן — לאָמיר איבערלאָזן, ווי איר זאָגט אין אײַערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך אומקערן צו דער בת־מלכה. ווו־זשע, הייסט עס, האָלטן מיר? בײַ דער סדרה לך־לך. נאָר איידער מיר וועלן צוקומען צו דער סדרה לך־לך, וועל איך אײַך בעטן זיך מטריח זײַן מיט מיר אָפּשטעלן זיך אויף אַ ווײַלע בײַ דער סדרה בלק. דער מנהג־העולם איז אפילו פון זינט די וועלט שטייט, אַז פריִער לערנט מען לך־לך, דערנאָך בלק. מיט מיר האָט מען אָבער, פאַרקערט, פריִער געלערנט בלק, דערנאָך לך־לך. און געלערנט האָט מען מיט מיר בלק אַזוי שיין, אַז איר מעגט עס האָרכן. עס קאָן אײַך אַמאָל צונוץ קומען.

בקיצור, דאָס איז געווען שוין לאַנג, באַלד נאָך דער מלחמה איז דאָס געווען, אין דער סאַמע היץ פון קאָנסטיטוציעס, בעת עס האָבן זיך

אָנגעהויבן די ישועות ונחמות אַף יִדן, פריִער אין די גרויסע שטעט דערנאָך אין די קליינע שטעטלעך, נאָר צו מיר איז דאָס ניט דערגאַנגען, און עס האָט ניט געקאָנט דערגיין בשום אופן. פאַרוואָס? פּשוט! מע זיצט אַפּ אַזאַ צײַט צווישן גויִים, מיט סאַמע עשון, — איז מען אויס־געבונדן מיט אַלע בעלי־בתּים פון דאָרף. ידיד נפש אב הרחמן — „באַטיושקאַ טעוועל״ איז בײַ זיי דאָס אייבערשטע פונעם שטויסל! וואָס איז שײַך? אַן עצה — איז „יאַק טעוועל סקאַזשע״. אַ רפואה צו קדחת — איז „דאַ טעוועליאַ״. אַ גמילות־חסד — אויך בײַ טביהן. נו, האָב איך עפּעס באַדאַרפט אין זינען האָבן אַזעלכע זאַכן, פּאָגראָמען, נאָ־רישקייטן, אַז די גויִים אַליין האָבן מיר געזאָגט וויפל מאָל, אַז איך זאָל כּלל וכלל קיין מורא ניט האָבן — זיי וועלן ניט דערלאָזן!... און כך הוה — וועט איר הערן אַ שיינס.

בקיצור, איך קום צופאָרן איינמאָל אַהיים פון בויבעריק — איך בין נאָך דעמאָלט געווען בגדלותי — אין די פעדערן, ווי זאָגט איר, נאָר געהאַנדלט מיט מילכיקס, קעז און פּוטער און שאַר ירקות; אויסגעשפּאַנט דאָס פערדל, אונטערגעוואָרפן דעם היי און האָבער, נישט צײַט געהאַט אַפילו זיך וואַשן צום עסן, איך טו אַ קוק — אַ פולער הויף מיט גויִים, די גאַנצע הראַמאַדע, אַלע פײַנסטע בעלי־בתּים, פונעם סטאַראָסטע איוואַן פּאַפּערילע ביז דעם לעצטן גוי, טראָכים דער טשע־רעדניק, און אַלע זעען זיי מיר אויס עפּעס מאָדנע, יום־טובדיק!... האָט מיר אַפילו תּחילת געגעבן אַ טיאָכקע אין האַרצן: וואָס פאַר אַ יום־טוב אינמיטן דרינען? צי איז מען ניט געקומען מיט מיר לערנען בלק?... נאָר צוריק טראַכט איך מיר: פע, טביה! מעגסט זיך שעמען פאַר זיך אַליין: כּל ימיו זיצסטו איין ייִד, להבדיל, צווישן אַזויפיל גויִים בשלום ושלווה, און מע האָט דיך ניט אָנגערירט, איר זאָלט זאָגן, אַף אַ האָר!... און איך נעם און גיי אַרויס צו זיי מיט אַ ברייטן שלום־עליכם: „ברוכים הבאים, זאָג איך צו זיי, וואָס טוט איר דאָ, מײַנע ליבע בעלי־בתּים? און וואָס וועט איר עפּעס זאָגן גוטס? און וואָס וועט איר דערציילן נײַס?״... טרעט אַרויס דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאַפּערילע הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר גאַנץ אָפנטלעך און גאָר אָן שום הקדמות: „מיר זײַנען געקומען, זאָגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילן דיך שלאָגן״. וואָס זאָגט איר אַף דער שפּראַך? דאָס ווערט אָנגע־רופן בײַ אונדז „לשון סגי־נהור״ — געערדט פאַרשטעלט הייסט עס...

מילא, וואָזוי מיר איז געוואָרן אַפֿן האַרצן — קאָנט איר אײַך משער זײַן. נאָר אַרויסבאַווײַזן — פֿע! אדרבה ואדרבה! טביה איז ניט קיין יִנגעלע... רוף איך מיך אָן צו זיי גאַנץ לעבעדיק: „מזל־טוב אײַך, זאָג איך, נאָר וואָס האָט איר זיך, קינדער, אַזוי שפּעט דערמאָנט? אין אַנדערע ערטער, זאָג איך, האָט מען שוין פֿון דעם כמעט פֿאַרגעסן!״... רופֿט זיך אָן צו מיר איוואַן פּאָפּערילע, דער סטאַראָסטע הייסט עס, שוין דווקא גאַנץ ערנסט: „פֿאַרשטייסטו מיך, טעוועל, זאָגט ער, מיר האָבן זיך, זאָגט ער, אַלע געישובט, צי מיר זאָלן דיך שלאָגן, צי ניט שלאָגן? אומעטום, אין אַלע ערטער, שלאָגט מען אײַך, פֿאַרוואָס, זאָגט ער, זאָלן מיר דיך דורכלאָזן?... איז געבליבן בײַ דער הראָמאַדע, זאָגט ער, אַז מיר זאָלן דיך שלאָגן... נאָר וואָס דען, מיר ווייסן נאָך אַליין ניט, וואָס מיר זאָלן מיט דיר טאָן, טעוועל: צי מיר זאָלן דיר נאָר אויסהאַקן די שויבן, זאָגט ער, און צעטרענען די פּערינעס מיט די קישע־לעך און אַרויסלאָזן די פֿעדערן, צי מיר זאָלן דיר פֿאַרברענען, זאָגט ער, די כאַטע מיט דער שטאַל, מיט דער גאַנצער כאַדאָבע דײַנער?״

דאָ איז מיר שוין געוואָרן גוט קאַלעמוטנע אַפֿן האַרצן, און איך באַטראַכט מײַנע לײַט, ווי מע שטייט אָנגעלענט אויף די לאַנגע שטעקנס און מע שושקעט זיך מיר עפּעס שטילערהייט. משמעות הייסט עס, אַז ס׳איז בײַ זיי גאָר קיין קאַטאָוועס ניט? וויבאַלד אַזוי, טראַכט איך מיר, איז דאָך, ווי מיר זאָגן אין תהילים: ב א ו מ י ם ע ד נ פ ש — ביסט דאָך טאַקע, טביה, גוט אין דער ·ארבעט! וואָרעם טאָמער א ל ת פ ת ח פ ה ל ש ט ן — אַ קשיא אויף כּרוקעלע? „ע, טביה, קלער איך מיר, מיטן מלאך־המוות טאָר מען זיך ניט שפּילן — מע באַדאַרף זיי עפּעס זאָגן!״... און וואָס זאָל איך אײַך לאַנג מאריך בדרוש זײַן, ליבער פֿרײַנט, ס׳איז באַשערט געווען, אַפּנים, אַ נס, האָט מיר דער אייבערשטער אַרײַנגעגעבן אַ זין, איך זאָל בײַ זיך ניט אַראָפּפֿאַלן, און איך נעם מיך אָן מיט האַרץ און רוף מיך אָן צו זיי, צו די גוייִם הייסט עס, דווקא אין גוטן מוט: „שמעור־נאַ, רבותים, זאָג איך, הערט־זשע אויס, זאָג איך, מײַנע ליבע בעלי־בתים, וויבאַלד, זאָג איך, אַז הראָמאַדע האָט אַזוי געפּסקנט, איז דאָך ניט שײַך, זאָג איך, מסתמא ווייסט איר, זאָג איך, בעסער, אַז טביה האָט בײַ אײַך פֿאַרדינט, איר זאָלט מאַכן אַ תל, זאָג איך, פֿון זײַן כאַדאָבע און פֿון זײַן גאַנץ פֿאַרמעגן... נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איר, זאָג איך, אַז ס׳איז פֿאַראַן נאָך העכערס

פאַר אײַער הראַמאַדע? איר ווייסט, זאָג איך, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אױף דער וועלט? איך זאָג ניט, זאָג איך, מײַן גאָט, אײַער גאָט — איך שמועס פֿון יענעם גאָט, זאָג איך, פֿון אונדזער אַלעמענס גאָט, וואָס זיצט, זאָג איך, אָט דאָרטן אויבן און זעט צו אַלע פּאַדלאָסטן, זאָג איך, אַז ער אַליין האָט מיר אָנגעצייכנט, אַז איך זאָל געשטראָפֿט ווערן אומזיסט־אומנישט דורך אײַך, דורך מײַנע בעסטע גוטע פֿרײַנט, און עס קאָן זײַן ווידער, זאָג איך, אַקוראַט פֿאַרקערט, אַז ער וויל, אדרבה, בשום אופן ואופן ניט, אַז מע זאָל טביהן טאָן שלעכטס... ווער־זשע, זאָג איך, קאָן דאָס וויסן, וואָס גאָט וויל? אדרבה, זאָג איך, אפשר געפֿינט זיך דאָ צווישן אײַך איינער, וואָס וועט זיך אונטערנעמער, זאָג איך, דערגיין דאָ אַ טאָלק?״...

בקיצור, זיי האָבן, אפּנים, געזען, אַז מיט טביהן וועלן זיי זיך ניט אויסטענהן, רופֿט זיך אָן צו מיר דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאָפּעריליע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דערפֿון איז אַזוי. מיר האָבן צו דיר, טעוועל, אייגנטלעך, גאָרנישט ניט. דו ביסט, זאָגט ער, טאַקע אַ זשיד, נאָר ניט קיין שלעכטער מענטש. נאָר איינס צום אַנ־דערן, זאָגט ער, געהער זיך ניט אָן — שלאָגן דאַרף מען דיך; הראַ־מאַדע האָט אַזוי געפּסקנט — פּאַרפּאַלן! מיר וועלן דיר, זאָגט ער, כאָטש אויסהאַקן די פֿענצטער. דאָס, זאָגט ער, מוזן מיר, ווײַל טאָמער, זאָגט ער, פֿאָרט עמעצער דורך, טאָ לאָז מען, זאָגט ער, זען, אַז מע האָט דיך געשלאָגן, אַניט, זאָגט ער, וועט מען אונדז נאָך ·שטראָפֿירן״... אָט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצייל אײַך, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפֿן בכל אשר אפנה! נו, איצט פֿרעג איך אײַך, פּאַניע שלום־עליכם, איר זײַט דאָך עפּעס אַ ייִד וואָס קאַטאַרי איר פֿאָרט אױס די וועלט — איז שוין טביה גערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט?...

האָב איך אײַך, הייסט עס, שוין געפּטרט די סדרה בלק. אַצינד וועלן מיר זיך אומקערן צוריק צו דער סדרה לך־לך. די דאָזיקע סדרה האָט מען מיט מיר געלערנט אָט דאָ ערשט ניט לאַנג, און טאַקע אױף דעם רעכטן אמת. דאָ האָט שוין ניט געהאָלפֿן, פֿאַרשטייט איר מיך, קיין שום דרשות מיט קיין שום מוסר זאָגן. ומעשה שהיה כך היה — מע דאַרף עס אײַך איבערגעבן אַקוראַט, מיט אַלע פּישטשעווקעס, כאשר אָהבתי — אַזוי ווי איר האָט ליב.

ויהי בימי מענדל ביילים — דאָס איז געווען אַקוראַט אין יענער צײַט, ווען מענדל ביילים, אונדזער כפּרה־הינדל, איז אָפּגעקומען חבוט־הקבר, געלײַטערט די נשמה פאַר פּרעמדע זינד, און די וועלט איז גע־גאַנגען כּאָדאָראָם, — זיץ איך מיר אַזוי איינמאָל אױף דער פּריזבע באַ מײַן שטוב פאַרטיפט אין מחשבות. זומער־לעבן. די זון באַקט, און דער קאָפּ טראַגט: „סטײַטש, סטײַטש, היתכן! הײַנטיקע צײַטן! אַזאַ קלוגע וועלט! אַזעלכע גרויסע מענטשן! און ווו איז גאָט? דער אַלטער ייִדי־שער גאָט? וואָס שווײַגט ער? ווי דערלאָזט ער אַזאַ זאַך? סטײַטש און סטײַטש און ווידעראַמאָל סטײַטש!" און טראַכטנדיק אַזוי פון גאָט, פאַרטיפט מען זיך שוין אַגב אין הימל־זאַכן און מע פאַלט אַרײַן אין חקירה: וואָס איז די וועלט? און וואָס איז יענע וועלט? און פאַרוואָס זאָל ניט קומען משיח? „אַט, טראַכט איך מיר, וואָלט ער געטאָן, ווי אַ חכם, טאָקע משיח מיין איך, ווען ער כאַפּט זיך אַראָפּ צו אונדז אַצינדער רײַטנדיק אױף זײַן ווײַס פערדל! דאָס וואָלט געווען אַ שיינע זאַך! ער איז נאָך קיינמאָל, דאַכט מיר, אַזוי נייטיק ניט גע־ווען פאַר אונדזערע אחינו בני ישראל, ווי הײַנט! איך ווייס ניט, וויאַזוי די נגידים, די בראָצקיס, למשל, אין יעהופּעץ, אָדער די רויטשילדס אין פּאַריז? סע קאָן זײַן, אַז זיי האָבן אים אין זינען אַקוראַט אין דער לינקער פּאה; נאָר מיר, ייִדן אָרעמעלײַט, פון כּתרילעווקע און פון מאַ־זעפּעווקע און פון זלאָדייעווקע, און אַפילו פון יעהופּעץ, און אַפילו פון אָדעס, קוקן אַרויס, אױ, קוקן מיר אַרויסעט אױף אים! ממש די אויגן קריכן אַזש פון קאָפּ! אונדזער גאַנצע האָפענונג אַצינד איז דאָך נאָר, טאָמער וועט גאָט טאָן אַ נס, עס וועט קומען משיח!"...

דערווײַל, אַזוי ווי איך זיץ מיר פאַרטיפט אין די דאָזיקע רעיונות, איך טו אַ קוק — אַ ווײַס פערדל, און עמעצער זיצט אױף דעם רײַטנדיק, און גלײַך צום טויער פון מײַן שטוב! טפּררו — אָפּגעשטעלט זיך, אַראָפּגעקראָכן, צוגעבונדן דאָס פערדל צום טויער, און אַליין גלײַך צו מיר: „זדראַסטאַי, טעוועל!" „זדראַסטאַיטי, זדראַסטאַיטי, וואַשע בלאַ־האָראָדיע!" — ענטפער איך אָפּעט גאַנץ ברייטלעך, און אין האַרצן טראַכט איך מיר: ו י ב ו א ה מ ן — מאַכט רש"י: אַז מע קוקט אַרוים אױף משיחן, קומט דער אוראַטניק... און איך שטיי אויף אַקעגן אים, אַקעגן דעם אוראַטניק הייסט עס: „ברוך־הבא אַ גאַסט, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּעס אױף דער גרויסער וועלט און וואָס ווע סטו, זאָג

איך, עפּעס זאָגן גוטס, אַדוני פּריץ?" און דאָס האַרץ פּאַלט מיר שיער ניט אַרויס — איך וויל שוין וויסן, וואָס און ווען? און ער, דער אוראַט־ניק הייסט עס, האָט זיך אָבער צײַט. ער פאַררייכערט זיך גאַנץ פֿײַן אַ פּאַפּירעסל, בלאָזט זיך דעם רויך, שפּײַט אויס און רופט זיך אָן צו מיר: „וויפל צײַט, אַ שטייגער, דאַרפסטו האָבן, טעוועל, זאָלסט קאָנען פאַרקויפן, זאָגט ער, דײַן כאַטע מיט דײַנע אַלע בעבעכעס?" קוק איך אים אָן: „צו וואָס, זאָג איך, זאָל איך פאַרקויפן, זאָג איך, מײַן כאַטע? ווען, למשל, מאַכט זי, זאָג איך, ענג?" „ענג, זאָגט ער, מאַכט זי קיינעם ניט. נאָר איך בין געקומען, זאָגט ער, דיך אַרויסשיקן, זאָגט ער, פון דאָרף". „סך־הכל, זאָג איך, מער ניט? פאַר וואָסערע מעשים טובים? מיט וואָס, זאָג איך, האָב איך פאַרדינט בײַ דיר אַזאַ כבוד?"... „דאָס איז ניט איך שיק דיך אַרויס, זאָגט ער, די גובערניע שיקט דיך אַרויס". „די גובערניע? — זאָג איך. — וואָס האָט זי אַזעלכעס דערזען אויף מיר?" „נישט נאָר דיך אַליין, זאָגט ער, און נישט נאָר פון דאַנען, נאָר פון אַלע דערפער אַרום און אַרום, פון זלאָדילעווקע, זאָגט ער, און פון ראַבילעווקע, און פון קאָסטאָלאָמעווקע, און אַפילו, זאָגט ער, אַנאַטעווקע, וואָס איז ביז אַהער געווען אַ שטעטל, ווערט דאָס שוין איצטער אויך, זאָגט ער, אַ דאָרף, און מע וועט אַרויסטרײַבן פון דאָרט, זאָגט ער, אַלע — אַלע אײַערע"... „אַפילו לייזער־וואָלף דעם קצב, זאָג איך, אויך? און נפתלי־גרשון דעם לומער אויך? און דעם דאָרטיקן שוחט? און דעם רב?" „אַלע! אַלע!" — זאָגט ער און טוט אַ מאַך מיט דער האַנט, ווי אַ שנײַד־אָפּ מיט אַ מעסער... איז מיר אַפילו געוואָרן עפּעס ווי אַביסל גרינגער, ווי זאָגט איר: צרת רבים חצי נחמה. נאָר פאַרדריסן פאַרדריסט דאָס מיך, און אַ פײַער ברענט אין מיר, און איך בין מיך מיישב און רוף מיך אָן צו אים, צום אוראַטניק הייסט עס: „זאָג מיר, זאָג איך, דו ווייסט כאַטש, זאָג איך, וואַשע בלאַהאָראָדיע, אַז איך זיץ דאָ אין דעם דאָרף אַ סך פריִער פון דיר? דו ווייסט, זאָג איך, אַז אָט דאָ, אין דעם ווינקל, איז נאָך מײַן טאַטע עליו השלום, זאָג איך, געזעסן, און מײַן זיידע עליו השלום, און מײַן באָבע עליה השלום?" און איך פויל זיך ניט און רעכן אים אויס די גאַנצע משפחה בײַ די נעמען, ווו ווער ס'איז געזעסן און ווו ווער ס'איז געשטאָרבן... הערט ער מיך דווקא אויס, דער אוראַטניק הייסט עס, און אַז איך האָב געקאָנטשעט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביסט אַ ציקאַווע ייִד, זאָגט ער, טעוועל, און

דו האָסט אין זיך נײַן מאָס רייד. צו וואָס טויגן מיר דײַנע מעשיות, זאָגט ער, פֿון דײַן באַבען מיט דײַן זיידן? לאָזן זיי, זאָגט ער, דיר האָבן אַ ליכטיקן גן־עדן! און דו, טעוועל, נעם, זאָגט ער, צונויף דײַנע בעבעכעס און פֿאָר־פֿאָר נאַ באַרדיטשעוו!"... פֿאַרדריסט עס מיך שוין נאָך מער: גענוג דו זאָגסט מיר אָן, עשו, אַזאַ גוטע בשורה טובה, מאַכסטו נאָך חוזק: פֿאָר־פֿאָר נאַ באַרדיטשעוו!... לאָם איך אים כאָטש אַביסל אויסלאַמרן... און איך רוף מיך אָן צו אים: „וואַשע, זאָג איך, בלאַהאָראָדיע! וויפֿל צײַט, זאָג איך, ביסטו שוין דאָ פּריץ, האָסטו עפּעס געהערט, זאָג איך, אַ סך מאָל, עמעצער פֿון די שכנים זאָל זיך אָף מיר באַקלאָגן, אַז טביה האָט אים באַגנבֿעט, אָדער באַגזלט, אָדער אויסגענאַרט, אָדער אַזוי צוגענומען? אַנו, צעפּרעג זיך אַקאָרשט באַ די בעלי־בתּים, זאָג איך, צי האָב איך ניט געלעבט מיט זיי אַ סך בעסער, זאָג איך, ווי דער בעסטער בעל־הבית? צי בין איך ניט געוועזן, זאָג איך, אַדוני פּריץ, באַ דיר אַליין, זאָג איך, וויפֿל מאָל בעטן דיך פֿאַר די גוייִם, זאָלסט זיי אַזוי ניט אָביזשאַיען?"... האָט דאָס אים שוין, אַפּנים, ניט געשמעקט! שטייט ער אויף, דער אוראַדניק, צעקוועטשט דעם פּאַפּיראָס מיט די פֿינגער, טוט אים אַ וואָרף־אָפּ און מאַכט צו מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צײַט ניט מיט דיר צו באַלאַקען פּוסטע רייד. ס'איז מיר אָנגעקומען, זאָגט ער, אַ פּאַפּיר — און ווײַטער גייט מיך ניט אָן! קום, זאָגט ער, ווּעסטו מיר, זאָגט ער, חתמענען דאָס פּאַפּיר, און צײַט אָף אַרויסצופֿאָרן גיט מען דיר, זאָגט ער, דרײַ טעג, זאָלסט קאָנען, זאָגט ער, אויספֿאַרקויפֿן אַלצדינג און צוגרייטן זיך אין וועג אַרײַן". דערזען, ס'איז ביטער, רוף איך מיך אָן צו אים: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דרײַ טעג גיסטו מיר? דרײַ יאָר זאָלסטו לעבן, זאָג איך, דערפֿאַר אין עושר און אין כּבֿוד. גאָט זאָל דיר, זאָג איך, צאָלן בכפֿל כּפֿלים, זאָג איך, פֿאַר דער גוטער בשורה, וואָס דו האָסט מיר געבראַכט אין שטוב אַרײַן"... גוט־גוט אַרײַנגעזאָגט אים, ווי טביה קאָן! איך האָב מיך מיישב געווען: ממה־נפֿשך, סײַ ווי סײַ מאָטיע פֿאַרך — וואָס האָב איך דאָ אָנצוּווערן? וואָלט איך געווען יינגער כאָטש מיט אַ יאָר צוואַנציק, און וואָלט מיר געלעבט מײַן גאָלדע עליה השלום, און וואָלט איך געווען דער אייגענער טביה דער מילכיקער, וואָס אַמאָל, אין די שנים קדמוניות, — עהע־הע! וואָלט איך זיך אַזוי גיך ניט אונטערגעגעבן! איך וואָלט זיך געבאָרעט, געשלאָגן זיך ביזן בלוט אַרײַן! נאָר אַזוי — וואָס? מ ה אָ נ ו מ ה

ח יי נ ו — וואָס בין איך הײַנט און ווער בין איך? אַ פּלג־גוף, אַ שברי־כלי, אַ צעבראָכענער שאַרבן! „אַך טי, רבונו־של־עולם, גאָטעניו! — טראַכט איך מיר. — וואָס האָסטו זיך עפּעס צוגעטשעפּעט צו טביהן גראַד? פאַרוואָס זאָלסטו בעסער ניט אַ שפּיל טאָן זיך אַמאָל אַף אַ טשי־קאַוועס, למשל, מיט אַ בראָצקין, אָדער מיט אַ רויטשילדן? פאַרוואָס לערנט מען מיט זיי ניט די סדרה לך־לך? זיי וואָלט, דאַכט מיר, בעסער אָנגעשטאַנען? ערשטנס, וואָלטן זיי דערפילט דעם אמתן טעם, וואָס הייסט אַ ייִד. והשנית, לאָזן זיי אויך זען, אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט"...

בקיצור, דאָס איז אָבער אַלץ פּוסטע דיבורים. מיט גאָט טענהט מען זיך ניט אויס, און אים קיין עצות, וויאַזוי צו פירן די וועלט, גיט מען ניט. ער, אַז ער זאָגט: ל י ה ש מ י ם ו ל י ה א ר ץ — קומט אויס, אַז ער איז בעל־הבית, און מיר דאַרפן אים פאָלגן. וואָס ער זאָגט, איז געזאָגט!... גיי איך אַרײַן אין שטוב אַרײַן און טו מיר אַ זאָג צו מײַן טאָכטער דער אַלמנה: „צייטל, זאָג איך, מיר קלויבן זיך אַרויס, זאָג איך, פון דאָנען ערגעץ אין אַ שטאָט אַרײַן. גענוג שוין געזעסן אין דאָרף, זאָג איך. משנה מקום, משנה מזל... דו נעם אָקאָרשט, זאָג איך, און הייב אָן באַצײַטנס זיך צו גרייטן מיטן בעטגעוואַנט, מיטן סאַמאָוואַר און מיט די שאר ירקות, און איך וועל, זאָג איך, גיין פאַר־קויפן די כאַטע. ס'איז אָנגעקומען זאָג איך, אַ פּאַפּיר, אַז מיר זאָלן אָפּ־רייניקן, זאָג איך, דאָס אָרט און אין דרײַ טעג אַרום זאָל דאָ אונדזער דעך ניט בלײַבן!"... דערהערט פון מיר אַזאַ בשורה, אַז זי מאַכט ניט קיין געוויין, די אַלמנה מײַנע, און די קינדערלעך אירע, אַף איר קוקנדיק, האָבן זיך גלאַט צעוויינט. און ס'איז געוואָרן, וואָס זאָל איך אײַך זאָגן, תשעה־באָב אין שטוב! ווער איך שוין אין כעס און לאָז אויס מײַן גאַנץ ביטער הארץ אַף מײַן טאָכטער נעבעך: „וואָס האָט איר זיך גענומען, זאָג איך, אַף מײַן לעבן? וואָס האָט איר זיך, צעיאָכמערט פלוצים אינ־מיטן דרינען, ווי אַן אַלטער חזן צו די ערשטע סליחות?... וואָס בין איך עפּעס — אַ בן־יחיד, זאָג איך, בא גאָט? אַ ציטעריקער? קאַרג ייִדן, זאָג איך, ווערן איצטער אַרויסגעטריבן פון די דערפער? גיי האָרך, זאָג איך, וואָס דער אוראַטניק דערציילט זיך אָן! אַ סברא, זאָג איך, אַז דײַן אַנאַטעווקע, וואָס איז ביז אַהער געווען אַ שטעטל, וועט דאָס שוין אויך, זאָג איך, מיט גאָטס הילף, אַ דאָרף, צוליב די אַנאַטעווקער

יידן, זאָג איך, מע זאָל זיי קאָנען ארויסטרײַבן אַלעמען. וויבאַלד אַזוי,
זאָג איך, מיט וואָס־זשע, זאָג איך, בין איך ערגער פון אַלע יידן?”...
אָט אַזוי רייד איך איר אוים דאָס האַרץ, דער טאָכטער מײַנער. איז דאָך
עס אָבער אַ יידענע. זאָגט זי צו מיר: „וווהין וועלן מיר זיך, זאָגט זי, קלויבן
פּלוצים אינמיטן דרינען? ווו וועלן מיר, זאָגט זי, גיין זוכן שטעט?”...
„שטיא! — זאָג איך. — אַז גאָט איז געקומען, זאָג איך, צו אונדזער
עלטער־עלטער־זיידן, צו אברהם אָבינו, און האָט אים געזאָגט, זאָג איך,
לך־לך מארצך — זאָלסט ארויסגיין פון דײַן לאַנד, האָט אים
דען אברהם, זאָג איך, איבערגעפרעגט דאָס אַנדערע וואָרט אפילו: ווו־
הין?... גאָט האָט אים געזאָגט, זאָג איך, אל הארץ אשר
אראך — איז דער פּשט: נאַ ווסיע טשעטירע סטאָרעני... מיר וועלן
גיין, זאָג איך, וווהין די אויגן טראָגן, וווהין אַלע יידן גייען! וואָס סע
וועט זײַן, זאָג איך, מיט כל ישראל, דאָס וועט זײַן מיט רב ישראל. און
מיט וואָס, זאָג איך, ביסטו מער מיוחסת פון דײַן שוועסטער ביילקע,
די נגידיתטע? איר שטייט אָן צו זײַן מיט איר פֿדהצורן אַצינד אין
אַמעריקע און מאַכן אַ לעבאַכץ, מעג דיר אויך, זאָג איך, אָנשטיין...
דאַנקען השם־יתברך, זאָג איך, וואָס מיר האָבן כאָטש מיט וואָס צו
רירן זיך. אַביסל, זאָג איך, איז נאָך דאָ פון פריער, און אַביסל פון דער
כאַדאָבע, וואָס מיר האָבן פאַרקויפט, און אַביסל וועט ארײַנפאַלן פון
דער כאַטע. פון אַביסל און אַביסל, זאָג איך, ווערט אַ פולע שיסל —
און גם זו לטובה! און אַפילו מיר זאָלן, זאָג איך, חלילה גאָרנישט האָבן,
איז אונדז, זאָג איך, נאָך אַלץ בעסער פון מענדל ביילים!”...

בקיצור, איך האָב באַ איר יאַקאָש געפועלט, זי זאָל זיך ניט שטאַרק
פאַרעקשנען. איך האָב איר געגעבן צו פאַרשטיין מיט אַ שכל, אַז דער
אוראַטניק קומט און ברענגט אַ פּאַפּיר, אַז מע הייסט גיין, קאָן מען
קיין חזיר ניט זײַן און מע דאַרף גיין. און אַליין בין איך אַוועק אין
דאָרף מאַכן אַ טאָלק מיט דער כאַטע, און גלײַך צו איוואַן פּאָפּערילע,
צום סטאַראָסטע הייסט עס. ער איז אַ גוי אַ בעל־הגוף און פגרט נאָך
מײַן דירה! געקומען צו איוואַנען, דערצייל איך אים ניט פון קיין פּותר
און פון קיין חלום — אַ ייד איז קליגער פון אַ גוי — און איך זאָג
אים, זאָג איך: „הנה זײַ וויסן, איוואַנו סערדצע, אַז איך וואָרף אײַך
אַוועקעט”... זאָגט ער: „וואָס עפּעס?” זאָג איך: „איך פאָר אַריבער,
זאָג איך, אין שטאָט אַרײַן. איך וויל זײַן, זאָג איך, צווישן יידן. איך

בין שוין ניט קיין יונגערמאַן, זאָג איך, טאָמער חלילה טוט מען אַ שטאַרב"... מאַכט צו מיר איוואַן: פאַרוואָס־זשע זאָלסטו ניט שטאַרבן דאָ? ווער לאָזט דיך ניט?" דאַנק איך אים זייער און זאָג אים: „שטאַרבן דאָ שטאַרב שוין דו בעסער, זאָג איך, דו ביסט בילכער, און איך וועל בעסער גיין שטאַרבן, זאָג איך, צווישן מײַניקע... קויף אָפּ, איוואַנו, בײַ מיר, זאָג איך צו אים, מײַן כאַטע מיטן גאָרטן. אַן אַנדערן וועל איך, זאָג איך, ניט פאַרקויפן, דיר — יאָ". „וויפל, זאָגט ער, ווילסטו פאַר דײַן כאַטע?" „וויפל, זאָג איך, גיסטו?" אַהין־אַהער, ער מיר: „וויפל ווילסטו?" איך אים: „וויפל גיסטו?" — מע האָט זיך גענומען דינ־גען זיך, פּאַטשן אין די הענט אַרײַן, אַזוי לאַנג געדונגען זיך און גע־פּאַטשט זיך, אַ רענדל אַרויף, אַ רענדל אַראָפּ, ביז מע האָט זיך אויס־געדונגען פאַרן מקח, און טאַקע פּאָוטירנע גענומען בײַ אים אויף דער יד אַ פײַנעם אַדערויף, ער זאָל זיך חלילה ניט אויפטרענען — אַ ייִד איז קליגער פון אַ גוי, — און אָט אַזוי האָב איך אויספאַרקויפט אין איין טאָג, בחצי־חינם געווײנלעך, דאָס גאַנצע דאַבערע־מזל, געמאַכט פון אַלצדינג גאָלד, און בין אַוועק דינגען אַ פור, פאַרנעמען דאָס איבערגע־בליבענע ביסל אָרעמקייט — וועט איר הערן נאָך אַ שיינס, וואָס בײַ טביהן קאָן זיך פאַרלויפן! איר לייגט נאָר צו קאָפּ, איך וועל אײַך שוין לאַנג נישט האַלטן, איבערגעבן עס אײַך, ווי זאָגט איר, ב ש ל ש ה ד ב ר י ם — אין צוויי ווערטער.

בקיצור, פאַרן אַוועקפאָר קום איך אַהיים, טרעף איך שוין ניט קיין שטוב, נאָר אַ חורבה. די ווענט נאַקעט, זיי ווײנען ממש מיט טרערן! אויף דער ערד — פּעקלעך מיט פּעקלעך מיט פּעקלעך! אויפן פּריפּעטשיק זיצט די קאַץ, ווי אַ יתומה נעבעך, טרויוועריק — עס האָט מיך אַזש אַ נעם געגעבן באַם האַרצן און טרערן האָבן זיך מיר געשטעלט אין די אויגן... איך זאָל מיך ניט שעמען פאַר מײַן טאָכטער, וואָלט איך מיך גוט־גוט אויסגעוויינט, ווי זאָגט איר, פאַרט באַטקאָווּשטשינע!... דאָ אויסגעוואַקסן, דאָ פאַרשוואַרצט געוואָרן כל ימיו, און פלוצים אינ־מיטן דרינען — לך־לך! זאָגט אײַך, וואָס איר ווילט, ס'אַ פאַרדראָסיקע זאַך!... טביה איז דאָך אָבער ניט קיין ייִדענע, האַלט איך מיך אײַן און מאַך מיך פריילעך און רוף מיך אָן צו מײַן טאָכטער דער אַלמנה: „קום נאָר אַהער, זאָג איך, ציטל, וווּ ביסטו ערגעץ?" גייט זי אַרויס פון צווייטן אַלקער, ציטל הייסט עס, מיט רויטע אויגן און מיט אַ גע־

שוואָלענער נאָז. אַהאַ, טראַכט איך מיר, מײַן טאָכטער האָט זיך דאָ שוין ווידער צעיעלהט, ווי אַ יידענע צו ונתנה־תוקף! אָט די ווײַבער, הערט איר, זײַנען אײַך קיין קאַטאָוועס ניט — באַלד עפּעס, איז געווײנט! וואָלוועלע טרערן באַ זיי! „שטיא! — זאָג איך איר. — וואָס ווײנסטו שוין ווידער? ביסטו ניט קיין נאַר? — זאָג איך. — באַרעכן זיך נאָר, זאָג איך, דעם חילוק פון דיר ביז מענדל ביילים“... וויל זי ניט הערן און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, דו ווייסט ניט וואָס איך ווײן“... זאָג איך: „איך ווייס גאַנץ גוט. פאַרוואָס זאָל איך ניט וויסן? דו ווײנסט, זאָג איך, ס׳טוט דיר באַנג די היים... ביסט אָט דאָ, זאָג איך, געבוירן געוואָרן און אויסגעוואַקסן — פאַרדריסט עס דיך!... גלייב מיר, זאָג איך, איך זאָל ניט זײַן טביה, איך זאָל זײַן אַן אַנדערער, וואָלט איך אַליין אויך, זאָג איך, געקושט אָט די נאַקעטע ווענט מיט אָט די ליידיקע פּאָליצעס... איך וואָלט אַליין אויך, זאָג איך, צוגעפאַלן צו אָט דער דאָזיקער ערד!... עס טוט מיר באַנג, זאָג איך, איטלעכס ברעקל גלײַך מיט דיר. נאַרעלע! אַפילו אָט די קאַץ, זאָג איך, זעסטו, אָן זיצט זי דאָרט אַ פאַריתומטע אַפן פּריפּעטשיק? אַ שטומע צונג, אַ חיה, זאָג איך, פונדעסטוועגן איז אַ רחמנות, זי בלײַבט אַליין אָן אַ בעל־הבית — צער־בעלי־חיים“... „ס׳איז דאָ, מאָל דיר, זאָגט זי, אַ גרעסערער רחמנות“... „דהײַנו?“ „דהײַנו, אָט פאָרן מיר אַוועק, זאָגט זי, און לאָזן איבער דאָ איין מענטשן אַליין, עלנט ווי אַ שטיין“. פאַרשטיי איך ניט, וואָס זי מיינט, און רוף מיך אָן צו איר: „וואָס באַלעבעטשעסטו, זאָג איך? וואָסערע פּלאָמען? וואָס מענטש? וואָסער שטיין?“ מאַכט זי צו מיר: „טאַטע, איך רייד ניט פונעם ווענ, איך רייד, זאָגט זי, פון אונדזער חוהן“... און ווי זי האָט מיר אויסגערעדט דעם דאָזיקן נאָמען, איז שווער איך אײַך, ווי מיט אַ הייסן אָקרעפּ, אָדער מיט אַ שײַט־האָלץ איבערן קאָפּ! און איך פאַל אָן אַף מײַן טאָכטער און גיב איר אַוועק אַ ווײסטן סוף: „וואָס עפּעס פּלוצים אינמיטן דרינען חוה, זאָג איך? איך האָב דאָך אָנגעזאָגט, זאָג איך, וויפל מאָל, אַז חוה לא יזכר ולא יפּקד!“... מיינט איר, אַז זי שרעקט זיך איבער? אָבער גאָר לא! טביהס טעכטער האָבן אין זיך אַ כוח! „טאַטע, מאַכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאָר ניט אַזוי שטאַרק און דערמאָן זיך בעסער, וואָס דו אַליין, זאָגט זי, האָסט געזאָגט וויפל מאָל, אַז סע שטייט געשריבן, אַז אַ מענטש דאַרף האָבן רחמנות אַף אַ מענטשן, ווי אַ טאַטע

אַף אַ קינד״... איר הערט ווערטער? ווער איך מסתמא נאָך מער אויפֿגעקאָכט און גיב איר אַוועקעט אַ גאָב, ווי איר קומט: „פֿון רחמנות, זאָג איך, רעדסטו מיט מיר? וווּ איז געווען, זאָג איך, איר רחמנות, אַז איך בין געלעגן ווי אַ הונט פֿאַרן גלח, ימח שמו, אים געקושט די פֿיס, און זי איז אפשר געווען, זאָג איך, אין צווייטן חדר און אפשר געהערט איטלעכס וואָרט?... אָדער וווּ איז געווען, זאָג איך, איר רחמנות, אַז די מאַמע עליה השלום איז געלעגן, זאָג איך, ניט פֿאַר דיר געדאַכט, אָט דאָ אַף דער ערד מיט שוואַרצן איבערגעדעקט? וווּ איז זי דעמאָלט געווען?... און די נעכט, וואָס איך בין, זאָג איך, ניט געשלאָפֿן? און דאָס קרענקען, וואָס האָט מיך, זאָג איך, געקרענקט די גאַנצע צייַט ביז הייַנטיקן טאָג נאָך, אַז איך דערמאָן מיך, זאָג איך, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטאָן, אַף וועמען זי האָט אונדז אויסגעביטן — וווּ איז, זאָג איך, דער רחמנות אַף מיר?״... און עס פֿאַרבאַקט מיך באַם האַרצן און איך קאָן ניט ריידן מער... מיינט איר דאָך אַוודאי, אַז טביהס טאָכטער האָט נישט געפֿונען, וואָס מיר דערויף אָפּצוענטפֿערן? „דו אַליין, זאָגט זי, זאָגסט דאָך, טאַטע, אַז דער מענטש, וואָס האָט חרטה, איז אים אַפֿילו גאָט אַליין אויך מוחל״... „חרטה? — זאָג איך. — צו שפּעט! דאָס צווייַגעלע, זאָג איך, וואָס האָט זיך איינמאָל אָפּגעריסן פֿון בוים, מוז, זאָג איך, פֿאַרטריקנט ווערן! דאָס בלעטל, זאָג איך, וואָס איז אָפּגעפֿאַלן, מוז פֿאַרפֿוילט ווערן, און מער, זאָג איך, זאָלסטו מיט מיר ניט ריידן דערפֿון — ע ד כ א ן א ו מ ר י ם ב ש ב ת ה ג ד ו ל!״...

בקיצור, דערזען, אַז מיט ווערטער קאָן זי מיט מיר גאָרניט מאַכן, טביה איז ניט דער מענטש, וואָס מע רעדט אים איבער, פֿאַלט זי צו מיר שוין גאָר צו און הייבט מיך גאָר אָן צו קושן אין די הענט אַרייַן און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, זאָל איך שלעכטס האָבן, זאָל איך שטאַרבן אָט־אָ־דאָ אַפֿן אָרט, אויב דו וועסט זי איצטיקס מאָל, זאָגט זי, אָפּשטויסן, ווי דו האָסט זי אָפּגעשטויסן דעמאָלט אין וואַלד, אַז זי איז, זאָגט זי, צוגעפֿאַלן צו דיר, און דו האָסט פֿאַרקערעוועט, זאָגט זי, דאָס פֿערדל און ביסט אַנטלאָפֿן!״... „וואָס פֿאַר אַ פּריטשעפּע, זאָג איך, אַף מייַן קאָפּ? וואָס פֿאַר אַן אָנשיקעניש?! וואָס האָסטו זיך גענומען, זאָג איך, אַף מייַן לעבן?!״... לאָזט זי מיך ניט אָפּעט, האַלט מיך צו באַ די הענט און טענהט זיך אירס: „זאָל איך שלעכטס האָבן,

זאָגט זי, זאָל איך שטאַרבן, אויב דו וועסט איר ניט מוחל זײַן, זאָגט זי, וואָרעם זי איז דיר אַ טאָכטער, זאָגט זי, גלײַך ווי איך!״... ,,וואָס ווילסטו, זאָג איך, פֿון מײַן לעבן? זי איז ניט מײַן טאָכטער מער! זי איז שוין, זאָג איך, לאַנג געשטאָרבן!״... ,,ניין, זאָגט זי, זי איז ניט געשטאָרבן און זי איז שוין צוריק דײַן טאָכטער, זאָגט זי, ווי געווען, וואָרעם פֿון דער ערשטער מינוט, זאָגט זי, אַז זי איז געוווירע געוואָרן, אַז מע שיקט אונדז אַרויס, האָט זי געזאָגט צו זיך אַליין, אַז דאָס שיקט מען אַרויס אונדז אַלעמען, זי אויך, הייסט עס. דאָרט ווו מיר — אַזוי האָט מיר חוה אַליין געזאָגט — דאָרט איז זי. אונדזער גלות — דאָס איז איר גלות... אַ סימן, זאָגט זי, האָסטו, טאַטע, אָט איז אפֿילו דאָס פּעקל אירס״... אַזוי מאַכט צו מיר מײַן טאָכטער, צייטל הייסט עס, אין איין אָטעם, ווי די עשׂרת בני המן אין דער מגילה, און לאָזט מיך אפֿילו ניט אַ וואָרט אַרויסריידן און טוט מיר אַ ווײַז־אָן אויף עפּעס אַ פּעקל אין אַ רויטער פֿאַטשיילע אײַנגעוויקלט, און טאַקע פֿאַווטירנע טוט זי אָן עפּן־אויף די טיר פֿון צווייטן אַלקער און אַ רוף־אויס: ,,חוה!״ — ווי איר זעט מיך אַ ייִדן... און וואָס זאָל איך אײַך זאָגן, ליבער פֿרײַנט? טאַקע פּונקט אַזוי ווי באַ אײַך אין די ביכלעך ווערט באַשריבן, באַווײַזט זי זיך, חוה הייסט עס, פֿון אַלקער אַרויס — אַ געזונטע, אַ גלאַטע, אַ שיינע, ווי געווען, ניט געמינערט אַ האָר, נאָר דאָס פּנים אַביסל פֿאַרזאָרגט, די אויגן אַביסל פֿאַרצויגן, און דעם קאָפּ האַלט זי הויך, מיט גדלות, בלײַבט שטיין אַ ווײַלע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איר. דערנאָך ציט זי אויס צו מיר ביידע הענט, און נאָר איין וואָרט קאָן זי אַרויסריידן, איין־און־איינציק וואָרט, און שטיל:

— טאַ־טע...

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

האָט קיין פֿאַריבל ניט, אַז איך דערמאָן מיך, שטעלן זיך מיר נאָך איצט טרערן אין די אויגן. נאָר מיינט ניט פֿונדעסטוועגן, אַז טביה האָט חלילה געלאָזט אַ טרער, אָדער אַרויסבאַוויזן, ווי זאָגט איר, מיאַבקי לבבות — בלאָטע!... דאָס הייסט, וואָס איך האָב געפֿילט בעת־מעשׂה אינעווייניק אין האַרצן — דאָס איז עפּעס אַנדערש. איר זײַט דאָך אַליין אויך אַ טאַטע פֿון קינדער און איר ווייסט גלײַך מיט מיר דעם פּשט

פֿונעם פּסוק „כּרחם אָב על בּנים" און דעם טעם פֿון דעם, בּעת אַ קינד, עס מעג זיך ווי פֿאַרזינדיקן, נאָר אַז סע קוקט אײַך גלײַך אין דער נשמה אַרײַן און זאָגט אײַך: „טאַטע!" — אַנו, זײַט דעמאָלט אַ בּריה, אַדרבּה, און טרײַבּט עס אָפּ!... און צוריק אָבער, דער כּוח־הדם אַרבעט, און עס קומען מיר אַקעגן בּאַלד דאָס שיינע שפּיצל, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטאָן... כוועדקע גאַלאַגאַן, אײַנגעזונקען זאָל ער ווערן... און דער גלח, ימח שמו... און מײַנע טרערן... און גאָלדע עליה השלומס טויט... ניין! זאָגט שוין איר אַליין, ווי קאָן מען דאָס פֿאַרגעסן, ווי קאָן מען דאָס פֿאַרגעסן?... און ווידער צוריק — סטײַטש! פֿאָרט אַ קינד... כּרחם אָב על בּנים... ווי טאָר אַ מענטש זײַן אַן אכזר, אַז גאָט אַליין זאָגט אױף זיך, אַז ער איז אַן אל ארך אפּים!... ובפֿרט, זי האָט חרטה און וויל זיך אומקערן צוריק צו איר טאַטן און צו איר גאָט!... וואָס זאָגט איר, פּאַניע שלום־עליכם? איר זײַט דאָך עפּעס אַ ייִד, וואָס קאַטאָרי איר מאַכט בּיכלעך און איר גיט דער וועלט עצות — זאָגט שוין איר אַליין, וואָס האָט טביה בּאַדאַרפֿט טאָן? אַרומנעמען זי, ווי אַן אייגענע, קושן זי און האַלדזן זי און זאָגן איר, ווי מיר זאָגן יום־כּיפּור צו כּל־נדרי: ס ל ח ת י כּ ד ב ר י ך — קום צו מיר, דו בּיסט מײַן קינד? צי אפשר פֿאַרקערעווען דעם דישל, אַזוי ווי דעמאָלט, און זאָגן איר: ל ך ־ ל ך — גיי דיר געזונטערהייט פֿון וואַנען דו בּיסט געקומען?... ניין, לאָז זיך אײַך דאַכטן, למשל, עלעהיי איר זײַט אױף טביהס אָרט, און זאָגט מיר בּהן שלי, נאָר אָפֿנטלעך, ווי פֿאַר אַן אמתן גוטן פֿרײַנט: וויאַזוי וואָלט א י ר זיך נוהג געווען?... און אויבּ איר קאָנט עס מיר ניט זאָגן בּאַלד, גיבּ איך אײַך צײַט אױף צו בּאַטראַכטן זיך... און דערווײַל דאַרף מען גיין — די אייניקלעך וואַרטן שוין אױף מיר, קוקן אַרויס אַפֿן זיידן. איר דאַרפֿט וויסן, אַז אייניקלעך זײַנען נאָך טויזנט מאָל טײַערער און אײַנגעבּאַקענער פֿון קינדער. ב נ י ם ו ב נ י ב נ י ם — אַ קלייניקייט! זײַט מיר געזונט און האָט קיין פֿאַריבּל ניט, איך האָבּ אײַך אָנגעקלאַפּט אַ קאָפּ — איר וועט שוין דערפֿאַר האָבּן וואָס צו שרײַבּן... אַז גאָט וועט הייסן, וועלן מיר זיך נאָך זען מסתמא. אַ גוטן!

וחלקלקות

אַ פאַרשפעטיקטע מעשה פון טביה דעם מילכיקן,
דערציילט נאָך פאַר דער מלחמה, נאָר איבער דעם
גלות און איבער דער מהומה האָט זי ביז אַהער ניט
געקאָנט זען די ליכטיקע וועלט.

געשריבן אין די יאָרן 1914—1916.

וחלקלקות

— איר געדענקט דאָך מסתמא, פאַניע שלום־עליכם, ווי איך האָב אײַך אַנומלטן אײַנגעטײַטשט די פּרשה „לך־לך" מיט אַלע ל"ב פּירושים, דערציילט, וויאַזוי עשו האָט זיך פײַן צערעכנט מיט זײַן ברודער יעקב, גוט באַצאָלט אים פאַר דער בכורה, אַרויסגעמשלחט מיך פונעם דאָרף מיט האַק און פּאַק, מיט קינדער און קינדס־קינדער און מיט די בעבעכעס, ווי עס באַדאַרף צו זײַן, געמאַכט תל־עולם פון דער גאַנצער כאַדאָבע מיטן ביסל אָרעמקייט, מיטן פערדל, להבדיל, פון וועלכן איך קאָן נאָך עד־היום ניט ריידן אָן טרערן אין די אויגן, ווי מיר זאָגן תשעה־באָב אין די קינות: ע ל א ל ה אַ נ י ב ו כ י ה — עס האָט פאַרדינט מען זאָל נאָך דעם לאָזן אַ טרער... מילא, בין איך אײַך דאָס מוחל. וואָרעם, צוריק שמועסנדיק, איז דאָך ווידעראַמאָל די אייגענע מעשה: מיט וואָס בין איך דאָס מער בן־יחיד באַ דעם רבונו־של־עולם פון אַלע אַנדערע אַחינו בני ישראל, וואָס פאָניע טרײַבט האַלדז־און־נאַקן פון די הייליקע דערפער, קערט און רוימט און רייניקט און קאָרעניִעט אויס מיטן וואָרצל ווו נאָר ס'איז פאַראַן אַ סימן פון אַ ייִד, ווי מיר זאָגן אין „יעלה ויבוא": ו י פּ ק ד ו י ז כ ר — עס זאָל קיין סליאַד ניט בלײַבן? מיט וואָס האָב איך דאָ, משטיינס געזאָגט, זיך איבערצונעמען פאַר גאָט מער פון אַלע אַרויסגעטריבענע דאָרפישע ייִדן, וואָס בלאָנקען זיך איצט אַרום אַף אַלע וועגן מיט ווײַב און קינדער, ווי די בלודנע שאָף, ווייסן ניט ווו אַ נאַכט איבערצונעכטיקן, האָבן ניט ווו אַ קאָפּ אָנצושפּאַרן, ציטערן יעדע מינוט, טאָמער באַווײַזט זיך פון דער ווײַטן אַ קנעפּל פון אַן אוראַטניק, אָדער גלאַט אַזוי אַ שוואַרציאָר, ווי מיר זאָגן אין מעביר סדרה זײַן: י ע ש ה ה' ע ל י ך ג ו י?... אײַ, וואָס? טביה איז נישט קיין עם־האָרץ, ווי אַנדערע דאָרפישע ייִדן, פאַרשטייט אַ קאַפּיטל תהילים, איז נישט פרעמד אין אַ מדרש און קאָן אָפּדראַפּען, מיט גאָטס הילף, אַ פּרשה חומש מיט רש"י אויך? מילא בכן?

ווילט איר, אַז עשו זאָל דאָס אָפּשאַצן, ווי עס געהער צו זײַן, און זאָל האָבן דרך־ארץ פֿאַר אזא יידן? אָדער אפשר קומט מיר גאָר אַ דאַנק דערפֿאַר? כאָטש אין תוך גערעדט, איז דאָ נישטאָ מיט וואָס צו שע־מען זיך, און קיין חסרון איז דאָס אַוודאי ניט, — איך מיין טאַקע דאָס, וואָס מען איז, גאָט צו דאַנקען, אַ ייִד מיט לײַטן גלײַך, מען איז ניט בלינד אין די שוואַרצע פּינטעלעך, מען איז באַהבינט אין אַ פּסוק און מע ווייס, ווו אײַן און ווו אויס, ווי אין פּרק שטייט געשריבן: ודע מה שתשיב — אַז ווײַל איז דעם וואָס ווייס... איר מיינט אפשר, פּאַניע שלום־עליכם, איך זאָג דאָס אײַך גלאַט אזוי, פונעם ארבל? אָדער איך וויל זיך דאָ אויספּײַנען פֿאַר אײַך, באַרימען זיך אינמיטן דרינען מיט מײַן גרויס קענטשאַפּט און מיט מײַן לומדות? האָט קיין פּאַריבל ניט, דאָס קאָן זאָגן נאָר אַזעלכער, וואָס קען ניט טביהן. טביה רעדט ניט גלאַט אזוי אין דער וועלט אַרײַן, און קיין פּוסטער באַרימער, ווייסט איר דאָך, איז ער קיינמאָל ניט געווען. טביה האָט ליב צו דערציילן אַ זאַך, וואָס טאַקע בעיני ראיתי — ער אַליין האָט דאָס דורכגעמאַכט, מיט אים אַליין האָט זיך דאָס געטראָפֿן. זעצט אײַך צו אָט־אָ־דאָ אָף אַ ווײַלעטשקע, וועט איר האָרכן אַ שיינס, וויאַזוי עס קומט אַמאָל צוניץ אַ מענטשן, אַז מען איז ניט קיין פּראָסטער בשר ודגים און מע האָט אַ שטיקל באַגריפֿיע אויך אין די עולמות העליונים און מע ווייס, ווען און ווו און וויאַזוי אַרײַנצושרויפֿן אַ פּסוק, כאָטשבי פֿון אונדזער אַלטן תהילים.

בקיצור, דאָס איז געווען, אויב איך האָב קיין טעות ניט, שוין לאַנג, גאָר לאַנג, איך האָב מורא, אויב נישט אין דער סאַמע היץ פֿון בימים ההם — פֿון פּאַניעס רעוואָלוציעס מיט קאָסנעטוציעס בעת כרוקעלע האָט זיך אַ לאָז געטאָן איבער ייִדישע שטעט און שטעטלעך מיט אַ פּרײַ געמיט און מיט אויפֿגעבונדענע הענט און גענומען מאַכן אַ תכלית פֿון ייִדישן האָב־און־גוטס, ככתוב, ווי אין סידור שטייט געשריבן: שובר אויבים ומכניע זדים — געבראָכן פֿענצטער און געריסן בעטגעוואַנט... איך האָב אײַך שוין, דאַכט זיך, אַמאָל געהאַט געזאָגט, אַז איך אַליין ווער ניט נתפּעל פֿון אַזעלכע זאַכן, און שרעקן שרעק איך מיך אויך ניט איבער, וואָרעם ס'איז דאָך אַ ממה־נפשך: איז דאָס אַ באַ־שערטע זאַך, אַ גזירה מן השמים, דאַרף איך דאָך ניט זײַן קיין אויסנאַם פֿונעם כלל ישראל, ווי מיר זאָגן אין פּרק: כל ישראל יש להם

ח ל ק ? אלא וואָס דען? ס'איז גלאַט אַן עפּידעמיע, אַ מין אונטער־גאַנג, רחמנא ליצלן, אַ שטורעמווינט, וואָס גייט פאַרביַי, — איז דאָך אוודאי ניטאָ וואָס אַראָפּצופאַלן באַ זיך! דער שטורעמווינט וועט זיך איַינשטילן, דער הימל וועט זיך אויסליַיטערן און עס וועט זיַין ח ד ש י מ י נ ו כ ק ד ם. ווי זאָגט דער גוי, להבדיל: „נע בולאָ או מיקיטע הראָשי אי נע בודע"...

און כך הוה — אַזוי איז געווען איצט אויך, אַז ס'איז געקומען צו מיר די הראָמאַדע פון דאָרף, ווי איך האָב איַיך, דאַכט זיך, שוין געהאַט דערציילט אַמאָל, און מיר אָנגעזאָגט די גוטע בשורה טובה, אַז מען איז דאָס געקומען צו מיר טאָן, וואָס מע טוט מיט כל ישראל, דאָס הייסט, מקיים זיַין די מצווה פון „בעי זשידאָוו". האָך איך דאָך מסתמא, ראשית חכמה, אויסגעבטלט צו זייער קאָפּ אַלע בייזע וויסטע חלומות, גענומען טענהן און פרעגן קשיות, ווי טביה קאָן: סטיַיטש, וו!אַזוי, און פאַר וואָס, און פאַר ווען, און וואָס איז דאָס גלאַט פאַר אַ שטייגער אָנ־פאַלן אַף אַ מענטשן, זאָג איך, אינמיטן העלן טאָג און אַרויסלאָזן אים די פעדערן פון די קישנס?...

מילא, טענות אַהין, טענות אַהער — איך זע, ס'איז אַרויסגעוואָרפן אַלע מיַינע רייד. ברוקעלע האָט זיך איַינגעשפּאַרט. זיי מוזן, זאָגן זיי, יוצא זיַין פאַר נאַטשאַלסטווע. זיי האָבן מורא, זאָגן זיי, טאָמער טראָגט אָן דער רוח אַ קנעפּל, אַ שוואַרציאַר — לאָז ער זען, זאָגן זיי, אַז זיי זיַינען ליַיטן־גליַיך, ניט דורכגעלאָזט אַ יידן גלאַט אַזוי, אָן אַ שום סימן פון אַ פּאָגראָם. וואָס פאַר אַ פּנים, זאָגן זיי, וועלן זיי האָבן באַ נאַ־טשאַלסטווע?... על־כן, זאָגן זיי, איז געבליבן באַ הראָמאַדע, אַז עפּעס טאָן מיט מיר — דאָס מוזן זיי!...

האָב איך מיך מיישב געווען סאַמע אין דער לעצטער מינוט: „ווייסט איר וואָס, זאָג איך זיי, וויבאַלד אַז הראָמאַדע האָט אַזוי געפּסקנט, זאָג איך, איז דאָך ניט שיַיך. וואָס קאָן זיַין העכער פון הראָמאַדע? נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איר, זאָג איך, אַז ס'איז פאַראַן אַ זאַך, וואָס ס'איז נאָך העכער פון הראָמאַדע?"... זאָגן זיי: „דהיַינו, וואָס קאָן נאָך זיַין העכער?" זאָג איך: „גאָט. איך מיין ניט, זאָג איך, אלהינו — נאַש באָג, אָדער אלהיכם — וואַש באָג. איך מיין, זאָג איך, א ל ה י נ ו ו א ל ה י א ב ו ת י נ ו — אונדזער אַלעמענס גאָט... אָט יענער, זאָג איך, וואָס האָט באַשאַפן מיך און איַיך, להבדיל, און

אײַער גאַנצע הראַמאַדע — אָט, זאָג איך, ווען איך מיין. איז בײַ אים, זאָג איך, דאַרף מען אַ טאַפּ טאָן, אויב ער וויל, אויב ער הייסט, איר זאָלט מיר שלעכטס טאָן. ווארעם עס קאָן זײַן, זאָג איך, אַז ער הייסט טאַקע אַזוי, און עס קאָן ווידער צוריק זײַן, אַז ער וויל עס בשום אופן ואופן ניט. אײַ, ווי אַזוי קאָנען מיר עס וויסן? וועלן מיר וואַרפן, זאָג איך, גורל. אָט, זאָג איך, ליגט אַ תהילים פון גאָט. איר ווייסט דאָך, זאָג איך, וואָס תהילים באַדײַט? בײַ אונדז הייסט עס תהילים, בײַ אײַך הייסט עס פּסאַלטיר. אָט דער הייליקער פּסאַלטיר, זאָג איך, וועט זײַן צווישן אונדז דער שופט, דער מיראָוואָי סודיאַ הייסט עס. ער, זאָג איך, וועט פּסקענען, צי איר דאַרפט מיך שלאָגן, צי ניט"...

קוקן זיי זיך איבער ציקאָווע, און איוואַן פּאָפּערילע דער סטאַראָס־טע גייט אַרויס פון אינמיטן און רופט זיך אָן צו מיר: „אַ שטייגער, זאָגט ער, ווי אַזוי וועט דאָס דער הייליקער פּסאַלטיר פּסקענען?"... זאָג איך: „אַז דו וועסט מיר געבן, איוואַנו, דײַן הן שלי און טאַקע דײַן האַנט תקיעת־כּף, אַז הראַמאַדע וועט פאָלגן אַלץ, וואָס דער תהילים וועט פּסקענען, וועל איך דיר, זאָג איך, דעמאָלט באַווײַזן"... נעמט איוואַן און ציט מיר אויס אַ יד און מאַכט צו מיר: „גערעדט איז גערעדט". „אויב אַזוי, זאָג איך, איז גוט. איצט, זאָג איך, וועל איך אויפמישן אין תהילים אַ בלעטל, און דאָס ערשטע וואָרט, זאָג איך, וואָס ס'וועט זיך מיר וואַרפן אין די אויגן, וועל איך אײַך זאָגן, און איר, זאָג איך, וועט אַזוי גוט און פרום זײַן דאָס מיר נאָכזאָגן. איז אויב, זאָג איך, עמעצער פון אײַך אָט־דאָ וועט עס קאָנען מיר נאָכזאָגן, איז אַ סימן, זאָג איך, אַז גאָט הייסט, איר זאָלט טאָן מיט טביהן, וואָס איר ווילט. און אויב, זאָג איך, ניט, איז אַ סימן, אַז גאָט הייסט ניט... זײַט איר מסכים?" קוקט זיך איבער איוואַן דער סטאַראָסטע מיט הראַמאַדע און מאַכט צו מיר: „לאַדנאָ". „אויב אַזוי, זאָג איך, און גיב אַן עפן־אויף דאָס תהילימל פאַר זיי, איז רעכט. אָט, זאָג איך, האָט איר עס: „ו ח ל ק ל ק ו ת"... קאָנט איר, זאָג איך, זיך אונטערנעמען מיר נאָכזאָגן דאָס וואָרט „וחלק־לקות"?... קוקן זיי איינס אַף דאָס אַנדערע און אַלע אַף מיר און הייסן זיך איבערחזרן דאָס וואָרט נאָכאַמאָל. זאָג איך: „בײַ מיר האָט איר געפּועלט כּאָטש דרײַ מאָל, אויב איר ווילט: „וחלקלקות! וחלקלקות! וחלקלקות!"... זאָגן זיי: „ניין, טעוועל, דו זאָג ניט: חאַל־חאַל־חאַל! דו, זאָגן זיי, זאָג אונדז מיט אַ מויל און מיט אַ טאָלק און פּאַוואָלינקע!"

זאָג איך: „אויך געפועלט! איך וועל אײַך, זאָג איך, זאָגן מיט אַ מויל, און מיט אַ טאָלק, און פּאַוואָלינקע: ו־חלק־ל־קות! צופרידן?"...

האָט זיך היטשקע פּאַרטראַכט אַ ווײַלע און האָט זיך אַ נעם געטאָן צו דער אַרבעט, איטלעכער אַף זײַן שטייגער: איינער האָט אַ זאָג געטאָן: „הײַדאַמאַקי". דער אַנדערער: „לאָמאַקי". באַם דריטן איז שוין גאָר אויסגעקומען: „חײַקאַליאַ". וואָס איז אים עפּעס געפעלן „חײַקאַליאַ"? נאָך חיה־לאה נפתלי־גרשון דעם לומערס, וואָס אין אַנאַטעווקע. איך זע, ס'איז אַ מעשה אָן אַן עק, רוף איך מיך אָן צו זיי: „איר ווייסט, זאָג איך, קינדער? איך זע, אַז די אַרבעט, זאָג איך, גייט באַ אײַך צו שווערלעך. אַפּנים, זאָג איך, אַז „וחלקלקות" איז ניט פֿאַר אײַער קאָפּ; וועל איך אײַך געבן, זאָג איך, אַן אַנדער וואָרט, אויך פון אונדזער תהילים: „מ מ ע מ ק י ם"... „מ מ ע מ ק י ם ק ר א ת י ך"...

האָט זיך דאָך מסתמא ווידעראַמאָל אָנגעהויבן די אייגענע חתונה: באַ איינעם איז דאָס אויסגעקומען: „לאָכאַנקאַ קעראָסינאַ". באַם צווייטן — „קריוווּליאַקאַ בוזינאַ". דער דריטער האָט גאָר אַ שפּײַ געטאָן: „טפו! נעבײַ טובי ליכאָ האָדינאַ!"...

בקיצור, זיי האָבן, אַפּנים געזען, אַז מיט טביהן וועלן זיי זיך ניט אויסטענהן, רופט זיך אָן צו מיר דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאָפּעריליע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי. מיר האָבן צו דיר, טעוועל, אייגנטלעך, גאָרנישט ניט. דו ביסט טאַקע אַ זשיד, נאָר ניט קיין שלעכטער מענטש. איינס צום אַנדערן אָבער געהער זיך ניט אָן — שלאָגן דאַרף מען דיך. הראָמאַדע האָט אַזוי געפּסקנט — פֿאַרפֿאַלן. מיר וועלן דיר, זאָגט ער, כאָטש אויסהאַקן אַ פּאָר פֿענצטער. און פֿאַר נויט, זאָגט ער, קאָנסטו אַליין זיך אויסהאַקן אַ פּאָר שויבן — אַבי פֿאַרשטאָפּן זיי דאָס מויל, כאַפּט זיי דער שוואַרציאָר! טאָמער, זאָגט ער, פֿאָרט דורך נאַטשאַלסטוואָ, לאָזן זיי, זאָגט ער, זען, אַז מע האָט דיך ניט דורכגעלאָזט. אַניט, זאָגט ער, וועט מען איבער דיר אונדז נאָך שטראָפירן... און אַצינדערט, זאָגט ער, טעוועל, שטעל דעם סאַמאָוואַר און זײַ אונדז מכבד מיט טיי, און, פֿאַרשטייט זיך, אַ האַלב עמער בראָנפן פֿאַר הראָמאַדע, וועלן מיר נעמען צו גלעזלעך און טרינקען פֿאַר דײַן געזונט, וואָרעם דו ביסט, זאָגט ער, אַ קלוגער ייִד, פון גאָטס מענטשן"... אָט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצייל אײַך, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפן מיט אײַך אינאיינעם בכל אשר אפנה!

נו, איצט פֿרעג איך אײַך, פּאַניע שלום־עליכם, איר זײַט דאָך עפּעס אַ ייִד, וואָס קאַטאָרי איר שרײַבט — איז שוין טביה גערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר האָבן אַ שטאַרקן גאָט און אַז אַ מענטש, כּל־זמן ער לעבט, טאָר באַ זיך קיינמאָל ניט אַראָפּפֿאַלן, ובפֿרט אַ ייִד, ובפֿרט אַזעלכער, וואָס איז ניט פֿרעמד פֿון אַ נ ש י ש ל ו מ נ ו — פֿון די שוואַרצע פֿינטעלעך! וואָרעם נאָך אַלעמען, הערט איר, קומט טאַקע פֿאָרט אויס, ווי מיר זאָגן אַלע טאָג אין דאַווענען: אַ ש ר י י ו ש ב י — אַז ווויל און אַז גוט איז דעם, וואָס קען. און ווי מיר זאָלן זיך ניט קליגן און ווי מיר זאָלן ניט וועלן גיין מיט אייבער־הסברות, מוזן מיר מודה זײַן, אַז מיר ייִדן זײַנען פֿאָרט דאָס בעסטע און דאָס קליגסטע פֿאָלק פֿון אַלע פֿעלקער, ווי דער נביא זאָגט: מ י כ ע מ ך י ש ר א ל ג ו י א ח ד — ווי קאָן זיך גלײַכן אַ גוי צו אַ ייִדן? אַ גוי איז אַ גוי, און אַ ייִד איז פֿאָרט אַ ייִד, ווי איר אַליין זאָגט אין אײַערע מעשה־ביכלעך, אַז אַ ייִד באַדאַרף מען זײַן געבוירן... אַ ש ר י ך י ש ר א ל — אַז ווויל איז צו מיר, וואָס איך בין געבוירן געוואָרן אַ ייִד, ווייס איך דעם טעם פֿון גלות־יוון און פֿון אַרומשלעפּן זיך צווישן די פֿעלקער און פֿון ו י ס ע ו ו י ח נ ו — ווו געטאָגט, דאָרט ניט גענעכטיקט, וואָרעם פֿון זינט מע האָט מיט מיר געלערנט די סדרה „לך־לך”, — געדענקט איר, איך האָב אײַך אַמאָל געהאַט דערציילט וועגן דעם באריכות? — האַלט איך נאָך אַלץ אין איין גיין, און איך ווייס ניט פֿון קיין מקום־מנוחה איך זאָל קאָנען זאָגן: „אַט־אָ־דאָ, טביה, בלײַבסטו זיצן”. טביה פֿרעגט ניט קיין קשיות. מע האָט אים געזאָגט, ער זאָל גיין — גייט ער... אָט האָבן מיר זיך הײַנט באַגעגנט מיט אײַך, פּאַניע שלום־עליכם, אָט־דאָ, אויף דער באַן. מאָרגן קאָן עס אונדז פֿאַרטראָגן קיין יעהופּעץ. איבעראַיאָר קאָן עס אונדז פֿאַרשלײַדערן קיין אַדעס, קיין וואַרשע, אָדער גאָר קיין אַמע־ריקע — סײַדן דער אייבערשטער זאָל זיך אַרומקוקן און זאָגן: „ווייסט איר וואָס, קינדערלעך? איך וועל אײַך גאָר אַראָפּברענגען משיחן!”... הלוואי טוט ער אונדז דעם צו־להכעיס, דער אַלטער רבונו־של־עולם! דערווײַל זײַט מיר געזונט, פֿאָרט געזונטערהייט און לאָזן גריסן אונ־דזערע ייִדעלעך און זאָגט זיי דאָרטן, זיי זאָלן זיך ניט זאָרגן: א ו נ־ ד ז ע ר אַ ל ט ע ר ג אָ ט ל ע ב ט!...

Se acabó de imprimir este libro
el 14 de noviembre de 1952, en
la "IMPRESORA BAIRES" de
Simón Eidelman, Cangallo 2981,
T. E. 86-0119, Buenos Aires